

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน

นางสาวชนิศา กล่อมทอง

บทคัดย่อและแฟ้มข้อมูลฉบับเต็มของวิทยานิพนธ์ตั้งแต่ปีการศึกษา 2554 ที่ให้บริการในคลังปัญญาจุฬาฯ (CUIR)
เป็นแฟ้มข้อมูลของนิสิตเจ้าของวิทยานิพนธ์ ที่ส่งผ่านทางบัณฑิตวิทยาลัย

The abstract and full text of theses from the academic year 2011 in Chulalongkorn University Intellectual Repository (CUIR)
are the thesis authors' files submitted through the University Graduate School.

วิทยานิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต

สาขาวิชาเศรษฐศาสตร์การเมือง

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ปีการศึกษา 2559

ลิขสิทธิ์ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Phunphin Community History

Miss Chanisa Klomtong

A Thesis Submitted in Partial Fulfillment of the Requirements
for the Degree of Master of Arts Program in Political Economy

Faculty of Economics

Chulalongkorn University

Academic Year 2016

Copyright of Chulalongkorn University

หัวข้อวิทยานิพนธ์

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน

โดย

นางสาวชนิศา กล่อมทอง

สาขาวิชา

เศรษฐศาสตร์การเมือง

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร

คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อนุมัติให้รับวิทยานิพนธ์ฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่ง
ของการศึกษาตามหลักสูตรปริญญาโทบริหารธุรกิจ

..... คณบดีคณะเศรษฐศาสตร์

(ศาสตราจารย์ ดร.วรเวศม์ สุวรรณระดา)

คณะกรรมการสอบวิทยานิพนธ์

..... ประธานกรรมการ

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลิณี มุทธาภิน)

..... อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(รองศาสตราจารย์ แล ดิลกวิทยรัตน์)

..... กรรมการภายนอกมหาวิทยาลัย

(ศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา)

ชนิศา กล่อมทอง : ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน (Phunphin Community History)
 อ.ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก: ศ. ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร, 370 หน้า.

การศึกษาวิจัย เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน เป็นการศึกษาแนวประวัติศาสตร์
 วัฒนธรรมชุมชนแบบประวัติศาสตร์บอกเล่าด้วยวิธีเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์และ
 เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ทั้งด้านการทำมาหากิน การเมืองการปกครอง ด้านสังคมและเครือข่าย
 ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพิน โดยมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดหลัก และมี
 วัตถุประสงค์เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน ช่วงพ.ศ.2458 ถึง พ.ศ.2558
 และเพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพินภายใต้พัฒนาการ
 ทางประวัติศาสตร์

ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเมืองพุนพินมีประวัติศาสตร์อย่างยาวนานนับพันปี เคยเป็นเมือง
 ทำค้าขายทางทะเลที่สำคัญในอ่าวบ้านดอนมาตั้งแต่สมัยโบราณ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนทาง
 วัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกมาตั้งแต่ในอดีต เมื่อรวมกับความเชื่อดั้งเดิมในชุมชน จึงกลายเป็น
 วัฒนธรรมชุมชน และด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์อยู่ในคาบสมุทรแคบและยาว ทำให้ความสัมพันธ์บน
 แผ่นดินใกล้ชิดกันในชุมชน จึงมีความผูกพันกับความเป็นภูมิภาคเหมือนกันทั่วทั้งภาคใต้ ที่สำคัญต่อ
 การกำหนดวิถีคิด บุคลิกภาพ และนิสัยใจคอ ในเรื่องของความรักพี่น้อง รักพวกพ้อง ความมีน้ำใจ การ
 เสียสละ การช่วยเหลือแบ่งปัน การรู้บุญคุณ ชอบศึกษาหาความรู้ ชอบการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง
 รักความยุติธรรม กล้าคิดกล้าพูดและมีจุดยืนเป็นของตนเอง สรุปได้ว่า ประวัติศาสตร์ชุมชนเมือง
 พุนพินตลอดช่วงหนึ่งร้อยปีที่ผ่านมา แม้มีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นด้านวัตถุพอสมควร ทั้ง
 ทรัพยากรธรรมชาติ การทำมาหากิน การคมนาคม การค้า สงครามมหาเอเชียบูรพา การเข้ามาของ
 ระบบทุน การปกครองรัฐ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และอุทกภัย แต่วัฒนธรรมชุมชน ความ
 เป็นครอบครัว ความเป็นชุมชน ที่ประกอบด้วย ความรัก ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยซึ่งกัน
 และกัน ร่วมทุกข์ร่วมสุข ผูกพันใกล้ชิดเป็นพี่น้องและเครือญาติ ยังคงดำรงอยู่ในชุมชนเมืองพุนพิน

สาขาวิชา เศรษฐศาสตร์การเมือง

ลายมือชื่อนิสิต

ปีการศึกษา 2559

ลายมือชื่อ อ.ที่ปรึกษาหลัก

5685325029 : MAJOR POLITICAL ECONOMY

KEYWORDS: COMMUNITY HISTORY, COMMUNITY CULTURE, MUANG PHUNPHIN

CHANISA KLOMTONG: Phunphin Community History. ADVISOR: PROF.PASUK PHONGPAICHIT, Ph.D., 370 pp.

This study of the Phunphin Community history (a community in Surat Thani province in Thailand's south) has two objectives. One is to analyze the history of the community in the context of economic, social and political changes from 1915 to 2015. Another objective is to study the enduring network of social relationships within the community from the past until the present. The study uses an oral history methodology to collect information (as well as documentary sources) and applies a political economy approach to show the links between culture, economic life, and politics.

The main findings of the study are as follows. Phunphin community has had a long history of around a thousand years. It was a main trading port in ancient times. It has had cultural exchanges with the outside world for a long period of time. Outside cultural influences together with various local beliefs forged a common community culture. Phunphin community culture belongs to the same cultural milieu as the majority of Southern Thai people who live together in a long and narrow peninsular, in the way they love their kin and the people who live in the same region. They are compassionate, are willing to help others, to share, and to show and appreciate gratitude. They have a dynamic character, seek knowledge and justice, have courage to speak their mind and have a definite stand on things. These characters and the community traits have remained intact despite many material changes in the past 100 years, including changes in natural resources, means of livelihoods, means of transport and communications, trading activities, the Second World War, the coming of capitalism, state policies, the Communist Party of Thailand and natural calamity due to disastrous floods. The culture of family ties that bind the community together with compassion, a spirit of mutual assistance and willingness to share hardship and happiness like being in the same family, have remained intact in Phunphin community.

Field of Study: Political Economy

Student's Signature

Academic Year: 2016

Advisor's Signature

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินฉบับนี้ สำเร็จได้ด้วยความรัก ความเมตตาช่วยเหลือจากทุกๆ ท่าน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์ ดร.ผาสุก พงษ์ไพจิตร ที่กรุณา รับเป็นที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ และคอยให้คำปรึกษา ชี้แนะ เมตตาช่วยเหลือในหลายสิ่งหลายอย่าง ร่วมกับศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และรองศาสตราจารย์แล ดิลกวิทยรัตน์ จนทำให้ วิทยานิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงด้วยดี รวมถึงผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กุลลินี มุทชากลิน ประธาน สอบวิทยานิพนธ์ที่กรุณาช่วยอ่านงานเขียนและเสนอแนะสิ่งต่างๆ ที่มีประโยชน์ ผู้วิจัยขอกราบ ขอบพระคุณเป็นอย่างสูงมา ณ ที่นี้ด้วย

ผู้เขียนขอกราบขอบพระคุณคณาจารย์ทุกท่านที่ให้ความรู้ ความรัก และความอบอุ่น ตลอดระยะเวลาที่ศึกษา รองศาสตราจารย์ ดร.ณรงค์ เพ็ชรประเสริฐ ที่กรุณาชี้แนะในงานวิจัย เกี่ยวกับภาคใต้ เช่นเดียวกับศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว ที่กรุณาแนะนำเกี่ยวกับงานวิจัยในพื้นที่ สุราษฎร์ธานี และผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วันวร จະณู วิทยานิพนธ์ของท่านได้จุดประกายให้ผู้เขียน สนใจศึกษาชุมชนเมืองพุนพินในกลุ่มน้ำตาปีตอนล่าง รวมถึงศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์ และท่านชาติชาย สุทธิกลม ที่ให้โอกาสและสนับสนุนส่งเสริมในการศึกษาขณะที่ผู้เขียนทำงานอยู่ที่ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ

ขอขอบคุณเจ้าหน้าที่หลักสูตรทุกท่าน คุณต๋อยและคุณเก้ที่คอยช่วยเหลือประสานงาน ติดต่อและอำนวยความสะดวกเป็นอย่างดี เพื่อนเศรษฐกิจศาสตร์การเมืองรุ่น 14 ที่คอยให้กำลังใจ น้องอีฟ น้องดวง น้องปาร์ค น้องเฟิร์น น้องเต้ และน้องวิท ที่คอยช่วยเหลือในหลายๆ เรื่อง รวมถึง พี่จุ่ม พี่หม่อง คุณต๋าย น้องหญิง น้องบุม และเพื่อนๆ ที่สำนักงานคณะกรรมการสิทธิมนุษยชน แห่งชาติที่คอยช่วยเหลือตลอดมา

ขอขอบคุณพ่อแม่แม่แม่ลุงป้าหน้าอาทุกคนในชุมชนเมืองพุนพินที่ให้ข้อมูล สัมภาษณ์ และให้ความรัก ความเอ็นดู ช่วยเหลือตลอดระยะเวลา 18 เดือน ในการลงพื้นที่เก็บข้อมูลของ ผู้เขียน รวมถึงกำนันสุรพล ถึงเจริญ ลุงนันทน์ อาปุลณ น้าอ้อย พี่อมรรัตน์และน้องบิณ ที่ช่วยเหลือ แนะนำสัมภาษณ์ และขับเรือพาผู้เขียนสำรวจเส้นทางลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง และอ่าวบ้านดอน

ขอขอบคุณญาติพี่น้องและครอบครัวของผู้เขียนที่คอยช่วยเหลือในทุกด้าน โดยเฉพาะ คุณพ่อสำรวม คุณแม่เพ็ญศรี พี่น้องและหลานๆ ที่เป็นกำลังใจและขับรถไปเป็นเพื่อนในการ สัมภาษณ์และลงพื้นที่ในชุมชน

สารบัญ

	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ง
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	จ
กิตติกรรมประกาศ.....	ฉ
สารบัญ.....	ช
สารบัญภาพ	ฐ
บทที่ 1 บทนำ.....	1
1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา.....	1
1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา	9
1.3 ขอบเขตการศึกษา.....	9
1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย.....	10
1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	11
1.6 นิยามศัพท์	12
บทที่ 2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	14
2.1 แนวคิดและทฤษฎี.....	14
2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	22
บทที่ 3 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินก่อนปี พ.ศ.2458.....	34
3.1 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านภูมิศาสตร์.....	34
3.2 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านประวัติศาสตร์	37
3.3 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรม	41
3.3.1 ด้านภูมิปัญญาและด้านความเชื่อ	42
3.3.3.1 ด้านความเชื่อ	42
3.3.3.2 ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน.....	47

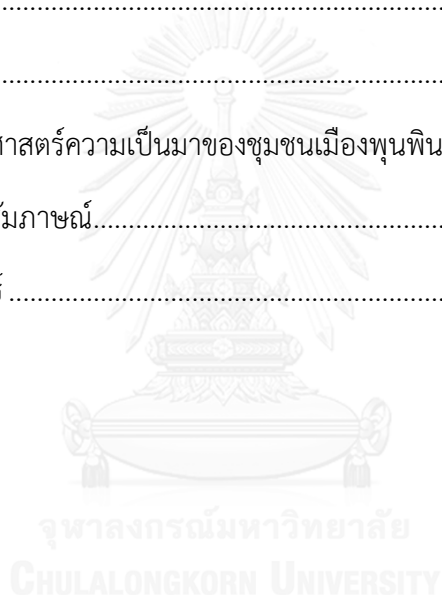
3.3.2 ด้านการทำมาหากินและการแลกเปลี่ยน.....	48
3.3.2.1 การหาของป่าและทำชัน.....	49
3.3.2.2 การทำไร่เลื่อนลอย.....	49
3.3.2.3 การทำนา.....	50
3.3.2.4 การแลกเปลี่ยนสิ่งของ.....	51
3.3.2.5 การหาปลา.....	51
3.3.2.6 งานฝีมือ.....	52
3.3.3 ด้านสังคม.....	53
3.3.3.1 การศึกษา.....	53
3.3.3.2 สถาบันทางศาสนา.....	53
3.3.3.3 การคมนาคม.....	53
3.3.3.4 ประชากร.....	54
3.4 บทสรุป.....	55
บทที่ 4 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน พ.ศ.2458 - พ.ศ.2504.....	58
4.1 วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ.....	58
4.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชน.....	59
4.1.2 การแต่งกายในชุมชน.....	62
4.1.3 อาหารการกิน.....	63
4.1.4 การละเล่นพื้นบ้าน.....	65
4.1.5 ประเพณีและพิธีกรรม.....	74
4.2 วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน.....	77
4.2.1 หมู่ท้อง ทำตาลโหนด.....	79
4.2.2 หมู่ลาด ค้าขาย.....	82

4.2.2.1 ตลาดพุนพิน หรือ ตลาดท่าข้าม	82
4.2.2.2 ตลาดมะสวน	88
4.3 วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง.....	89
4.3.1 การเมืองเรื่องผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ	89
4.3.1.1.บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัดสินใช้ : กิจการป่าไม้ในลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง.....	90
4.3.1.2 บริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัดสินใช้ : กิจการป่าไม้และถ่านหินมณฑลสุ ราษฎร์.....	91
4.3.2 อั้งยี่บางชนะ	93
4.4 วัฒนธรรมด้านสังคม	96
4.4.1 การศึกษา	97
4.4.1.1 โรงเรียนราษฎร์	99
4.4.1.2 โรงเรียนสอนภาษาจีน	102
4.4.2 ประชากร คนจีน.....	103
4.4.3 การคมนาคม.....	105
4.4.3.1 การคมนาคมขนส่งทางน้ำ	105
4.4.3.2 การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ	107
4.4.4 สงครามมหาเอเชียบูรพา.....	113
4.4.5 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม	122
4.4.5.1 เครือข่ายการทำงาน “การออกปาก การโซแรง และการหว่า”	123
4.4.5.2 เครือข่ายการปกครอง “วัฒนธรรมนักเลง”	125
4.5 บทสรุป	129
บทที่ 5 ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน พ.ศ.2504 - พ.ศ.2558.....	133
5.1 วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ.....	133

5.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย.....	134
5.1.2 เครื่องดื่มในชุมชน	136
5.1.3 งานประจำปีในชุมชน.....	137
5.1.3.1 ประเพณีชักพระ	138
5.1.3.2 งานคัดเลือกทหาร	140
5.1.4 กีฬาพื้นบ้าน	141
5.1.4.1 การแข่งเรือยาว	141
5.1.4.2 การละเล่นของเด็ก	143
5.1.4.3 ชนไก่.....	145
5.1.5 มหรพความบันเทิงสมัยใหม่ : หนังเร่ขายยา และหนังฉายกลางแปลง.....	147
5.2 วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน.....	152
5.2.1 สวนยางพารา	153
5.2.2 สวนปาล์มน้ำมัน	157
5.2.3 การทำนาทุ่ง	158
5.2.4 การทำประมง “เรืออวนรุน”	160
5.2.5 การเลี้ยงเป็ด.....	161
5.2.6 สวนมะพร้าว.....	164
5.2.7 ตลาดนัดชุมชน	166
5.3 วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง.....	167
5.3.1 การเมือง : พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้สุราษฎร์ธานี.....	168
5.3.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น : องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)	181
5.4 วัฒนธรรมด้านสังคม	183
5.4.1 ภัยธรรมชาติ : น้ำท่วม.....	183

5.4.2	เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม	185
5.4.2.1	เครือข่ายสภากาแฟ	185
5.5	บทสรุป	187
บทที่ 6	ชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559).....	191
6.1	นโยบายโครงการพัฒนาของรัฐบาล	191
6.1.1	นโยบายการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบในด้านการทำมาหากิน	191
6.1.1.1	ปัญหาไร่ที่ทำกินและการเรียกร้องสิทธิในที่ดินแปลงสงวนป่าถ่านศิลา.....	192
6.1.1.2	โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง	197
6.1.1.3	ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะในอำเภอบ้านดอน : การล้อมรั้วเลี้ยง หอยแครง	203
6.1.1.4	ค่าทำเนียมการทำประมง	206
6.1.2	นโยบายการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบในด้านสังคม.....	211
6.1.2.1	โรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน	211
6.1.2.2	โครงการรถไฟทางคู่ภาคใต้.....	214
6.2	การพัฒนาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชน	217
6.2.1	การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนด้านการทำมาหากิน	217
6.2.1.1	การปลูกพืชผักผลไม้ในสวนยางพารา : กล้วยหอมทอง.....	218
6.2.1.2	การแบ่งปันพื้นที่ทำกินในสวนปาล์มน้ำมัน.....	221
6.2.1.3	การออกฉลากรับรองแดงโมปลอดสารพิษ	222
6.2.2	การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนด้านวัฒนธรรมความเชื่อ	224
6.2.2.1	พิธีทำบุญสวดสี่แยกศรีวิชัย.....	224
6.2.3	การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ภายในชุมชนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม	225
6.2.3.1	การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยที่วัดก่อนพัฒนาสู่โรงพยาบาลชุมชน.....	226

6.2.3.2 การอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนลีเล็ดในบริเวณอ่าวบ้านดอน.....	230
6.3 บทสรุป	232
บทที่ 7 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย	237
7.1 สรุปผลการวิจัย	237
7.2 อภิปรายผลการวิจัย	242
7.3 ข้อเสนอแนะ	249
รายการอ้างอิง	251
ภาคผนวก.....	252
ภาคผนวก ก ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองพุนพิน.....	253
ภาคผนวก ข รายชื่อสัมภาษณ์.....	360
ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์	370

สารบัญภาพ

ภาพที่ 1: ซ้าย-ขวา เรือนไม้ใต้ถุนสูง เรือนแถวสองชั้นย่านการค้าและการหามเร็นในชุมชน	61
ภาพที่ 2 : การแต่งกายในชุมชน	63
ภาพที่ 3 : เชี่ยนหมาก	64
ภาพที่ 4 : การแสดงโนรา ท่ารำ และท่าชดตัวในภาค	69
ภาพที่ 5 : ซ้าย-ขวา การไถนาด้วยควาย และปลาช่อนตากแห้ง	79
ภาพที่ 6 : ต้นตาลโตนดบนคันนา ทะลายตาล และลูกตาล	82
ภาพที่ 7 : บ้านเรือน และร้านค้าในตลาดท่าข้าม	85
ภาพที่ 8 : แผนที่ตำบลศรีวิชัย ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน และ “ใบบาง” เขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ฯ .	93
ภาพที่ 9 : ซ้าย-กลาง น้องสาวและหลานชายนายแคล้ว เหมือนมณี (นางไหมและนายภิญโญ พูล มาศ) ขวา- คุณครูเรือย เผือกคง เจ้าของโรงเรียนธีราศรมวิทยา ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองไชยา	96
ภาพที่ 10: ซ้าย-ขวา สะพานโค้งถูกทำลายในช่วงสงคราม และสร้างใหม่ในปี 2496	111
ภาพที่ 11 : ซ้าย-ขวา สะพานโค้งข้ามแม่น้ำตาปีนำมาสร้างข้ามคลองยันและสถานีรถไฟศรีรัฐ นิคม	113
ภาพที่ 12 : ความรักความอบอุ่นในครอบครัว	123
ภาพที่ 13 : บ้านเรือนริมแม่น้ำตาปีในชุมชนปัจจุบัน เรือนไม้ใต้ถุนสูงยุคเก่าและบ้านสมัยใหม่	134
ภาพที่ 14 : ซ้าย-ขวา เตาสามเส้า เต้าทำด้วยดินเหนียวหรือปูน เต้าอั้งโล่และไม้ฝืน “เฉียง” (ผ้า)..	135
ภาพที่ 15 : เรือพนมพระทางน้ำ และรถพนมพระทางบก ในงานลากพระสุราษฎร์ธานี	140
ภาพที่ 16 : ซ้าย-ขวา เรือยาวตำบลบางมะเตี๊ยะ และการแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธงชุมชนเมือง พุนพิน	143
ภาพที่ 17 : ซ้าย-ขวา เล่นซ่อนหา เดินกะลา และขี่ม้าก้านกล้วย	145
ภาพที่ 18 : ซ้าย-ขวา “เจ้ามรรคผล” ตึกตาเสียดาบจากการชนไก่ และลักษณะของไก่ชนพันธุ์ดี	146
ภาพที่ 19 : รถนั่งชายยาของยาสตรีเพ็ญภาค	149
ภาพที่ 20 : รถนั่งฉายกลางแปลงและบรรยากาศคนดูในโรงหนัง	152

ภาพที่ 21 : การเลี้ยงกุ้งของนายทุนรายใหญ่ปัจจุบันในชุมชน	160
ภาพที่ 22 : ซ้าย-ขวา สวนมะพร้าว ลิงขึ้นมะพร้าว และการขนมะพร้าวในชุมชน.....	166
ภาพที่ 23 : ตลาดนัดชุมชน	167
ภาพที่ 24 : ครูโกมล คีมทอง.....	178
ภาพที่ 25 : ซ้าย-ขวา ร้านน้ำชายามเช้าในตลาดท่าข้าม และวงน้ำชายามบ่ายในชุมชนลีเล็ด	186
ภาพที่ 26 : สหกรณ์การเกษตรตระพานเมืองใหม่ชุมชนหมู่บ้านศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ฯ	197
ภาพที่ 27 : ซ้าย-ขวา ที่ตั้งปากคลองชักน้ำฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงที่บ้านเงิน ตำบลบางอน และ โครงการชลประทานพื้นที่บ้านดอนแฝก ตำบลมะลวน	201
ภาพที่ 28 : ซ้าย-ขวา เจ้าของบ้านที่ยังไม่อนุญาตให้โครงการตัดผ่านบ้าน และเครื่องสูบน้ำ ผ่านท่อส่งน้ำระยะไกล เพื่อสูบน้ำเข้าไปในสวนแตงโม.....	203
ภาพที่ 29 : ซ้าย-ขวา ชาวประมงหาปลาริมฝั่ง ห่างออกไปเป็นขนาและคอกไม้ไผ่ล้อมรั้วในทะเล	206
ภาพที่ 30 : ซ้าย-ขวา การจับสัตว์น้ำยกยอ ทอดแห วางอวนและดักลอบด้วยเครื่องมือประมง พื้นบ้าน	208
ภาพที่ 31: ซ้าย-ขวา ประกาศกระทรวงเกษตรฯ และเรืออวนรุนบ้านคลองราง.....	211
ภาพที่ 32 : ซ้าย-ขวา บรรยากาศสถานีชุมพร สถานีสุราษฎร์ธานีและชุมชนริมทางรถไฟตลาดท่า ข้าม	215
ภาพที่ 33 : แผนที่โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา.....	217
ภาพที่ 34 : ซ้าย-กลาง ยอดเหรียญ กระจายเตรียมขายตลาดนัด และขวาผักสวนครัวที่ปลูกใน ชุมชน	218
ภาพที่ 35 : การปลูกสับปรดและกล้วยหอมแซมในสวนยางตำบลท่าโรงช้างและการใช้ไม้ค้ำต้น กล้วย.....	221
ภาพที่ 36: ซ้าย-ขวา การใช้พื้นที่ว่างปลูกผักริมคันนา ร่องสวนผลไม้ และการปลูกแตงโมในสวน ปาล์ม	222
ภาพที่ 37 : การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย รพ.ท่าโรงช้าง การแช่เท้า ฟันยา และอบสมุนไพร..	228
ภาพที่ 38: ซ้าย-ขวา ผักสมุนไพรพื้นบ้าน น้ำสมุนไพร และผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ.....	229
ภาพที่ 39 : ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนลีเล็ด อ่าวบ้านดอน	232

บทที่ 1

บทนำ

1.1 ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ภาคใต้ของประเทศไทยตั้งอยู่บริเวณคาบสมุทรมลายู มีลักษณะเป็นชายฝั่งทะเลขนานบั้งสองด้าน คือทะเลด้านตะวันออกที่เป็นอ่าวไทยและทะเลด้านตะวันตกฝั่งอันดามัน โดยเริ่มจากบริเวณที่แคบที่สุดของคาบสมุทรมลายูที่เรียกว่า “คอคอคกระ” ในจังหวัดชุมพรและจังหวัดระนองจนไปถึงประเทศมาเลเซีย รวมเนื้อที่ทั้งหมด 70,705 ตารางกิโลเมตร คิดเป็นร้อยละ 13.74 ของพื้นที่ประเทศ ด้วยการเคลื่อนไหวของเปลือกโลกและการยกตัวสูงขึ้นของคาบสมุทรมลายูด้านตะวันออกและการทรุดต่ำของด้านตะวันตก การตะแคงของพื้นแผ่นดินทำให้เกิดภูมิประเทศที่แตกต่างกันระหว่างฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน จึงมีลักษณะภูมิประเทศแบ่งเป็น 3 ส่วน คือ 1) บริเวณทิวเขาที่ราบ มี 3 ทิว เรียงจากเหนือลงใต้คือ ทิวเขาภูเก็ต ทิวเขานครศรีธรรมราช และทิวเขาสันกาลาศีรี 2) ที่ราบชายฝั่งทะเลอันดามัน คือบริเวณตั้งแต่จังหวัดระนองลงไปจนถึงจังหวัดสตูล ซึ่งเกิดจากการยุบตัวของเปลือกโลก จึงมีลักษณะแคบ บางแห่งเป็นภูเขาจรดชายฝั่งและมีหน้าผาสูงชัน ชายฝั่งมีลักษณะเว้าแหว่ง เป็นอ่าวใหญ่ย่อยและเกาะแก่งมากมาย นอกชายฝั่งเป็นพื้นที่ลาดลึกลงอย่างรวดเร็วไม่เหมือนฝั่งอ่าวไทย และ 3) ที่ราบชายฝั่งอ่าวไทย ตั้งแต่บริเวณชายฝั่งจังหวัดชุมพรลงไปทางใต้ถึงจังหวัดนราธิวาส เป็นที่ราบชายฝั่งยกตัวค่อนข้างใหญ่ ริมฝั่งทะเลมีลักษณะต้นมีการทับถมของโคลนตะกอนที่กระแสน้ำพัดพาจนแปลงสภาพเป็นที่ราบพื้นดินกว้างขวาง ตั้งแต่อ่าวบ้านดอนในจังหวัดสุราษฎร์ธานีจนถึงจังหวัดนราธิวาส มีแม่น้ำสายสำคัญ คือ แม่น้ำตาปี แม่น้ำปากพนังในจังหวัดนครศรีธรรมราช แม่น้ำปัตตานี และแม่น้ำสายบุรีในจังหวัดปัตตานี และแม่น้ำโก-ลก กั้นชายแดนไทย-มาเลเซียที่จังหวัดนราธิวาส มีสันดอนจะงอย 2 แห่ง คือแหลมตะลุมพุกในจังหวัดนครศรีธรรมราช และแหลมตาชีในจังหวัดปัตตานี และสันทรายที่งอกยื่นออกมาเกิดเป็นพื้นน้ำภายในแผ่นดิน คือทะเลสาบสงขลา และมีเกาะที่สำคัญคือเกาะสมุย เกาะพะงัน และหมู่เกาะอ่างทอง (กองวิชาประวัติศาสตร์, 2536)

ในอดีตชายฝั่งทะเลด้านตะวันตกของภูมิภาคนี้อุดมไปด้วยป่าไม้ และแร่ธาตุโดยเฉพาะดีบุก จึงมีพ่อค้าต่างชาติเข้ามาแสวงโชคตั้งแหล่งขนถ่ายสินค้าข้ามคาบสมุทรมลายู ชูดแร่ และจับปลา ขณะที่ด้านฝั่งทะเลตะวันออกเป็นที่ราบลุ่มเหมาะแก่การเพาะปลูกโดยเฉพาะการปลูกข้าว ส่วนบริเวณที่เป็นอ่าวก็ใช้เป็นที่จอดพักสินค้าจากจีน เวียดนาม จามปา และเขมร จนมาถึงยุคต้นประวัติศาสตร์ราวพุทธศตวรรษที่ 8 ชุมชนภาคใต้มีการเปลี่ยนแปลงรวดเร็วเนื่องจากบ้านเมืองทางตะวันตกหันมาใช้

เส้นทางทะเลค้าขายกับอินเดีย และจีน แทนเส้นทางบก ในยุคแรกการเดินทางเรือไปยังจีนต้องแวะพักที่เมืองท่าและสถานีพักสินค้าเพื่อขนถ่ายและเปลี่ยนเรือ จากบันทึกของชาวกรีก-โรมัน กล่าวถึงเมืองท่าสำคัญฝั่งทะเลตะวันตก คือ เมืองตะโกลา (ตะกั่วป่า) มาถึงพุทธศตวรรษที่ 12-13 เส้นทางการค้าเปลี่ยนแปลงไป การขนถ่ายสินค้าน้อยลงเพราะ เกิดมีนครรัฐ “ศรีวิชัย” เป็นตัวกลางขนถ่ายสินค้าแทน โดยผ่านทางช่องแคบมะละกาจากมหาสมุทรอินเดียมายังทะเลจีนตะวันออก ทำให้ศรีวิชัยเป็นรัฐที่มั่งคั่งและมีอำนาจทางทะเลมากในสมัยนั้น สามารถรวมเอาบ้านเมืองและเมืองท่าชายทะเลต่างๆเข้ามาอยู่ในเครือข่ายอำนาจทางการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรมของศรีวิชัยได้ จนถึงพุทธศตวรรษที่ 19 ศรีวิชัยก็เสื่อมอำนาจลงเนื่องจากการเปลี่ยนแปลงนโยบายการค้าของจีน ที่เลิกให้ศรีวิชัยผูกขาดการเป็นคนกลาง โดยสนับสนุนให้คนจีนไปค้าขายกับเมืองต่างๆแทน ส่งผลให้บ้านเมืองในภาคใต้กลับมารุ่งเรืองอีกครั้งและเกิดเป็นบ้านเมืองชุมชนมากขึ้น (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2525) เช่น เมืองตะกั่วป่า(พังงา) เมืองสทิงพระ(สงขลา) เมืองยะรัง(ปัตตานี) เมืองตามพรลิงค์(นครศรีธรรมราช) เมืองไชยา และเมืองพันพัน (สุราษฎร์ธานี)

สุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ทางฝั่งตะวันออกของคาบสมุทรอ่าวไทย ปัจจุบันคือผืนแผ่นดินอันอุดมสมบูรณ์ด้วยทรัพยากรธรรมชาติรอบอ่าวบ้านดอน เป็นเมืองที่มีเนื้อที่มากที่สุดในภาคใต้ ในอดีตเคยเป็นอยู่อารยะธรรมของคาบสมุทรมลายูที่สำคัญ และเป็นแหล่งที่มนุษย์อาศัยอยู่ในยุคก่อนประวัติศาสตร์ย้อนหลังกลับไปกว่า 7,000 ปี เนื่องจากผืนแผ่นดินมีพืชพรรณอุดมสมบูรณ์เป็นทำเลที่เหมาะสม คือมีภูเขา แม่น้ำลำคลอง ที่ราบใกล้ภูเขา และถ้ำเพิงผาจำนวนมาก พบหลักฐานทางโบราณจำนวนมากกระจายอยู่แทบทุกพื้นที่ทั้งประเภทเครื่องมือเครื่องใช้ เช่น ขวานหิน ขวานหินขัด หินทุบเปลือกไม้ หม้อสามขา หม้อลายเชือกทาบ ภาชนะดินเผา และกลองมโหระทึกสำริดแบบวัฒนธรรมดองซอนของเวียดนาม รวมทั้งเครื่องประดับประเภทกำไลหิน จึงเกิดเมืองท่าสำคัญกระจายอยู่รอบอ่าวบ้านดอน คือ เมืองไชยา เมืองศรีรัฐนิคม เมืองท่าทอง เมืองเวียงสระ และเมืองพุนพิน

เมืองพุนพิน เดิมเรียกว่า “พุนพิน” ในอดีตเป็นเมืองท่าติดต่อค้าขายทางทะเลที่สำคัญมาก เมืองหนึ่งรอบอ่าวบ้านดอน มีประวัติศาสตร์ยาวนานและร่วมสมัยเดียวกับเมืองไชยาและเมืองเวียงสระ จากหลักฐานทางโบราณพบว่าชุมชนมีอายุราวสมัยก่อนประวัติศาสตร์ตอนปลายหรือประมาณ 2,500-1,500 ปีมาแล้ว ด้วยที่ตั้งของเมืองมีความเหมาะสมทางภูมิศาสตร์คือตั้งอยู่ตรงชุมชนทางศูนย์กลางของการคมนาคมทางน้ำ คือเป็นจุดที่แม่น้ำสองสายคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงไหลมาบรรจบกัน เรียกชุมชนบริเวณนี้ว่า “ท่าข้าม” ก่อนที่แม่น้ำตาปีจะแยกเป็นสองสายผ่านเมืองพุนพินและเมืองบ้านดอน ออกสู่ทะเลอ่าวไทยที่อ่าวบ้านดอน เมืองพุนพินจึงมีเส้นทางติดต่อกับเมืองต่างๆ

ได้สะดวกหลายเส้นทาง ทั้งฝั่งอ่าวไทยและฝั่งอันดามัน ไม่ว่าจะเส้นทางเดินเรือติดต่อกับเมืองศรีรัฐนิคมตามลำน้ำพุมดวง ติดต่อกับเมืองเวียงสระตามลำน้ำตาปี และยังเป็นเส้นทางติดต่อกับเมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองอื่นๆ แถบชายฝั่งทะเล หรือจะเข้าไปคลองท่อมฝั่งอันดามันก็สะดวก ด้วยภูมิประเทศเป็นที่ราบชุมชนจึงตั้งกระจายอยู่บริเวณรอบปากน้ำสามแพรก พื้นที่เพาะปลูกและทำนามีจำกัด ในฤดูน้ำหลากน้ำท่วมเสียหาย ศาสนสถานสำคัญจึงสร้างบริเวณเชิงเขาหรือบนควน เช่น “ควนพุนพิน” และ “เขาศรีวิชัย” ซึ่งเป็นเมืองท่าติดต่อกับชายทางทะเลที่มีชื่อเสียงมานานตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 10-16 จากบันทึกในจดหมายเหตุจีนเรียกเมืองท่าสำคัญแห่งนี้ว่า “พินพิน” และพบหลักฐานโบราณและวัตถุโบราณจำนวนมาก เช่น กลองมโหระทึก พระพิมพ์ดินดิบ สมัยศรีวิชัย เหรียญทองอาหรับ พระพุทธรูปแบบอมราวดี (พุทธศตวรรษที่ 11) และลูกปัดโบราณทุกชนิด (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธ์ุ, 2545)

แม่น้ำตาปี เดิมเรียก แม่น้ำหลวง มีต้นกำเนิดจากเขาหลวงในทิวเขานครศรีธรรมราช อยู่ในเขตอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลผ่านอำเภอฉวาง อำเภอช้างกลาง อำเภอฉำพรณรา และ 3 ตำบลในอำเภอทุ่งใหญ่ จังหวัดนครศรีธรรมราช จากนั้นแม่น้ำหลวงไหลลงสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยไหลจากทิศใต้ลงสู่ทิศเหนือ จากอำเภอพระแสง ไหลผ่านอำเภอเวียงสระ อำเภอเคียนซา อำเภอบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาเดิม และไหลมาบรรจบกับ “แม่น้ำพุมดวง” ที่ “ท่าข้าม” อำเภอพุนพิน จากนั้นแม่น้ำตาปีแยกออกเป็นสองสาย แม่น้ำตาปีฝั่งซ้ายไหลผ่านอำเภอพุนพิน และแม่น้ำตาปีฝั่งขวาไหลผ่านอำเภอเมือง โดยมีลำคลองสายเล็กสายน้อยอีกมากมายไหลมารวมกัน ไหลลงสู่ทะเลอ่าวไทยที่บริเวณอ่าวบ้านดอน นับว่าเป็นแม่น้ำสายที่ยาวมากที่สุดในภาคใต้ คือประมาณ 232 กิโลเมตร คนท้องถิ่นจึงเรียกชื่อแม่น้ำสายนี้ว่า “คลอง” แตกต่างกันไปตามตำบลบ้านที่ไหลผ่าน เช่น คลองท่าข้าม คลองพุนพิน คลองบ้านดอน ด้วยความเป็นแม่น้ำสายใหญ่อันอุดมสมบูรณ์มาตั้งแต่ในสมัยอดีต ซึ่งเปรียบเสมือนเส้นเลือดใหญ่หล่อเลี้ยงชุมชนในการยังชีพ การเพาะปลูก และการแลกเปลี่ยนสินค้า จึงเป็นสายน้ำที่สำคัญมากของอาณาจักรสยาม (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542)

ด้วยเหตุนี้ เมื่อพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ครั้งเสด็จมาประทับที่พระตำหนักสวนสราญรมย์ที่ “ท่าข้าม” เมืองพุนพิน เมื่อปี พ.ศ.2458 จึงพระราชทานชื่อแม่น้ำหลวงว่า “**แม่น้ำตาปี**” พร้อมกับพระราชทานชื่อเมืองไชยา(ที่บ้านดอน) เป็นเมือง “**สุราษฎร์ธานี**” คล้ายกับชื่อ “**แม่น้ำตาปี**” และ “**เมืองสุราษฎร์**” ในประเทศอินเดีย ซึ่งแม่น้ำตาปีมีต้นกำเนิดจากภูเขาสต์ตปุระ ไหลลงสู่มหาสมุทรอินเดียทางอ่าวแคมเบย์และที่ริมฝั่งซ้ายของปากแม่น้ำมีเมืองชื่อสุราษฎร์ ด้วย

สภาพเมืองทั้งสองมีความคล้ายคลึงกัน และชาวเมืองเป็นผู้มีคุณธรรมยึดมั่นในหลักพุทธศาสนา สอดคล้องกับความหมายสุภาษิตที่ว่า “เมืองคนดี” ซึ่งในอดีตจึงมีคำกล่าวบ่งบอกถึงความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในแต่ละท้องถิ่นที่มีลักษณะพิเศษ ไว้ดังนี้

“ระตอวัดประดู่ พลุคลองยัน ทุเรียนหวานมันคลองพระแสง
ย่านดินแดงของป่า เคียนซาบ่อถ่านหิน พุนพินมีท่าข้ามแม่น้ำตาปี
ไม้แก้วดีเขาประสงค์ กะแตะดงกลางสาต ลิงประหลาดอำเภอพนม
เงาะอุดมบ้านล้อง จากและคลองในบาง ท่าฉางต้นตาล
บ้านนาสารแร่ ท่าทองอุแท้วัดแก้ว อ่าวบ้านดอนปลา
ไชยาข้าว มะพร้าวเกาะสมุย”¹

ด้วยลักษณะทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมและทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ จึงเอื้อต่อการตั้งถิ่นฐานและทำมาหากิน และจากการเปิดรับวัฒนธรรมจากภายนอกผ่านการติดต่อสัมพันธ์กับชนชาติต่างๆตั้งแต่ในสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ด้วยการเป็นสถานีการค้าและศูนย์กลางการแลกเปลี่ยนสินค้า มีเมืองท่าการค้าโบราณเกิดขึ้นมากมายทั้งชายฝั่งอันดามันและฝั่งอ่าวไทย ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้อยู่ในชุมชนมีความหลากหลายทางเชื้อชาติ ศาสนา ภาษา ศิลปวัฒนธรรม และความเชื่อ ทำให้ชุมชนหมู่บ้านในภาคใต้มีลักษณะแตกต่างจากชุมชนในภูมิภาคอื่นๆ ของประเทศ คือชุมชนมีความเข้มแข็งสูงมากโดยเฉพาะระดับชาวบ้าน ที่ยึดถือคุณค่าและความสำคัญอย่างมากกับความเป็นพี่น้องในครอบครัว เครือญาติ และความเป็นชุมชน มีความเป็นอิสระ มีน้ำใจช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เปี่ยมไปด้วยความรักและไม่ตรีจิตที่ดีต่อกัน ซึ่งสอดคล้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาคือให้รักผู้อื่น (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2557) ดังที่ท่านพุทธทาสลิขิต

ไม่เห็นแก่ตัว ผลก็รู้ รดผู้อื่น
ไม่ต้องฝืน ยืนหยัดให้ ได้เสมอ
ไม่ทำไหว้ ในโลกเกลื่อน ด้วยเพื่อนเกลอ
เป็นโลกเลอ ล้นลาภ อาบไมตรี ฯ
ไม่เห็นแก่ตัว ก็เมตตา ขึ้นมาเอง

¹ พระเทพรัตนกวี (เกตุ แสงหิรัญ) อายุ 84 ปี (พ.ศ.2443-พ.ศ.2527) อดีตเจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นชาวตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี ผู้ประพันธ์คำขวัญประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีในอดีต-ผู้วิจัย

รู้ยำเกรง รู้ใช้ธรรม นำวิถี
ไม่อาจฆา ไม่อาจลัก ไม่ล่วงประเวณี
ไม่หลอกหลวง และไม่มีที่เมามาย ฯ

ไม่เห็นแก่ตัว ก็หมดตัว จะยึดถือ

นั่นแหละคือ หมดมูลเหตุ กิเลสหาย

ไม่อาจโลก - โกรธ-หลง คงใจกาย

สะอาด-สว่าง - สงบได้ ฝ่ายนิพพานฯ

ชุมชนท้องถิ่นภาคใต้มีโครงสร้างกลไกที่ทำให้เกิดความเป็นปึกแผ่นอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ผู้คนมีศีลธรรมอยู่ในจารีตอันดีงาม จึงพยายามสั่งสอนย้ำเตือนสิ่งที่เป็นข้อตกลงต่างๆ ให้รู้บทบาทหน้าที่ของตนเองและปฏิบัติต่อกันตามฐานะความสัมพันธ์ มีน้ำใจ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ประเพณีการออกปาก กินวาน หรือลงแขก พบเห็นได้ทั่วไปทุกกิจกรรมที่เป็นงานหนักและต้องการให้เสร็จทันเวลา เช่น การเก็บข้าว หามเรือน(ย้ายบ้าน) งานแต่งงาน งานศพ งานบวช โดยไม่คิดค่าแรง และความเหน็ดเหนื่อย ใครป่วยเบี่ยงจะเป็นที่ตักเตือนทาของชาวบ้าน

ระบบเครือญาติ คือรากฐานการก่อตัวของชุมชน โดยเชื่อว่าเครือญาติเดียวกันจะนับถือผี “ตายาย” เดียวกันและมีพิธีกรรมหลายอย่างปฏิบัติร่วมกัน เช่นการทำบุญเดือนสิบอุทิศให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว และเชื่อว่าคนร่วมตายายเดียวกันจะแต่งงานกันไม่ได้ จึงต้องแต่งงานกับคนตระกูลอื่นต่างชุมชนทำให้เกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน เกิดความพึ่งพิงระหว่างกัน นอกจากนั้นคือ “ระบบเกลอ” ซึ่งเป็นลักษณะเด่นอีกอย่างของชุมชนภาคใต้ นิทาน “เกลอเขา เกลอเล” ได้สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างคนในชุมชนพื้นที่ป่าเขาซึ่งเป็นชาวสวนกับคนในชุมชนพื้นราบที่เป็นชาวนา ชาวประมง ว่าต้องพึ่งพิงแลกเปลี่ยนผลผลิตซึ่งฝ่ายหนึ่งฝ่ายใดไม่มี การเป็นเกลอ ผูกเกลอ มัดเกลอ จึงเป็นกลไกอย่างหนึ่งของชุมชนในการแก้ปัญหาความขาดแคลน ลดปัญหาความไม่ปลอดภัยในทรัพย์สินจากการถูกปล้น จี ของคนต่างชุมชน และเป็นฐานเชื่อมการแลกเปลี่ยนแรงงานในบางครั้งคราว ซึ่งสะท้อนความเป็นชุมชนที่มีศักยภาพในการจัดการตัวเอง มีศักดิ์ศรี มีวิถีชีวิตที่กลมกลืนกับสภาพทางธรรมชาติ มีความสัมพันธ์ในชุมชนที่พึ่งพิงช่วยเหลือเกื้อกูลกันภายใต้ภูมิปัญญาท้องถิ่น ควบคุมชุมชนโดยจารีตประเพณี เรื่องเหล่านี้จะถูกลำเลียงผ่านวรรณกรรม คำสอน สุภาษิต ซึ่งสะท้อนการพึ่งพิงกันในชุมชน เช่น การเตรียมงานแต่งงาน ดังคำกลอนว่า

จัดแจงแต่งข้าวปลา เครื่องบรรดาจะทำงาน

เอาหมากไปหว่ากวาน พวกเพื่อนบ้านจะดีกว่า....

พรั่งนี้ให้นายจันทร์	กับนายชื่นขึ้นไปเหนือ
ซื้อพลูสี่ห้าร้อย	ทั้งกล้วยอ้อยสักลำเรือ
ตีปลีลูกมะเขือ	เรือลำใหญ่ไล่ให้เต็ม
แล้วใช้ให้นายคาร	ซื้อน้ำหวานไร่นายเหล็ม
พะเนียงใหญ่ไล่ให้เต็ม	ค่ามากน้อยค่อยคิดอ่าน
แล้วว่านายบัวศรี	พรั่งเข้านี้สักทีหลาน
ลงไปหัวตะพาน	ซื้อเหล้ามาสี่ห้าถัง
นางบุกให้ไปด้วย	ช่วงซื้อเคยสักลิบซัง
กุ่มแห่งซื้อมามั่ง	โคบทูกึงเห็นซื้อมา
ไปพบเรือขาวนอก	ถ้าเขาบอกขายพุงปลา
เอ็งจงซื้อเอามา	สี่ห้าหม้อให้พอการ
พี่น้องทั้งซ้ายขวา	วานเขามาตำข้าวสาร
พร้อมพรั่งสิ้นทั้งบ้าน	มาช่วยกันทั้งหญิงชาย
เพราะว่านายตาบอด	ทอดประโยชน์ไว้มากมาย
เงินทองพอหยิบได้	ฝ่ายมดหมอเพื่อนเข้าใจ
นางคำทำนักลอง	ร้องเพลงขับกับสี่พรหม
นางกลอยคอยประสม	โทท้ายไฟไล่ครราวๆ
ไชยทองมองจับคู่	กับนายหยุนนั่งดูฉาว
สี่พรหมร้องลำหาว	กล่าวไปได้แต่ท้ายไฟ
ว่าที่คำคือหอกโยน	ฝ่ายเหล่าโลนฟังชอบใจ
นายเรื่องบ้านนาใน	ร้องลู่ชอกก็น่าฟัง

ตัวอย่างบทกลอนที่สร้างความเชื่อมั่นให้กล้าสู้ กล้ายืนหยัดในความจริง

ถือถ่ออย่าถามน้ำ	แม้ถือความอย่าถามมี
ยากจนก็ตามที่	คิดตรองตรีเอาแต่จริง

และให้เชื่อมั่นในพลังที่ดูน้อยนิด แต่ถ้ากล้าหาญและรู้จักใช้ก็เป็นพลังที่ยิ่งใหญ่ได้

นกไล่แข่งข้างตาย	อย่ามั่งง่ายทั้งหลายเอ๋ย
พินไฟเท่าใดหลาย	เผาได้สิ้นทั้งบ้านเมือง

ช่วงเวลาที่หัวเมืองปักษ์ใต้อื่นๆ และเมืองพุนพิน เปลี่ยนแปลงมากที่สุดในประวัติศาสตร์ของภาคใต้ คือการประกาศใช้ระบบ “มณฑลเทศาภิบาล” แทนระบบ “กินเมือง” ในสมัยรัชกาลที่ 5 เมื่อปี พ.ศ.2439 เพื่อรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางภายใต้การควบคุมดูแลของรัฐบาลกลางที่กรุงเทพมหานคร ความเจริญก้าวหน้าจากนโยบายการพัฒนาในด้านต่างๆ ได้แก่ ระบบการปกครอง ระบบสาธารณสุข โภค ระบบการศึกษา ตลอดจนเทคโนโลยีสมัยใหม่ ได้หลั่งไหลตั้งแต่ครั้งกระนั้นจนถึงปัจจุบัน (คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ, 2542) ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน ซึ่งจากเดิมที่วิถีชีวิตของผู้คนพึ่งพิงอยู่กับแม่น้ำได้เปลี่ยนแปลงไป เมื่อมีถนน ทางรถไฟ และสนามบินเข้ามา

ผู้วิจัยเป็นคนหนึ่งที่เกิดและเติบโตในชุมชนริมฝั่งลุ่มน้ำตาปีตอนล่าง (คลองพุนพิน) ที่ชุมชนมีประวัติศาสตร์วัฒนธรรมอันรุ่งเรืองยาวนานนับพันปีในอารยธรรมของแหลมมลายู ในวัยเด็กได้ฟังนิทานเรื่องเล่าก่อนนอนจากปู่ย่าตายายที่บอกเล่าเรื่องราววิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนจากการยังชีพด้วยการทำนาปลูกข้าว บ่งบอกความภาคภูมิใจในขนบธรรมเนียม วัฒนธรรม ประเพณี และการละเล่นต่างๆ เช่น หนังตะลุง มโนราห์ ลิเกป่า และเพลงบอก พร้อมกับความเปลี่ยนแปลงภายนอกเข้ามาในชุมชน นาข้าวค่อยๆ หายไปและเปลี่ยนมาเป็นนาทุ่งแทน และจากนาทุ่งก็เปลี่ยนมาเป็นนาปาล์ม (สวนปาล์มน้ำมัน) แต่ละช่วงของการเปลี่ยนแปลงชุมชนมีปัญหาต่างๆตามมามากมาย เช่น ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่ถูกทำลายจากน้ำเสียและพื้นดินที่เสื่อมโทรม ปัญหาคนว่างงานและโยกย้ายไปทำงานในเมือง ผู้ชายไปรับเหมาก่อสร้างส่วนผู้หญิงไปเป็นสาวโรงงาน ปัญหาครอบครัวขาดความอบอุ่นเด็กๆ ถูกปล่อยให้อยู่กับปู่ย่าตายาย ปัญหาความยากจนและครอบครัวไม่มีเงินส่งลูกให้เรียนหนังสือ ปัญหาหนี้สินครัวเรือน จนบางครั้งหาทางออกไม่ได้คิดฆ่าตัวตาย ฯลฯ ปัญหาที่ตามมามากมายเหล่านี้เกิดขึ้นและสะสมความรุนแรงเพิ่มขึ้นเรื่อยๆ ในแต่ละช่วงเวลาของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมที่รัฐสนับสนุนส่งเสริมเข้ามาในชุมชน “การส่งเสริมจึงกลายเป็นการยึดเยียด เมื่อผู้ให้ไม่ได้ถามความต้องการของผู้รับ” ด้วยนโยบายไม่สมดุลจากส่วนกลางของรัฐที่ขาดการศึกษาความร่วมมือ ศักยภาพ และขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน ผลจากการเปลี่ยนแปลงสร้างความบอบช้ำให้กับชุมชนอย่างมาก บางครอบครัวปรับตัวรับกับความเปลี่ยนแปลงไม่ได้ถึงกับล่มสลายหายไป ในขณะที่มีอีกหลายชุมชนสามารถปรับตัว เรียนรู้ และยอมรับที่จะอยู่กับความเปลี่ยนแปลงนั้นให้ได้ สิ่งที่เกิดขึ้นกับคนในชุมชนคือวิถีชีวิต หรือเรียกว่า “วัฒนธรรมชุมชน” ถูกทำลาย การจะรับมือกับสิ่งเหล่านี้ได้ก็คือการร่วมฟื้นฟูทุนทุกประเภทในท้องถิ่นให้กลับคืนมา เช่น การสร้างสำนักท้องถิ่น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น โดยการกลับไปสู่วัฒนธรรมของชุมชน อันเป็นวิถีแห่งความรัก ความเอื้ออาทรต่อกัน ที่ปัจจุบันพบว่าจารีต ประเพณี ศิลปะ วัฒนธรรม ศาสนา ค่านิยม ความเชื่อ วิถีการผลิต ฯลฯ ซึ่งเป็นรากของท้องถิ่นได้จาง

หายไปจึงทำให้ชุมชนอ่อนแอ ดังนั้นชุมชนจะเข้มแข็งพึ่งพาตัวเองได้ จะต้องค้นหาของท้องถิ่นให้พบเพื่อใช้เป็นฐานในการพัฒนา (ชลลดา ปะการัง, 2547)

(ยงยุทธ ชูแว่น, 2551)ได้ให้ความหมายของการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่นว่า คือการศึกษาพัฒนาการของชุมชนที่อยู่นอกแคว้นวงศุนย์กลางการเมืองของรัฐ กำหนดเขตการศึกษาเป็น “หน่วย” เฉพาะที่เหมาะสม โดยศึกษาในทุกมิติร่วมกันทั้งด้านการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม รวมทั้งประวัติศาสตร์ความคิดความรู้สึก หรือเลือกศึกษาเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่กล่าวมา และเชื่อมโยงให้เห็นถึงความสัมพันธ์กับบริบทด้านอื่นๆในสังคม และศึกษาถึงการดำรงอยู่ในทุกมิติของชุมชนในท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงของวิถีชีวิตของคนในชุมชนที่มีความหลากหลายโดยที่ชุมชนเป็นผู้กำหนด

ซึ่งสอดคล้องกับฉัตรทิพย์ นาถสุภา ให้ความหมายของประวัติศาสตร์วัฒนธรรมว่าหมายถึง การศึกษาวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงกับมิติอื่นๆ ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง และสังคม นอกเหนือจากโครงสร้างส่วนบนซึ่งเป็นเรื่องความเชื่อ นามธรรมเพียงอย่างเดียว

ผู้วิจัยสนใจและเลือกศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน ซึ่งเกี่ยวข้องกับเขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมของชุมชนเมืองพุนพิน ซึ่งเป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับบริบทอื่นๆในสังคม ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวิถีชีวิตของผู้คนในชุมชนเมืองพุนพินที่เปลี่ยนแปลงไปตั้งแต่ช่วงปี พ.ศ.2458 ที่ทางรถไฟสายใต้สร้างแล้วเสร็จและรัฐบาลเปิดให้มีการเดินรถไฟสายใต้ผ่านชุมชนเมืองพุนพิน จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2559) ตลอดระยะเวลา 100 ปีเศษที่ผ่านมา ได้สร้างความเปลี่ยนแปลงอย่างมากให้กับชุมชนเมืองพุนพิน ผู้วิจัยเชื่อว่าผลการศึกษาจะทำให้เข้าใจพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนและความสัมพันธ์ทางสังคมของชุมชนเมืองพุนพิน เพื่อเป็นฐานความรู้สำหรับการกำหนดนโยบายการพัฒนาให้สอดคล้อง เหมาะสมกับศักยภาพและข้อจำกัดของชุมชน และนำไปถกเถียง ค้นคว้า ปรับปรุงเพื่อเป็นหลักสูตรท้องถิ่นศึกษาให้กับเยาวชนในชุมชน และเพื่อสร้างสำนึกทางประวัติศาสตร์และความภาคภูมิใจของผู้คนในชุมชนให้ตระหนักถึงคุณค่าของตนเองและชุมชนในปัจจุบัน

คำถามหลักการวิจัย

งานวิจัยนี้ต้องการค้นพบว่าในช่วงระยะเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 จนถึง พ.ศ.2559 ภายใต้ระบบภูมิทัศน์วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพิน มีพัฒนาการทางประวัติศาสตร์อย่างไร คนในชุมชนมีความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมโดยผ่านรูปแบบเครือข่ายสังคมอย่างไร ชุมชนมีการปรับตัวต่อความ

เปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมอย่างไร และส่งผลกระทบต่อวัฒนธรรมและวิถีชีวิตชุมชนในปัจจุบันอย่างไร

1.2 วัตถุประสงค์ของการศึกษา

1. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน พ.ศ.2458 ถึง พ.ศ.2559
2. เพื่อศึกษาการดำรงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพิน ภายใต้พัฒนาการทางประวัติศาสตร์

1.3 ขอบเขตการศึกษา

การศึกษามีขอบเขตครอบคลุม 3 ด้าน คือ

1.3.1. *ขอบเขตด้านเวลา* การศึกษานี้จะครอบคลุมเวลาตั้งแต่ทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพิน และตั้งสถานีสุราษฎร์ธานีที่พุนพิน ในปี พ.ศ.2458 (และเป็นปีที่รัชกาลที่ 6 เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ และประทับที่บนควนพุนพิน (สวนสราญรมย์) ทรงพระราชทานชื่อเมืองไชยาใหม่(บ้านดอน) ว่าจังหวัดสุราษฎร์ธานี และแม่น้ำหลวงว่าแม่น้ำตาปี และย้ายศาลว่าการจังหวัดที่บ้านดอนมาอยู่ในชุมชนเมืองพุนพินบริเวณตลาดท่าข้าม ใกล้สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี) จนถึงปัจจุบัน (พ.ศ.2559) โดยแบ่งช่วงเวลาการศึกษาตามปัจจัยที่เกิดขึ้นและส่งผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชนเมืองพุนพินเป็น 3 ช่วงหลัก ดังนี้

ช่วงที่ 1) ช่วงปี พ.ศ.2458 – พ.ศ.2503 ชุมชนเมืองพุนพินยังคงผลิตเพื่อยังชีพ ด้วยทำนาปลูกข้าวไว้กินในครัวเรือน ที่เหลือแบ่งปันแลกเปลี่ยนกับชุมชนอื่น

ช่วงที่ 2) ช่วงปี พ.ศ.2504 – พ.ศ.2558 จากแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ถึง ฉบับที่ 11 นโยบายรัฐบาลส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว และสนับสนุนให้ใช้ปัจจัยการผลิตจากภายนอก เช่น การใช้ปุ๋ยเคมี ยาปราบศัตรูพืช การใช้เมล็ดพันธุ์ข้าวลูกผสม การใช้ฮอร์โมน รวมทั้งเครื่องจักรกลท่อนแรง ส่งผลให้ชุมชนเมืองพุนพินเกิดการเปลี่ยนแปลงมากที่สุด จากการทำนาในพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำตาปี เปลี่ยนเป็นปลูกยางพารา การปลูกกาแฟ และปาล์มน้ำมันในพื้นที่สูงและเชิงเขา และทำนาทุ่งบริเวณพื้นที่ริมทะเลรอบอ่าวบ้านดอน และเปลี่ยนพื้นที่นาข้าวที่รกร้างเป็นสวนปาล์มน้ำมัน

ช่วงที่ 3) ปี พ.ศ.2559 (ปัจจุบัน) ตลอดระยะเวลา 55 ปี ของการดำเนินนโยบายพัฒนาประเทศของรัฐบาล รวมทั้งโครงการพัฒนาที่กำลังดำเนินการอยู่ในชุมชน เช่น โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง การเก็บค่าทำเนียมเครื่องมือประมง การสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลเพื่อนำขยะจากเกาะสมุยมากำจัดในชุมชน การย้ายชุมชนท้ายควนริมทางรถไฟตลาดท่าข้ามในโครงการรถไฟรางคู่ ฯลฯ นโยบายเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนท้องถิ่นมากพอสมควร

1.3.2. *ขอบเขตด้านพื้นที่* การศึกษานี้ครอบคลุมพื้นที่ชุมชนเมืองพุนพินในความหมายของเขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรมเดียวกัน “เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม” คือสังคมในเขตพื้นที่หนึ่งซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจการค้า การคมนาคม ภาษา และศาสนา หรือทุกมิติที่กล่าวมา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, แนวทางและวิธีวิจัยสังคม, 2548) สอดคล้องกับ “ชุมชนเมืองพุนพิน” ซึ่งเป็นที่ตั้งของชุมชนโบราณเมืองท่าการค้าชายฝั่งทะเลตะวันออกของแหลมมลายู ซึ่งเป็น “ชุมชนทาง” การค้าและการคมนาคมมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ตั้งอยู่ตรงบริเวณตอนล่างของ “แม่น้ำตาปี” ที่ไหลมาบรรจบกับ “แม่น้ำพุมดวง” ก่อนจะไหลออกสู่ทะเลอ่าวไทยบริเวณอ่าวบ้านดอน ซึ่งเกี่ยวข้องกับขอบเขตด้านการปกครองของรัฐใน 16 ตำบลของอำเภอพุนพิน คือ ตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย ตำบลลีเล็ด ตำบลท่าสะท้อน ตำบลบางมะเดื่อ ตำบลบางเดือน ตำบลกรูด ตำบลน้ำรอบ ตำบลเขาหัวควาย ตำบลตะพาน ตำบลหนองไทร ตำบลหัวเตย ตำบลมะลวน และตำบลบางงอน โดยครอบคลุม 98 หมู่บ้าน จำนวน 18,882 ครัวเรือน มีประชากรรวม 88,911 คน มีพื้นที่ 1,205.05 ตารางกิโลเมตร (753,437ไร่)

1.3.3. *ขอบเขตด้านเนื้อหา* การศึกษานี้เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนและเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีปัจจัยต่างๆที่เกี่ยวข้องและมีความสัมพันธ์ต่อกันทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรม

1.4 ระเบียบวิธีการวิจัย

การวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแนวประวัติศาสตร์วัฒนธรรม โดยรวบรวมข้อมูลภาพรวมทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความสัมพันธ์ทางสังคม และวัฒนธรรม ระบบคิด ระบบความเชื่อของชุมชน มาอธิบายปรากฏการณ์ต่างๆ เพื่อหารากฐานข้อเท็จจริงของความสัมพันธ์ของปัจจัยเงื่อนไขต่างๆ ที่มีต่อความเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงภายใต้กรอบเวลาของชุมชนเมืองพุนพิน ด้วยวิธีการดังนี้

1. การศึกษาเอกสาร เพื่อเป็นความรู้พื้นฐานประกอบการศึกษาวิจัย ซึ่งเป็นข้อมูลที่ช่วยให้ผู้วิจัยได้กำหนดกรอบแนวคิดในการศึกษา และใช้ประกอบการเขียนเค้าโครงวิจัย

1.1 เอกสารชั้นต้น (primary sources) ได้แก่ หลักฐานที่บันทึกขึ้นโดยผู้ที่เกี่ยวข้องในเหตุการณ์ในอดีตโดยตรง หรือรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง เช่น เอกสารจากจดหมายเหตุ เอกสารของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ เอกสารข้อมูลทางการเกษตร เอกสารทางภูมิศาสตร์และข้อมูลภาพถ่ายเกี่ยวกับลุ่มน้ำตาปี และเอกสารอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น หนังสืองานศพ หนังสือพิมพ์ ภาพถ่ายบันทึกเสียง ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองพุนพิน

1.2 เอกสารชั้นรอง (secondary sources) ได้แก่ บันทึกของผู้ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์โดยตรง เช่น ฟังจากคำบอกเล่ามา ได้แก่ หนังสือ ตำนานต่างๆ บทความ เอกสารการวิจัย เว็บไซต์ ฯลฯ ที่เกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองพุนพิน

2. การศึกษาภาคสนาม ประกอบด้วย การสัมภาษณ์ การสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมต่างๆ ทั้งกิจกรรมสาธารณประโยชน์ งานประเพณีและพิธีกรรมต่างๆ ในชุมชน การเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์บุคคลต่างๆที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ นักวิชาการในมหาวิทยาลัย หน่วยงานภาครัฐ และนักวิจัยอิสระในท้องถิ่น และบุคคลในชุมชน เช่น ปราชญ์ชาวบ้าน ครูภูมิปัญญาด้านต่างๆ ผู้นำศาสนา ผู้นำท้องถิ่น ผู้อาวุโส และผู้คนในชุมชน รวมทั้งการสังเกตและเข้าร่วมกิจกรรมในชุมชนทั้งด้านสังคม วัฒนธรรม และด้านอื่นๆที่เกี่ยวข้อง เช่น งานประเพณี งานรื่นเริง และพิธีกรรมความเชื่อต่างๆ การทำการผลิตและแลกเปลี่ยนหรือกระจายผลผลิต การประชุมรวมกลุ่ม และการทำกิจกรรมสาธารณะต่างๆ

3. การวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่เก็บรวบรวมได้จากเอกสารต่างๆ มาประกอบการศึกษาอย่างละเอียดตามขอบเขตของเนื้อหาที่กำหนดไว้ รวมทั้งข้อมูลจากภาคสนาม ทั้งการสังเกตภาพถ่าย และการบันทึกไว้ในแถบบันทึกเสียงมาถอดความสรุปสาระสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ทั้งหมดมาตรวจสอบความถูกต้องสมบูรณ์และศึกษาวิเคราะห์ตามแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

4. สรุปผลการศึกษา และนำเสนอในรูปวิทยานิพนธ์

1.5 ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. องค์ความรู้ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพิน ที่ให้ความสำคัญกับวิถีชีวิตของคนส่วนใหญ่ในชุมชน ทำให้ชุมชนมีส่วนร่วมในอัตลักษณ์ของตัวเองอย่างมีศักดิ์ศรี

2. องค์ความรู้ด้านความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมผ่านรูปแบบเครือข่ายชุมชนเมือง
พุนพิน

1.6 นิยามศัพท์

วัฒนธรรมชุมชน หมายถึง วัฒนธรรมของชาวบ้านที่มีอยู่ เป็นวัฒนธรรมที่เป็นตัวของตัวเอง ให้คุณค่ากับคน ให้คุณค่ากับชุมชน ให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน มีความเป็นอิสระของตัวเองในการพัฒนา (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537)

เขตเศรษฐกิจและวัฒนธรรม คือ สังคมในเขตพื้นที่หนึ่งซึ่งมีเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมร่วมกัน มีความสัมพันธ์เกี่ยวข้องกันในด้านภูมิศาสตร์ เศรษฐกิจการค้า การคมนาคม ภาษา และศาสนา หรือทุกมิติที่กล่าวมา ตัวอย่างเช่น เขตลุ่มน้ำ เขตรอบอ่าวหรือทะเลสาบ เกาะๆหนึ่ง เขตภาษาและศาสนาเดียวกัน โดยไม่จำเป็นต้องเป็นเขตเดียวกันกับเขตการปกครอง (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสุทฤษฎีสองระบบ 2548)

ภูมิทัศน์วัฒนธรรม หมายถึง พื้นที่ทางกายภาพที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของคนในชุมชนกับสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ ซึ่งสะท้อนถึงพื้นที่ทางสังคมและพื้นที่ทางความคิด จากอดีตถึงปัจจุบัน (วันวร จະณู, 2555) ภูมิทัศน์วัฒนธรรมที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพธรรมชาติ สภาพภูมิประเทศเดิม เพื่อการตั้งถิ่นฐาน บ้านเรือน ชุมชน และสังคม มีพัฒนาการอันเป็นผลจากการเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง ศาสนา ความเชื่อ หรือมีความเกี่ยวข้องกับศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรม (คณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ, 2549)

พุนพิน เป็นอำเภอหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เคยเป็นที่ตั้งของศาลากลาง เป็นชุมทาง ศูนย์กลางการค้าและการคมนาคมทั้งทางรถไฟ รถยนต์ และเครื่องบิน มีศิลปวัฒนธรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุจำนวนมาก แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ดังคำขวัญที่ว่า “เมืองแม่น้ำสองสาย องค์นารายณ์ล้ำค่า เจ้าพระยาท่าข้าม ถิ่นงามสวนสราญรมย์ อุดมอัญมณีศรีวิชัย เกரியไกรสะพานจุฬาฯ”

ท่าข้าม เป็นตำบลหนึ่งในอำเภอพุนพิน เคยเป็นชื่อเรียกอำเภอพุนพิน ในอดีตเป็นท่าเรือริมแม่น้ำตาปีสำหรับข้ามแม่น้ำ เป็นชุมทางและจุดยุทธศาสตร์ที่สำคัญในการเดินทางติดต่อผ่านแม่น้ำตาปี เป็นเส้นทางเดินทัพผ่านของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชครั้งไปตีเมืองนครศรีธรรมราช พ.ศ.

2321 และทัพพม่าไปตีเมืองนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ. 2328 เป็นที่ตั้งด่านตรวจและตั้งกองทหารของเมืองนครศรีธรรมราช เป็นที่ตั้งด่านชายแดนสำหรับตรวจผู้คน และเก็บภาษีอากรระหว่างเมืองไชยากับท้องที่ลำพูน ซึ่งเป็นแขวงขึ้นเมืองนครศรีธรรมราช และเป็นที่สร้างสะพานข้ามแม่น้ำตาปี “สะพานจุลจอมเกล้า”

บทที่ 2

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

2.1 แนวคิดและทฤษฎี

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา อธิบายกรอบความคิดของสำนักเศรษฐศาสตร์การเมืองในการศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนว่าต้องคำนึงถึงลักษณะสำคัญดังนี้ 1) โครงสร้างสังคมเศรษฐกิจ โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจ รวมทั้งความสัมพันธ์ของระบบเศรษฐกิจกับระบบการเมืองและวัฒนธรรม 2) วิวัฒนาการของระบบสังคมเศรษฐกิจ คือการศึกษาแบบประวัติศาสตร์ อธิบายกระบวนการความเป็นมาและระบบที่พึงปรารถนาในอนาคต 3) ไม่ละเลยการพิจารณาความขัดแย้งในระบบ และสนใจจุดเริ่มทางความคิดและกระบวนการของการเปลี่ยนแปลงสู่สภาพที่ดีขึ้น และ 4) ให้ความสำคัญกับสถาบันชุมชนเพราะชุมชนเป็นพื้นฐานของเศรษฐกิจและวัฒนธรรมไทย (ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2534)

ยงยุทธ ชูแว่น (2551) แบ่งการศึกษาทางด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ออกเป็น 3 แนว ได้แก่ ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมทางความคิดและจิตสำนึก และประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติวัฒนธรรม

แนวแรก ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน เป็นการศึกษาแบบแผนการดำเนินชีวิตหมู่บ้านในอดีต ซึ่งเป็นวิถีวัฒนธรรมทั่วไปในด้านการทำมาหากิน ความสัมพันธ์ทางสังคม การเมือง ความเชื่อ และภูมิปัญญา โดยมีแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมชุมชนในอดีตเป็นสิ่งที่มีความสืบเนื่อง เป็นปึกแผ่น พอเพียง พึ่งพาอาศัยกันโดยไม่มี ความขัดแย้ง สังคมหมู่บ้านจึงมีความสงบและกลมกลืนกับสภาพธรรมชาติที่แวดล้อม ชุมชนมีความอิสระสูง ตัวอย่างการศึกษาวิจัยที่เกี่ยวกับแบบแผนการดำเนินชีวิต ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ของชาวบ้านในอดีต ปรากฏในงานของ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา เศรษฐกิจหมู่บ้านไทยในอดีต (2527) กาญจนา แก้วเทพ การพัฒนาบ้านกับเมือง (ม.ป.ป.) พรพีโล เลิศวิชา ศิริวง : จากไพร่หนีนายถึงธนาการแห่งขุนเขา (2535) “ชุมชนลุ่มน้ำชี” (2532) “ไขประตูดอยหมู่บ้านล้านนา” (2533) ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพีโล เลิศวิชา วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย (2537)

การศึกษาแนวทางนี้ขยายไปสู่การศึกษาประวัติศาสตร์วัฒนธรรมไทย ภายใต้การนำของศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา มีแนวคิดที่ว่าวัฒนธรรมบางส่วนของชาวบ้านมีลักษณะคล้ายกับวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไท การที่จะเข้าใจวัฒนธรรมของชาวบ้านไทยให้ลึกซึ้งจึงมีความจำเป็น

อย่างยิ่งที่จะต้องย้อนไปศึกษาวัฒนธรรมดั้งเดิมของชนชาติไทยนอกประเทศไทย เพื่อประโยชน์ในเชิงเปรียบเทียบ

การศึกษาวัฒนธรรมชุมชนในมิติที่กว้างออกไป โดยให้ความสำคัญกับอำนาจ ศักดิ์ศรี และสิทธิในการจัดการสังคมและทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ในลักษณะมองเห็นการปรับตัวเปลี่ยนแปลง ปรากฏงานศึกษาให้เห็นตั้งแต่ต้นปี พ.ศ.2530 เช่นงานศึกษาของ อานันท์ กาญจนพันธ์ และมิ่งสรรค์ ขาวสะอาด วิวัฒนาการของการบุกเบิกที่ดินทำกินในเขตป่า : กรณีศึกษาภาคเหนือตอนบน (2538) หนังสือชุด 3 เล่ม เสน่ห์ จามริก และยศ สันตสมบัติ บรรณาธิการ ป่าชุมชนในประเทศไทย : แนวทางการพัฒนา (2536) และชุดโครงการวิจัย สิทธิชุมชนในสถานการณ์สากล โดยศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก ประสานงาน ซึ่งหนึ่งในนั้นมีโครงการสิทธิชุมชนท้องถิ่นจากจารีตประเพณีสู่สถานการณ์สากล : การศึกษาเพื่อแสวงหาแนวทางนโยบายสิทธิชุมชนท้องถิ่นในประเทศไทย โดยมีศาสตราจารย์(พิเศษ) ดร.ชลธิชา สัตยาศึกษา เป็นหัวหน้าโครงการ และหนึ่งในโครงการย่อยคือ เลิศชาย ศิริชัย และคณะ โครงการสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้

แนวที่สอง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมด้านความคิดและจิตสำนึก คล้ายคลึงกับแนวประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชน ความแตกต่างจึงอยู่ที่การเน้นเนื้อหา ซึ่งเป็นการศึกษาสังคมท้องถิ่นจากประวัติศาสตร์ภายในเป็นสำคัญ ตัวอย่างงานศึกษาของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และประนุช ทรัพย์สาร “เจ้าผู้มีบุญหนองหมากแก้ว” (2525) และ “อุดมการณ์ขบถผู้มีบุญอีสาน” (2527) งานศึกษาของ นิธิ เอียวศรีวงศ์ คดีที่เกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปักษ์ใต้ (2528)

นอกจากนั้นเป็นการศึกษาที่คาบเกี่ยวกับคดีชนวิทยาและวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น สุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ วิเคราะห์สารัตถะเพลงกล่อมเด็กภาคใต้ (2524) และ จำเริญ แสงดวงแข โลกทรรศน์ชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในเพลงกล่อมเด็ก (2523) อย่างไรก็ตาม การศึกษาที่กล่าวมาเป็นการเสนอเรื่องราวในลักษณะภาพนิ่ง ที่เป็นอดีตอันยาวนานเกินไป มองไม่เห็นช่วงเวลาในความเคลื่อนไหว

แนวที่สาม ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นในมิติวัฒนธรรม คือการศึกษาประวัติศาสตร์ที่เป็นเรื่องราวการเคลื่อนไหวทางความคิดที่มีการขัดแย้งการต่อสู้ การครอบงำ และการแลกเปลี่ยนผสมผสานกันตลอดเวลา และต้องเข้าใจว่าการเคลื่อนไหวดังกล่าวตั้งอยู่บนพื้นฐานของอะไร มีเงื่อนไขและบริบทอย่างไร ซึ่งเป็นแนวคิดของ อาจารย์อานันท์ กาญจนพันธ์ ตัวอย่างเช่น บทความของอาจารย์อานันท์ พิธีไหว้ผีเมืองและอำนาจรัฐในล้านนา (2537) งานวิจัยของ ยศ สันตสมบัติ ท่าเกวียน : บทวิเคราะห์ว่าด้วยการปรับตัวของชุมชนชาวนาไทยท่ามกลางการปิดล้อมทางวัฒนธรรมอุตสาหกรรม (2539)

แนวความคิดพื้นฐานในการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น มี 3 ประการ ดังนี้

1. การสำนึกถึงการมีอยู่ตลอดเวลาของ “ท้องถิ่น” ในอดีตการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ต้องประกอบด้วยคำถาม 4 ประเด็น ดังนี้ 1) การเมือง ชุมชนมีการแบ่งสรรอำนาจทางการเมืองอย่างไร อำนาจดังกล่าวมีที่มาและสืบทอดอย่างไร 2) สังคม ชุมชนมีการจัดตั้งทางสังคมอย่างไร สภาพของกลุ่มคนต่างๆ แบ่งแยกกันอย่างไร ทำไมสังคมอยู่ได้นาน ฯลฯ 3) เศรษฐกิจ ชุมชนทำมาหากินอย่างไร มีความสัมพันธ์ทางการผลิตและกระจายผลผลิตอย่างไร ฯลฯ และ 4) วัฒนธรรมชุมชน สร้างสรรค์วัฒนธรรมอะไรบ้างที่ช่วยทำให้สังคมในด้านต่างๆ ดำรงอยู่ได้ ทำไมชุมชนมีวัฒนธรรมดังกล่าว รับผิดชอบต่อสภาพภายนอกมาปรุงแต่งและส่งอิทธิพลต่อสังคมภายนอกหรือไม่ อย่างไร ฯลฯ

2. ความสัมพันธ์ระหว่าง “ท้องถิ่น” กับศูนย์กลางและกับท้องถิ่นอื่น แบ่งเป็น 2 ส่วน คือ 1) ความสัมพันธ์ระหว่าง “ท้องถิ่น” กับรัฐไทย และกับศูนย์กลางอำนาจอื่น มีสองลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นขึ้นกับศูนย์กลางโดยตรง และความสัมพันธ์ที่ท้องถิ่นมีความเป็นอิสระหรือกึ่งอิสระ

3. ความเปลี่ยนแปลงและการคลี่คลายที่ให้ความสำคัญกับปัจจัยภายใน แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ ความสัมพันธ์ที่ “ท้องถิ่น” มีอำนาจซึ่งกันและกัน และ ความสัมพันธ์ที่ “ท้องถิ่น” มีอำนาจเหนืออีกท้องถิ่นหนึ่ง

ยงยุทธ ชูแว่น (2551) การศึกษาประวัติศาสตร์สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ “หลักฐาน” ถ้าขาดหลักฐานการศึกษาอดีตก็ไม่สามารถตอบคำถามต่างๆ ได้ ถ้าสามารถค้นคว้าหาหลักฐานได้มากก็จะเข้าใจอดีตให้ชัดเจนมากขึ้น เดิมแบ่งหลักฐานเป็น 2 ประเภท คือ 1) หลักฐานชั้นต้น (primary sources) ได้แก่ หลักฐานที่บันทึกขึ้นโดยผู้ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมหรือเหตุการณ์ในอดีตโดยตรง หรือรู้เห็นเหตุการณ์ด้วยตนเอง เช่น รายงาน จดหมายเหตุ และ 2) หลักฐานชั้นรอง (secondary sources) ได้แก่ บันทึกของผู้ไม่ได้อยู่ในเหตุการณ์โดยตรง เช่น จากคำบอกเล่า ได้แก่ หนังสือและตำนานต่างๆ ภายหลังจากการศึกษาประวัติศาสตร์มีความก้าวหน้ามากขึ้นในการประเมินความน่าเชื่อถือของหลักฐาน หรือ “วิพากษ์วิธีทางประวัติศาสตร์” การแบ่งแบบเดิมมีความล้าสมัย คือในหลักฐานชั้นต้นปรากฏหลักฐานชั้นรอง และหลักฐานชั้นรองบางชิ้นมีข้อมูลบางอย่างน่าเชื่อถือ ปัจจุบันจึงนิยมแบ่งตามลักษณะใหม่ คือ หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร และหลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร

1. หลักฐานที่เป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ตำนาน/พงศาวดาร เอกสาร การปกครองหรือเอกสารราชการ และเอกสารของเอกชน

1.1 ตำนาน/พงศาวดาร ตำนาน ได้แก่ ตำนานที่เป็นประวัติความเป็นมาของเมือง บุคคลสำคัญ และปูชนียสถาน ซึ่งประกอบด้วยนิทาน คติชาวบ้าน ข้อเท็จจริงทางประวัติศาสตร์ เช่น ตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ตำนานนางเลือดขาว ตำนานไทรบุรี และตำนานที่ปรากฏในเอกสารพื้นบ้าน เช่น คัมภีร์ไบเบิลาน พับสา และหนังสือбуд ส่วนใหญ่รวบรวมอยู่ที่ศูนย์วัฒนธรรมหรือศูนย์วิจัยวัฒนธรรมในมหาวิทยาลัยต่างๆ สำหรับพงศาวดาร เช่น พงศาวดารของหัวเมืองต่างๆ ซึ่งรวบรวมขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 5 ซึ่งต่อมารวมอยู่ในหนังสือชุดประชุมพงศาวดาร ตัวอย่างเช่น พงศาวดารเมืองสงขลา พงศาวดารเมืองระนอง และหนังสือในชุด “ประชุมพงศาวดารฉบับราชภูริ” ของสำนักพิมพ์อมรินทร์

1.2 เอกสารการปกครองหรือเอกสารราชการ เป็นเอกสารที่มีคุณค่าอย่างสูง สำหรับการศึกษาศาสตร์ท้องถิ่น เพราะเป็นข้อมูลหรือข้อสนเทศเกี่ยวกับท้องถิ่นจำนวนมาก ในเรื่องสภาพทางด้านภูมิศาสตร์ ชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การทำมาหากิน วัฒนธรรมความเชื่อ การเมือง การปกครอง ที่สำคัญคือทัศนคติของผู้ปกครองที่มีต่อท้องถิ่น ได้แก่ พระตำราบรมราชูทิศ สารตรา ใบบอก บันทึกจดหมายเหตุ รายงาน เอกสารการติดต่อระหว่างรัฐบาลกับข้าราชการในเรื่องต่างๆ เช่น รายงานการตรวจราชการ รายงานความคิดเห็นเพื่อกราบบังคมทูล ต้นฉบับของเอกสารปัจจุบันจัดเก็บไว้อยู่ที่ “หอจดหมายเหตุแห่งชาติ” และมีบางส่วนสำเนาไปไว้ที่หอจดหมายเหตุของจังหวัดต่างๆ และเอกสารที่พิมพ์สอดแทรกในวารสารของราชการ เช่น สารตราเรื่องตั้งเจ้าพระยานครศรีธรรมราช ทำเนียบข้าราชการนครศรีธรรมราช เสนาบดีกระทรวงมหาดไทยเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ พ.ศ.2439 (ร.ศ.115)

1.3 เอกสารของเอกชน มีอยู่จำนวนมากและหลากหลายมากที่สุด ได้แก่ บันทึกของชาวต่างชาติ ตัวอย่างเอกสารที่แปลเป็นไทย คือ บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 ซึ่งมีข้อมูลเกี่ยวกับหัวเมืองชายทะเลที่เกี่ยวข้องจำนวนหนึ่ง ส่วนเอกสารบันทึกของชาวพื้นเมือง ได้แก่ บันทึกการท่องเที่ยว ชีวิตประวัติ จดหมายเหตุ ประวัติชุมชน จดหมายเหตุ ความทรงจำ ซึ่งปัจจุบันพิมพ์เผยแพร่ในหนังสืออนุสรณ์งานศพ นอกจากนั้นยังมีวรรณกรรมประเภทต่างๆ เช่น วรรณกรรมคำสอน วรรณกรรมประโลมโลก และที่เกี่ยวกับพระพุทธศาสนา รวมทั้งวิทยานิพนธ์ที่เกี่ยวข้องกับวรรณกรรมและคติชน หลักฐานเหล่านี้รวบรวมอยู่ที่ศูนย์ศึกษาทางด้านวัฒนธรรมในสถาบันอุดมศึกษาทั่วประเทศ และผลงานของโครงการวิจัยทางวรรณกรรมท้องถิ่น เช่น โครงการ “ภูมิปัญญาทักษิณจากวรรณกรรมและพฤติกรรม” สนับสนุนโดย สกว. รวมทั้งเอกสารตำราต่างๆ เช่น ตำรายา ตำราดูฤกษ์ยาม และหลักฐานจากหนังสือพิมพ์ เช่น ราชกิจจานุเบกษา และหลักฐานงานนิพนธ์ทางประวัติศาสตร์ เช่น วิทยานิพนธ์ และบทความต่างๆ รวมทั้งงานนิพนธ์ในสาขาอื่นๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น ด้านมานุษยวิทยา คติชนและวรรณกรรม โบราณคดี ฯลฯ

2. หลักฐานที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ หลักฐานทางด้านโบราณคดี หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ศิลปะการแสดง / ประเพณีพิธีกรรม หลักฐานจากคำบอกเล่า และสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์

2.1 หลักฐานทางด้านโบราณคดี เพื่อประกอบการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจชุมชนโบราณ ในฐานะ “มรดกทางวัฒนธรรม” ของท้องถิ่น

2.2 หลักฐานทางประวัติศาสตร์ศิลปะ ได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ ภาพสลัก ภาพเขียนบนฝาผนัง เพื่อกำหนดอายุของชุมชน และเข้าใจเรื่องคตินิยม ความเชื่อต่างๆ ที่สำคัญทำให้มองเห็นความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนที่สะท้อนอยู่ในศิลปะ ซึ่งช่วยให้เข้าใจชุมชนท้องถิ่นได้ดีขึ้น

2.3 ศิลปะการแสดง / ประเพณีพิธีกรรม ช่วยให้เห็นความเป็นเอกลักษณ์ของชุมชนที่ถ่ายทอดผ่านศิลปะการแสดง รวมทั้งประเพณี พิธีกรรม อันเป็นส่วนหนึ่งของวิถีวัฒนธรรมในชุมชน ทำให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของชุมชนจากปฏิกริยาโต้ตอบ หรือปรับตัวผ่านทางศิลปะ และประเพณี พิธีกรรม ซึ่งเป็นความคิดของชุมชนที่เคลื่อนไหวตลอดเวลา

2.4 หลักฐานจากคำบอกเล่า แบ่งเป็น 2 ลักษณะ คือ 1) ประเพณีจากการบอกเล่า คือ การบอกเล่าเกี่ยวกับเรื่องราวของเหตุการณ์ ความเชื่อ ค่านิยม และธรรมเนียมปฏิบัติต่างๆ โดยถ่ายทอดในลักษณะคำพูด คำร้อง ที่เล่าต่อกันมาหลายชั่วอายุคน เช่น นิยามปรัมปรา ปรีศนา บทสวด และคำพังเพย ข้อมูลที่ได้จะสะท้อนสภาพทางด้านเศรษฐกิจ การเมือง สภาพทางสังคมและความเชื่อ ที่ต้องวิเคราะห์ตีความด้วยวิธีการทางคติชนวิทยา และ 2) การสัมภาษณ์ เป็นข้อมูลหลักในการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชน หรือเรียกว่า “ประวัติศาสตร์จากการบอกเล่า” ซึ่งเป็นคำพูดจากการบอกเล่าเกี่ยวกับชีวิต และประสบการณ์ของผู้เล่า หรือเหตุการณ์ที่เกี่ยวข้องกับผู้เล่า

2.5 สภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ เป็นการศึกษาสภาพในอดีตได้แก่ ทรัพยากรธรรมชาติ ภูมิศาสตร์ ภูมิประเทศ ภูมิอากาศ เส้นทางคมนาคม แม่น้ำลำคลอง ปริมาณน้ำฝน การดำรงอยู่และความเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อมทางภูมิศาสตร์ในมิติประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับชุมชน การเริ่มต้นศึกษาจำเป็นต้องทำงานในภาคสนาม ช่วยให้เห็นสภาพของชุมชน และเกิดคำถาม อันนำไปสู่การสัมภาษณ์บุคคลเพื่อเก็บข้อมูล เช่น พื้นที่ป่าชายเลน เส้นทางน้ำ จำนวนสัตว์น้ำต่างๆ ได้เปลี่ยนแปลงไปอย่างไร และนำข้อมูลไปตรวจสอบกับหลักฐานอื่นๆ เช่น แผนที่เก่า ภาพถ่ายทางอากาศ ข้อมูลทางอุตุนิยม

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, 2537) การศึกษาด้านประวัติศาสตร์วัฒนธรรม มี 2 ส่วน คือ ส่วนของรัฐ และส่วนของบ้าน

วัฒนธรรมเป็นโครงสร้างส่วนบน ที่กำหนดเศรษฐกิจและการเมือง ขณะเดียวกันเศรษฐกิจและการเมืองก็กำหนดวัฒนธรรมคือต่างกำหนดซึ่งกันและกัน ตัวอย่างฐานที่แข็งแกร่งของระบบราชการ คือความเชื่อเรื่องเจ้าคนนายคน และฐานที่แข็งแกร่งของรัฐแบบเอเชีย คือศาสนาและพิธีกรรม ซึ่งจรรยาโลงให้รัฐแบบเอเชียคงอยู่ในหมู่บ้านได้ แต่สังคมหมู่บ้านอยู่ได้เพราะระบบเศรษฐกิจที่เลี้ยงตัวเอง และความเชื่อในความเป็นญาติพี่น้อง เชื่อในผีปู่ย่าตายายเดียวกัน เชื่อความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันว่าชุมชนมีเอกลักษณ์ที่ผูกพันอยู่ด้วยกัน ฉะนั้นสังคมอยู่กันได้ไม่ใช่อำนาจจัดตั้งองค์กรทางสังคม เพียงอย่างเดียวแต่เป็นเรื่องของอุดมการณ์และคุณค่าทางจิตใจ ซึ่งคือ “วัฒนธรรม”

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีพิธีกรรมมากมาย พิธีกรรมช่วยสะท้อนให้เห็นระบบคิดและการดำเนินชีวิตของคนในสังคม เช่นการทำศพ ในชนบทมีรายละเอียดปลีกย่อยต่างออกไป เช่น เรื่องระบบความคิดทางไสยศาสตร์ ระบบคิดทางศาสนา ต้องวิเคราะห์ให้เห็นว่าพิธีกรรมที่เกิดขึ้นมีปัจจัยจากระบบความเชื่ออย่างไร

การศึกษาสังคมจะต้องศึกษาวัฒนธรรมควบคู่กันไป เช่น เรื่องการกินอยู่ การแต่งกาย การละเล่น การรื่นเริง รวมทั้งความเชื่อต่างๆ สิ่งเหล่านี้มีอิทธิพลต่อการศึกษาสังคม สังคมเป็นเรื่องของการจัดองค์กร วัฒนธรรมเป็นเรื่องของอุดมการณ์ที่มีอยู่ในองค์กรนั้นๆ ดังนั้นสังคมจะรวมเข้าด้วยกันได้จะต้องมีคุณค่าของวัฒนธรรมเหล่านี้รวมเข้าด้วยกัน

ในสังคมชาวบ้านที่มีหลายส่วนหลายวัฒนธรรม เช่น บางแห่งเป็นลาวโซ่ง บางแห่งเป็นลาวพวน บางแห่งเป็นพวกมอญ ความแตกต่างทางด้านวัฒนธรรมทำให้ระบบคิดไม่เหมือนกัน พิธีกรรมไม่เหมือนกัน ระบบความเชื่อไม่เหมือนกัน การดำเนินกิจกรรมของสังคมก็ไม่เหมือนกัน ถ้ามองภาพกว้างจากภายนอกจะเห็นว่าเป็นหมู่บ้านเหมือนกัน แต่เมื่อเข้าไปสัมผัสก็จะรู้ว่าแต่ละหมู่บ้านมีวัฒนธรรมที่แตกต่าง เช่นเรื่องความเชื่อ ถ้าพูดถึงสังคมพุทธเป็นการมองข้างบนในระดับรัฐ ถ้าในระดับชาวบ้านจะเห็นการประสานความเชื่อพื้นบ้าน เชื่อเรื่องผี เชื่อเรื่องบรรพบุรุษ โดยผสมผสานความเชื่อเหล่านี้เข้ากับศาสนาพุทธ

วัฒนธรรมจึงเป็นสิ่งที่ฝังลึกอยู่ในตัวคน และวัฒนธรรมพื้นบ้านก็สอดคล้องกับการพัฒนาแบบพึ่งตนเอง ด้วยความรักกันฉันทันพี่น้องในหมู่บ้าน การแบ่งปันช่วยเหลือ สมถะ การไม่โกงกิน และมีจิตสำนึกรักท้องถิ่น ซึ่งจะเป็นพลังศักยภาพพื้นฐานของวัฒนธรรมไทย คุณค่าของวัฒนธรรมพื้นบ้านไม่ได้อยู่ที่การปฏิบัติต่อเนื่องกันมาเท่านั้น แต่อยู่ที่คุณค่าทางจิตใจ ด้านความรู้สึกที่เรียกว่า

พลังศีลธรรม ฉะนั้นวัฒนธรรมพื้นบ้านจึงมีค่าทางศีลธรรม มีค่าทางจิตวิญญาณสำหรับคนไทยและสังคมไทย

ดังนั้น ในการศึกษาเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพิน ผู้วิจัยมีแนวคิดด้านวัฒนธรรมชุมชน เป็นแนวคิดหลักในการศึกษาของงานวิจัยนี้

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน คือทฤษฎีที่ใช้อธิบายการเกิดขึ้น การดำรงอยู่และการเปลี่ยนแปลงของชุมชนท้องถิ่นไทยได้เป็นอย่างดี เพื่อช่วยให้มุมมองในการสร้างความเข้าใจความสัมพันธ์ของเหตุปัจจัยต่างๆ แนวคิดนี้มีการพัฒนาขึ้นตามลำดับจากการศึกษาค้นคว้าวิจัยของนักวิชาการสายต่างๆ ดังนั้นในการศึกษาวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยขอกล่าวถึงแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนในสังคมไทยโดยศาสตราจารย์ ดร.ฉัตรทิพย์ นาถสุภา ได้เสนอไว้ในหนังสือความเป็นมาและสาระสำคัญของแนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ซึ่งวันวร จะนุ (2555) สรุปไว้ดังนี้

แนวคิดวัฒนธรรมชุมชน ได้เสนอขึ้นอย่างเป็นระบบเมื่อประมาณ พ.ศ. 2520 ในช่วงต้นมีสาระสำคัญ 3 ประการดังนี้ 1) สังคมไทยประกอบขึ้นจากชุมชนของชาวบ้าน ชุมชนมีวัฒนธรรมของตัวเองอยู่แล้ว วัฒนธรรมนี้เน้นให้ความสำคัญแก่ความเป็นคนและความผสมกลมกลืนกันในชุมชน ความเป็นญาติมิตร ความมีน้ำใจ และการช่วยเหลือซึ่งกันและกัน วัฒนธรรมไทยคือวัฒนธรรมที่ให้ความสำคัญกับความเป็นชุมชน ซึ่งต่างกับวัฒนธรรมทุนนิยมที่เน้นความเป็นปัจเจกบุคคล 2) การพัฒนาชุมชนต้องเริ่มจากวัฒนธรรมชุมชน ถ้าวัฒนธรรมชุมชนเข้มแข็งการรวมกลุ่มของชาวบ้านเพื่อทำกิจกรรมจะสำเร็จได้ไม่ยาก การต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบจากภายนอกจะทำได้ และ 3) วิธีการพัฒนาจะต้องทำให้ชาวบ้านมีจิตสำนึกที่แจ่มชัดในวัฒนธรรมของตนเอง ปัญหาชนชาวบ้านและชาวบ้านควรร่วมกันศึกษาวิเคราะห์ประวัติศาสตร์วัฒนธรรมของชุมชน ฉะนั้นแนวคิดในช่วงแรกจึงเป็นการเสนอแนวทางการพัฒนาที่เอาเศรษฐกิจวัฒนธรรมของชาวบ้านเป็นตัวตั้ง เป็นเศรษฐกิจและวัฒนธรรมแบบชุมชนเพื่อการพึ่งตนเองของชาวบ้านในชุมชน

ในช่วงต่อมาแนวคิดวัฒนธรรมได้พัฒนาเป็นแนวคิดเศรษฐกิจและสังคม โดยพบว่าสังคมไทยเป็นระบบชุมชนและระบบวัฒนธรรมชุมชนเป็นแกนกลางทั้งในอดีต ปัจจุบัน และควรจะเป็นอย่างนั้นต่อไปในอนาคต แนวคิดวัฒนธรรมในช่วงที่สองมี 2 ประการคือ 1) ชี้ให้เห็นฐานะของสถาบันชุมชนและวัฒนธรรมชุมชนในประวัติศาสตร์ ชุมชนเป็นอีกระบบหนึ่งของสังคมไทย มีกลไก เส้นทางการและความใฝ่ฝันของตนเอง ไม่เพียงแต่ชี้แนวทางในการพัฒนาเท่านั้นแต่แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นทฤษฎีซึ่งอธิบายระบบและทางเดินแห่งระบบอันเป็นแกนกลางของสังคมและวัฒนธรรมไทย และ 2) แนว

ทางการพัฒนาโดยแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นเส้นทางที่ชอบธรรม เพราะเป็นเส้นทางของประชาชนชาวไทย ให้ประโยชน์เต็มที่กับชาวบ้านท้องถิ่น และเป็นเส้นทางของผู้คนส่วนข้างมากของประเทศ สอดคล้องกับสภาพพื้นที่ หน่วยพื้นฐานคือครอบครัวและชุมชนจึงเป็นเส้นทางที่เหมาะสมกับสังคมไทย

แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม (Cultural Landscape)

แนวคิดภูมิทัศน์วัฒนธรรม เป็นการศึกษาเกี่ยวข้องกับพื้นที่ทางภูมิศาสตร์และสังคม ซึ่งเป็นแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับองค์ความรู้ทางภูมิศาสตร์ที่ช่วยให้เข้าใจการดำรงชีวิตและการประกอบอาชีพของคนในบริเวณนั้น เพราะเศรษฐกิจของมนุษย์มีรากฐานมาจากการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงสิ่งแวดล้อม ซึ่งเป็นทรัพยากรของมนุษย์ (ประเสริฐ วิทยารัฐ, 2518 อ้างถึงใน วันวร จະนุ 2555) แนวคิดทางภูมิทัศน์วัฒนธรรม เกี่ยวข้องกับระวางที่หรือพื้นที่ในสภาพแวดล้อมหนึ่งๆ และในระวางที่หรือพื้นที่นั้นมีรูปแบบหรือโครงสร้างทางวัฒนธรรมที่มีความแตกต่างกันทำให้เกิดลักษณะของกลุ่มคนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ต่างกัน (วิชัย เทียมน้อย, 2520 อ้างถึงใน วันวร จະนุ 2555)

การศึกษาภูมิศาสตร์วัฒนธรรม แบ่งได้เป็น 5 แนวทางหลัก ดังนี้

1) ภูมิภาควัฒนธรรม ซึ่งเน้นความสำคัญของแผนที่โดยเฉพาะที่แสดงความแตกต่างทางวัฒนธรรม แบ่งได้ 2 ลักษณะคือ หนึ่ง) ภูมิภาควัฒนธรรมแบบธรรมดา คือพื้นที่หนึ่งที่คนอาศัยอยู่ และมีวัฒนธรรมร่วมกัน แต่ไม่คงที่ตายตัว วัฒนธรรมเขตหนึ่งจะแผ่ขยาย ผสมปะปน หรือกระทบกับวัฒนธรรมอีกเขตหนึ่ง บริเวณที่จะเห็นเขตวัฒนธรรมแยกชัดเจนมักจะเป็นบริเวณที่มีสิ่งกีดขวางทางกายภาพ เช่น ภูเขา แม่น้ำ หรืออยู่ใกล้กับเขตแดนของเมือง และ สอง) ภูมิภาควัฒนธรรมแบบหน้าที่ อาจไม่มีลักษณะร่วมทางวัฒนธรรม แต่เป็นพื้นที่หรือบริเวณที่จัดตามระเบียบการปกครอง สังคม หรือเศรษฐกิจ เช่น จังหวัด วัด บริเวณการค้า (Trade Area) ภูมิภาคแบบนี้จะมีศูนย์กลางของการปฏิบัติหน้าที่

2) การแพร่กระจายทางวัฒนธรรม คือ การกระจายทางพื้นที่ของความคิด การสร้างสรรค์ และทัศนคติต่างๆ ของภูมิภาควัฒนธรรม ลักษณะวัฒนธรรมแต่ละอย่างที่เกิดขึ้นในที่แห่งหนึ่ง หรือหลายๆแห่ง แล้วกระจายออกไปจึง อาจดูวัฒนธรรมนั้นย้อนไปถึงแหล่งเกิดและลักษณะการแพร่กระจาย

3) นิเวศวิทยาทางวัฒนธรรม ตั้งอยู่บนความเชื่อว่าวัฒนธรรมต่างๆ มีปฏิภานโต้ตอบ กับสิ่งแวดล้อม เป็นวัฒนธรรมสองทางคือ มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ซึ่งรวมถึงภูมิอากาศ ลักษณะพื้นที่ ดิน

พืชพรรณธรรมชาติ สัตว์ป่า และสภาพธรรมชาติโดยรอบ จึงเป็นการศึกษาถึงอิทธิพลของสิ่งแวดล้อม ที่มี ต่อวัฒนธรรม และอิทธิพลของวัฒนธรรมที่มีต่อสิ่งแวดล้อม มุ่งแสวงหาหลักเกณฑ์มาอธิบาย ลักษณะแบบแผนวัฒนธรรมบางประการในแต่ละสภาพแวดล้อม มากกว่ามุ่งแสวงหากฎเกณฑ์ทั่วไปที่ ใช้กับทุกวัฒนธรรมและสภาพแวดล้อม

4) การผสมผสานทางวัฒนธรรม เพื่อสร้างความเข้าใจในวัฒนธรรมต่างๆ ศึกษาลักษณะ ที่แตกต่างจากวัฒนธรรมอื่น ดูว่าวัฒนธรรมต่างๆมีความสัมพันธ์และปฏิกริยาโต้ตอบอย่างไร เช่น ความเชื่อบางอย่างมีผลต่อการลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง

5) ภูมิทัศน์วัฒนธรรม คือ แนวคิดที่ว่าภูมิทัศน์ทางวัฒนธรรมแต่ละแห่งมาจากภูมิทัศน์ทาง ธรรมชาติ สะท้อนถึงกลุ่มวัฒนธรรมที่สร้างมันขึ้นมา จึงเรียนรู้วัฒนธรรมได้จากการเฝ้าสังเกตภูมิทัศน์ เหล่านี้ สะท้อนสิ่งจำเป็นพื้นฐานในการดำรงชีวิต เช่น อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม ความบันเทิง ทัศนคติต่างๆ ซึ่งเกิดจากมนุษย์เป็นผู้เปลี่ยนแปลงโลก เป็นหลักฐานเกี่ยวกับแหล่งกำเนิด การแพร่ ขยาย และการเคลื่อนไหวทางวัฒนธรรม

โดยสรุปทั้ง 5 แนวคิดย่อยด้านภูมิศาสตร์วัฒนธรรม แนวคิดที่สำคัญที่สุด คือ แนวคิดภูมิทัศน์ วัฒนธรรม เพราะเป็นผลลัพธ์ที่เกิดจากความสัมพันธ์ระหว่างวัฒนธรรมของมนุษย์กับสภาพแวดล้อม ทางภูมิศาสตร์ โดยสะท้อนถึงพัฒนาการของสังคมหรือชุมชนนั้นจากอดีตถึงปัจจุบัน ผลลัพธ์ดังกล่าว เกี่ยวข้องกับภูมิภาควัฒนธรรม ความสัมพันธ์กับระบบนิเวศ (นิเวศวิทยาวัฒนธรรม) การแพร่กระจาย ทางวัฒนธรรม และการผสมผสานทางวัฒนธรรม

2.2 เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพิน เป็นการศึกษาประวัติศาสตร์ ท้องถิ่นที่เกี่ยวข้องวัฒนธรรมและมีความสัมพันธ์โดยผ่านเครือข่ายในชุมชนเมืองพุนพิน ด้วยวิธี เศรษฐศาสตร์การเมืองโดยมีแนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเป็นแนวคิดหลัก และแนวคิดภูมิวัฒนธรรมและ เครือข่ายสังคมเป็นแนวคิดเสริม โดยแบ่งเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง แบ่งออกเป็น 3 กลุ่มหลัก ดังนี้คือ 1) เอกสารงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่นภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสุ ราษฎร์ธานี และชุมชนเมืองพุนพิน 2) เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่น ภาคใต้ และ 3) เอกสารงานวิจัยเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ภาคใต้

1) เอกสารงานวิจัยด้านประวัติศาสตร์และโบราณคดีท้องถิ่นภาคใต้ที่เกี่ยวข้องกับจังหวัดสุราษฎร์ธานี และชุมชนเมืองพุนพิน

1.1 งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับจังหวัดสุราษฎร์ธานีในเรื่องการอนุรักษ์ภูมิปัญญาท้องถิ่นของผ้าไหมพุมเรียง และศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านของการแสดงลิเกป่าและมโนราห์และเรื่ององค์ความรู้และเครือข่ายประมงพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรรอบอ่าวบ้านดอน

สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย ฝ่ายวิจัยท้องถิ่น สนับสนุนการศึกษาด้านอนุรักษ์สืบทอดภูมิปัญญาและศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้านภาคใต้ ได้แก่ งานวิจัยของ (พินิจ ธาตุมิสกุล และคณะ, 2549) ศึกษากระบวนการเรียนรู้เพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหมพุมเรียง อำเภอไชยา โดยแบ่งการศึกษาเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกเป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ พบว่าเอกลักษณ์ของผ้าไหมพุมเรียง คือ ผ้ายกดอก ได้แก่ลายดอกพิกุล ลายก้านแบ่ง ลายดอกใหญ่ล้อมแมลงวัน ลานดอกมะลิ ลายไทย ลายพุ่มข้าวบิณฑ์ ลายวัตรโคม ผ้าไหมพุมเรียงมีเอกลักษณ์ และลักษณะเฉพาะที่โดดเด่น คือ เป็นการทอยกดอกด้วยไหมและด้าย ซึ่งเกิดจากการผสมผสานทางวัฒนธรรมคนพื้นเมืองระหว่างชาวไทยพุทธและมุสลิมในชุมชนพุมเรียง ผ้าไหมพุมเรียงที่มีชื่อเสียงได้แก่ ผ้ายกดอกชุดหน้านาง ผ้ายกดอกกลมเกสร ผ้ายกดอกลายเชิง ผ้ายกดอกชุดฝรั่ง สำหรับระยะที่สอง เป็นการศึกษาคัดเลือกลายผ้าเพื่อสืบทอดและอนุรักษ์การทอผ้ายกดอกเพื่อสืบทอดมรดกทางวัฒนธรรมของท้องถิ่น ในอดีตช่างทอเก่าๆรับจ้างทอผ้าให้กับนายทุนอุตสาหกรรมครัวเรือน เมื่อจะรี้อฟื้นขึ้นใหม่จึงเกิดปัญหาเรื่องขาดเครื่องมือ อุปกรณ์ และวัสดุที่หายาก รวมทั้งชุมชนคิดว่า “ทอผ้าไม่พอกิน” จึงค่อนข้างยาก ในการฟื้นฟูจิตสำนึกของคนในชุมชนให้หันกลับมาสนใจฝึกฝนเรียนรู้ และนำมาประกอบอาชีพ ถ้าไม่มีการสนับสนุนในด้านองค์ความรู้ การรวมกลุ่ม เงินทุน และเรื่องทำการตลาด นอกจากนั้นก็ม้งานวิจัยด้านการอนุรักษ์ศิลปะการแสดงพื้นบ้านของ (เชื่อม ทองภู และคณะ, 2550) ศึกษาการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา เป็นการศึกษารวบรวมประวัติความเป็นมา การฟื้นฟู อนุรักษ์ และถ่ายทอดศิลปะการแสดงลิเกป่าให้กับเด็กในชุมชน และ (พรจิต ชูชื่น และคณะ, 2555) ศึกษาแนวทางการสืบทอดภูมิปัญญา มโนราห์ในชุมชนบ้านคลองเสี้ยว อำเภอเวียงสระ ซึ่งเป็นรวบรวมข้อมูลองค์ความรู้ทั้งด้านประวัติความเป็นมา บทกลอน คำร้อง องค์ประกอบในการแสดงและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องในเรื่องมโนราห์ และถอดบทเรียนการจัดการเรียนการสอน เพื่อค้นหารูปแบบที่เหมาะสมในการสืบทอดภูมิปัญญา มโนราห์

นอกจากนั้น สกว. ยังมีงานวิจัยที่สนับสนุนองค์ความรู้ในการจัดการทรัพยากรภายในชุมชน ได้แก่ งานวิจัยของทวีศักดิ์ สุขรัตน์ (2551) (ทวีศักดิ์ สุขรัตน์, 2551)สังเคราะห์ภาพรวมอ่าวบ้านดอนในช่วงเวลา 30 ปี คือ ตั้งแต่ พ.ศ. 2522 ถึง พ.ศ. 2552 ในด้านประวัติศาสตร์ สังคม วัฒนธรรม

การเมือง ขบวนการขับเคลื่อนของประชาชน และระบบคุณค่า วัฒนธรรม ความคิดและความเชื่อ ของคนในชุมชนรอบอ่าวบ้านดอน ซึ่งครอบคลุม 9 อำเภอในจังหวัดสุราษฎร์ธานี คือ อำเภอเมือง ท่าฉาง ไชยา ท่าชนะ พุนพิน กาญจนดิษฐ์ ดอนสัก เกาะสมุย และเกาะพะงัน พบว่าสถานการณ์รอบอ่าวบ้านดอนในปัจจุบันอยู่ในภาวะวิกฤต เกิดปัญหาแย่งชิงทรัพยากรในการทำมาหากิน อันเกิดจากการใช้เครื่องมือประมงและเพื่อกอบโกยทรัพยากรแบบผิดกฎหมาย ฟาร์มเลี้ยงกุ้งเอกชนขนาดใหญ่ก่อปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและส่งผลกระทบต่อพื้นที่ทำกินของชุมชน การที่รัฐให้การรมสิทธิ์กับเอกชนครอบครองพื้นที่ทำกินชายฝั่งทะเลเพื่อประกอบอาชีพเลี้ยงหอยแครง ส่งผลให้ประมงพื้นบ้านถูกจำกัดพื้นที่ไม่สามารถจับสัตว์น้ำในพื้นที่สาธารณะทั่วไปทางทะเลได้อีก จากปัญหาความความเดือดร้อนดังกล่าว จึงเกิดการรวมกลุ่มของชุมชนเพื่อปกป้องฐานทรัพยากรร่วมกัน ประสิทธิ์ เชื้อเอี่ยม และคณะ (2554) จึงศึกษาเครือข่ายการจัดการทรัพยากรอ่าวบ้านดอนและองค์รภาคี ของชุมชนริมฝั่งทะเลในอำเภอไชยาและท่าฉาง ที่ประกอบอาชีพประมง เพื่อสร้างองค์ความรู้เรื่องการมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรชายฝั่งอย่างยั่งยืน ผลการศึกษาพบการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น ดังนี้คือ มีปริมาณพื้นที่ป่าชายเลนและจำนวนสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น ชุมชนเกิดการเรียนรู้จากความสัมพันธ์ฉันญาติมิตรและเพื่อนพ้อง เกิดจิตสำนึกในการอนุรักษ์ทรัพยากรมากขึ้น และเกิดความร่วมมือระหว่างเครือข่ายในการดูแลทรัพยากรร่วมกัน

1.2 งานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวข้องกับชุมชนเมืองพุนพิน ได้แก่ งานวิจัยเกี่ยวกับเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนโบราณ ภูมินามหมู่บ้าน การเกษตรผสมผสาน การอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปี และการจัดการทรัพยากรป่าชายเลนและประมงพื้นบ้านในชุมชนลีเล็ด

ศึกษาพัฒนาการทางวัฒนธรรมของชุมชนโบราณในอำเภอพุนพิน ช่วงก่อนพุทธศตวรรษที่ 14 ซึ่งเป็นการศึกษาทางด้านโบราณคดีผลการศึกษาพบว่าแหล่งโบราณคดีเขาศรีวิชัยพบร่องรอยของชุมชนโบราณก่อนสมัยศรีวิชัยซึ่งอยู่ในพุทธศตวรรษที่ 13-18 และพบหลักฐานทางประวัติศาสตร์และโบราณคดี จำนวนมาก ได้แก่ ขวานหินขัด เครื่องมือทำด้วยสำริดและเหล็ก ภาชนะสำริด และตราประทับทำจากหินตระกูลควอตซ์ มีจารึกข้อความอักษรปัลลวะภาษาสันสกฤตมีอายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 รวมทั้งลูกปัดโบราณที่ทำจากกระดูกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนม ลูกปัดหินอาเกต ลูกปัดหินคาร์เนเลียน ลูกปัดมีตา แร่กึ่งรัตนชาติ ทองคำ และลูกปัดแก้วหลากสี และจากหลักฐานพบว่ามี การติดต่อกับจีนราวพุทธศตวรรษที่ 8 และชุมชนแห่งนี้ น่าจะเป็นส่วนหนึ่งของรัฐ “พันพัน” หรือ “ตุนซุน” ตามหลักฐานจากเอกสารของจีนที่ระบุว่า เป็นเมืองที่มีพ่อค้าและนักบวชอินเดียเข้ามาค้าขายและตั้งถิ่นฐานเป็นจำนวนมาก ซึ่งสันนิษฐานว่าเดิมเป็นชุมชนเมืองท่าริมฝั่งแม่น้ำซึ่งเป็นเส้นทางการค้าข้ามคาบสมุทรสวายอ่าวบ้านดอน ที่มีบทบาทในการติดต่อค้าขายแลกเปลี่ยนสินค้ากับภายนอกโดยเฉพาะอย่างยิ่งกับอินเดีย จีน และชุมชนใกล้เคียงที่มีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอินเดีย

รวมทั้งชุมชนโบราณในวัฒนธรรมทวารวดี ด้านศาสนาผู้คนในชุมชนนับถือศาสนาพุทธ และพราหมณ์ ลัทธิไวษณพนิกาย และลัทธิไศยนิกาย พบประติมากรรมพระวิษณุ ฐานโยนี ฐานรูปเคารพ ศิวลึงค์ ธรรมจักรศิลา สลุปจำลองดินเผา และพระพิมพ์รูปแบบต่างๆ และปรากฏร่องรอยการสร้างศาสนสถาน ซึ่งจัดว่าเป็น “ तीर्थ ” (Tirtha) คือตั้งอยู่ในสภาพภูมิประเทศศักดิ์สิทธิ์บนภูเขาใกล้ริมฝั่งแม่น้ำ (ตาปี) ซึ่งเป็นไปตามคติความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ ที่ได้รับอิทธิพลจากอินเดีย และในสมัยศรีวิชัย พุทธศตวรรษที่ 13-18 พบหลักฐานทางโบราณคดีที่แสดงว่าชุมชนมีวิถีดำรงชีวิตด้วยการหาของป่าล่าสัตว์ และจับสัตว์น้ำเป็นอาหาร มีการทำการเกษตร การทอผ้า และผลิตภาชนะดินเผา และเครื่องมือเครื่องใช้ที่แสดงถึงความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมอินเดีย วัฒนธรรมสมัยทวารวดี และชุมชนโบราณในภาคใต้ เช่นเวียงสระ เขาสามแก้ว ยะรัง สทิงพระ และคลองท่อม

(จารุรัตน์ คุ่มรักษ์, 2548) วิเคราะห์ภูมินาม เพื่อศึกษาประวัติความเป็นมา ความหมาย ของ ตำบลและหมู่บ้าน เพื่อสร้างความภูมิใจให้คนในท้องถิ่นเกิดความรักในถิ่นฐานบ้านเกิดของตนเอง และเป็นประโยชน์สำหรับมัคคุเทศน์นำไปศึกษาเป็นข้อมูลความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ผลการศึกษาพบว่าที่มาของชื่อมาจากลักษณะภูมิประเทศ พรรณไม้ท้องถิ่น ทิศทางและลักษณะพื้นที่ ทรัพยากรธรรมชาติ เหตุการณ์ ตำนาน นิทานในท้องถิ่น สิ่งก่อสร้าง ศาสนสถาน การประกอบอาชีพ บุคคลและนามสกุล ความเป็นสิริมงคล และชื่อของสัตว์ และส่วนมากมีคำว่า “ บาง ” และคำว่า “ ท่า ” ประกอบอยู่ด้วย ซึ่งบ่งบอกว่าชุมชนนิยมตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำ แสดงถึงความอุดมสมบูรณ์ในการทำมาหากิน ในการอุปโภค บริโภค ในการเดินทางสัญจร และเกี่ยวข้องกับอาชีพประมง ทำนา ซึ่งสอดคล้องกับลักษณะภูมิประเทศที่มีแม่น้ำหลักไหลผ่าน 2 สาย คือแม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง รวมทั้งเกี่ยวกับอาชีพค้าขาย ขนส่งสินค้าทางน้ำ ทำให้พุนพินเจริญมาตั้งแต่สมัยโบราณ แม้ปัจจุบันก็ยังคงเป็นชุมทางสัญจรทั้งทางบก ทางอากาศ และทางเรือ มีคนเข้ามาตั้งถิ่นฐานมากมายจนกลายเป็นชุมชนขนาดใหญ่ของจังหวัดสุราษฎร์ธานี และจากภูมินาม “ ทุ่ง ” ซึ่งมีลักษณะภูมิประเทศที่เป็นที่ราบลุ่มเหมาะสำหรับทำนา (วิระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์, 2542) ศึกษาการปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของชาวบ้านทุ่งอ่าว ตำบลศรีวิชัย พบว่าครอบครัวและชุมชนมีความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม จนกลายเป็นแหล่งเรียนรู้ของชุมชนต่างๆ ที่มีสภาพพื้นที่คล้ายคลึงกัน ส่งผลให้เกษตรกรในชุมชนดำรงอยู่ได้

สำหรับการอนุรักษ์ลุ่มน้ำตาปีมีงานศึกษาของ (นิธิตา หนูกุล, 2553) พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการอนุรักษ์แม่น้ำตาปีในเขตเทศบาลเมืองท่าข้าม พบว่าแม่น้ำตาปีมีปัญหาจากการตื่นเงิน ตลิ่งพัง น้ำเน่าเสียจากโรงงานอุตสาหกรรม การทิ้งขยะลงในแม่น้ำ สัตว์น้ำสูญพันธุ์ ขาดการมีส่วนร่วมที่ชัดเจนของคนในชุมชน เนื่องจากชุมชนขาดความรู้ ความเข้าใจ และจิตสำนึกในการอนุรักษ์ และขาดองค์กรที่มีความต่อเนื่องในการรับผิดชอบการอนุรักษ์ และต่อเนื่องกับการ

อนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนและประมงพื้นบ้านกรณีศึกษาตำบลลิเล็ดของ (สุวัฒน์ หม่นมัน, 2551) ศึกษาภูมิปัญญานิเวศวิทยาชาวประมงพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล พบว่าองค์ความรู้ทางนิเวศวิทยาของชาวประมงพื้นบ้านเป็นองค์ความรู้ที่ได้จากการสังเกตสิ่งต่างๆรอบตัว เรียนรู้สะสมและถ่ายทอดสืบต่อกันมา เช่น ประโยชน์ของพืชในป่าชายเลน ส่วนของเปลือกใช้ทำแห อวน หรือเชือก ดอกและผลใช้ย้อมผ้าหรือเป็นอาหาร ใบเป็นสมุนไพรรักษาโรค ลำต้นใช้เผาถ่าน ทำเครื่องมือประมง หรือซ่อมแซมและสร้างบ้าน รวมทั้งเข้าใจองค์ประกอบทางชีวภาพของพืชและสัตว์ และองค์ประกอบทางกายภาพของน้ำและลม รวมทั้งความสัมพันธ์ที่เกี่ยวข้องกันของทั้งสององค์ประกอบ และเห็นว่าป่าชายเลนสำคัญต่อวิถีชีวิตของตน ไม่ว่าจะเป็แหล่งอาหาร ยารักษาโรค ถิ่นที่อยู่อาศัย ที่หลบภัยเวลาคลื่นลมแรง และเป็นแหล่งอนุบาลสัตว์น้ำ ดังนั้นเพื่อการใช้ประโยชน์อย่างยั่งยืน (กิตตินันต์ ทนทาน, 2552) ศึกษาแนวทางในการป้องกันและอนุรักษ์ป่าชายเลนขององค์การบริหารส่วนตำบลลิเล็ด พบว่ามีกิจกรรมในการอนุรักษ์หลากหลาย ได้แก่ กิจกรรมปลูกต้นไม้ เช่นต้นโกงกาง ต้นจาก กิจกรรมปล่อยพันธ์สัตว์น้ำลงในแม่น้ำเพื่อการขยายพันธ์ เช่น กุ้ง ปู ปลา นำผลิตพันธ์จากป่าไปสร้างรายได้ในครัวเรือน เช่น ทำเครื่องมือประมง ทำฟืน เผาถ่าน โดยใช้อย่างรู้คุณค่าและปลูกทดแทน ส่งผลทำให้ชุมชนลิเล็ดเป็นชุมชนตัวอย่างในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน (นันทรัตน์ ทองมีเพชร, 2553) ศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ พบว่าทรัพยากรในชุมชนมีศักยภาพดึงดูดใจนักท่องเที่ยวเนื่องจากมีระบบนิเวศป่าชายเลนที่สมบูรณ์ แต่ยังขาดการมีส่วนร่วมของชุมชนในด้านการตัดสินใจ

2) เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องด้านสังคมและวัฒนธรรมท้องถิ่นภาคใต้

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (อ้างใน วิเชียร ณ นคร) มองว่าชุมชนหมู่บ้านภาคใต้มีความเป็นอิสระและเป็นตัวของตัวเองมากกว่าหมู่บ้านในภาคใดๆ ของประเทศไทย ด้วยทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์แวดล้อมไปด้วยขุนเขา ท้องทุ่ง และทะเล ซึ่งสะท้อนถึงวัฒนธรรมและจิตสำนึกของชาวใต้อย่างชัดเจน ไม่ว่าจะเป็นวรรณกรรมพื้นบ้าน เพลงกล่อมเด็ก นิทานพื้นบ้าน คำพังเพย คำสอนโบราณ ประเพณีพิธีกรรมเกี่ยวกับวิถีชีวิต ศาสนา และการละเล่น และกีฬาพื้นบ้าน เช่น ขนวัว ไก่ชน กัดปลา และสะบ้า สะท้อนให้เห็นสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้นมีการรวมตัวกันเป็นชุมชนเพื่อช่วยเหลือกันในการทำมาหากินใน การหักล้างถางพงในดงข้างดงเสือ ชาวบ้านต้องปกครองกันเองจึงจะอยู่รอด จึงต้องมีผู้นำที่เด็ดเดี่ยวจนมีคำกลอนกล่าวขานเรียกผู้นำแต่ละชุมชนว่า “ทองแป้นหน้าขัน จันเท้าเต็ง หมื่อปราบเล่ง เพ็งปากคร เซ่งนาบอน จรปากนัง” จึงสรุปวัฒนธรรมของชาวนครศรีธรรมราช ซึ่งก็คือลักษณะเด่นของชาวใต้ ไว้ดังนี้ คือรักถิ่นฐานและท้องถิ่น มีความผูกพันแน่นแฟ้นสูงมากในหมู่ที่

เครื่องญาติ มิตรสหาย ชุมชนหมู่บ้าน และเครือข่ายหมู่บ้าน รักความเป็นอิสระพยายามพึ่งตนเอง ก่อน เป็นคนมีเหตุมีผล ชอบหาเหตุผลหรืออธิบายความ และค่อนข้างปฏิเสธอำนาจรัฐจากส่วนกลาง

ซึ่งสอดคล้องกับ (อาคม เดชทองคำ, 2547) ศึกษาเรื่องหัวเขือกัววชน พบว่าโครงสร้าง(คติ ความเชื่อ กลุ่มประชากร อาชีพ/รายได้ การตั้งถิ่นฐาน และสถาบันสังคม) และพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้ เป็นโครงสร้างที่แข็งแกร่งและเป็นพลวัตเฉพาะตัว โดยการหลอมรวมของคติพุทธเกษตรกับฮินดู ภายใต้ระบบนิเวศน์วิทยาวัฒนธรรม 5 แบบ คือ 1) วัฒนธรรมแบบคาบสมุทรที่มีความหลากหลายทางชีวภาพ 2) วัฒนธรรมชายขอบที่มีผลทางจิตวิทยาว่าถูกทอดทิ้งให้โดดเดี่ยวจากอำนาจรัฐ 3) วัฒนธรรมการเป็นเมืองศูนย์กลางการค้าทางทะเลที่มีโอกาสพบปะสังสรรค์กับคนต่างวัฒนธรรมจนตกผลึกเป็นกลุ่มคนที่มีเหลี่ยมไว้เชิง 4) วัฒนธรรมการเป็นศูนย์กลางเศรษฐกิจและการเมืองในฐานะเมืองสิบสองนักษัตรีย์ จึงทำทุกอย่างให้ได้มาและดำรงไว้ซึ่ง “ความยิ่งใหญ่” ในฐานะ “คนเคยใหญ่” และ 5) วัฒนธรรมการเป็นเมืองศูนย์กลางของพุทธศาสนา “การชนวัวเป็นสัญลักษณ์ของความหัวท้าวหาญ ดั่งเดี่ยว ซึ่งหน้า ตัวต่อตัว และต้องการชนะ” แม้บุคคลภายนอกจะมองในภาพลบ แต่เป็นกิจกรรมที่ซึมซับวิถีชีวิตของชาวใต้และหยั่งรากลึกลงในสายเลือดจนยากที่จะลบออกได้ง่าย ด้วยแบบฉบับของวิถีชีวิตของผู้เล่นวัวชนที่ต้องเป็นคนนักเลง ใจถึง ซึ่งการนำ กล้าได้กล้าเสีย พึ่งตนเอง ฯลฯ ซึ่งกลมกลืนกับค่านิยมและบุคลิกภาพตามแบบฉบับของคนใต้ที่เคยเป็นกลุ่มบุคคลในรัฐชายขอบของคาบสมุทรที่ถูกโดดเดี่ยวและถูกทอดทิ้งจากรัฐมาก่อน ทำให้ชาวบ้านต้องหาทางออกในการสร้างบ้านแปลงเมือง การต่อสู้กับภัยธรรมชาติ ด้วยหยาดเหงื่อและแรงกายจากการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในชุมชน โดยปราศจากการช่วยเหลือจากรัฐ ทำให้ความรู้สึกรักพวกพ้อง ปกป้องกันจนขาดหลักการและเหตุผลอย่างไม่มีทางหลีกเลี่ยง ทำให้เป็นที่มาของคำกล่าวหาจากสังคมทั่วไปว่าคนใต้ “เมืองคนดู” “หัวหมอ” “คบยาก” “รักพวกพ้อง” เล่นพรรคเล่นพวกจนได้รับสมญานามว่า “สะอาดสามัคคี” รวมทั้งเกิดค่านิยมเฉพาะบางอย่าง เช่น ฆ่าได้แต่ห้ามไม่ได้ ตายดีท้าวดีตราง(ตายดีกว่าติดคุก) ไม่รบนายไม่หายจน ฯลฯ

ยืนยันคำกล่าวดังกล่าวได้จากงานศึกษาของ (พรพิไล เลิศวิชา, 2532) ที่กล่าวถึงคีรีวง: จากไพร่หนีนายถึงธนาการแห่งขุนเขา และ(ยงยุทธ ชูแว่น, 2529) ศึกษาวิจัยการดำรงอยู่ของวิถีการผลิตแบบไร่เลื่อนลอยในบริบทเชิงเขาบรรทัด อำเภองหรา จังหวัดพัทลุง และ (ล้อม เฟื่องแก้ว, 2537) จากรุ่ง ดอนทราย ถึงพี่น้อง “เส็งเอียด” บทนำใน ชุมโจรบ้านดอนทราย: รุ่ง ดอนทราย และคำเมืองแพรว ในวารสารทักษิณคดี เนื้อหาจากงานวิชาการเหล่านี้ยืนยันได้ว่า บุคลิกภาพของชาวปักษ์ใต้ที่รักความเป็นอธิปไตยนิยมสูง มิใช่การเกิดขึ้นเลื่อนลอยไร้เหตุผล หากแต่เป็นประสบการณ์ที่ซึมซับสั่งสมในฐานะผู้ถูกระงับอำนาจรัฐบาลกลางมาโดยตลอด ด้วยเหตุนี้จึงไม่แปลกที่ชาวบ้านปักษ์ใต้ปฏิเสธรัฐรังเกียจรัฐและมองว่ารัฐและตัวแทนจากรัฐคือศัตรู ดังคำกล่าวของคนเฒ่าคนแก่ปักษ์ใต้นิยมปราม

ลูกหลานที่ร้องไห้โยเย ดื้อดึง ไม่เชื่อฟังคำติตติงว่า “*นุ้ยนายมา นายมา*” (*โน้นตำรวจมา*) แสดงว่าตำรวจ ซึ่งเป็นตัวแทนจากรัฐเป็นบุคคลที่น่ารังเกียจ นอกจากนี้ยังมีงานศึกษาของ (ชวน เพชรแก้ว, 2534) ศึกษานิสัยและบุคลิกภาพของชาวใต้ที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาในพื้นที่บ้านพื้นเมืองถิ่นไทยทักษิณ และ (เอกวิทย์ ณ ถลาง, 2540) กล่าวถึงบุคลิกของคนปักษ์ใต้ ในภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค พบว่า คนปักษ์ใต้มีความคล่องตัวทางภาษา ช่างเจรจา ช่างโต้แย้งตั้งปัญหา มีไหวพริบปฏิภาณ มีชั้นเชิง ไม่ยอมเสียเปรียบเสียรู้ใครง่ายๆ ค่อนข้างเจ้าถ้อยหมอความ ปกครองยาก แต่ถ้าเชื่อถือไว้ใจกันแล้วปกครองไม่ยาก ทรชนในศักดิ์ศรี ไม่นับถือหรือนิยมยกย่องใครง่ายๆ รักหมู่ที่คณะของตนเมื่อเผชิญกับหมู่ที่คณะอื่น มือเดิบและไม่ขยันทือเทียบกับภาคอื่น เนื่องจากมีกินมีใช้ไม่ต้องชวนขวยขยันหมั่นเพียรมาก เนื่องจากทรัพยากรอุดมสมบูรณ์มาแต่โบราณ ด้วยเหตุนี้จึงช่วยคลายข้อสงสัยของสังคมว่าเพราะเหตุใดคนปักษ์ใต้จึงหัวหมอ ปกครองยาก เพราะคนปักษ์ใต้ตระหนักถึง รู้คุณค่าในการดูแลตัวเองและชุมชนมาเนิ่นนาน นานพอที่จะบอกตัวเองว่า “*ขาดเธอฉันไม่รู้สู้*” และสอดคล้องกับงานวิจัยของ (สุนีย์ ทองไช้ สารูป ฤทธิ์ชู, 2543) ศึกษาตามรอยช้างแลได้ ด้วยวิธีการทางประวัติศาสตร์และคติชนวิทยา พบว่า พลังในระบบเครือญาติ และพลังของระบบอุปถัมภ์ เป็นพลังสำคัญทางสังคมมีอิทธิพลต่อชุมชนที่มีช้างในภาคใต้อย่างมาก

การศึกษาทางด้านชาติพันธุ์วรรณาเพื่อทำความเข้าใจสังคมและวัฒนธรรมการถือผีบรรพบุรุษของ (ผลิพันธุ์ พวงช่อ, 2538) ครูหมอและตายาย: บทบาทและความสำคัญของการถือผีบรรพบุรุษในภาคใต้ กรณีศึกษาอำเภอปลายพระยา จังหวัดกระบี่ พบว่าความเชื่อเรื่องครูหมอและตายายเป็นความเชื่อของคนในชุมชนมาตั้งแต่โบราณ ถือเป็นผีบรรพบุรุษและมีความสำคัญอย่างมากต่อวิถีชีวิตทั้งในระดับบุคคล ซึ่งมีบทบาทเป็นที่พึ่งทางใจในสถานการณ์วิกฤตต่างๆ เช่น การเจ็บป่วย การเกณฑ์ทหาร ช่วยลดความวิตกกังวลและช่วยเสริมความมั่นใจแก่บุคคล และระดับเครือญาติที่ช่วยเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างญาติพี่น้องและรับรองสถานภาพใหม่ของคน เช่น การเกิด การแต่งงาน และในระดับชุมชนเป็นการเชื่อมความสัมพันธ์ของคนในชุมชนให้แน่นแฟ้นขึ้น การถือ “ครูหมอและตายาย” จัดว่าเป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของวัฒนธรรมการถือผีของคนใต้ ดูได้จากการมีหิ้งครูหมอและตายายตามบ้านเรือนของผู้อาวุโสในตระกูล และเชื่อว่าครูหมอและตายายเป็นผู้พิทักษ์รักษา คุ่มครองลูกหลาน และในทางกลับกันสามารถให้โทษได้ถ้าขาดการเคารพนับถือ จึงมีพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธีลงโรง พิธีไหว้ผีตายายใน ในการเกิดและการแต่งงาน

(ชนินทร์ อินทสุวรรณ์, 2554) ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ที่ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของ ประจวบ วงศ์วิชา จำนวน 100 เพลง พบว่า 1) สะท้อนภาพด้านครอบครัว คือการห่วงใย เอื้ออาทรต่อกันของคนในครอบครัว 2) ด้านการศึกษาพบว่าชาวใต้นิยมส่งลูกหลานเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาที่มหาวิทยาลัยรามคำแหง 3) ด้านเศรษฐกิจ มีสอง

ประเต็น ได้แก่ หนึ่ง) การประกอบอาชีพ คือ สวนยาง สวนมะพร้าว สวนเงาะ สวนปาล์ม สวนกาแฟ ประมง น้ำกุ้ง และเลี้ยงหอย ปลุกแต่งงาน และสอง) ด้านเศรษฐกิจ คือ ปัญหาความยากจน ผลกระทบของเศรษฐกิจโลก 4) ด้านการเมืองการปกครอง พบว่ามีความคาดหวังต่อสังคมและภาพลักษณ์ของนักการเมืองที่เป็นแบบอย่างที่ดี และรักษาความดีตลอดเวลาที่เล่นการเมือง 5) ด้านความเชื่อและศาสนาพบว่ามีความเชื่อจำนวนมาก คือ การบนบานศาลกล่าว ถูษยาม เทวดา กฎแห่งกรรม ภูตผี พระบรมธาตุเมืองนคร พระบรมธาตุไชยา กรมหลวงชุมพรฯ อนุสาวรีย์เจ้าพ่อเจ้าดำ พระยารัษฎานุประดิษฐ์มหิศรภักดี ศรัทธาต่อบุคคลในศาสนา เช่น หลวงพ่อทวด พ่อท่านคล้าย หลวงพ่อพัฒน์ ท่านพุทธทาสภิกขุ 6) ด้านประเพณี เช่น การแต่งงาน งานชักพระ งานเดือนสิบ 7) ภาษาถิ่น เช่น คำว่า จ้าน ทำพรีอ โหยเครง ไม่พรีอ แหลงกันมั่ง ตีพรีอ ตอเข้า ตอรีอ คลด หรอยจ้ง หรอยจ้าน หรอยจ้งหู 8) ด้านศิลปะการแสดง คือ หนังตะลุง เช่น หนังเลี่ยม หนังแคล้ว หนังลำยอง หนังอาจารย์ ณรงค์ และมโนราห์สมพงศ์ ชนบาล และ 9) ด้านอื่นๆ มี 5 ด้าน คือ 1) พืช ผัก ผลไม้พื้นเมือง เช่น สะตอ เนียง กล้วย สะแก แคน เหยียง น้ำเต้า ยอ ยาง ชะมวง 2) อาหารพื้นบ้าน เช่น ปลาหมึกกล้วย ผัดหวาน แกงน้ำเต้ากุ้ง แกงพุงปลา ข้าวยา บูดู 3) ด้านสิ่งแวดล้อม เช่น ป่า ต้นน้ำ ลำธาร 4) ด้านสถานที่ท่องเที่ยว เช่น แหลมสมิหลา และ 5) ด้านภัยธรรมชาติ เช่น วาตภัย ดังนั้นเพลงลูกทุ่งจึงสะท้อนวิถีชีวิตของคนใต้ได้ทุกแง่มุม เพราะสิ่งที่อยู่เบื้องหลังบทเพลงคือความจริงในชีวิตที่นักแต่งเพลงได้ประสบพบเจอมา สอดคล้องกับงานวิจัยของ (อัมพร จิตรรักษา, 2543) ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งที่ขับร้องโดย เอกชัย ศรีวิชัย พบว่า 1) ด้านครอบครัว สะท้อนความสัมพันธ์ในครอบครัวของสังคมคนชนบทในภาคใต้ที่หวังลูกสาว การให้ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน รักพวกพ้อง 2) ด้านเศรษฐกิจ มีการประกอบอาชีพหลากหลาย แต่ละอาชีพมีปัญหาอุปสรรคแตกต่างกัน เช่น สวนยาง สวนมะพร้าว และประมง 3) ด้านการเมืองการปกครอง ให้ความสำคัญกับชนชั้นปกครอง ผู้มีอำนาจ และบุคคลมากกว่าหลักการ 4) ด้านภาษา มีทั้งภาษาท้องถิ่นเหนือ ถิ่นอีสาน และถิ่นใต้ 5) สะท้อนค่านิยมที่หลากหลายในสังคมทั้งด้านดีและไม่ดีในสังคม และ 6) สะท้อนประเพณีที่หลากหลายในชีวิตทั้งประเพณีทั่วไป และที่ปฏิบัติในรอบปี

ด้วยชุมชนท้องถิ่นภาคใต้มีความหลากหลายของฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งฐานทรัพยากรที่เป็นทะเล ภูเขา ป่าไม้ ที่ราบลุ่มแม่น้ำ ทำให้เกิดชุมชนที่หลากหลายตามไปด้วย (เลิศชาย ศรีวิชัย และคณะ, 2546) ศึกษาสิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ พบว่า ชุมชนหมู่บ้านที่เกิดขึ้น ดำรงอยู่ และเปลี่ยนแปลงโดยอาศัยความอุดมสมบูรณ์ของฐานทรัพยากร สร้างวัฒนธรรมการอยู่ร่วมกันอย่างเหมาะสมกับความเป็นจริงและความสัมพันธ์กับฐานทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งการอยู่ร่วมกันในชุมชน และการสร้างเครือข่ายระหว่างชุมชน เมื่อการพัฒนาแบบใหม่ได้กีดกันชุมชนออกจากการเข้าถึง

ทรัพยากรที่เคยมีอยู่เดิมและจำเป็นต่อความอยู่รอดของชุมชน ทำให้ชุมชนลุกขึ้นมาต่อสู้ปกป้องฐานทรัพยากรของชุมชน ซึ่งมีความสัมพันธ์กับลักษณะบุคลิกภาพและความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เฉพาะของคนใต้ ดังที่งานวิจัยของนักวิชาการหลายท่าน ได้กล่าวมาแล้วข้างต้น

3) เอกสารงานวิจัยเศรษฐศาสตร์การเมืองที่เกี่ยวข้องด้านประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชนภาคใต้ ตัวอย่างเช่น งานวิจัยวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย การศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทย (นครศรีธรรมราช) พ.ศ. 2435 – 2504 การศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา และพลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตอนบนฝั่งตะวันออก รวมทั้งงานวิจัยในระดับลุ่มน้ำเรื่องพลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำไชยา และประวัติศาสตร์ชุมชนลุ่มน้ำตาปีตอนบน

(ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา, 2537) ศึกษาวัฒนธรรมหมู่บ้านไทย 4 ภาค พบว่า ในส่วนของภาคใต้ชุมชนหมู่บ้านมีความสัมพันธ์ต่อกันอย่างแน่นแฟ้น พึ่งตนเองและช่วยเหลือกันในชุมชน รักพวกพ้อง รักถิ่นฐานและร่วมกันป้องกันตนเองอย่างเข้มแข็ง มีความรู้สึกว่าถูกรัฐทอดทิ้ง และได้รับการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรมจนบางครั้งก็เกลียดชังรัฐ โดยเฉพาะช่วงปี พ.ศ. 2510-2520 จนเมื่อรัฐปรับเปลี่ยนยอมรับความเป็นท้องถิ่นมากขึ้นสถานการณ์จึงค่อยดีขึ้น การเรียนรู้และรับวัฒนธรรมจากภายนอกเข้ามาจากการติดต่อกับชาติต่างๆมาอย่างยาวนาน และเวลาต่อมาพื้นที่ถูกใช้เพื่อปลูกยางพารา ทำเหมืองแร่ และแปรรูปผลผลิตส่งออกต่างประเทศเกี่ยวพันกับระบบตลาดโลก ทำให้ชาวใต้เรียนรู้คุ้นเคยกับระบบแบ่งงานกันทำทางเศรษฐกิจแต่ก็เป็นระบบแบ่งงานกันทำที่ไม่สมบูรณ์เพราะโรงงานและตลาดอยู่ในมือผู้อื่น การขาดเครดิตจากระบบทุนและรัฐไม่ได้พัฒนาการผลิตของหมู่บ้าน ทำให้ชาวบ้านไม่สามารถเข้าสู่ระบบอุตสาหกรรมได้เต็มที่ ชาวบ้านยังต้องพึ่งไรรุ่นเพื่อยังชีพต่อไป ชาวบ้านภาคใต้จึงมีวิถีการผลิตสองแบบควบคู่กัน คือ วัฒนธรรมหมู่บ้านที่ช่วยเหลือพึ่งพากัน และวัฒนธรรมการผลิตที่เน้นประสิทธิภาพ ประสิทธิผลและประโยชน์สูงสุด ภายใต้วัฒนธรรมความเชื่อท้องถิ่นรวมกับหลักเหตุผลจากภายนอก ทำให้ชุมชนเชื่อมั่นจัดการปัญหาด้วยพลังอำนาจของตัวเอง รวมกลุ่มจัดตั้งองค์กรต่างๆขึ้นมาเอง โดยไม่สนใจรัฐ

(พูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์, 2537) ศึกษาประวัติศาสตร์เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกของไทยในชุมชนนครศรีธรรมราช พ.ศ. 2435 – 2504 พบว่า สภาพเศรษฐกิจของชุมชนหมู่บ้านของนครศรีธรรมราช ตั้งอยู่บนสภาพทางภูมิศาสตร์ที่มีความหลากหลายทางทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยทั้งด้านเศรษฐกิจและวิถีการดำรงชีวิต ภายใต้ระบบเครือญาติและวัฒนธรรมในด้านความเชื่อ พิธีกรรม และการละเล่นต่างๆ ที่ช่วยกระชับความสัมพันธ์ให้เกิดความแน่นแฟ้นในชุมชน ซึ่งสัมพันธ์กับโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งแง่พลังการผลิตและความสัมพันธ์ทางการ

ผลิตภายในชุมชนและระหว่างชุมชนอื่น กล่าวคือ มีการใช้แรงงานช่วยเหลือกันในแต่ละขั้นตอนการผลิต และมีการแบ่งปันแลกเปลี่ยนผลผลิตในรูปแบบต่างๆ ใช้เทคโนโลยีที่สอดคล้องกับธรรมชาติ ชุมชนมีศักยภาพพึ่งตนเองสูง แต่ละครัวเรือนสามารถผลิตเครื่องมือและหัตถกรรมต่างๆขึ้นใช้เอง ไม่เกิดการแบ่งงานกันทำในการผลิต ภายใต้อสภาพหยุดนิ่ง ชุมชนมีการปรับตัวช้าๆและมีวิถีทางของตัวเอง แม้จะมีปัจจัยสำคัญ 3 อย่างเข้ามาคือ เรื่องภาษีรัฐชูปการ การสร้างทางรถไฟ และการทำเหมืองแร่ แม้ว่าการปฏิรูปสมัยรัชกาลที่ 5 เป็นการเปลี่ยนรูปแบบเอาส่วนเกินไปจากหมู่บ้านที่มีความซับซ้อนขึ้น จากแรงงานมาสู่ระบบเงินตรา ชาวบ้านค่อยๆลดความสามารถในการพึ่งตนเองลง แต่ก็ยังคงผลิตเพื่อยังชีพเป็นหลักและขายส่วนที่เหลือ

(สงบ ส่งเมือง, 2546) ศึกษาเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา พบว่าเป็นช่วงเวลาที่เกิดการเปลี่ยนแปลงที่รุนแรงที่สุดในภาคใต้ มีทั้งลักษณะแบบวิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นแบบ "พลิกแผ่นดิน" กับชุมชนเมือง ในขณะที่ชุมชนหมู่บ้านยังรักษารากเหง้าดั้งเดิมและอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นที่จะเลียนแบบและอยู่ร่วมกับธรรมชาติ ผลิตซ้ำระบบชุมชนเพื่อความ เข้มแข็งยั่งยืน เพื่อต่อสู้กับพลังกดดันจากภายนอกทั้งจากอำนาจของรัฐและระบบทุน ชุมชนจึงรวมตัวหลายรูปแบบเพื่อสร้างระบบปฏิสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดและเหนียวแน่นมากขึ้น ทั้งในรูปแบบของกลุ่ม ชมรม สมาคม กองทุน เครือข่าย และประชาคม นอกจากนั้นยังค้นพบว่าจุดแข็งและเสน่ห์ของความเป็นชุมชนบ้านนอก คือ *ความเป็นธรรมชาติ ความซื่อ จริตใจ ไร้มายา ความมีน้ำใจ เอื้ออาทรต่อกัน ไม่เสแสร้ง ชอบก็บอกว่าชอบ ไม่ชอบก็บอกไม่ชอบ ความเป็นธรรม เสมอภาค ไม่เบียดเบียน เอาเปรียบกัน ไม่ดูถูกเหยียดค่าของความเป็นคน ความไม่แอ้อดัดเยียด รู้จักหน้าตา นิสัยใจคอ ลึกลงไปถึงรากเหง้า โคตรตระกูล ไม่โกหก หลอกลวง ปากหวานกันเปรี้ยว พูดอย่างไรอย่าง เคารพกฎเกณฑ์กติกาที่ร่วมกันวางเอาไว้ มีความยืดหยุ่น ให้โอกาสปรับเปลี่ยนตัวเองให้สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นอย่างสงบ ไม่มีความเป็นคนเจ้ายศเจ้าอย่าง ไม่ชอบประจบสอพลอ เคารพสิทธิในการเข้าถึงแหล่งทรัพยากรที่ใช้ร่วมกัน ไม่มีการแย่งชิงทำลายล้าง เห็นแก่ได้จนก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆ ติดตามมา เสียสละเพื่อครอบครัว ชุมชนหมู่บ้านด้วยความเต็มใจ ไม่มุงมายถึงขนาดไม่เชื่ออย่าลบหลู่ ไม่ขายลีนค้าความเชื่อ ครัทธา ไบบุญ นิพพาน สวรรค์ นรก ฯลฯ* ปัจจุบันอาจทำให้เสน่ห์เหล่านี้ของชุมชนลดน้อยลงเนื่องจากอิทธิพลรัฐและระบบทุน แต่ชุมชนก็สามารถฟื้นกลับมาใหม่ได้

(ชลิตา บัณฑวงค์และอนุสรณ์ อดุณโณ, 2546) ศึกษาพลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ ตอนบนฝั่งตะวันออก กรณีศึกษา 4 พื้นที่ คือ 1) บ้านวังหอน อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช 2) บ้านปากหาญ อ.คีรีรัฐนิคม จ.สุราษฎร์ธานี 3) บ้านทรายขาว อ.หัวไทร จ.นครศรีธรรมราช และ 4) ต.ปากทรง อ.พะโต๊ะ จ.ชุมพร โดยศึกษาพัฒนาการการเปลี่ยนแปลงในแต่ละพื้นที่ตั้งแต่ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2488 ถึงปี พ.ศ. 2545 พบว่า บ้านปากหาญในอำเภอคีรีรัฐนิคมอยู่ห่างจากอำเภอพนม 30

กิโลเมตร พื้นที่มีลักษณะเป็นเทือกเขาและที่สูงสลับซับซ้อน และค่อยๆลาดเอียง และมีพื้นที่ราบเพียงเล็กน้อย ยังชีพด้วยการทำนาทำข้าวไร่ ปลูกพืชไร่ ปลูกไม้ผลสำหรับบริโภคในครัวเรือน เมื่อเหลือจึงขายอยู่ห่างไกลศูนย์กลางการค้า แต่ด้วยมีแม่น้ำคลองย่นไหลผ่านจึงอาศัยลำน้ำนำผลผลิตไปขายในตัวอำเภอ และมีพ่อค้าชาวจีนและมุสลิมจากภายนอกเดินเท้าเข้ามาซื้อผลผลิตต่างๆ และเมื่อทางรถไฟสายใต้สร้างมาถึงสถานีพุนพินซึ่งอยู่ติดกับตลาดทำให้การค้าขายขยายตัวมากขึ้น โดยสรุปทั้ง 4 พื้นที่พยายามรักษาระบบเศรษฐกิจของตนไว้ท่ามกลางการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม โดย 1) กระจายการผลิตไปสู่การเกษตรที่หลากหลาย เช่น สวนสมรม / สวนพอแต่ม 2) การจัดการแรงงานในครัวเรือน โดยสนับสนุนด้านการศึกษาบุตรหลานให้มีความพร้อมและสร้างความสามารถให้กับแรงงานในครัวเรือนแม้จะไม่กลับมาทำการเกษตร 3) การจัดการผลผลิตและตลาด โดยการนำไปจำหน่ายเอง 4) การจัดการบริโภคในครัวเรือน โดยการเลี้ยงสัตว์และปลูกผักสวนครัวต่างๆ เพื่อสร้างความมั่นคงทางอาหาร 5) กลไกและเครือข่ายทางสังคมโดยเฉพาะการเป็นเกลอ 6) สำนึกและภูมิใจในท้องถิ่น ด้วยความรักและสามัคคีในหมู่ที่พี่น้องพรรคพวกเดียวกัน และภาคภูมิใจใน “อัตลักษณ์” ความเป็นคนใต้

(พรพิไล เลิศวิชา, 2546) ศึกษาพลวัตเศรษฐกิจชุมชนลุ่มน้ำไชยา ซึ่งเป็นงานวิจัยในช่วงปี พ.ศ. 2543 – พ.ศ. 2545 ลุ่มน้ำไชยาดังอยู่ริมฝั่งทะเลตะวันออกเหนือเหนืออ่าวบ้านดอน การศึกษาพบว่าชาวนาในลุ่มน้ำไชยาเป็นผู้นำการผลิตข้าวพื้นเมืองที่มีชื่อเสียงคือ “ข้าวหอมไชยา” ที่มีกลิ่นหอมอ่อนนุ่ม และอ่อนนุ่ม ด้วยทำเลที่ตั้งที่ปิดตัวทำให้ไชยาแตกต่างจากที่อื่น คือเริ่มต้นการเปลี่ยนแปลงช้ากว่าที่อื่นถึง 20 ปี คือหลังปี พ.ศ. 2520 – พ.ศ. 2530 จนเมื่อมีถนนสายเอเชียตัดผ่านเข้ามาในชุมชน ในขณะที่ชุมชนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้ชิดกับศูนย์กลางความเจริญเปลี่ยนแปลงตั้งแต่ปี พ.ศ. 2500 ชาวนายังคงใช้แรงงานคน สัตว์เลี้ยง และพลังงานจากธรรมชาติในการผลิต ระบบการผลิตอยู่นอกระบบทุนและระบบเงินตราเนื่องจากเทคโนโลยีผูกขาดอยู่กับระบบธรรมชาติและการชุดรีดของระบบทุนได้กีดกันให้ชาวนาออกนอกระบบ ระบบการผลิตยึดโยงอยู่กับปรัชญาแห่งความร่วมมือช่วยเหลือเกื้อกูล และรักสันติ จากการเปลี่ยนแปลงสะท้อนให้เห็นว่า “โลกของชาวนาเป็นโลกที่ซับซ้อน” แต่สามารถพัฒนาและรักษาระบบโซ่แรงไว้ได้ และสามารถสร้างระบบเชื่อมโยงผลผลิตข้าว การเลี้ยงเป็ด และเป็นผู้การผลิตไข่เค็มของประเทศ และเมื่อความเจริญและเทคโนโลยีจากภายนอกที่เข้ามาพร้อมกับผู้คนจากถิ่นฐานอื่นย้ายเข้ามา ทำให้พลวัตการผลิตแบบเดิม คือที่ราบลุ่มทำนา ชายทะเลทำประมง เริ่มถดถอยและแทนที่ด้วยศักยภาพของพื้นที่ป่าในการผลิต ส่งผลให้คุณภาพแบบเดิมของลุ่มน้ำไชยาเปลี่ยนแปลงไป ลักษณะการพึ่งพิงได้ลดลง สภาพนิเวศลุ่มน้ำแบ่งชุมชนออกชัดเจน ยังมีเพียงเครือข่ายการผลิต “ไข่เค็ม” ที่เหลืออยู่ที่ช่วยเกื้อกูลอยู่ท่ามกลางเศรษฐกิจทุนและเทคโนโลยีจากภายนอก เครือข่ายความสัมพันธ์ของชุมชนอาจช่วยรักษาศักยภาพของแหล่งผลิต ประกอบกับความ

เสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อม การทุจริตที่รุนแรง อาจช่วยยับยั้งการตัดสินใจของชาวนาที่จะเอาระบบครอบครัวและการผลิตทั้งหมดไปผูกไว้ภายใต้ระบบตลาดเพียงอย่างเดียว

วันวร จະณู (2555) ศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนลุ่มน้ำตาปีตอนบน ใน 5 อำเภอของจังหวัด นครศรีธรรมราช คือ อำเภอพิปูน อำเภอฉวาง อำเภอช้างกลาง อำเภอฉำพระราม และ 3 ตำบลของ อำเภอเชียรใหญ่ ในช่วงเวลาตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2442 จนถึง พ.ศ. 2550 พบว่าชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปี ตอนบนในปัจจุบัน เป็นผู้ผลิตเล็กอิสระในระบบเศรษฐกิจชุมชน โดยการผลิตหลักต้องพึ่งพาระบบ ตลาด ทุน คือ คราวเรือนและชุมชนเป็นหน่วยการผลิต โดยมีเป้าหมายการผลิตเพื่อรักษาการดำรงอยู่ ของชุมชนให้เลี้ยงตัวเองได้ ผลิตซ้ำเพื่อขายนำเงินมาเลี้ยงครอบครัวโดยไม่หวังกำไรสูงสุด ใช้แรงงาน ครอบครัว เป็นหลัก และมีวัฒนธรรมยึดเหนี่ยวแนบแน่นภายในชุมชน การผลิตหลักคือยางพาราที่ ต้องพึ่งระบบตลาดทุนและการส่งออก ทำให้รายได้หลักในชุมชนขึ้นอยู่กับระบบตลาดทุน จึงเป็น ผู้ผลิตเล็กอิสระที่ ดำรงอยู่ในสองแนวทาง คือ หนึ่ง) ผลิตบนที่ดินของตนเอง แล้วส่งขายตามระบบ ตลาดนำรายได้มาเลี้ยงครัวเรือน และสอง) รวมกลุ่มสร้างเครือข่ายชุมชนเพื่อการต่อรองต่อสู้กับระบบ ตลาดทุน เช่น กลุ่มไม้เรียง นอกจากนั้นยังพบว่า “เครือข่ายพ่อท่านคล้าย” เป็นเครือข่ายทางสังคม วัฒนธรรมที่ดำรงอยู่และเชื่อมโยงทุกเครือข่ายเข้าด้วยกันมาจากอดีตจนถึงปัจจุบัน

บทที่ 3

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินก่อนปี พ.ศ.2458

การศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินในบทนี้ จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองพุนพิน ก่อนปี พ.ศ.2458 โดยมีเนื้อหาหลัก ดังนี้ 1) บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านภูมิศาสตร์ 2) บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านประวัติศาสตร์ 3) บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรม และ 4) บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านสังคม

3.1 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านภูมิศาสตร์

ชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอน² ฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้หรืออ่าวไทย ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมทั้งทรัพยากรป่าไม้ ภูเขา และทะเล มีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายไหลผ่านคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง ส่งผลให้ชุมชนมีความอุดมสมบูรณ์ด้านทรัพยากรธรรมชาติและมีความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณและสัตว์ป่านานาชนิด จากลักษณะภูมิประเทศที่หลากหลายดังกล่าว ทำให้ชุมชนเมืองพุนพินมีพื้นที่ 3 ลักษณะสำคัญคือ พื้นที่ราบเนินเขาหรือควน พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และพื้นที่ชายฝั่งทะเล

ชุมชนตั้งอยู่ตอนกลางของจังหวัดสุราษฎร์ธานีและห่างจากที่ตั้งตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกตามทางหลวงสายสุราษฎร์ธานี- พุนพิน มีระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 651 กิโลเมตร มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลคลองไทร ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง และอ่าวบ้านดอน ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบ้านนาเดิม และอำเภอเคียนซา ทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองและอำเภอบ้านนาเดิม และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอวิภาวดี ที่ว่าการอำเภอพุนพินตั้งอยู่ในเขตเทศบาลเมืองท่าข้ามทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปี ใกล้กับสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีและสะพานจุลจอมเกล้า ชุมชนเมืองพุนพินมีประชากร 93,006 คน (พ.ศ. 2557) และมีพื้นที่ 1,205.5 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 753,437 ไร่ แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 98 หมู่บ้าน มีเทศบาล 1 แห่งคือเทศบาลเมืองท่าข้าม และองค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง จาก 16 ตำบล

² ปัจจุบัน คือผืนแผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอคีรีรัฐนิคม(ท่าขนอน) อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี – ผู้วิจัย

ดังนี้คือ ตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลมะลวน ตำบลหัวเตย ตำบลศรีวิชัย ตำบลลิเล็ด ตำบลหนองไทร ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางมะเตือ ตำบลบางเดือน ตำบลบางอน ตำบลท่าสะท้อน ตำบลเขาหัวควาย ตำบลท่าโรงช้าง ตำบลกรูด และตำบลตะปาน

ชุมชนเมืองพุนพินมีแม่น้ำสายสำคัญที่ไหลผ่านชุมชนเมืองพุนพิน 2 สาย คือ แม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง และมีคลองสาขาของแม่น้ำตาปีที่สำคัญ คือ คลองพุนพิน และคลองท่าสะท้อน

แม่น้ำตาปี เดิมเรียก แม่น้ำหลวง เป็นลุ่มน้ำสายสำคัญของภาคใต้ ที่นำความอุดมสมบูรณ์มาสู่ชุมชนเมืองพุนพิน และช่วยด้านการเพาะปลูก การคมนาคม เป็นเส้นทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมบริเวณชุมชนริมน้ำ แม่น้ำตาปีมีต้นน้ำมาจาก “เขาหลวง” ในเขตเทือกเขา นครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลจากใต้ลงเหนือเข้าสู่จังหวัดสุราษฎร์ธานีในเขตอำเภอ บ้านนาสาร อำเภอเวียงสระ อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา จากนั้นไหลผ่านชุมชนเมืองพุนพินในเขตตำบลกรูด ตำบลท่าสะท้อน ตำบลเขาหัวควาย และตำบลท่าข้าม ซึ่งที่บริเวณตำบลท่าข้ามเป็นจุดรวมของแม่น้ำ 2 สายไหลมาบรรจบกันคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงบริเวณหน้าวัดท่าข้าม (วัดหัวแหลม) แล้วไหลผ่านตลาดท่าข้ามและสะพานจุลจอมเกล้า ซึ่งเป็นสะพานข้ามทางรถไฟสายใต้ จากนั้นแม่น้ำตาปีไหลแยกออกเป็น 2 สาย คือ สายหนึ่งฝั่งขวาของแม่น้ำตาปีไหลเข้าสู่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และออกสู่อ่าวไทยบริเวณอ่าวบ้านดอนในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อีกสายหนึ่งแยกไปฝั่งซ้ายของแม่น้ำตาปี เรียก “คลองพุนพิน” ไหลผ่านตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และออกสู่อ่าวไทยบริเวณอ่าวบ้านดอนที่ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน รวมระยะทางของแม่น้ำตาปียาวประมาณ 232 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ คือ คลองพุนพิน อยู่ตอนใต้ของสะพานจุลจอมเกล้าทางฝั่งซ้ายแม่น้ำตาปี ในเขตตำบลท่าข้าม ไหลผ่านตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และตำบลลิเล็ด ก่อนออกสู่ทะเลที่อ่าวบ้านดอน และคลองท่าสะท้อน ไหลมาจากอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และไหลเข้าเขตอำเภอพุนพินที่ตำบลท่าสะท้อน

แม่น้ำพุมดวง หรือแม่น้ำศิริรัฐ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาระหว่างจังหวัดพังงากับจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่อำเภอพนม ส่วนที่เรียกว่าแม่น้ำพุมดวงมาจากชื่อของเจ้าเมืองศิริรัฐ ชื่อ “พุม” และเจ้าเมืองท่าทอง ชื่อ “ดวง” ซึ่งทั้งสองคนเป็นคนจากลุ่มน้ำเดียวกัน จึงนำชื่อมาตั้งเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า “พุมดวง” แม่น้ำพุมดวงตั้งต้นจากปากน้ำคลองสกและคลองแสงที่อยู่ติดต่อกัน ไหลผ่านอำเภอพนมอำเภอตาขุน อำเภอศิริรัฐนิคม ไหลเข้าสู่ชุมชนเมืองพุนพิน ในเขตตำบลบางอน ตำบลบางเดือน ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางมะเตือ ตำบลหนองไทร และตำบลท่าโรงช้าง และบรรจบกับแม่น้ำตาปีที่บริเวณหน้าวัดท่าข้าม มีคลองสาขาที่สำคัญ คือ คลองยัน คลองแสง และ คลองสก

ภูเขาในชุมชนเมืองพุนพินมีลักษณะเป็นเขาลูกเดี่ยวๆ ดังนี้คือ 1) “เขาหัวควาย” ตั้งอยู่ในตำบลเขาหัวควายเป็นแหล่งป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้งยางพารา และปาล์มน้ำมัน จนแทบไม่เหลือพื้นที่ป่า นอกจากนั้นยังมีการทำลายหน้าดินและระเบิดภูเขาเพื่อนำดินและหินไปขาย 2) “เขาศรีวิชัย” ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของคลองพุนพิน เป็นภูเขาขนาดย่อม ตั้งอยู่ที่บ้านหัวเขา ตำบลศรีวิชัย เป็นเนินเขาหินดินดานกว้าง 100 เมตร ยาว 650 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 21-30 เมตร บนยอดเขามีพื้นที่กว้างประมาณ 65 เมตร และมีความยาวตลอดแนวสันเขา ซึ่งเป็นเขตโบราณสถานเขาศรีวิชัยที่เก่าแก่อายุนับพันปี และ 3) “เขามุด” ตั้งอยู่ในเขตตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน ปัจจุบันเป็นสวนยางพารา

ชุมชนเมืองพุนพินมีทรัพยากรป่าไม้ที่อุดมสมบูรณ์ ได้แก่ ป่าแดง ป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบ ครอบคลุมพื้นที่รอยต่อกับอำเภอใกล้เคียงต่างๆ โดยเฉพาะอำเภอศรีรัฐนิคม มีป่าไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพ้อ ไม้ตะเคียนทอง ไม้ยางนา ไม้พะยอม ฯลฯ

ชุมชนเมืองพุนพินมีพื้นที่ 3 ลักษณะที่สำคัญ ดังนี้

1. พื้นที่ราบเนินเขาหรือ“ควน” เป็นพื้นที่ป่าไม้เบญจพรรณ และเป็นผืนป่ารอยต่อกับอำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จึงมีแร่ธาตุและถ่านหินจำนวนมาก คือพื้นที่ทางทิศตะวันตกและทิศใต้ในตำบลตะพาน ตำบลกรูด และตำบลท่าโรงช้าง และค้อยๆ ลาดเอียงมาทางทิศตะวันออกมีแม่น้ำตาปีไหลผ่าน และพื้นที่ป่าดงดิบบริเวณรอยต่อกับอำเภอศรีรัฐนิคม เป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้ สัตว์ป่าและของป่าหายาก มีแม่น้ำพุมดวงไหลผ่านพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำทำนาปลูกข้าวในตำบลบางอน ตำบลบางมะเตือ ตำบลบางเดือน ตำบลน้ำรอบ ตำบลหนองไทร และบางส่วนของตำบลท่าโรงช้าง เรียกชุมชนบริเวณนี้ว่า “หมู่เหนือ” หรือ “หมู่ตง”

2. พื้นที่ราบลุ่มตอนกลางมีแม่น้ำตาปีไหลผ่าน พื้นที่บริเวณนี้เป็นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ เป็นพื้นที่รอยต่อกับอำเภอท่าฉางและอำเภอไชยา จึงเป็นแหล่งปลูกข้าวเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญหล่อเลี้ยงคนในชุมชนเมืองพุนพินและชุมชนใกล้เคียง คือพื้นที่ในตำบลมะลวน ตำบลหัวเตย ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และบางส่วนของตำบลท่าข้าม เรียกชุมชนบริเวณนี้ว่า “หมู่ทอง”(ทุ่ง)

3. พื้นที่ชายฝั่งทะเลริมอ่าวบ้านดอน เรียกชุมชนนี้ว่า “หมู่เล” เป็นพื้นที่ชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 11 กิโลเมตรในตำบลลิเล็ด มีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 8,000 ไร่ และกำลังออกเพิ่มเติมเรื่อยๆ มีต้นไม้ที่สำคัญหลายชนิด เช่น ลำพู โกงกาง แสม ถั่ว ลำพูหิน ตะบูน หลุมพ้อ สามารถนำไม้ไปใช้ในการก่อสร้าง เป็นเชื้อเพลิงหุงต้ม และเป็นยาสมุนไพร เช่น เหงือกปลาหมอ ย่านขี้เดือน แสม นอกจากนั้นยังมีพืชน้ำอื่นๆ เช่น ลำแพน ประทล จาก หน่อเสียน ปอทะเล และตะไคร่น้ำ มีสัตว์ที่อาศัยบริเวณป่าชายเลน เช่น ลิงหางยาว นกกระยาง นกกะปูด หิงห้อย ปู ผีเสื้อ ตู พูทะเล ปูเปี้ยว หอย

จู้บแจง หอยก้น และสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เช่น กุ้งแชบ๊วย ปูม้า ปลากระบอก ปลาดุก ปลาชี่แก้ง หอยกะพง หอยแครง หอยตอก

สภาพภูมิอากาศ มีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นตลอดปี เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเมษายน และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน

3.2 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านประวัติศาสตร์

ชนเผ่าดั้งเดิมรอบอ่าวบ้านดอน ก่อนที่ชาวอินเดียเข้ามา เรียกว่า “ชาวเพลา(เพ-ลา)” เคยอาศัยอยู่บริเวณภูเขาเพลาในเขตตำบลปากหมากทางตะวันตกและตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอไชยา มีลักษณะตัวเป็นขุย อาศัยอยู่ในป่าสูง คนท้องถิ่นเรียก “พวกขี้ปุย” ปัจจุบันสูญพันธุ์ไปแล้ว ที่เหลืออยู่ก็ผสมกับชาวอินเดียที่อพยพเข้ามา และคนไทยที่ลงมาในยุคหลัง กลายเป็นคนปักษ์ใต้ในท้องถิ่นปัจจุบัน

ยุคสมัยก่อนประวัติศาสตร์ ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนมีการขุดพบเครื่องมือ เครื่องใช้จำนวนมาก เช่น เครื่องมือหินที่ตำบลเขาพัง อำเภอคีรีรัฐนิคม และขวานหินขัดที่ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ ตำบลท่าข้าม และตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน นอกจากนั้นยังพบหลักฐานสำคัญในยุคนั้นอีกอย่างหนึ่ง คือ กลองมโหระทึก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมดองซอน เมื่อประมาณ 2,500 ปี ถึง 2,200 ปีมาแล้ว ขุดพบที่อำเภอไชยา อำเภอเกาะสมุย สำหรับอำเภอพุนพินพบกลองมโหระทึก 2 ใบ ที่วัดชีเหล็ก(ร้าง) บ้านท่าผาก ตำบลน้ำรอบ นอกจากนั้นในภาคใต้ยังพบที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร ตำบลท่าเรือ จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา

สมัยประวัติศาสตร์ ชุมชนโบราณเมืองพุนพินเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญและเป็นท่าเรือใหญ่ประจำอ่าวบ้านดอน เนื่องจากตั้งอยู่ตรงชุมทางศูนย์กลางการคมนาคมถึง 4 เส้นทาง คือ เส้นทางเดินเรือติดต่อกับเมืองคีรีรัฐนิคมตามลำน้ำพุมดวง ติดต่อกับเมืองเวียงสระ พระแสง ทางลุ่มน้ำตาปีและคลองอิปัน คลองสินปุน และข้ามไปคลองท่อมฝั่งทะเลตะวันตก และติดต่อกับเมืองต่างๆ ฝั่งทะเลตะวันออก เช่นเมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช ฉะนั้นเมืองพุนพินจึงเหมาะสมเป็นเมืองท่าเรือสำหรับขนส่งสินค้า ที่เรียก “ท่าข้าม” เพราะอยู่ตรงจุดศูนย์กลางนี้ ด้วยตัวเมืองพุนพินไม่มีคันคูเมือง และภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบ มีพื้นที่เพาะปลูกทำนาจำกัด เมืองจึงตั้งกระจายอยู่บริเวณโดยรอบของปากน้ำสามแพรก ฤดูน้ำหลากน้ำท่วมเสียหาย ศาสนสถานสำคัญจึงสร้างขึ้นบนภูเขา เช่น ควนท่าข้าม และเขาศรีวิชัย

ชุมชนโบราณควนท่าข้าม (สวนสราญรมย์) ตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปี ตรงตำแหน่งที่แม่น้ำพุมดวงบรรจบกับแม่น้ำตาปี มีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตรครึ่ง ทางเหนือของควนเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ส่วนทางใต้เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ และทางทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ.2504 คนในชุมชนขึ้นไปทำไร่ข้าวโพดและพบพระพิมพ์หลายองค์ คนจำนวนมากจึงแห่เข้าไปขุดจนเป็นข่าวโด่งดัง “กรุพระแตก” บนควนท่าข้าม จากการขุดค้นและสำรวจของกรมศิลปากรพบว่าซากโบราณสถานได้ถูกทำลายไปจำนวนมากจากการถูกรื้อขนเอาไปใช้ถมทำรางรถไฟสายใต้ ทำให้ไม่ค่อยพบร่องรอยของหลักฐาน ที่ค้นพบได้แก่ พระพิมพ์ดินดิบสีแดง พระโพธิสัตว์สำริด ซากโบราณสถาน และลูกปัดโบราณ

ชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย (เขาพระนารายณ์) ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของควนท่าข้ามในบริเวณพื้นที่ราบลุ่มกลางทุ่งนาในหมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อยู่ทางฝั่งซ้ายของคลองพุนพินประมาณ 500 เมตร ภูเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 150 ฟุต บริเวณใกล้เคียงมีภูเขาอีก 4 ลูก คือ เขาพระอานนท์ เขาติน เขาจรเดช และเขาชัยสน ลูกเขาเหล่านี้เมื่อมองจากทางรถไฟสายใต้จะมองเห็นอยู่ในแนวเทือกเขาเดียวกัน แต่ถ้ามองจากบนเครื่องบินจะเห็นเป็นหย่อมๆ 5 จุดติดต่อกันแวดล้อมไปด้วยทุ่งนาห่างออกไปทางทิศตะวันตกของเขาศรีวิชัยประมาณครึ่งกิโลเมตร มีสระน้ำขนาดใหญ่เนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ เรียกว่า “ตระพัง” หรือ “สระพัง” เป็นสระกลมสันขอบสระเป็นแนวคันดินและอิฐ ลักษณะเป็นสระน้ำคนขุด มีน้ำขังตลอดปีและเป็นแหล่งกักเก็บน้ำสำหรับการเกษตรในชุมชน และห่างจากนั้นไปทางทิศใต้ก็มีตระพังอีก 2 แห่ง คือ ที่วัดทุ่งโพธิ์ และวัดสระพัง (ตำบลพุนพิน) ตั้งอยู่ในแนวเดียวกันด้วยระยะห่างเท่าๆ กัน และขนานกับลำน้ำตาปี

โบราณสถานและโบราณวัตถุ ค้นพบที่เขาศรีวิชัย มีดังนี้ 1) เทวรูปพระวิษณุ หรือพระนารายณ์ 2) พระพิมพ์ดินดิบและพระเม็ดกระดุม 3) ฐานรูปเคารพศิลา(ฐานโยนิและศิวลึงค์) 4) ชิ้นส่วนประกอบทางสถาปัตยกรรม 5) ลูกปัด 6) ตราประทับทำด้วยหินควอตซ์มีอักษรปัลลวะจารึกแปลว่า “ประทับตราหมายให้รู้ไว้เป็นสำคัญ” 7) ขวานหินขัด 8) เหรียญเงินรูปพระอาทิตย์และศรีวิษณุ และ 9) ต่างหูโลหะ นอกจากนั้นยังพบเครื่องประดับจากทองคำ เศษเครื่องถ้วยจีน เศษภาชนะดินเผาพื้นเมือง แวดินเผา ลูกถ้วยและไม้ตาม กาน้ำ และตะครันดินเผา ที่สำคัญและมหัศจรรย์ที่สุด คือ ศาสนสถานบนยอดเขาศรีวิชัยที่ก่อตั้งอยู่บนฐานหินรูปประมิตยอดตัด ซึ่งเป็นการจำลองภูเขาพระสุเมรุ ด้วยการปรับแต่งภูเขาธรรมชาติทั้งลูกด้วยก้อนหินหลายหมื่นหลายแสนก้อนที่นำมาเรียงซ้อนกันเป็นชั้นๆ จากเชิงเขาขึ้นไปบนยอดเขา แสดงถึงพลังความศรัทธาของผู้มีอำนาจในยุคสมัยนั้นที่ไม่ธรรมดา ในการบริหารจัดการที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญทุกชั้นตอนตั้งแต่การออกแบบคิดคำนวณ การควบคุมสั่งการแรงงานจำนวนมาก การสกัดหิน การขนย้ายหินขึ้นบนภูเขา และการก่อสร้าง ซึ่งเป็น

งานหนักมากเมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานพราหมณ์บนพื้นราบทั่วไป จากร่องรอยหลักฐานแสดงถึงพลังอำนาจของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชุมชนโบราณเมืองพุนพินที่มีมาก่อนพระเจ้ากรุงศรีวิชัยที่เมืองไชยา³

หลักฐานทางโบราณคดีทำให้ทราบถึงเรื่องราววัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม จากเครื่องมือเครื่องใช้ และเครื่องประดับต่างๆ แสดงถึงระดับความเจริญในชุมชนที่มีความรู้ทางเทคโนโลยีในการผลิต การทำมาหากิน และการดำรงชีวิตแบบเกษตรกรรมบนพื้นราบ กล่าวคือ ชุมชนมีการทำภาชนะดินเผาและปั้นหม้อ มีการทอผ้าขึ้นใช้เองในชุมชน และทำเครื่องใช้อุปโภคเฉพาะอย่าง เช่น กาน้ำ ตะคันดินเผา และในสมัยต่อมาเมื่อชุมชนมีการติดต่อกับชุมชนโพ้นทะเล ไม่ว่าจะเป็นกลองมโหระทึกวัฒนธรรมดองซอน เหรียญเงินอาหรับ เครื่องถ้วยจากจีน เครื่องประดับ ลูกปัดโบราณ และคตินิยมการนับถือศาสนาจากอินเดีย จากความเชื่อดั้งเดิมของคนในชุมชนเกี่ยวกับการนับถือผีและไสยศาสตร์ รวมกับความเชื่อทางศาสนาที่เข้ามาทั้งศาสนาฮินดูที่นับถือลัทธิไศวนิกายคือนับถือพระศิวะ และลัทธิไวษณพนิกายที่นับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์ และการสร้างศาสนสถานบนเนินเขาหรือที่สูงริมฝั่งแม่น้ำที่เรียกว่า “ตึระ” และความเชื่อทางพุทธศาสนาแบบมหายานและหินยาน

ชุมชนโบราณเมืองพุนพินเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญและเป็นท่าเรือใหญ่ประจำอ่าวบ้านดอน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบขวานหินขัดที่เขาศรีวิชัย และกลองมโหระทึกที่บ้านน้ำรอบ ทำให้ทราบว่าชุมชนได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และจากบันทึกเอกสารจีนและอาหรับ บ่งบอกว่าชุมชนเมืองพุนพินและบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยาวนานจนมีความเจริญขึ้นในระดับรัฐคือ **รัฐพันพาน** และแคว้นขนาดใหญ่คือศรีวิชัย

ศรีวิชัย ตั้งอยู่ในดินแดนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพรรณไม้และสัตว์ป่า จึงกลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายมาตั้งแต่สมัยโบราณบวกกับความเชี่ยวชาญด้านการเดินเรือทางทะเล จึงทำให้อาณาจักรแห่งนี้ยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองอย่างยาวนานตลอดคาบสมุทรมาลายู และหมู่เกาะในอินโดนีเซียตลอดช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-17 จากหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ที่ค้นพบจำนวนมากในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ทำให้นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ⁴ เชื่อว่าศูนย์กลางของสมาพันธรัฐศรีวิชัยตั้งอยู่ที่เมืองไชยาในช่วงระยะเวลาหนึ่ง นอกเหนือจากที่ถกเถียงกันว่าอยู่ที่ชวาหรือสุมาตราในอินโดนีเซีย

³ (พงศัณวี สำเภาเงินและนงคราญ สุขสม, 2552) รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีโบราณสถานเขาพระนารายณ์ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร พ.ศ.2552

⁴ ท่านพุทธทาสภิกขุ พระยาอนุมานราชธน ม.จ.จันทร์จิรายุ รัชนี นายธรรมทาส พานิช และ ดร.ควอริช เวลล์ – ผู้วิจัย

สมัยอยุธยา หลังจากตั้งเมืองไชยาขึ้นมาใหม่ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้าทำให้ชื่อของเมืองพุนพินค่อยๆ เลือนหายไป ชุมชนเมืองพุนพินมีชื่อปรากฏในพงศาวดารและจดหมายเหตุตั้งแต่สมัยอยุธยา ในนาม “ท่าข้าม” เป็นแขวงขึ้นของเมืองไชยาตลอดมา

สมัยธนบุรี ชุมชนเมืองพุนพินเป็นเส้นทางผ่านในการเดินทัพของสมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ในปี พ.ศ.2312 เพื่อไปปราบชุมนุมเจ้าเมืองนคร กองทัพได้ยกทัพข้ามแม่น้ำหลวง (แม่น้ำตาปี) ที่บริเวณ “ท่าข้าม” (ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน)

สมัยกรุงรัตนโกสินทร์ ในปี พ.ศ.2372 มีศิลาจารึกสมัยรัชกาลที่ 3 บันทึกการบูรณะวัดหัววังน้ำรอบ(ตำบลน้ำรอบ) วัดเขาพระอานนท์ (ตำบลศรีวิชัย) และวัดถ้ำสิงขร(อำเภอคีรีรัฐนิคม) ซึ่งเป็นวัดหลวงเก่าแก่ที่มีตำนานเรื่องเล่ามายาวนานก่อนจะถูกทิ้งร้างสมัยเสียกรุงศรีอยุธยาครั้งที่สอง

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-พ.ศ.2453) ในปี พ.ศ.2432 (ร.ศ.108) คราวเสด็จประพาสแหลมมลายูทางเรือจากเมืองไชยาไปยังเมืองกาญจนดิษฐ์ที่บ้านดอน (เมืองสุราษฎร์ธานี) เรือเจอลมแรงจึงใช้เส้นทางลัดเพื่อไปบ้านดอน คนท้องถิ่นเรียก “คลองลัด” และเพี้ยนเป็น “คลองเล็ด” และ “ลีเล็ด” (ตำบลลีเล็ด)

การปฏิรูปการปกครองเป็นระบบมณฑลเทศาภิบาล ในปี พ.ศ.2439 ให้รวมเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์(บ้านดอน) เมืองหลังสวน และเมืองชุมพร อยู่ในมณฑลชุมพร และตั้งศาลาว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองชุมพร สำหรับชุมชนเมืองพุนพิน หลังจัดตั้งอำเภอพุนพินในปี พ.ศ.2439 ปรากฏในเอกสารมณฑลชุมพร ดังนี้ “...อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองกาญจนดิษฐ์ หลวงไชวารีย์ (เจริญ) ว่าที่กรมการอำเภออุ้มไม่พอ ให้หม่อมราชวงศ์เชย ว่าที่กรมการอำเภอ ตั้งที่ว่าการอำเภอริมคลองน้ำตำบลพุนพิน...”⁵ และในปี พ.ศ. 2443 โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองกาญจนดิษฐ์(บ้านดอน) และเมืองไชยาเข้าเป็นเมืองเดียวกัน เรียกว่า “เมืองไชยา” และโปรดให้ตั้งศาลากลางเมืองที่บ้านดอน ส่วนเมืองไชยาเก่าเปลี่ยนเป็น “อำเภอพุมเรียง” แต่คนท้องถิ่นยังคงเรียกเมืองไชยาใหม่ที่บ้านดอนว่า “บ้านดอน” และเรียกอำเภอพุมเรียงว่าเมืองไชยา ซึ่งสร้างความสับสนอย่างยิ่งในเวลานั้น ต่อมาในปี พ.ศ. 2449 โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายที่ว่าการมณฑลชุมพรจากอำเภอเมืองชุมพรไปตั้งที่บ้านดอนเมืองไชยาใหม่⁶

⁵ (ทศพล งานไพโรจน์, 2543) หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์

⁶ ในปี พ.ศ.2468 ยุบมณฑลสุราษฎร์ และให้ไปขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช เพื่อลดรายจ่ายหลังจากเศรษฐกิจตกต่ำ ระบบมณฑลเทศาภิบาลถูกยกเลิกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 - พงศ์ธันว์ สำภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ่างแก้ว 2552 หน้า 31-33

หลังจากนั้นชุมชนบ้านดอนก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีคนจีนและคนต่างชาติเข้ามาค้าขายจำนวนมาก จนกลายเป็นเมืองท่าค้าขายขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคใต้รองจากเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา

สมัยรัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-พ.ศ.2468) ในปี พ.ศ.2458 เปิดให้มีการเดินรถไฟสายใต้ผ่านชุมชนเมืองพุนพิน สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีตั้งอยู่ที่บ้านท่าข้าม ส่งผลให้ชุมชนเมืองพุนพินเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ซึ่งเป็นปีเดียวกันกับที่เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ทางรถไฟ และประทับแรมที่ชุมชนเมืองพุนพินบนควนท่าข้าม และทรงตั้งชื่อพลับพลาที่ประทับว่า “พระตำหนักสวนสราญรมย์” และเปลี่ยนชื่อเรียกควนท่าข้ามเป็น “สวนสราญรมย์” พระราชทานชื่อเมืองไชยาที่บ้านดอนว่า “เมืองสุราษฎร์ธานี” หมายถึง “เมืองคนดี” และเปลี่ยนชื่อมณฑลชุมพรที่บ้านดอนว่า “มณฑลสุราษฎร์” และพระราชทานชื่อแม่น้ำหลวงว่า “แม่น้ำตาปี” และย้ายที่ทำการรัฐและศาลากลางเมืองสุราษฎร์ที่บ้านดอนมาตั้งที่บนควนสวนสราญรมย์ เนื่องจากทรงเห็นว่าชุมชนเมืองพุนพินที่ทำข้ามเป็นชุมทางการค้า การคมนาคม และเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ศาลากลางเมืองสุราษฎร์ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าข้ามได้ 6 ปี ก็ย้ายกลับไปที่บ้านดอนตามเดิม เนื่องจากชุมชนและบ้านเรือนไม่ได้ย้ายตามมาด้วย จึงไม่สะดวกสำหรับผู้ปฏิบัติงานและผู้มาติดต่อราชการ ชุมชนเมืองพุนพินในปี พ.ศ.2463 ได้แยกบ้านท่าข้าม ตำบลประตู่ และตำบลท่าสะท้อน จากอำเภอบ้านดอน รวมกันเรียกว่าตำบลท่าข้าม และโอนตำบลท่าข้ามขึ้นกับอำเภอพุนพิน ย้ายที่ว่าการอำเภอพุนพิน มาตั้งที่ตำบลท่าข้าม เรียกว่า “อำเภอท่าข้าม” ต่อมาในปี พ.ศ.2482 เปลี่ยนชื่ออำเภอท่าข้ามเป็น “อำเภอพุนพิน” จนถึงปัจจุบัน

3.3 บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรม

จากพัฒนาการด้านความเชื่อและการติดต่อทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกในอดีต รวมกับความเชื่อดั้งเดิมในชุมชนจนเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและความเชื่อสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน จนกลายเป็นวัฒนธรรมชุมชนในเรื่องของความรัก ความมีน้ำใจ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ การช่วยเหลือ แบ่งปัน การให้และเสียสละ การรักษาคำพูดและไว้น้ำใจกัน เห็นได้จากบ้านเรือนไม่ต้องมีกุญแจ เวลานอนก็ไม่ต้องใส่สลักประตูเรือน เหล่านี้คือวัฒนธรรมแห่งความรักเพื่อนบ้านซึ่งกันและกันอย่าง มั่นคงและยิ่งใหญ่ให้เห็นในรูปของ “ศาลาทานสำหรับคนเดินทาง” มีของกินของใช้ต่างๆ เตรียมไว้ เช่น เสปียงอาหาร หม้อข้าว เต้าไฟ เสื้อ และหมอน วัฒนธรรมชุมชนดังกล่าวนี้ล้วนอยู่ในวิถีชีวิตของคนในชุมชนเมืองพุนพินในด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ ด้านการทำมาหากิน และด้านสังคม

3.3.1 ด้านภูมิปัญญาและด้านความเชื่อ

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรมในเรื่องภูมิปัญญาและความเชื่อในบพนี้ เกี่ยวข้องกับด้านความเชื่อในชุมชน และด้านภูมิปัญญาพื้นบ้านในเรื่องต่างๆ ดังนี้

3.3.3.1 ด้านความเชื่อ

ระบบความเชื่อในชุมชนเมืองพุนพินได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพราหมณ์และศาสนาพุทธ ได้ผสมกลมกลืนจนกลายเป็นวิถีชีวิตในชุมชนที่ได้รับการปลูกฝัง สืบทอดจากรุ่นสู่รุ่นมาอย่างยาวนาน ได้ส่งผลต่อแนวคิด และพฤติกรรมของคนในชุมชน และเป็นเงื่อนไขในการอยู่ร่วมกันในชุมชนเมืองพุนพิน พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข⁷ แบ่งความเชื่อเป็น 3 ประเภท คือ ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์ ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ และความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ

ความเชื่อที่มีต่อมนุษย์ ชุมชนมีความเชื่อในระบบอาวุโสและการกราบไหว้บูชาชายกองและเคารพเชื่อฟัง คนเฒ่า คนแก่ และพระสงฆ์อย่างสูงสุด เชื่อว่าเพศจำแนกหน้าที่และบทบาท เช่น เชื่อว่าการบวชเรียนเป็นเรื่องของผู้ชาย ผู้หญิงต้องเป็นกุลสตรีกริยาจาเรียบร้อย อยู่กับเหย้าเฝ้ากับเรือน รู้จักเย็บปักถักร้อยและทอผ้าเป็น ที่สำคัญต้องรักษาวลสงวนตัวอยู่ให้ได้กินเหนียวคือแต่งงานห้ามชิงสุกก่อนห้ามโดยเด็ดขาด และเมื่อแต่งงานแล้วต้องรักเดียวใจเดียว

ความเชื่อและประเพณีเกี่ยวกับชีวิต ซึ่งเกี่ยวข้องกับความเชื่อและประเพณีตั้งแต่การเกิดจนกระทั่งถึงการตาย โดยมีความเชื่อตั้งแต่ก่อนตั้งครรภ์ เมื่อมีดาวตกหรือผีพุ่งไต้ห้ามร้องทักเพราะเชื่อว่าเด็กจะไปเกิดในท้องของสัตว์ ระหว่างตั้งครรภ์ก็มีข้อปฏิบัติหลายอย่างที่เป็นข้อห้ามทั้งอาหารการกินและอื่นๆ เช่น ห้ามนั่งคานันโดหรือประตูบ้าน ห้ามไปงานศพ ต้องฝากครรภ์และคลอดกับ “แม่ทาน” (หมอต้าแย) เวลาคลอดต้องไม่นอนใต้ชื้อเพราะเชื่อว่าชื้อและคานที่พัดผ่านเสากลางบ้านหรือ “เสาเอก” เป็นที่อยู่ของผีบ้านผีเรือน แม้คนปกติก็ไม่นอนใต้ชื้อใต้คานโดยเฉพาะคนขวัญอ่อนหรือเมื่อไปนอนที่อื่น เพราะเชื่อว่าจะโดนผีอำได้ง่าย การ “ตั้งราด” ในการคลอดลูกมีดังนี้ กระสอบนั่ง 3 ส่วน ด้ายดิบวางบนข้าวสารเป็นวงกลม หมาก 1 คำ เทียน 1 เล่ม และเงิน 1 บาท และอัญเชิญ “ครูหมอ” มาช่วยทำคลอดให้เด็กคลอดง่ายและปลอดภัยทั้งแม่และลูก (เมื่อโตขึ้นถ้าแม่ทานโกรธเด็กที่ตนทำคลอดให้มักพูดว่า “มึงหยันนั้ก ตั้งราดให้ ถ้าไม่ได้ตั้งราดให้ ไม่ได้อยู่เหมือนนี้”) หลังคลอดแม่เด็กต้องนอนอยู่ไฟบนแคร่ไม้ไผ่ให้มดลูกเข้าอู่ เมื่อครบกำหนดออกไฟ แม่ทานเอาน้ำมนต์รดไฟจนดับและพรม “ก้อนเส้า” ห่อผ้าเก็บไว้ที่ “ราด” จุดธูปเทียนบูชาครู เก็บเงินตั้งราด ส่วนสิ่งของอื่นๆนำไป

⁷ (พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์และปรีชา นุ่นสุข, 2525) *ศาสนาและความเชื่อต่างๆในชุมชนโบราณในภาคใต้* การสัมมนา เรื่องประวัติศาสตร์-โบราณคดี ศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

ฝังในป่า เรียกว่า “สะบัดราด” ระหว่างนั้นแม่เด็กต้องรับประทานอาหารที่มีประโยชน์ เช่น แกงจัดหัวปลีกล้วยเพื่อเพิ่มน้ำนม ฯลฯ เมื่อเด็กคลอดมาแล้วก็ทำพิธีบูชา“แม่เชื้อ” คือพิธีบูชาผีประจำตัวเด็ก มีพิธีโกนผมไฟ และพิธีตัดผมจุก ต่อมาก็พิธีบวช และพิธีแต่งงาน ตั้งแต่การสู่ขอ การหมั้น การดูฤกษ์ยามก่อนแต่ง พิธีในวันแต่งงานและพิธีส่งตัว คู่บ่าวสาวเข้าหอ และเมื่อใกล้วาระสุดท้ายของชีวิตก็ยังเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ คือ ครุหมอนในหมู่บ้าน (หมอมผี) ทำพิธีส่งวิญญาณ มีดอกไม้ธูปเทียนให้ผู้ใกล้ตายถือและสวดคาถาเพื่อชี้ทางให้ไปเกิดในภพภูมิที่ดี และเมื่อตายไปแล้วมีพิธีทำศพ ตั้งแต่อาบน้ำศพ แต่งตัวศพ ตั้งศพเพื่อประกอบพิธีทางศาสนา และพิธีเผาศพ รุ่งเช้าก่อนพระอาทิตย์ขึ้นหรือก่อนนกกาบินออกจากรังก็มีพิธี”ดับธาดู” คือพิธีเก็บกระดูกของผู้ตาย และเลือกกระดูกบางส่วนบรรจุในโกศเก็บไว้บูชาบนหิ้งที่บ้าน หรือนำไปบรรจุ “บัว” ไว้ที่วัด ส่วนที่เหลือทั้งหมดนำไปฝังดิน หรือลอยแม่น้ำ เรียกว่า ”ลอยอังคาร” โดยเลือกบริเวณปากแม่น้ำที่ไหลออกสู่ทะเล สมัยก่อนที่จะมีพิธีเผาศพ เมื่อมีคนตายจะนำศพไปทิ้งในป่าให้เป็นอาหารแร้งกา หรือนำไปทิ้งในลำน้ำบ้านคน หรือไม่อย่างนั้นก็ทิ้งในแม่น้ำเพื่อเป็นอาหารแก่สัตว์น้ำทั้งหลาย และญาติจะนำข้าวและน้ำอย่างละหนึ่งกระหวางไว้ข้างศีรษะของศพ มีเพลงขี้เมาหรือเพลงขอทาน เป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่ชาวเพลามาเรียกร้องขออาหารและสิ่งของในวันสงกรานต์ และวันสารทเดือนสิบ มีตอนหนึ่งกล่าวถึงคนสมัยนั้นพอตายจะนำร่างไปทิ้งให้แร้งกากิน เนื้อร้องดังนี้

“... อันความตายท่านอย่าได้พึงคิด พอสิ้นชีวิตแล้ว
 กากับแร้ง มันแย่งแย่งชวนกันกิน
 เนื้อถล่มหนังทลาย ทั้งกลิ่นอายก็คาวหมื่น(เหม็น)
 กระดูกกระเด็นลงเป็นดิน ลื่นไปทั้งเพ...”⁸

ความเชื่อที่มีต่อธรรมชาติ เนื่องจากชาวใต้โดยทั่วไปและชุมชนเมืองพุนพินใกล้ชิดผูกพันอยู่กับธรรมชาติ จึงให้ความเคารพบูชาและเชื่อในพลังอำนาจและปรากฏการณ์ธรรมชาติ เช่น การทำขวัญข้าวเพื่อขอบคุณแม่โพสพ และเชื่อว่าข้าวเป็นทรัพย์ที่สำคัญ ต้องแสดงกิริยาที่เคารพและสุภาพ ไม่กินข้าวหก ไม่กินทิ้งขว้าง การสังเกตลักษณะพืชและสัตว์ เช่น ดอกชุมเห็ดบานฝนจะหยุดตก กบร้องในเดือนหกอีกไม่นานฝนจะตก มดขนไข่ขึ้นบ้านน้ำจะท่วม น้ำท่วมสูงเพียงใดดูจากการวางไข่ของหอยโข่ง และเชื่อว่าการกระทำบางอย่างต่อธรรมชาติจะให้ทั้งคุณและโทษ เช่น เมื่อเข้าป่าจะต้องแสดงความเคารพไม่พูดจาหรือแสดงกิริยาลบหลู่หรือขับถ่ายเรียกราด ก่อนตัดไม้ต้องทำพิธีบวงสรวงขอ

⁸ หนังสือคู่มือศาสนาพิธีของพระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในพิธีสถาปนากิจศพคุณพ่อเคลื่อน ที่ปะปาล อายุ 80 ปี ณ เมรุวัดพังกาญจน์ วันที่ 6 มกราคม 2540

อนุญาตก่อนเสมอ และจะไม่ตัดไม้ใหญ่ในป่าโดยเฉพาะต้นตะเคียนเพราะเชื่อว่ามียูนิคอร์นสิงอยู่และจะไม่นำมาสร้างบ้านเรือนโดยเด็ดขาด นอกจากนั้นไม่นำไม้ใหญ่อย่างต้นโพธิ์ ต้นไทร มาปลูกบริเวณบ้าน เพราะเชื่อว่าต้นโพธิ์เป็นต้นไม้เกี่ยวข้องกับพระพุทธเจ้าครุอยู่ที่วัด ส่วนต้นไทรเป็นไม้ใหญ่มียูนิคอร์นสิงอยู่ ซึ่งความจริงแล้วคือไม้ใหญ่เหล่านี้มีรากขยายไปไกลมากสามารถงอกริ้วทำอันตรายต่อตัวบ้านได้ นอกจากนั้นก็มีต้นอินทนิล เชื่อว่ามีผีที่สิงอยู่และจะตามเข้ามาอยู่ในบ้าน รวมทั้งต้นไม้อื่นๆ ที่ชื่อไม่เป็นมงคล เช่น ต้นละมุด ต้นลั่นทม ต้นสน และเชื่อในเรื่องของทิศทางว่าให้ทั้งคุณและโทษ ทิศทางมีความหมายต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนมาก เช่น เชื่อว่าทิศตะวันตกเป็นทิศที่ไม่ดี เพราะดวงอาทิตย์ตกหมายถึงการร่วงลับ จากลาและความตาย จะไม่สร้างบ้านเรือนหันหน้าไปทางทิศนี้ รวมทั้งเวลานอนก็จะไม่นอนหันศีรษะไปทางทิศตะวันตก มีเพียงศพเท่านั้นที่ให้หันศีรษะไปทางทิศนี้⁹

ความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติ ความเชื่อที่มีต่อสิ่งเหนือธรรมชาติเกี่ยวข้องกับสิ่งเร้นลับ ไสยศาสตร์ และคติทางศาสนาที่อยู่เหนือการพิสูจน์ และมีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของคนในชุมชนเมือง พุทธินและชาวใต้อย่างมาก โดยเฉพาะในกลุ่มนักร้อง และกลุ่มโจรต่างๆ ที่ชาวใต้เรียกว่า “เสือ” จะมีข้อยึดถือปฏิบัติอย่างเคร่งครัดเพื่อคงความขลังของคาถาอาคม ความเชื่อต่างๆ มีดังนี้

เชื่อเรื่องไสยศาสตร์คาถาอาคม และของขลัง ไสยศาสตร์เป็นส่วนหนึ่งในวิถีชีวิตของชาวปักษ์ใต้ ตั้งแต่เกิดจนตายจะเกี่ยวข้องกับไสยศาสตร์ เช่น ผิงรัก ขึ้นแปล โกงผมไฟ ทำขวัญ บวช แต่งงาน สร้างบ้าน ขึ้นบ้านใหม่ จนกระทั่งตาย เชื่อเรื่องเมตตามหานิยมโดยเฉพาะในกลุ่มศิลปินพื้นบ้านหนังตะลุง มโนราห์ ก่อนแสดงนิยมกล่าวคาถาให้หลงรัก เสกแป้ง น้ำมันให้คนดูหลงไหล นอกจากนั้นยังเชื่อเรื่องอยู่ยงคงกระพัน หรือใช้เครื่องรางของขลัง เชื่อเรื่อง “ทำมบ” คือใช้เวทมนต์คาถาให้ผู้อื่นมีอันตราย หรือ “ทำคุณ” คือเสกของต่างๆ เข้าไปในท้อง หรือฆ่าด้วย “ยาสั่ง” ซึ่งมาในรูปของอาหารการกิน ถ้าใครกินอาหารชนิดนั้นเข้าไปก็จะเสียชีวิต หรือทำเสน่ห์ยาแฝดให้คนหลงรัก นอกจากนั้นยังนับถือลัทธิภูตผีศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ เช่น ผีฟ้า ผีเสื้อน้ำ ผีชิน การนับถือลัทธิผีฟ้าและลัทธิผีชินมีการปฏิบัติคล้ายๆกัน แบ่งเป็นชินน้ำ ชินอากาศ ชินไฟ และชินลม เชื่อกันว่าผีชินและผีฟ้าชอบสิ่งสะอาด ดังนั้นคนเล่นผีชินพอเรียกผีชินเข้าสู่ร่างคนทรงแล้ว จึงต้องนุ่งขาวห่มขาวที่สะอาด ชอบใช้แป้งหอมและน้ำมันหอม รวมทั้งพิธีเช่นไหว้บนบานรักษาคนป่วยใช้ก็ต้องปฏิบัติอย่างเดียวกัน¹⁰

เชื่อเรื่องผีบรรพบุรุษ หรือ ผีตายาย คือบรรพบุรุษที่ไม่ได้ไปเกิดยังคงวนเวียนดูแลลูกหลานอยู่ ลูกหลานจึงต้องทำบุญไปให้ เช่นทำบุญเดือนสิบ และเชื่อเรื่องผีเจ้าที่หรือเทวดาอารักษ์ เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวัน เช่น ผีเจ้าเรือน เจ้าที่สวน เจ้าที่นา จึงมีการทำภูมิเจ้าที่ขึ้นในเดือนหกของทุกปี ของ

⁹ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข อ่างแล้ว 2525

¹⁰ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข อ่างแล้ว 2525

ไหว้ก็มี ข้าวเจ้า ข้าวเหนียว ไก่ต้ม ไข่ เหล้าขาว ขนมหิว ขนมหาง ปลาที่มีหัวมีหาง กล้วย อ้อย หมากพลู และยาเส้น และเชื่อเรื่องสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในชุมชน เช่น เชื่อว่า“องค์พระนารายณ์” ที่เขาศรีวิชัยมีอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ช่วยคลบบันดาลให้ตามที่ขอและช่วยให้แคล้วคลาดปลอดภัย และของแก้บน คือบายสี ดอกไม้ ธูปเทียน มะพร้าว น้ำหอม และประทัด และเชื่อว่า”ศาลพญาท่าข้าม” คือผู้คอยปกป้องคุ้มครองคนดี จึงมีพิธีเช่นไหว้บูชาในตอนเช้าทุกวันพลุหัดสวดครั้งแรกของเดือน 4 ทุกปี เครื่องเช่นไหว้ได้แก่ หมวนนอตอง (หมูย่างที่รองด้วยใบตอง) ปลาช่อนแป๊ะซี ข้าวเหนียว เป็ด ไก่ หัวมัน ขนุน และเครื่องบายสี พร้อมด้วยมนตรา เชื่อว่าพญาท่าข้ามชอบดูมนตรา การเช่นไหว้แต่ละปีบางครั้ง ขณะทำพิธีก็มาเข้าร่างชาวบ้านและคลานเป็นจระเข้ก็มี และเชื่อว่า “ศาลแม่ยายถิ่น”หรือ“หลาแม่ยาย”เป็นที่เคารพของคนท่าข้ามและเชื่อว่าใครมีเรื่องเดือดร้อนใจมาบนที่นี้จะสมหวัง และแก้บนด้วยต้มเป็ยก 2 คนหาบ คือข้าวจ้าวที่เอามาต้มให้เป็ยกๆ คล้ายข้าวเหนียว แล้วใส่น้ำตาล วิธีแก้บนต้องยกข้าวเป็ยก 2 คน ไม่ว่าจะเป็ยกเล็กถึยกใหญ่จะต้องยกสองคน

เชื่อในครุหมอ คือ ครุหรือผีบรรพบุรุษผู้ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้ลูกหลาน และจะต้องทำพิธีเช่นสรวงให้กินทุกหนึ่งปี สองปีครั้ง หรือสามปีครั้ง ตามแต่จะตกลงกับผี เช่น ครุหมอโนรา ครุหมอแม่ทาน ครุหมอตีเหล็ก สำหรับครุหมอตีเหล็ก ลูกหลานที่รับช่วงต่อเป็ช่วงตีเหล็กจะต้องรักษาศีล 5 ไหว้พระทุกวันพระ 8 คำ และ 15 คำ ก่อนตีเหล็กต้องระลึกถึงครุหมอ และทุกปีในเดือนหกจะไหว้บวงสรวงครุหมอ และต้องแสดงความเคารพต่อเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ ในการตีเหล็ก และมีข้อปฏิบัติคือห้ามนำของอื่นๆ มาเผาเล่นที่เตาตีเหล็ก เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา หากนำมาเผาที่เตาช่างตีเหล็กคนนั้นจะฉิบหาย¹¹

เชื่อว่าดวงวิญญาณมีจริงและติดต่อได้ โดยผ่านคนกลางในการติดต่อ คือ คนทรง ศิลปินพื้นบ้าน และหมอผี ส่วนใหญ่อยู่ในรูปของการบนด้วยวาจา เรียกว่า “เหลยกปาก” เมื่อสำเร็จต้องทำพิธีบวงสรวงแก้บน เช่น รำโนราแก้บน หรือหนังตะลุงแก้บน สำหรับการแก้บนด้วยหนังตะลุง เริ่มด้วยผู้บนจัดหมากพลู 9 คำ ธูป เทียน และดอกไม้ให้นายหนังพร้อมบอกว่าบนเรื่องอะไร นายหนังจะเล่นเรื่องรามเกียรติ์ เมื่อเริ่มพิธีนายหนังอาราธนาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่บนให้มารับเครื่องแก้บน แล้วเบิกโรง โหมโรงออกพระฤๅษีและพระอิศวรตามปกติ เมื่อออกรูปปรายหน้าบท หลังจากกล่าวบูชาแล้ว นายหนังจะเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์มารับเครื่องแก้บน โดยแสดงตามธรรมเนียมการแก้บนด้วยการแก้ลิ้งดำ หรือแสดงแบบออกลิ้งหัวคำ เมื่อพระฤๅษีแก้ลิ้งดำให้เป็นอิสระถึว่าแก้เหลยกบนแล้ว จากนั้นก็แสดงไปตามปกติ

¹¹ สัมภาษณ์นายชโล ชูทุ่งยอ อายุ 52 ปี ทำสวน ตีเหล็ก บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ที่ 2 ตำบลตะพาน อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

การแก้บนมีความเชื่อว่าจะต้องไม่ยกโรงหนังตะลุงใต้ต้นไม้หรือมีต้นไม้พาดผ่านไมอย่างนั้นจะไม่ขาด “เหลยบน”¹²

เชื่อเรื่องขวัญ เชื่อว่าสิ่งมีชีวิตมีขวัญอยู่ประจำตัว ถ้าขวัญอยู่ปกติก็สุขสบายถ้าขวัญหายจะเจ็บไข้ได้ป่วยต้องทำพิธีรับขวัญ ขวัญมีความสำคัญมากสำหรับคนในชุมชน จึงมีพิธีทำขวัญตั้งแต่แรกเกิด คือทำขวัญเด็ก ไว้ผมจุกพอโตขึ้นก็ทำขวัญโกนจุก บวชมีพิธีทำขวัญพระ ถูกเกณฑ์เป็นทหารก็ทำขวัญทหาร เมื่อแต่งงานก็ทำขวัญป่าวสาว รวมทั้งพืช สัตว์และสิ่งของก็มีพิธีทำขวัญ เช่น ทำขวัญข้าว ทำขวัญวัว ทำขวัญควาย หรือทำขวัญเรือ และเชื่อว่าผู้หญิงไม่เป็นมงคลในกิจกรรมบางอย่าง โดยเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับความขลัง ความศักดิ์สิทธิ์ ผู้ชายชาวใต้จะไม่ให้ผู้หญิงเข้าไปจับต้องหรือเกี่ยวข้อง เพราะเชื่อว่าความขลังความศักดิ์สิทธิ์จะคลายออกไปทันที เช่น ห้ามผู้หญิงขึ้นไปบนเวทีขกมวยจะทำให้เสื่อม ห้ามก้าวข้ามหัวเรือหรือนั่งบริเวณหัวเรือเพราะเป็นที่อยู่ของแม่ย่านาง ผู้ชายจะไม่ลอดใต้ถุนบ้าน บันได และราวตากผ้า หรือคนที่อยู่ยงคงกระพันถ้าเอาโล่สร้างผู้หญิงคลุมหรือพาดศีรษะคาถาอาคมจะเสื่อมทันที¹³

เชื่อเรื่องโชคลาง เชื่อว่าเหตุร้ายหรือดีที่เกิดขึ้นจะมีลางบอกเหตุให้รู้ล่วงหน้า เช่น เชื่อเรื่องเขม่นตา “ขวาร้าย ซ้ายดี” คือเชื่อว่าถ้าเขม่นตาข้างขวาจะมีเหตุร้าย ถ้าเขม่นตาข้างซ้ายจะโชคดี เชื่อเรื่อง จิ้งจกตก คือถ้าก่อนออกจากบ้านจิ้งจกร้องทักหรือตกลงมาโดนตัว ไม่ควรออกจากบ้านจะเกิดเหตุร้าย *เชื่อเรื่องความฝัน* เชื่อว่าความฝันอาจเป็นจริง โดยเฉพาะถ้าฝันร้ายจะต้องแก้ฝันด้วยการล้างหน้าหรือแก้เคล็ดด้วยการพลิกหมอนสามครั้งเพื่อให้ฝันร้ายกลายเป็นดี และเชื่อเรื่องเวรกรรมมีจริง ใครทำกรรมอะไรไว้จะได้รับผลกรรมนั้น เช่น เชื่อว่าใครทูปหัวแมวพอกแก้เผ่าหัวจะสั้นเหมือนแมว ใครรังแกและพรากลูกสัตว์ออกจากพ่อแม่โตขึ้นหรือชาติหน้าจะพลัดพรากจากพ่อแม่ ใครทำร้ายลิงค่างจะใช้ชาติคือเมื่อมีลูกจะเหมือนลิงค่างที่ตนทำร้าย¹⁴

¹² สัมภาษณ์นายหนั่งจูลี เสียงเสนห์ อายุ 56 ปี นายหนังตะลุงคณะจูลี เสียงเสนห์ อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 8 มีนาคม 2559

¹³ พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ และปรีชา นุ่นสุข อ่างแล้ว 25-30 มิถุนายน 2525

¹⁴ สัมภาษณ์นางเพ็ญศรี กลุ่มทอง อายุ 73 ปี ค้าขาย บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

3.3.3.2 ด้านภูมิปัญญาพื้นบ้าน

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับภูมิปัญญาพื้นบ้าน ได้แก่ ภูมิปัญญาการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัย ภูมิปัญญาการแพทย์แผนไทยและสมุนไพร และภูมิปัญญาในเรื่องมหรสพความบันเทิงพื้นบ้าน

การตั้งแหล่งที่อยู่อาศัย จากตำบลชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนเมืองพุนพิน พบว่าตั้งชื่อขึ้นตามลักษณะทางภูมิศาสตร์ ประวัติศาสตร์ และวัฒนธรรมในชุมชน ดังนี้ ด้านภูมิศาสตร์ ได้แก่ 1) ไกล่แหล่งน้ำ คือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง มักมีคำว่า “บาง” ได้แก่ บางมะเตือ บางเตือน และบางอน คำว่า “ท่า” ได้แก่ ท่าข้าม ท่าโรงช้าง และท่าสะทอน หรือ คำว่า “น้ำ” ได้แก่ น้ำรอบ การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำเพื่อสะดวกในการเดินทางสัญจรทางน้ำ เป็นแหล่งน้ำจัดใช้อุปโภคบริโภค เป็นแหล่งอาหารและสัตว์น้ำที่อุดมสมบูรณ์ หรือคำว่า “หนอง” ได้แก่ หนองไทร คือ ไกล่แหล่งน้ำขนาดใหญ่เพื่อสะดวกในการทำมาหากินคือทำนาปลูกข้าว และแหล่งอาหารและปลาน้ำจืด 2) ไกล่ภูเขา มีคำว่า “เขา” ได้แก่ เขาหัวควาย และ 3) ชื่อพรรณไม้ ได้แก่ ต้นมะกรูด ต้นเตยหอม และต้นมะเตือ เป็นที่มาของชื่อ กรูด หัวเตย และบางมะเตือ ซึ่งเป็นพรรณไม้ที่มีมากในชุมชนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ ด้านประวัติศาสตร์ มีดังนี้ 1) ประวัติศาสตร์เมืองโบราณ ได้แก่ พุนพิน และศรีวิชัย 2) ประวัติศาสตร์การเดินทาง ได้แก่ ลีเล็ด และท่าข้าม 3) ประวัติศาสตร์ตำนานพื้นบ้าน คือ มะลวน และ 4) ประวัติศาสตร์บุคคล คือตะปาน(ตาปาน) และด้านวัฒนธรรมการทำมาหากิน คือ ท่าโรงช้าง จากชื่อบ้านนามเมืองของชุมชนเมืองพุนพิน ร่วมกับภูมิปัญญาการตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของชาวปักษ์ใต้โดยทั่วไป คือ “แค่บ่อ แค่ท่า แค่นา แค่วัด” สำหรับชุมชนเมืองพุนพิน มีเพิ่มเติมคือ “แค่เล” กล่าวคือ บ้านเรือนในชุมชนอยู่ใกล้ “แค่บ่อ” แหล่งน้ำจัดเพื่อใช้อุปโภคบริโภค “แค่ท่า” คือใกล้แม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงในการสัญจรทางน้ำ “แค่เล” คืออยู่ติดกับทะเลอ่าวบ้านดอนที่เป็นแหล่งอาหารอุดมสมบูรณ์ “แค่นา” คือใกล้แหล่งทำมาหากินคือทำนา และ “แค่วัด” คือใกล้วัดเพื่อสะดวกในการไปทำบุญกุศล

บ้านเรือนในชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ “เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำท่วม” บ้านเรือนจึงต้องยกพื้นสูงและเสาค้ำด้วยไม้เคี่ยม โครงสร้างเป็นไม้เนื้อแข็ง หลังคามุงด้วยจาก พื้นบ้านปูด้วยไม้เคี่ยม และผนังบ้านเป็นไม้ไผ่ขัดแตะ บ้านตั้งอยู่ท่ามกลางหมู่แมกไม้นานาพันธุ์ เช่น หมาก มะพร้าว กล้วย และผลไม้نانาชนิด และถูกล้อมรอบอีกชั้นหนึ่งด้วยทุ่งนาที่เหลืองอร่ามไปด้วยรวงข้าวที่กำลังรอการเก็บเกี่ยว สำหรับไม้ที่นำมาสร้างบ้านนิยมทำด้วยไม้เคี่ยม หรือต้นเคี่ยม เนื่องจากเป็นไม้ขนาดใหญ่และมีมากในป่าดงดิบลักษณะเป็นไม้เนื้อแข็งที่ทนทานต่อสภาพดิน

ฟ้าอากาศแบบ “ฝนแปดแดดสี่” คือ เปียกๆ แห้งๆ แบบทางภาคใต้ได้ดี และยังเชื่อว่าบ้านที่ทำด้วยไม้เคี่ยมบ่งบอกถึงฐานะของเจ้าของบ้านได้เป็นอย่างดี นอกจากนั้นยังนิยมใช้ไม้เคี่ยมทำหมอนรองรางรถไฟ และใช้ในการทำน้ำตาลโตนดโดยนำเปลือกไม้เคี่ยมใส่ในกระบอกตาลเพื่อให้รสฝาดของไม้เคี่ยมรักษาน้ำหวานไม่ให้บูดหรือเสียเร็ว และไม่นิยมนำไม้ตะเคียนมาสร้างบ้านเรือนเชื่อว่ามิผีร้ายสิงอยู่ แต่นิยมนำมาต่อเรือ

แพทย์แผนไทยและสมุนไพร พระเกจิอาจารย์แต่ละวัดในชุมชนจะมีความรู้และเชี่ยวชาญด้านแพทย์แผนโบราณด้วยสมุนไพรรักษาโรค คนในชุมชนใกล้ไกลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยก็ไปรักษาที่วัดจนได้รับยกย่องบูชาในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เช่น วัดขนาย(วัดเกษมบำรุง) ตำบลบางอน สามารถรักษาผู้ป่วยที่เกี่ยวกับกระดูกหัก โรคอัมพฤกษ์ หรือโรคอัมพาตได้ โดยใช้สมุนไพรร่วมกับเวทมนต์คาถากำกับในการปิบนวดรักษาโรค และนอกจากนั้นเชื่อว่าโรคภัยไข้เจ็บป้องกันได้ด้วยสมุนไพรที่มาจากพืชผักที่รับประทานเป็นอาหารในท้องถิ่น ช่วยให้ร่างกายแข็งแรงและอายุยืนยาวอย่างคุณตาวิรัช แซ่ลิ้ม และคุณยายแพง รัตนศิลป์ สองตายายวัย 100 ปี และ 94 ที่ยังคงทำสวนยางพาราอยู่ที่บ้านตะปาน สมุนไพรต่างๆ ที่ช่วยรักษาโรค เช่น ผักเสี้ยนผีนามาปรุงรสนอนรักษาอาการปวดเมื่อยในผู้สูงอายุ นอกจากนั้นยังมี ฟ้าทะเลลายโจร กรุงเขมา มะเกลือ สมอไทย สมอพิเภก ขี้เหล็ก แสมसान กระดุกไก่ บอระเพ็ด โคนเกลิง ดองดึง และมะตูม ล้วนเป็นสมุนไพรพื้นบ้านที่หาได้ง่ายในชุมชน

มหรสพพื้นบ้าน ความบันเทิงและการพักผ่อนหย่อนใจของคนในชุมชน ส่วนใหญ่จัดขึ้นที่วัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชน การแสดงพื้นบ้าน เช่น หนังตะลุง โนรา “เดินโรง” คำที่ไหนเล่นที่นั่น แลกข้าวกิน และเพลงบอกในวันปีใหม่ หรืองานเดือนสิบ กีฬาพื้นบ้าน ได้แก่ การชนไก่ ชกมวย วัชชควายชน และกัณฑ์ปลา การละเล่นพื้นบ้าน เช่น การเล่นสะบ้าชุดในวันสงกรานต์ การแข่งเรือยาวสำหรับความบันเทิงสมัยใหม่เข้ามาในชุมชน คือ หนังสั้นกลางแปลง เป็นหนังฉายที่มีแต่ภาพและไม่มีเสียง

3.3.2 ด้านการทำมาหากินและการแลกเปลี่ยน

การทำมาหากินในชุมชนเมืองพุนพิน ชุมชนบนพื้นที่ราบเนินเขาหรือควน “หมู่นือหรือหมู่นวด” ยังชีพด้วยการหาของป่า ตัดหวาย เผาไม้ทำชัน จับจิ้งที่ทำอะไรเลื้อนลอย ปลุกข้าว ข้าวโพด ห้วมัน เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ และหาปลา ชุมชนบนที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ “หมู่น่อง” ยังชีพด้วยการทำนาปลูกข้าว เก็บพืชผักผลไม้จากสวนสมรมรอบบ้าน และหาปลาน้ำจืดในแหล่งน้ำ ชุมชนชายฝั่งทะเล “หมู่นุ่” ยังชีพด้วยการปลูกข้าวไร่ และจับสัตว์น้ำ กุ้ง หอย ปู ปลา บริเวณชายฝั่งทะเล

3.3.2.1 การหาของป่าและทำชัน

“อยู่คลองให้ถึงท่า อยู่ป่าให้ถึงไม้ อยู่กลางๆ บ่าตางป่าลาย”¹⁵ ป่าไม้ในชุมชนเมืองพุนพินและพื้นที่รอยต่อใกล้เคียงเป็นผืนป่าที่มีความอุดมสมบูรณ์มาก ผลิตภัณฑ์จากป่าจึงมีจำนวนมากทั้งเป็นอาหาร สร้างที่อยู่อาศัย ทำเครื่องนุ่งห่ม เป็นยารักษาโรค และเป็นพาหนะในการเดินทางและการขนส่ง วิถีชีวิตของชุมชน “หมูเหินือหรือหมูตง” มีความเชี่ยวชาญการจับช้างป่า การเลี้ยงช้างและการฝึกช้างมาก ชุมชนเมืองพุนพินจึงมีหมู่บ้านหนึ่งชื่อ “บ้านท่าโรงช้าง” (ตำบลท่าโรงช้าง) เป็นโรงฝึกช้างและใช้ช้างในการลากไม้ซุงจากเมืองคีรีรัฐนิคมมาลงที่แม่น้ำพุมดวงและล่องเรือส่งต่อไปที่โรงเลื่อยที่บ้านดอน นอกจากนั้นก็หาของป่า เช่น สมุนไพร น้ำผึ้ง หวาย และยางไม้เพื่อทำชัน วิธีการทำชันเริ่มด้วยการเลือกต้นยางนาต้นใหญ่ๆ เจาะรูด้วยขวานแล้วเผาไฟ ความร้อนจะช่วยทำให้น้ำชันออกรอประมาณ 4-5 วันจึงไปเก็บ ต้นหนึ่งได้น้ำชันประมาณหนึ่งลิตร แต่ละต้นให้น้ำชันไม่เท่ากัน บางต้นออกมากบางต้นก็ออกน้อย(เหมือนกับการตัดยางพารา) ขึ้นอยู่กับสภาพความสมบูรณ์ของต้นยางนาสำหรับน้ำชันที่ได้ นำมาใช้ทำ “ซีโต้” เพื่อจุดให้แสงสว่างยามค่ำคืน เป็นเชื้อเพลิงก่อไฟในการหุงต้มและนำมา “ลาชันเรือ” ป้องกันเรือรั่วและรักษาสภาพเรือให้ใช้งานได้นาน ด้วยชุมชนเมืองพุนพินมีต้นยางนาจำนวนมาก คนในชุมชนจึงเลี้ยงชีพด้วยการทำชัน จึงเป็นที่มาของชื่อ “ทับชัน” คือ หมูบ้านที่มีการทำชัน (ตำบลกรูด)

3.3.2.2 การทำไร่เลื่อนลอย

การทำไร่เลื่อนลอยบนพื้นที่สูงหรือควน เป็นการบุกเบิกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชต่างๆ หมุนเวียนเปลี่ยนพื้นที่ไปเรื่อยๆ เช่น ปลูกข้าวโพด หัวมัน และปลูกข้าวไร่ ภาษาถิ่นเรียกว่า “หน้าข้าว” เริ่มด้วยการถางป่า เผาหญ้าและวัชพืช เพื่อปรับสภาพพื้นดิน จากนั้นใช้ไม้เนื้อแข็ง (ไม้เคี่ยม) ขนาดมือกำพอเหมาะมีปลายมนแหลม 2 อัน ถือซ้าย-ขวา “แทงสัก” คือปักหรือแทงลงไปบนพื้นดินที่เตรียมไว้ให้เป็นรูหรือหลุมลึกพอประมาณ ไม้ให้หลุมลึกเกินไปข้างงอกยาก และไม่ให้หลุมตื้นเกินไปจะเป็นอาหารของสัตว์ นก และหนูมาเขี่ยกิน อีกคนเดินตามถือกระบอกลมไม้ไผ่เลือกที่ปล้องหรือซ้อยาวๆ ภายในบรรจุเมล็ดข้าวเปลือกคอยเดินตามและหยอดลงรูหรือหลุมที่แทงสักไว้หลุมละ 3-4 เม็ด แล้วใช้กันกระบอกลมไม้ไผ่กลบปิดปากหลุม เรียกว่า “หน้าข้าว” จากนั้นรอน้ำฝนจากธรรมชาติ เริ่ม “หน้าข้าว” เดือนแปด จากนั้นเดือนอ้าย(ธันวาคม) ตั้งท้องออกรวง เดือนสามข้าวสุกรอเก็บเกี่ยว “หมอข้าว” ทำพิธี “ผูกข้าว” โดยนำข้าว 3 กอ มารวบติดกัน มีหมาก พลุ และใช้น้ำมันทาใต้ท้องต้นข้าว และเก็บ

¹⁵ (วิเชียร ณ นคร, 2526) ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมมุขปาฐะ การสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3 พ.ศ.2526 หน้า 162

ด้วย “มัน” หรือกะ และมัดด้วยซังข้าวเป็น “เลียง” แล้วนำขึ้นมากอง เลือกที่รวงสวยๆ คอยาวๆ มาเลียงหนึ่งไร่ด้วยแดงมัด เรียกว่า “เลียงขวัญ” จากนั้นขนข้าวที่เก็บเป็นเลียงๆ มาเก็บใน “ตรงข้าว” หรือ “เรือนข้าว” (ยุ้งฉาง) นำมากองเป็นรูป 4 เหลี่ยม และนำ “เลียงขวัญ” วางไว้บนสุดของกองข้าว เวลาจะกินก็นำมาทอดด้วยเต้า แยกเศษฟางออกและนำไปตากแดด 1 วัน เพื่อช่วยไม่ให้เมล็ดข้าวหักง่าย จากนั้นนำมาสีด้วย “ครกสีมือ” ทำด้วยไม้ไผ่ และนำมาผัดด้วยกระดังงาเพื่อแยกรำและปลายข้าว (เป็นที่มาของคำเปรียบเทียบกับ “ผัดตั้งเปล่า” คือไม่ได้อะไร) ถ้าต้องการให้ข้าวสารขาวก็นำไปตำด้วย “ครกที่มือ” (ตำมือ) หรือ “ตีหลุมพุก” (ตะหลุมพุก) ใช้เท้าเหยียบ ข้าวสารที่ได้เป็นข้าวไร้มล็ดแข็ง นำมาหุงมีกลิ่นหอม¹⁶

3.3.2.3 การทำนา

พื้นที่ราบลุ่มทำนา เป็น “ข้าวนาหยาม” (ข้าวนาปี) เป็นการทำตามฤดูกาลโดยอาศัยน้ำฝน มีทั้งข้าวนาหว่านน้ำตม คือการปลูกข้าวไร่เมล็ดข้าวหว่านลงไปบนที่นาที่เตรียมไว้ และข้าวนาดำ คือการปลูกข้าวที่ถอนต้นกล้ามาปลูกในที่นาที่เตรียมไว้ พันธุ์ข้าวที่ใช้ปลูก เช่น ข้าวเวียงจันทร์ ข้าวทองร่วง และข้าวญี่ปุ่น แรงงานมาจากสมาชิกทั้งหมดในครัวเรือนช่วยกัน ผู้ชายจะช่วยกัน “ทำเลือก” คือการเตรียมดินโดยใช้วัวฝูงหรือควายฝูง “เหยียบนา” ฝูงหนึ่งประมาณ 50-100 ตัว หรือใช้ควายหรือวัวคู่ไถนาซึ่งเป็นงานหนัก ผู้หญิงจะช่วยถอนกล้า ดำนา นาแต่ละ “บั้ง” (แปลง) จะมีเพื่อนบ้านมาช่วยเหลือ “โซแรง” ผลัดเปลี่ยนกันไป พอถึงเวลาเก็บเกี่ยวเพื่อนบ้านมาช่วย “ลงแขก” เก็บเกี่ยวข้าว มีคนจำนวนมาก 30-40 คน มาช่วยเหลือกัน เจ้าของนาจัดเตรียมข้าวปลาอาหารเลี้ยงดู หากมีปัญหาจากบริเวณรอบบ้าน ตักไซในหนองได้ปลาก็นำมาแกงส้มปลาช่อน ข้าวที่เก็บได้ขนย้ายโดยใช้วัวหรือควายลาก “นวน” (เลื่อน) หรือ “เกวียน” หรือใช้ไม้คานหาบข้าวมาเก็บไว้ที่ “ตรงข้าว” เสร็จงานตกกลางคืนก็นั่งล้อมวงร้องรำทำเพลงกันอย่างสนุกสนานทั้งหญิงชาย ในงานเลี้ยง “น้ำหวานเมา” (เหล้าหมัก) ทุกคนดื่มกันอย่างสุภาพเรียบร้อยไม่เมาเกะกะเกร การทำนานอกจากรอรับน้ำฝนจากธรรมชาติแล้ว ปีหนึ่งๆ จะมีน้ำท่วม 2-3 ครั้ง น้ำพาตะไคร้และ “มายา” คือปุ๋ยตามธรรมชาติมาทับถมให้พื้นดินสูงขึ้น และช่วยให้ดินอุดมสมบูรณ์ปลูกข้าวองงามได้ผลดี ข้าวที่ได้จะเก็บไว้กินในครัวเรือน เวลาต่อมาจึงมีการนำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง ระยะเวลาหลังข้าวส่วนที่เหลือกินก็จะนำมาขาย

¹⁶ สัมภาษณ์นายสุนันท์ เพชรพอง อายุ 65 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 มกราคม 2559

โดยมีคนจีนใช้เรือบรรทุกข้าวลำใหญ่ บรรทุกได้เป็นเกวียน เรียกว่า “เรือเป็ด” เป็นเรือแจวหัว 2 คนท้าย 3 คน มารับซื้อข้าวถังหนึ่ง ประมาณ 50 สตางค์¹⁷

3.3.2.4 การแลกเปลี่ยนสิ่งของ

สวนสมรม หรือสวน “สับหยิบ” คือสวนผลไม้ทุกอย่างที่มีอยู่รอบบริเวณบ้าน ได้แก่ สะตอ ลูกเนียง มะพร้าว กล้วย ลางสาด ขนุน เงาะ ละมุด ส้มโอ และพืชผักสวนครัว หมาก พลู พริก มะเขือ ข่า ตะไคร้ พอถึงฤดูผลไม้สุกจำนวนมากกินไม่หมดก็นำไปฝากญาติมิตรเพื่อน “เกลอ” ที่อยู่ไกลๆ ซึ่งถือเป็นการเยี่ยมเยียนถามทุกข์สุขและช่วยกระชับความสัมพันธ์ในหมู่เครือญาติ และ “เกลอ” ให้แนบแน่นต่อไป วันกลับญาติเกลอก็ให้ของที่เราไม่มีกลับมาจำนวนมากเช่นกัน เป็นการให้และการแบ่งปัน ในหมู่เครือญาติคนใกล้ชิด ต่อมาก็มีการแลกเปลี่ยน “ผักมาปลาไป” มีคนไทยและคนจีนล่องทางเรือมาจากบ้านท่าฉาง บ้านพุมเรียง ใช้เขาควายเป่าแลกข้าวแลกของกัน กล้วย เงาะ ลางสาด มังคุดทุเรียน แลกปลา ปู หอยแครง ในระยะหลังก็ส่งขายที่ตลาดท่าข้าม บรรทุกของทางเรือด้วยเรือพายหรือเรือแจวมาขายที่ตลาดท่าข้ามใช้เวลาเดินทางหนึ่งวัน มีแม่ค้ามาจากบ้านดอนมารอรับซื้ออยู่ที่ท่าข้าม ตลาดท่าข้ามตั้งอยู่บนแพไม้ไผ่ทางฝั่งตะวันตกริมแม่น้ำตาปี ทุกคนนำข้าวของมาแลกเปลี่ยนซื้อขายกันบนแพ ส่วนใหญ่เป็นของใช้จำเป็น เช่น เกลือ กะปิ น้ำปลา น้ำตาล เมื่อมาถึงจะพักค้างคืนนอนที่ท่าข้ามหนึ่งคืน กลับตอนเช้าตรู่ช่วงน้ำทะเลขึ้นก็ล่องเรือลอยตามกระแสน้ำจากแม่น้ำตาปีไปออกแม่น้ำพุมดวง

3.3.2.5 การหาปลา

ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง เป็นแหล่งน้ำที่มีปลาอุดมสมบูรณ์มาก ด้วยระดับน้ำที่ลึก ใต้ท้องน้ำมีก้อนหิน “วังหิน” อยู่หลายจุดเป็นแหล่งอาศัยของสัตว์น้ำจำนวนมาก และมีปลาชุกชุมมากถึงขนาดมีคำพูดว่า “ทีมี่เครื่องทำได้เลย” (ตำเครื่องแกงรอปปลา) เครื่องมือจับปลาก็แบบง่ายๆ ได้แก่ ยอ ไช คัน เบ็ด แห อวน หรือลัน ฯลฯ แต่ละครอบครัวจะมีเครื่องมือจับปลาจากไม้ไผ่ครัวเรือนละ 2-3 อย่าง ปลาที่ได้มีจำนวนมาก เช่น ปลากะพงขาว ปลากด ปลามัง ปลาเกา ปลาบึก ปลากระเบน ปลาลำปำ ปลาปักเป้า และกุ้งแม่น้ำ ฯลฯ นอกจากเก็บไว้กิน ประุงเป็นอาหารตักแบ่งให้ญาติบ้านใกล้เคียง ที่

¹⁷ สัมภาษณ์นายชิต ยิ้มเจริญ อายุ 90 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองไทร อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

เหลือถนอมอาหารด้วยการแปรรูปเก็บไว้กินนานๆ ด้วยการใส่เกลือ ตากแห้ง หมัก ทำปลาแห้ง กุ้งแห้ง ทำเคย (กะปิ) หรือน้ำปลา เก็บไว้ฝากญาติมิตรแดนไกล

3.3.2.6 งานฝีมือ

ยามว่างหลังหมดฤดูทำนา แต่ละครัวเรือนจะทำงานฝีมือและซ่อมแซมอุปกรณ์การทำมาหากิน เตรียมไว้รอฤดูกาลถัดไป ผู้ชายก็ทำงานจักสานต่างๆ ส่วนผู้หญิงทอหูกได้ถนุบ้าน ทุกครัวเรือนจะปลูกต้นฝ้าย (หรือใช้ใยสับปรด) ฝ้ายที่ได้เป็นผ้าขาวไม่ย้อมสี หรือย้อมสีธรรมชาติเป็นสีพื้นๆ ผ้าฝ้ายยาวทำผ้าโจงกระเบน และงานจักสานเครื่องมือจับสัตว์น้ำ เครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือน เช่น การสาน “สาตจูด”(เสื่อกระจูด) เริ่มด้วยการเลือกต้นกระจูดที่ยาวๆ ป่ายกับมือแล้วดึง เกรียนตัดหัวตัดท้าย ขูดดินสีสวยๆ ขาวๆ มาต้ม เอากระจูดคลุกในดินที่ต้ม แล้วนำไปผึ่งแดดให้แห้ง ถ้าแดดจัดประมาณ 2 วัน จากนั้นนำมาคัดเลือกขนาด คือขนาดใหญ่คู่ใหญ่ ขนาดเล็กคู่เล็ก แล้วนำมาเหยียบ และใช้ครกตำให้แบน จึงนำมาสาน

ในชุมชนบางครัวเรือนมีความรู้ด้านการตีเหล็ก ช่างตีเหล็กในช่วงแรกๆ ชักสูบด้วยมือและตีกับค้อน จากนั้นใช้มือแต่งกับใบ ส่วนใหญ่ตีเครื่องมือทำมาหากิน ได้แก่ มีด พร้า เสียม จอบ กรรไกร คีบหมาก มีดพก ต่อมาก็เป็นมีดตัดยาง ของชิ้นหนึ่งใช้เวลาตีไม่เท่ากัน ขึ้นอยู่กับขนาดและความยากง่าย เช่น มีดพก (หรือขวาน) เป็นอาวุธพกติดตัวของผู้ชายในชุมชนเมืองพุนพินและในท้องถิ่นภาคใต้ ต้องใช้เวลาและความพิถีพิถันมาก ตั้งแต่การเลือกเหล็ก การตี การแกะสลักลดทอนความอ่อนช้อย หรืออักขระโบราณ ต้มจับทำด้วยงาช้าง เขากวาง ฝงมุก หรืออัญมณีต่างๆ และปลอกมีดทำด้วยไม้หรือหนังสัตว์แกะสลักงดงาม บางเล่มลงคาถาอมคม¹⁸ มีดพกจึงเป็นเครื่องประดับและเป็นอาวุธป้องกันตัวที่สำคัญมาก ที่แสดงถึงความเป็นนักเลงปักษ์ใต้ ดังสำนวนที่ว่า “บ้านดอนมีดเหน็บหลัง ปากนังขวานเหน็บพุง”¹⁹ ซึ่งบ่งบอกถึงสภาพความเป็นอยู่ ลักษณะนิสัยใจคอโดยเฉพาะการมีเลือดนักสู้และการใช้อาวุธของคนในชุมชนท้องถิ่นทั้งสองแห่งได้เป็นอย่างดี

¹⁸ สัมภาษณ์นายเฟื่อง ภิญญาคง อายุ 76 ปี หมอพื้นบ้านและช่างตีมีด บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 5 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มกราคม 2559

¹⁹ วิเชียร ณ นคร อ้างถึงแล้ว 2526 หน้า 166

3.3.3 ด้านสังคม

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านวัฒนธรรมทางสังคมในบทนี้ศึกษาเกี่ยวกับ เรื่องการศึกษา สถาบันทางศาสนา การคมนาคม และประชากรในชุมชน

3.3.3.1 การศึกษา

วัดเป็นสถานที่ศึกษาหาความรู้ พระคือครูผู้สอนที่มีความรู้ทั้งทางโลกและทางธรรม ทั้งภาษาบาลี สันสกฤตและภาษาขอม และยังเป็นแบบอย่างของผู้เคร่งครัดในการประพฤติปฏิบัติ บางครอบครัวพ่อแม่นำลูกมาฝากวัดให้เรียนหนังสือตั้งแต่เด็ก ผู้ชายทุกคนเมื่ออายุครบวาระจะต้องมาเป็นเด็กวัดอยู่หลายเดือนเพื่อเตรียมตัวศึกษาเรียนรู้ข้อปฏิบัติต่างๆ สำหรับครอบครัวที่ขาดแคลนแรงงานพ่อแม่จะให้บวชอย่างน้อย 1 พรรษา และครอบครัวที่มีลูกชายหลายคนก็จะได้บวชเรียนศึกษาทางธรรม

3.3.3.2 สถาบันทางศาสนา

วัดและพระสงฆ์มีบทบาทสำคัญเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเมืองพุนพิน นอกเหนือจากการศึกษาเผยแผ่พระธรรมคำสั่งสอนและประกอบพิธีกรรมทางศาสนาแล้ว พระสงฆ์ยังต้องเชี่ยวชาญทำหน้าที่อีกหลายบทบาทในชุมชน ไม่ว่าจะเป็นครูให้ความรู้และอบรมสั่งสอนศิษย์ เป็นหมอรักษาโรคภัยไข้เจ็บทั้งทางกายและทางจิตใจ เป็นนักโหราศาสตร์ให้คำปรึกษาแนะนำและประกอบพิธีต่างๆ เป็นนักสังคมสงเคราะห์ช่วยเหลือผู้ตกทุกข์ได้ยาก เป็นพ่อแม่ให้กับเด็กกำพร้าที่มาพึ่งใบบุญวัด บางครั้งต้องเป็นนักกฎหมายคอยตัดสินไกล่เกลี่ยความขัดแย้งในชุมชน เป็นนักพัฒนาสร้างถนนหนทาง สถานศึกษา และสาธารณูปโภค และเป็นนักจิตวิทยาคอยให้กำลังใจและเป็นที่ยึดเหนี่ยวทางจิตใจยามเกิดภัยพิบัติต่างๆ เช่น ยามศึกสงคราม ยามเกิดโรคระบาด และภัยธรรมชาติต่างๆ พระสงฆ์จึงเป็นแบบอย่างของผู้ปฏิบัติดี ปฏิบัติชอบ อุทิศตนและเสียสละช่วยเหลือชุมชนด้วยความรัก ความเมตตาอย่างแท้จริง ท่านพุทธทาสภิกขุเคยกล่าวไว้ว่า พระเกจิอาจารย์ที่มีชื่อเสียงโด่งดังล้วนเกิดในลุ่มน้ำ(ตาปี)พุมดวง

3.3.3.3 การคมนาคม

การเดินทางทางบกเดินด้วยเท้า มีบ้างที่ขี่ม้าหรือขี่ช้าง การบรรทุกสิ่งของก็ใช้วัวหรือควายเทียมเกวียน หรือลากด้วย”นวนน” ในระยะใกล้ที่หนทางสะดวก แต่ในระยะทางไกลด้วยสภาพพื้นที่เป็นควนและที่ลุ่มๆ ตอนๆ ส่วนใหญ่ก็แบก หุ่น หาม และหาบด้วยไม้คาน มีบ้างที่ขี่ม้าบรรทุกสิ่งของ

แต่ถ้าเป็นการชักลากไม้ในป่าก็ใช้ช้าง ส่วนทางน้ำใช้เรือ และแพ เรือมีทั้งเรือพาย เรือแจว เรือเปิด เรือลาก และเรือพ่วง บริเวณลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง มีจระเข้ชุกชุมมาก เป็นที่หวาดกลัวมากสำหรับชุมชนที่ผูกพันอยู่กับสายน้ำ การเดินทางทางเรือจึงต้องใช้ไม้ไผ่เป็นซีกๆ ทำเป็นคอกล้อมกันเรือไว้ไม่ให้จระเข้มาคาบคนในเรือไปกิน แต่ถ้าเป็นเรือมีประทุนก็ล้อมคอกเฉพาะที่คนยืนแจว ดั่งบทร้อยกรองหนึ่งตะลุมที่บรรยายถึงสภาพลุ่มน้ำตาปีมีจระเข้ชุกชุม ตอนหนึ่งว่า

“...ต้นน้ำอยู่เขาลวงนครศรี	จระเข้มีมากมายช่างร้ายเหลือ
การสัญจรแต่ก่อนต้องใช้เรือ	มาจากเหนือจดใต้หลาย ก.ม.
อันแม่น้ำตาปีนี้ลึกล้ำ	น้ำเย็นฉ่ำสีเขียว ดูเขียวผอม
คนแจวเรือกันรันเกือบเทียมคอก	กลัวเจ้าพ่อจระเข้ผาดเทคลอง
จระเข้มากมายช่างร้ายเหลือ	คนแจวเรือน้ำลึกสยอง
พันพานโค้งลงไปเป็นสองคลอง	สายซ่ายล่องผ่านศิริศรีวิชัย...” ²⁰

3.3.3.4 ประชากร

คนในชุมชนเมืองพุนพินเป็นคนท้องถิ่นดั้งเดิม และต่อมาก็มีคนจีนอพยพเข้ามา อาศัยอยู่ในชุมชน และกลุ่มคนจากภาคกลาง เข้อสายมอญ และไทยทรงดำ

กลุ่มคนเข้อสายมอญ อพยพมาจากภาคกลางในจังหวัดนครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ฯลฯ มาตั้งหลักแหล่งครั้งแรกบริเวณบ้านดอนไผ่พระ (ตำบลมะลวน) และบ้านทุ่งอ่าว (ตำบลศรีวิชัย) ซึ่งเป็นพื้นที่ใกล้เคียงติดต่อกันที่คนท้องถิ่นไม่อยู่อาศัยเนื่องจากบ้านดอนไผ่ลักษณะพื้นที่เป็นที่ดอนทำนาไม่ได้ผล และบ้านทุ่งอ่าวลักษณะเป็นที่ลุ่มแอ่งกระทะใกล้กับทะเลอ่าวบ้านดอน เมื่อถึงฤดูน้ำหลาก น้ำท่วมขังยาวนานเป็นเดือน จึงเป็นที่รกร้างไม่มีใครจับจอง กลุ่มแรกๆ ที่เข้ามาเป็นกลุ่มโจรผู้ร้ายที่หนีคดีความมาจากภาคกลาง จึงมาหลบซ่อนตัวอยู่บริเวณนี้ด้วยสภาพพื้นที่ห่างไกลกันดารและยากลำบากต่อการติดตามของเจ้าหน้าที่รัฐ จึงหลบซ่อนตัวเป็นสิบๆ ปี เพื่อให้คดีความสิ้นสุด จากนั้นก็ชักชวนญาติพี่น้องให้ติดตามมา บ้างก็แต่งงานกับคนท้องถิ่น และอีกกลุ่มหนึ่งอพยพมาจากราชบุรีซึ่งมีถิ่นฐานเดิมมาจากสังขระบุรี จังหวัดกาญจนบุรี เข้ามาช่วงสร้างทางรถไฟสายใต้และสะพานโค้ง (ก่อนปี พ.ศ.2458) เมื่อทางรถไฟสร้างเสร็จจัดตั้งสถานีอยู่ที่นี่ เพราะเห็นว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์มีป่าเสม็ดและหวายลิงมาก จึงชักชวนญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านมาจับจองพื้นที่ทำนา ช่วยกันสร้างโรงเรียนและวัด เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนมอญ เป็นชุมชนมอญขนาดใหญ่ที่มีวัฒนธรรมประเพณี ทั้งภาษา การ

²⁰ เพิ่ม วิเชียรแก้ว ประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนึ่งตะลุม อ้างถึงใน (ชวน เพชรแก้ว และคณะ, 2549)

แต่งกาย และอาหารการกินแบบมอญแท้ ๆ ต่อมาเมื่อชุมชนขยายใหญ่มากขึ้น พื้นที่มีจำกัด และการทำนาไม่ค่อยได้ผลผลิตเท่าที่ควร หลายครอบครัวจึงอพยพโยกย้ายไปหาที่ทำกินใหม่ เช่น ย้ายไปทำอาชีพค้าขายที่ชุมชนท่าข้าม บางส่วนย้ายไปทำสวนยางพาราในนิคมสร้างตนเองที่รัฐจัดสรรให้ที่ตำบลขุนทะเล (อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี)

กลุ่มคนภาคกลาง จากจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสงคราม และสมุทรสาคร ล่องเรือมาและขึ้นฝั่งที่บ้านห้วยทรัพย์ (ตำบลลิเล็ด) จับจองที่ว่างริมทะเลอ่าวบ้านดอน ลักษณะพื้นที่มีน้ำทะเลท่วมถึง ไม่เหมาะแก่การเพาะปลูก จึงยึดอาชีพทำประมง

กลุ่มไทยทรงดำ จากจังหวัดราชบุรี นครปฐม เพชรบุรี และสุพรรณบุรี อพยพมาในปี พ.ศ. 2497 มาอยู่ที่บ้านทับชัน (ตำบลกรูด) บ้านหนองจอก (ตำบลท่าสะท้อน) และบ้านปากบาง (ตำบลท่าข้าม) บริเวณริมแม่น้ำตาปีเป็นพื้นที่ลักษณะเป็นแอ่งกระทะ ชვნ้ำหลากเป็นพื้นที่รับน้ำ และน้ำท่วมช้งยาวนาน ชุมชนได้ร่วมแรงร่วมใจสร้างโรงเรียนบ้านทับชัน และศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำบริเวณวัดดอนมะลิ เพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน คนในชุมชนเมืองพุนพินโดยส่วนใหญ่นับถือศาสนาพุทธ ต่อมา มีนับถือศาสนาคริสต์และอิสลามบ้างเล็กน้อย

3.4 บทสรุป

ชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตั้งอยู่ในคาบสมุทรแคบและยาว ทำให้ความสัมพันธ์บนแผ่นดินใกล้ชิดกัน ในชุมชน ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสม ชุมชนรอบอ่าวบ้านดอนรวมทั้งชุมชนภาคใต้ มีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์ ชุมชนเมืองพุนพินเคยเป็นสถานีการค้า เป็นศูนย์กลางแลกเปลี่ยนสินค้า และเป็นเมืองท่าโบราณที่สำคัญตามบันทึกเอกสารจีนเรียกว่า “รัฐพันพาน” วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพิน จึงมีความผูกพันกับความเป็นภูมิภาคเหมือนกันทั่วทั้งภาคใต้ ที่สำคัญต่อการกำหนดวิถีคิด นิสัยใจคอ และบุคลิกภาพ เหมือนดังที่ เอกวิทย์ ณ ถลาง กล่าวไว้ว่า “เป็นคนช่างเจรจา ช่างโต้แย้งตั้งปัญหา มีไหวพริบปฏิภาณ มีขันเชิง ไม่ยอมเสียเปรียบเสียรู้ใครง่ายๆ ค่อนข้างเจ้าถ้อยหมอความ ปกครองยาก แต่ถ้าเชื่อถือไว้ใจกันแล้ว ปกครองไม่ยาก ทรชนงในคักคี่ศรี ไม่นับถือหรือนิยามยกย่องใครง่ายๆ รักหมู่คณะของตนเมื่อเผชิญกับหมู่คณะอื่น มือเต็บและไม่ขยับเมื่อเทียบกับภาคอื่น ด้วยทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ มีกินมีใช้ไม่ต้องชวนขายขยันหมั่นเพียรมาก” ²¹

²¹ เอกวิทย์ ณ ถลาง. ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค: วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้านไทย. 2540

ชุมชนมีความเป็นภูมิภาคนิยมมากกว่าผูกพันอยู่เพียงหมู่บ้านเกิดของตนในหมู่บ้าน ดังเพลง
นาจากนครศรีธรรมราช บทหนึ่งว่า

“ ยอไหว้พระภูมิเจ้านา ข้างตั้นไหว้ไปจบชุมพร
ข้างหัวนอนไหว้จบสงขลา วันนี้อยู่ขายขอไหว้วันทา”²²

กำเนิดการตั้งชุมชนหมู่บ้านภาคใต้มีลักษณะแตกต่างจากชุมชนหมู่บ้านภาคเหนือ การตั้ง
หมู่บ้านภาคเหนือสืบสาวตำนานโยงเข้ากับตำนานพระธาตุในท้องถิ่น และวีรบุรุษในพื้นที่ เช่น ตำนาน
เจ้าพ่อขุนตาล ในอำเภอห้างฉัตร จังหวัดลำปาง²³ เพื่ออธิบายชุมชนหมู่บ้านของตนว่ามีความสัมพันธ์
อยู่ตรงไหนในอาณาจักร ขณะที่ชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตระหนักถึงคุณค่าในการดูแลตัวเองและชุมชน
จึงเลือกตั้งหมู่บ้านจากความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติในการทำมาหากิน ไม่ได้อ้างสิ่ง
ศักดิ์สิทธิ์ ดังที่เล่าว่า²⁴

“ ชุนปลัดภักดีพิลาสมิตรพรรคพวกหาที่ตั้งบ้านด้วยการขมิดินคว่ำที่ใดเหมาะแก่การ
ตั้งบ้านทำไร่นา ตาหลวงวิชัยอพยพผู้คนจากที่ซึ่งขัดสนน้ำและพื้นไปตั้งอยู่บ้านศรีไชย นาย
มากชักชวนลูกหลานไปอยู่ที่บ้านปลายหารเพราะเป็นที่อุดมสมบูรณ์”

ด้วยประวัติต่างๆ ของการตั้งบ้านศรีไชยน้อย ดังนี้

“ ศรีไชยน้อยบ้านนี้ไม่มีประวัติ เพราะบ้านใหญ่อดีตคุดอยู่ไม่ไหว
มีลูกหลานขึ้นมามากลำบากใจ จึงแยกไปเป็นสองบ้านโบราณมา”

วัฒนธรรมชุมชนหมู่บ้านภาคใต้จึงมีความเชื่อควบคู่กันระหว่างการเคารพธรรมชาติและ
ความสามารถของตนเองและชุมชน วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพินก่อนปี พ.ศ.2458 จึงมีความเป็นอยู่
อย่างเรียบง่าย การทำมาหากินเพียงพอยังชีพในครัวเรือน ชุมชนเดียวกันผลิตเหมือนกัน กล่าวคือ
“หมู่เหนือ” ยังชีพด้วยการหาของป่า ทำไร่เลื่อนลอย เลี้ยงหมู และไก่ “หมู่ทอง” ทำนาปลูกข้าว มี
สวนสมรรอบบ้าน หาปลาในแหล่งน้ำจืด และ“หมู่เล” ยังชีพด้วยการจับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งทะเล
และปลูกข้าวไร่ ยามว่างแต่ละครัวเรือนทำงานฝีมือ จักสานและทอผ้า จนมีคำพูดว่า “ผู้ชายไม่บวช
เรียนขอเมียไม่ได้ ผู้หญิงต้องทอหูกเป็น” วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ยามไม่สบายก็

²² วิเชียร ณ นคร และคณะ อ้างถึงใน (นิธิ เอียวศรีวงศ์, 2526) *คดีที่เกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจาก
วรรณกรรมปักษ์ใต้* รายงานการสัมมนาครศรีธรรมราชครั้งที่ 3 พ.ศ.2526

²³ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา *วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย* 2537

²⁴ นिति เอียวศรีวงศ์ *คดีที่เกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปักษ์ใต้* รายงานการสัมมนา
นครศรีธรรมราชครั้งที่ 3 พ.ศ.2526

ไปหาพระและหมอแผนไทย ถ้าเจ็บป่วยไม่มากก็ป้องกันรักษาตนเองด้วยภูมิปัญญาพืชสมุนไพรที่ได้รับ การถ่ายทอดจากปู่ย่าตายายและอาหารการกิน เมื่อมีกิจกรรมและงานบุญต่างๆ ก็ “ออกปาก” ช่วยเหลือกันในชุมชน และ “โซแรง” หมุนเวียนสับเปลี่ยนกัน หมู่บ้านเดียวกันเป็นเครือญาติและเพื่อน บ้านที่สนิทกันทั้งหมด การให้และแบ่งปันในลักษณะสิ่งของและผลไม้ตามฤดูกาลเมื่อไปเยี่ยมญาติพี่น้องต่างถิ่น เดินด้วยเท้าหรือนั่งเรือเป็นวันกว่าจะถึง “คลุกคลีตีโมง” หลายวันกว่าจะกลับ วันกลับก็มี ของฝากกลับมาจำนวนมากจนแบกหรือหิ้วไม่ไหว การเยี่ยมญาติได้เพื่อนเป็น “เกลอ” รักกันเหมือนพี่น้องช่วยเหลือพึ่งพาไปชั่วลูกชั่วหลาน หรือเกี่ยว “ดอง” แต่งงานขยายครอบครัวเครือญาติมากขึ้น ในเวลาต่อมาจากการให้และแบ่งปันในหมู่เครือญาติ เกลอ และดองเปลี่ยนเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของ ทั้งทางเรือและตลาดนัด โดยมี “ข้าว” เป็นหลักในการแลกเปลี่ยนของ “หมู่ทอง” ตั้งอยู่ตรงกลาง ชุมชน “หมู่เหนือ” เอาของป่าและผลไม้มาแลกข้าว และ “หมู่เล” เอาปลาและ “เคย” (กะปิ) มาแลก ข้าว ความบันเทิงผ่อนคลายด้วยการแล่น艇ทะเล โนรา กัดปลา ชนไก่ และเล่นบ่

ชุมชนเมืองพุนพินอยู่กันด้วยความรัก ความมีน้ำใจ พึ่งพาอาศัย ช่วยเหลือแบ่งปัน ผูกพัน ใกล้ชิดเป็นพี่น้องและเครือญาติ ร่วมทุกข์ร่วมสุข สอดคล้องกับคำสอนทางพุทธศาสนาให้มีความรัก ความเมตตากรุณา เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เบียดเบียนกัน ดั่งบทกลอนท่านพุทธทาสตอนหนึ่ง กล่าวว่

“ไม่เห็นแก่ตัว ผลก็รั้ว รดผู้อื่น
ไม่ต้องฝืน หยิบยื่นให้ได้เสมอ
ไม่เท่าไร ในโลกเคลื่อน ด้วยเพื่อนเกลอ
เป็นโลกเลอ ล้นลาก อาบไม่ตรี ”

บทที่ 4

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน พ.ศ.2458 - พ.ศ.2504

ในบทนี้จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินช่วงปี พ.ศ.2458 ถึงปี พ.ศ.2504 ซึ่งเป็นช่วงระยะเวลาตั้งแต่รัฐบาลเปิดให้มีการเดินรถไฟสายใต้ผ่านชุมชนเมืองพุนพิน จนถึงช่วงก่อนที่รัฐบาลจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่หนึ่ง เกิดขึ้นในปี พ.ศ.2504 ตลอดระยะเวลาประมาณ 45 ปี ได้ส่งผลต่อพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน แบ่งเป็น 4 ด้านหลักสำคัญ ดังนี้คือ 1) วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ 2) วัฒนธรรมการทำมาหากิน 3) วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง และ 4) ด้านวัฒนธรรมทางสังคม

4.1 วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ

ภูมิปัญญาชาวบ้านเกิดจากการสั่งสมประสบการณ์ ความรอบรู้ และความเจ็บปวดจากการหยั่งรู้หยั่งเห็น ในการจัดการ ชี้นำ ริเริ่มเสริมของปราชญ์ท้องถิ่น เพื่อปรับเปลี่ยนสภาพทรัพยากรและองค์ความรู้เดิมให้เพิ่มพูนคุณค่าให้เหมาะสมกับบริบทชุมชนในด้านระบบนิเวศ ทรัพยากรธรรมชาติ บุคคล วัฒนธรรม และปัจจัยข้อจำกัดในชุมชน ภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้เกิดจากการบ่มเพาะจากสภาวะธรรมชาติ ภาวะสร้างสรรค์ คติความเชื่อเกี่ยวกับโลกและจักรวาล และความเชื่อความศรัทธาทางศาสนา โดยแบ่งภูมิปัญญาท้องถิ่นภาคใต้ออกเป็น 5 ประเภท ดังนี้ เพื่อการยังชีพ เพื่อการพิทักษ์ชีวิตและทรัพย์สิน เพื่อการพิทักษ์ฐานะและอำนาจ การจัดการเพื่อสาธารณะประโยชน์ และภูมิปัญญาเพื่อการสร้างสรรค์พิเศษ²⁵

ชุมชนเมืองพุนพินรวมถึงท้องถิ่นภาคใต้มีภูมิปัญญาและความเชื่อจำนวนมาก ในบทนี้ขอเสนอประเด็นสำคัญ ดังนี้คือ ภูมิปัญญาและความเชื่อเกี่ยวกับบ้านเรือนที่อยู่อาศัย การแต่งกาย อาหารการกิน การละเล่นพื้นบ้าน ประเพณีและพิธีกรรม

²⁵ (สุธิวรงค์ พงศ์ไพบูลย์, ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ 2542) ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 12 พ.ศ.2542 หน้า 5755-5756

4.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัยในชุมชน

เดิมการตั้งบ้านเรือนในชุมชนดูจาก “แคบ่อ แคท่า แค่นา แควัด” เมื่อทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพินในปี พ.ศ.2458 ก็เปลี่ยนเป็นเลือกตั้งบ้านเรือนที่อยู่อาศัยใกล้เส้นทางการคมนาคมทางรถไฟ หรือ “แคลาด”(ตลาด) คือ การอพยพเข้ามาตั้งบ้านเรือนของกลุ่มคนจีนจนกลายเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ ได้แก่ ชุมชน “ลาดท่าข้าม”(ตลาดท่าข้าม) บริเวณสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ตำบลท่าข้าม ชุมชน “ลาดลวน”(ตลาดมะลวน) บริเวณสถานีรถไฟมะลวน ตำบลมะลวน และชุมชนใกล้เคียง คือ “ลาดท่าหนอง”(ตลาดท่าหนอง) บริเวณสถานีรถไฟท่าหนอง อำเภอคีรีรัฐนิคม²⁶

ชุมชนเมืองพุนพิน “ยกเริน” หรือปลูกเรือน(สร้างบ้าน)จากวัสดุหาง่ายในท้องถิ่นตามธรรมชาติ ชุมชนที่อยู่ริมแม่น้ำหรือริมทะเลมีต้นจาก ต้นสาकु หรือหญ้าคาขึ้นจำนวนมากก็นำมาเย็บเป็นตंबวางซ้อนๆ กันใช้มุงหลังคาและทำฝาบ้าน หรือกันด้วยไม้ไผ่ขัดแตะ พื้นเรือนปูด้วยไม้ไผ่ ไม้หมาก หรือไม้กระดาน เสาใช้ไม้กลม เช่น ไม้ไผ่แก่ และผูกยึดติดกันด้วยหวาย บ้านเรือนสมัยต่อมาสร้างด้วยไม้เนื้อแข็งประเภทไม้เคี่ยม ไม้ยาง ไม้แดง ไม้พะยอม และไม้ตะแบก หลังคามุงกระเบื้องว่าวหรือสังกะสี การยกเรือนจะมีดินเสาทำจากก้อนหินรองรับเสาเรือนแทนการขุดหลุมฝังเสา เพื่อสะดวกต่อการโยกย้ายบ้านและป้องกันการผุพังเร็วจากความชื้น จากมดปลวก และสัตว์มีพิษที่หนีน้ำเมื่อฝนตกหรือน้ำท่วม และห้ามปลูกเรือน “ขวางวัน” (ขวางตะวัน) เพราะบ้านจะขวางลมมรสุมทำให้บ้านเสียหายหรือหลังคาปลิวและทำให้เรือนร้อนอบอ้าวทั้งวัน เพราะแสงแดดส่องหน้าบ้านครึ่งวันและหลังบ้านครึ่งวัน²⁷ ได้ถุนเรือนใช้ทำกิจกรรมต่างๆ ทั้งนั่งเล่นพักผ่อน ทอดลูก และจักสาน

การปลูกเรือนอาศัยการ “ออกปาก” ฟังพญาตีพี่น้องและเพื่อนบ้านร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือ ตั้งแต่การเข้าป่าตัดไม้ การเลื้อยไม้ ชักลากจุงไม้ด้วยช้าง และล่องไม้มาทางน้ำด้วยเรือหรือแพ การปลูกเรือนไม่ต้องใช้เงิน ช่างปลูกเรือนได้รับเลี้ยงข้าวมือเที่ยงจนกว่าเรือนแล้วเสร็จ “ช่างยกเรือน” (สร้างบ้าน) เรียนรู้จากพระที่วัด ต่อมาได้พัฒนาฝีมือจากช่างชาวจีนแบบครูพักลักจำ คือการเรียนรู้ด้วยตนเองแบบไปคลุกคลีพูดคุยเป็นเวลานาน ช่างชาวจีนเมื่อรู้ว่าคนในท้องถิ่นสนใจก็ค่อนข้างจะหวง

²⁶ สมัยรัชกาลที่ 6 เปลี่ยนชื่อเป็น “อำเภอท่าหนอง” ให้ตรงกับตำบลที่ตั้งอำเภอซึ่งเป็นด่านเก็บภาษีสินค้าที่มาจากจังหวัดพังงา ตะกั่วป่า และภูเก็ต ผ่านทางภูเขาและล่องมาตามแม่น้ำพุมดวง ต่อมาปี พ.ศ.2504 ประกาศใช้ชื่อ “อำเภอคีรีรัฐนิคม” เพื่อรักษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น- (ถนอม พูนวงศ์, 2556) *ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานี* 2556 หน้า 65

²⁷ สุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ *อวังแล้ว* หน้า 5758 และสัมภาษณ์นางกลิ่น เหมือนมณี อายุ 92 ปี ทำนาทำสวน บ้านเลขที่ 81 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558

วิชาจะหยุดทำงานทันที²⁸ ฉะนั้นกว่าจะได้ความรู้จึงต้องอาศัยความมานะพยายาม ความอดทน และใจรักจริงๆ ความรู้ที่ได้จะนำมาประยุกต์กับแบบไทยโบราณด้วยวิธีเข้าไม้แบบเข้าลิ้น คือการเจาะข้อเข้ากับเสา และการบากไขเสา²⁹ ด้วยภูมิปัญญาการสร้างบ้านให้ยึดติดกันโดยไม่ใช้ตะปู ฝาบ้านสามารถเปิดออกได้ทุกด้านเมื่อมีงานพิธีต่างๆ

ครัวเรือนในท้องถิ่นจะมี “พรา” สำหรับเก็บอาหารและเครื่องปรุงอาหารแห้งๆ ลักษณะคล้ายหิ้งเป็นร้านเล็กๆ อยู่เหนือเตาไฟ พื้นพราปูด้วยฟากหรือไม้ระแนงห่างๆ ให้ควันลอดผ่านได้ ควันไฟอ่อนๆ จะช่วยถนอมอาหารและของแห้งให้กรอบไม่อับชื้นและเก็บได้นาน เช่น ปลาแห้ง เนื้อแห้ง กุ้งแห้ง เคย หอม กระเทียม ข้าวโพด พริกไทย และลูกเผ็ดแห้ง (พริกแห้ง)

การ “หามเรือน” (หามเรือน) “ออกปาก” เพื่อนบ้านให้มาช่วยเคลื่อนย้ายจากที่เก่าไปที่ใหม่โดยไม่ต้องรื้อถอน เรือนในชุมชนท้องถิ่นภาคใต้วางเสาบ้านบนที่รอง “ดินเสา” เมื่อต้องการเคลื่อนย้ายเจ้าของบ้านเพียงเก็บสิ่งของออกจากเรือนให้หมด หลังคาถ้าเป็นกระเบื้องก็รื้อออก เพื่อป้องกันความเสียหายและลดน้ำหนักให้เบา หากฝาและพื้นเรือนปูด้วยไม้กระดานก็รื้อออกทั้งแผง ส่วนอื่นของเรือนคงไว้ตามเดิม ถ้าบ้านหลังใหญ่จะใช้ไม้ท่อนยาวแข็งแรงสอดเข้าใต้ถุนบ้านผูกกับตงให้แน่น ปลายสองข้างยื่นยาวออกมาช่วยให้ไม้ที่จับหามเพิ่มขึ้น ต้องจัดเตรียมสถานที่ใหม่วางดินเสาและปรับระดับพื้นที่ให้เรียบร้อย เมื่อช่วยกันหามถึงที่หมายก็ยกบ้านวางเหนือดินเสาเสร็จเรียบร้อยเจ้าของเรือนจะนำอาหารมาเลี้ยง ส่วนการมุงหลังคา กั้นฝา และปูพื้นเรือนเป็นงานของเจ้าของเรือน โดยมีญาติพี่น้องบ้านใกล้เคียงช่วยเหลือจนเสร็จ การหามเรือนต้องเลือกทำช่วงหน้าแล้งเพื่อความสะดวกในการเคลื่อนย้าย สถานที่ใหม่ต้องไม่ไกลจากที่เดิมมาก ถ้าไกลใช้วิธี “ลากเรือน”³⁰ และถ้าไกลมากกว่านั้นก็ใช้วิธี “ย้ายเรือน” โดยอาศัยช่วงน้ำท่วมบรรทุกระเบือขนาดเท่ากัน 2 ลำ ช่วยเคลื่อนย้าย

“เรือนแถว หรือ ห้องแถว” เป็นบ้านเรือนที่อยู่อาศัยของคนจีนย่านการค้าในตลาด ลักษณะต่างจากเรือนไม้ใต้ถุนสูงในท้องถิ่น กล่าวคือ บ้านเรือนมีลักษณะเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวปลูกติดๆ กันเป็น

²⁸ สัมภาษณ์นายวิรัตน์ เหมือนมณี อายุ 70 ปี ทำสวน หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 กุมภาพันธ์ 2560

²⁹ (เชื้อ กาทแก้ว, 2527) *เมืองสุราษฎร์ธานีสมัยเป็นมณฑลสังครอบอ่าวบ้านดอนโดยสังเขป (2439-2476) สังคมการเมืองในสุราษฎร์* การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ โรงแรมวังใต้

³⁰ (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, หามเรือน 2542) *หามเรือน* สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 18 พ.ศ. 2542 หน้า 8615-8617 และสัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อายุ 76 ปี ทำสวนมะพร้าว 115 ม.1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 ตุลาคม 2559

แถวยาว หลังคามุงจากหรือสังกะสี และต่อมาเปลี่ยนเป็นเรือนไม้สองชั้น หลังคามุงกระเบื้องว่าว ชั้นล่างเปิดเป็นร้านค้าขายของต่างๆ ส่วนชั้นบนเป็นที่อยู่อาศัยของครอบครัว

บ้านเรือนที่ตั้งอาศัยอยู่ห่างไกลจากแหล่งน้ำจืดตามธรรมชาติจะเจอปัญหาขาดแคลนน้ำดื่ม น้ำใช้ในช่วงหน้าแล้ง เช่น “หมู่ทอง” จึงเห็นคุณค่าและความสำคัญของน้ำจึงใช้น้ำอย่างประหยัดมาก ใช้น้ำล้างหน้าแปลงพันด้วยน้ำเพียงชั้นเดียว เก็บน้ำจากการซักเสื้อผ้าและล้างถ้วยชามไว้ใช้ประโยชน์อื่น เช่น รดน้ำต้นไม้³¹ “แต่เดิมในชนบทบ้านเราเป็นถิ่นทุรกันดาร ไม่มีไฟฟ้า ประปา และน้ำบาดาล จึงต้องขุดบ่อน้ำตื้น แต่น้ำเป็นกรดไม่สามารถใช้ดื่มได้ ตอนฤดูแล้งน้ำในบ่อแห้งขอด ผมและผู้คนในชุมชนที่อยู่ใกล้สถานีรถไฟมะลวน จึงใช้ถังซึ่งทำจากปีบน้ำมันก๊าด ไปรองน้ำจากหัวรถจักรรถไฟ เวลาจอด อยู่ที่สถานีรถไฟ หาบน้ำมาใส่โอ่งดินลายมังกรเพื่อเป็นน้ำดื่ม การรองน้ำจากหัวรถจักรรถไฟ มีผู้คนไป รอน้ำกันมาก ถ้าวันไหนได้น้ำนับว่าโชค...”³² ขณะที่ชุมชน “หมู่เล” บ้านลิเล็ดก็เจอปัญหาขาดแคลนน้ำจืดสำหรับอุปโภคบริโภคในหน้าแล้งเช่นเดียวกัน เนื่องจากอยู่ริมแม่น้ำตาปีและใกล้ทะเลจึงเจอปัญหาน้ำเค็มและน้ำทะเลหนุน ต้องนั่งเรือล่องขึ้นมาจากปากอ่าวบ้านดอนมาตามลำคลองพุนพินขึ้นมาเหนือน้ำเพื่อหาน้ำจืดนำไว้ใช้ดื่มและใช้ในครัวเรือน โดยบรรทุกโอ่งน้ำเปล่าลายมังกรไปใหญ่ๆ หลายๆ ใบจนเต็มลำเรือจากบ้านในบางมาตักน้ำจืดบริเวณสะพานโค้งท่าข้าม บางครั้งน้ำทะเลหนุนสูงขึ้นมาถึงบริเวณหน้าตลาดท่าข้าม ก็ต้องขับเรือไกลขึ้นไปเหนือน้ำมากกว่านั้นเพื่อหาน้ำจืด³³

ภาพที่ 1: ซ้าย-ขวา เรือนไม้ใต้ถุนสูง เรือนแถวสองชั้นย่านการค้าและการหามเรินในชุมชน

³¹ สัมภาษณ์นายเฟื่อง ภิญญาคง อ่างแล้ว 10 มกราคม 2559

³² จรูญ สาสนัส หนังสืองานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่หุก สาสนัส อายุ 90 ปี (2466 -2555) ณ เมรุสถานวัดแหลมไม้ ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2555

³³ สัมภาษณ์นางเปริยม ทุมทอง อายุ 81 ปี ค้าขาย บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 6 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 12 มกราคม 2559

4.1.2 การแต่งกายในชุมชน

การแต่งกายในชุมชนเมืองพุนพินจะนุ่งผ้าโจงกระเบนทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ผู้หญิงนิยมใช้สีพื้น อย่างสีดำ สีเขียว และสีน้ำเงิน ถ้าไปวัดหรืองานสำคัญจะนุ่งผ้าลายดอก ส่วนผู้ชายนิยมใช้สีม่วงและไม่สวมเสื้อ มีเพียง “ผ้าขะม้า” พาดบ่า (ผ้าขาวม้า) หรือ “ผ้าซีกอาบ” เป็นผ้าสารพัดประโยชน์ ใช้เป็นผ้านุ่งเวลาอยู่กับบ้าน ถ้าต้องการความกระชับป็นต้นไม้ ไถนา เลื่อยไม้ ขุดบ่อ เข็นเรือ ชกมวย หรือว่ายน้ำ ก็ “นุ่งเตี่ยว” คล้ายโจงกระเบนแต่นุ่งสั้นถึงโคนขา เวลาอาบน้ำในลำคลองหรือตักอาบตามบ่อน้ำก็ใช้เป็นผ้านุ่งอาบน้ำ ผ้าเช็ดหน้า เช็ดตัว และผ้าผัดเปลี่ยนอาบน้ำ ถ้าไปงานสำคัญหรือเป็นทางการจะใช้ผ้าขาวม้าพาดบ่า เวลาเดินทางหรือต้องการความคล่องตัวกระชับคาดเอว ใช้โพกศีรษะ กันแดดเมื่อทำงานหนักกลางแดดเช่น ขุดดิน ไถนา หรือตัดไม้ เวลานอนอากาศเย็นก็ใช้ห่ม เวลาเข้าป่าเข้าสวนใช้ใส่ผักผลไม้ผูกเป็นท่อน้ำหลังคล้องไหล่ เวลาเดินทางไกลถ้ามีเด็กเล็กๆ ก็ห่อผ้าขาวม้าผูกหลัง ทำแปลให้เด็กนอนใต้ถุนบ้าน ใช้ม้วนหรือพับรองศีรษะ รองบ่า หรือรองมือในการแบก ทูน หาบ หาม และหิ้วสิ่งของต่างๆ หรือตัดแปลงเป็นผ้าปูนั่ง ปูนอน ม้วนหนุนศีรษะแทนหมอน ทำผ้าขี้ริ้ว และผ้าเช็ดมือ

ผู้หญิงแต่งตัวอยู่ตามบ้านก็ใช้ผ้าห่มเป็นผ้าคาดอกโดยไม่สวมเสื้อ เมื่อไปงานพิธีจะสวมเสื้อแขนกระบอกป้องกันอากาศร้อนหนาว อันตรายจากการทำงาน และไปทำบุญที่วัดจะห่มผ้าสไบเฉียงทับเสื้อแขนกระบอกเพื่อความสะดวกสบายเรียบร้อย³⁴ สำหรับเด็กจะไม่ใส่เสื้อผ้า “มีกำไลตั้นเป็นภูมิปัญญาพ่อแม่ต้องไปทำนา ให้ป๋าย่าตายายดูแล หูตาไม่เห็นว่าคุณหลานอยู่ที่ไหน กำไลข้อตั้นจะได้เสียงดังกรู๊งกริ้ง”³⁵ เด็กชายเรียก “โชน้อย” หรือ “หมาน้อย” มีเพียงสายด้ายผูกข้อมือ เอว หรือสายห่อ หรือร้อย “ทิดหมอน” (ตะกรุด) ที่คอหรือสะเอวเพื่อเป็นมงคลช่วยคุ้มครองเด็ก และเด็กหญิงเรียก “เหมียน้อย” หรือ “สาวน้อย” จะแขวน “ปั้ง” (จับปั้ง) ที่เอวปิดของสงวนและไม่นุ่งผ้าเหมือนเด็กผู้ชาย ทั้งเด็กหญิงและเด็กชายแทนตัวเองว่า “น้อย” (หนู) จนโตผู้หญิงยังแทนตัวเองว่า “น้อย” กับผู้ชายโสกว่า สมัยต่อมาแม้มีค่านิยมการสวมใส่กางเกงและกระโปรง แต่คนในชุมชนก็ยังคงสวมใส่เสื้อผ้าเรียบง่ายเหมือนเดิม หากอยู่กับบ้านผู้หญิงที่มีอายุสวมใส่เสื้อคอกระเช้าและนุ่งผ้าถุงสีพื้นหรือลายดอก ส่วนผู้ชายนุ่งผ้าโสร่งตาหมากรุก

³⁴ (ชวน เพชรแก้วและสบาย ไสยรินทร์, 2544) สุราษฎร์ธานีของเรา 2544 หน้า 37

³⁵ สัมภาษณ์นายสถิต จันดำ อายุ 68 ปี ข้าราชการครูบ้านาญ บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558 และนางกลิ่น เหมือนมณี อ่างแล้ว 30 ธันวาคม 2558

ภาพที่ 2 : การแต่งกายในชุมชน

4.1.3 อาหารการกิน

ด้วยสภาพอากาศร้อนจัดและลมแรงในภาคใต้ การเลือกกินอาหารจึงต้องมีรสจัด(ซาตุไฟ) เพื่อให้พลังงานชดเชยและกระตุ้นการสูบฉีดของหัวใจให้เลือดลมไหลเวียนสะดวก จึงนิยมอาหารเผ็ดจัด เปรี้ยวจัด หวานจัด และเค็มจัด พืชผักพื้นบ้านที่มีธาตุไฟมากจะมีรสเผ็ด ผาด และรสขมเจือปน เช่น สะตอ ลูกเนียง หน่อเหรียง ยอดมะม่วงหิมพานต์ ใบพาโหม ใบตำมั่ง พืชผักเหล่านี้จึงมีคุณค่าเป็นทั้งอาหารและยา ดังคำพูดที่ว่า “อาหารคือยา ยาคืออาหาร” จึงมีวัฒนธรรมกิน “ผักหนေး” เป็นของแกล้มคู่กับอาหารรสเผ็ดทั้งแกงคั่ว แกงส้ม ยำ และจิ้ม น้ำพริก โดยเฉพาะ “ขมิ้น” ใช้ผสมในเครื่องแกงต่างๆ ช่วยเพิ่มพลังและดับกลิ่นคาวของอาหาร และเชื่อว่าขมิ้นเป็นพญายาป้องกันยาพิษ ยาเบื่อ “ข้าวยา” จึงมีส่วนผสมคลุกเคล้าของใบขมิ้น ใบพาโหม ใบยอ ตะไคร้ พริกป่น น้ำเคย(น้ำมูดู) มะพร้าวคั่ว ผักและผลไม้รสเปรี้ยว³⁶

กินหมาก เป็นภูมิปัญญาของชาวใต้อย่างหนึ่งในเรื่องการกินอาหาร เพราะใบพลู หมาก ปูน และยาเส้นมีรสเผ็ดเจือผาดและขม เชื่อว่าได้ธาตุไฟครบบริบูรณ์³⁷ การกินหมากเป็นที่นิยมของคนในชุมชน นอกจากมีประโยชน์ต่อสุขภาพแล้วยังเป็นวัฒนธรรม “การต้อนรับ กินหมากพลู เหนียดยาเขียว ชายไทยกินหมาก สบายาใบตองแห้ง คนหญิงกินหมากอย่างเดียว”³⁸ ทุกบ้านมีเขียนหมากไว้ต้อนรับแขก ได้แก่ หมากอ่อนหรือหมากแห้ง ใบพลู ปูนแดง ยาเหนียดยาเส้น) กรรไกรคีบหมาก และย่น ใช้สำหรับตีหมาก ทำด้วยทองเหลือง ถ้าไม่มีก็ใช้ “ครกเปือ”(ครกหิน) แทน คนหัดกิน

³⁶ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ อ่างแล้ว หน้า 5760

³⁷ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อ่างแล้ว หน้า 5760

³⁸ สัมภาษณ์นายชิต ยิ้มเจริญ อายุ 90 ปี ข้าราชการครูบำนาญ บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองไทร อำเภอยะนิง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

หมากใหม่ๆ จะเจอปัญหา “หมากย่น” กินแล้วทำให้เวียนหัว(ศีรษะ) ขนาดบ้านหมუნตัวเป็นลูกข้าง
ได้³⁹

ภาพที่ 3 : เชี่ยนหมาก

ยาหมม เป็น “หมม” (ขนมหวาน) พื้นบ้านมีลักษณะเนื้อเหนียว แน่น ละเอียด คล้าย
กะละแม ถือว่าเป็น “พญาหมม” หรือ “แม่หมม” โดยสันนิษฐานว่า “ยาหมม” มาจากคำว่า “พระยา
ขนม”⁴⁰ เนื่องจากทำยากต้องอาศัยความประณีต อดทน และความตั้งใจอย่างมาก จึงเป็นขนมที่ไม่
สามารถทำคนเดียวได้ กระทะหนึ่งๆใช้เวลาควนตั้งแต่เช้าจนเย็น ต้องอาศัยแรงงานคนจำนวนมาก
ช่วยกันทำ เช่น ผู้หญิงโม่แป้ง ผู้ชายตักน้ำ ขันมะพร้าว ขูดมะพร้าว คั้นกะทิ และผ่าฝืนเตรียมไว้
บางครั้งต้องทำเตาดินชั่วคราว วัตถุดิบที่ใช้ “กวนยาหมม” ได้แก่ ข้าวเหนียว น้ำตาลโตนด มะพร้าว
มีวิธีทำดังนี้ 1) เริ่มด้วยแช่ข้าวเหนียว 1 คืน ล้างให้สะอาด โม่และกรองด้วยผ้าขาวบาง 2) คั้นกะทิ
ผสมกับแป้งและน้ำตาลคนให้เข้ากันในภาชนะใบโต ใช้หลังมือช้อนแป้งถ้าแป้งติดหลังมือก็ใช้ได้ 3)
เอาส่วนผสมที่ได้ใส่ “ทะใบบัว” (กระทะใบใหญ่) ใช้ไฟแรง ใช้ไม้พายกวน 1 พาย(1 คน) พอขนมเริ่ม
เหนียว “ซาไฟหรือราไฟ”(เบาไฟ) ให้อ่อนลง ใช้ไม้พายกวน 2 พาย(2 คน) กวนคนละข้างของกระทะ
กวดไม้พายกวนให้ถึงก้นกระทะในลักษณะดันพายไปมาเพื่อไม่ให้ขนมไหม้ เมื่อคนกวนคู่แรกเหนื่อยก็
เปลี่ยนเป็นคนกวนคู่ต่อไป กวนสลับคู่กันไปมาจนกว่าขนมเหนียวหนึบ เนื้อขนมละเอียด เป็นมัน ไม่
ล่อนไม่ติดกระทะ หรือใช้ไม้พายแตะขนมยกมาดูถ้าขนมขาดจากกันไม่เหนียวยึดก็ใช้ได้ให้ “ราไฟ”
ออกจนหมด และ 4) นำภาชนะใส่ขนม เช่น หม้อหรือโหลมาเช็ดให้แห้ง ทาน้ำมันพืชภายในให้เปือก

³⁹ สัมภาษณ์นางแพง รัตนศิลป์ อายุ 93 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 2 ตำบลตะพาน อำเภอ
พุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

⁴⁰ วิเชียร ณ นคร และคณะ *นครศรีธรรมราช* หน้า 251 อ้างถึงใน (นันทา จอมพิทักษ์ และคณะ, 2527)
และคณะ *ขนมพื้นเมืองไชยา* หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี 2527 หน้า 65

โศก เพื่อป้องกันขนมติดหม้อหรือไห จากนั้นใช้ไม้พายช้อนม้วนตักขึ้นมาใช้ก้านกล้วยพันกลางแล้วหนีบไม้พายรูตขนมลงในภาชนะ รอให้ขนมเย็นจึงปิดฝา ส่วนผสมที่ใช้ถ้าข้าวเหนียว 5 ลิตร น้ำตาลโตนด 12 กิโลกรัม และมะพร้าว 25 ผล นำมาทวนจะได้ “ยาหนม” เลี้ยงคนได้ประมาณหนึ่งร้อยคน และเก็บไว้ได้นานนับเดือน⁴¹

บ้านไหนมีงาน “กวนยาหนม” ถือว่างานนั้นเป็นงานใหญ่หรืองานช้าง สามารถกวนล่วงหน้าเตรียมไว้ก่อนวันงาน 7-10 วัน สามารถเก็บไว้ได้นานโดยไม่ต้องกลัวบูด นิยมกวนในงานบุญต่างๆ “ยาหนม” เป็นขนมหวานสำคัญที่ขาดไม่ได้ โดยเฉพาะงานบวชนาค นอกจากนั้นก็มีในงานบุญเดือนสิบ และพิธีแต่งงาน เนื่องจากสะดวกทำเตรียมไว้ล่วงหน้า เหมาะเป็นของฝากญาติมิตรที่มาร่วมงานจากที่ไกล และเชื่อว่าเป็นเคล็ดให้คู่บ่าวสาวรักกันเหนียวแน่นยืนยาวเหมือนกับลักษณะของยาหนม นอกจากนั้นก็ทำเก็บไว้กินนานๆ ในฤดูเก็บเกี่ยว⁴²

“กวนยาหนม” จึงเป็นภูมิปัญญาการทำขนมพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดมาจากปู่ย่าตายาย ด้วยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนหม่อมมาช่วยกันทำ สูตรขนมไม่มีการจดบันทึกในตำรา เรียนรู้จากการบอกเล่าต่อๆ กันมา โดยการสังเกต จดจำ ฝึกหัดทดลองทำจนเกิดความชำนาญ⁴³ อาศัยวัตถุดิบในท้องถิ่น ทำแล้วเก็บไว้ได้นาน รสชาติอร่อย เหมาะเป็นของฝากของว่างไว้ต้อนรับแขก หรือฝากญาติมิตร หรือให้ลูกหลานเดินทางไกลนำติดตัวไปกิน เพราะเป็นของแห้งสะดวกและเก็บไว้ได้นานนับเดือน

4.1.4 การละเล่นพื้นบ้าน

การละเล่นพื้นบ้านหรือการแสดงพื้นบ้าน หมายถึง การเล่นรื่นเริงที่พัฒนามาจากการดำเนินชีวิต ความคิด ความเชื่อ ศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่น สำหรับท้องถิ่นภาคใต้การละเล่นพื้นบ้านมีเอกลักษณ์เฉพาะตัวจากอิทธิพลของสภาพภูมิประเทศ การประกอบอาชีพ และสังคม ที่แสดงออกถึงท่วงทีและอารมณ์บริสุทธิ์ใจสอดคล้องสัมพันธ์กับวิถีชีวิตเรียบง่ายในท้องถิ่นรวมกับอารมณ์รุกร้าสะท้อนการทำงานและการต่อสู้ในชีวิตจริง สภาพดินฟ้าอากาศที่ร้อนจัด ฝนตกชุก ลมแรง และทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ ส่งผลให้มีนิสัยแข่งกร้าว บึกบึน มีท่วงทีแกร่งข่มความอ่อนโยน มีความเฝือขาดข่มความอ่อนหวาน และการผ่อนปรน การละเล่นพื้นบ้านภาคใต้จึงเด่นที่การสื่อความคิด ความรู้สึกด้วยภาษาที่เป็นบทกลอน เน้นลำนำและจังหวะ

⁴¹ สัมภาษณ์นางบุญส่ง บัวทอง อ้างถึงใน นันทา จอมพิทักษ์ และคณะ อ้างแล้ว 2527 หน้า 66-67

⁴² สัมภาษณ์นางกลิ่น เหมือนมณี อ้างแล้ว 30 ธันวาคม 2558

⁴³ สัมภาษณ์นางอิก แทนม้วน อายุ 97 ปี อ้างถึงใน นันทา จอมพิทักษ์ และคณะ อ้างแล้ว 2527 หน้า 65

เครื่องดนตรีที่เป็นเครื่องดี และลีลาท่ารำประกอบมีจังหวะเฉียบขาด ฉับไว เช่น ท่ารำโนราที่มีการขัดมือขัดแขน การก้าวขา และยกย้ายเคลื่อนไหวลำตัว การละเล่นพื้นบ้านภาคใต้เกิดขึ้นเพื่อความเพลิดเพลินและผ่อนคลายความเหน็ดเหนื่อยจากการทำงาน เพื่อเฉลิมฉลองความสำเร็จทั้งส่วนรวมและส่วนบุคคล เพื่อเป็นพุทธบูชาในงานบุญกุศล และเพื่อบวงสรวงเทวดาและผีसाง⁴⁴

ชุมชนเมืองพุนพิณมีการละเล่นพื้นบ้านที่นิยม ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า เพลงบอก เพลงนา และคำดัก⁴⁵ สำหรับการแสดงที่ต้องอาศัยความร่วมมือของคนหมู่มากเป็นคณะจึงจะแสดงได้สำเร็จ ได้แก่ หนังตะลุง โนรา ลิเกป่า ส่วนมหรสพความบันเทิงสมัยใหม่ที่นิยม ได้แก่ ราวง และภาพยนตร์

หนังตะลุง หรือ "หนังลู่" ชุมชนเมืองพุนพิณเรียกว่า "หนังควาย" ด้วยรูปตัวหนังแกะมาจากหนังวัวและหนังควาย เป็นการแสดงเล่าเรื่องด้วยการเชิดรูปเล่นเงา การเล่าเรื่องมีทั้งบทเจรจาและบทบรรยายด้วยการใช้กลอนประกอบ ทั้งบรรยายความรู้สึกนึกคิดของตัวละคร บรรยายฉากและบรรยากาศ สอดแทรกคำสอนพร้อมกับการเดินเรื่อง เริ่มต้นด้วยการเบิกโรง โหมโรง ไหว้ครู ด้วยการนำรูปฤษีมาปักกลางจอหนัง จากนั้นออกกรูพระอิศวรทรงโค รูปภาคบอกเรื่อง และเล่นเรื่องตามทีเตรียมไว้ เรื่องที่นิยมเล่นคือ รามเกียรติ์ นิทานชาดก ในสมัยต่อมาเป็นเรื่องจักรๆ วงศ์ๆ เช่น ลักษณะวงศ์ ไชยเชษฐา พระอภัยมณี หรือนาวรรณกรรมท้องถิ่นมาปรับใช้ และสอดแทรกสถานการณ์ปัจจุบัน เช่น เรื่องการเมือง ธรรมะ บุคคลสำคัญ และบทตลก ในสมัยต่อมาการเล่นแต่ละครั้งได้ค่าจ้าง แต่ไม่เท่ากันขึ้นอยู่กับสถานที่ และระยะทางใกล้ไกล ส่วนราคาค่าจ้างก็ขึ้นอยู่กับชื่อเสียงและความนิยม

⁴⁴ (ชวน เพชรแก้ว และคณะ, 2549) และคณะ *พื้นฟูมรดกไทยร่วมใจรักชาติ* ปี ม.ราชภัฏสุราษฎร์ธานี 2549 หน้า 40-42

⁴⁵ "เพลงบอก" เป็นการขับกลอนพรรณนาเหตุการณ์ ขับสดุดี อาศัยไหวพริบสติปัญญาความรอบรู้ และความสามารถเฉพาะในการแก้คำและคารม มีจังหวะลีลาในการร้องขับและมีลูกคู่รับ นิยมเล่นก่อนวันสงกรานต์เพื่อความบันเทิง อวยพรปีใหม่ และช่วยเผยแพร่กระจายข่าวงานวันสงกรานต์ โดยแม่เพลงและลูกคู่จะไปตามบ้านขับบทขอร้องให้เปิดประตู บทไหว้พระภูมิ ขับบทชมเจ้าของบ้าน ชมสิ่งๆ ที่พบเห็นในบ้าน เจ้าของบ้านนำหมากพลู เหล้า ยา ขนมหวานมาต้อนรับและให้รางวัลตามควร "เพลงนา" เป็นการเล่นกลอนโต้ตอบกันระหว่างหญิงกับชายนิยมร้องในฤดูเก็บเกี่ยวข้าว และ "คำดัก" เป็นการขับร้องบทกลอนบรมตักเตือนเจ้านาคที่บวชใหม่ให้ประพฤติปฏิบัติตัวถูกต้องระหว่างบวชเป็นพระและให้สำนึกบุญคุณพ่อแม่ - ชวน เพชรแก้ว และสหาย ไสยรินทร์ อ่างแล้ว 2544 หน้า 65-69 และสัมภาษณ์นายศรีน เมืองช่วย อายุ 89 ปี ขับเพลงบอก บ้านเลขที่ 110 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558

หนังจะได้รับความนิยมน่า “เล่นดี” หรือไม่ความสำคัญอยู่ที่นายหนังว่ามีลีลาการเชิดหนังเก่งมากน้อยเพียงใด ตามบุคลิกลักษณะนิสัยและบทบาทของตัวหนังหรือตัวแสดงที่มีความเฉพาะพิเศษแตกต่างกัน เช่น ตัวฤๅษี เจ้าเมือง เทวดา และตัวตลกอย่างเท่ง หนูน้อย ลำไย สีแก้ว ยอดทอง และระหมัด ที่เรียกเสียงฮาตึงตูดผู้ชมให้ “นั่งแล” อยู่กับที่ไม่ยอมลุกขึ้นไปไหน สำหรับหนังศรีพัฒน์ หนังชื่อดังในชุมชนเมืองพุนพิน กว่าจะประสบความสำเร็จเป็นนายหนังชื่อเสียงโด่งดังและได้รับความนิยมนั้นทั่วภาคใต้จำเป็นต้องอาศัยความอดทนและใจรักตามคำสอนของครูหนังจันทร์แก้วที่บอกไว้ว่า “ถ้ารักจริงได้แน่... รักสวนต้องทำสวนจึงได้สวน รักโจรต้องทำแบบโจร.. รักหญิงต้องเอาใจใส่ผู้หญิง... รักวิชาหนังต้องเอาใจใส่วิชาหนัง...” ทำให้หนังศรีพัฒน์เข้าใจคำว่า “รัก” ท่องแท้ว่า “การทำสิ่งใดให้ได้ผลดีนั้นต้องมีจิตวิญญาณของความรัก และความเอาใจใส่สิ่งนั้นอย่างจริงจัง แล้วผลสำเร็จก็จะตามมา ” นอกจากนี้ยังได้ชื่อว่า “จอมธรรมะ” จากการนำธรรมะมาสอดแทรกในหนังตะลุงตามคำแนะนำของท่านพุทธทาส ด้วยข้อคิดที่ว่า “การแสดงเหมือนกับการปรุงแกง ถ้าพริกมาก เกลือมาก เคยกะปิ) มากก็กินไม่ได้ ต้องให้พอดี การเจือธรรมะลงในหนังตะลุงก็ต้องรู้จักเจือว่าควรทำขณะใดเวลาใด ” นอกจากนี้ท่านยังได้อุปมาเปรียบเทียบว่า “ถ้าเราเป็นพ่อค้า เราจะขายทองเหลือง หรือขายทองแดง” ⁴⁶

การแสดงหนังตะลุงมีความเชื่อหลายอย่าง ดังนี้ ต้องประกอบดนตรีเมื่อเดินผ่านวัดและสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ การปลุกโรงหนังไม่หันหน้าทางทิศตะวันตกและทิศตะวันออก รูปหนังและเครื่องดนตรีต้องนำขึ้นทางหน้าโรงเท่านั้น รูปหนังถือว่าศักดิ์สิทธิ์ต้องเคารพนับถือคือรูปฤๅษี พระอิศวรทรงโค และรูปตัวตลก ก่อนแสดงต้องทำพิธีเบิกโรงทุกครั้ง ในพิธีแต่งงานต้องเล่นก่อนวันแต่งงาน การเก็บรูปหนังใส่แผงรูปเทวดาและฤๅษีต้องจัดไว้บนสุดรูปไม่สำคัญวางไว้ชั้นล่าง ห้ามผู้หญิงสัมผัสรูปฤๅษี และห้ามข้ามแผงใส่หนังเด็ดขาด และมีครุหมอบทำพิธีป้องกันทางไสยศาสตร์ โดยเฉพาะในงานประชันขันแข่งหนังตะลุงการนำไสยศาสตร์มาข่มขู่คู่แข่งขันจะเข้มขันดุเดือนมาก แต่ละโรงจะต้องมีครุหมอบที่เชี่ยวชาญคอยช่วยป้องกัน แก้ไขการกระทำของฝ่ายตรงข้าม เช่น ทำให้ไฟดับ ทำให้นายหนังไม่สบาย ทำให้เกิดเหตุต่างๆ ให้ต้องหยุดเล่น เพื่อข่มขวัญคู่แข่งและเรียกคนดูให้แน่นดูโรงของตนได้นานและมากที่สุุดโรงนั้นก็ฝ่ายชนะ ⁴⁷

⁴⁶ สัมภาษณ์นายพัฒน์ เกื้อสกุล อายุ 74 ปี อ่างถึงโน ชวน เพชรแก้ว และคณะ อ่างแล้ว 2549 หน้า 43 และสัมภาษณ์นายศรีน เมืองช่วย อ่างแล้ว 30 ธันวาคม 2558

⁴⁷ ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ อ่างแล้ว หน้า 61-63 และสัมภาษณ์นายเชื่อน ชลรัตน์ อายุ 90 ปี ลิเกป่าและหมอบพื้นบ้าน หมู่ที่ 1 บ้านบางบาน ตำบลบางมะเดื่อ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 11 มกราคม 2559

โนรา หรือ มโนห์รา เป็นการละเล่นพื้นบ้านที่สืบทอดมาจนานและได้รับความนิยมมากในชุมชนเป็นการร้องกลอนสดด้วยปฏิภาณไหวพริบ การรำยาว และเล่นเป็นเรื่อง การแต่งกายใช้เครื่องทรงอย่างกษัตริย์ ได้แก่ เทร็ด หางหงส์ ผ้านุ่ง ผ้าห้อยหน้า ผ้าห้อยข้าง กำไลมือ กำไลเท้า เล็บมือสังวาล ทับทรวง ปีกนกนางแอ่น สนับเพลายาวมีเชิง และลูกปัด การแสดงเริ่มด้วยโหมโรง กาดครู การรำของแต่ละคน ออกพราน และตามด้วยโนราใหญ่หรือนายโรง จากนั้นเป็นการแสดงเรื่อง ในระยะแรกเรื่องที่นิยมเล่น ได้แก่ เรื่องพระรถเมรีและเรื่องพระสุธน-นางมโนราห์⁴⁸ ต่อมาเพิ่มเป็นเรื่องสังข์ทอง ลักษณะวงศ์ โคบุตร พระอภัยมณี จันทโครพ ไกรทอง สังข์ศิลป์ชัย ดาราวงศ์ สีนุราช และนางยอกลิ้น⁴⁹ ภายหลังมีการดัดแปลงเรื่องราวในชีวิต เช่น เนินนางนอน นายประสิทธิ์ เสือใบ นายประยูร ตาสีเพชร การแสดงมีเนื้อเรื่องน้อยลง หลังเบิกโรงและกาดครูแล้วจะออกมารำเป็นชุดๆ และขับกลอนโต้ตอบกัน และเล่นเฉพาะอย่าง เช่น เขียนพราย แทงเข้ คล้องหงส์⁵⁰ การแสดงบางท่าค่อนข้างพิสดาร เช่น การต่อตัวขึ้นไปหลายๆชั้น การขดตัวโค้งอ่อนในอากาศ และเวลาในการเล่นก็ลดน้อยลง

การแสดงโนรามีในโอกาสประเพณีสำคัญและพิธีเฉลิมฉลองต่างๆ เพื่อความบันเทิงในวัด เพื่อแก้บน และเพื่อประกอบพิธีกรรม โดยมีความเชื่อว่าการรำโนราทุกครั้งนายโรงต้องทำพิธีชুবตัว ชุบราศี เพื่อป้องกันการทำคุณไสย ผู้ขอฝึกโนราต้องทำพิธีขอรับการฝึกโดยจัดหมรับทำด้วยต้นระกำ มีขนมพอง ขนมลา ไก่ เหล้า บายสี พร้อมมะพร้าวอ่อน 3 ลูก ไข่ไก่ 9 ฟอง ในการฝึกต้องเชื่อมั่นและเคารพครูโนราอย่างแท้จริง ความเชื่อบางอย่างคล้ายของหนังตะลุง เช่น การปลุกโรงโนราห้ามหันหน้าโรงทางทิศตะวันออกและตะวันตก ต้องวางเทริดไว้ในที่สูงและห้ามเดินข้ามเด็ดขาด ต้องประโคมดนตรีเมื่อผ่านวัดและที่ศักดิ์สิทธิ์ ผู้มีเชื้อสายโนราต้องเคารพครูหมอโนราอย่างจริงจัง ผู้มีเชื้อสายโนราต้องทำพิธีรับครูหมอและไหว้ครูหมอโนราตามที่ตกลงไว้⁵¹ จะทำให้ครอบครัวมีความสุข ถ้าไม่รับจะมีโทษถูก “ครูหมออย่าง” คือถูกกลโกงทำให้เจ็บไข้ได้ป่วยไม่สบายแต่ถ้ากลับมารับก็จะหาย อยากรณีของปราณี จันทร์เทพ และลูกสาวที่ไม่สบายรักษาอย่างไรก็ไม่หาย ญาติพี่น้องในครอบครัวก็ประสบ

⁴⁸ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, โนรา 2542) โนรา สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8 พ.ศ.2542 หน้า 3881

⁴⁹ (อุดม หนูทอง, 2542) บทสืบสอง สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8 พ.ศ.2542 หน้า 3934

⁵⁰ สัมภาษณ์นางพร้อม คำเพชร (คณะพร้อมน้อย เสน่ห์น้อย) อายุ 70 ปี อำเภอเวียงสระ และนางเยื้องวรรณบุรี (คณะเยื้อง วรรณบุรี) อายุ 86 ปี อำเภอเคียนซา อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว และคณะ อ้างแล้ว 2549 หน้า 50-52

⁵¹ สัมภาษณ์นางเยื้อง วรรณบุรี อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว และคณะ อ้างแล้ว หน้า 50-52 และชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ อ้างแล้ว หน้า 63-65

อุบัติเหตุต่างๆ จึงไปหาครูหมอ ทราบว่าตนมีบรรพบุรุษถึง 3 ครูหมอ คือครูหมอนอรา ครูหมอแม่ทาน และครูหมอนวดแผนโบราณ มาถึงรุ่นตนยังไม่มีพี่น้องคนใดในครอบครัวทำพิธีรับครูหมอและบางคนก็ไม่เชื่อทำให้เจ็บป่วยไม่สบาย ตนจึง “ออกชื่อ”(บอกกล่าว) ครูหมอว่าเดือนหกที่จะถึงนี้จะรับครูหมอตั่งหิ้งให้ ตอนนี้อาการปวดสะเอว ของตนและอาการป่วยของลูกสาวดีขึ้น⁵²

ภาพที่ 4 : การแสดงโนรา ทำรำ และท่าขัดตัวในภาค

โนราลงครู หรือ “โนราโรงครู” เป็นการแสดงโนราเพื่อเชิญวิญญาณบรรพบุรุษที่เป็นโนรา เรียกว่า “ตายายโนรา” หรือ “ตาหลวง” มาเข้าร่างทรงลูกหลาน เป็นพิธีใหญ่และถือปฏิบัติเคร่งครัด โดยเลือกทำพิธีในเดือน 6 หรือเดือน 9 อาจจะทำปีละครั้ง ปีเว้นปีหรือสามปีครั้ง แล้วแต่จะตกลงกับ “ตาหลวง” แต่จะเลิกจัดตลอดไปไม่ได้เพราะตายายโนราจะให้โทษ โรงโนราลงครูทำเหมือนกับโรงโนราธรรมดา ด้านทิศตะวันออกมีเครื่องเช่นไห้ประกอบด้วยบายสีและดอกไม้ธูปเทียน ตรงจั่วด้านทิศตะวันออกทำเป็น “พาลៃ” ไม้ตั้งศาลเครื่องบูชาและเครื่องสังเวย ได้แก่ หัวหมู ไก่ เหล้า หมากพลู บุหรี่ ธูป เทียน ข้าวตอก ดอกไม้ ของหวาน ของคาว และมะพร้าวอ่อน ครอบ 12 อย่าง และอีกด้านตั้งเทริด หน้าพราน และเครื่องแต่งตัวโนราเป็นเครื่องบูชา พิธีเริ่มวันพุธเย็นและสิ้นสุดในวันศุกร์ตอนบ่ายหรือเย็น แต่ถ้าวันศุกร์ไหนตรงกับวันพระให้เลื่อนออกโรงวันเสาร์ เริ่มเข้าโรงค่ำวันพุธเป็นการเล่นโนราธรรมดาจนดึกก็เลิก รุ่งขึ้นวันพฤหัสบดีเริ่มพิธีลงครู ช่วงเช้าเป็นการไหว้ครูครึ่งวัน เรียกว่า “รำแต่งพอก” ของโนราใหญ่หัวหน้าคณะพร้อมเครื่องบูชา 1 ชุด ช่วงบ่ายเริ่มด้วยเชิญ “ตาหลวง” เข้าทรง ร่างทรงเข้านั่งประจำ พร้อมลูกหลานนั่งพร้อมหน้า ร่างทรงที่ถูกเลือกจะเป็นคนทรงของสาย

⁵² สัมภาษณ์นางปราณี จันทร์เทพ อายุ 48 ปี แม่ค้าขายผัก บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านบางโพธิ์ ตำบลบางโพธิ์ อำเภอมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 กุมภาพันธ์ 2560

ตระกูลนี้ตลอดไปจนกว่าจะเสียชีวิตหรือหมดความสามารถ จึงจะหาร่างทรงใหม่โดยตายายโนราจะเป็นผู้เลือกเองว่าจะ “จับลง” ที่ลูกหลานคนไหน คนที่ถูกเลือกอาจไม่ใช่คนที่ตั้งใจจะเป็นร่างทรงก็ได้ แต่เมื่อได้รับเลือกแล้วต้องปฏิบัติตัวอยู่ในจารีตของคนทรง นายโรงโนราจะขับกล่อมบทเชิญครู เชิญตาหลวงมาเข้าทรง ตาหลวงที่เข้าทรงมีหลายท่านตามแต่สายตระกูล แต่ที่ทุกตระกูลถือเป็นบรรพบุรุษร่วมคือครูบาอาจารย์ของโนรา ได้แก่ ตาหมอเฒ่า ตาหมอเทพ และตาเทพสิงขร จากนั้นก็เชิญตายายโนราของตระกูล บทร้องโนราจะกล่าวถึงเรื่องราวในหนหลังและคุณงามความดีของบรรพบุรุษ เชิญมาทูลของท่าน ต้อง “บัต” (สลัด) ท่านเดิมเสียก่อน จึงจะเชิญตาหลวงท่านใหม่ เมื่อเริ่มเข้าทรง คนทรงจะสั่น เรียกว่า “จับทรงหรือจับลง” แต่ละท่านที่จับทรงจะขึ้นพาไลตรวจเครื่องบูชาแล้วลงมานั่งอมเทียน 3 ครั้ง อาจกินหมากหรือสุบยา จากนั้นก็มีการซักถาม เมื่อหมดเรื่องถามก็ “บัต” ตาหลวงที่เป็นโนราอาจไม่ขึ้นพาไล แต่จะขอเครื่องทรงมาสวมแล้วรำโนรา วันศุกร์ของพิธีเริ่มด้วยเชิญตาหลวงมาลงอีกครั้งในร่างทรงเดิม มีการซักถามปัญหาและนัดแนะพิธีในปีต่อไป และทรงน้ำ ช่วงเปลี่ยนเครื่องแต่งตัวลูกหลานที่บนบานอะไรไว้ก็มาแก้บน จากนั้นก็ถึงเวลาเสวย ด้วยการใช้เทียนชี้ผึ้งวน แล้วเอาเทียนเข้าปากจุดใหม่แล้ววนอาหารจนครบทุกอย่าง จากนั้นเป็นช่วงของผู้ที่รำแก้บน และต่อด้วยช่วงลูกหลานเข้าไปหมอบกราบตาหลวงขอพร พ่อแม่ตายายดีใจได้พบหน้าลูกหลานหลายรุ่น ลูกหลานก็ได้พูดคุยซักถามกับผู้ล่วงลับไปแล้ว ไม่เคยพบก็เหมือนได้พบ สร้างความปลาบปลื้มใจให้กับทั้งสองฝ่าย ที่สำคัญได้พบญาติพี่น้องที่ยังมีชีวิตอยู่ในปัจจุบัน โดยเฉพาะลูกหลานรุ่นใหม่ๆ จากนั้นช่วงบ้ายก็รำอีกรอบเพื่อส่งตายายโนรา และไล่ผีที่แอบเข้ามากินของสังเวศ ตกเย็นจึงเสร็จพิธี จากนั้นญาติพี่น้องที่มาจากที่ไกลๆ ก็แวะไปเยี่ยมเยียนพี่น้องในหมู่บ้าน ตลอดสามวันของการ “ลงครู” จึงเป็นการทบทวนประวัติศาสตร์ของวงศ์ตระกูลและเรื่องราวในชุมชน⁵³

โนราลงครูเป็นการนับถือผีครูหมอซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความกตัญญูต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับเป็นที่มาของการนับญาติจากครูหมอที่ครอบครัวนับถือโดยไม่เคยรู้จักมาก่อน เป็นการสร้างสายสัมพันธ์ให้ใกล้ชิดในหมู่เครือญาติ และที่สำคัญเป็นภูมิปัญญาในการสืบทอดองค์ความรู้ในศาสตร์สาขาต่างๆ เช่น การนวดแผนโบราณ ช่างตีเหล็ก แม่ทาน(หมอต้าแย) โนรา และหนังตะลุง ให้คงอยู่ในชุมชนต่อไป⁵⁴

⁵³ (สว่าง สุวรรณโร, 2542) *โนราลงครู* สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 8 พ.ศ.2542 หน้า 3914-3919 ฉัตรทิพย์ นาถสุภา และพรพิไล เลิศวิชา *ภาคใต้* วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย สำนักพิมพ์สร้างสรรค์ 2537

⁵⁴ (ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์, 2539) *เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกในอดีต* สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2539

ลิเกป่า ลิเกแขกแดง หรือลิเกรามะนา เป็นการแสดงการร้อง การรำและแสดงท่าทางตามเนื้อเรื่องมีตัวละครประกอบ ได้รับความนิยมมากในชุมชน การแต่งกายแบบง่ายๆ แขกแดง แขกขาว และพระเอกจะแต่งกายงามด้วยเสื้อแขนยาว นุ่งโจงกระเบน สวมทองกร สร้อย สั้งวาล ทับทรวง และชฎานางเอกนุ่งผ้าถุงจีบใส่เสื้อแขนสั้น มีผ้าห่มคลุมห้อยพาดหลัง สวมชฎาหรือกระบังหน้าและสร้อยลูกปัด ส่วนตัวตลกแต่งตัวง่ายๆ นุ่งผ้าถุง ไม่ใส่เสื้อ แต้มหน้าตาและคิ้วให้ขบขัน เครื่องดนตรีมีรามะนา โหม่ง ฉิ่งและฉาบ การแสดงเริ่มด้วย โหมโรง ไหว้ครู ว่าเพลงวง บอกชุด ออกแขก แสดงเรื่องของแขกแดง จนจบ และพิธีส่งครูเรื่องที่แสดงนิยมประเภทจักรๆวงค์ๆ เช่น โคบุตร จันทร์โครพ ลักษณะวงศ์สุวรรณหงส์ สุริยันต์ และเรื่องราวในชุมชน เช่นเรื่องดอกไม้ในดง และสองสายเลือด ส่วนใหญ่เล่นกลางคืนในงานแก้บนและงานรื่นเริง เช่น ขึ้นบ้านใหม่ แต่งงาน งานประเพณีและเทศกาลประจำปี ต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ลิเกป่าชบเซาลงมาก เนื่องจากรัฐบาลสนับสนุนรางวัล สมัยต่อมาจึงกลับได้รับความนิยมอีกครั้ง เนื่องจากการแสดงลิเกป่าเกี่ยวข้องกับความเชื่อในชุมชนที่ใช้ในการแก้บน ⁵⁵

มหรสพความบันเทิงสมัยใหม่

มหรสพความบันเทิงสมัยใหม่ที่เข้ามาในชุมชนเมืองพุนพิน ได้แก่ ภาพยนตร์หรือหนังญี่ปุ่นที่ตลาดท่าข้ามในช่วงก่อนสงคราม และรางวัลในช่วงสงครามโลก ครั้งที่ 2

ภาพยนตร์ “วิกเจริญภิรมย์” ของนายนิกร เจริญเวช เป็นโรงมหรสพความบันเทิงที่มีอยู่แห่งเดียวในช่วงก่อนสงคราม ตั้งอยู่ในตลาดท่าข้ามฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตาปี เป็นอาคารไม้ชั้นเดียวมุงสังกะสี ภายในมีที่นั่งแบ่งเป็นชั้นบนกับชั้นล่าง ที่นั่งคนดูเป็นม้านั่งแถวยาวๆ นานๆ ครั้งจึงจะมีหนังฝรั่งหรือหนังญี่ปุ่นเข้ามาฉาย คนท้องถิ่นจึงเรียกว่า “หนังญี่ปุ่น” เนื่องจากญี่ปุ่นเป็นชาติแรกที่น่าภาพยนตร์เข้ามาฉาย แต่เป็นหนังเจี๊ยบ ระยะเวลาต่อมาจึงมีการพากย์เสียง ก่อนหนังจะเข้าฉายในโรงมีการโฆษณาทางเรือด้วยการตีกลอง เป่าแตร และพับใบปลิวร่อนขึ้นตามบ้านสองฝั่งแม่น้ำเป็นการประชาสัมพันธ์แจ้งให้รู้ว่าจะมีหนังเข้ามาฉายคืนไหนและเรื่องอะไรบ้าง และที่หน้าโรงหนังก็มีการโหมโรงก่อนหนังฉายด้วยกลอง แตร ฉิ่ง และฉาบ เมื่อหนังเริ่มฉายต้องใช้เครื่องดนตรีประกอบการฉาย เนื่องจากเป็นหนังเจี๊ยบหากมีฉากการต่อสู้ก็ต้องเชิดฉิ่งเชิดฉาบ หากมีการควมม้าก็เคาะกะลาเลียน

⁵⁵ สัมภาษณ์นายจิต เมืองชุม(คณะวิจิตร สวงวนศิลป์) อายุ 80 ปี ตำบลอรุณคามวรี อำเภอเคียนซา นายสนิท ทิพย์บรรพต (คณะสนิท ทิพย์บรรพต) อายุ 78 ปี ตำบลศรีวิชัย และนายจ้านง ลักษณะชู (คณะในพัง) อายุ 76 ปี ตำบลท่าข้าม อ่างถึงโน ชวน เพชรแก้ว และคณะ อ่างแล้ว 2549 และสัมภาษณ์นายเชื่อน ชลรัตน์ อายุ 90 ปี เล่นลิเกป่า หมู่ที่ 1 บ้านบางบาน ตำบลบางมะเดื่อ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 11 มกราคม 2559

เสียงม้าควบ เต๋กๆ แอ่งอาสาแบกกลองยกแก้วอื้อเพื่อไม่ต้องเสียสตางค์ นานๆ ครั้งจะมีลิเกและละครมาแสดงครั้งละหลายๆ คีน คีนไหนมีหนังฉายหรือมีการแสดง หน้าวิกจะเต็มไปด้วยแม่ค้าขายของ ไม่ว่าจะป็นอ้อยควั่น น้ำแข็งไส ข้าวเกรียบว่าว ปลาหมึกปิ้ง ถั่วคั่ว ข้าวโพดต้ม และผลไม้ สำหรับหน้าร้านแม่ค้าปลาหมึกและแม่ค้าอ้อยควั่นจะเต็มไปด้วยหนุ่มๆ เพราะแม่ค้าแต่งตัวสวยงามมาก⁵⁶

ต่อมาช่วงหลังสงครามในปี พ.ศ.2496 มีคหบดีในตลาดท่าข้าม⁵⁷ รวมหุ้นสร้างโรงภาพยนตร์ชื่อ “ศรีสุราษฎร์” ทางฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปีใกล้สถานีตำรวจภูธรอำเภอพนพน และใกล้ศูนย์การค้าพนพนปัจจุบัน เป็นโรงภาพยนตร์ที่ทันสมัยมากในยุคนั้น แต่ในปี พ.ศ.2527 เกิดเพลิงไหม้ต้องเลิกกิจการ ต่อมาโรงภาพยนตร์ “เพชรสยาม” ของนายติลก งานไพโรจน์ ร่วมหุ้นกับนายเดชะ จิตรักดี เปิดดำเนินการย่านถนนราษฎร์บำรุง ซอย 6 อยู่หลายปี ต่อมาถูกเพลิงไหม้ นายติลกจึงแยกตัวมาสร้างโรงภาพยนตร์แห่งใหม่พร้อมอาคารพาณิชย์ที่ถนนราษฎร์บำรุง ซอย 8 และยังคงชื่อ “เพชรสยาม” (ปัจจุบันเลิกกิจการโรงภาพยนตร์และทุบทิ้งสร้างอาคารพาณิชย์ทั้งหมด) จากนั้นก็มีศูนย์การค้าพนพนและโรงภาพยนตร์ “สกาล่า” ของนายเกียรติ ศรีบุศยกาญจน์ และนายวิเชษฐ์ วัชรภรณ์ บริเวณสถานีตำรวจภูธรอำเภอพนพน โดยย้ายสถานีตำรวจและบ้านพักไปสร้างให้ใหม่ที่ริมถนนจุลจอมเกล้า⁵⁸

รำวง หรือ **“รำวงเวียนครก”** เป็นมหรสพความบันเทิงในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 เกิดจากรัฐบาลต้องการส่งเสริมให้คนผ่อนคลายความตึงเครียดจากสงคราม ด้วยการให้ “รำวง” และได้แต่งเพลงออกมาให้ร้องในคณะรำวงหลายเพลง เช่น เพลงดวงจันทร์วันเพ็ญ เพลงหญิงไทยใจงาม และเพลงชูชาน์กรบ ในช่วงแรกผู้สนใจจะเป็นกลุ่มข้าราชการครูในตัวจังหวัดที่หัดรำวงลีลาต่างๆ ซึ่งเดิมเรียกว่า “รำโชน” ให้เป็นท่ารำวงมาตรฐาน

ในชุมชนเมืองพนพนได้มีการแต่งเพลงรำวงขึ้นมาร้องด้วยเช่นกัน โดยการหยิบยกเหตุการณ์ขึ้นมาร้องเป็นเพลงตามเอกลักษณ์ที่เป็นคนเจ้าบทเจ้ากลอน เช่น เหตุการณ์เมื่อสะพานข้ามทางรถไฟสายใต้ที่ท่าข้ามถูกระเบิดขาดก็มีคนแต่งเป็นเพลงรำวง ดังนี้

⁵⁶ (กนก งานไพโรจน์, 2543) *ย้อนอดีต...ท่าข้าม* หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ 2543

⁵⁷ นายจิต ทวีพาณิชย์(บิดานายแพทย์สุนทร ทวีพาณิชย์) นายเชื้อ ทวีทอง(บิดานายทวิศักดิ์ ทวีทอง) นายบุญย้วน พันธโสภณ(บิดานายสุรินทร์ พันธโสภณ) นางฉิว จิตรักดี(มารดานายเดชะ จิตรักดี) และนายสุวิทย์ ต.สกุล – กนก งานไพโรจน์ หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ 2543

⁵⁸ กนก งานไพโรจน์ อ้างแล้ว 2543

ท่าข้าม...แก้วเอ๋ย...
 ไม่นึกเลยว่าจะถึงเช่นนี้
 ญี่ปุ่นเข้ามาเป็นมิตร
 อังกฤษเข้ามาเป็นสหาย
 อเมริกาเข้ามาทำลาย
 เราน่าเสียดายโรงรถสถานี
 รวงรถก็ยอมขาดหนอ
 สะพานโค้งหนอ...จมลงวารี
 วัดคอนกะถิน ไหนว่าศักดิ์สิทธิ์ (ซ้ำ)
 ถูกบอมบ์อังกฤษขยี้ลงทันที⁵⁹

รำวง ได้รับความนิยมอย่างมากในช่วงหลังสงครามโลก ไม่ว่าจะเป็งานอะไรที่ไหนจะต้องมี
 เวทีรำวงทุกงาน “ประมาณ พ.ศ.2488 ฉันแต่งงานที่ปากน้ำตะโก ตอนนั้นสงครามเพิ่งเลิก ยังมีทหาร
 ญี่ปุ่นตกค้างมารำวงในงานด้วย”⁶⁰ จนต่อมามีผู้ยึดเป็นอาชีพ “ตั้งวงรำวง” ออกแสหากินตามงาน
 ต่างๆ เวทีรำวง ประกอบด้วย เจ้าของวง นักร้อง นักดนตรี และนางรำประมาณ 5-10 คน แล้วแต่ว่า
 วงเล็กวงใหญ่ การแต่งกายของนางรำในสมัยเริ่มแรกจะเรียบบร้อยสวมเสื้อแขนยาวทรงกระบอกนุ่ง
 ผ้าถุงยาวเหนือตาตุ่ม ต่อมาผ้าถุงก็สั้นถึงเข่า และในช่วงหลังก็เปลี่ยนเป็นชุดกระโปรงสั้นเหนือเข่านุ่ง
 รอคคนโค้งบนเวที สำหรับเวทีเริ่มแรกก็สร้างง่ายๆ อยู่บนพื้นดิน ในสมัยต่อมาการแสดงมีอุปกรณ์เครื่อง
 เสียง เสื้อผ้า เครื่องประดับ เครื่องสำอาง และดอกไม้ติดผม เครื่องดนตรีมีกลองรุมบ้า กรับพวง ลูก
 แซ็ค และไมโครโฟน ส่วนการจัดเวทีหรือลานรำวงจะเน้นความสวยงามและความเป็นกันเองด้วยการ
 นำทางมะพร้าวมาปักเป็นซุ้มๆ ประดับด้วยลูกโป่ง และใช้ผ้าหลากสีสวยงามผูกไมโครโฟน เพื่อดึงดูด
 ความสนใจ ส่วนบทเพลงจะเน้นเพลงสมัยปัจจุบัน เนื้อร้องสนุกสนานเพลิดเพลิน เป็นจังหวะรำวงและ
 จังหวะชะ ชะ ชะ ก่อนการแสดงนางรำทุกคนจะต้องระลึกถึง “พ่อแก่” หรือพระพิฆเนศวร⁶¹ เพื่อขอ
 พรทุกครั้งก่อนแสดง เวลาจะรำต้องซื้อบัตรเป็นรอบๆ ส่วนใหญ่เจ้าของวงเป็นคนขายบัตร บัตร 1 ใบ
 ขึ้นไปโค้งนางรำได้หนึ่งรอบรำหนึ่งเพลง บางรอบมี “คนใจถึงยังต่างค์” เหมารอบให้เพื่อนๆ รำกัน

⁵⁹ สัมภาษณ์นายเชย ตรีพันธ์ 2539 อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ *หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์* 2543 หน้า 44-45

⁶⁰ *ชีวิตของฉัน* ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่กัญ วิเชียรเกื้อ อายุ 83 ปี (2464-2447) ณ เมรุวัดปากน้ำชุมพร ตำบลปากน้ำ อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร วันอาทิตย์ ที่ 13 สิงหาคม 2549

⁶¹ สัมภาษณ์นางสมร กลัดทอง อายุ 65 ปี อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว และคณะ อ้างแล้ว หน้า 67-68

อย่างสนุกสนาน และถ้าไปรำต่างถิ่นข้ามชุมชนต้องระวังอาจโดนเขม่นทะเลาะกับเจ้าถิ่นได้ ในเรื่องเล็กน้อยจนถึงเรื่องแย่งชิงนางรำ บางงานอาจถึงขั้นแทงกันตายบนเวทีรำวงด้วยเรื่องศักดิ์ศรีเจ้าถิ่น⁶²

การละเล่นพื้นบ้าน หนึ่งลุง โนรา เดินโรงคำที่ไหนนอนที่นั่น เล่นแลกข้าวกิน ถ้าถูกใจพักเล่นหลายๆ คืน ผ่านวัดไหนแวะหยุดเล่น ก่อนเล่นกราบไหว้สิ่งศักดิ์สิทธิ์ ระลึกถึงพระคุณครูบาอาจารย์พ่อแม่ และผู้มีพระคุณ ขณะเล่นก็ถ่ายทอดเรื่องราวเป็นผู้นำข่าวสารความเป็นไปจากที่หนึ่งไปสู่อีกที่หนึ่งทำให้คนในชุมชนมีความรู้หูตากว้างไกล พร้อมสอดแทรกศีลธรรมคำสอนทางศาสนาให้เป็นคนดีมีความรักความเมตตาเมตตาใจช่วยเหลือกัน ซึ่งเป็นภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษร่วมแรงร่วมใจช่วยคิดช่วยทำจนเกิดเป็นสายใยความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในชุมชน เกิดเป็นวัฒนธรรมชุมชนอันดีงามและสร้างความเข้มแข็งในชุมชน

4.1.5 ประเพณีและพิธีกรรม

ชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ให้ความสำคัญและผูกพันกับสถาบันครอบครัวและศาสนา ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสะสมความรู้ ประสบการณ์ ความเชื่อ และค่านิยม ผ่านการถ่ายทอดให้แก่ลูกหลานในชุมชน จิตวิญญาณชุมชนรักษาด้วยระบบคุณค่าและความเชื่อผ่านประเพณีและพิธีกรรมมากมายในชุมชน ตัวอย่างเช่น ประเพณีสวดมาลัยในงานศพ ประเพณีสวดทุ่ง ประเพณีสงกรานต์ และประเพณีลากพระ โดยมีเป้าหมายเพื่อบุคคล ครอบครัวเครือญาติ และชุมชน⁶³ แต่ที่มีความพิเศษและมีเฉพาะชุมชนภาคใต้ คือประเพณี “ทำบุญเดือนสิบ” (รับส่งตายาย) เป็นประเพณีและพิธีกรรมที่รักษาจิตวิญญาณของครอบครัวและเครือญาติในชุมชนเข้าด้วยกันอย่างเหนียวแน่น

ประเพณีสารทเดือนสิบ หรือทำบุญเดือนสิบ หรือ “รับส่งตายาย” หรือ “ชิงเปรต” เป็นพิธีกรรมความเชื่อดั้งเดิมเรื่องผีบรรพบุรุษรวมเข้ากับพิธีพราหมณ์และพุทธในสมัยต่อมา เป็นการทำบุญเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว โดยมีความเชื่อว่าบรรพบุรุษที่ยังไม่ได้ไปเกิดหรือเป็น “เปรต” อยู่ในนรกจะได้รับการปล่อยตัวกลับมาเยี่ยมลูกหลานในเมืองมนุษย์ในเดือนสิบ(เดือนตุลาคม) ของทุกปี เป็นเวลา 15 วัน และปลายเดือนสิบเป็นช่วงที่พืชผลการเกษตรกำลังออกผล เหมาะที่จะนำไปทำบุญถวายพระสงฆ์เพื่อเป็นมงคลแก่ครอบครัวและอาชีพ ดังบทกลอนตอนหนึ่ง กล่าวว่า

⁶² สัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

⁶³ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 3 หน้า1060

“ ทำบุญใหญ่เหอ ทำบุญวันสารท
 ยกหมรับดับเถาด ไปวัดไปวา
 กรวดน้ำตั้งจิตอธิษฐาน ส่งผลศีลทานให้ไปยา
 พ่อแม่ตายายลุงป้า น้ำอาขึ้นเมืองบน” ⁶⁴

งานทำบุญเดือนสิบ แบ่งเป็น 2 ครั้ง คือ วันรับตายาย และวันส่งตายาย

วันรับตายาย ตรงกับวันแรม 1 ค่ำ เดือน 10 เชื่อกันว่าเป็นวันที่พญายมปล่อยเปรตขึ้นมาจากนรก ทุกครอบครัวจะจัดปิ่นโตสำหรับอาหารคาวหวานและผลไม้ตามฤดูกาล เช่น เงาะ ลำไย ส้ม และขนมหวาน เช่น ขนมต้มกล้วย(ข้าวต้มมัด) ขนมต้ม ขนมเทียน พร้อมด้วยดอกไม้ ธูปเทียน ไปถวายพระที่วัดเพื่ออุทิศบุญกุศลและต้อนรับบรรพบุรุษที่กลับมาเยี่ยมและอยู่กับลูกหลานในโลกมนุษย์ 15 วัน

วันส่งตายาย ตรงกับวันแรม 15 ค่ำ เดือน 10 มีความเชื่อว่าหลังจากบรรพบุรุษมาอยู่กับลูกหลานในเมืองมนุษย์ครบ 15 วันแล้ว จะต้องกลับเมืองผีหรือนรกตามเดิม ลูกหลานจึงเตรียมสิ่งของทั้งของกินของใช้ต่างๆ ให้บรรพบุรุษนำติดตัวกลับไปกินไปใช้ยังบ้านเมืองที่จากมา วัน “ส่ง” ตายาย จึงเป็นวันทำบุญครั้งใหญ่ถือว่าสำคัญกว่าวันรับตายาย แบ่งพิธีกรรมที่วัดเป็น 2 ช่วง คือ ช่วงเช้า และช่วงสาย

ช่วงเช้า จัดเตรียมสำหรับอาหารคาวหวานและผลไม้ไปถวายพระฉันเช้าที่วัด

ช่วงสาย จัดเตรียมอาหารของกินของใช้ต่างๆ เตรียมให้ตายาย พิธีเริ่มด้วยการทำบุญตักบาตรข้าวสารอาหารแห้งแก่พระสงฆ์ ถวายอาหารพระฉันเพล อุทิศบุญกุศลส่งของกินของใช้ให้ตายายกินและนำกลับไป ที่เหลือส่วนหนึ่งแบ่งให้เปรตที่ไม่มีญาติ จากนั้นเป็นพิธีสวดบังสุกุลเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ โดยแต่ละครอบครัวจะนำโกศบรรจุอัฐิบรรพบุรุษไปประกอบพิธีที่วัด บางครอบครัวอัฐิบรรจุอยู่ในบัวที่วัดอยู่แล้วก็เพียงแต่ลากสายสิญจน์จากบัวมายังบริเวณประกอบพิธีสำหรับครอบครัวที่ไม่มีอัฐิบรรพบุรุษก็จะเขียนชื่อสกุลบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้วทั้งหมดเท่าที่จะจดจำได้ใส่กระดาษ เมื่อเสร็จพิธีก็เผากระดาษนั้นทั้งเป็นอันเสร็จพิธี

การเตรียม “หมรับ” (สำหรับ) ตายายนิยมใช้กระบุง กระจาด หรือกระเซอ ซึ่งสานด้วยดอกไม้ ฝ้าย โดยใส่ข้าวสารรองกัน และใส่หอม กระเทียม พริก เกลือ กะปิ น้ำตาล และเครื่องปรุงรสทั้งหมด

⁶⁴ (วิมล คำศรี, 2544) วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2544 หน้า 82

จากนั้นก็ใส่อาหารแห้ง ปลาเค็ม เนื้อเค็ม ผัก และผลไม้สำหรับทำอาหารคาวหวานและเก็บไว้ได้นาน เช่น กลิ้วแก่ มะพร้าว พัก มัน ข้าวโพด ตะไคร้ ขมิ้น ข่า และพืชผักสวนครัวอื่นๆ จากนั้นก็ใส่ของใช้ประจำวัน เช่น น้ำมันก๊าด น้ำมันมะพร้าว ใต้ ไม้ขีด หม้อ กระทะ ถ้วย ชาม เข็ม ด้าย และเครื่องเขียนหมาก เช่น หมาก พลุ ปูน กานพลู พิมเสน ยาเส้น บุหรี่ ยาสามัญประจำบ้าน รูป เทียน และบนสุดใส่ “หนมตายาย” 5 อย่างที่มีความหมายต่อการอุทิศบุญกุศลให้ญาติที่ล่วงลับ ซึ่งสำคัญและถือเป็นสัญลักษณ์ของงานบุญเดือนสิบ คือ 1) ขนมหอง ใช้แทนแพให้บรรพบุรุษใช้ล่องข้ามห้วงมหรรณพ 2) ขนมลา แทนแพพรพรรณเครื่องนุ่งห่ม 3) ขนมง (ขนมไข่ปลา) แทนเครื่องประดับ 4) ขนมติข้าว แทนเงินเบี้ยสำหรับใช้สอย และ 5) ขนมบ้า แทนเส้าสำหรับใช้เล่นในวันสงกรานต์ และขนมอื่นๆ จากนั้นก็ใส่ของเล่นพื้นบ้านไปด้วยใบลาน ใบจาก หรือทางมะพร้าวเป็นรูปสัตว์ต่างๆ เช่น นก ไก่ ปลา โดยดูจากนิสัยของบรรพบุรุษที่อุทิศให้ เช่น ชอบหนังตะลุง กัดปลา ชนไก่ แข่งนกเขา⁶⁵ นอกจากนี้ก็จัด “สารับ” คาวหวานและผลไม้อีกชุดหนึ่งใส่กระทงเล็กๆ ทำด้วยใบตองวางในถาดเพื่อเตรียมให้ตายายกินที่วัด หลังจากนั้นจะนำอาหารและขนมส่วนหนึ่งไปวางที่ “หลาเปรต” หรือตามประตูวัด โคนต้นไม้ และริมกำแพง เพื่อให้กับเปรตที่ไม่มีญาติมารับเอาของไปกิน หลังเสร็จพิธีทุกคนจะไปแย่งชิงของจาก “หลาเปรต” อย่างสนุกสนาน เรียกว่า “ชิงเปรต”

ทั้งนี้ก่อนวันรับส่งตายาย 2-3 วัน ครอบครัวจะเตรียมทำขนมไปวัด เรียกว่า “ทำหนมตายาย” พี่น้องและเครือญาติทั้งบ้านใกล้และไกลจะมาร่วมทำขนมด้วยกัน โดยจัดเตรียมข้าวของและอุปกรณ์ต่างๆ เช่น ข้าวเหนียว น้ำตาล น้ำมัน มะพร้าว ใบตอง กระทะ เหล็กชูด(กระทายชูดมะพร้าว) และไม้พินมาร่วมทำหนมตายายที่บ้านใดบ้านหนึ่ง สมาชิกทุกคนทุกเพศทุกวัยจะกลับมาพบหน้ากัน และช่วยทำขนมด้วยกัน ผู้ชายชูดมะพร้าว ผู้หญิงบดแป้ง เด็กๆ เตรียมใบตอง คนเฒ่าคนแก่ช่วยกันห่อขนม การทำ “หนมตายาย” นอกเหนือจากขนมสำคัญ 5 อย่างแล้ว ก็ยังมีหนมต้ม หนมต้มกล้วย (ข้าวต้มมัด) หนมเทียน หนมรังนก หนมกรูบ หนมยาสาต เมื่อทำขนมเสร็จแล้วก็แบ่งปันโดยทั่วถึงกัน ขนมที่ต่างกันก็แบ่งให้เพื่อนบ้านใกล้เคียงเป็นการแลกเปลี่ยนมีขนมหลากหลายมากขึ้นโดยไม่ต้องทำขนมเองทุกอย่าง

ประเพณีรับส่งตายายจึงมีความสำคัญอย่างมากในชุมชนเมืองพุนพินและท้องถิ่นภาคใต้ นอกจากความสุขด้านจิตใจที่ได้ทำบุญเพื่อแสดงถึงความกตัญญูต่เวทีต่อบรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ยังเป็นความสุขใจ อิ่มเอิบใจ และภาคภูมิใจที่ได้ร่วมญาติมิตรพี่น้องพร้อมหน้ากัน ถวายภัตตาหาร ชุบแด่ ช่วยเหลือกัน โดยครอบครัวลูกหลานที่อยู่ห่างไกลจะกลับมาทำบุญที่บ้านเกิดและพบปะเยี่ยมญาติที่

⁶⁵ (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, ยางเส้น : วัฒนธรรมการเล่นของเด็ก 2542) *ทำบุญเดือนสิบ:ประเพณี* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7 2542 หน้า 3384-3394

น้องทุกปี “ตั้งแต่จำความได้ ตั้งแต่ตอนเด็กจนถึงปัจจุบัน หนู พ่อ แม่ และพี่ จะมาบ้านย่า มาเยี่ยมย่า และนำสิ่งของมาให้ย่า ไม่ว่าจะที่บ้านของเราจะมีอะไร คนแรกที่เรานึกถึงและอยากเอาสิ่งของไปให้ ก็คือ ย่า เวลา มาเยี่ยมย่าก็ได้พบปะกับเครือญาติ ซึ่งประกอบไปด้วยอาๆ เพราะบ้านย่าและบ้านอาอยู่ติดๆ กัน ทำให้ได้ปรึกษาหารือในเรื่องต่างๆ กันในเครือญาติ บางครั้งก็คุยกันจนเกือบเที่ยงคืน”⁶⁶ และหากครอบครัวใดเป็นชาวปักษ์ใต้ทั้งสองฝ่าย ก็จะตกลงกันว่าจะไป “รับ” และ “ส่ง” ตายาย ที่ไหน ก่อนหลัง ซึ่งเป็นการกระชับความสัมพันธ์ของเครือญาติทั้งสองฝ่ายให้แนบแน่นมั่นคงต่อไป

4.2 วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน

การทำมาหากินในชุมชนเมืองพุนพิน “หมูเหนื่อ” ยังคงหาของป่า ทำไร่เลื่อนลอยปลูกข้าวไร่ ปลูกผักและเลี้ยงสัตว์ไว้กิน “ทำนา ทำไร่เลื่อนลอย เวลาค่าขึ้นมากก็เปลี่ยน หาเป็นป่าที่ไม่มีหญ้าคา ไปไร่เอาเฉพาะ เคย(กะปิ) เกลือ ไปหาผักปลาเอาข้างหน้า”⁶⁷ “หมูท่อง” ก็ยังชีพด้วยการทำนา หาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติเป็นอาหาร และทำน้ำตาลโตนด ส่วน “หมูเล” ก็ยังคงหาปลาตามชายฝั่ง และปลูกข้าวไร่ แต่ละครัวเรือนมีสวนสมรมอยู่รอบบ้าน ทำงานจักสานและทอผ้าไว้ใช้ในครัวเรือน นอกจากนี้ก็มีชุมชนตั้งขึ้นใหม่ตามเส้นทางคมนาคมทั้งทางน้ำและทางรถไฟ เรียกว่า “หมูลาด” (ตลาด) ทำการขาย

การถือครองจับจองที่ดินสิ่งของต่างๆ ในชุมชนด้วยการ “ปักกำ” เป็นภูมิปัญญาในการครอบครองสิทธิในสิ่งของและที่ดินทำกินแบบวิถีการง่ายๆ ด้วยการมัดหญ้าหนึ่งกำผูกไว้ปลายเรียวไม้ แล้วนำไปปักตรงแนวเขตที่ดินที่ต้องการก็เป็นที่ยอมรับและยอมรับกัน ถ้าต้องการจับปลาในหนองน้ำได้ก็ใช้วิธีปักกำทำเครื่องหมายขอจองเพื่อใช้ประโยชน์เป็นครั้งคราว คนอื่นก็ไม่ละเมิดหรือแย้งชิง การจับจองที่ตั้งบ้านเรือนใช้วัฒนธรรมการปาก่อนหิน หรือใช้ธนูยิงกระสุนดินเหนียวสุดกำลัง ตกลงที่ใดถือเอาที่นั่นเป็นเขตถือครอง และได้กลายเป็นวัฒนธรรมการกำหนดเขตธรณีสงฆ์ในการพระราชทานที่ กัลปนา⁶⁸ “แม่บอกว่าเมื่อก่อนที่ดินรกร้างมีมากแล้วแต่จะปักกำเอาขนาดไหน กว้างจนห้กร้างถางพงไม่ไหว ตอนกลางคืนพ่อยังแอบมาขยับหลักปักกำให้แคบลงหน่อยลงก็มี หรือไม่ก็ปักกำแล้วแบ่งให้ญาติ พี่น้อง เพื่อนฝูง มาอยู่อาศัยทำกิน ต่อมาก็ยกให้ไปเลย⁶⁹”

⁶⁶ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ทุก สาสนัส อ่างแล้ว 17 กรกฎาคม พ.ศ. 2555

⁶⁷ สัมภาษณ์ตาหลวงเอ็น อายุ 85 ปี เจ้าอาวาสวัดเขาราวหู ตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 ธันวาคม 2558

⁶⁸ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ ภูมิปัญญาภาคใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 12 พ.ศ.2542 หน้า 5759

⁶⁹ สัมภาษณ์นายสำรวม กลุ่มมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

ชุมชนในพื้นที่หมู่ต๋องยังคงทำนาปลูกข้าวไว้กินที่เหลือจึงนำไปขายเอาเงินมาซื้อของกินของใช้จำเป็น และเป็นทุนในการเล่าเรียนของลูกหลาน การทำนายังคงอาศัยแรงงานในครัวเรือนและวัวควายเป็นหลักเหมือนกับช่วงที่ผ่านมา นอกจากนี้ก็ทำสวนสมรมและหาปลาตามแหล่งน้ำธรรมชาติใกล้บ้านเป็นอาหาร ในช่วงแรกมีพ่อค้าคนจีนเข้ามารับซื้อข้าวทางเรือ ต่อมาหลังสงครามจึงตั้งโรงสีในชุมชน

“...ครอบครัวของเราเป็นครอบครัวใหญ่ อยู่ในชนบท มีอาชีพหลักในการทำนาและทำสวน พ่อตื่นแต่เช้าจูงควายไปไถนา แม่อยู่บ้านดูแลลูกๆ จัดหาอาหารให้ลูกกินก่อนไปโรงเรียน ตอนสายพ่อกลับจากนา พ่ออยู่บ้าน แม่กลับไปดำกล้าไถนา และคดข้าวห่อไปกินมือเที่ยงที่ในแปลงนา และดำนาตลอดทั้งวัน ตอนเย็นลูกๆ กลับจากโรงเรียนรีบเปลี่ยนเสื้อผ้าไปช่วยพ่อแม่ ขนกล้าให้แม่ดำนา หาปลาถอนหญ้าไถนา ในฤดูเกี่ยวข้าว แม่จะเกี่ยวข้าวด้วยเคียว มัดรวมเป็นพ่อน พ่อและลูกๆ จะช่วยกันยกและหาบพ่อนข้าววางกองบนหัวคันนา เมื่อฝนตกน้ำจะได้ไม่ท่วมพ่อนข้าวเสียหาย หลังจากนั้นพ่อและลูกๆ จะช่วยกันขนพ่อนข้าวจากกองบนหัวคันนาโดยใช้ควายลากนวน(เกวียนที่ไม่มีล้อ) ลากมารวมกันบนที่ดอน แล้วกองเรียง ใช้ควายลากนวนข้าว นำฟางออก เหลือเฉพาะเม็ดข้าวเปลือกที่สมบูรณ์ นำเก็บที่ยุ้งข้าวหลังบ้าน อีกส่วนหนึ่งนำฝากที่โรงสี วางจากการทำนาพ่อแม่และลูกๆ ช่วยกันทำสวนมะพร้าว เก็บมะพร้าวบรรทุกหลังม้ามาขายเป็นรายได้อีกส่วนหนึ่ง นอกเหนือจากการทำนา เป็นวิถีชีวิตของคนในครอบครัวที่ทำต่อเนื่องกันมาเป็นเวลาหลายสิบปี...”⁷⁰

ตามแหล่งน้ำธรรมชาติยังคงความอุดมสมบูรณ์ มีปลาน้ำจืดจำนวนมากในห้วยหนองคลองบึง “เตี้ยเป็นคนที่ชอบหาปลา สมัยก่อนปลาชุกชุม เตี้ยจะออกล่า เราหาลูกเขียดไว้ใช้ไปล่าปลาช่อนซึ่งพอมืดก็จะออกกันไป มีเพื่อนบ้าน...เดินมาล่ากันในบ่อปลาที่คลองหิน ดอนรี หรือบางทีก็เดินกันถึงหัวเตยล่าง ได้ปลาช่อนตัวใหญ่ๆ มาใส่เกลือกินตลอดปี ที่ชอบมากก็คือหัวปลาช่อนใส่เกลือไว้ต้มกะทิกับยอดมะขาม ในขณะที่ปลาเบ็ดก็จะเอาตะกร้านั่งได้ไปจมนปลาดุกด้วย สรุปว่าปลาทั้งที่ได้ทั้งปลาช่อนและปลาดุก เตี้ยกลับขึ้นมาตอนดึกๆ ยังลุกขึ้นมาดูผลงาน บางคืนได้ปลาช่อนตัวโตๆ หนักถึง 2-3 โล คันเบ็ดที่ใช้ล่าก็เป็นไม้ไผ่ยาวประมาณ 3 วา ต้องแบกไปเดินจากบ้านประมาณ 3-4 กิโลเมตร”⁷¹

⁷⁰ สำราญ สาสนัส หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ทุก สาสนัส อ่างแล้ว 17 กรกฎาคม 2555

⁷¹ เจริญ โชติรุจิรานนท์ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ คุณพ่อยุคต์ โชติรุจิรานนท์ อายุ 91 ปี (2461-2552) ณ เมรุวัดแหลมไผ่ ต.มะลวน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี วันอาทิตย์ ที่ 9 สิงหาคม พ.ศ.2552

ภาพที่ 5 : ซ้าย-ขวา การไถนาด้วยควาย และปลาช่อนตากแห้ง

4.2.1 หมู่ท่ง ทำตาลโหนด

ชุมชนเมืองพุนพิณมี “ต้นโหนด” (โหนด) ขึ้นอยู่ทั่วไปบริเวณแนวคันนาหรือ “หัวนา” โดยเฉพาะในชุมชนพื้นที่ “หมู่ท่ง” ตำบลมะลวน และตำบลหัวเตย จนมีคำพูดติดปากว่า “บ้านฉานไม่มีหรัย นอกจากไผ่กับโหนด”⁷² เนื่องจากบ้านหัวเตยสภาพดินไม่สมบูรณ์เป็นดินเปรี้ยวปลูกพืชอย่างอื่นไม่ได้นอกจากทำนา ทำงานจักสานด้วยไม้ไผ่ และทำตาลโหนด “...อยู่ที่บ้านหัวหาร (มะลวน)..แต่ยังทำนาและทำตาลโหนด เคี้ยวน้ำตาล...”⁷³

ต้นโหนดเป็นพืชเศรษฐกิจอย่างหนึ่งในชุมชนท้องถิ่นภาคใต้ นอกจากทำน้ำตาลแล้วยังให้คุณค่าใช้ประโยชน์ได้ทุกส่วน ลำต้นใช้ก่อสร้าง รากต้มแก้โรคตานขโมย ทางตาลใช้ทำรั้วบ้าน คอกสัตว์ และทำเชื้อเพลิง ใบตาลใช้มุงหลังคา กั้นฝา เย็บเป็นกระแฉกกันฝน เย็บทำหมวก และทำเชื้อเพลิง ซ่อดอกตัวผู้ตากแห้งทำเชื้อเพลิง เป็นส่วนผสมยาต้มบำรุงกำลัง และใช้กินแทนหมาก ผลตาลใช้ทำอาหารประเภทยาและแกง ผลตาลแก่คั้นเอาน้ำใช้ทำขนมตาลและเป็นอาหารสัตว์ เปลือกผลตาลตากแห้งเป็นเชื้อเพลิง ส่วนใยตาลนำมาจักสานเป็นงานฝีมือ เช่น หมวก กระเป๋า กล่องบุหรี และฟืนเป็นเชื้อเพลิง ใช้ผูกของ ทำเครื่องดักสัตว์และทำไม้กวาด เมล็ดแก่ใช้เผาถ่าน⁷⁴ จาวใช้รับประทานสดหรือทำขนมลูกตาลลอยแก้ว “...เวลาหิวก็มีลูกตาลอ่อนซึ่งเป็นฝีมือป้อนจากต้นตาลสูง

⁷² สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อายุ 65 ปี ข้าราชการครูบ้านฉาน บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 7 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 4 กุมภาพันธ์ 2559

⁷³ เจริญ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

⁷⁴ (อิงอร เทรบูลย์และอุดม หนูทอง, 2542) *ตาลโหนด* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 6 หน้า 2651-2662

ลิว เพื่อจะเอามาให้หลานกิน แม่และพวกผมชอบมาก ชมว่าลูกตาลที่นี้อร่อยสุดๆ...⁷⁵ เวลาหน้าแล้งไปเอางวงโหนดมาทำจิ้ง”⁷⁶ และปาดวงตาลเพื่อทำ “น้ำหวาน” น้ำหวานที่ได้เป็นเครื่องดื่ม หรือใช้ทำ “น้ำส้มโหนด” สำหรับปรุงอาหารแทนน้ำส้มสายชู “กึ่งทำตาลโหนด และกึ่งขึ้นต้นตาลนำน้ำหวานและลูกตาลมาให้กินทุกครั้ง...ผมยังจำได้ตอนเล็กๆ ผมจะชอบออกไปหาปลากับกึ่ง แล้วเอาลูกปลามาต้มส้มแบบฉบับของกึ่ง รสชาติจะออกเปรี้ยวๆ หวานๆ โดยใช้ น้ำส้มและน้ำตาลโหนดที่ทำเองมาปรุง”⁷⁷ ถ้านำมาปรุงเปลี่ยนสภาพเป็น “น้ำหวานเมา” หรือ “หวาน” และถ้านำน้ำหวานมาเคี่ยวก็เป็นน้ำผึ้ง เคี้ยวต่อไปก็ได้น้ำตาลปึกและน้ำตาลแว่น นอกจากนั้นยังมีการทำน้ำตาลมะพร้าวและน้ำตาลจาก จากต้นมะพร้าวและต้นจากแต่ไม่แพร่หลายเหมือนกับน้ำตาลโหนด

การทำน้ำตาลโหนดมีขั้นตอนและวิธีการทำดังนี้ เริ่มด้วยการเลือกต้นตาลอายุประมาณ 12 ปี ที่ออกช่อดอก หรือ “งวง” ในเดือนธันวาคมถึงกุมภาพันธ์ ตาลตัวผู้ออกงวงเป็นช่อไม่มีผล ส่วนตาลตัวเมียออกงวงเป็นทะลายเต็บโตเป็นผล หลังออกงวงประมาณ 15 วัน คนทำตาลจะนำไม้ไผ่มาทำเป็น “โอง”(พะอง) คาคับต้นตาลเรียกว่า “พาดตาล” บางคนป็นโดยใช้เชือกคล้องเท้าโอบกระชับกับต้นตาล เรียกว่า “โอบทัด” เมื่อขึ้นถึงปลายตาลจะตัดใบตาล ผ่าบิดเป็นเกลียวเชือก ผูกงวงตาลโยงกับทางอันบนในหิ้งวงกระดกขึ้น และใช้ไม้ “คาบตาล” มี 2 แบบ คือไม้คาบตาลตัวผู้และไม้คาบตาลตัวเมีย คาบหนีบงวงตาบเป็นจังหวะ 10 ครั้ง ช่วงแรกทำวันละ 2 ครั้ง เข้าเย็น ทำติดต่อกัน 2-3 วัน ต่อมาคาบวันละครั้ง ทำอีก 4-5 วัน จากนั้นลองใช้มีด “ปาดตาล” ที่ปลายงวงควาน้ำหวานไหลหรือยัง ถ้าน้ำหวานไหลเรียกว่า “ตั้งถบ” ถ้ายังไม่ไหลให้ปาดเหนือรอยปาดเดิมขึ้นเล็กน้อย ช่วงนี้ถ้าเป็นตาลตัวเมียให้แต่งงวงให้เรียบด้วยการลิดลูกทิ้งให้หมด เมื่อน้ำหวานเริ่มไหลให้น้ำ “บอกตาล” (กระบอกตาล) ทำด้วยไม้ไผ่ ไปใส่โคลนเลนนำมาผูกแข่งงวงตาล เรียกว่า “แข่งบอก” แข่วันกับคืนแล้วเอากะบอกออกและเทน้ำโคลนใส่ยอดตาล เชื่อว่าทำให้ตาลอ้วน จากนั้นทำความสะอาดงวงและปาดตาลให้สั้นรอยน้ำโคลนที่งวงตาลดูดซับไว้ ตาลที่เริ่มปาดใหม่ 2-3 วันแรก เรียกว่า “ตาลหน้างวง” ต้องปล่อยทิ้งหรือรองไว้ทำน้ำส้มเรียก “น้ำส้มโหนด” จากนั้นนำกระบอกตาลที่สะอาดใส่สะเก็ดไม้เคี่ยมป้องกันไม่ให้ น้ำหวานเปรี้ยวเร็วมาผูกงวงตาล และปาดรับน้ำหวานวันละ 2 เวลา ปาดตอนเย็น เก็บน้ำหวานตอนเช้า และปาดตอนเช้าเก็บน้ำหวานตอนเย็น

หลังจากได้น้ำหวานก็นำมาเทผ่านภาชนะรองลงในกระทะใบบัวตั่งบนเตาดินขนาดใหญ่ใส่ไฟเคี่ยว “... ตอนเล็กจะคอยตามเตี้ยเวลาเตี้ยขึ้นต้นโหนด จะคอยกินน้ำหวานที่เตี้ยเอาลงมาทุกกระบอก

⁷⁵ พงศ์พันธุ์ โชติรุจิรานนท์ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อยุกต์ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว พ.ศ. 2552

2552

⁷⁶ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพคุณแม่ทุก สาสนัส อ่างแล้ว พ.ศ. 2555

⁷⁷ สมศักดิ์ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว พ.ศ.2552

ทุกวัน⁷⁸ ผมจะช่วยกันเตรียมก่อไฟเพื่อเคี้ยวน้ำตาลโตนด⁷⁹ ขณะเคี้ยวก็ “ลวกบอกลด” ด้วยการตัก น้ำหวานที่เดือดในกระทะใส่กระบอกลูกเต้าแล้วเทผ่านภาชนะกรองใส่ กระทะ แล้วนำกระบอกลูกเต้าไปล้าง แดดลมให้แห้ง เพื่อใช้รองน้ำหวานจากต้นตาลต่อไป สำหรับน้ำหวานที่ต้ม จะต้มจนเป็นสีขาวขุ่นมี ฟองเรียกว่า “เป็นเยี่ยวม้า” นิยมนำมาราดข้าวรับประทานมีกลิ่นหอมหวานอร่อย ช่วงนี้ น้ำหวานจะ เดือดล้นกระทะ ต้องแบ่งต้มอีกกระทะ และใส่ไฟให้แรงให้น้ำหวานเดือดจนฟองหายไป ถ้าไฟอ่อน น้ำผึ้งที่ได้จะเปรี้ยว เรียกว่า “เคี้ยวไม่ถึงไฟ” เคี้ยวจนมีสีน้ำตาลขุ่น ถ้าต้องการเก็บเป็นน้ำผึ้งก็ ซาไฟ ตักใส่ไหหรือถักเก็บไว้ในรูปน้ำผึ้งรวง เมื่อเก็บไว้นานน้ำผึ้งที่ก้นไหจะแข็งเรียกว่า “น้ำตาลกรวด” และ ถ้าจะให้เป็น “น้ำตาลแว่น” ก็ยกลงจากเตามาวางบนแฉ่งดิน แล้วใช้ไม้กวาดทำด้วยเหล็กขุดมีด้ามยาว ใช้กวาดตีเรียกว่า “โซม” แรงๆ ประมาณ 5 นาที น้ำตาลจะเหนียวขึ้นได้ “น้ำตาลเหลว” นำมาใส่ขี้บ เก็บไว้เรียกว่า “น้ำตาลขี้บ” หรือ “น้ำตาลปึก” และบริเวณริมขอบกระทะก็จะเป็น “ตั้งเม” เหนียว ขึ้นหอมอร่อยเป็นที่ชื่นชอบของเด็กทุกคน “..เราคอยเดินตามปู่เก็บลูกหว้า ลูกตาล ลูกหวาย มะม่วง หิมพานต์ ตามปู่ไปอยู่ข้างๆ เตาเคี้ยวน้ำตาล คอยปู่ทำตั้งเมให้กิน”⁸⁰ และเมื่อโซมจนน้ำตาลงวดก็ เตรียมตักทำแว่น โดยเตรียมภาชนะปูรองด้วยผ้าขาวแล้วใช้ไม้พายเล็กๆ ตักน้ำตาลมาหยอดลงบนผ้า ขาวเป็นแว่นๆ ระยะห่างพอควรไม่ให้ติดกัน บางพื้นที่ก็ใช้ใบตาลขดเป็นแว่นรูปวงกลมแล้วหยอดลงใน แว่น ทั้งไว้สักครู่ น้ำตาลจะแห้ง ก็เก็บใส่ภาชนะบรรจุให้มิดชิด⁸¹

น้ำตาลโตนดได้รับความนิยมมากเนื่องจากรสชาติหอมหวานกลมกล่อม การทำน้ำตาลโตนดมี ขั้นตอนมากและเป็นอาชีพค่อนข้างยุ่งยากซับซ้อน เพื่อให้ได้น้ำตาลมีคุณภาพ กระบอกรองน้ำหวาน ต้องสะอาด จะต้องใส่เปลือกไม้เคี้ยวกันบูดให้ได้ที เคี้ยวให้นานและไฟแรง ต้องใช้เชื้อเพลิงที่มีคุณภาพ ดี เช่น ไม้ยาง ดังนั้นไม้พินจึงเป็นเชื้อเพลิงที่จำเป็นและสำคัญมาก “จากมะลวน ท่าฉาง ไชยา หน้าแล้งทำตาล เดือนอ้าย ยี่ สาม สี่ ห้า หก ก่อนทำต้องหาพินมาเตรียม ตอนเด็กๆ ต้องช่วยหาพิน บรรทุกใส่เรือ เดินทางไปหาระยะทางไกลพอควร 4-5 กิโลเมตร ไปหาในป่า ต้องใช้ขวานตัดพิน แล้วใช้ ควายนักลากออกจากป่า มาลงเรือบรรทุกกลับบ้าน”⁸² นอกจากนั้นต้องอาศัยความชำนาญเนื่องจาก เป็นงานเสี่ยงอันตรายจากการปีน “โอง” ซึ่งทำจากไม้ไผ่ขึ้นไปพาดกับต้นตาล ถ้าต้นตาลสูงมากก็ต้อง

⁷⁸ กาญจนา ศรีธธา หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อยุกต์ โชติธุจริานนท์ อ่างแล้ว 2552

⁷⁹ สมศักดิ์ โชติธุจริานนท์ อ่างแล้ว 2552

⁸⁰ จุฬารัตน์ ไลวานิช หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อยุกต์ โชติธุจริานนท์ อ่างแล้ว 2552

⁸¹ อิงอร เทรบุลย์ และอุดม หนูทอง อ่างแล้ว 2542 หน้า 2651-2662 และสัมภาษณ์นายมนัส จันทร์แจ่มใส อายุ 79 ปี ทำตาลโตนด บ้านเลขที่ 6 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

⁸² สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อายุ 87 ปี เจ้าของโรงเรียนธีราศรมวิทยา บ้านเลขที่ 8 ถนนธีราศรม ตำบล ท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 มกราคม 2559

ต่อไม้ไผ่หลายลำ แล้วขึ้นไปปาดตาลและน้ำหวานลงมา ถ้าปีนพลาดก็ถึงแก่ชีวิต การทำตาลให้ผลดี ในช่วงระยะเวลาสั้น ตั้งแต่เดือนมกราคมถึงเมษายน หลังจากนั้นอากาศร้อนจัดและตามด้วยฤดูฝน น้ำหวานจากวงจะออกน้อยและเป็นอันตรายในการปีน ตาลต้นหนึ่งๆ ให้น้ำหวานได้ทุกปีติดต่อกัน ประมาณ 80 ปี หลังจากนั้นน้ำหวานจะน้อยและต้นตาลจะสูงเกินไป เสี่ยงอันตรายไม่คุ้มกับเวลานิยมโค่นนำไม้มาใช้ประโยชน์อย่างอื่น⁸³

ภาพที่ 6 : ต้นตาลโตนดบนคันนา ทะลายตาล และลูกตาล

4.2.2 หมู่ตลาด คำขาย

ชุมชนเมืองพุนพินเริ่มมีผู้นอพยพโยกย้ายเข้ามาตั้งบ้านเรือนทำกินริมแม่น้ำตาปีฝั่งทิศตะวันตกบริเวณ “ท่าข้าม” มีทั้งคนไทยและคนจีนเข้ามาทำการค้าเล็กๆ น้อยๆ และเมื่อทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านชุมชน ที่ตั้งสถานีสุราษฎร์ธานีอยู่ที่บ้านท่าข้ามฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปี ต่อมาจึงมีผู้คนทยอยเข้ามาอาศัยทำกินฝั่งตะวันออกเพิ่มมากขึ้นจนกลายเป็นชุมชนย่านการค้าขนาดใหญ่บริเวณสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี และภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ก็มีชุมชนบริเวณสถานีรถไฟมะลวน และชุมชนสถานีรถไฟบ้านขนายในตำบลบางนอน นอกจากนี้ก็มีชุมชนย่านการค้าเล็กๆ ตลอดเส้นทางคมนาคมทางน้ำริมแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง เช่น ตลาดหัวท่าริมคลองพุนพินบริเวณบ้านหัวเขาในตำบลศรีวิชัย และตลาดท่าโรงช้างริมแม่น้ำพุมดวงในตำบลท่าโรงช้าง

4.2.2.1 ตลาดพุนพิน หรือ ตลาดท่าข้าม

“ตลาดพุนพิน” คนท้องถิ่นเรียกว่า “ลาดท่าข้าม” (ตลาดท่าข้าม) เป็นชุมชนย่านการค้าขนาดใหญ่แห่งหนึ่งในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็น “แผ่นดินทองคำ” เนื่องจากมีผู้คนจำนวนมากอพยพเข้ามาทำมาหากินที่บริเวณชุมทางรถไฟสองฝั่งแม่น้ำตาปี ทำให้ตลาดท่าข้ามคึกคักมาก สถานีรถไฟ

⁸³ อิงอร เทรบุลย์ และอุดม หนูทอง อ้างแล้ว 2542 และ*การทำน้ำตาลโตนด* สุราษฎร์ธานี 2527

ท่าข้ามยังเป็นประตูเข้าสู่บ้านดอน “หลายคนพอใจที่จะบอกกล่าวทุกคนว่าเป็นเด็กท่าข้าม อำเภอพนุนพิน ด้วยความภูมิใจ เพราะมีคนเล่าให้ฟังว่า เด็กท่าข้ามฉลาดได้เห็นรถไฟก่อนเด็กอำเภออื่นๆ ซึ่งน่าจะเป็นความจริง”⁸⁴

ตลาดท่าข้ามฝั่งตะวันตก

ตลาดท่าข้ามเริ่มแรกตั้งอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตาปีด้านทิศตะวันตก กลุ่มคนที่ย้ายเข้ามาตั้งรกรากเป็นกลุ่มแรก ได้แก่ นายนิก เจริญเวช และนายเคียง วิชัยดิษฐ์ มาจากบ้านพนุนพินเข้ามาทำกิจการค้าไม้ซุง จากนั้นผู้คนที่เริ่มทยอยเข้ามาอยู่อาศัยและค้าขายมากขึ้นมีขุนประภิตกาญจนเขตร (ขาบ วิชัยดิษฐ์) อดีตกำนันทุ่งเตา อำเภอกาญจนดิษฐ์ และนายผิน คชรักษ์ ย้ายเข้ามาสร้างบ้านหลังใหญ่ในท่าข้าม นอกจากนั้นก็เป็นชาวจีนไหหลำเข้ามาตั้งถิ่นฐานค้าขาย⁸⁵ เช่น เปิดร้านทอง ขายเนื้อหมู และขายผลไม้

การทำป่าไม้ กิจการป่าไม้ในสุราษฎร์ธานีเป็นการดำเนินงานของบริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัด สิ้นใช้ จากประเทศเดนมาร์ก พรรณไม้ที่สำคัญ ได้แก่ ไม้ยาง ไม้ตะเคียน ไม้ยุง ไม้กั้นกรา(ไม้ดำเสา) ไม้เคี่ยม ไม้พะยอม ไม้หลุมพอ ไม้อินทนิล ไม้แดง ไม้มังตาน ไม้กะทัง ไม้โตแหลม เริ่มจากการตัดไม้จากบึงขุนทะเล เขตแม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง และนำมาเลื่อยแปรรูปที่โรงเลื่อยจักรของบริษัท ผลประโยชน์ส่วนใหญ่จากการทำไม้จึงเป็นของบริษัทต่างชาติอยู่หลายสิบปี จนเมื่อบริษัทอีสต์เอเชียติกล้มเลิกกิจการ จึงมีองค์การอุตสาหกรรมป่าไม้และบริษัทต่างๆ เข้ามาทำกิจการป่าไม้ขยายไปยังพื้นที่ต่างๆ อย่างกว้างขวาง⁸⁶

การค้าไม้ซุง นายนิก เจริญเวช เป็นพ่อค้าใหญ่ในชุมชนเมืองพนุนพิน มีเรือใบ 3 หลัก สำหรับใช้เดินทะเลและมีโกดังสำหรับเก็บสินค้า คนท้องถิ่นเรียก “นายเรือนิก” หรือ “นายเรือ” โดยนำไม้ซุงมาจากท่าขนอน อำเภอดูริรัฐนิคม และไม้ซุงจากขุนทะเลในอำเภอเมืองสุราษฎร์ฯ บรรทุกเข้าไปขายในกรุงเทพฯ ส่วนซากกลับจะซื้อเกลือที่บ้านแหลมจังหวัดสมุทรปราการมาขายที่สุราษฎร์ธานี⁸⁷

⁸⁴ (ยงยุทธ วงศ์เจริญ, 2543) หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ 2543

⁸⁵ นายเม่งตง แซ่ลิ้ม(บิดานางกิมเชื่อม ประดิษฐ์พงษ์) ร้านสองพี่น้อง นายยิวจ้ง แซ่ลิ้ม(บิดานางกิมส่วน แซ่ลิ้ม) ขายเนื้อหมู นายแดง (แซ่เหลียง) จินตรานันต์(บิดานางบุญสม ทวีศักดิ์) ค้าขายผลไม้ นายไค้ตง แซ่ฉั่ว(บิดานายส่วน อุดมชโลธร) เปิดร้านทำทอง นายเช็กพก แซ่ห้งัน(บิดานางไต้พง สนุกพงศ์ธร) นายฮุยตง แซ่หม่ง(บิดานายยงยุทธ วงศ์เจริญ) นายหย่วนหมิ่น แซ่เตีย(บิดานายประกอบ ธาณินธานนท์) -กนก งานไฟโรจน์ 2543

⁸⁶ ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ อ่างแล้ว หน้า15 และหน้า 25

⁸⁷ กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543

“เมื่อสามปีที่แล้ว ผมกับเพื่อนขับเรือมาแถวนี้ มาหาท่อนไม้ มาค้ำน้ำหนักไม้ซุงตรงบริเวณแค่มแม่น้ำตาปี กับแม่น้ำพุมดวงไหลมาจบ(บรรจบ)กัน เป็นโค้งน้ำอยู่หน้าวัดท่าข้าม มอกอน(สมัยก่อน)มีแพลากไม้มาส่งโรงเลื่อย ไม้ขาด มางม(ค้ำน้ำ)หาไม้ แพมาตามทางนี้ มาจากบดงคีรีรัฐ ท่าหนอง คลองยัน หนาย (บ้านหนาย) น้ำรอบ ท่าโรงช้าง ไปโรงเลื่อยที่ท่าข้าม บ้านดอน ชุงขาดจมน้ำเต็มเหม็ด (เยอะมาก) มีทั้งไม้ยาง ไม้เคี่ยม ไม้หลุมพอ ไม้เคียนทอง(ตะเคียน) ไม้เคียนทราย ไม้เคียนชวย ไม้บะ เรือลำที่เข (นั่ง)นี้ ก็ทำมาจากไม้เคียนทอง ผมกับเพื่อนสองคนดำลงไปได้น้ำ ใส่หน้ากากออกซิเจนโพกเซีย(ผูก เชือก) ให้เพื่อนอีกคนเฝ้าบนเรือคอยถักเชือก(กระตุกเชือก) ถ้าเกิดหรัย(อะไร)ขึ้น”⁸⁸

ร้านทำทอง ร้านทองในยุคแรกไม่มีการนำทองรูปพรรณมาวางขายในตู้โชว์เหมือนในปัจจุบัน นายไค้เตง แซ่ฉั่ว เปิดร้านทำทองเป็นเจ้าแรกในตลาดท่าข้าม การตีทองรูปพรรณจะใช้คีมจับทองแท่งตีบนทั่งเหล็กให้แบน แล้วรีดให้เป็นเส้นกับแผ่นเหล็กที่เจาะรูไว้บัดกรีให้เป็นรูปตามที่ต้องการ โดยใช้น้ำประสานทองเป็นตัวเชื่อม ต้องใช้ปากเป่าท่อโลหะกับไฟตะเกียง หรือใช้เท้าเหยียบเครื่องสูบลมที่มีท่ออย่างมาสมสำหรับเป่า⁸⁹ “ทองคำบาทหนึ่งราคา 20 บาท ครกเปือลูกบาทห้าสิบตังค์ ครกบดลูก 3 บาท วัควายตัว 40 บาท หมูตัว 4 บาท ขายหมูตัวซื้อป็นโตได้ลูก(เถา)หนึ่ง”⁹⁰

ห้องแถวเช่า เมื่อมีคนเข้ามาอยู่อาศัยและทำกินเพิ่มมากขึ้นก็กลายเป็นชุมชนใหญ่ มีบ้านเรือนหลายหลังตั้งอยู่ริมถนนดินสายแคบๆ “นายเรื่อนิก” ได้สร้างห้องแถวไม้หลังคามุงจากให้ผู้ที่ย้ายเข้ามาได้เช่าอยู่อาศัย ต่อมาในปี พ.ศ.2470 นายชิต ทวีพาณิชย์(ทวีทอง) และน้องชายนายเกื้อ ทวีทอง ซึ่งเป็นลูกพี่ลูกน้องของนายนิก เจริญเวช จากบ้านพุนพินได้ย้ายเข้ามาทำการค้าพร้อมกับคนอื่นหลายคน

โรงภาพยนตร์ ในปี พ.ศ. 2471 “นายเรื่อนิก” ได้สร้างโรงภาพยนตร์ชื่อ “เจริญภิรมย์” คนท้องถิ่นเรียก “วิกนายเรื่อนิก” และสร้างตลาดสดริมแม่น้ำใกล้โรงภาพยนตร์ เรียกว่า “ตลาดนายเรื่อนิก” หรือ “ตลาดนายเรือ”

ตลาดสด หรือ “ตลาดนายเรื่อนิก” เป็นตลาดสดที่ทำการค้าขายในเรือนแพริมฝั่งแม่น้ำตาปี คนในชุมชนเมืองพุนพินจากหนองไทร มะลวน ศรีวิชัย และที่อื่นๆ อาศัยเรือเป็นพาหนะในการเดินทางนำข้าว ปลา อาหาร และพืชผักผลไม้มาซื้อขายแลกเปลี่ยน มีเรือพ่อค้าคนจีนไทหล่าบรรทุก

⁸⁸ สัมภาษณ์นายอมรรัตน์ ศรีไสว อายุ ปี 53 ปี ทำสวนและหาปลา บ้านเลขที่ 102/3 หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 23 เมษายน 2559

⁸⁹ กนก งานไพโรจน์ อ้างแล้ว 2543 หน้า 102

⁹⁰ สัมภาษณ์นายวิรัช แซ่ลิ้ม อายุ 99 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 2 ตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

กะปิ หรือ “เรื่อเคย” จากปากกะเตะ อำเภอกาญจนดิษฐ์ “เคยกะเตะ” มีชื่อเสียงเป็นที่นิยม จึงมีเรื่อเคยจอดเป็นแถวเรียงรายอยู่หลายลำ นอกจากนั้นก็มีเรื่อปลา และเรื่อปู ลักษณะเรื่อเป็นเรื่อกลมเล็ก ๆ ยาวประมาณ 5 วา ใช้ใบแทนเครื่องยนต์ เวลาเข้าฝั่งลดใบลงแล้วใช้แจว⁹¹

ภาพที่ 7 : บ้านเรือน และร้านค้าในตลาดท่าข้าม

(ภาพประกอบจากเว็บไซต์)

ตลาดท่าข้ามฝั่งตะวันออก

เมื่อทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพิน ที่ตั้งสถานีอยู่ทางทิศตะวันออกของแม่น้ำตาปี ในปี พ.ศ.2463 ย้ายที่ว่าการอำเภอพุนพินจากบ้านพุนพินมาตั้งใกล้สถานีรถไฟ เดิมมีเพียงครอบครัวของนายโรย นางเผือก พิมลรัตน์ (บิดาของนายนิก พิมลรัตน์) แพทย์ทำโร่นาอยู่ครอบครัวเดียว ต่อมาประมาณ พ.ศ.2472-2473 มีผู้บุกเบิกเข้ามาอาศัยทางฝั่งตะวันออก ได้แก่ ขุนพิมลโกศากร (จรัส พิมลศรี) อดีตเสมียนตราอำเภอพุนพิน นายเซย บุญชูช่วย และนายเลื่อน บุญชูช่วย ต่อมาก็มีผู้ย้ายเข้ามาเป็นรุ่นบุกเบิกรุ่นแรก⁹² ของตลาดท่าข้ามฝั่งตะวันออก

⁹¹ กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 109

⁹² ได้แก่ นายเม่ง จินาสุน นายตี บวรณศิลป์(ร้านเลิศรส) นายโชติ ประดิษฐ์พงศ์ (ร้านประดิษฐ์พงศ์) นายสุธรรม วงศ์เจริญ นายลั่น กอสุราษฎร์ นายอิต รามวงศ์ นายช่วย ศิริรักษ์ และนายเกตุ ละออสุวรรณ - กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 110

ตลาดท่าข้ามฝั่งตะวันออกยังเป็นเพียงชุมชนเล็กๆ สถานีรถไฟตั้งอยู่ริมแม่น้ำ(เยื้องกับสถานีรถไฟปัจจุบัน) อยู่ห่างจากหอสัญญาณเล็กน้อย หลังสถานีมีโกดังเก็บสินค้า มีถนนดินแคบๆ สายเดียวสองข้างถนนเป็นเรือนไม้สองชั้นหลังคามุงด้วยกระเบื้องและสังกะสี ถ้าเป็นเรือนไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจาก ของที่นำมาขายไม่ว่าจะเป็นอาหารการกินและผักผลไม้จะวางขายกันหน้าบ้าน ไม่มีน้ำประปา และไฟฟ้าต้องใช้ตะเกียงน้ำมันก๊าด บ้านมีฐานะดีจะใช้ตะเกียงอิตต้าหรือตะเกียงเจ้าพายุ ย่านชุมชนที่มีผู้คนจอแจจะอยู่บริเวณโรงแรมสุราษฎร์สุราษฎร์มัย เป็นโรงแรมหลังแรกในตลาดท่าข้าม บริเวณนี้เรียกว่า “หัวถนน” ห่างออกไปประมาณ 100 เมตร เป็นท้ายตลาดเรียกว่า “บ้านล่าง”⁹³

ช่วงสงครามในปี พ.ศ.2486 สะพานข้ามแม่น้ำตาปีถูกระเบิดทำลายตัดเส้นทางคมนาคม การขนส่งสัมภาระและตู้รถไฟต้องใช้ “แพขนานยนต์” ที่บ้านของนายลำดวน ครูชุเดช และนายจำนง แก้วนิคม และขึ้นฝั่งที่ทำทรายกัจฉอนันต์ สำหรับสถานีรถไฟมีอยู่ 2 ฝั่ง คือ ฝั่งตะวันออกเรียก “สถานีสุราษฎร์ธานี 1” และฝั่งตะวันตกเรียกว่า “สถานีสุราษฎร์ธานี 2” อยู่หลัง “วิกนายเรือนี้” หรือโรงแรมสหเจริญภิรมย์ ผู้โดยสารรถไฟมีจำนวนมากต้องมานอนพักค้างคืนที่ท่าข้าม และต้องนั่งเรือไปขึ้นรถไฟฝั่งตรงข้าม ทำให้มีคนจากที่ต่างๆย้ายเข้ามาทำมาหากินในท่าข้ามมากขึ้น ทั้งรับจ้างแจวเรือข้ามฝาก รับจ้างขนสัมภาระ และให้บริการที่พัก⁹⁴

โรงแรม หลังสงครามมีโรงแรมเกิดขึ้นแห่งแรกฝั่งตะวันออกชื่อ “โรงแรมเพงหมื่น” ของนายบุญรอด งานไฟโรจน์ (เตงหลิน แซ่หัง) เป็นอาคารไม้ 2 ชั้น ใช้ไม้เสม็ดทำเสากลม หลังคามุงจาก ใช้ตะปูลวด ต่อมาก็มีโรงแรมค้อยข้างดีขึ้นชื่อ “โรงแรมอุ่ทอง” ของนายทองย้อย สรงประภา ใช้เสา 3 เหลี่ยม มุงหลังคาด้วยสังกะสีและกระเบื้อง และต่อมาก็มีโรงแรมเฉลิมโกศัยของขุนพิมลโกศากร โรงแรมจงเอียงของนายกิม แซ่โจ้ว โรงแรมเฮียบเส็งของนายจิ้นม แซ่ลิ้ม โรงแรมมุยจินของนายเอ็ง เหลี่ยม แซ่เจียม โรงแรมมหาชนของนายสร้ง แซ่ต่าน โรงแรมสินสวัสดิ์ของนายสุรินทร์ เจริญลาภ โรงแรมขาวของนางวาส ศรีวิเศษ และโรงแรมศิริกุลของนางผู้ง จิตแจ่ง และมีที่พักชั่วคราวอีกหลายแห่ง ส่วนฝั่งตะวันตกมีโรงแรมของนายตี ศรีนภา เป็นทั้งที่พักและขายอาหาร ตั้งอยู่ริมแม่น้ำเป็นอาคารไม้ชั้นเดียว หลังคามุงสังกะสี และโรงแรมของนายหมื่น วิชัยดิษฐ์ เป็นอาคารไม้สองชั้นหลังคามุงกระเบื้อง ตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี 2⁹⁵

แจวเรือจ้าง มีคนเข้ามาอาศัยทำมาหากินในตลาดท่าข้ามจำนวนมากหลากหลายอาชีพ แม้กระทั่งอาชีพหญิงให้บริการ กลุ่มมีฉาชีพลั้งกระเป่า และรับจ้างแจวเรือข้ามฝาก “ปกติ

⁹³ กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 110

⁹⁴ กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 117

⁹⁵ กนก งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 118

คนละ 5 บาท เมื่อแจวมายังกลางแม่น้ำคิดราคาคนละ 10 บาท หากไม่จ่ายจะลอยล้าอยู่กลางแม่น้ำ ทำให้ผู้โดยสารไปไม่ทันขึ้นรถไฟ จำใจต้องจ่าย” เป็นการกระทำของคนต่างถิ่น ที่ทำให้คนท้องถิ่นในชุมชนเสียชื่อเสียง บางคนไปสมัครงานที่ภูเก็ตเมื่อบอกว่ามาจากสุราษฎร์ธานีนายหัวปฏิเสธไม่รับเข้าทำงาน⁹⁶

เพลิงไหม้ตลาด ในปี พ.ศ.2494 ตลาดท่าข้ามเกิดเพลิงไหม้ครั้งใหญ่เพลิงเผาผลาญอาคารบ้านเรือนและร้านค้าจากหัวถนนจนมาถึงบ้านล่าง เมื่อก่อสร้างอาคารขึ้นมาใหม่ ถนนที่มีอยู่สายเดียวและแคบในตลาดท่าข้าม จึงมีการขยายให้กว้างขึ้นด้วยการขอความร่วมมือเจ้าของที่ดิน เรียกว่า ถนนราษฎร์บำรุง ซอย 1 เป็นเส้นทางเก่าผ่านทางรถไฟไปตลาดบ้านดอน ต่อมาการรถไฟปิดกั้นห้ามผ่านและสร้างสะพานลอยให้คนข้ามแทน ยานพาหนะต้องอ้อมทางทิศใต้บริเวณที่รับส่งสินค้า และมีผู้บริจาคที่ดิน⁹⁷ เป็นที่สาธารณะเพื่อตัดซอยและตั้งชื่อตามผู้บริจาค เช่น ซอยศิลปะพรพงศ์ ซอยพิมลรัตน์ และซอยปิ่นทองอุทิศ ปัจจุบันชื่อซอยเหล่านั้นหายไปหมดแล้วเหลือเพียงซอยตัวเลข⁹⁸

ไฟฟ้า ในปี พ.ศ.2498 นายนิกุล บุรณศิลป์ เป็นคนแรกที่น่าไฟฟ้าเข้ามาใช้ในตลาดท่าข้าม โดยตั้งเครื่องกำเนิดไฟฟ้าที่บ้านในซอยศิลปะพรพงศ์ และบริการจ่ายกระแสไฟฟ้าให้ตามบ้านเรือนที่ต้องการใช้ไฟฟ้า โดยปล่อยกระแสไฟเฉพาะกลางคืน ด้วยการเก็บค่าบริการต่อดวงเป็นรายเดือน ต่อมาการไฟฟ้าส่วนภูมิภาคได้ตั้งโรงไฟฟ้าขนาดเล็กข้างโรงเรียนวัดตรณาราม ทำให้นายนิกุล ต้องเลิกกิจการ⁹⁹

น้ำประปา นายเชื้อ ทวีทอง ได้ตั้งเครื่องสูบน้ำที่ศาลาท่าน้ำถนนราษฎร์บำรุง ซอย 1 มีนายนิยม เจริญเวช เป็นผู้จัดการดูแล โดยต่อท่อน้ำไปตามบ้านเรือนที่ต้องการใช้น้ำ และสูบน้ำปล่อยให้เป็นเวลา โดยคิดค่าบริการเป็นรายเดือน ทำให้ผู้มีอาชีพรับจ้างหาน้ำค่อยๆ หมดไป จนกระทั่งการประปาส่วนภูมิภาคเข้ามาดำเนินการ ในที่สุดโรงสูบน้ำของนายเชื้อจึงต้องเลิกกิจการไป¹⁰⁰

⁹⁶ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 118-120 สัมภาษณ์นายจุฬา จุฬาคักดี อายุ 80 ปี พ่อค้าไก่ชำแหละ ตลาดท่าข้าม หมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม อำเภอพนงิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 ธันวาคม 2558

⁹⁷ นายตี บุรณศิลป์ ชื่อซอยศิลปะพรพงศ์ (ราษฎร์บำรุง ซอย 2) นายนิก พิมลรัตน์ ชื่อซอยพิมลรัตน์ (ราษฎร์บำรุง ซอย 3) และนายเทศ ปิ่นทอง ชื่อซอยปิ่นทองอุทิศ (ราษฎร์บำรุง ซอย 4) - กนก งานไพโรจน์ 2543

⁹⁸ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 122 -123

⁹⁹ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 123

¹⁰⁰ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 123

4.2.2.2 ตลาดมะลวน

ตลาดมะลวนตั้งอยู่ใกล้สถานีรถไฟมะลวน ในตำบลมะลวน เดิมคือสถานีรถไฟบ้านดอนรี ตั้งอยู่ที่ตำบลหัวเตย ต่อมาในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 มีพ่อค้าชาวจำนวนมากอยู่ที่บ้านมะลวน จึงย้ายสถานีรถไฟจากบ้านดอนรีไปอยู่ที่บ้านมะลวน¹⁰¹ ก่อนทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านพื้นที่แถบนี้เป็นทุ่งนา บ้านเรือนตั้งอยู่ห่างๆ ทำนาปลูกข้าวและทำตาลโตนด “ถ้าตามบ้านเรือนยังใช้ครกที่มข้าว ทำน้ำหวานมาจากต้นตาล คนไทยทำนา มีคนจีน 2 บ้าน คือ แจ็กเหงาเมียซื้อลินมีลูกค้าขาย และโก้เหวียง”¹⁰² จากนั้นก็มีผู้คนมาตั้งบ้านเรือนอาศัยใกล้สถานีรถไฟจนกลายเป็นชุมชนการค้าใหญ่รองจากตลาดท่าข้าม

“หลังสงคราม พ.ศ.2491 การค้าขายเป็นตลาดใหม่ชื่อว่า “ตลาดคูแพรก” เป็นสามแยกทางน้ำ มาจากทางหัวเตย ทางท่าฉาง ทางทุ่งอ่าวและหัวเขา รถไฟลงใต้วันหนึ่งมีหลายขบวนทั้งตอนเช้าเที่ยง และเย็น เรือแซง(กระแซง) มีลัมโอบจากในบางมาขายแจวกันมา 3 ลำ หุงข้าวกินกันในเรือคนลวน(มะลวน)ออกคลองใต้กังขึ้นเรือกลไฟไปบ้านดอน บางคนไปบ้านดอนทางหัวเขาออกในบางช่องลม ตอนเด็กๆ เคยไปหาปลาแถวนั้น ตลาดมะลวนเป็นถิ่นการค้าเจริญมาก ปี พ.ศ. 2498 เจริญมาก การค้าขายคึกคัก เพราะมี 2 เส้นทาง คือ ทางรถไฟ และทางน้ำ ผู้คนมาจากท่าเคย คลองไทรดอนรี ในอ่าว และหัวเขา เดินทางมาซื้อเสื้อผ้าที่ตลาดลวน (ตลาดมะลวน)”¹⁰³

“นอกจากนั้นในตลาดมะลวน ก็มีหมอแผนโบราณชื่อ “หมอพัน” ส่วนหมอหลวงหรือหมอญวน ชื่อหมอเรน ในตลาดมีโรงสีข้าว 2-3 โรง ได้แก่ โรงสีแม่สุนีย์หลังสถานีรถไฟ กับโรงสีหัวนลี (หงาเคียง แปะหงา) โรงสีไฟใช้หัวรถจักรไอน้ำ เป็นแหล่งรับซื้อข้าว เจ้าของโรงสีจะไปบรรทุกข้าวให้ถึงที่ค่อยคิดเงินเมื่อข้าวแพง ให้โรงสีหมุนไปก่อนได้ โรงหนังโรงแรก หลังคามุมสังกะสี นั่งท่อนมะพร้าว โรงหนังตาดำ ยายเรียง มีหนังเข้าฉายบ่อย หนัง 16 มิล พากย์สด เป็นหนังไทย มีพระองค์มิตร สมบัตินางเองเพชรรา นายดำมีแต่โรง ถ้ามีพากษ์คู่ชายหญิงจะมีคนเยอะ หนังขายยาในตลาดมะลวนมาก่อนหนังโรง ของสงวน กนกวิจิตร หนังมารรถไฟ ต่อมาใช้รถจี๊ปบุกตง ต่อมาก็มีโรงยี่เก ต่อมาก็มีหนังกลางแปลง รับหนังที่ออกจากวิกอีกทอดหนึ่ง¹⁰⁴ ในตลาดมะลวนยังไม่มีไฟฟ้าใช้...มีไฟฟ้าปั่นของบ้านตาเนียนให้บริการตั้งแต่ 6 โมงเย็นถึง 10 โมงกลางคืน หัวค่ำเพื่อนบ้านจะมานั่งคุยกันบนร้าน (แคร่

¹⁰¹ สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อ่างแล้ว 4 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁰² สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

¹⁰³ สัมภาษณ์นายจรูญ เหล็กกล้า อายุ 67 ปี อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁰⁴ สัมภาษณ์นายจรูญ เหล็กกล้า อ่างแล้ว 2 กุมภาพันธ์ 2559

หน้าบ้าน) เราก็จะมานั่งฟังนิทานมั่ง เรื่องมโนสาเร่มั่ง...¹⁰⁵ เตี้ยเป็นคนที่ยขยัน นอกจากเป็นช่างตัดผ้า และทำนาแล้ว ที่บ้านยังเลี้ยงหมูและปลูกผักหลังบ้าน ให้พวกเราได้เดินขายกันในตลาดมะลวน ในแต่ละวันเตี้ยตื่นประมาณตี 3 หุงข้าวเตรียมอาหารไว้ให้เรา แล้วค่อยเดินมาเอาควายไปไถนา จากบ้านในตลาดมะลวนมายังบ้านหัวหาร... มาเอาควายไปไถนา... ห่างจากบ้านประมาณ 3 กิโลเมตร กลับมาตอนเย็นก็ตัดผ้าอีก เตี้ยขยันมากไม่เคยหยุด ที่บ้านยังขายของชำ เตี้ยไปซื้อของที่ตลาดท่าข้าม ซื้อขนม ซื้อเป็ดพะโล้มาฝากเรา..”¹⁰⁶ บริเวณโดยรอบตลาดมะลวนเป็นพื้นที่ทำนา “หมู่ท้อง” บ้านเรือนที่อยู่ห่างไกลเส้นทางคมนาคมการเดินทางยังยากลำบาก “ถูกควายทอ(ขวิด) ทุกนวนลากควายไปหาหมอในเมืองบ้านดอน ไปขึ้นรถไฟที่มะลวนไปลงที่สถานีพุนพิน แล้วต่อไปบ้านดอนหยุดหายใจกลางทาง นึกว่าไม่รอดแล้ว ช่างเสดสา(เวทนา)”¹⁰⁷

ตลาดมะลวนเป็นชุมชนการค้าบริเวณสถานีรถไฟคล้ายกับตลาดท่าข้าม ลักษณะของตลาดเป็นอาคารไม้สองชั้นปลูกติดกันเป็นแถวยาว หน้าบ้านหรือชั้นล่างวางของขายส่วนชั้นบนเป็นที่พักอาศัยของครอบครัว มีสินค้าหลากหลายชนิดเช่นเดียวกับตลาดท่าข้ามแต่มีขนาดเล็กกว่า มีทั้งร้านขายของชำ ร้านหมอแผนปัจจุบัน ร้านตัดผม ร้านถ่ายรูป “วิกหนัง” หรือโรงภาพยนตร์ และมีโรงสีข้าวหลายโรง

4.3 วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง

ภายหลังจากมณฑลชุมพรย้ายที่ทำการมณฑลจากชุมพรมาตั้งอยู่ที่บ้านดอน และต่อมาเปลี่ยน ชื่อเป็น “มณฑลสุราษฎร์” ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นหลายอย่างในชุมชนเมืองพุนพิน โดยเฉพาะด้านการเมืองการปกครองที่เกี่ยวข้องกับผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ และการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่บ้านเมือง จนเกิดการรวมตัวต่อต้านและถูกกล่าวหาว่าเป็น “อั้งยี่”

4.3.1 การเมืองเรื่องผลประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ

สุราษฎร์ธานีมีทรัพยากรธรรมชาติอันอุดมสมบูรณ์ ดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ที่ผ่านมา โดยเฉพาะทรัพยากรป่าไม้ในเขตลุ่มน้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง รวมทั้งทรัพยากรแร่ธาตุและถ่านหิน จึง

¹⁰⁵ เจริญ โชติธุจจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

¹⁰⁶ เจริญ โชติธุจจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

¹⁰⁷ สัมภาษณ์นายเฟื่อง ภิญญาคงอายุ 76 ปี หมอพื้นบ้าน อายุ 76 ปี บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 5 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มกราคม 2559

เป็นชุมทรัพย์ที่สำคัญที่เป็นที่ต้องการและแย่งชิงของผู้มีอำนาจบ้านเมืองหลายฝ่าย จนกลายเป็นเรื่องของการเมืองระหว่างประเทศ และการเมืองภายในประเทศ ที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองสนับสนุนให้บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัดสินไช้ ดำเนินกิจการป่าไม้ในลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง และบริษัทบ่อถ่านศิลา จำกัดสินไช้ ดำเนินกิจการป่าไม้และเหมืองถ่านหินในสุราษฎร์ธานี

4.3.1.1. บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัดสินไช้ : กิจการป่าไม้ในลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง

บริษัทอีสต์เอเชียติกตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2440 โดยกัปตัน เอช.เอน.แอนเดอซัน จากประเทศเดนมาร์ก ด้วยการสนับสนุนของราชสำนักเดนมาร์ก ไทย และเงินสนับสนุนจากรัสเซีย จึงเป็นบริษัทใหญ่ที่สุดที่มีการเมืองระหว่างประเทศสนับสนุนให้เข้ามาแสวงหาผลประโยชน์จากทรัพยากรในเมืองไทย

สำหรับการเมืองในประเทศ มณฑลชุมพรอยู่ในอำนาจทางการเมืองที่แย่งชิงผลประโยชน์ของผู้นำ 2 ตระกูล คือ ณ นคร กับ ณ ระนอง และต่อมามีบริษัทอีสต์เอเชียติก ด้วยการสนับสนุนจากกรมหลวงดำรงราชานุภาพ เริ่มจากกิจการ “เหมาแมล์” คือรับส่งไปรษณีย์ภักดิ์ในแถบหัวเมืองปักษ์ใต้ฝั่งตะวันออก¹⁰⁸ ซึ่งเป็นธุรกิจควบคู่มากับกิจการเดินเรือ และด้วยบ้านเมืองมีประชาชนอาศัยตามลำน้ำ โดยเฉพาะชาวเมืองไชยาใหม่ที่มีแม่น้ำตาปีเป็นแม่น้ำสายหลักของเมืองและเป็นเขตป่าไม้ที่ดีที่สุดของมณฑล ทำให้บริษัทอีสต์เอเชียติกสนใจและเข้ามามีผลประโยชน์อย่างมหาศาลในกิจการทำป่าไม้ในเมืองไชยาใหม่¹⁰⁹

ในปี พ.ศ.2448 บริษัทอีสต์เอเชียติก ได้เข้ามาดำเนินกิจการป่าไม้ในลุ่มน้ำหลวง(ตาปี)ในเมืองไชยาใหม่(สุราษฎร์ธานี) โดยเริ่มจากเช่าที่ดินริมฝั่งแม่น้ำหลวงในตำบลบ้านหน้าจวน 6 ไร่เศษ ตั้งโรงเลื่อยจักร ปีต่อมาเช่าที่ดินเกาะกลางลำน้ำในตำบลมะขามเตี้ย สำหรับทำที่เก็บไม้ อีก 3 ปีต่อมาเช่าที่บริเวณที่พักข้าหลวงเทศาภิบาลปีละ 200 บาท และจ่ายค่าเรือต่างๆ 12,000 บาท เพื่อสร้างโรงเก็บสิ่งของ เพียง 2 ปีแรกก็ส่งไม้ไปยังขายต่างประเทศ และได้รับอนุญาตให้ตัดไม้ยางและไม้อื่นๆ ไม่จำกัดจำนวน เริ่มจากป่าไม้บริเวณริมคลองขุนทะเลในตำบลมะขามเตี้ย เมื่อไม้หมดก็ขยายวงกว้างออกไปเรื่อยๆ ทำให้กิจการของบริษัทรุ่งเรืองมาก และขออนุญาตผูกขาดการทำป่าไม้ทั้งหมดในแม่น้ำหลวง แต่รัฐบาลไม่สามารถอนุญาตได้เนื่องจากติดขัดเรื่องปฏิญญาฉบับไทย-อังกฤษ พ.ศ.2440 แต่เป็น

¹⁰⁸ ได้แก่ เมืองกำเนิดนพคุณ เมืองชุมพร เมืองหลังสวน เมืองไชยาใหม่ เมืองนครศรีธรรมราช เมืองสงขลา เมืองตานี เมืองสายบุรี เมืองกลันตัน และเมืองตรังกานู-เดโซ บุญชูช่วย 2527

¹⁰⁹ (เดโซ บุญชูช่วย, 2527) บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัดสินไช้ การสัมมนาวิชาการประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้ วันที่ 20-23 มกราคม 2527 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี

ที่เข้าใจว่าเสนาบดีกระทรวงมหาดไทยช่วยเหลือ เช่น พ.ศ.2444-พ.ศ.2463 ได้รับอนุญาตตัดไม้ยางครวละ 10,000 ต้น ในปี พ.ศ.2468 ขออนุญาตตัดไม้ยางในป่าลุ่มน้ำพุมดวงเพิ่มเป็น 30,000 ต้น เพื่อขยายกิจการโรงเลื่อยที่บ้านดอน แต่ไม่ได้รับอนุญาต เนื่องจากกลัวไม้หมดป่าและยังไม่ได้สำรวจจำนวน สุดท้ายได้รับอนุญาตตัด 10,000 ต้น “ตำบลบ้านยาง อำเภอคีรีรัฐนิคม สมัยก่อนเป็นป่าไม้ การทำไม้ ไม้ยาง ไม้เคียน หลวงทำบนเขา”¹¹⁰ “...พ่อเฒ่าทำเอเซียติก บริษัทค้าไม้ ในเขตพุนพิน - คีรีรัฐ อยู่ 10 ปี เป็นความซำง ดูแลซำง ลากไม้จากบนป่า มาลงท่าร่อ ติดกับวัดถ้ำ(สิงขร) ท่าร่อเป็นที่พักไม้ แล้วก็ล่องไปพุนพินท่าซำม ไม้ท่อนผูกเรียงเป็นแพ ใช้เรือกลไฟลาก...”¹¹¹ ถึงปี พ.ศ.2475 บริษัทได้รับอนุญาตสร้างทางรถไฟชนไม้ระยะทาง 12 กิโลเมตร ในตำบลบางเบา อำเภอท่าซำม (พุนพิน) และอำเภอบ้านนาสาร กำหนด 15 ปี (พ.ศ.2475-พ.ศ.2490) และผ่านเขตที่ดินสงวนของบริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัดสินใช้¹¹²

4.3.1.2 บริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัดสินใช้ : กิจการป่าไม้และถ่านหินมณฑลสุราษฎร์

ในปลายสมัยรัชกาลที่ 5 ที่ดินสองข้างทางรถไฟสายใต้ถูกหวงห้ามไว้ข้างละ 200 เส้น ไม้อนุญาตให้ตรวจแร่จนกว่าทางรถไฟสายใต้จะสร้างเสร็จ โดยเฉพาะสองข้างทางรถไฟที่ผ่านเมืองไชยาใหม่ไปถึงอำเภอเขาขาว จังหวัดตรัง เป็นเขตที่มีสินแร่จำนวนมาก มีบริษัทต่างชาติยื่นขอตรวจแร่แต่ถูกรัฐบาลปฏิเสธ ในปี พ.ศ.2458 พระยายมราช (ปั้น สุขุม) ดำเนินการตามพระราชปราชญ์ของรัชกาลที่ 6 เรื่องถ่านศิลาในมณฑลชุมพร ในปีถัดมาทรงมีพระราชหัตถเลขาถึงกรมหลวงราชบุรีดิเรกฤทธิ์ ความว่า “ด้วยบ่อถ่านศิลา ตำบลกระชุม อำเภอพระแสง และตำบลกระปาน อำเภอลำพูน จังหวัดไชยา ตามแผนที่แสดงเขตที่ได้ส่งมานี้ เห็นว่าควรสงวนไว้ เพราะฉะนั้นให้กระทรวงเกษตรธิการสงวนที่บ่อถ่านศิลา ๒ ตำบลนี้ ไว้เป็นที่หลวงพิเศษ ห้ามมิให้อนุญาตให้ผู้ใดผู้หนึ่งเข้าไปตรวจและจับจองตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป”¹¹³ เป็นผลให้ที่ดินในอำเภอบ้านนา อำเภอพระแสง และอำเภอท่าโรงซำง เมืองไชยาใหม่ จำนวน 900,000 ไร่ และอำเภอเขาขาว จังหวัดตรัง 32,500 ไร่ เป็น “ที่หลวงพิเศษ” ของบริษัทเพื่อดำเนินกิจการป่าไม้และเหมืองแร่ จากทุนทั้งหมด 20,000 หุ้น รวมเป็นเงิน 2,000,000 บาท โดยมีพระคลังข้างที่ 8,000 หุ้น นอกนั้นเป็นกลุ่มข้าราชการสำนัก และเครือญาติของเจ้าพระยายม

¹¹⁰ สัมภาษณ์ตาหลวงเอ็น อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

¹¹¹ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อายุ 65 ปี ค้าขาย บ้านเลขที่ 7/1 หมู่ที่ 5 บ้านหาดเกาะ ตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 ธันวาคม 2558

¹¹² เตโช บุญชูช่วย อ่างแล้ว 2527

¹¹³ (เตโช บุญชูช่วย, 2554) บริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัดสินใช้ 96 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน พ.ศ.2554

ราชเป็นผู้ถือหุ้นรายใหญ่และผู้บริหารของบริษัท¹¹⁴ สำหรับฝ่ายท้องถิ่นมีชื่อถือหุ้น 2 คน คือของ พระพิไชยเดชะ นายอำเภอบ้านนา และพระยาปุรุราชสังสรรค์ ทนายความ ต่อมาในปี พ.ศ. 2467 บริษัทแจ้งต่อพระคลังข้างที่ว่าขาดทุนประมาณหนึ่งแสนบาท และกลุ่มพระยายมราชดำเนินการแปลงรูปเป็นบริษัทฝรั่งเศส พื้นที่บางส่วนอยู่ในเขตที่บริษัทอีสต์เอเชียติกทำไม้มาก่อนแล้ว ราษฎรถูกขับออกจากพื้นที่รวม 5 ตำบล และบริษัทต้องสร้างศาลาวัดให้ใหม่เป็นเงิน 3,253 บาท ในที่สุดบริษัทบ่อถ่านศิลาฯก็ปิดตัว ประชาชนทั่วไปเชื่อว่าเกิดจากการฉ้อราชบังหลวง¹¹⁵ แต่พระราชรัตนกวี มองว่าเกิดจาก “ซัดกันเอง”¹¹⁶

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 7 (พ.ศ. 2468) รัฐบาลสนับสนุนบริษัทอีสต์เอเชียติก ตระกูล ณ ระนอง และบริษัททำเหมืองแร่ในบังคับของอังกฤษให้ขยายกิจการด้านทรัพยากรธรรมชาติในจังหวัดสุราษฎร์ธานี แทนบริษัทบ่อถ่านศิลาฯ ที่เลิกกิจการซึ่งเป็นตัวแทนตระกูล ณ นคร กับกลุ่มข้าราชการสำนักในสมัยรัชกาลที่ 6 ด้วยการลดบทบาทและยุบมณฑลสุราษฎร์ให้ไปขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช ต่อมาในปี พ.ศ. 2470 รัฐบาลประกาศให้พื้นที่ป่าไม้ริมทางรถไฟตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนา จังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 65,130 ไร่ เป็นเขตหวงห้ามสำหรับใช้ในราชการของกรมรถไฟหลวง ในปีต่อมาประกาศสงวนพื้นที่บ่อถ่านศิลาในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และย้ายข้าราชการที่รับผิดชอบพื้นที่บริษัทบ่อถ่านศิลาฯ เช่น ย้ายผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี ย้ายและดำเนินคดีนายอำเภอบ้านนาข้อหาฉ้อราชบังหลวง¹¹⁷

การเมื่อการปกครองในมณฑลชุมพรเกี่ยวข้องกับการช่วงชิงอำนาจของผู้ปกครองจากสองตระกูลใหญ่ในท้องถิ่น และฝ่ายอำนาจสูงสุดด้วยการดึงชาวต่างชาติเข้ามาถ่วงดุลอำนาจ โดยมีผลประโยชน์มหาศาลอยู่เบื้องหลังคือจากการครอบครองทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งป่าไม้ เหมืองแร่ และ อากาศรังนก สำหรับชุมชนท้องถิ่นกิจการทำป่าไม้และบ่อถ่านหินไม่ได้ช่วยสร้างอาชีพให้เกิดประโยชน์กับคนในชุมชนมากนัก มีเพียง“กุลิจิน” ทำงานเหมือง ทำทางรถไฟ รับจ้างตัดไม้ และขนลากไม้ แต่ผลประโยชน์มหาศาลกลับตกอยู่ในกลุ่มคนเล็กๆ จากภายนอก และยังคงส่งผลต่อเนื่องกับชุมชนเจ้าของทรัพยากรส่วนหนึ่งอยู่ในชุมชนเมืองพุนพิน ในการเรียกร้องที่ดินทำกินในเขตที่หลวงพิเศษ ที่ยังคงเป็นปัญหายืดเยื้อถึงปัจจุบัน

¹¹⁴ (สารูป ฤทธิ์ชู, 2527) *การเมืองของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน พ.ศ. 2439-2476* การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้ วันที่ 20-23 มกราคม 2527

¹¹⁵ เดโช บุญชูช่วย อ้างแล้ว 2554

¹¹⁶ พระราชรัตนกวี *นิราศพระแสง* (พิมพ์เป็นที่ระลึกในงานผูกพัทธสีมา วัดบางภาวนาราม ตำบลอึป็น อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2504) หน้า 32 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู อ้างแล้ว 2527

¹¹⁷ สารูป ฤทธิ์ชู อ้างแล้ว 2527

4.3.2 อั้งยี่บางชนะ

“อั้งยี่” เป็นชื่อที่คนจีนใช้เรียกสมาคมต่อต้านอำนาจปกครองในประเทศจีน สำหรับคนไทย หมายถึงสมาคมลับของคนจีนที่ดำเนินงานผิดกฎหมายในเมืองไทย หรือหนีเข้ามาในเมืองไทย ได้เผยแพร่ความคิดอั้งยี่และตั้งสมาคมลับขึ้นหลายแห่ง จนเกิดปัญหาวิวาทฆ่ากันในสมัยรัชกาลที่ 5 จนต้องใช้กำลังปราบปราม สำหรับอั้งยี่เมืองชุมพรเป็นลูกข้าราชการไทยในสมัยรัชกาลที่ 6 ในปี พ.ศ. 2456-2462 ชื่อสมนึก ลูกชายพระเทพไชยบุรินทร์(คล้าย) นายอำเภอท่าแซะ ครอบครัวย่ำรวย พ่อแม่ตามใจจึงเป็นคนไม่ทำงาน ใช้เงินฟุ่มเฟือย สุขสันต์และมีลูกน้องมาก ต่อมาได้รับความดีความชอบเป็นขุนวิจิตรประชากร แต่ผิดหวังที่ไม่ได้เป็นนายอำเภอต่อจากบิดา จึงตั้งตนเป็น “เจ้าฟ้าร่มเขียว” ไม่ยอมรับอำนาจปกครองของบ้านเมือง และน่าจะสัมพันธ์กับ “ยี่หินหัวควาย”¹¹⁸ ที่มีอิทธิพลในพื้นที่ ตั้งแต่บางสะพาน เมืองปะทิว เมืองหลังสวน เมืองไชยา จนถึงเมืองกาญจนดิษฐ์ ต่อมาขุนวิจิตรประชากรถูกทางการจับกุมและถูกเนรเทศไปอยู่ในจังหวัดแถบชายแดนติดกับเขมร¹¹⁹

ภาพที่ 8 : แผนที่ตำบลศรีวิชัย ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน และ “ไบบาง” เขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ฯ

¹¹⁸ ชอบลักขโมยควายชาวบ้าน แต่มีความเป็นท้องถิ่นนิยม คือเลือกปล้นเฉพาะชาวจีนอพยพ “...มีการชั่งสุ่มคววมุกันมาเป็นพวๆ เข้าที่ประชุมในอุโบสถบ้าง ในถ้ำบ้าง ในป่าดงบ้าง แล้วตั้งพิธีเอาน้ำใส่แม่ขันเอาเครื่องศาสตราวุธใส่ในแม่ขัน เอาธูปเทียนบูชา แล้วอ่านคำสัจสาบานกินน้ำสัจสาบานคววมุกันเข้าเป็นพวๆ มีตัวบ้าง ไม่มีตัวบ้าง...” มีพระสงฆ์และกรรมการเมืองในท้องถิ่นสนับสนุน ในปี พ.ศ.2430 ทางราชการกวาดล้างจับกุมได้ประมาณ 400 คน เหตุการณ์จึงสงบ - (สงบ ส่งเมือง, ชุมพร, มณฑล 2542) *ชุมพร, มณฑล* สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 5 พ.ศ.2542 หน้า 2147

¹¹⁹ (สนั่น ชุมวรรธยา, 2542) *อั้งยี่เมืองท่าแซะ* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18 พ.ศ.2542 หน้า 8873-8874

(ที่มาแผนที่ : วันสาด ศรีสุวรรณ รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม 2553)

อั้งยี่บางชนะ เกิดจากการรวมกลุ่มของคน “โนบาง” ริมแม่น้ำตาปีอยู่ระหว่างบ้านดอนและพุนพิน ในตำบลบางชนะ ตำบลคลองฉนาก ตำบลบางไทร ตำบลบางไผ่ ตำบลคลองน้อย และตำบลบางโพธิ์ เป็นพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปีก่อนไหลสู่อ่าวบ้านดอน มีคลองและ “บาง” จำนวนมากจนได้ชื่อว่าเป็น “คลองร้อยสาย” คนโนบางเจริญมาก่อน “บ้านดอน” ทำสวนมะพร้าว นาข้าว และประมง ได้ถูกเกณฑ์ไปใช้แรงงาน “ทำงานโยธา” สร้างถนน อาคารบ้านเรือน และสถานที่ราชการ ในช่วงที่ “บ้านดอน” ได้ยกฐานะขึ้นเป็นมณฑลสุราษฎร์ จึงเร่งพัฒนาบ้านเมืองแต่ไม่มีงบประมาณแผ่นดินจึงต้องเกณฑ์แรงงานราษฎรในท้องถิ่นต่างๆ มาช่วย ขณะถูกเกณฑ์ทำงานได้รับการปฏิบัติที่ไม่ดีจากคนของทางการที่ใช้กำลังอำนาจกดขี่ข่มเหงทำร้ายร่างกาย ถูกบังคับให้ทำงานหนัก โภยตี และขังคุก เมื่อได้รับการปฏิบัติที่รุนแรงมากขึ้น จึงรวมตัวตั้งกลุ่มต่อต้านและขยายจำนวนเพิ่มมากขึ้นอย่างอิสระ เพื่อช่วยเหลือและสร้างความเป็นธรรมให้แก่กลุ่มคนของตนในท้องถิ่น เมื่อทางการรู้ว่ามีการรวมตัวกันที่ไหนและใครเป็นหัวหน้าก็จะระดมคนไปจับกุม ครั้งนั้นถูกจับกุมประมาณ 100 คน และถูกตั้งข้อหาเป็น “อั้งยี่” “ต้นตระกูล” “ล้อมลิ้ม” และ “คงคาช่วย” มาจากคลองบางชนะ แหลมทอง อำเภอมะนัง ถูกกล่าวหาว่าเป็น “อั้งยี่” หนีมาอยู่บางแห่งแรด ต่อมาลูกๆ แต่งงานกับชาวบางใหญ่ ตระกูลเครือรัตน์ ตระกูลมัลลาร์ตัน จึงย้ายมาอยู่บ้านบางใหญ่ ตำบลลิเล็ด”¹²⁰

หัวหน้าอั้งยี่มีตำแหน่งว่า “เจ้าฟ้าร่มเขียว” รองหัวหน้าเรียกว่า “รองเจ้าฟ้าร่มเขียว” ในการคุมขังทางการต้องสร้างคุกพิเศษโดยเฉพาะขึ้นมาที่บริเวณโนบางที่วัดบางเปิดหรือวัดชลธาร ปากคลองบางเปิด ตำบลบางไทร อำเภอมะนังสุราษฎร์ในปัจจุบัน ผู้ที่ถูกคุมขังมาจากหลายท้องที่ได้แก่ ท่าทอง อุเท กาญจนดิษฐ์ ท่าทองใหม่ พุงเตา ไซยา ท่าฉาง หนองหวาย(ท่าชนะ) บ้านส้อง โนบาง และพุนพิน มีบางคนมีภูมิภานามาจากนครศรีธรรมราชและพัทลุง จะถูกใส่ชื่อตีไซ้ตรวน และถูกผู้คุมทำร้าย ทั้งตบตะ โภยตีอย่างทารุณ ทำให้ผู้ต้องโทษบาดเจ็บเป็นแผลเน่าเปื่อยทั้งที่ข้อมือ ข้อเท้า หลังและคอญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านที่มาเห็นเหตุการณ์ต่างนำไปเล่าสู่กันฟัง สร้างความไม่พอใจขยายเป็นวง

¹²⁰ สัมภาษณ์นายพิศิษฐ์ ล้อมลิ้ม อายุ 63 ปี ข้าราชการครูบำนาญ โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอบางใหญ่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 ธันวาคม 2558

กว้าง และมีการจัดตั้งเป็นกลุ่มต่างๆ ขยายออกไปอย่างกว้างขวาง รัฐต้องใช้กำลังปราบปรามจับตัวหัวหน้าไปคุมขังที่กรุงเทพฯ และสนับสนุนลูกหลานของหัวหน้าอั้งยี่ให้มีอาชีพเหตุการณ์จึงสงบ¹²¹

“ปู่ชื่อแคล้ว นามสกุลเหมือนมณี มีพี่น้อง 5 คน ชื่อ อี้ม อี้แอ แคล้ว ไหม และแจ๊ง ปู่แจ๊งมีช่าง 2-3 ตัว มีญาติพี่น้องชาวเปียด¹²² ปู่เป็นคนดัน โกง ไม่ยอมใคร เป็นช่างตีเหล็ก บ้านอยู่หัวเขา พุนพิน มีหลายก๊ก ปู่เป็นหัวหน้าก๊ก เรียกว่า “เจ้าฟาร์มเขียว” ปัจจุบันคล้ายหัวหน้าค่อมฯ ต่อมาถูกตำรวจจับติดตาราง(ตะราง) ตายในตาราง ไม่บายเป็นใช้น้ำติดต่อคล้ายๆ ใช้หัด มารุ่นพ่อเป็นช่างทำเรือนชื่อ คล้อง เหมือนมณี พ่อสั่ง “อย่าทำเพื่อน เพื่อนทำอย่ายอม”¹²³ จากความไม่เป็นธรรมที่ได้รับ ต่อมาเมื่อคนเฒ่าคนแก่ให้พรลูกหลานมักบอกว่า “ให้ตั้งใจเรียน จะได้เป็นเจ้าคนนายคน” ความหมายของคำอวยพรนอกจากให้มีวิชาความรู้ติดตัวแล้ว ส่วนลึกในใจต้องการให้ลูกหลานเป็นข้าราชการน้ำดี ขจัดคนเลวที่เอาไรต์เอาเปรียบรังแกคนอื่นอย่างไม่เป็นธรรม ต่อมาภิญโญ พูลมาศ หลานชายลูกน้องสาวของนายแคล้ว เหมือนมณี ได้เรียนหนังสือที่กรุงเทพฯ “เป็นคนเดียวในพี่น้อง 5 คน ที่ได้เรียนหนังสือ ที่บ้านทำนา 40-50 ไร่ แม่เป็นหลักช่วยส่งให้น้ำป่าวเรียน แม่เล่าว่าต้องซ่อมข้าวด้วยมือและทุนข้าวสารเดินตามหัวนาจากบ้านหลายกิโลมาส่งให้ที่หัวทำเป็นเสปียงส่งประจำลงเรือแจวไปบ้านดอน เรียนบ้านดอน แล้วก็ไปต่อกรุงเทพฯ อยู่วัดบุพผาราม เป็นคนแรกในชุมชนที่ได้เรียนที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ของหลวงประดิษฐ์มนูธรรม เรียนอยู่ปี 3 ก็เกิดเหตุการณ์ทางการเมือง ถูกส่งไปเป็นตำรวจที่ชายแดน ต่อมาถูกเรียกตัวไปสอบสวน และถูกขังคุกเป็นเดือน ออกมาเขาให้ไปเรียนต่อ แต่ไม่หาญเรียน กลัวถูกเก็บ หนีเข้าป่า อาศัยอยู่กับพวกทำไม้หลายปี ออกจากป่าซื้อรถลึบล้อรับจ้างบรรทุกไม้ซุง มารุ่นลูกแม่พยายามให้ทุกคนได้เรียนหนังสือ”¹²⁴

เรื่อย เพือกคง ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองไชยา (พระยาคอปล่อง) เล่าถึงที่มาของ “บ้านหัวเขา” ดัน โกง ไม่ยอมใคร ว่ามาจากพรรคพวกของ “ลุงคง” ลูกชายของเจ้าเมืองไชยา (พระยาวิชิตภักดีศรีพิชัยสงคราม หรือพระยาคอปล่อง) เมื่อประมาณ 200 ปีที่แล้วช่วงต้นรัตนโกสินทร์ ได้พาข้าทาสบริวารร้อยละกว่าคนมาตั้ง “คุ้ม” อยู่ที่บ้านหัวสวน (บริเวณสนามบินม่วงเรียงปัจจุบัน) เป็นคนดัน ดื้อ โกง หัวแข็ง ไม่กลัวใคร ไม่พอใจใครยิ่งทิ้งได้ง่ายๆ คนแถวนั้นเรียก “บ้านหัวสูง” ต่อมาเพี้ยนเป็น “หัวสวน” คือพื้นที่ทั้งหมดที่ขึ้นต้นด้วยคำว่า “หัว” ได้แก่ หัวสวน หัวเตย หัวเกาะ (ตำบลหัวเตย) หัวหาร

¹²¹ (เชื้อ กาฬแก้ว, 2554) เมืองสุราษฎร์ธานีสมัยเป็นมณฑล 96 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน 2554 หน้า 60-68

¹²² ปัจจุบัน คือตำบลกะเปียด อำเภอดง จังหวัดนครศรีธรรมราช – ผู้วิจัย

¹²³ สัมภาษณ์นายวิรัตน์ เหมือนมณี อ่างแล้ว 19 กุมภาพันธ์ 2560

¹²⁴ สัมภาษณ์นายสุมลชนะ (พูลมาศ) นิจจันพันธ์ วิศวกกรบริษัทเซฟรอน อายุ 56 ปี ตำบลบางโพธิ์ อำเภอมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 ตุลาคม 2559

(ตำบลมะลวน) และหัวเขา (ตำบลศรีวิชัย) ลุงคงเป็นคนชอบปลูกต้นมะม่วงจึงเป็นที่มาของบ้านม่วงเรียง ตำบลหัวเตย ต่อมาถูกบิดาเรียกตัวกลับเมืองไชยาให้ทำงาน(ราง)วัดนาเพื่อเก็บภาษีที่นา และได้แต่งงานกับลูกสาวเจ้าเมืองศรีรัฐนิคม (ต้นสกุล “วิชัยเชื้อหรือวิจิตเชื้อ และ”ทำนาวาด”) และกล่าวถึงทัศนคติของชาวเมืองพุนพินว่า “ไม่ยอมคน จริงจ้ง ไข่เหตุผล” เพราะว่า “ภาคใต้มีทรัพยากรสมบูรณ์ รัฐไม่สนใจคนได้ สนใจน้อย เพราะเห็นว่าช่วยตัวเองได้ อยู่ดี กินดี จึงเหมือนถูกทอดทิ้ง โดดเดี่ยว ต้องพึ่งพาอาศัยกันเอง จึงไม่จ้อใคร ไม่หวังพึ่งคนอื่น ไม่รอให้ใครมาช่วยเหลือ ช่วยเหลือกันเอง ทำให้รักกัน มีนิสัยด้น โกง ดู ไม่ยอมคน จริงจ้ง ไข่เหตุผล คำผมไม่ว่า แต่อย่าคำพ่อแม่ผม ยอมเจ็บตัวเอง อย่ากระทบถึงพ่อแม่ผู้มีพระคุณ” ¹²⁵

ภาพที่ 9 : ซ้าย-กลาง น้องสาวและหลานชายนายแคล้ว เหมือนมณี(นางไหมและนายภิญโญ พูลมาศ) ขวา- คุณครูเรือย เผือกคง เจ้าของโรงเรียนธีราศรมวิทยา ผู้สืบเชื้อสายเจ้าเมืองไชยา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.4 วัฒนธรรมด้านสังคม

ชุมชนเมืองพุนพิน ตั้งแต่ปี พ.ศ.2458 ถึง พ.ศ.2504 เกิดเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่สำคัญหลายเรื่อง ได้แก่ การตั้งโรงเรียนราษฎร์ให้ลูกหลานในชุมชนได้เรียนหนังสือ การอพยพเข้ามาอาศัยของจีน การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ การเกิดสงครามโลกครั้งที่ 2 ญ่ปุ่นบุกขึ้นบ้านดอน และตั้งฐานทัพอยู่ที่บริเวณสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีที่ท่าข้ามริมแม่น้ำตาปี และโดนระเบิดทำลายในช่วงสงคราม และการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมวัฒนธรรมนักเลงในท้องถิ่น

¹²⁵ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

4.4.1 การศึกษา

การศึกษาเล่าเรียนในยุคแรกเริ่มที่วัดมีพระเป็นครูอบรมสั่งสอน ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มมีการศึกษาเล่าเรียนแผนใหม่แพร่หลายขึ้น สำหรับมณฑลชุมพรในปี พ.ศ.2442 มีครูจำนวน 7 คน และนักเรียน 317 คน สุราษฎร์ธานีมีโรงเรียนประถมศึกษาเกิดขึ้นแห่งแรกชื่อ “โรงเรียนประถมศรีสวัสดิ์มงคล”(โรงเรียนสุราษฎร์ธานีปัจจุบัน) ตั้งอยู่ที่วัดธรรมบูชาที่บ้านดอน(เมืองสุราษฎร์ฯ)¹²⁶

การศึกษาแผนใหม่ในช่วงแรกกระจุกตัวอยู่ในตัวจังหวัดที่บ้านดอน ชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งชุมชนต่างไกลอื่นๆ ยังคงเรียนหนังสือกับพระที่วัด ต่อมาจึงมีโรงเรียนประชาบาล ป.1 -ป.4 มีครูมาสอนโดยใช้ศาลาการเปรียญวัดเป็นสถานที่เล่าเรียน “เรียนหนังสือด้วยกระดานชนวน ขอบกระดานทำด้วยไม้ ใช้ดินสอหินเขียน เขียนเสร็จแล้วก็ส่งให้ครูตรวจ แล้วเอามือลบ” วันไหนทางวัดมีงานบุญหรือพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานศพ งานบวช ก็ได้เรียนครึ่งวันหรือไม่ได้เรียน ต่อมาจึงสร้างอาคารเรียนชั่วคราวหลังคามุงจากด้วยความร่วมมือช่วยเหลือกันในชุมชนของครู พระสงฆ์ และผู้ปกครอง ถ้าวันไหนฝนตกหนัก ฝนสาดหรือหลังคารั่วก็มาเบียดเสียดรวมอยู่ด้วยกัน หลังจากนั้นอีกหลายปีกว่าทางราชการจะมิ่งงบประมาณจัดสร้างอาคารเรียนซึ่งก็มีน้อยและไม่ทั่วถึง ส่วนใหญ่คนในชุมชนร่วมแรงร่วมใจทั้งร่างกายและกำลังทรัพย์ช่วยสร้างขึ้นเป็นอาคารไม้ยกพื้นสูงจากน้ำท่วม ทำจากไม้เคี่ยมและไม้แดงที่หาง่ายในท้องถิ่น มีบางโรงเรียนที่ทางราชการเห็นว่าอยู่ในย่านชุมชนมีนักเรียนจำนวนมาก รัฐก็สนับสนุนงบประมาณบางส่วนช่วยสร้างอาคารเรียนถาวรขึ้นอย่างเช่นโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัยในปี พ.ศ.2504¹²⁷

โรงเรียนประชาบาลหรือโรงเรียนวัดในชุมชนมีน้อย เด็กที่บ้านอยู่ห่างไกลต้องมาขออาศัยวัดอยู่กับตาหลวง(เจ้าอาวาส) มาเป็นเด็กวัดมีพระคอยอบรมสั่งสอนศีลธรรมให้เป็นเด็กดี ตั้งใจเรียนหลายคนมีโอกาสเรียนต่อในระดับสูงและบางคนโชคดีเรียนจบปริญญาเอกจากเมืองนอก “เมื่ออายุถึงวัยเรียน ปู่กับย่าได้ส่งพ่อเข้าเรียนที่โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย จนกระทั่งจบชั้นประถมปีที่ 4 ในปี พ.ศ. 2480 ซึ่งหากจะเรียนชั้นมัธยมต่อในสมัยนั้น ก็มีโรงเรียนเพียงแห่งเดียวคือโรงเรียนประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานีเท่านั้น แต่ด้วยความฐานะกันดารที่ยากลำบากในการเดินทาง ประกอบกับไม่มีที่พักในตัวเมือง ย่าจึงไม่ให้พ่อเรียนต่อ แต่ด้วยความบังเอิญมีพระภิกษุวัดธรรมบูชา อำเภอมืองสุราษฎร์ คือพระใบฎีกาสนธิ ซึ่งเป็นชาวเขาศรีวิชัยและเป็นญาติกับพ่อมาเยี่ยมพระใบฎีกาลภ รองเจ้าอาวาสในสมัยนั้น เล่าเรื่องการเรียนของพ่อให้ฟัง จึงได้เรียนต่อที่โรงเรียนประจำจังหวัดสุราษฎร์ธานี และพัก

¹²⁶ ขวน เพชรแก้ว และสยาม ไสยรินทร์ อ่างแล้ว 2544 หน้า 129

¹²⁷ ประวัติโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย งานทอดผ้าป่าหนังสือโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10-11 มีนาคม 2521

อยู่ที่วัดธรรมบุชารวมกับเพื่อนนักเรียนอื่นๆ...¹²⁸...ถ้าหากไม่มีท่านอาจารย์(ตาหลวงลก)ในวันนั้น ก็คงไม่มีผมมายืนจุดนี้ได้ในวันนี้ อาจารย์เอาเด็กมาจากโคลนตม มาให้อยู่ในอ้อมกอด จากเด็กชาย มาเป็นสามเณร เป็นพระภิกษุ และก็มาเป็นค็อกเตอร์ เป็นบุญบารมีของเด็กคนนั้น จะหาที่ไหนไม่ได้อีกแล้ว”¹²⁹

ครูที่บรรจุมาสอนก็เดินทางมาจากต่างถิ่นห่างไกล ต้องมาขอพักอาศัยอยู่ที่บ้านผู้ใหญ่หรือบ้านกำนัน และมีครูหลายคนตกหลุมรักลูกสาวผู้ใหญ่กำนันในหมู่บ้านได้แต่งงานเป็นครูสอนที่นั่นตลอดไป บางคนมีโอกาสได้เรียนหนังสือจบชั้น ป.4 ก็มาเป็นครูสอนโรงเรียนประชาบาลในชุมชนบ้านเกิด¹³⁰ เมื่อทางราชการเปิดรับสมัครครูก็ไปสมัครสอบส่วนใหญ่จะได้รับคัดเลือกทุกคนเพราะมีคนไปสมัครน้อยและการเดินทางลำบาก สำหรับอัตราเงินเดือนข้าราชการครูบรรจุใหม่ครั้งแรก “เมื่อ 73 ปีที่แล้ว ตอนนั้นอายุ 17 ปี จบ ม. 3 ที่บ้านดอน แล้วกลับมาอยู่บ้านช่วยทำนาครึ่งปี ที่บ้านไม่มีวิทยุไม่รู้ว่าเขาประกาศรับสมัครครู บังเอิญไปเที่ยวอำเภอไปเห็นประกาศรับสมัครครูในอำเภอพุนพิน 1 ตำแหน่ง สอบแข่งกับพระวัดน้ำรอบ สอบได้บรรจุลงหัวสวน(ตำบลหัวเตย) อัตราเงินเดือน 10 บาท แต่ช่วงฝึกงาน 3 เดือนแรก จ่ายเดือน 8 บาท”¹³¹ ในปี พ.ศ.2483 ได้เงินเดือน 11 บาท ปี พ.ศ.2490 เพิ่มเป็น 16 บาท ในปี พ.ศ.2495 เงินเดือน 45 บาท ต่อมาในปี พ.ศ.2500 เงินเดือนเพิ่มเป็น 55 บาท และในปี พ.ศ.2505 ได้รับเงินเดือน 65 บาท¹³² ขณะที่บางคนลาออกจากอาชีพข้าราชการเพราะเงินเดือนไม่พอส่งลูกเรียนหนังสือ “ปี พ.ศ.2498 ได้เป็นปลัดอำเภอนาสาร และปี พ.ศ.2499 ลาออกมาทำงานที่ธนาคารออมสิน เนื่องจากอยากให้ลูกๆ ทุกคนได้เรียนหนังสือสูงๆ เงินเดือนข้าราชการสมัยนั้นไม่พอส่งลูกเรียน 8 คน”¹³³

¹²⁸ หนังสืองานบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อเจริญ สุขสงวน อายุ 90 ปี (2468-2557) ณ วัดโพธิ์ นิมิตร อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2557

¹²⁹ อนันต์ รุ่งศิริศักดิ์ สหรัฐอเมริกา หนังสืองานพิธีพระราชทานเพลิงศพพระครูวิจิตรคณาการ (ลก ผลฐิติโต) อายุ 82 ปี (2454-2536) อดีตเจ้าคณะอำเภอพุนพิน และอดีตเจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 9 เมษายน 2537

¹³⁰ บิดามาตาผู้เสียสละ ประวัติคุณแม่ทิน ทิพย์บรรพต อายุ 87 ปี (2451-2538) จัดพิมพ์ สิงหาคม 2554

¹³¹ สัมภาษณ์นายชิต ยิ้มเจริญ อ่างแล้ว 27 ธันวาคม 2558

¹³² บันทึกของแม่ หนังสือที่ระลึกงานบำเพ็ญกุศลศพครูอนงค์ ศิริบุญยวัฒน์ อายุ 85 ปี (2464-2549) ณ ฌาปนสถาน วัดกลางใหม่ ถนนศรีวิชัย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันอังคาร ที่ 4 กรกฎาคม 2549

¹³³ หนังสือเนื่องในโอกาสบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อเจริญ สุขสงวน อายุ 90 ปี (2468-2557) ณ วัดโพธิ์ นิมิตร อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 13 ธันวาคม พ.ศ. 2557

4.4.1.1 โรงเรียนราษฎร์

ชุมชนเมืองพุนพินให้ความสำคัญกับการศึกษามาก มีโรงเรียนราษฎร์หรือโรงเรียนเอกชน ตั้งขึ้นหลายแห่ง เพื่อรองรับเด็กที่จบระดับประถมให้มีสถานที่ศึกษาเล่าเรียนในระดับที่สูงขึ้น ก่อนที่รัฐบาลจะตั้งโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ ได้แก่ โรงเรียนพันธศึกษาในตำบลมะลวน โรงเรียนธิดาธรรมวิทยาในตำบลท่าข้าม และโรงเรียนชูเวชวิทยาในตำบลท่าโรงช้าง

“โรงเรียนพันธศึกษา” เป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งแรกในชุมชนเมืองพุนพิน มีนายมด พันธุ์ทอง เป็นผู้ก่อตั้งขึ้นที่ตลาดมะลวนในปี พ.ศ.2486 อาคารเรียนหลังแรกเป็นห้องแถวไม้สองชั้นขอเช่าจากนายเสริมศักดิ์ เพชรพิฆาต ปีการศึกษาแรกเปิดสอน 2 ห้องเรียน มีนักเรียน 54 คน นักเรียนคนแรกหมายเลขประจำตัว 1 ชื่อเด็กชายล่อ อมรแก้ว และมีนายถนอม กองสุวรรณ เป็นครูใหญ่คนแรก ในปีถัดมาย้ายอาคารเรียนไปเช่าห้องแถวไม้สองชั้นของนายเที่ยง อินทร์จันทร์ เนื่องจากมีนักเรียนเพิ่มขึ้นจำนวนมาก ปี พ.ศ.2488 มีนักเรียนรุ่นแรกจบการศึกษาระดับมัธยมศึกษาปีที่ 3 ต่อมาในปี พ.ศ.2490 ขยายชั้นเรียนถึงระดับมัธยมศึกษาปีที่ 5 และในปี พ.ศ.2501 ได้รับใบรับรองวิทยฐานะเทียบเท่าโรงเรียนรัฐบาล และมีนักเรียนเพิ่มมากขึ้น¹³⁴ “พ่อแม่จะส่งลูกมาเรียนโรงเรียนพันธ ถ้าไปเรียนที่ไชยาโรงเรียนพุทธนิคมก็ไกล 30 กว่ากิโล ไปบ้านดอนก็ไกล อาชีพทำนา เงินส่งลูกให้เรียนน้อย ไม่มีคนแนะนำชักจูง อยู่ไกล ในท้องถิ่นมีแต่โรงเรียนวัด จำเป็นต้องสร้างโรงเรียน อายุ 11 ปี ขึ้น ม.1 ปีหนึ่งมี 2 ภาคเรียน ค่าเทอมเทอมละ 150 บาท ใช้สูตร 4:6:3 คือภาคบังคับเรียน 4 ปี มัธยมใช้เวลา 6 ปี และอาชีวะ 3 ปี เด็กบางคนค้างค่าเล่าเรียนจนออก ปี พ.ศ.2511 มีเด็กนักเรียน 200 กว่าคน นอกจากในพื้นที่ใกล้เคียงคือ ลวน หัวเตย ท่าฉาง ยังมาจากที่ห่างไกลออกไปจากท่าหนอน ในพัง ในบาง ทุ่งโพธิ์ เงินเดือนครูหลักสิบ สมัยเป็นผู้อำนวยการหลักร้อย ใครแบกข้าวจ้างสอบ(กระสอบ) 50 สตางค์¹³⁵

เมื่อจบชั้นประถม 4 หลายคนมีโอกาสได้เรียนต่อในระดับที่สูงขึ้นโรงเรียนราษฎร์ที่อยู่ในชุมชนใกล้บ้านเช่น โรงเรียนพันธศึกษาที่มะลวน แม้บางคนจะต้องเดินทางไปกลับหลายชั่วโมงก็ยอมเพื่อจะได้มีความรู้ “เดินนับหมอนรถไฟไปเรื่อยๆ ถ้ากลัวลำบากก็ให้อยู่บ้าน”¹³⁶ คนมะลวน หัวเตย ส่วนใหญ่ได้เรียนต่อ ป.5 ถึง ป.7 คน“ฝ่ายทอง”(หมู่ทอง) ได้ทำงานดีส่วนใหญ่รับราชการมากที่สุด เพราะมีโรงเรียนอยู่ในพื้นที่ “...เตี้ยจะเป็นคนที่มีความคิดกว้างไกล ทันสมัย ชอบดูข่าว และอ่าน

¹³⁴ สัมภาษณ์นายณรงค์ กาญจศิริพงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา หมู่ที่ 2 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

¹³⁵ สัมภาษณ์นายจรูญ เหล็กกล้า อ่างแล้ว 2 กุมภาพันธ์ 2559

¹³⁶ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตุใหญ่ อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 มกราคม 2559

หนังสือ จึงพยายามให้ลูกทุกคนได้ศึกษาเล่าเรียนสูงๆ เพื่อให้มีความรู้ประกอบอาชีพ...”¹³⁷ สำหรับคนที่อยู่ห่างไกลนอกจากขออาศัยพระที่วัดแล้ว พ่อแม่ผู้ปกครองก็นำไปฝากบ้านญาติพี่น้องหรือคนรู้จักเพื่อเรียนหนังสือ “ที่บ้านจะมีญาติเยอะทั้งของแม่เฒ่า(สกุลสมบุรณ์) พ่อเฒ่า(สกุลชุติพย์) ใครไปใครมาจะเป็นที่พักพิงพึ่งพาได้ตลอดไม่เคยปฏิเสธ และเป็นที่พักให้กับญาติๆ ต่างอำเภอมาพักเพื่อเรียนหนังสือ ไม่ว่าจะมาจากเหนือ(อำเภอศรีรัฐนิคม อำเภอตาขุน) มาเรียนที่โรงเรียนพันธศึกษา”¹³⁸

“โรงเรียนธีราศรมวิทยา” เป็นโรงเรียนราษฎร์ที่มีชื่อเสียงมากในชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่ที่ตลาดท่าข้าม มีนายเดโช บุญชูช่วย เป็นผู้ก่อตั้งขึ้นในปี พ.ศ.2493 โดยใช้สถานที่โรงเรียนจีนจังหวังที่ปิดกิจการในตลาดท่าข้าม เปิดสอนภาษาไทยในระดับประถมและมัธยม มีผู้ปกครองทั้งคนไทยและคนจีนสนใจส่งลูกหลานเข้าเรียนจำนวนมากจนอาคารเรียนไม่พอรับนักเรียน ต้องย้ายจากที่เดิมมาขยายด้านริมทางรถไฟในที่ดินของนายเทศ ปิ่นทอง แต่ทนสภาพน้ำท่วมซ้ำซากทุกปีไม่ไหว จึงย้ายไปบนควนท่าข้ามจนถึงปัจจุบัน ด้วยสภาพความผันผวนทางเศรษฐกิจ จึงแบ่งภาระระดับมัธยมให้กับนายเรือย เขือกคง เป็นผู้บริหาร ระดับประถมให้น้องสาว(จรรยา บุญชูช่วย)ดำเนินการดูแล ส่วนนายเดโชไปก่อตั้งเปิดสอนเด็กเล็กชื่ออนุบาลลลิตี ที่อำเภอเมืองสุราษฎร์¹³⁹

ธีราศรม แปลว่า ที่อยู่ของผู้รู้หรือนักปราชญ์ มีนักเรียน 1,000 คน นักเรียนมากจนไม่มีที่เรียน “จบจากหัวเขา(เขาศรีวิชัย) ก็มาต่อธีราศรม การเดินทางลำบาก ออกจากบ้านแต่เช้ามืด พ่อเดินมาส่งลงเรือเมล์ที่หัวท่า นั่งเรือมาขึ้นที่ตลาดท่าข้าม เด็กส่วนใหญ่ในพุนพินที่บ้านอยู่ริมน้ำมีเรือเมล์วิ่งผ่านเรียนธีราศรม ยกเว้น “หมู่ห้อง”บ้านอยู่ลวน หัวเตย ท่าฉาง จะเรียนที่โรงเรียนพัน ต่อมาเมื่อมีรถไฟสายพุนพิน-ท่าหนอน เด็กนั่งรถไฟมาเรียนที่ท่าข้ามมากขึ้น”¹⁴⁰ ต่อมารัฐตั้งโรงเรียนมัธยมประจำอำเภอทุกอำเภอ อำเภอพุนพินตั้งโรงเรียนพุนพินพิทยาคมอยู่ริมแม่น้ำตาปีตรงข้ามสวนสาธารณะฯ ทำให้จำนวนนักเรียนของธีราศรมลดลง ด้วยที่ตั้งของทั้งสองโรงเรียนอยู่ใกล้กันเมื่อเด็กยกพวกตีกันเรื่องจึงถึงตำรวจต้องเข้าไปดูแลสกัดกั้นขึ้นควนท่าข้าม เรื่องถกเถียงที่พบบ่อยมาจากคำพูดว่า “มีงสอบเข้าไม่ได้” ของเด็กพุนพิน ทำให้เด็กธีราศรมได้กลับมา “มีงไม่มีตั้งค์เสียค่าเทอม” เมื่อ 50 ปีที่แล้ว ค่าเทอม 25 บาท สามเทอม 75 บาท ด้านค่าใช้จ่ายรัฐให้เงินอุดหนุนสำหรับครูที่มีวุฒิกการศึกษาสูงๆ

¹³⁷ สุวิทย์ โชติธุจริานนท์ หนังสืองานฉาบปกศพคุณพ่อยุคต์ โชติธุจริานนท์ อ่างแล้ว 9 สิงหาคม 2552

¹³⁸ หนังสืองานฉาบปกศพคุณพ่อยุคต์ โชติธุจริานนท์ อ่างแล้ว 2552

¹³⁹ กนก งานไพโรจน์ อ่างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 120-121

¹⁴⁰ สัมภาษณ์นางเพ็ญศรี กล่อมทอง อายุ 73 ปี คำชาย บ้านเลขที่115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอ

(ครูชั้นตรี) โดยรัฐจ่ายเงินให้เองกำหนดตามจำนวนนักเรียน การเรียนการสอนก็ตามหลักสูตร กระทรวงศึกษาธิการกำหนด ครูสอนจริง ทำจริง สนใจจริง ชีวิตครูไม่มีหยุดงาน ไม่มีปิดเทอม เอาใจใส่ห่วงใยลูกศิษย์ตลอดเวลา ตอนค้าๆ ก็มีเด็กมาเรียนที่บ้าน มาหาครูตอนกลางคืนให้ครูสอนให้ ธีราศรมจะให้เด็กเข้าชั้นที่มาจากโรงเรียนพุนพิน พ่อแม่จะเข้าใจและเชื่อครู ตัวเด็กเองก็มีความรู้ดีขึ้น เมื่อจบออกไปกลุ่มเด็กที่เคยเกรต่างบอกว่า “ได้ดีเพราะคุณครูเรื้อย เพราะพุนพินไม่เอา” ¹⁴¹

“โรงเรียนชูเวชวิทยา” เป็นโรงเรียนราษฎร์แห่งที่ 3 ในชุมชนเมืองพุนพิน มีนายพันชู วงศ์สุบรรณ เป็นเจ้าของโรงเรียน ตั้งอยู่ที่ตำบลท่าโรงช้าง “เจ้าของเป็นชาวมะลวน โรงเรียนเปิดสอนระดับมัธยมช่วงที่ผมกำลังเรียนที่บางมะเดื่อ และมาต่อที่โรงเรียนชูเวช ในปี พ.ศ.2506 จากบ้านที่หนองไทรไปโรงเรียนเดินไปกลับวันละ 10 กิโลเมตร ออก 6 โมงเช้าถึงโรงเรียน 8 โมงเช้า เดินสองคนกับเพื่อน (พล.อ.สุจิน แซ่มซ้อย อดีต ส.ว.สุราษฎร์ธานี) ข้ามเรือ แล้วเดินไป หนองไทร-หัวโค้ง-บางบาน-บางเดื่อ เดินผ่านหมู่บ้านริมคลองไปเรื่อยๆ ถ้าเดินต้องไม่หลงกับใคร ต้องแอบ(รีบ) ต้องเดินเก่ง ดินขึ้นถึงหัว คนแถวนี้พูดว่าเรียนทำหรัย ถึงเรียนก็ได้เป็นหรัย ผมตอบว่า ผมเรียนไม่ได้หวังเป็นหรัย เรียนให้รู้เฉยๆ ในครอบครัวเรียนคนเดียว ทุกคนหวังเด็กคนนี้ต้องไปไกล สอบได้ที่ 1 ของอำเภอ สอบเข้าบ้านสมเด็จฯ ปี พ.ศ.2512 เป็นคนที่สามของตำบลที่ไปเรียนกรุงเทพฯ บ้านทำนา เงินน้อย แม่ส่งเดือนละ 300 บาท ค่าเช่าบ้าน 150 บาท ใช้อเอง 150 บาท วันละ 5 บาท ค่ารถเมล์ 50 สตางค์ เดิน 3 ป้ายรถเมล์ หลังจบมาเป็นครูบรรจุที่น้ำรอบ ส่งน้องให้ได้เรียนต่อ น้องก็เป็นครู คนแถวนี้ตื่น ส่งลูกเรียน” ¹⁴²

เด็กที่มีโอกาสได้เรียนหนังสือส่วนใหญ่ลูกผู้มีอันจะกินในหมู่บ้าน ได้แก่ ลูกพ่อค้า ลูกครู ลูกผู้ใหญ่และกำนัน สำหรับลูกชานามีโอกาสน้อยที่จะได้เรียนต่อในระดับสูง เพราะฐานะยากจน โรงเรียนมีน้อยและบ้านอยู่ห่างไกล ครอบครัวเกษตรกรต้องพึ่งพาแรงงานในครอบครัวเป็นหลัก พ่อแม่หวังไว้ใช้แรงงานทำนา ยกเว้นลูกชานาบางครอบครัวที่อยู่ในเขตโรงเรียนราษฎร์ ส่วนลูกสาวไว้ทำนาและเลี้ยงน้อง การศึกษาไม่มีการแนะแนวอาชีพ เรียนตามพ่อบอกถ้าพ่อมีอาชีพอะไรลูกก็เป็นตามพ่อ ส่วนใหญ่อาศัยวัดหรือพักบ้านญาติ เมื่อเรียนจบยึดอาชีพครูมากกว่าอาชีพหมอหรืออาชีพอื่น เนื่องจากโรงเรียนฝึกหัดครูในภาคใต้มีหลายแห่ง เช่น สงขลา นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี ถ้าเรียนหมอต้องไปเรียนที่กรุงเทพฯ ระยะทางไกลและค่าใช้จ่ายสูง¹⁴³

¹⁴¹ สัมภาษณ์นายเรื้อย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

¹⁴² สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อ่างแล้ว 4 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁴³ สัมภาษณ์นายพิศิษฐ์ ล้อมลิ้ม อ่างแล้ว 29 ธันวาคม 2558

4.4.1.2 โรงเรียนสอนภาษาจีน

สุราษฎร์ธานีเป็นหนึ่งในหลายจังหวัดของภาคใต้ที่มีชาวจีนอพยพเข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินจำนวนมาก แม้ได้เปลี่ยนสัญชาติเป็นคนไทย ลูกหลานเข้าเรียนภาษาไทย แต่พ่อแม่ก็สอนภาษาจีนควบคู่ไปด้วย “รู้จักภาษาจีนครั้งแรกก็เพราะปู่สอน”¹⁴⁴ ต่อมาเมื่อพ่อค้าหบดีเชื้อสายจีนก่อตั้งโรงเรียนจีนเปิดสอนภาษาไทยและภาษาจีนแห่งแรกขึ้นที่บ้านดอนในปี พ.ศ.2442 ก่อตั้งโดยพระยาปฏิพันธ์ (เลี้ยวหย่งเฮง) ชื่อโรงเรียน “ตี๋หมง” เปิดปิดจนต้องยกเลิกกิจการ ต่อมาในปี พ.ศ.2473 ขุนเศรษฐ์ภักดี ทายาทของพระยาปฏิพันธ์ก่อตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนขึ้นมาใหม่ชื่อ “โรงเรียนเถาเอง” เป็นโรงเรียนมาตรฐานมีตั้งแต่ชั้นอนุบาลเปิดสอนภาษาไทยถึงชั้นประถม 4 และภาษาจีนสอนถึงชั้นมัธยมต้น แต่ถูกสั่งปิดในปี พ.ศ.2482 ต่อมาในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทางราชการได้ใช้อาคารสถานที่ดังกล่าวเป็นที่ทำการชั่วคราวของศาลากลางจังหวัดหลังถูกเพลิงไหม้ในวันที่ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่บ้านดอน¹⁴⁵ หลังสงครามต่อมาในปี พ.ศ.2490 นายกำธร เศรษฐ์ภักดี ทายาทขุนเศรษฐ์ภักดี ได้ฟื้นฟูโรงเรียนเถาเองขึ้นใหม่ในตลาดบ้านดอนใช้ชื่อว่า “โรงเรียนเอี้ยวอิง” (บริเวณโรงพยาบาลนครโอเดียนปัจจุบัน-2543) และในปี พ.ศ.2492 นายเจนกิต ปัจจักกะภักดี ทายาทพระประจักษ์ (โชควุนเฮง) ก่อตั้ง “โรงเรียนตงเจี๋ย” (บริเวณโรงแรมผ่านฟ้าปัจจุบัน-2543)¹⁴⁶

สำหรับชุมชนเมืองพุนพินหลังสงครามมีชาวจีนในตลาดท่าข้ามรวมตัวกันซื้อที่ดินของนายเทศ ปิ่นทอง ตั้งโรงเรียนสอนภาษาจีนบริเวณริมแม่น้ำตาปีฝั่งตะวันออก ชื่อ “โรงเรียนจงหัว” เป็นอาคารไม้สองชั้นหลังคามุงกระเบื้อง กว้างประมาณ 10 เมตรและยาว 40 เมตร เปิดสอนได้ไม่นานรัฐบาลสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็สั่งปิดโรงเรียนสอนภาษาจีนทั้งหมดรวมทั้งในตลาดท่าข้าม ด้วยเหตุผลทางการเมืองบางอย่าง¹⁴⁷

ชุมชนเมืองพุนพินเห็นคุณค่าความสำคัญของการศึกษามาก แม้ในช่วงแรกจะจำกัดอยู่ในครอบครัวที่มีความพร้อมเท่านั้น ต่อมาเมื่อเห็นผู้ที่เรียนสำเร็จกลับมาทำงานทำ หลายครอบครัวรวมทั้งเชื้อสายจีนต่างพยายามสนับสนุนให้ลูกหลานได้มีความรู้มีการศึกษาในระดับที่สูงขึ้น แม้บางครอบครัวมีฐานะลำบาก ขาดผู้นำครอบครัว ก็พยายามต่อสู้อุตทนทำนาส่งให้ลูกเรียนหนังสือ หรือครอบครัวที่มีลูกหลายคน พี่คนโตก็ยอมเสียสละออกมาทำงานส่งเงินให้น้องได้เรียนสูงๆ “...ในช่วงที่เรียนหนังสือ กลับจากโรงเรียนจะรีบเปลี่ยนเสื้อผ้า ช่วยพ่อแม่ทำนา ทาบกล้า ขุดหญ้าบริเวณหัวคันนา...

¹⁴⁴ จุฑารัตน์ ไกลนิช อังแล้ว 2552

¹⁴⁵ (กนก งานไพโรจน์, 2553) *โรงเรียนจีนใน...บ้านดอน* 95 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน 2553 หน้า 45-46

¹⁴⁶ กนก งานไพโรจน์ อังแล้ว 2543 หน้า120

¹⁴⁷ กนก งานไพโรจน์ อังแล้ว 2543 หน้า120

อยากเรียนต่อแต่ก็สงสารพ่อแม่ที่ต้องทำงานหนัก จึงอยู่บ้านช่วยพ่อแม่ทำงานส่งน้องๆ ให้เรียนหนังสือ... พ่อเสียชีวิต... สงสารแม่ต้องทำงานหนักมากกว่าเดิม จึงเป็นหน้าที่ของลูกคนหัวปีที่ต้องช่วยเหลือมากยิ่งขึ้น ทำงานทุกอย่างโดยสุจริต หาเงินส่งให้น้องๆ เรียนในระดับสูงขึ้นที่กรุงเทพฯ เมื่อน้องๆ เรียนจบได้ทำงาน ครอบครัวของเรามีฐานะดีขึ้น... เตี้ยเป็นคนชอบอ่านหนังสือ คือหนังสือบางกอก ซึ่งตอนนั้นเล่มละ 3.50 บาท อ่านกันอยู่ 3 บาน ผลัดกันซื้อ คือ น้ำสำราญ น้ำมูย และที่บ้านทำกันอย่างนี้ตลอดมาเป็นสิบปี เตี้ยเฝ้าให้เราเรียนหนังสือ ทำการบ้าน ตอนหัวค่ำ และปลุกให้เราตื่นตอนเช้าประมาณตี 5 ต้องลุกขึ้น ... นายุกต์เป็นคนมีอุปนิสัยเยือกเย็น ใจดี มีความมานะอดทนและรักลูกมาก แกเคยนั่งเย็บผ้าและอุ้มลูกไปด้วย แกพบความสำเร็จ จนมีฐานะ ลูกๆ ของแกก็ได้เล่าเรียนและมีงานทำรับราชการ... พ่อเป็นคนจิตใจเข้มแข็ง ขยัน เสมอต้นเสมอปลาย ซื่อสัตย์ รักครอบครัว ซึ่งเป็นที่มาสำคัญให้ครอบครัวเปี่ยมไปด้วยความรัก ความอบอุ่น ลูกอยู่ในโอวาท และได้รับการศึกษาไม่ต่ำกว่าปริญญาตรีทุกคน¹⁴⁸

4.4.2 ประชากร คนจีน

ภาคใต้ฝั่งตะวันออกเป็นชาวจีนไหหลำและแต้จิ๋วจากเกาะไหหลำและมณฑลกว๋างตุ้ง ยกเว้นสงขลาเป็นฮกเกี้ยนเนื่องจากเจ้าเมืองสงขลามาจากตระกูลจีนฮกเกี้ยน ส่วนใหญ่ทำการค้าสำเภาและการผลิตเพื่อส่งออก ส่วนชาวจีนฝั่งตะวันตกมีอาชีพเกี่ยวกับเหมืองแร่ เป็นจีนฮกเกี้ยนและจีนแคะจากมณฑลฟูเกี้ยนและมณฑลกว๋างตุ้ง สมัยรัชกาลที่ 5 มีคนจีนเข้ามาอยู่ในภาคใต้เพิ่มมากขึ้น จากสามโนเมืองปี พ.ศ.2446 พบว่ามีชาวจีนในมณฑลภูเก็ต 32,408 คน มณฑลนครศรีธรรมราช 9,303 คน และมณฑลชุมพร 3,129 คน ต่อมาชาวจีนอพยพเข้ามาในประเทศไทยมากขึ้นในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 เนื่องจากหนีความแร้นแค้นยากลำบากและความบอบช้ำหลังสงครามในประเทศจีน และอาชีพทำนาไม่เพียงพอกับจำนวนประชากรที่เพิ่มมากขึ้น การอพยพส่วนใหญ่มาตัวเปล่า “เสื่อผืนหมอนใบ” ใช้เรือในการเดินทางเมื่อมาถึงกรุงเทพฯ ก็พักอาศัยอยู่ชั่วคราวจากนั้นก็เดินทางไปจังหวัดอื่นๆ โดยลงเรือที่บางรักแล้วกระจายไปสถานที่ต่างๆ ที่ต้องการ เมืองสุราษฎร์อยู่ติดกับทะเลจึงมีการเดินทางสะดวก¹⁴⁹ “พ่อเฒ่าเป็นคนไหหลำมาจากเมืองจีน เมื่อ 90 กว่าปีที่แล้ว เป็นทหารที่เมืองจีน ประเทศ

¹⁴⁸ จรูญ สาสนัส อ่างแล้ว 2555 เจริญ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552 หนังสืองานบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อ เจริญ สุขสงวน อ่างแล้ว 2557 และเชียง สมบูรณ์ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพคุณพ่อยุกต์ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

¹⁴⁹ (ชวน เพชรแก้ว, 2548) ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี ปีงบประมาณ 2548 หน้า 26 และ หน้า 55

ลำบาก มีสงคราม หนีเข้าลาวอยู่หลายปี มาเมืองไทยกับเพื่อนคนจีน เดินจากลาว ข้าม(แม่น้ำ)โขง มาสุราษฎร์”¹⁵⁰

คนจีนที่อพยพเข้ามาอยู่ในชุมชนเมืองพุนพินในช่วงหลังสงคราม จะเข้ามาอาศัยอยู่กับคนจีนรุ่นก่อนในตลาดท่าข้าม หลังจากนั้นก็ค่อยขยับขยายเมื่อตั้งตัวได้ก็ปลูกสร้างที่อยู่อาศัยลักษณะเป็นห้องแถวชั้นเดียว เรียกว่า “ทับ” พื้นที่ว่างเปล่ายังมีอยู่มาก จะปลูกรวมอยู่เป็นกลุ่มเพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน โดยยึดอาชีพรับจ้างทั่วไป ค่าขายเล็กๆน้อยๆ เปิดร้านน้ำชากาแฟ และงานช่างฝีมือ ช่างไม้ช่างกลึง¹⁵¹ เชื่อกันว่าชาวจีนรุ่นแรกๆ ที่เข้ามาอาศัยอยู่ในท่าข้ามน่าจะเป็นชาวจีนแต้จิ๋วและจีนไหหลำ เนื่องจากมีศาลเจ้าเก่าแก่แห่งแรกของชาวจีนแต้จิ๋วในชุมชนเมืองพุนพิน คือ “ศาลเจ้าสุราษฎร์ (พุนพิน)” ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตาปี ภายในศาลเจ้ามีเทพเจ้า 3 องค์ คือ เจ้าแม่ทับทิม หลวงปู่เหล่าปึงเถ่ากง และแป๊ะกง ส่วนชาวจีนไหหลำมี “ศาลเจ้าเมตตาสงเคราะห์” และ “ศาลเจ้าท่าข้าม” นอกจากนี้ก็มีศาลเจ้าที่สักการะร่วมกันของชาวจีนแต้จิ๋วและชาวจีนไหหลำ คือ “ศาลเจ้าร้อยแปด-ร้อยเก้า”¹⁵²

ชาวจีนในชุมชนเมืองพุนพิน แบ่งเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มชาวจีนแต้จิ๋ว ซึ่งเป็นกลุ่มใหญ่ และตั้งถิ่นฐานทำกินกระจายอยู่ในตลาดท่าข้ามโดยยึดอาชีพค้าขายของชำ ร้านน้ำชา อุปกรณ์ไฟฟ้า และขายอุปกรณ์ก่อสร้าง 2) ชาวจีนไหหลำ มีจำนวนมากรองจากชาวจีนแต้จิ๋ว ประกอบอาชีพค้าขาย โดยเฉพาะร้านขายทองในตลาดท่าข้ามเกือบทั้งหมดเป็นของชาวจีนไหหลำ 3) ชาวจีนแคะ มีจำนวนไม่มากในตลาดท่าข้าม ยึดอาชีพค้าขายทั่วไป ประเภทร้านขายของชำ ขายอาหาร และเครื่องอุปโภคบริโภค 4) ชาวจีนกวางตุ้ง มีจำนวนน้อยมีความถนัดในเชิงช่างทั้งช่างไม้และช่างโลหะ และ 5) ชาวจีนฮกจิว มีจำนวนน้อยเมื่อเทียบกับกลุ่มอื่น ส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราอยู่ในชุมชนห่างจากตลาดท่าข้าม คนท้องถิ่นเรียกคนจีนที่มีที่ดินจำนวนมากว่า “เถ้าแก่” และเรียกลูกครึ่งไทยจีนว่า “بابา” เดิมคนจีนในชุมชนเมืองพุนพินเหล่านี้ใช้นามสกุล แซ่หม่า แซ่ปาง แซ่ลิ้ม แซ่แต้ แซ่เหลียง ปัจจุบันเปลี่ยนเป็น งานไฟโรจน์ ผ่องวุฒิจพงศ์ ประดิษฐ์พงศ์ บุรณะสิน โชติศุภรณ์ และศุภธราชัย การตั้งถิ่นฐานบ้านเรือนของชาวไทยเชื้อสายจีนกระจายอยู่ทั่วไปในชุมชนเมืองพุนพิน แบ่งเป็น 3 กลุ่มใหญ่ ได้แก่ ชาวไทยเชื้อสายจีนแต้จิ๋วตั้งถิ่นฐานติดกับที่ราบตามควนและเนินเขา ชาวไทยเชื้อสายจีนไหหลำตั้งถิ่นฐานอยู่ริมแม่น้ำตาปีและย่านการค้า ชาวไทยเชื้อสายฮกจิว นิยมตั้งถิ่นฐานตามพื้นที่สวนเพื่อ

¹⁵⁰ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

¹⁵¹ สัมภาษณ์นายสุวัฒน์ ชาวไร่นาค 15 กรกฎาคม 2549 อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว *ชาวไทยเชื้อสายจีนในอำเภอพุนพิน* อ่างแล้ว 2548 หน้า 55

¹⁵² ชวน เพชรแก้ว อ่างแล้ว 2548 หน้า 56-57

ประกอบอาชีพเกษตร ส่วนชาวไทยเชื้อสายจีนแคะและจีนกวางตุ้ง นิยมตั้งบ้านเรือนกระจัดกระจาย
ในชุมชน¹⁵³

4.4.3 การคมนาคม

การเดินทางในชุมชนเมืองพุนพินใช้เส้นทางน้ำเป็นหลัก ถนนหนทางยังไม่มีต้องเดินเท้าบุกป่า
ฝ่าดงหรือเดินตามคันทนา การขนส่งสิ่งของระยะไกลใช้การบรรทุกหลังม้าและหลังช้าง หรือใช้วัวควาย
บรรทุกเกวียนหรือลากนวน ล้อเกวียนส่วนใหญ่ทำด้วยไม้ต่อมาจึงประดิษฐ์เป็นล้อซี่มีดุม และเมื่อมี
ทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านเข้ามาในชุมชน การคมนาคมขนส่งทางรถไฟสะดวกสบายและรวดเร็วมาก
ยิ่งขึ้น แต่สำหรับชุมชนที่อยู่ห่างไกลเส้นทางรถไฟก็ยังคงอาศัยการคมนาคมทางน้ำและเดินเท้าเป็นหลัก

4.4.3.1 การคมนาคมขนส่งทางน้ำ

การเดินทางทางน้ำใช้ “เรือขุด” เป็นเรือขนาดเล็กใช้พายและแจว ในแม่น้ำลำคลอง และ
“เรือต่อ” เป็นเรือสำเภาแบบใช้ใบสำหรับเป็นเรือโดยสาร เรียกว่า “เรือถูงเมล์” ต่อมาช่วงหลัง
สงครามโลกครั้งที่ 2 นิยมใช้เครื่องจักรกลและเครื่องยนต์มากขึ้น ส่วนช่างต่อเรือเรียนจากพระที่วัด มี
เรือใบสำหรับขนส่งชายฝั่งจากบ้านดอนไปที่ต่างๆ ได้แก่ ท่าเคย ท่าฉาง บางน้ำจืด ไชยา พุมเรียง
ตะกรบ ท่าม่วง และหนองหวาย (อำเภอท่าชนะ) หรือลงใต้ไปตามริมอ่าวในเมืองท่าต่างๆ เช่น ท่าทอง
ใหม่ ปากกะแตะ ท่าทองอุเท พอด ดอนสัก เกาะสมุย และเกาะพังน โดยใช้เรือใบถูงเมล์ลักษณะเรือ
เปิดตามชายฝั่ง แต่ถ้าวอกทะเลลึกไปต่างเมืองก็ใช้เรือสำเภา¹⁵⁴

การค้าทางทะเล แม่น้ำตาปามีร่องน้ำลึกเรือขนาดใหญ่สามารถเข้ามาจอดเทียบท่าได้ พ่อค้า
ชาวจีนนำเรือสำเภามีเสาใบ 2 หลัก และ 3 หลัก บรรทุกสินค้ามาจากบางกอกและเมืองอื่นมาขายที่
เมืองสุราษฎร์ และขากลับซื้อมะพร้าว ข้าวเปลือก และไม้ ไปขายที่เมืองอื่น รวมทั้งจากเมืองตรังกานู
และกลันตัน ก็มาค้าขายที่บ้านดอน ต่อมาคนสุราษฎร์ได้ขอเข้าไปทำงานเป็นลูกจ้างในเรือสำเภาจีน
เพื่อศึกษาการเดินทางเรือใบ การค้าขาย และการรับส่งสินค้าตามเมืองท่าต่างๆ เช่น ชุมพร ประจวบ

¹⁵³ ชวน เพชรแก้ว อ้างแล้ว 2548 หน้า 56 และหน้า 58 สัมภาษณ์นายเฟื่อง ภิญญาคง อ้างแล้ว 10
มกราคม 2559 และนายแพ่งอ่าง แซ่เตย(ลิ้ม) 14 กรกฎาคม 2549 อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้ว อ้างแล้ว 2548 หน้า
56

¹⁵⁴ เชื้อ กาฬแก้ว เมืองสุราษฎร์ธานีสมัยเป็นมณฑล การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1
ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้ วันที่ 20-23 มกราคม 2527

แม่กลอง บางกอก ชลบุรี ระยอง และล่องใต้ลงนครศรีธรรมราช ปัตตานี นราธิวาส และเลยไป
กลันตัน ตรังกานู และสิงคโปร์¹⁵⁵

เมืองสุราษฎร์หรือบ้านดอนเป็นอยู่ต่อเรือขนาดใหญ่ของภาคใต้ ช่างต่อเรือได้รับการสืบทอด
ฝีมือต่อๆ กันมา ในชุมชนมีการต่อเรือสำเภาเดินทะเลเป็นเรือใบขนาด 2 หลัก และ 3 หลัก เรียก
เจ้าของเรือว่า “นายเรือ” ได้แก่ 1) นายเรื่อนิก เจริญเวช ชาวพุนพิน 2) นายเรือดำ ภูเขาทอง ชาว
บางกล้อย ตำบลบางโพธิ์ 3) นายเรือคล้อย ชาวบางท้อถ่วง 4) นายเรือเงิน ทองด้วง ชาวบางโพธิ์ 5)
นายเรื่อนาค ทองด้วง ชาวบางโพธิ์ 6) นายเรือหนู หรือ หมื่นประคองราชสุราษฎร์ ชาวบางไทร 7) นาย
เรือไข่ ชาวตลาดล่าง บ้านดอน 8) นายเรือกุ่ม ต้นสุทธิวนิช ชาวตลาดล่าง บ้านดอน ฯลฯ นายเรือแต่
ละคนได้ช่วยเหลือร่วมมือกัน มีอยู่ครั้งหนึ่งเกิดเหตุกับนายเรือเงิน ขณะเพิ่งต่อเรือเสร็จใหม่ๆ มีเพื่อน
คนจีนมาขอเช่าเรือและซื้อไม้เคี่ยมไปขายที่เมืองระยอง และเขียนหนังสือเป็นภาษาจีน โดยที่คนไทยก็
ไม่รู้ภาษาจีน คนจีนก็ไม่รู้ภาษาไทย อาศัยเชื่อใจต่อกันเป็นหลักปฏิบัติในการค้า เงินค่าไม้ก็ค้างไว้
ค่อยจ่ายตอนนำเรือมาส่งคืน แต่แล้วทั้งเรือพร้อมสินค้าและลูกเรือก็หายไป การติดตามก็ทำลำบาก
ด้วยระยะทางไกล ทำให้ฐานะการค้าของนายเรือเงินทรุดหนัก ต่อมาก็เจ็บป่วยและเสียชีวิตด้วยโรค
ชรา จากเหตุการณ์ครั้งนี้ทำให้บรรดานายเรือทั้งหลายได้ข้อคิดว่า พวกตนยังขาดชั้นเชิงในทางการค้า
หลายอย่าง ไม่ทันเล่ห์เหลี่ยมพ่อค้าจีน จึงส่งลูกหลานไปศึกษาการค้าในประเทศจีน โดยเฉพาะนาย
เรื่อนาค ทองด้วง พี่ชายของนายเรือเงิน ได้ส่งลูกชายคนโตไปศึกษาที่ฮ่องกง หลังจบกลับมาก็ช่วยบิดา
ทำการค้าและเป็นที่ปรึกษาให้กับนายเรือทั้งหลาย นอกจากนั้นก็ส่งลูกหลานไปเรียนการค้าที่เมือง
จีน บางคนเรียนหมอและวิชาการเมืองกลับมาด้วย มีอยู่คนหนึ่งชื่อนายย้วน(ย้วนเอ็ง) หลังเรียนจบ
วิชาการค้าก็ศึกษาในโรงเรียนนายร้อยทหารบกและวิชาการเมืองในประเทศจีน เมื่อกลับมาบ้านดอน
ได้ร่วมกับญาติที่ท่าทองใหม่ต่อเรือสำเภาเดินทะเลใช้บรรทุกข้าวสารและเกลือส่งไปขายตรังกานู กลัน
ตัน สิงคโปร์ และเดินทางไปค้าขายที่อินโดนีเซีย เป็นพ่อค้าไทยคนแรกที่น่าเรือใบ 2 หลัก บรรทุก
สินค้าไปยังเมืองท่าประเทศอินโดนีเซีย¹⁵⁶

เมื่อความเจริญมากขึ้นในชุมชนนิยมใช้เรือกลไฟเข้ามาแทนเรือใบ ทางราชการส่งเรือกลไฟชื่อ
“ไชยา” มาใช้ในราชการ และบริษัทสุขุมเป็นบริษัทเดินเรือในกรุงเทพฯ ได้ส่งเรือกลไฟต่อด้วยแผ่น
เหล็กเข้ามารับส่งสินค้าในแม่น้ำตาปีหลายลำ ได้แก่ เรือสุขสวัสดิ์พัฒนา เรือไชยเชิงคำ เรือกล้าทะเล
เรือประสิทธิ์สิน รวมทั้งเรือของบริษัทอื่นๆ และต่อมามีเรือยนต์ขนาดใหญ่เข้ามาแทนที่เรือกลไฟ และ
เมื่อมีการขนส่งทางรถไฟเกิดขึ้น การขนส่งทางน้ำก็ลดลงมาก และเมื่อหมดสมัยมีเรือยนต์ แต่บริษัท

¹⁵⁵ เชื้อ กากแก้ว อ่างแล้ว 2527

¹⁵⁶ เชื้อ กากแก้ว อ่างแล้ว 2527

เดินเรือก็ยังนิยมจ้าง “ชาวโนบาง” เป็นนายท้าย กัปตัน และต้นหน เช่น บริษัทเดินเรือทะเลชื่อ “หะริน” ทุกลำจะมีนายท้ายผู้ควบคุมเรือเป็นลูกหลานของชาวโนบางทุกลำ เนื่องจากคนโนบางมีความรู้ ความเชี่ยวชาญและชัดเจนในการเดินเรือจนกลายเป็นนักท่องทะเลที่ได้รับการถ่ายทอดสืบต่อกันมา¹⁵⁷

การสัญจรในชุมชน สำหรับการสัญจรภายในชุมชนเมืองพุนพิน ในปี พ.ศ.2486 มีเรือยนต์โดยสารจากท่าข้าม 2 ลำ คือ เรือกงสี ของคหบดีในตลาดท่าข้าม และเรือรวมทรัพย์ ของนายเซียง วัชรารักษ์ ใช้เวลาเดินทางจากท่าข้ามไปบ้านดอนประมาณ 1 ชั่วโมง¹⁵⁸ ต่อมาก็มีเรือโดยสารภายในชุมชนเรียกว่า “เรือเมล์” ของ “ตาคอย” บ้านอยู่ในบางวิ่งรับส่งผู้โดยสารสองฝากคลองพุนพินทั้งฝั่งโนบางอำเภอเมือง และฝั่งชุมชนเมืองพุนพิน จากตำบลลีเล็ด ตำบลศรีวิชัย ตำบลพุนพินไปกลับตลาดท่าข้าม¹⁵⁹ นอกจากนี้ก็มีเรือเมล์ของคนอื่นๆ อีกหลายลำ รวมทั้งเรือเมล์ในแม่น้ำพุมดวงจากท่าขนอน อำเภอศรีรัฐนิคมมาตลาดท่าข้าม ภายหลังเมื่อรถไฟขบวนท้องถิ่น “พุนพิน-ท่าขนอน” เปิดให้บริการ เรือเมล์สายท่าขนอน-ท่าข้ามก็ค่อยๆ หดไป

4.4.3.2 การคมนาคมขนส่งทางรถไฟ

การคมนาคมนอกจากทางทะเลแล้วก็มีทางรถไฟ การสร้างทางรถไฟสายใต้เกิดขึ้นจากเหตุผลหลักด้านการเมือง คือเพื่อป้องกันการแทรกแซงของชาวต่างชาติในหัวเมืองมลายูของไทย และเพื่อกระชับการปกครองหัวเมืองปักษ์ใต้ให้ใกล้ชิดกับรัฐส่วนกลาง นอกจากนั้นเพื่อตัดความรำคาญจากนักล่าสัมปทานขอสร้างทางรถไฟ และเพื่อทำนุบำรุงพัฒนาประเทศ ดังพระกระแสรับสั่งรัชกาลที่ 5 ความว่า “...แต่หัวเมืองทางปักษ์ใต้เรายังหาได้ทะนุบำรุงเหมือนอย่างหัวเมืองฝ่ายเหนือไม่ ยังบกพร่องอยู่จึงมาเห็นว่า เวลานี้เป็นเวลาสมควรที่จะทะนุบำรุงหัวเมืองเหล่านั้น คือ ต้องเริ่มทำรถไฟให้หัวเมืองแหลมมลายูติดต่อกับกรุงเทพฯ ไปมาถึงกันง่ายจึงจะเป็นการบริบูรณ์มั่นคง...” รัฐบาลจึงตกลงสร้าง

¹⁵⁷ เซื้อ กาทแก้ว อ้างแล้ว 2527

¹⁵⁸ กนก งานไฟโรจน์ อ้างแล้ว 2543

¹⁵⁹ สัมภาษณ์นายสวิง จำนงพันธ์ อายุ 83 ปี เจ้าของเรือเมล์และช่างตีเหล็ก บ้านเลขที่ 40 หมู่ที่ 3 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 มกราคม 2559

ทางรถไฟสายใต้ในปี พ.ศ.2452 แต่หลังจากทางรถไฟสร้างเสร็จผลดีที่ตามมากลายเป็นด้านเศรษฐกิจ คือเป็นเส้นทางการขนส่งสินค้าที่สำคัญทั้งในท้องถิ่นภาคใต้และไปเมืองหลวง¹⁶⁰

ทางรถไฟสายใต้มีต้นทางอยู่ที่สถานีบางกอกน้อย(สถานีรถไฟธนบุรี) ผ่านเส้นทางหลัก คือ นครปฐม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง สงขลา ยะลา และนราธิวาส สดปลายทางที่สถานีรถไฟสุไหงโก-ลก มีความยาวทั้งหมด 1,159 กิโลเมตร และมีทางแยกไปตรังและป่าดงเบงการ์ ทางรถไฟใช้รางเล็กขนาดกว้าง 1 เมตร แบ่งการสร้างเป็น 2 ระยะ คือ ระยะแรกสร้างจากสถานีรถไฟธนบุรีถึงจังหวัดเพชรบุรี ระหว่างปี พ.ศ.2443-2446 มีระยะทาง 151 กิโลเมตร ระยะที่สองจากสถานีเพชรบุรีถึงอำเภอระแงะ จังหวัดนราธิวาส และทางแยกจากชุมทางทุ่งสง จังหวัดนครศรีธรรมราชไปจังหวัดตรัง ระหว่างปี พ.ศ.2452-2461 รวมระยะทาง 1,075 กิโลเมตร¹⁶¹ ต้นทางจากสถานีบางกอกน้อยลงทางใต้ถึงสถานีเพชรบุรีเปิดบริการในปี พ.ศ.2446 ต่อมาสร้างไปถึงประเทศมาเลเซีย ด้านฝั่งทะเลตะวันออกสร้างไปจตุรัสกลันตัน ฝั่งทะเลตะวันตกจรดรัฐเคดาห์ และมีเส้นทางไปจดจังหวัดตรัง จากนั้นต่อไปเมืองปีนังด้วยเรือกลไฟใช้เวลา 16 ชั่วโมง เส้นทางรถไฟจากจังหวัดเพชรบุรี ลงใต้ผ่านบางตะพาน ชุมพร หลังสวน และสุราษฎร์ธานี (พุนพิน) เมื่อถึงชุมทางทุ่งสงแยกเป็น 2 ทาง คือ ฝั่งตะวันตกปลายทางที่ตรัง และฝั่งตะวันออกผ่านทางแยกไปชุมทางเขาชุมทอง(นครศรีธรรมราช) พัทลุง อุตะเภา(หาดใหญ่) ยะลา และระแงะ รวมระยะทาง 36 กิโลเมตร ส่วนเส้นทางจากสถานีอุตะเภามีทางแยกไปตะวันตกไปชายแดนรัฐเคดาห์ ระยะทาง 48 กิโลเมตร และอีกทางแยกไปสงขลาระยะทาง 28 กิโลเมตร¹⁶²

รัฐบาลตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ด้วยเหตุผลสำคัญเรื่องความมั่นคง และเรื่องอำนาจอิทธิพลเหนือดินแดนหัวเมืองภาคใต้มากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ¹⁶³ จากเดิมที่มองว่าประโยชน์ที่ได้รับจากภาคใต้นั้นไม่คุ้มกับการลงทุน ด้วยเหตุผลทางการเมืองดังกล่าวจึงต้องเร่งรีบก่อสร้างแม้ติดขัดปัญหาด้านงบประมาณที่ต้องกู้เงินจากต่างประเทศจำนวนมหาศาล โดยการเจรจาขอกู้เงินกับรัฐบาลสหพันธรัฐมลายูของอังกฤษด้วยการแลกเปลี่ยนยอมยกสิทธิการปกครองและบังคับบัญชาในดินแดน ไทรบุรี กลันตัน ตรังกานู ปะลิส และเกาะใกล้เคียงให้กับอังกฤษ โดยอังกฤษยินยอมให้ไทยกู้เงินได้ไม่

¹⁶⁰ ปิยนารถ บุนนาค อ่างถึงใน (ปก แก้วกาญจน์, 2534) *การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมือง* สถาบันทักษิณคดีศึกษา 2534 หน้า 52-53

¹⁶¹ (สงบ ส่งเมือง, ทางรถไฟสายใต้ 2542) *ทางรถไฟสายใต้* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 7 พ.ศ. 2542 หน้า 3266

¹⁶² *ที่รกรกแห่งการเปิดทางรถไฟหลวงสายใต้ 2459* กระทรวงคมนาคม พิมพ์แจกในงานปลงศพคุณหญิงคางคาราบตี วัดสระเกษ 21 กันยายน 2460

¹⁶³ ปก แก้วกาญจน์ อ่างแล้ว หน้า 132

เกิน 4 ล้านปอนด์สเตอร์ลิง ด้วยอัตราดอกเบี้ยร้อยละ 4 ต่อปี¹⁶⁴ มีเรื่องราวเกี่ยวกับการก่อสร้างที่น่าสนใจ ดังนี้

รัชกาลที่ 5 เมื่อคราวเสด็จนครศรีธรรมราช ในปี พ.ศ.2448 ได้ทรงทอดพระเนตรบพัสทิวาที่พระรัตนธัชมุนี เจ้าคุณวัดท่าโพธิ์ เป็นผู้แต่งและจดใส่แผ่นกระดาษถวายเล่าถึงสภาพความเป็นอยู่ของชาวนอกเขากำเภอฉวาง ความว่า

“ลั้กวา ชาวนอกเขาเขาฉลาด
เป็นเชื้อชาติปัญญาธิจาเอ๋ย
ตำน้ำพริกแกกัปลี่ไม่มีเคย
กระไรเลยแลนจนคนอัปรีย
หัวทูกังตั้งไว้ที่บนพร
เก็บเอามาแกกนหมินเหมือนผี
หัวเดียวแกงได้ตั้งหลายที่
แลนอัปรียนักหนาคนป่าเอย...”

ด้วยสภาพความเป็นอยู่แร้นแค้นของชาวนอกเขากำเภอฉวาง แม้ผลผลิตและของป่าอุดมสมบูรณ์แต่กัันดารลำบากในการขนส่งไปแลกเปลี่ยนสิ่งของจำเป็นอย่างอื่นในการยังชีพ การเดินทางต้องบุกป่าฝ่าดงข้ามเขา พักค้างคืนแสนลำบาก การเดินทางสะดวกเฉพาะท้องที่ที่อยู่ใกล้แม่น้ำหลวง (แม่น้ำตาปี) ด้วยการไ้เรือบรรทุกผลผลิตไปบ้านดอน (สุราษฎร์ธานี) แต่กั้ต้องใช้เวลารอนแรมพืชผักผลไม้จึงเน่าเสียกลางทาง เช่นเดียวกับคานหาบหรือบรรทุกช้างข้ามภูเขาเข้าตัวเมืองนครศรีธรรมราชจากลั้กวาบพดังกเล่า รัชกาลที่ 5 จึงโปรดเกล้าฯ ให้เบนเส้นทางรถไฟซึ่งขณะนั้นสร้างถึงเพชรบุรีและจะสร้างต่อล่องไ้ตามแนวที่สำรวจไว้แล้ว คือผ่านกัิงอำเภอกำบายาง (อำเภอทุ่งใหญ่ปัจจุบัน) ไปชุมทางที่ห้วยยอด จังหวัดตรัง เปลี่ยนเป็นเบนเส้นทางให้มาผ่านอำเภอฉวางไปชุมทางที่ทุ่งสงและเขาชุมทองดังในปัจจุบัน¹⁶⁵

การก่อสร้างทางรถไฟสายไ้จากเพชรบุรีถึงระแงะในส่วนที่ตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพิน(สุราษฎร์ธานี) คือ เส้นทางระหว่างชุมพรถึงนครศรีธรรมราช ระยะทาง 319 กิโลเมตร เริ่มก่อสร้างในปี

¹⁶⁴ สงบ สงเมือง อ่างแล้ว 2542 หน้า 3267-3269

¹⁶⁵ (ดิเรก พรตตะเสน, 2526) *ประวัติศาสตร์จักรวรรณกรรมมุขปาฐะ* การสัมมนาประวัติศาสตร์ นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3 พ.ศ.2526 หน้า 185-187

พ.ศ.2453 และแล้วเสร็จในปี พ.ศ.2458 รวมระยะเวลาก่อสร้าง 6 ปี¹⁶⁶ สถานีสุราษฎร์ธานีอยู่ที่ระยะกิโลเมตร 635 ตั้งอยู่ริมควนท่าข้ามฝั่งขวาของแม่น้ำหลวง(แม่น้ำตาปี) ต้องสร้างสะพานข้ามแม่น้ำระยะทาง 200 เมตร เป็นสะพานเหล็กรูปทรงโค้ง แบ่งเป็นสามช่วง สำหรับรถไฟวิ่งผ่านอย่างเดียว มีสเตอร์กิตตินส์ ผู้อำนวยการสร้างทางรถไฟสายใต้ชาวอังกฤษได้ถวายรายงานต่อกรมหลวงนครสวรรค์ฤทธิ เสนาบดีกระทรวงโยธาธิการ ว่าการก่อสร้างสะพานต้องใช้งบประมาณ 149,364 บาท ถ้าทำทางคนเดินต้องเพิ่มงบประมาณอีก 13,000 บาท รวมเป็นเงิน 162,610 บาท แต่ถ้าทำทางเกวียนต้องใช้งบประมาณเพิ่มอีก 148,610 บาท ซึ่งเป็นราคาสูงเกือบเท่ากับการสร้างทางรถไฟอย่างเดียว ในท้องถิ่นไม่ค่อยมีเกวียนใช้มากเหมือนสะพานข้ามแม่น้ำที่เพชรบุรีและราชบุรี และอยู่ใกล้กับที่ตั้งมณฑล จึงไม่ควรทำทางเกวียน จึงทรงขอพระบรมราชานุญาตจากรัชกาลที่ 5 พระองค์ทรงเห็นด้วยกับแนวคิดดังกล่าว สะพานข้ามแม่น้ำหลวงที่ทำข้ามจึงไม่มีทางเกวียน¹⁶⁷ คนในชุมชนเรียกสะพานนี้ว่า “พานโค้ง” (สะพานโค้ง) ตามลักษณะรูปทรงโค้งของสะพาน

ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2484 ทหารญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่สุราษฎร์ธานี รัฐบาลประกาศให้ความร่วมมือกับฝ่ายอักษะของญี่ปุ่น ในส่วนของชุมชนเมืองพุนพินทหารญี่ปุ่นได้ตั้งฐานทัพที่ทำข้ามบริเวณเชิง “สะพานโค้ง” ข้ามแม่น้ำตาปี เพื่อใช้เป็นเส้นทางลำเลียงกองทัพไปมาสู่สิงคโปร์ และพม่า และเป็นที่ยกกันเชลยสงคราม และในปี พ.ศ.2486 “สะพานโค้ง” แห่งนี้ถูกทำลายได้รับความเสียหายจากการทิ้งระเบิดของทหารสัมพันธมิตรเพื่อตัดเส้นทางเดินทัพของทหารญี่ปุ่น ทำให้สะพานหัก กลางจมลงสู่แม่น้ำตาปี นอกจากนั้นยังทิ้งระเบิดทำลายที่ตั้งถ้ำน้ำมันของทหารญี่ปุ่นที่ตลาดท่าข้าม ทำให้สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี และอาคารบ้านเรือนในตลาดท่าข้ามทั้งหมดเกิดเพลิงไหม้เสียหาย ผู้คน บาดเจ็บล้มตายหลายสิบคน¹⁶⁸

เมื่อสะพานข้ามแม่น้ำตาปีถูกระเบิดทำลายตัดเส้นทางคมนาคม การขนส่งสัมภาระและตู้รถไฟช่วงสะพานถูกทำลายต้องอาศัยแพประกอบด้วยท่อนเหล็ก เพื่อนำตู้สินค้าที่บรรทุกสัมภาระข้ามปากด้วยเรือยนต์ขับเคลื่อนหัวรถจักร ลากตู้รถไฟมาลง “แพขนานยนต์” สถานีรถไฟชั่วคราวมีทั้งสองฝั่งแม่น้ำ ฝั่งตะวันออกเป็นที่ตั้งสถานีรถไฟเดิมก่อนถูกระเบิด เรียกว่า “สถานีสุราษฎร์ธานี 1 และฝั่งตะวันตกเรียก “สถานีสุราษฎร์ธานี 2” รางรถไฟแยกจากสะพานหน้าวัดดอนกะถินตรงไปสุดรางที่วัดท่าข้าม ผู้จะเดินทางด้วยรถไฟมีจำนวนมาก จึงต้องมานอนพักค้างคืนที่ท่าข้าม 1-2 คืน รถไฟมีฝั่งละ

¹⁶⁶ สงบ สงเมือง อ้างแล้ว 2542 หน้า 3269

¹⁶⁷ ทศพล งานไพโรจน์ จากสะพานโค้งถึงสะพานจุฬาฯ อ้างแล้ว หน้า 82-83

¹⁶⁸ ทศพล งานไพโรจน์ อ้างแล้ว 2543 หน้า 82-83

ขบวน ต้องนั่งเรือจ้างข้ามฝากไปขึ้นรถไฟฝั่งตรงข้าม ผู้ใช้บริการมีมากจนล้นตู้โดยสารต้องไปแออัดอยู่ในตู้สินค้า¹⁶⁹

เมื่อสงครามสงบ การรถไฟย้ายที่ตั้งสถานีมาอยู่ฝั่งตรงข้ามกับสถานีเดิม ซึ่งคือที่ตั้งในปัจจุบัน ด้วยการถมดินบริเวณหน้าควนท่าข้ามของการรถไฟ และต่อมาพ่อค้าขุดตักดินจากบนควนท่าข้าม นำมาถมพื้นที่ของการรถไฟเพื่อขอเช่าปลูกอาคารพาณิชย์ การขุดดินและรื้อขนดินในครั้งนั้นได้ส่งผลให้ซากโบราณสถานที่สำคัญบนควนท่าข้ามได้ถูกทำลายไปด้วย รัฐบาลรื้อถอนสะพานที่ถูกทำลายนำไปสร้างเป็นสะพานข้ามคลองยัน อำเภอคีรีรัฐนิคม และว่าจ้างบริษัทจากประเทศอังกฤษสร้างสะพานขึ้นมาใหม่โดยใช้ตอม่อเดิม และเปลี่ยนรูปทรงจากเดิมเหล็กโค้งเป็นสะพานเหล็กแท่งเหลี่ยม ทรงเดียวกับสะพานพระราม 6 มีสามช่วง คือ มีทางรถไฟ ทางคนเดิน และเว้นช่องกลางรองรับการขยายผิวจราจร เปิดใช้เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2496 ในหลวงรัชกาลที่ 9 ทรงพระราชทานนามว่า “สะพานจุลจอมเกล้า” อยู่ในความดูแลของการรถไฟแห่งประเทศไทย คนในชุมชนยังคงเรียก “สะพานโค้ง” เหมือนเดิม และเรียกชุมชนบริเวณนั้นว่า “ชุมชนใต้โค้ง” สะพานแห่งใหม่กลายเป็นสถานที่ท่องเที่ยวสำคัญในชุมชนอีกแห่งหนึ่งนอกเหนือจากสถานีรถไฟและควนสรายุรมย์ ที่คนในท้องถิ่นและต่างถิ่นผ่านไปมาต้องแวะพักกินข้าวห่อและถ่ายรูปเป็นที่ระลึก¹⁷⁰

ภาพที่ 10: ซ้าย-ขวา สะพานโค้งถูกทำลายในช่วงสงคราม และสร้างใหม่ในปี 2496
(ภาพจากเว็บไซต์)

นอกจากนั้นชุมชนเมืองพุนพินมีรถไฟขบวนท้องถิ่น “สุราษฎร์ธานี-คีรีรัฐนิคม” (พุนพิน-ท่าหนอน) เป็นโครงการสร้างทางรถไฟจากสุราษฎร์ธานีไปยังจังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามันคือจังหวัดกระบี่ พังงา และภูเก็ต แต่โครงการมีปัญหาถูกระงับการก่อสร้างขณะยังสร้างไม่แล้วเสร็จ ทางรถไฟสายนี้จึงเป็นทางรถไฟสายสั้นที่สุดในประเทศไทย คือระยะทาง 35 กิโลเมตร เปิดให้บริการเดินรถ

¹⁶⁹ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 117

¹⁷⁰ ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 83-94

เมื่อวันที่ 13 เมษายน 2499 เป็นเส้นทางรถไฟสายท้องถิ่นภายในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ผ่านเพียง 2 อำเภอ คืออำเภอพุนพินและอำเภอกีรีรัฐนิคม คนท้องถิ่นเรียก “สายท่าหนอน” (ขนอน) โดยเริ่มจากสถานีต้นทางสุราษฎร์ธานีที่ท่าข้าม ผ่านสถานีชุมทางบ้านทุ่งโพธิ์ สถานีบ้านดอนรัก สถานีบ้านทุ่งหลวง สถานีบ้านขนาย สถานีบ้านดอนเลียบ และเข้าเขตอำเภอกีรีรัฐนิคมผ่านสถานีคลองยัน สถานีเขาหลวง สถานีบ้านยาง และไปสิ้นสุดที่สถานีรถไฟคีรีรัฐนิคมบริเวณตลาดท่าหนอน¹⁷¹ “จากท่าข้ามไปท่าหนอนใช้เวลาเดินทาง 1 ชั่วโมง รถไฟวิ่งวันละ 4 เที่ยว เที่ยวแรกเริ่มเวลา 6.00 น.ออกจากท่าข้าม-ท่าหนอน เที่ยวที่สองเวลา 9.00 น. ออกจากท่าหนอน-ท่าข้าม เที่ยวที่สามเวลา 16.00 น. จากท่าข้าม-ท่าหนอน และเที่ยวสุดท้ายเวลา 18.00 น. จากท่าหนอน-ท่าข้าม แต่ละสถานีรถไฟหยุด 10 นาที รถไฟใช้ไม้พื้นใส่หัวรถจักรวิ่งอยู่ 16 ปี หลังจากนั้นเปลี่ยนเป็นดีเซล การทำไม้ซุงเปลี่ยนมาบรรทุกทางรถไฟไปท่าข้าม รถไฟรายได้ดี มีหลายตู้ เฉพาะตู้โดยสาร 4 ตู้ คนนั่งเต็ม บางคนปีนขึ้นไปนั่งหลังคาฟรี ส่วนใหญ่คนไปธุระในตัวจังหวัด แม่ค้าไปค้าขาย และเด็กไปเรียนวิชาธรรม ตัวราคา 3 บาท 50 สตางค์ ต่อมาปรับราคาเป็น 8 บาท ตัวเดือนราคา 100 กว่าบาท ปัจจุบันจำนวนผู้โดยสารลดลงมาก ป้ายสถานีเปลี่ยนเป็นป้าย “ที่หยุดรถไฟ” และยกเลิกป้ายหยุดรถไฟบ้านทุ่งหลวง แต่ละป้ายหยุด 5 นาที การให้บริการลดลงเหลือวันละ 2 เที่ยว เที่ยวแรกเริ่มเวลา 6.00 น. จากท่าหนอน-ท่าข้าม เที่ยวสุดท้ายเวลา 16.55 น. จากท่าข้าม-ท่าหนอน¹⁷² เมื่อก่อนรถไฟท่าข้าม-ท่าหนอนจอดป้ายบ้านท่องเที่ยว(ทุ่ง)หลวง ค่าตั๋วบาทห้าสิบ (1.50 บาท) ไม่ขายตั๋วที่สถานี ต้องซื้อบนรถไฟ เดียวนี้ตัวฟรี¹⁷³...ตอนเด็กๆ พ่อกับแม่จะพาผมมาเยี่ยมปู่ย่าบ่่อยๆ โดยรถไฟ...เผื่อรถไฟขบวนยาวที่วิ่งผ่านหน้าบ้านปู่ หน้าตื้นเต้นมากสำหรับพวกผมในช่วงเวลาวัยเด็ก...”¹⁷⁴

การเดินทางด้วยรถไฟช่วยประหยัดระยะเวลาได้มากขึ้น จากเดิมที่เส้นทางลำบากกันดารถ้านั่งเรือกลไฟจากกรุงเทพฯ ไปสงขลาใช้เวลา 4 วัน ถ้าเดินทางบกใช้เวลา 1 เดือนเศษ แต่โดยสารรถไฟใช้เวลา 2 วัน¹⁷⁵ สำหรับชุมชนเมืองพุนพิน รถไฟช่วยเพิ่มช่องทางการคมนาคมให้สะดวกรวดเร็วมากขึ้น แต่บ้านเรือนตามเส้นทางรถไฟยังมีน้อยและตั้งห่างไกล มีเพียงชุมชนเกิดใหม่ส่วนใหญ่เป็นชาวจีน

¹⁷¹ สัมภาษณ์นายชัยรัตน์ ศรีสวัสดิ์ อายุ 56 ปี นายสถานีคีรีรัฐนิคม ตำบลท่าขนอน อำเภอกีรีรัฐนิคม จังหวัด สุราษฎร์ธานี 16 มกราคม 2559

¹⁷² สัมภาษณ์นางผิน สุวรรณ อายุ 80 ปี แม่ค้าบนรถไฟ บ้านเลขที่ 327 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าขนอน อำเภอกีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี 16 มกราคม 2559

¹⁷³ สัมภาษณ์นางละออง กล่อมทอง อายุ 78 ปี ทำสวนยาง บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งหลวง ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

¹⁷⁴ พงศ์พันธุ์ โชติรุจิรานนท์ อ้างแล้ว 2552

¹⁷⁵ ที่รฤกแห่งการเปิดทางรถไฟหลวงสายใต้ 2459 อ้างแล้ว 21 กันยายน 2460

ที่อพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินย่านการค้าบริเวณสถานีรถไฟ บ้านเรือนในท้องถิ่นยังอยู่ “แค่บ่อ แค่ท่า แค่นา แค่วัด” ชุมชนทางไกลเส้นทางรถไฟยังใช้เส้นทางน้ำและเดินเท้า ถ้าจำเป็นต้องทำธุระตัวจังหวัดที่บ้านดอน ก็ต้องเดินเท้า หรือนั่งเกวียน เพื่อมาขึ้นรถไฟไปลงที่สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานีที่ท่าข้าม ถ้านั่งจากสถานีมะละงามาลงสถานีที่ท่าข้ามค่าตัวหนึ่งบาทห้าสิบสตางค์ จากท่าข้ามไปบ้านดอนยังไม่มีเส้นทางรถยนต์ต้องนั่งเรือโดยสาร ช่วงสงครามโลกการเดินทางที่เร็วที่สุดในขณะนั้นคือขี่ม้าจากบ้านดอนมาสถานีรถไฟที่ท่าข้ามเพื่อส่งโทรเลขขอความช่วยเหลือจากนครศรีธรรมราชในวันที่ญี่ปุ่นบุกขึ้นบ้านดอน

ภาพที่ 11 : ซ้าย-ขวา สะพานโค้งข้ามแม่น้ำตาปีนำมาสร้างข้ามคลองยันและสถานีรถไฟศรีรัฐนิคม

4.4.4 สงครามมหาเอเชียบูรพา

สงครามโลกครั้งที่ 2 “ญี่ปุ่นขึ้นบ้านดอน”

สงครามโลกครั้งที่ 2 ญี่ปุ่นยกพลขึ้นบกที่สุราษฎร์ธานีหรือ “ญี่ปุ่นขึ้นบ้านดอน” ในปี พ.ศ. 2484 ตอนเช้ามีวันที่ 8 ธันวาคม มีชาวประมงออกเรือหาปลาที่ปากน้ำตาปีและเห็นเรือใหญ่หลายลำแล่นเข้าปากน้ำพร้อมเรือลำเลียงพลมุ่งเข้าหาฝั่ง จึงรีบไปแจ้งข่าวในตลาดบ้านดอน ธวัช วงศ์อนันต์ ผู้อยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นเล่าว่า ประมาณตีห้าสี่สิบกำลังหลับอยู่ได้ยินเสียงคนตะโกนว่า “ญี่ปุ่นจะบุก” ประมาณก่อนแปดโมงเช้าได้ยินแตรบอกเหตุให้ตำรวจเร่งมารับอาวุธปืนที่สถานี ในสมัยนั้นสุราษฎร์ธานีไม่มีค่ายทหาร การคมนาคมและการสื่อสารไม่สะดวก ในตลาดบ้านดอนมีรถยนต์ไม่ถึง 10 คัน และ “รถถีบ” หรือรถจักรยานไม่เกิน 20 คัน คนส่วนใหญ่เดินเท้า ถ้าต้องอาศัยกำลังทหารต้องไปที่นครศรีธรรมราช และชุมพร ญี่ปุ่นเลือกยกพลขึ้นฝั่งที่สุราษฎร์ธานี เพื่อคุมเส้นทางเดินทัพทางรถไฟ และเพื่อโยนฐานกำลังกับที่ยกพลขึ้นบกที่ชุมพรและนครศรีธรรมราช นอกจากตำรวจแล้ว ยังมีอาสาสมัครพลเรือนหลายคนไปรับปืนที่สถานีตำรวจส่วนใหญ่เป็นปืนสั้น ปืนพระรามหก และปืน 83

อาวุธที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดคือปืนกลไฟมีกระบอกเดียว¹⁷⁶ เวลาประมาณ 8 นาฬิกาเศษ เรือท้องแบนของญี่ปุ่น 2 ลำแล่นเข้ามาที่ลำน้ำตาปี ทหารญี่ปุ่นขึ้นฝั่งล่าช้าเพราะหลงแยกเข้าคลองผิด มาขึ้นบกที่ตลาดกอบกาญจน์ และโรงเลื่อยตลาดล่าง นำทัพเดินคู่มากที่ถนนริมน้ำ เลี้ยวซ้ายที่ท่าเรือนคร เลี้ยวขวาที่สี่แยกนครหลวง และตรงมายังศาลากลางจังหวัด(หลังเก่า) ด้วยความชำนาญเนื่องจากมีนายอิจิโร นาคากาวา หรือ นาคากาวา ยูโกะ พ่อค้าชาวญี่ปุ่นที่ก่อนหน้านี้เปิดร้านขายผ้าอยู่ในตลาดไชยา ต่อมาย้ายมาตั้งรกรากในตลาดบ้านดอนค้าขายถ้วยชาม เครื่องแก้ว เครื่องเหล็ก และส่งขายประเทศสิงคโปร์ เป็นผู้นำทัพเคียงคู่มากับร้อยโทโคอิ ผู้บังคับกองร้อยพิเศษ “วันนั้นฝนตกตั้งแต่กลางคืนจนกระทั่งเช้าก็ยังคง ผมเห็นเรือล่องมาในแม่น้ำตาปี ทหารญี่ปุ่นเต็มลำ ลักครุใหญ่ก็เดินแถวเข้ามาในเมือง นายนาคากาวา เดินเคียงคู่มากับทหารญี่ปุ่น จะแต่งเครื่องแบบทหารหรือไม่ผมจำไม่ได้ แต่ความรู้สึกของผมแม้กระทั่งวันนี้ผมยังไม่เชื่อว่านายนาคากาวาเป็นทหาร”¹⁷⁷

นายนาคากาวา ยูโกะ เข้ามาอยู่ในสุราษฎร์หลายปี มีคนเล่าว่าชอบออกไปนั่งเรือตกปลาในแม่น้ำลำคลอง มารู้อย่างหลังว่าที่ออกไปนั่งเรือตกปลานั้นเพื่อวัดกระแสและระดับของน้ำขึ้นน้ำลง บางคนว่ามีศเป็น “พันโท” แต่บางคนบอกว่าเป็นพ่อค้าธรรมดาที่แต่งงานกับลูกสาวขุนพิศาลบรรณเวศ นายอำเภอไชยา และมีลูกด้วยกันหลายคน หนึ่งในนั้นชื่อ นายยูจิง นาคากาวาเป็นนักมวยมีชื่อเสียงในตลาดท่าข้ามที่ชาวชุมชนเมืองพุนพินรู้จักกันดีในชื่อ “มิดจัง ดำรงค์พุนพิน” ในสุราษฎร์ธานีนอกจากนายนาคากาวาแล้วยังมีชาวญี่ปุ่นอยู่ที่อำเภอท่าฉาง มีเปิดร้านถ่ายรูปที่บ้านดอน รวมทั้งนครศรีธรรมราช สงขลา และปัตตานี ก็มีชาวญี่ปุ่นแฝงกายเข้ามาเป็นหมอ ช่างถ่ายรูป และพ่อค้า¹⁷⁸

พลตำรวจตรีหลวงประพัทธ์เมฆะวิภาค ผู้กำกับการสถานีตำรวจภูธรสุราษฎร์ธานี และร้อยตำรวจเอกหลวงวารินทร์ สัจจกร ออกไปประจันหน้ากับร้อยโทโคอิ และนายนาคากาวาพูดว่า “เราต้องการเป็นมิตรกับท่าน แต่ญี่ปุ่นจะร่วมขับไล่คนผิวขาวออกจากเอเชีย ขอให้กำลังผ่านทางภาคใต้เพื่อจะเดินทางไประยะเดียวและพม่าต่อ” หลวงประพัทธ์ฯ บอกว่า “เรายินดีเป็นอย่างยิ่งที่จะเป็นมิตรต่อกัน แต่เราไม่ได้รับคำสั่งจากรัฐบาล จึงให้ท่านผ่านไปไม่ได้” หลังนายนาคากาวาแปลบอกเป็นภาษาญี่ปุ่น ร้อยโทโคอิก็กลับหลังหันโบกมือขึ้นเหนือศีรษะแล้วโบกมือลดลง พร้อมแปลภาษาญี่ปุ่นสั้นๆ ฉบับปล้นนายทหารญี่ปุ่นกระโดดหาที่กำบังบริเวณวัดไตรธรรมารามและคูเมืองสาตกระสุนเข้าใส่ฝั่งไทยทันที เป็นเหตุให้หลวงประพัทธ์ฯ ถูกกระสุนล้มลงได้รับบาดเจ็บ ท่ามกลางท่ากระสุนปืนที่สาต

¹⁷⁶ ถนอม พูนวงศ์ อ่างแล้ว หน้า 67

¹⁷⁷ สัมภาษณ์นายจำเนียร รัตนกร อ่างถึงใน ทศพล งานไฟโรจน์ หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ 2543 หน้า 11-12

¹⁷⁸ ทศพล งานไฟโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 11 และหน้า 30-31

ใส่กันและท่าฝนที่ตกหนักขึ้นเรื่อยๆ วันนั้นถ้าฝนไม่ตกหนักอาจตายทั้งหมดก็ได้ และกระสุนที่มีก็ต้องใช้อย่างจำกัด

วีรกรรมผู้กล้าหาญและเสียสละ

วีรกรรมผู้กล้าหาญและเสียสละมีอาสาสมัครหญิงใจกล้าชื่อ “กอบกุล ปิ่นพิทักษ์” อายุ 16 ปี วิ่งไปขอรับถังกระสุนปืนจากทางการ และเอากระสุนปืนยัดใส่กระเป๋ากางเกงพร้อมอาหารเท่าที่จำเป็นมาแจกจ่ายให้ผู้อยู่แนวรบ “ลุงจำได้ดี วันนั้นกอบกุลหลานสาวร้านข้าวแกงในตลาด วิ่งหัวเอาถังกระสุนปืนมาให้ลุง แล้วเอากระสุนในถังยัดใส่กางเกงขาลิ้นสีขาว เสื้อแขนยาวเพื่อสะดวกในการวิ่ง กลิ้งหลบกระสุน”¹⁷⁹ เป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์ชาติไทยที่พลเรือนผู้หญิงได้รับพระราชทานเหรียญชัยสมรภูมิกล้าหาญ “แม่เคยเล่าให้ฟังว่า ตอนที่อยู่ร้านข้าวแกง วันที่ญี่ปุ่นขึ้นบ้านดอน แม่เอากระสุนและอาหารไปแจกจ่ายให้ผู้ที่กำลังยิง...แม่ได้รับเหรียญกล้าหาญและขันน้ำพานทองด้วย...”¹⁸⁰ แล้วยังมีสตรีเยื่อน สมบุญยิ่ง อดีตทหารผ่านศึกอินโดจีนชาวกรุงเทพฯ มาเป็นกกลาสิเรื่ออยู่บ้านดอน เป็นผู้หนึ่งที่ยิงทหารญี่ปุ่นที่ปืนขึ้นต้นมะพร้าวร่วงลงมาประมาณ 20 ศพ “ญี่ปุ่นถือว่าตัวเองเป็นลูกพระอาทิตย์ ฉลาด ปืนขึ้นต้นพร้าว ไปแล คนไทยฉลาดทว่า ยิ่งสอยจากข้างล่างร่วงลงมาหลายศพ”¹⁸¹ สตรีเยื่อนเป็นคนนำพรรคพวกมาเอาอาวุธที่ร้านขายปืนวิวัฒน์ของนายวิวัฒน์(กิมฮะ) จันทราพร ทั้งปืนสั้นและปืนยาวถูกขนมาจากตู้โชว์ที่เตรียมไว้ขายทั้งหมดนับได้ 34 กระบอก รวมกระสุนปืนยาว 5,000 นัด หลังปะทะในวันนั้น อาวุธปืนที่นำไปแจกจ่ายมีผู้มากลับมาคืนเพียง 3 กระบอก ที่เหลืออีก 31 กระบอก นายกิมฮะต้องตระเวนสืบหาและขอซื้อกลับคืนมา ขณะเสียงปืนยังก้องอยู่ก็มีเปลวไปลุกไหม้ศาลากลางจังหวัด ชาวว่านายอำเภอท่านหนึ่งเป็นผู้เผาทำลายด้วยเกรงว่าทรัพย์สินทางราชการจะตกไปอยู่ในมือฝ่ายตรงข้าม นอกจากศาลากลางจังหวัดแล้วยังมีที่ดินโลหะกิจและที่ว่าการอำเภอถูกเผาพร้อมกันในวันนั้น “ญี่ปุ่นกับฝ่ายเรายังกันใหญ่ ผมวิ่งออกจากแนวคูเมือง มายังริมน้ำ เห็นทหารญี่ปุ่นนอนตายหลายศพ แต่ทันใดนั้นรู้สึกเสียวที่ข้อเท้าขวา ล้มลงไปเห็นเลือดออกโชกปนกับสายฝนที่กำลังตกลงมา รู้แล้วว่าถูกยิง มีคนช่วยนำส่งสุซศาลา”¹⁸²

¹⁷⁹ สัมภาษณ์นายธวัช วงศ์อนันต์ อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ *อ้างแล้ว* 2543 หน้า 14

¹⁸⁰ สัมภาษณ์นายบูรินทร์ พุดตานเล็ก อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ *อ้างแล้ว* 2543 หน้า 14-15

¹⁸¹ สัมภาษณ์นายบุญรัตน์ ทองปลอด อายุ 73 ปี ข้าราชการครูบำนาญ บ้านเลขที่ 103/2 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 28 ธันวาคม 2558

¹⁸² สัมภาษณ์พลตำรวจตรีมิตร ช่างทรัพย์ อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ *อ้างแล้ว* 2543 หน้า 16-19

ครูลำยอง วิศุภกาญจน์ ครูมัธยมโรงเรียนสุราษฎร์ธานีชาวภูเก็ต เป็นอีกผู้หนึ่งที่กล้าหาญและสละชีวิตในครั้งนี้ ขณะออกจากบ้านเข้าด้วยชุดลูกเสือสมุทรเสนา เพื่อนำนักเรียนไปเชิญพานรัฐธรรมนูญที่ศาลากลางจังหวัด ผ่านหน้าสถานีตำรวจทราบว่ามีผู้ชุมนุมจึงวิ่งไปรับปืน และเห็นนักเรียนชุมนุมอยู่หน้าโรงเรียนจิตรศึกษา จึงนำนักเรียนทั้งหมดไปไว้ที่ทุ่งนา(หลังโรงภาพยนตร์โคลิเซียม-2543) และชวนลูกเสือคอย อั้นอูย พร้อมด้วยลูกเสือสมุทรเสนาจำนวนหนึ่งไปประจำแนวรอบบริเวณสวนจำจ้อย ซึ่งมีต้นไม้และต้นมะพร้าวจำนวนมาก ท่ามกลางสายฝนและกองกำลังผู้ชุมนุมที่รุกเข้ามา ลูกเสือคอย อั้นอูย เปลี่ยนแนวรบวิ่งข้ามถนนจึงถูกกระสุนผู้ชุมนุมยิงเข้าที่ร่างเสียชีวิตทันที ครูลำยองกล้าเข้าไปช่วย กระสุนเจาะเข้าศีรษะฟุบลงเสียชีวิต ต่อมาโรงเรียนสุราษฎร์ธานีกำหนดให้วันที่ 8 ธันวาคมของทุกปีเป็น “วันวิญญูณของโรงเรียน” เพื่อรำลึกและสดุดีวีรชนที่เสียสละชีวิตปกป้องแผ่นดิน¹⁸³

ขณะกำลังสู้รบมีเครื่องบินคุ้มกันทหารผู้ชุมนุมบินวนเวียนอยู่เหนือศาลากลางจังหวัดเพื่อเตรียมจะทิ้งระเบิดแต่ได้รับสัญญาณจากพื้นดินว่าสามารถควบคุมสถานการณ์ได้ จากนั้นผู้ชุมนุมก็สามารถยึดสถานที่สำคัญหลายแห่ง เช่น ไปรษณีย์ ท่าเรือ ส่วนราชการบริเวณศาลากลาง ทหารผู้ชุมนุมใช้เรือบรรทุกกำลังพลเข้ามาตามลำน้ำตาปี ยิ่งปืนกลมายังฝั่งหน้าศาลากลางจังหวัดเป็นเหตุให้ตำรวจเสียชีวิตสองนาย กระทั่งช่วงบ่ายจังหวัดได้รับโทรเลขให้เปิดการเจรจาขอให้ผู้ชุมนุมผ่านทัพได้ ตกค่ำคืนนั้นมีประกาศจากนายกรัฐมนตรีจอมพล ป.พิบูลสงคราม ให้กองทัพผู้ชุมนุมผ่านทัพได้ เมื่อเหตุการณ์สงบกองทัพผู้ชุมนุมตั้งค่ายที่วัดไตรธรรมราม คืนนั้นทหารผู้ชุมนุมก็เก็บศพทั้งหมดโดยไม่มีใครทราบจำนวน และรุ่งเช้าอนุญาตให้ฝ่ายไทยเข้าเก็บศพนับได้ 17-18 ศพ¹⁸⁴

สถานการณ์ความวุ่นวายช่วงสงคราม

ตอนเที่ยงของวันที่ 9 ธันวาคม 2484 ไทยและผู้ชุมนุมจัดขบวนสวนสนามตั้งแต่หน้าศาลากลางไป ถึงท่าเรือนครีศ กองกำลังผู้ชุมนุมแพร่เข้าสู่สุราษฎร์ธานี ผ่านไปยังนครศรีธรรมราช และสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ในทะเลเต็มไปด้วยเรือรบและเรือลำเลียงขนส่งทหาร เสบียงและอาวุธจำนวนมาก บนถนน ก็เต็มไปด้วยทหารผู้ชุมนุม และทหารช่างที่ซ่อมสะพานเพื่อขบวนรถต่างๆ ทั้งรถถัง รถบดหินทำถนน ส่วนบนท้องฟ้าก็มีฝูงเครื่องบินรบลาดตระเวนบินสลับฟันปลา 40-50 ลำก่อนออกสู่ทะเล จะเดินทางไปไหนต้อง คอยหลบหลีกทหารผู้ชุมนุมอาศัยอยู่หนาแน่นสองฝั่งแม่น้ำตาปี ยึดสถานที่ราชการ วัด และ

¹⁸³ ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 19-20 และสัมภาษณ์นายปยุตต์รัตน์ ทองปลอด อ่างแล้ว 28 ธันวาคม 2558

¹⁸⁴ ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543 หน้า 21

บ้านเรือนเป็นที่พักอาศัยมากมาย ข้าวของสัมภาระทุกชนิด น้ำมันเชื้อเพลิง วางเกื่อนริมถนนทุกแห่ง ตลอดถึงทาง รถไฟ เกือบทุกพื้นที่เต็มไปด้วยทหารญี่ปุ่นรวมทั้งหมดประมาณ 40,000 นาย¹⁸⁵

ญี่ปุ่นเข้ามาตั้งกองกำลังในตลาดท่าข้ามหลายจุด เช่น ท่าน้ำสวนสราญรมย์ สวนยางพารา ของขุนเศรษฐ์ภักดี โดยเฉพาะจุดยุทธศาสตร์บริเวณสถานีรถไฟเชิงควนท่าข้าม และเชิง“สะพานโค้ง” สะพานรถไฟข้ามแม่น้ำตาปี มีทั้งกองกำลังและที่กักกันเชลยจำนวนมากทั้งพวกดัตช์ และแขกกะลิง ทุกคนกลัวภัยสงครามมากต่างอพยพไปอาศัยบ้านญาติหรือคนรู้จักที่ห่างไกลออกไป เช่น บ้านพุนพิน บ้านท่าตลิ่งชัน ตอนเช้าไปเปิดร้านค้าขาย ส่วนตอนบ่ายปิดประตูอพยพไปอยู่นอกเมือง ช่วงสงคราม ผู้คนมารวมตัวกันยืนฟังข่าวสารวิทยุกระจายเสียงกรมโฆษณาการ จากเครื่องรับวิทยุเครื่องเดียวในตลาดท่าข้ามที่หน้าโรงแรมสุราษฎร์สราญรมย์ของขุนพิมลโภคการที่หัวถนน โดยเฉพาะการสนทนา ปลุกใจของนายมั่น นายคงที่พูดโจมตีฝ่ายสัมพันธมิตรได้รับความสนใจติดตามฟังอย่างมาก¹⁸⁶

ทหารญี่ปุ่นเคร่งครัดในระเบียบวินัยมาก มีคนเห็นทหารลวนลามผู้หญิงไทยในตลาด ผู้หญิง ไวยวายขณะที่นายทหารญี่ปุ่นขับรถมาเห็นเข้าพอดี เมื่อสอบถามแล้วก็เอาเชือกมัดมือทหารผูกกับกันชนหลังรถและขับรถออกไป ทหารคนนั้นล้มลุกคลุกคลานไปกับถนน หรือทหารบางคนโดนตบหน้าซ้ายขวา เมื่อทำผิดวินัย ญี่ปุ่นนำธนบัตรรูปต้นกล้วยราคา 1 เยน ตีค่าเท่ากับ 1 บาทไทย แต่คนไทยส่วนใหญ่ไม่ยอมรับ “เงินต้นกล้วย” ภายหลังหันมาสู้เงินคนไทยแทนแต่เมื่อพิมพ์ให้ไม่ทัน ญี่ปุ่นก็พิมพ์ขึ้นเองจึงเกิดปัญหาเงินเฟ้อรุนแรง มีสิ่งของบางอย่างถ้าญี่ปุ่นเห็นจะรีบทั้งหมด ได้แก่ นาฬิกาข้อมือ ปากกา รถจักรยานยนต์ และรถยนต์ โดยเฉพาะเจ้าของรถยนต์จะถูกคุมตัวไปชี้ที่ซ่อนรถยนต์ให้ จากบัญชี และแผนที่ทั้งหมดของสายลับปลอมตัวเป็นพ่อค้า¹⁸⁷ ญี่ปุ่นจะเตรียมสัมภาระทุกอย่างมาพร้อมแม้กระทั่งฟางแห้งอาหารม้า เวลาจะเอาฟางให้ม้ากินจะสวมแว่นตาสีเขียวให้ม้าก่อน เวลานอนทหารญี่ปุ่นจะเอาถุงขนาดเล็กครอบหน้า สวมเสื้อผ้าถุงมือถุงเท้ามัดชิดป้องกันยุง บ้านเรือนที่ถูกญี่ปุ่นยึดอาศัยบางหลังจะจัดฝาบ้านมาทำพินहुงอาหาร ส่วนโถงน้ำก็เอาฝางดินทำเป็นห้องส้วม เวลาอาบน้ำตามบ่อน้ำ แม่น้ำลำคลอง หรือก๊อกน้ำตามหัวรถจักร มีเพียงผ้าเตี่ยวปกปิดเล็กน้อย แต่ส่วนใหญ่เปลือยกายล่อนจ้อน “ผู้หญิงไทยเห็นแกผ้าอาบน้ำ ร้องว่า แม่เอ๊ย เวรกรรมจริงๆ ญี่ปุ่นดีใจได้ยินว่า

¹⁸⁵ ถนอม พูนวงศ์ อ้างแล้ว 2556 หน้า 72

¹⁸⁶ กนก งานไพโรจน์ อ้างแล้ว หน้า 110-113

¹⁸⁷ ถนอม พูนวงศ์ อ้างแล้ว 2556 หน้า 71-73

“เวลคัม” ยินดีต้อนรับ ยินดีต้อนรับ”¹⁸⁸ ต่างกับคนที่ถือถ้ำน้ำที่ผู้ชายนุ่งผ้าชะม้า และผู้หญิงนุ่งผ้าถุงโจมอก ถ้าใครแก้ผ้าอาบน้ำเรียกว่า “อาบน้ำแบบญี่ปุ่น”¹⁸⁹

ระเบิดสะพานข้ามแม่น้ำตาปีตัดเส้นทางญี่ปุ่น “พานโค้งหักแล้ว”

ในปี พ.ศ.2486 สงครามมีความรุนแรงมากขึ้น ฝ่ายสัมพันธมิตรนำเครื่องบินปี 24 มาทิ้งระเบิดทำลายสะพานข้ามแม่น้ำตาปีที่ท่าข้าม เพื่อตัดเส้นทางขนส่งเสบียงและยุทธภัณฑ์ของญี่ปุ่นลงทางใต้ เครื่องบินวนเวียนตลาดบ้านดอนแล้วทิ้งระเบิด 1 ลูก ลงทางด้านบริษัทป่าไม้ไทย หลังโรงต้มเหล้า ผังแม่น้ำตรงข้ามศาลากลางจังหวัด (ศาลหลักเมืองปัจจุบัน) “บ้านดอนเสียหายเล็กน้อย มีผู้เสียชีวิต 3 คน และบาดเจ็บหลายคน” หลังจากนั้นบินไปยังตลาดท่าข้าม ทิ้งระเบิดลงมาเป็นชุดๆ ทำลายสะพานรถไฟแต่ไม่สำเร็จสะพานเพียงชำรุดเสียหาย ญี่ปุ่นให้เชลยศึกชาวดีทซ์และแขกกะลิงที่เชิงสะพานรถไฟเร่งซ่อมแซมจนใช้งานได้ ต่อมาฝ่ายสัมพันธมิตรมาทิ้งระเบิดอีกเป็นครั้งที่ 2 ด้วยการนำระเบิดร้อยโซ่เป็นพวงบรรทุกเครื่องบิน ปี 24 ทุกคนในตลาดท่าข้ามได้ยินเสียงหวอจากเครื่องบินไซเรน ทุกคนรีบวิ่งไปลงหลุมหลบภัยที่ทางการสั่งให้ทุกบ้านขุดไว้และกลางคืนต้องพรางแสงไฟ หลุมลึกประมาณ 10 เมตร ความกว้างสำหรับคน 10 กว่าคนนั่งอยู่ได้แต่ไม่สามารถลุกขึ้นได้ ข้างบนเอาไม้กระดานวางพาดใช้ทางมะพร้าวปิดและดินกลบปากหลุมเว้นช่องทางเข้า ต้องนั่งรอจนกว่าเครื่องบินผ่านไป เครื่องบินวนจากซ้ายไปขวาของตลาดแล้วยิงปืนกล 2-3 รอบ เมื่อถึงสะพานโค้งทิ้งระเบิดเสียงดังฝุ่นตลบเข้าไปในหลุมหลบภัย เมื่อเครื่องบินเจ็บบทุกคนออกจากหลุมได้ยินเสียงร้องตะโกน “พานโค้งหักแล้ว” เมื่อวิ่งออกไปดูเห็นสะพานหักจมลงในแม่น้ำตาปี ครั้งนี้สัมพันธมิตรทำลายสะพานตัดเส้นทางทัพได้สำเร็จ¹⁹⁰

หลังจากนั้นฝ่ายสัมพันธมิตรก็ทิ้งระเบิดเป็นครั้งที่ 3 เป้าหมายคือถังเก็บน้ำมันของญี่ปุ่นบริเวณ ลานข้างโกดังเก็บสินค้าหลังสถานีรถไฟ ทำให้เกิดเพลิงไหม้อย่างรุนแรงในตลาดท่าข้าม ตัวสถานีรถไฟ และบ้านเรือนทั้งหมดถูกไฟไหม้ เครื่องบินทิ้งระเบิดและยิงกราดลงมาทั้งคนที่วิ่งหนีไฟและถูกกระสุน บาดเจ็บล้มตายจำนวนมาก “ทั้งคนไทย จีน ไส้รองเท้าเปียกเลือด เลือดนองพื้นเต็มไปหมด”¹⁹¹ หนึ่งในนั้น มีนายเคียง วงศ์กองแก้ว อดีตผู้ใหญ่บ้านและผู้จัดการโรงแรมสุราษฎร์สุราษฎร์ เสียชีวิต มีเชลยศึกแขกกะลิงเสียชีวิตหลายสิบคนญี่ปุ่นจัดการฝังศพทันที คนบาดเจ็บนำส่งสุศาลาที่

¹⁸⁸ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

¹⁸⁹ สัมภาษณ์นายจุฬา จุฬาศักดิ์ อ่างแล้ว 29 ธันวาคม 2558

¹⁹⁰ กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว หน้า 113-114

¹⁹¹ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

บ้านดอนโดยลำเลียงลงเรือพาย เรือแจว และเรือยนต์ทั้งท่าข้ามมี 2 ลำ คือ เรือกงสี และเรือรวมทรัพย์ จากท่าข้ามไปบ้านดอนใช้เวลาเดินทางประมาณ 1 ชั่วโมง สภาพของท่าข้ามน่าสังเวชมากเงียบ ไม่มีผู้คน บ้านเรือนถูกเพลิงไหม้ไม่เหลือแม่หลังคาเดียว พังพินาศทั่วมองส่งกลิ่นเหม็น¹⁹²

ในปี พ.ศ.2488 ญี่ปุ่นยอมแพ้สงครามและเซ็นสัญญาสงบศึกหลังโดนระเบิดปรมาณู “ญี่ปุ่นนั่งฟังวิทยุ เสียง ครี๊ด ครี๊ด ครี๊ด พุด...ครี๊ด ครี๊ด ครี๊ด พอรู้อีกฆ่าตัวตาย ชักมีดลปาตัวแทงตัวเอง มันตายดีกว่าเป็นทาสของฝรั่ง ฆ่าตัวตายเยอะมาก เห็นกับตา ลูกพระอาทิตย์เจ็ดวันเกิด เขารักชาติ รักบ้านเกิด ไม่ยอมเป็นทาส...สนามบินม่วงเรียง พอรู้อญี่ปุ่นแพ้ ระเบิดทิ้งในสระม่วงเรียง...ญี่ปุ่นรวมพลที่ควนท่าข้าม พุมเรียง นำทหารลงเรือฝั่งอ่าวไทย ไม่ยอมไป เอาทหารไทยเป็นตัวประกัน เรือรบโดนอังกฤษหย่อนระเบิดที่เกาะหมุย หน้าเกาะสี่เกาะห้า หน้าบ้านหลังพัง และบ้านใต้ตำบลแม่น้ำ ตายเรี่ยยังมีซากเรือให้เห็นที่ชายหาด”¹⁹³ ในวันที่ 15 มิถุนายน พ.ศ.2488 ฝ่ายสัมพันธมิตรนำโดยอังกฤษได้ใช้เครื่องบิน บี 24 และ บี 29 ยิงโจมตีและทิ้งระเบิดใส่หมู่เรือรบญี่ปุ่น 3 ลำ ประกอบด้วยเรือลำเลียงขนาดใหญ่ประมาณหนึ่งหมื่นตัน 1 ลำ เรือพิฆาตคุ้มกัน 2 ลำ และเครื่องบินลาดตระเวน 2 ลำ บริเวณช่องอ่างทองแถวเกาะสี่ เกาะห้า หน้าตำบลดิ่งงาม อำเภอเกาะสมุย หลังเหตุการณ์พบทหารอังกฤษรอดชีวิตหนึ่งนายใช้ชูชีพลอยคอเข้าหาฝั่งชื่อ “โทมัส เอ็ดเวิร์ด เต็ททอล” บริเวณชายหาดพบคราบน้ำมันจากเรือแตกลอยเข้าหาฝั่ง บางแห่งคราบน้ำมันจำนวนมากจนไม่สามารถเดินได้ นอกจากนั้นก็พบศพทหารญี่ปุ่นเสียชีวิตลอยมาเกยชายหาด เมื่อล้วงในกระเป๋างานบางคนมีปากกา บางคนมีเงินติดตัว และบางคนมีรูปถ่ายครอบครัวลูกเมียติดตัว ได้ช่วยกันลากไว้ตามริมหาด แล้วเอาทางมะพร้าวแห้งสุมไฟเผาศพ นอกจากนั้นก็พบลูกระเบิดในทะเล พบยางดิบเป็นก้อนๆ ลอยเข้าหาฝั่ง และพบไม้ขีดไฟโปรประกันทา หัวไม้ขีดสีแดงไฟ ที่หน้าเพลิงไม้ขีดเป็นโฆษณาชวนเชื่อของญี่ปุ่นลักษณะเป็นรูปเทียบหน้าวีลตัน เซอร์ซิล นายกรัฐมนตรีอังกฤษคู่สงคราม¹⁹⁴

¹⁹² กนก งานไพโรจน์ อ่างแล้ว หน้า114 และสัมภาษณ์นางบุญชู โนรีกุล อายุ 89 ปี ร้านศรีวิชัย ตลาดท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558

¹⁹³ สัมภาษณ์นายจุฬา จุฬาศักดิ์ อ่างแล้ว 29 ธันวาคม 2558 นายเรือย เพื่อกอง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559 และนายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

¹⁹⁴ (อาจิม จันทรมพร, 2553) สรรพสามิตอำเภอเกาะสมุย ยุทธนาวีที่เกาะสี่ เกาะห้า บันทึกประวัติศาสตร์เกาะสมุย-พังงัน วันวิฤทธิ พ.ศ.2488 95 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน 2553 หน้า 119-120

สภาพความทุกข์ยากช่วงสงคราม

“ช่วงสงครามลำบากมาก ข้าวสารหายาก มีตั้งค้ซื้อแต่ไม่มีข้าวสาร คนไม่ได้ทำนา หนีเครื่องบิน...นั่งอย่างปลาได้ยินเสียงเครื่องบิน ระเบิดไฟ กลัวญี่ปุ่นยิงจากเครื่องบิน...เชลยญี่ปุ่นแยกตัวฝรั่ง เข้าไปในป่าตัดไม้ซ่อมสะพานรถไฟ ญี่ปุ่นไล่อาบน้ำในคู ไม่มีเสื้อผ้า ซ้อเท้าตีตรวน นอนเป็นแถว นอนบนหญ้า อาหารเป็นข้าวต้มกับผัก เอาปืนพระรามหกมาตั้งค้ำ 3 กระบอก ทำอาหาร ไม่มีกับข้าว แดงกวาสับๆ ใส่ซีอิ้วกินกับข้าวตักใส่กระป๋อง ตอนเย็นทหารญี่ปุ่นมาที่บ้าน เตี่ยพูดญี่ปุ่นได้ เอากล้วยหอม น้ำมันเนย ข้าวสาร มาให้เตี่ย ...นานๆ ญี่ปุ่นจะออกมาจากป่า มาซื้อหมูตัวหนึ่ง ไม่ถามราคาว่าเท่าไร ครัวตั้งค้เป็นกำ(600 บาท) คนญี่ปุ่นไม่รู้ว่าเป็นกำเท่าไร เป็นทหารเกณฑ์ ยก 2 นิ้วแปลว่ามีลูก 2 คน มีลูกชาย 2 คน ซี้ที่เป่ากางเกง มีผู้หญิงไทยได้กับทหารญี่ปุ่น เปิดร้านข้าวสาร รัฐบาลรู้ถูกปรับไปครึ่งหนึ่ง ทหารญี่ปุ่นกลางวันอยู่ในเมือง พอมืดเข้าป่าหมด...นั่งเรือใบจากนครไปลิซล เห็นเรือญี่ปุ่นต้องรีบเอาใบไม้คลุมหลังคา เห็นเรือดำน้ำโผล่มา 1 คอก ขึ้นมาดูเรือใบของเรา เรือสำเภาใช้ใบ 3 หลัก เห็นไฟที่เรือสำเภาทิ้งระเบิดใส่ เห็นยางพารายางแผ่นเป็นก้อนๆ 100 แผ่น ส่งไปนอก ลอยมาติดตลิ่ง เป็นเครื่องบินอังกฤษบอมเรือสินค้า คิดว่าเป็นเสบียงอาหารของเรือญี่ปุ่น ไม่ค่อยได้เรียนหนังสือ ต้องวิ่งเข้าป่าหลังโรงเรียน วิ่งลงหลุมหลบภัย” “โรงเรียนเกณฑ์ให้ตัดหญ้าแห้งให้ญี่ปุ่น เลี้ยงวัวให้ญี่ปุ่น เป็นอาหารเลี้ยงให้ญี่ปุ่น”¹⁹⁵

“สงครามโลก 2484 อายุ 9 ขวบ ญี่ปุ่นขึ้นบ้านตอนที่ปากน้ำ ขึ้นท่าทอง จากปากน้ำนั่งเรือมาอยู่ม่วงเรียง สงครามข้าวหายากมากแพง ไข่ลูก 2 บาท ของขายดี เรือบินซื้อลูกหมี่ ปี 52 ชาติใหญ่จริง พวกหัวสวนตายหลาย ลงหลุมหลบภัยไม่ทัน...บ้านอยู่หัวเขาแค่ท่าข้าม ตอนเด็กๆ วิ่งตามเรือบินในท้องนา ตีใจที่เห็นเรือบินลำใหญ่ๆ เต็มไปหมด โบกมือเรียกให้เรือบินแวะมารับ ไม่รู้สำหรับใคร(รับเลี้ยงสา) คนใหญ่ๆ ร้องบอกว่าจะถูกยิง ให้ไปหลบใต้ถุนรางข้าว(ยังข้าว) เพราะข้าวมันหนาช่วยป้องกันกระสุนปืนได้ ทุกบ้านมีรางข้าวเป็นที่หลบภัยช่วยให้รอดชีวิต...หัวสวน หัวเขา ระเบิดมาก ญี่ปุ่นมาอยู่ 2-3 ปี ญี่ปุ่นสร้างสนามบินม่วงเรียงที่หัวเตย จ้างคนไทย คนจีน ขุดทำลานบิน เอาดินไปถมทำให้แน่น เอาช่างขนาดไม่รู้เท่าหรือเดินเป็นแพ...ต่อมาก็คือกองบิน 7 ใหญ่ที่สุดของภาคใต้ ช่วงสงครามมีทหารญี่ปุ่นอยู่ตรงโรงเลื่อยขวามือเป็นสถานีรถไฟดอนรี แถวนี้โดนระเบิด มีคนตายตัวขาดไปติดปลายไฟ ที่เห็นชัดลงที่วัดหัวสวน วางแล้วทุ่(ด้าน)ไม่ระเบิด อยู่ใต้ดินไม่มีใครกล้าขุด คนทำนาเดินอยู่ถูกยิงมาจากบนเครื่องบิน ไม่รู้ฝ่ายไหนยิง เสียงไซเรน ถ้าไม่หลบหนีจะโดนยิงกราดจาก

¹⁹⁵ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559 และนายจุฬา จุฬาศักดิ์ อายุ 80 ปี พ่อค้าไก่ชำแหละ ตลาดท่าข้าม หมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 ธันวาคม 2558

เครื่องบิน ส่วนใหญ่คนหัวเตยวิ่งเข้ามาอาศัยวัด หัวสวน เพราะพ่อท่านทองพิมพ์ศักดิ์สิทธิ์เป็นพระเกจิชื่อดังสายกรรมฐาน พ่อท่านช่วยให้รอดตาย”¹⁹⁶

ชาวเกาะสมุยได้รับผลกระทบจากการสู้รบในทะเลหลวงมีสภาพความเป็นอยู่ลำบากช่วงสงครามด้วยเช่นกัน เกิดปัญหาขาดแคลนสิ่งของจำเป็นทั้งเสื้อผ้าและอาหาร โดยเฉพาะคนในตลาดสมุยต้องปันส่วนข้าวสารคนละ 3 ลิตร ไม้ขีดหายากที่สุดและแพงมากปันส่วนคนละ 1 ก๊ก น้ำมันก๊าดมีใช้ในตลาดแต่หายากและขาดแคลน ต้องใช้ตะเกียงน้ำมันมะพร้าวแทน รองเท้าไม่มีต้องใช้ยางรถยนต์มาทำรองเท้าแตะ ไม่มีเสื้อผ้าต้องใช้ผ้าเถื่อนที่พ่อค้าสิงคโปร์นำมาขายในตลาดมืด เจ็บป่วยเป็นไข้มาลาเรียไม่มียาควินิน ต้องกินยาพื้นบ้านเรียกว่า “ยาทุ่ง” หรือ “ยาถุ้ง” ต้มกับขี้ปวยให้รอดชีวิตด้วยยาสมุนไพร ในหมู่บ้านมีคนเป็นไข้หรือฝีดาษเสียชีวิตจำนวนมาก ส่วนคนท้องถิ่นใช้ภูมิปัญญาดั้งเดิมด้วยการสูมไฟไว้หน้าบ้านแล้วเอาเชื้อไฟนั้นไปหุงข้าวต่อ ใช้เปลือกเหมือด(เสม็ด) คลุกน้ำมันชันต้นยางมัดด้วยใบเตยหรือดอกหมากเป็นขี้ใต้ เสื้อผ้าก็ปลุกฝ้ายและทอผ้าฝ้ายมาใช้เอง ภายหลังทอผ้าไยยานัด(สับประรด) ไม่มีถั้วขามต้องนำกะลามะพร้าวมาใช้แทน¹⁹⁷

หลังสงครามยุติความยากลำบากในชุมชนเมืองพุนพินยังมีต่อเนื่องไปอีก 4-5 ปี การทำมาหากิน และความเป็นอยู่ลำบากมาก “เอาลูกปิ่นมาทำบอก(กระบอก)ปิดหมมจิ้น(ขนมจิ้น) เสื้อผ้าไม่มีใส่ใช้เส้นใยสับประรดมาทอผ้า ต้องใช้สออบปาน(กระสออบปาน)มาทำฝ้านุ่ง มีฝ้ายอยู่ 2 ชุด ใส่ไปโรงเรียนเด็กๆ บนหัวเป็น “เลน”(เหา) เป็นโรคติดต่อกัน”¹⁹⁸ ตลาดท่าข้ามถูกทำลายราบจากภัยสงคราม เมื่อสงครามสงบผู้คนทยอยกลับและสร้างที่พักชั่วคราว จนถึงปี พ.ศ.2493 ท่าข้ามก็ยังมีร่องรอยของสงครามให้เห็นอยู่ทั่วไป รอยสะพานโดนระเบิด สถานีรถไฟสร้างขึ้นอย่างง่าย ๆ มีนายสถานีสองคนข้างฝ่ายฝั่งกรุงเทพฯ กับข้างฝ่ายท่าข้ามอีกสถานีหนึ่ง มีแม่น้ำตาปีผ่านตรงกลาง “มาอยู่ท่าข้ามหาบ้านเช่าไม่ได้เลย ต้องอาศัยอยู่บ้านที่เขาทิ้งโกโรโกโส ใช้ไม้กลมทำเสาเหมือนรังหนู แต่จำเป็นต้องอาศัยอยู่ท่าราชการ” ต่อมามีการสร้างบ้านใหม่ๆ ขึ้นแทนบ้านที่โดนสงคราม มีโรงแรมเกิดขึ้นเพื่อรองรับผู้คนเดินทาง¹⁹⁹

¹⁹⁶ สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อ่างแล้ว 4 กุมภาพันธ์ 2559 นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559 นายแผ้ว นาคบำรุง อายุ 84 ปี บ้านเลขที่ 21/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 มกราคม 2559 และหลวงพ่อกะจ่าง (พระครูอนุภาสวุฒิจุล) อายุ 89 ปี เจ้าอาวาสวัดน้ำรอบ ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 มกราคม 2559

¹⁹⁷ อาจิณ จันทรมพร อ่างแล้ว 2553 หน้า 120-122

¹⁹⁸ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

¹⁹⁹ อาจิณ จันทรมพร อ่างแล้ว หน้า 119

4.4.5 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม

ความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งในภาคใต้ เป็นการอยู่ร่วมกันแบบพี่น้อง เครือญาติ และการแลกเปลี่ยนแบบพึ่งพาอาศัยกันในการทำมาหากินและการใช้ชีวิตร่วมกันในชุมชน การแลกเปลี่ยนช่วยเหลือกันถ้อยที่ถ้อยอาศัย เอาใจเขามาใส่ใจเรา ภายใต้ระบบคุณค่าและความเชื่อที่รักษาจิตวิญญาณของผู้คนและชุมชนให้คงอยู่ร่วมกันในชุมชนด้วยความรัก การช่วยเหลือแบ่งปัน อยู่กันอย่างเรียบง่าย รักพวกพ้องและเครือญาติ ความผูกพันถิ่นกำเนิด ยึดมั่นในจริยธรรมคำสั่งสอนทางศาสนา ระบบเครือญาติและการแลกเปลี่ยนเป็นกลไกสำคัญในการจัดระเบียบทางสังคมของการอยู่ร่วมกันตามลำดับอาวุโส การคุ้มครองช่วยเหลือ การให้ความเคารพ จนกลายเป็นระบบอุปถัมภ์ในชุมชน²⁰⁰

"ครอบครัวของเราเป็นครอบครัวใหญ่ นอกจากมีบุตรมากแล้ว ยังมีญาติพี่น้องฝั่งพ่อและแม่ มาอยู่ด้วย ซึ่งแม่ก็ไม่รังเกียจเด็ดฉันท์ใคร ประกอบอาชีพเลี้ยงดูทุกคน แม่เป็นคนมีน้ำใจงาม ไม่ว่าจะร้ายให้โทษใคร ผมจำได้เสมอว่าใครมานินทา คุณว่า ว่าร้ายใคร แม่ก็จะรับฟังเฉยๆ ไม่ออกความเห็น แต่ถ้ามีใครมาพูดชื่นชมสรรเสริญเยินยอผู้ใด แม่จะพูดถึงเขาในแง่ดีเช่นกัน ซึ่งแม่จะทำให้ลูกเห็นเป็นแบบอย่าง เมื่อครั้งวัยเยาว์ เมื่อมีเพื่อนมาหาที่บ้าน ผมก็จะพามากราบแม่ แม่ก็จะให้พรทุกครั้งและใช้มือลูบศีรษะพวกเรา บอกให้เป็นเด็กดี ขยัน อดทน ซื่อสัตย์ และขอให้โชคดี พวกเราจะเดินทางไปไหน มาไหน ก็จะมาขอคาถาของแม่ที่บอกว่า "ขอให้โชคดี"...แม่สอนให้ลูกทุกคนรักใคร่ กลมเกลียว ดูแลช่วยเหลือ เอื้ออาทรต่อกัน และปลูกฝังความซื่อสัตย์ ความรับผิดชอบ รู้จักประหยัด ไม่เห็นแก่ตัว ไม่เอาไรต์เอาเปรียบผู้อื่น ช่วยเหลือผู้อื่น ประกอบอาชีพโดยสุจริต... ความผูกพันระหว่างแม่เฒ่ากับผมเมื่อตอนเด็กๆ แม่เฒ่าชอบพาไปปลูกหัวขมิ้น หัวขาย สอนให้ผ่านหยวกให้หมู ผมชอบทอดเครื่องปลา ตุก(ปลาตูกคลูกเครื่องแกงแล้วนำมาทอด) ที่แม่เฒ่าทำหยา(คลูก) กับข้าวแฉ่งๆ พอเรียนมัธยมถึงเทคนิคก็ไม่ได้ทำเพราะแม่เฒ่าเริ่มแก่แล้ว ตอนไปเรียนรามฯ แม่เฒ่าก็ชอบให้ตังค์ 300 แล้วก็อวยพรให้โชคดีทุกครั้ง"²⁰¹

"พ่อเป็นคนรักเพื่อน รักญาติ และญาติของปู่มีอยู่หลายๆ ที่ เพราะญาติมากประกอบกับน้ำของพ่อ...มีครอบครัวอยู่ท่าพลา ปู่เล่าว่า พ่อจะไปอยู่ที่ท่าผลาครั้งละนานๆ ซึ่งญาติของปู่ก็มีมาก ทำให้พ่อไปอยู่กินที่นั่น...คลุกคลี รักใคร่... ด้วยเป็นญาติสืบสายโลหิตเดียวกับปู่ พ่อรักทุกคน รักแม่ รักลูกๆ ของพ่อ รักญาติ รักพี่น้อง ปู่ ย่า ตา ยาย ทวด เวลาญาติๆ มีงานอะไรพ่อก็จะไปช่วยทำ อะไรที่ขาดเหลือพ่อก็จะหามาให้ ไม่ว่าจะเป็้น วัว หมู ไก่ ...พ่ออบรมสั่งสอนลูกทุกคน ให้รักใคร่ ให้รู้จักญาติ

²⁰⁰ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 3 หน้า1060

²⁰¹ จริญญา สานันต์ อ่างแล้ว 2555 และวรินทร์ สานันต์ อ่างแล้ว 2555

ให้มีความกตัญญูรู้คุณกับญาติ พ่อสร้างแบบ และทำให้ลูกๆ เห็นเสมอ พ่อจะช่วยกิจการของญาติอย่างเต็มที่ และอย่างเต็มใจเสมอ พ่อจะไปก่อนและกลับหลังทุกครั้ง ไม่ว่าจะแม่และลูกๆ จะทักท้วงพ่ออย่างไรก็ไม่เป็นผล ... พ่อเป็นคนชอบไถ่ชน ชอบสัตว์ เวลาพ่อไปบ้านญาติๆ กลับมา พ่อจะเอาของกินซื้อขนมมาให้ลูกกิน ซื้อหมูมาให้แม่ทำกับข้าว เวลาไม่มีอะไรกิน พ่อก็ไปตกลา หาบลา ทำไก่ ให้แม่ทำกับข้าว ... ถ้ามีของมาก พ่อจะแบ่งให้บ้านย่า บ้านปู่ ซึ่งเป็นอย่างนี้ทุกๆ ที่ ... สิ่งที่พ่อให้ความสำคัญไม่น้อยกว่าครอบครัว คือเรื่องของสังคมและญาติพี่น้อง พ่อจะไปร่วมงาน สังคมและงานของญาติพี่น้องไม่ได้ขาด แม้ระยะหลังอายุมากและเริ่มมีปัญหาสุขภาพขับรถเองไม่ได้ ก็ให้ลูกหลานขับรถไปให้ โดยไม่ฟังเสียงทักท้วงของลูกๆ พ่อจึงเป็นที่เคารพรักนับถือของญาติๆ และคนทั่วไปอย่างกว้างขวาง ... ”²⁰² “ปู่มีเรื่องสนุกๆ มาเล่าให้เราฟังเสมอ พวกเราชอบฟังปู่เล่าเรื่องสัตว์ต่างๆ ของปู่ ทั้งวัวตัวแรก ลูกไก่ทั้งหลาย ทุกครั้งที่ทุกคนพูดถึงปู่จะมีแต่เรื่องราวดีๆ สำหรับหลานๆ แล้ว ปู่ในความทรงจำมีแต่ความประทับใจ และความรู้สึกที่ดี..ผมซึมซับความรัก เอื้ออาทร ความมีน้ำใจของปู่ และจะยึดไว้เป็นแบบอย่างที่ดีในการดำเนินชีวิตตลอดไป”²⁰³

ภาพที่ 12 : ความรักความอบอุ่นในครอบครัว

4.4.5.1 เครือข่ายการทำงาน “การออกปาก การโฆษณา และการหว่า”

ชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งท้องถิ่นภาคใต้เป็นสังคมเกษตรทำนาเป็นหลักและยังไม่มีเทคโนโลยีเครื่องจักรกลช่วยผ่อนแรง ต้องอาศัยแรงงานในครัวเรือนและแรงงานในชุมชนช่วยให้งานสำเร็จด้วย

²⁰² หนังสืองานบำเพ็ญกุศลศพคุณพ่อเจริญ สุขสงวน อ่างแล้ว 2557 และหนังสืองานบำเพ็ญกุศลศพ คุณพ่อพงษ์ศักดิ์ อินทร์ท่าฉาง อายุ 52 ปี (2501-2553) ณ เมรุวัดแหลมไม้ ตำบลมะสวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2553

²⁰³ จุฑารัตน์ ไลวานิช อ่างแล้ว 2552 และพงศ์พันธุ์ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

การ “ออกปาก” และ “โซแรง” และแบ่งปันที่ทำกินให้กับครอบครัวที่ขัดสนได้มีกินด้วยวัฒนธรรม “การหว่า”

“การออกปาก” หรือ “วาน” หมายถึง การให้वानเพื่อนบ้านญาติมิตรให้มาช่วยลงแรงทำงาน เพื่อให้งานหนักหรือเร่งรีบเสร็จทันเวลาโดยไม่คิดค่าแรง การออกปากบางงานอาจมีการโซแรงกลับคืน แต่บางงานอาจไม่ได้ผลัดเปลี่ยน การออกปากใช้วิธีบอกด้วยวาจาหรือฝากคนอื่นบอกแทน ผู้มาลงแรงจะเตรียมเครื่องมือเครื่องมือมาเอง เช่น ออกปากไถนา ผู้มาลงแรงก็เตรียมไถพร้อมวัวควายมาช่วยงาน ถ้าออกปากเก็บข้าวก็นำ “แกละ” สำหรับเก็บข้าวไปเอง หรือถ้าออกปากช่วยงานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ ก็นำ “เหล็กชูด” มีด ถี้อติดมือไปช่วยงาน ถ้าออกปากถางป่า ชุดดิน ก็เตรียมพรั้า เตรียมจอมไปกันเอง มีงานบางอย่างเจ้าภาพจัดเตรียมอุปกรณ์ไว้ให้ เช่น ออกปากซ่อมข้าว เจ้าภาพก็หีบยืมครกเพื่อนบ้านเตรียมไว้ให้ งานที่นิยมออกปากส่วนใหญ่ ได้แก่ 1) งานที่เกี่ยวกับการทำไร่ทำนา ตั้งแต่ออกปากไถนา ถอนกล้า ดำนา เก็บข้าว ขนข้าว นวดข้าว จนถึงออกปากฝัดข้าว และเจ้าภาพจะเลี้ยงอาหารคาวหวาน ตอนกลางวัน เป็นอาหารง่ายๆ เป็นกลางๆ ถูกปากทุกคน และไม่สิ้นเปลืองเวลา เพื่อให้หนักท้องและมีกำลังทำงานตลอดวัน “แกงส้มปลาช่อน หรือแกงไก่หน่อไม้ บางทีแกงหมูลูกแว้ง หนมหวานก็ลอดช่องน้ำเต้(กะทิ) ทำงานเหนื่อยๆ ชดน้ำเต้ชื่นใจได้แรงอก” 2) ออกปากเตรียมงานในพิธีกรรมต่างๆ เพื่อเตรียมอาหารต้อนรับแขก ตั้งแต่เตรียมข้าวสารคือออกปากซ้อมสาร ออกปากเจียง(ผ่า)พีน ออกปากชูดมะพร้าว ออกปากลงอวน ออกปากวิดปลา ออกปากสับหมู และออกปากกวนยาหนม และ 3) ออกปากหามเรือ ลากเรือ และเคลื่อนย้ายเรือ²⁰⁴

การชอมมือ หรือ ชอแรง คนในชุมชนเมืองพุนพินเรียกว่า “โซแรง” เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานซึ่งกันและกันที่มีความถนัดในงานเกษตรเหมือนกัน เช่น การไถนา ถอนกล้า ปักดำ เก็บเกี่ยว จนถึงหาบข้าวกลับบ้าน หรืองานถางป่า โคนต้นไม้ โดยเริ่มจากดูว่างานของตนควรดำเนินการได้ก่อนญาติมิตรใกล้เคียง ก็ไป “ออกปาก” ตกลงกับญาติมิตรให้มาช่วยงาน ด้วยการนับจำนวนคนที่ช่วยงานและวันทำงานให้เท่ากัน และเมื่อถึงคราวงานของญาติมิตรเราก็ไปช่วยงานคืนตอบแทนเท่ากันหรือมากกว่า โดยเจ้าภาพจะดูแลเลี้ยงอาหาร²⁰⁵

²⁰⁴ (สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, ออกปาก-กินวาน 2542) *ออกปาก-กินวาน* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 18 พ.ศ.2542 หน้า 8858-8862 และสัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

²⁰⁵ (สุภาภย์ อินทองคง, 2542) *ชอมมือ* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 5 พ.ศ.2542 หน้า 2229-

“การหว่า” เป็นวัฒนธรรมการให้และการแบ่งปันทรัพย์สินที่ดินในการทำมาหากินของคนที่มีทรัพย์สินหรือที่ดินให้กับคนที่ด้อยทรัพย์สินหรือขาดสินที่ดินให้ได้ยังชีพทำกินในชุมชนเมืองพุนพิน ทั้งสองฝ่ายจะมาตกลงกันโดยฝ่ายที่มีทรัพย์สิน เช่น เรือกสวน ไร่ นา บ่อปลา จะอนุญาตให้อีกฝ่ายมาทำกิน ทำนา ทำสวน ทำไร่ หรือวิดบ่อปลา ในที่ดินของตน โดยแบ่งปันผลผลิตที่ได้จากการทำกินนั้นๆ ตามแต่จะ ตกลงกันของทั้งสองฝ่ายด้วยวาจาว่าจะแบ่งปันในสัดส่วนเท่าไร เมื่อทำงานเสร็จผู้ทำงานจะนำส่วนแบ่ง มามอบให้กับเจ้าของทรัพย์สินโดยไม่มีการตรวจสอบปริมาณแต่อย่างใด บางครั้งผลผลิตที่ได้มีน้อยก็ยกให้ผู้ทำงานทั้งหมด²⁰⁶ “ที่นาบางแปลงอยู่ไกล ไม่ได้ทำ ปล่อยให้ร้าง เพื่อนบ้านมาขอทำก็ให้ทำ แล้วแต่เขาจะแบ่งให้ ข้าวเปลือกห้าถึง หกถึง ได้มั่งไม่ได้มั่ง บางปีแล้งได้น้อย ไม่ให้ก็ไม่พริ้ว ดีกว่าปล่อยให้ทิ้งร้างเฉยๆ หัวนามีต้นโหนด เขาขอขึ้นโหนดทำตาล ขึ้นแล้วก็เอา ลูกโหนดมาให้แกง บ่อปลาหลังบ้าน เขาขอวิดปลา ได้ปลามาเขาก็แบ่งมาให้กิน”²⁰⁷

“การออกปาก” และ “โซแรง” เป็นการช่วยเหลือแลกเปลี่ยนแรงงานในการทำงานในสังคมเกษตร คนที่เคยกระทบกระทั่งกันบ้างเมื่อออกปากมาช่วยงานก็ภัยแก่กัน สามารถเอาชนะงานหนักงานเร่งด่วนและอุปสรรคต่างๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาเครื่องจักรกล ช่วยให้งานหนักกลายเป็นงานเบา รู้จักทำงานร่วมกัน “การหว่า” เป็นวัฒนธรรมการทำกินที่แสดงออกถึงความมีน้ำใจ โอบอ้อมอารีช่วยเหลือเกื้อกูลด้วยการให้และการแบ่งปัน วัฒนธรรมการทำงาน “การออกปาก” “การโซแรง” และ “การหว่า” จึงมีคุณค่าต่อการอยู่ร่วมกันในชุมชนอย่างมาก ช่วยให้เกิดความรักใคร่ เห็นอกเห็นใจกัน ความผูกพันปรองดองกันฉันทามิตร และเกิดความสามัคคีในชุมชนเมืองพุนพินและท้องถิ่นภาคใต้ อย่างแท้จริง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

4.4.5.2 เครือข่ายการปกครอง “วัฒนธรรมนักเลง”

กำนันและผู้ใหญ่บ้านเป็นนักปกครองหรือผู้นำในท้องถิ่นที่ได้รับการยกย่องนับถืออย่างมากในชุมชน คอยปกป้องคุ้มครองและดูแลให้เกิดความสงบในชุมชน หากเกิดปัญหาความขัดแย้งขึ้นในชุมชนก็ทำหน้าที่ตุลาการตัดสิน ปรองดอง หรือชี้ขาดอย่างยุติธรรม ทั้งสองฝ่ายยอมรับคำตัดสินนั้น และถือว่าเป็นอันสิ้นสุด นอกจากนั้นยังคุ้มครองไม่ให้คนต่างถิ่นเข้ามารังแกหรือก่อเรื่องในถิ่นตน เต็ดขาด ด้วยบุคลิกลักษณะนิสัยความเป็น “นักเลง” คือเป็นคนใจกว้าง มีน้ำใจ กล้าได้ กล้าเสีย มีความเสียสละ รักการต่อสู้อย่างกล้าหาญ รักและปกป้องพวกพ้องเต็มที่ รักษาคำพูดและศักดิ์ศรี จึงมี

²⁰⁶ ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ อ้างแล้ว 2544 หน้า 46

²⁰⁷ สัมภาษณ์นางเพ็ญศรี กล่อมทอง อ้างแล้ว 14 พฤศจิกายน 2559

อิทธิพลบารมีและอำนาจบวรารจำนวนมาก²⁰⁸ “ผู้ใหญ่กำนันเป็นตัวแทนของประชาชน บริสุทธิ
 ยุติธรรม สนใจดีมาก ประชาชนนับถือมาก เป็นจนตาย ไม่มีวันหมดอายุ...กลับมาจากประชุมอำเภอ
 “ตีเกราะ” เรียกประชุมลูกบ้าน แจงข่าวคราวจากทางการ “เกราะ” ทำกับไม้ทั้งต้น ช้างในกลวง ตีให้
 ลัญญาณเรียกคนเสียงดังดี...ตีเวลาเกิดเหตุโจรบุก(ปล้น) โมย(ขโมย)ลักควาย จุดใต้(ชี้ใต้)ช่วยกันตาม
 ควายกลางคืน ผู้ใหญ่กำนันพรรคพวกมาก ถ้ารู้ว่าควายอยู่หมู่บ้านไหน ขอแรงผู้ใหญ่กำนันหรือผู้มี
 บารมีในท้องถิ่นช่วยสืบ ต้องเอามาคืน เอาไปเถื่อ(เชือด)เหลือแต่โต๊ะ(กระดุก)ก็ต้องคืน”²⁰⁹

การเป็นผู้ใหญ่บ้านและกำนันส่วนใหญ่ได้รับการสืบทอดทางสายตระกูล กล่าวคือ ปู่เคยเป็น
 กำนัน ต่อมาพ่อก็เป็นกำนัน มาถึงรุ่นลูกก็เป็นกำนัน เนื่องจากลูกหลานได้เรียนรู้และฝึกนิสัย “นักเลง”
 ทั้งทางตรงและทางอ้อมตลอดเวลาตั้งแต่เด็ก มีเถือกเถาเหล่ากอบารมีเดิมเป็นฐาน และขยายบารมีไป
 ยิ่งท้องถิ่นด้วยการ “ผูกเถล” กับนักเลงใหญ่ในถิ่นนั้น เพื่อคอยช่วยเหลือเกื้อกูลกัน และเสริม
 บารมีให้แกกันด้วยการให้ลูกหลาน “เกียงคอง” แต่งงาน หรือสนับสนุนให้ลูกเป็นผู้ใหญ่บ้านหรือ
 กำนันในชุมชนอื่น เพื่อขยายอิทธิพลและบารมีให้กว้างขวางขึ้น²¹⁰ “ปู่ชื่อนิจ เป็นพ่อค้าสำเภามาจาก
 ฝั่งธนฯ ซ้อมม้าไปขายกองทหารที่กรุงเทพฯ เรือมาเกยที่บ้านมะลวน ช่วงตั้งนามสกุลเลยเอาชื่อ
 “นิจ” นำแล้วตามด้วยชื่อคนในเรือเป็น “นิจจันพันศรี” ทุกคนในเรือใช้นามสกุลนี้ทั้งหมด เป็นสกุล
 ใหญ่ในมะลวน ต่อมาแต่งงานกับลูกสาวกำนันและได้เป็นกำนันคนแรกในตำบลมะลวน เรียกว่า ขุน
 อนันต์ (นิจ นิจจันพันศรี) มารุ่นหลานเหลนเป็นผู้ใหญ่และนายก อบต.”²¹¹

²⁰⁸ นอกจากนั้น “นักเลง” ในความหมายวัฒนธรรมภาคใต้ยังมีหลายนัยแตกต่างกันไปตามค่านิยมของสังคม
 แต่ละยุคสมัย ดังนี้คือ 1) เรียกผู้ประกอบอาชีพเป็นนักแสดง เช่น โนรา หนังตะลุง และลิเก ความรู้สึกของคนทั่วไป
 บางสมัยค่อนข้างรังเกียจว่าเป็นพวกเดินกินรำกิน รักสนุก สำรวย และเจ้าชู้ แต่ก็ได้รับยกย่องในบางยุคสมัย เช่น ใน
 จดหมายเหตุประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ร.ศ.128 ของรัชกาลที่ 6 ที่ว่า “เจ้าคุณรัชฎาเล่าว่าเมื่อแรกๆ ท่านมาเป็นเจ้า
 เมืองตรังนี้ เป็นธรรมเนียมผู้ชายไปขอลูกสาว ฝ่ายบิดามารดาถามก่อน 2 ข้อ คือ รำโนราเป็นหรือไม่ กับขโมยควาย
 เป็นหรือไม่ ถ้าไม่เป็นทั้ง 2 อย่าง ไม่ยอมยกลูกสาวให้ เพราะบิดามารดาของผู้หญิงไม่เห็นว่าจะเลี้ยงเมียได้
 อย่างไร” 2) เรียกผู้ฝึกไฟทางอบายมุข เช่น นักเลงผู้หญิง นักเลงเล่นเบี้ย นักเลงไก่ชน และนักเลงวัวชน และ 3)
 เรียกผู้มีความประพฤติไม่ดี ทำตัวเป็นนักเลงโต เกเรเป็นอันธพาล หรือนักเลงหัวไม้ - สุฉิงค์ พงศ์ไพบูลย์ 2542

²⁰⁹ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559 นายชิต ยิ้มเจริญ อ่างแล้ว 27 ธันวาคม 2558
 และนายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

²¹⁰ (สุฉิงค์ พงศ์ไพบูลย์, หามเริน 2542) นักเลง สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8 พ.ศ.2542 หน้า
 3673 -3674

²¹¹ สัมภาษณ์นางทองมาก สาระเทพ อายุ 86 ปี ทำนาทำสวน บ้านเลขที่ 149 หมู่ที่ 2 ตำบลมะลวน
 อำเภอบุณพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

กำนันเลื่อน แก้วทงศ์ บุตรชายของขุนตระการตะเคียนเขต กำนันตำบลตะเคียนะ จังหวัดสงขลา มีชื่อเสียงโด่งดังในกลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา ผู้ถือคติการผูกเกลอผูกตอง “จะได้ต่อยอดต่อยานให้กว้างยิ่งขึ้น” นอกจากนิยามการ “ผูกตอง” แล้วยังนิยามการ “ผูกเกลอ” กับผู้มีชื่อเสียงในชุมชน และผู้นำท้องถิ่นทั่วภาคใต้ มีเกลอร่วม 50 คน หนึ่งในนั้นได้แก่ กำนันจรูส เทือกสุบรรณ (บิดากำนันสุเทพ เทือกสุบรรณ) แห่งบ้านบ่อกรัง ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน และกำนันซ้อน สุวรรณศิริ (บิดา ดร. ไตรรงค์ สุวรรณศิริ) แห่งสงขลา²¹² “...พ่อจึงได้สอนพวกลูกๆ เสมอว่า อย่าได้ทอดทิ้ง “ความเป็นญาติ” ไม่ว่าจะญาติโดยสายเลือด หรือญาติโดยธรรม และถือว่า “ความเป็นญาติ” นั้นเป็นมรดกที่ยิ่งใหญ่ คักดีศรี และมีคุณค่า ชนิดที่ไม่สามารถคำนวณเป็นเงินเป็นทองได้ว่ามีมูลค่าเท่าไร หลายสิ่งหลายอย่างสำเร็จได้เพราะมีญาติมาก ทั้งญาติโดยสายเลือดและญาติโดยธรรมดังกล่าว ไม่ว่าจะการเป็นผู้นำท้องถิ่น การเป็นผู้นำในระดับสูงๆ ขึ้นไปทุกระดับ หรือความสำเร็จในทางธุรกิจ หรือความสำเร็จในชีวิตราชการ หรือชีวิตครอบครัวก็ตาม ”²¹³ “พ่อเป็นผู้ใหญ่บ้าน ชื่อหมื่นน้อมนำเจริญ(เซน ยิ้มเจริญ) เป็นเพื่อนกับผู้คุมเรือนจำ สมัยมาตั้งรับนักโทษที่บ้านเหนือ พ่อฝากไปอยู่เรียนหนังสือที่บ้านดอน อยู่บ้านท่านความเป็นอยู่อุดมสมบูรณ์ทุกอย่าง แม้ฟ้าฝนก็ไม่ต้องซัก นักโทษทำให้เหมือนคุณหนู”²¹⁴

สำหรับคนที่ไม่ได้เกิดมาในตระกูลนักเลง ก็สามารถเป็นนักเลงได้แต่ต้องอดทนสร้างสมอำนาจบารมีอย่างหนัก เริ่มจากการเป็นลูกน้องนักเลงเก่าให้เขาวางใจเป็นคนใกล้ชิด และต้องแสดงความเป็นนักเลงให้เห็นเพื่อคนจะได้ศรัทธา แต่ถ้าจะสร้างความเป็นนักเลงด้วยตัวเองก็ต้องพยายามผูกมิตรและหามิตรแท้ตายแทนกันได้ให้มาก เมื่อจำเป็นต้องเลือกระหว่างพวกพ้องกับญาติพี่น้องหรือลูกเมียก็ต้องยืนข้างพวกพ้อง และต้องกระตือรือร้นเป็นธุระให้กับเพื่อนฝูง เมื่อตกลงช่วยเหลือใครต้องช่วยสุดกำลัง ต่อสู้ปกป้องพวกพ้องด้วยความจริง ไม่ทอดทิ้งและต้องรักษาคำพูด เมื่อญาติมิตรเพื่อนฝูงมีงานก็ต้องช่วยเหลือเต็มกำลัง ที่สำคัญต้องเฉียบขาด ใจเด็ด และบางครั้งก็ต้องใจดำ กล้าซึ่ผิด ซึ่ถูก ควรดีก็ดี ควร ตบก็ตบ ควรตัดขาดก็ตัดขาด ควรอภัยก็อภัย ควรฆ่าก็ต้องฆ่า²¹⁵

วัฒนธรรม “นักเลง” มีการสร้างและปกป้องรักษาศักดิ์ศรีความเป็นนักเลงของตนอย่างเคร่งครัด สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ พบว่านักเลงจะต้องมีจรรยาที่สำคัญดังนี้ 1) เป็นคนหนักแน่น พุดน้อย และระวังคำพูด 2) ต้องหนักแน่น ไม่หุบเบาเชื่อคนง่าย 3) ต้องมีชั้นเชิง ไม่พุดหรือทำการใว่าอ่อนเชิง

²¹² (อาคม เดชทองคำ, 2544) *ผูกโยด (วิถีและพลังของการผูกเกลอ ผูกตอง และขนบนิยามอุปถัมภ์)*

โครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2544 หน้า 150

²¹³ อำนวย สุวรรณศิริ อ้างถึงใน อาคม เดชทองคำ อ้างแล้ว 2544 หน้า 152

²¹⁴ สัมภาษณ์นายชิต ยิ้มเจริญ อ้างแล้ว 27 ธันวาคม 2558

²¹⁵ สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์ อ้างแล้ว 2542 และสัมภาษณ์นางละออง กล่อมทอง อ้างแล้ว 27 ธันวาคม 2558

หรือเสียเชิงเป็นอันขาด และต้องไม่ใช่เหล่าที่เหลื่อมชั้นเชิงกับพวกของตน 4) ไม่ลดตัวลงไปสู้รบกับคนที่ด้อยศักดิ์ศรีกว่า หากมีเหตุการณ์เกิดขึ้นจะสั่งลูกน้องไปจัดการแทน และจะสู้กันซึ่งหน้า ไม่ทำกันลับหลัง 5) ต้องมีความกตัญญู ไม่ล่วงละเมิดลบลู่หรือเนรคุณต่อผู้มีพระคุณ และไม่ทำการใดที่ก่อเสียดจัญไร เช่น ไม่รบราฆ่าฟันในเขตวัด ไม่ล่วงเกินตัวประกัน ไม่ดูหมิ่นเครื่องรางของขลังของศัตรู ไม่ทำการดูหมิ่นซากศพของศัตรู เช่น ข้ามศพ ใช้เท้าเหยียบศพ หรือสับเป็นชิ้น นอกจากนั้นต้องไม่ร่วมประเวณีกลางดินกลางทราย และที่สำคัญต้องไม่ลักขโมยของบ้านที่ตนเคยพักอาศัยและมีบุญคุณให้ข้าวให้น้ำ “โจรสลัดก่อนหยุดรุมชายคา จะไม่ทำบ้านนั้น” ²¹⁶ และ 6) ไม่ทำอันตรายหรือฆ่าฟันคนนอนหลับ คนกำลังถ่ายทุกข์ กำลังรับประทานอาหาร คนป่วยหรือหมดทางสู้ หญิงที่ไม่มีคามผิดและเด็ก และไม่ฉวยโอกาสเอาเปรียบศัตรู ²¹⁷ “เลื้อซุม(โจรมาก) ปล้นฆ่า ออกปากให้ไปยิง แต่มีลัจจะ ถ้าผู้หญิงนอนไม่ทำ ของมีค่าใกล้ตัวไม่เอา ลูกน้อง เมีย เพียงทัก(เตือน)จะกลับ” ²¹⁸

พฤติกรรมที่ได้รับการยกย่องในวงนักเลงว่ามีความเป็นนักเลงสมบูรณ์ ได้แก่ ต้องรอบรู้เรื่องการเป็นโจร คือลักขโมยเป็นแต่ไม่ลักเล็กขโมยน้อย “เวลาไปขอลูกสาว พ่อแม่ฝ่ายหญิงถามว่า รำโนราเป็นมัย ลักควายเป็นมัย ถ้าไม่เป็นในสองอย่างนี้ ไม่ยกลูกสาวให้ แลแล้วเลี้ยงเมียไม่รอด” ²¹⁹ นำความที่ฝ่ายตรงข้ามกระทำกับตนไปฟ้องร้องต่อเจ้าหน้าที่บ้านเมือง ถ้าจัดงานขึ้นมาและมีแขกมาร่วมงานมากเท่าไรยิ่งแสดงถึงศักดิ์ศรีของตนว่ามีพวกพ้องบริวารมาก ต้องเลี้ยงดูแขกอย่างดี และมีพวกพ้องบริวารจัดเตรียมข้าวปลาอาหารมาให้โดยไม่ต้องซื้อ นักแสดงพื้นบ้านอาสามาแสดงโดยไม่คิดค่าเหนื่อย และยังมึ้นักเลงมาร่วมงานมากเท่าไรยิ่งแสดงถึงความเป็นนักเลงใหญ่มากเท่านั้น และถ้าใครก่อเรื่องขึ้นในงานเพียงเล็กน้อยถือเป็นการหยามเกียรติหมิ่นศักดิ์ศรีอย่างแรง และถ้าจัดงานเพื่อหารายได้จะไม่กั้นเขตให้มิดชิด เพียงเชือกเส้นเล็กกั้นเขตงายๆ ได้เท่าใดยิ่งแสดงควมมีอิทธิพลมากเท่านั้น แม้เด็กและคนเมาถ้าเผลอลอดฝ่าฝืนจะโดนลงโทษเด็ดขาด ศิลปินพื้นบ้านคณะใดรับปากว่าจะมาแสดง ถ้าไม่มาโดยไม่มีเหตุผลพอจะถูกสั่งห้ามเข้าพื้นที่โดยเด็ดขาด ถ้าฝ่าฝืนจะเอาโทษหัวหน้าคณะและผู้ติดต่อ และนักเลงภาคใต้จะนัดฟันหรือแทงอย่างเปิดเผย โดยกำหนดวัน เวลา สถานที่ อาวุธที่ใช้ต่อสู้ และจำนวนคนแต่ละฝ่ายให้เท่ากัน หรือแบ่งเป็นชุดตามความสามารถและ

²¹⁶ สัมภาษณ์ตาหลวงเอ็น อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

²¹⁷ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อ่างแล้ว 2542

²¹⁸ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

²¹⁹ สัมภาษณ์นายณรงค์ สังข์ทอง อ่างแล้ว 20 ธันวาคม 2558

ประเภทของอาวุธ²²⁰ “แม่เล่าให้ฟังว่า ลุง...กับลุง...นัดพินกันด้วยพร้า ตายทั้งคู่ และอีกรายเคยเป็นเพื่อนกันมาก่อนแต่มาผิดใจกัน จึงตกลงนัดแทงกัน”²²¹

4.5 บทสรุป

“...ที่ผมภูมิใจมาก คือ การทำนา ผมจะออกไปไถนากับกังเป็นประจำ ตอนทำนา ตอนแรกผมไม่เคยชอบเลย แต่พอโตมาถึงตอนนี้ผมถึงได้รู้ว่า การทำนาเป็นการสัมผัสกับต้นข้าว ดินโคลนจริงๆ มันมีคุณค่ามากๆ สำหรับผม”²²²

“ทำกินเหลือขาย พื้นที่อุดมสมบูรณ์ บ้านเราปลูกอ้อยเอายอดลงขึ้นเพ”²²³

“การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน เราไม่หวังสิ่งตอบแทน อยากช่วยให้ได้ดี”²²⁴

วัฒนธรรมชุมชนเมืองพุนพินจากเดิมเลือกตั้งบ้านเรือน “แคบ่อ แคท่า แคนา แควัด” เปลี่ยนไปเมื่อผู้คนเข้ามาอาศัยทำกินใกล้เส้นทางคมนาคมทางรถไฟ คือ “แคตลาด” (ตลาด) ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนเข้ามาอาศัยสร้างเรือนไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจากปลูกติดกันเป็นแถวยาว ต่อมาเปลี่ยนเป็นเรือนไม้สองชั้นมุงกระเบื้องหรือสังกะสี ชั้นล่างไว้ทำการค้าส่วนชั้นบนเป็นที่อาศัย ตลาดในช่วงแรกเกิดจากชุมชนซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบนแพริมน้ำที่บ้านท่าข้าม เมื่อมีทางรถไฟเข้ามา ผู้คนต่างทยอยย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินบริเวณใกล้สถานีรถไฟ จากชุมชนการค้าเล็กๆ ก็เติบโตกลายเป็นชุมชนย่านการค้าขนาดใหญ่ในตลาดท่าข้าม และต่อมาในตลาดมะลวน เป็นศูนย์รวมสินค้าหลากหลายชนิด มีตลาดสด ร้านทำทอง โรงเลื่อย ห้องแถวให้เช่า โรงแรม ร้านอาหาร มีสิ่งอำนวยความสะดวกทั้งไฟฟ้า น้ำประปา และมีโรงมหรสพภาพยนตร์หรือ “วิกหนัง” มีภาพยนตร์หรือหนังญี่ปุ่นเข้าฉายทั้งหนังไทยหนังฝรั่ง และหนังญี่ปุ่นเป็นความบันเทิงสมัยใหม่ที่เข้ามาในช่วงก่อนสงครามโลกครั้งที่ 2 และต่อมาในช่วงสงครามก็มีโรง

การทำมาหากินในชุมชนยังคงยึดอาชีพทำนาปลูกข้าวไว้กินเป็นหลัก ทั้งข้าวนาหว่านและนาดำในที่ลุ่มของ “หมู่ท้อง” และข้าวไร่ของ “หมู่เหนือ” และ “หมู่เล” นอกจากนั้นก็ทำสวนสมรม ทำ

²²⁰ สุธีวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อ่างแล้ว 2542 และสัมภาษณ์นายสำรวม กลุ่มทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

²²¹ สัมภาษณ์นายสำรวม กลุ่มทอง อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

²²² สมศักดิ์ โชติรุจิรานนท์ หนังสืออนุสรณ์งานฌาปนกิจศพ คุณพ่อยุกต์ โชติรุจิรานนท์ อ่างแล้ว 2552

²²³ สัมภาษณ์นายจรรยา เหล็กกล้า อ่างแล้ว 2 กุมภาพันธ์ 2559

²²⁴ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

ตาลโตนด หาของป่า หาปลาตามแหล่งน้ำ และเลี้ยงสัตว์ ข้าวเหลือจากกินแบ่งขายนำเงินส่วนหนึ่งซื้อ
 สิ่งของจำเป็นและส่งลูกเรียนหนังสือ การทำนาไม่มีเครื่องจักรกลผ่อนแรงอาศัยแรงงานควักรือและ
 ชุมชนช่วยเหลือด้วยการ “ออกปาก” และ “โซแรง” ช่วยเหลือกลับคืน สำหรับครอบครัวที่ขัดสนก็มี
 วัฒนธรรม “การหว่า” แบ่งปันที่ดินทรัพย์สินให้ทำกิน แสดงถึงความโอบอ้อมอารีช่วยเหลือเกื้อกูล
 อย่างแท้จริง ในชุมชนมีกำนันและผู้ใหญ่บ้านคอยปกครองดูแลให้เกิดความสงบสุขและทำหน้าที่ตัดสิน
 ข้อขัดแย้งอย่างยุติธรรมด้วยความเป็น “นักเลง” ใจกว้างมีน้ำใจ กล้าได้กล้าเสีย เฉียบขาดกล้าหาญ
 รักษาคำพูด รักพวกพ้องและศักดิ์ศรี จากสภาพทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และอยู่ห่างไกลจากรัฐ
 ส่วนกลาง เมื่อเกิดปัญหาจะปกป้องดูแลกันเอง ไม่รอการช่วยเหลือจากใคร ทำให้มีนิสัยไม่ยอมคน ดัน
 โกง ดุ และเมื่อได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองจากการบังคับขู่เข็ญทำร้าย
 ร่างกายขณะถูกเกณฑ์ไปทำงานให้รัฐ ก็จะรวมตัวเป็นกลุ่มก้อนต่อต้านดูแลช่วยเหลือและปกป้องพวก
 พ้องของตนอย่างกล้าหาญ ยอมเสี่ยงชีวิตแม้ถูกกล่าวหาว่าเป็น “อั้งยี่” ในเขตลุ่มน้ำตาปี-พุมดวงเป็น
 เขตป่าไม้และแร่ธาตุที่สมบูรณ์จึงเป็นที่ต้องการและแย่งชิงของผู้มีอำนาจจากหลายฝ่าย จนกลายเป็น
 การเมืองระหว่างประเทศที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองสนับสนุนให้บริษัทต่างชาติ และบริษัทของคนไทย
 ดำเนินกิจการป่าไม้และเหมืองถ่านหินในเขตที่หลวงพิเศษ ส่วนหนึ่งอยู่ในชุมชนเมืองพุนพินและ
 กลายเป็นปัญหาการเรียกร้องที่ดินทำกินในเวลาต่อมา จากการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมและถูกเอารัดเอา
 เปรียบชุมชนจึงให้ความสำคัญกับการศึกษามาก วัดยังเป็นศูนย์รวมในชุมชนและพระก็เป็นครูผู้
 ถ่ายทอดภูมิความรู้ทุกด้านรวมทั้งงานช่างฝีมือต่างๆ ทั้งช่างไม้ ช่างต่อเรือ แม้เมื่อมีโรงเรียน
 ประชาบาลก็ยังใช้ศาลาวัดเป็นอาคารเรียน การศึกษาแผนใหม่ในระดับสูงยังอยู่ในกลุ่มคนผู้มีฐานะดี
 ในเมือง คนท้องถิ่นที่มีโอกาสได้รับการศึกษาจากกรุงเทพฯ เห็นถึงปัญหาจึงก่อตั้งโรงเรียนราษฎร์หรือ
 โรงเรียนเอกชนกระจายออกไปหลายแห่ง ก่อนที่รัฐจะให้ความสำคัญตั้งโรงเรียนรัฐบาล รวมทั้งกลุ่ม
 ชาวจีนอพยพที่เข้ามาอยู่อาศัยทำมาหากินจำนวนมาก ก็รวมตัวกันตั้งโรงเรียนจีนเพื่อบุตรหลานได้
 เรียนภาษาไทยและภาษาจีนควบคู่กัน กลุ่มชาวจีนเหล่านี้ได้ตั้งบ้านเรือนกระจายอยู่ทั่วไป เช่น ชาวจีน
 แต่จิวจะตั้งถิ่นฐานติดกับที่ราบตามควนและเนินเขา ชาวจีนไหหลำจะตั้งบ้านเรือนอยู่ริมแม่น้ำตาปี
 และย่านการค้า ส่วนชาวจีนฮกจิวจะอยู่ตามพื้นที่เกษตร และชาวจีนแคะและจิงกวางตั้งจะตั้ง
 บ้านเรือนกระจัดกระจายในชุมชน แม่น้ำตาปีมีร่องน้ำลึกเรือสำเภานขนาดใหญ่ของพ่อค้าชาวจีนเข้ามา
 ค้าขายและซื้อมะพร้าว ข้าวเปลือก และไม้ ไปขายต่างเมือง บ้านดอนเป็นอู่ต่อเรือขนาดใหญ่ของ
 ภาคใต้ ช่างต่อเรือได้รับการสืบทอดฝีมือต่อๆ กันมา ที่ท่าข้ามมีเรือสำเภาดินทะเลเป็นเรือใบ 3 หลัก
 ของนายนิก เจริญเวช หรือ “นายเรือนิก” บรรทุกไม้ซุงจากคีรีรัฐนิคมไปขายในกรุงเทพฯ ขากลับซื้อ

เกลือจากสมุทรปรากฏเข้ามาขายในชุมชน การคมนาคมขนส่งนอกจากทางทะเลแล้วก็มีทางรถไฟ รัฐบาลตัดสินใจสร้างทางรถไฟสายใต้ด้วยเหตุผลสำคัญด้านความมั่นคงเรื่องอำนาจอธิปไตยเหนือดินแดนหัวเมืองปักษ์ใต้มากกว่าเรื่องเศรษฐกิจ แต่เมื่อทางรถไฟสร้างเสร็จและเปิดดำเนินการกลับส่งผลดีต่อเศรษฐกิจของภาคได้อย่างมาก และมีขบวนรถไฟท้องถิ่นสายสุราษฎร์ธานี - ศิริรัฐนิคม เป็นโครงการสร้างทางรถไฟจากสุราษฎร์ธานีไปยังจังหวัดชายฝั่งทะเลอันดามันแต่โครงการถูกระงับ จึงมีระยะทางเพียง 35 กิโลเมตร ขบวนรถไฟสายท้องถิ่นทำให้วิถีชีวิตของคนลุ่มน้ำพุมดวงเปลี่ยนไป จากเดิมเดินทางสัญจรทางน้ำมาค้าขายแลกเปลี่ยนที่ตลาดท่าข้ามก็เปลี่ยนเป็นโดยสารรถไฟ ในช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 “พานโค้ง” สะพานข้ามทางรถไฟที่ทำข้ามซึ่งเป็นจุดยุทธศาสตร์สำคัญที่ฝ่ายสัมพันธมิตรระเบิดทำลายตัดเส้นทางลำเลียงทัพของญี่ปุ่น ความเป็นอยู่และการทำมาหากินในชุมชนลำบากมากต้องคอยหลบหนีระเบิดและเครื่องบินไม่มีเวลาทำนา ทุกคนช่วยเหลือแบ่งปันทุกอย่างที่มีให้แก่กันทั้งอาหาร เสื้อผ้า และที่หลบภัย หลายคนเข้าไปหลบภัยในวัดมีพระเกจิอาจารย์ช่วยเหลือเป็นที่พึ่งทางใจช่วยให้แคล้วคลาดปลอดภัย

บ้านเรือนในท้องถิ่นเป็นเรือนไม้เคี่ยมใต้ถุนสูงหลังคามุงกระเบื้องว่าวหรือสังกะสี ส่วนเรือนชั่วคราวกัน “ผาสับ” ไม้ไผ่ขัดแตะผูกยึดกับหวายและมุงจาก ไม่ปลูกเรือน “ขวางหัวน” เพราะจะร้อนทั้งวันและขวางทิศทางลม ในครัวมี “ผรา” เหนือเตาไฟสำหรับเก็บอาหารแห้งไว้กินได้นาน การปลูกเรือนไม่ต้องใช้เงิน “ออกปาก” ญาติพี่น้องเข้าป่าช่วยตัดไม้ เลื่อยไม้ ลากไม้ล่องแพ และเลี้ยงข้าวเที่ยง นายช่างทำเรือนจนกว่าเรือนสร้างเสร็จ ถ้าต้องการย้ายเรือนไปอยู่ที่ใหม่ก็ออกปาก “หามเริน” โดยไม่ต้องรื้อถอน การแต่งกายทั้งหญิงและชายนุ่งผ้าโจงกระเบน ผู้ชายไม่ใส่เสื้อมี “ผ้าชะม้า” พาดบ่าใช้ได้สารพัด เด็กชาย “ไขนุ้ย” ไม่นุ่งผ้ามีด้ายผูกข้อมือ สะเอว และคอห้อย “ทิดหมอน” เพื่อเป็นมงคล เด็กหญิง “สาวนุ้ย” ขวบน “ปิ้ง” ปิดด้านหน้าสะเอวไม่นุ่งผ้าเหมือนเด็กชาย ด้วยสภาพอากาศร้อนจัดในภาคใต้ อาหารการกินจึงมีรสจัดช่วยให้พลังงานกระตุ้นเลือดลมไหลเวียนดีขึ้น พืชผักมีคุณค่าเป็นทั้งอาหารและยา จึงมีวัฒนธรรมกิน “ผักเหนาะ” เป็นของแกล้มคู่กับอาหารรสเผ็ด การกินหมากจึงมีประโยชน์ต่อสุขภาพและเป็นวัฒนธรรมต้อนรับผู้มาเยือน เมื่อมีงานก็ช่วย “กวนยาหนม “ไว้เลี้ยงแขก และเป็นของฝากญาติมิตรที่มาร่วมงาน เป็นภูมิปัญญาของปู่ย่าตายายที่สอนลูกหลานให้ร่วมแรงร่วมใจช่วยกันทำ ในเดือนสิบมีงาน “รับส่งตายาย” เป็นการรวมญาติพี่น้องใกล้ไกลมาพบเจอและช่วยกัน “ทำหนมตายาย” เพื่ออุทิศบุญกุศลให้กับบรรพบุรุษที่ล่วงลับและได้พบปะเครือญาติกระชับความสัมพันธ์ให้เหนียวแน่นตลอดไป ตกกลางคืนมีการละเล่นพื้นบ้าน หนังลุง โนรา เพลงบอกเดินโรง

คำที่ไหนนอนที่นั่น เล่นแลกข้าวกิน เป็นผู้นำชาวสารบ้านเมืองมาเผยแพร่ให้รับรู้และมีหูตากว้างไกล พร้อมแทรกคำสอนทางศาสนาให้เป็นคนดีมีเมตตา

กล่าวโดยสรุปตลอดระยะเวลา 45 ปี ตั้งแต่มีทางรถไฟสายใต้ตัดผ่านชุมชนในปี พ.ศ.2458 จนถึงก่อนมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 ในปี พ.ศ.2504 ชุมชนเมืองพุนพินเกิดการเปลี่ยนแปลงสำคัญ คือ เกิดชุมชนขึ้นใหม่และกลายเป็นชุมชนการค้าขนาดใหญ่ หรือ “หมูลาด” ซึ่งส่วนใหญ่เป็นชาวจีนอพยพที่เข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินบริเวณสถานีรถไฟ แต่สำหรับชุมชนท้องถิ่นที่ตั้งบ้านเรือนอยู่ห่างไกลเส้นทางรถไฟ ยังคงมีวิถีชีวิตพึ่งพาสายน้ำดั้งเดิม การเปลี่ยนแปลงในชุมชนแบบค่อยเป็นค่อยไปและไม่กระทบรุนแรง ชุมชนยังคงทำนาปลูกข้าวเพื่อยังชีพเป็นหลัก ข้าวที่เหลือจากเดิมนำไปแลกเปลี่ยนกับชุมชนใกล้เคียง ก็เปลี่ยนเป็นแบ่งส่วนหนึ่งนำไปขายพ่อค้าคนจีนที่เข้ามารับซื้อและต่อมาก็ขายโรงสีในชุมชน แม้ช่วงสงครามโลกจะได้รับผลกระทบจากผลพวงของสงคราม แต่ชุมชนก็สามารถปรับตัวรับมือกับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นและผ่านเหตุการณ์ต่างๆ มาได้ด้วยความรัก ความสามัคคี ความมีน้ำใจช่วยเหลือเกื้อกูลกัน เกิดความผูกพันเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในหมู่พวกพ้องและเครือญาติ ซึ่งทำให้ชุมชนมีความเข้มแข็งต่อไป

บทที่ 5

ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน พ.ศ.2504 - พ.ศ.2558

การศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.2458-พ.ศ.2504 ที่ผ่านมาพบว่า มีปัจจัยหลายอย่าง ทั้งการค้าของคนจีน การค้าและการลงทุนในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยเฉพาะการส่งออกยางพารา กิจการป่าไม้ในกลุ่มน้ำตาปี-พุมดวงของบริษัทอีสต์เอเชียติคผ่านการค้าและการส่งออกไม้ การคมนาคมขนส่งทางรถไฟที่ทำให้เศรษฐกิจของภาคใต้ดีขึ้น ระบบการศึกษาที่เปิดกว้างให้คนท้องถิ่นมีโอกาสได้รับการศึกษามากขึ้นอย่างมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง และการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ของภาครัฐจากส่วนกลางในกรุงเทพมหานคร มีผลทำให้ชุมชนเมืองพุนพินเกิดการเปลี่ยนแปลงจากการผลิตเพื่อยังชีพในครัวเรือนมาสู่การผลิตเพื่อการค้ามากขึ้น

ในบทนี้ผู้วิจัยศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน ช่วงปี พ.ศ.2504 ถึงปี พ.ศ.2558 ซึ่งเป็นช่วงเวลาตั้งแต่รัฐบาลประกาศใช้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 1 เพื่อส่งเสริมการผลิตพืชเชิงเดี่ยวเพื่อการค้าและการส่งออก จนถึงปี พ.ศ.2558 ตลอดระยะเวลา 55 ปีที่ผ่านมา ชุมชนเมืองพุนพินเกิดการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ เด่นชัดมากยิ่งขึ้น แบ่งเป็น 4 ด้านหลักสำคัญ ดังนี้ คือ 1) วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ 2) วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน 3) วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง และ 4) วัฒนธรรมทางสังคม

5.1 วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ

วัฒนธรรมด้านภูมิปัญญาและความเชื่อในชุมชนเมืองพุนพินช่วงปี พ.ศ. 2504-พ.ศ.2558 เป็นช่วงเวลาที่วัฒนธรรมชุมชนได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสมัยใหม่อย่างมาก ภูมิปัญญาและความเชื่อบางอย่างค่อยๆ เลือนหายไปเมื่อเทคโนโลยีความเจริญสมัยใหม่แพร่เข้ามา แต่ก็ยังมีอีกหลายอย่างที่ยังคงรักษาและสืบทอดถึงปัจจุบันแม้มีการปรับเปลี่ยนไปบ้างให้เหมาะกับยุคสมัยที่เปลี่ยนไป ในบทนี้จึงศึกษาพัฒนาการของบ้านเรือนที่อยู่อาศัยและของใช้ในครัวเรือน เช่น เตาหุงข้าว ตะเกียง และหมาดักน้ำ เครื่องดื่มในชุมชน ได้แก่ น้ำหม้อ น้ำชุมเห็ด และน้ำหวานเม่า งานประจำปีในชุมชน อย่างงานชักพระ และงานคัดเลือกทหาร กีฬาและการเล่นพื้นบ้าน เช่น แข่งเรือยาว การเล่นของเด็ก และการชนไก่ และมหรสพความบันเทิงสมัยใหม่ อย่างหนังเร่ชายยาและหนังกลางแปลง

5.1.1 บ้านเรือนที่อยู่อาศัย

บ้านเรือน ปัจจุบันที่อยู่อาศัยที่สร้างขึ้นใหม่ในชุมชนนิยมสร้างแบบสมัยใหม่ก่ออิฐฉาบปูน แบบตะวันตก ไม่ค่อยมีช่องให้อากาศถ่ายเท หน้าต่างมีน้อย ด้วยคุณสมบัติของปูนที่ดูดความร้อนได้ดีกว่าไม้ ดังนั้นจึงเก็บความร้อนไว้มากในตอนกลางวันและพอตกลงคืนก็คายความร้อนทำให้บ้านร้อนอบอ้าว จึงต้องอาศัยพัดลมหรือเครื่องปรับอากาศช่วยให้คลายร้อน ทำให้ต้องใช้พลังงานเพิ่มมากขึ้น และสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย ส่วนหนึ่งที่ชุมชนเลือกสร้างบ้านแบบสมัยใหม่เนื่องจากไม้หายากและมีราคาแพง และเกิดจากยุคสมัยที่นิยมวัฒนธรรมต่างชาติ โดยไม่ได้คำนึงถึงสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศให้เหมาะสมกับท้องถิ่นภาคใต้ที่มีอากาศร้อนชื้นตลอดปี บ้านเรือนจึงต้องการลมโกรกให้อากาศถ่ายเทได้สะดวกเพื่อผู้อยู่อาศัยจะได้รู้สึกสบาย

ภาพที่ 13 : บ้านเรือนริมแม่น้ำตาปีในชุมชนปัจจุบัน เรือนไม้ได้ถูกสูงยุคเก่าและบ้านสมัยใหม่

เตาหุงข้าว ทุกบ้านในชุมชนหุงข้าวด้วยเตาที่ทำขึ้นด้วยดินเหนียว หรือใช้ก้อนหินวาง 3 มุม หรือ “สามเส้า” ต่อมาเปลี่ยนเป็นเตา “อึ้งเหลา”(อึ้งโล่) สำหรับภาชนะในการหุงต้ม ได้แก่ หม้อดิน ต่อมาเปลี่ยนเป็นหม้อสังกะสี และกระทะ และใช้เชื้อเพลิงจากใบไม้ แห้งและไม้ฟืน ต่อมาก็ใช้ถ่านทำขึ้นจากกะลามะพร้าว เมล็ดแก่ของต้นโดนด และไม้ มาเผาไฟ แม้ปัจจุบันจะมีหม้อหุงข้าวไฟฟ้าและเตาแก๊ส แต่ชุมชนท้องถิ่นก็ยังคงใช้ประกอบอาหารเพื่อประหยัดค่าแก๊สหุงต้มที่ราคาแพง โดยเฉพาะงานที่ต้องดูแลเลี้ยงอาหารแขกจำนวนมาก เช่น งานศพที่วัด ยังคงหุงข้าวด้วยกระทะใบบัวขนาดใหญ่ด้วยไม้ฟืน และใช้ถ่านไม้ในการเผาศพ

ตะเกียง ชุมชนอาศัยแสงสว่างตอนกลางคืนจากขี้ไต้ และต่อมาก็เป็นตะเกียงน้ำมันก๊าด สำหรับบ้านที่มีอันจะกินก็ใช้ตะเกียงเจ้าพายุหรือตะเกียง “อืดดำ” ตะเกียงน้ำมันก๊าด คนท้องถิ่นเรียกว่า “เกียงคล็อก” คือตะเกียงที่ต้องคอย “คล็อก” (เขย่า) น้ำมันก๊าดให้ติดไฟ วิธีทำง่ายๆ โดยนำ

ขวดเปล่าใส่น้ำมันก๊าด จากนั้นใช้ผ้าหนาๆ ท้อม(ดูดซับ)น้ำมันได้ดี อย่างผ้าห่มอุดปากขวดให้แน่น แล้วเขย่าเอียงให้ผ้าอมน้ำมันแล้วจุดไฟ พอไฟเริ่ม “หม่อย”(อ่อน) ก็ “คล็อก” ขึ้นอีก”²²⁵ ต่อมา ภายหลังมีเทียนไขและไฟฉาย

ภาพที่ 14 : ซ้าย-ขวา เตาสามเสา เตาทำด้วยดินเหนียวหรือปูน เตาอั้งโล่และไม้ฟืน“เฉียง”(ผ่า)

หมาดักน้ำ คนท้องถิ่นเรียกว่า “หมาด้อ” เป็นเครื่องจักรสานสำหรับใช้ตักน้ำทำด้วยกาบหมาก ทุกบ้านมีไว้ตักน้ำจากบ่อน้ำ และแม่น้ำลำคลองมาเก็บไว้ในโอ่ง สำหรับใช้ในครัวเรือน รดน้ำต้นไม้ ให้สัตว์ดื่มกิน “หมาด้อ” น้ำหนักเบาหยิบพกพาติดมือสะดวก การทำก็ง่ายด้วยการนำกาบหมากพอเหมาะตัดด้านที่เป็นใบทิ้ง ถ้ากาบหมากแห้งเกินไปต้องนำไปแช่น้ำให้นิ่มเสียก่อน จากนั้นม้วนปลายกาบหมากทั้งสองด้านให้กลม ด้านหนึ่งใหญ่ ด้านหนึ่งเล็ก พับทั้งสองด้านขึ้น ใช้ปลายกาบด้านเล็กสอดเข้าไปในรูของด้านใหญ่ และใช้หวายหรือเชือกที่แข็งแรงผูกยึดไว้²²⁶ ปัจจุบันมีถังน้ำที่ทำด้วยสังกะสี อลูมิเนียม เหล็ก หรือพลาสติก เข้ามาแทนที่ “หมาด้อ” แต่ในท้องถิ่นยังพอมิเห็นอยู่บ้าง ในครอบครัวอาศัยอยู่กับปู่ย่าตายายและมีต้นหมากจำนวนมากในที่ลุ่มริมแม่น้ำตาปี

²²⁵ สัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อายุ 59 ปี เลี้ยวไก่ชน ทำสวนปาล์ม หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มิถุนายน 2559

²²⁶ สัมภาษณ์นางเปี่ยม พุ่มทอง อายุ 81 ปี ค้าขาย บ้านเลขที่ 62 หมู่ที่ 6 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 12 มกราคม 2559 และวัฒนธรรมพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2542 หน้า 105

5.1.2 เครื่องดื่มในชุมชน

เครื่องดื่มที่นิยมดื่มในชีวิตประจำวันได้แก่ “น้ำหม้อ” หากต้อนรับแขกผู้มาเยือนก็เป็นน้ำดื่มธรรมดาหรือน้ำฝนใส่ขันใบใหญ่ๆ ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็ถวาย “น้ำชุมเห็ด” และหากเป็นเครื่องดองของเมาก็นิยมดื่ม “น้ำหวานเมา”

น้ำหม้อ น้ำหม้อเป็นเครื่องดื่มที่มีประโยชน์และเป็นที่ยอมรับในชุมชนท้องถิ่นทั่วภาคใต้ ได้จากการหุงข้าวด้วยวิธีเช็ดน้ำหรือ “หุงข้าวรินน้ำ” ด้วยการเติมน้ำให้มากกว่าการหุงแบบไม่เช็ดน้ำ แล้วยกหม้อข้าวตั้งไฟ รอให้หม้อข้าวเดือด เมล็ดข้าวเริ่มพองตัว น้ำละลายส่วนผิวเมล็ดข้าวออกมา มีลักษณะสีขาวขุ่นข้น รินน้ำส่วนนี้เก็บไว้เรียกว่า “น้ำหม้อ” หรือ “น้ำข้าว” วัฒนธรรมการใช้ประโยชน์จากน้ำหม้อที่สำคัญมีดังนี้ 1) ใช้เลี้ยงทารกแทนนมแม่หรือนมกระป๋อง เนื่องจากไม่ต้องซื้อและหาจ่ายในครัวเรือน บางคนอาจเติมน้ำตาลและเกลือเล็กน้อยให้มีรสหวาน แล้วนำมาใส่ขวดนมถ้าร้อนมากก็น้ำขวดนมไปแช่น้ำให้พออุ่นๆ 2) ใช้เป็นน้ำละลายยาเม็ดหรือยาผงทั่วไปรับประทานแทนน้ำสะอาด เนื่องจากช่วยเสริมภูมิคุ้มกันต้านทานและบำบัดรักษาโรค 3) ใช้ดื่มชูกำลัง เป็นที่ยอมรับสำหรับทุกเพศทุกวัย โดยเฉพาะ คนทำงานหนัก หญิงมีครรภ์ คนป่วย และคนชรา มีทั้งดื่มเปล่าๆ และผสมเกลือกับน้ำตาล เชื่อว่าช่วยให้มีกำลังกระปรี้กระเปร่า ต้านทางโรค บางคนผสมข้าวสอยรับประทานคล้ายข้าวต้ม และ 4) ใช้ในการเลี้ยงสัตว์ โดยเฉพาะการเลี้ยงหมู ด้วยการผสมกับเศษอาหารหรือรำข้าว²²⁷ “เด็กหยาเครงเข้าๆ กินนมหรือโอวันติน เด็กมอก่อนใหญ่มากกับน้ำหม้อ แม่ไปนา ให้เลี้ยงน้อง ไม่มีหรัยกิน หุงข้าวเสร็จเข้าๆ ก็กินน้ำหม้อ ไม่รู้จักนมหรือโอวันติน”²²⁸

น้ำชุมเห็ด แม้วัฒนธรรมการต้มน้ำชาจะแพร่ในหมู่คนจีนมานาน แต่ใบชาเป็นของหายากและไม่แพร่หลายในท้องถิ่น คนในชุมชนโดยเฉพาะพระสงฆ์นิยม “ฉันทน้ำใบชุมเห็ด” เพราะมีประโยชน์ ช่วยเป็นยาระบายอ่อนๆ วิธีการทำเริ่มด้วยการเก็บใบชุมเห็ดที่หาง่ายในท้องถิ่นมาตากแดดให้แห้ง แล้วนำไปรมไฟให้หอม จากนั้นใส่ในน้ำต้มเดือด ปล่อยให้เดือดสักครู่ก็ยกมาดื่ม วิธีดื่มก็คล้ายกับการต้มน้ำชา เด็กวัดนิยมถวายพระภิกษุและสามเณรควบคู่กับตั้งเม เมื่อฉันทตั้งเมเสร็จก็ตามด้วยน้ำใบชุมเห็ด สำหรับคนธรรมดาการชด(ดื่ม)น้ำใบชุมเห็ดถือว่าอุ้ฟูพอควร²²⁹

น้ำหวานเมา กระแช่ น้ำตาลเมา หรือ “หวาน” ในชุมชนเมืองพุนพินเรียกว่า “น้ำหวานเมา” นิยมเลี้ยงน้ำหวานเมากับเพื่อนบ้านญาติมิตรที่ลงแขกช่วยงานต่างๆ รวมทั้งเลี้ยงแขกที่มาร่วมในงาน

²²⁷ (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, น้ำหม้อ: วัฒนธรรมการใช้ประโยชน์ 2542) *น้ำหม้อ: วัฒนธรรมการใช้ประโยชน์* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 8 พ.ศ.2542 หน้า 3782-3783

²²⁸ สัมภาษณ์นางเปรี๊ยม ทุ่มทอง 12 มกราคม 2559

²²⁹ *น้ำชุมเห็ด* สุราษฎร์ธานี มกราคม 2527 หน้า 150

พิธี ต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ และงานแต่งงาน หรือพอดเตร่มลมตกใต้โคนต้นตาลโตนดในทุ่งนา หรือ กลางท้องนาที่มีซังข้าวแห้งจะมี “ขาน้ำหวานเมา” ล้อมวงอย่างครึกครื้น ” น้ำหวานเมาทำง่ายมีวิธีการดังนี้ เริ่มด้วยนำน้ำหวานสดจากต้นตาล ต้นมะพร้าว หรือต้นจากก็ได้ นำมาหมักกับเปลือกไม้เคี่ยมทิ้งไว้ 3 คืน จากนั้นนำน้ำหวานสดมาเติม อย่าเต็มหมด ให้เหลือไว้เพื่อเติมเรื่อยๆ เวลาดื่มก็มีกับแกล้มคล้ายดื่มเหล้าเปียร์แต่เป็นกับแกล้มง่ายๆ เช่น ปลาปิ้ง ต้มเครื่องในวัว ถ้าไม่มีอะไรแกล้มก็เป็นสะดวก เหยียดอง หรือมะขามเปียกก็ได้ คนกินน้ำหวานเมาจะอ้วนพุงพลุ้ย เหงื่อเหม็นเปรี้ยว และมีอาการเมาเหมือนกับดื่มเครื่องดื่มอื่น ๆ²³⁰ “เหล้าทำเอง น้ำหวานชุม(มาก) มีต้นโหนดมาก ทำน้ำหวานเมา ไม่เลี้ยงเอ๊กเร็ก กวักมือ ซีไปที่กิน ”

ปัจจุบันวัฒนธรรมการดื่มน้ำหม้อและการหุงข้าวแช่น้ำค่อยๆ หมดไปพร้อมๆ กับการเข้ามาของหม้อหุงข้าวไฟฟ้าและเครื่องต้มเสริมสุขภาพประเภทนม โอวันติน และน้ำชา กาแฟ เข้ามาแทนสำหรับน้ำชุมเห็ดยังพอมิให้เห็นอยู่บ้างในครัวเรือนท้องถิ่นที่ดื่มน้ำสมุนไพร แต่พระสงฆ์รุ่นใหม่แทบไม่รู้จักน้ำใบชุมเห็ดนิยมนั้นเครื่องต้มสมัยใหม่มากกว่า ส่วนวัฒนธรรมการดื่มน้ำหวานเมาก็ค่อยๆ หมดไปพร้อมกับการทำน้ำตาลโตนด เนื่องจากต้นตาลหายากและมีเครื่องต้มแอลกอฮอล์แพร่หลายทุกประเภทในชุมชน “การทำน้ำหวานเมาและทำน้ำตาลจากต้นโหนดแทบไม่เหลือแล้ว เนื่องจากไม่มีต้นโหนด คนทำเป็นก็อายุมาก ขึ้นตอนการทำก็ยุ่งยาก อุปกรณ์การทำหายาก ไม่ว่าไม้ฟัน เปลือกไม้เคี่ยมหรือโองไม้ไผ่ คนรุ่นใหม่ไม่สนใจสืบทอด เพราะหาซื้อเหล้าโรงได้ง่ายและสะดวก น่าตายของ (เสียดาย)ต้นโหนดตามหัวนาที่โคนกันหมด เพราะพื้นที่นาเปลี่ยนเป็นสวนปาล์มน้ำมันไปหมดแล้ว ที่บ้านมีต้นโหนดอยู่ 3-4 ต้น เก็บไว้ให้เจ้าแก้วข้างบ้านขึ้นและเก็บลูกโหนดแกงแจกญาติพี่น้อง”²³¹

5.1.3 งานประจำปีในชุมชน

ชุมชนเมืองพุนพิณมีงานประจำปีที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ 2 งาน คือ งานลากพระหรืองานชักพระจัดขึ้นที่ตลาดบ้านดอน เมืองสุราษฎร์ฯ และงานคัดเลือกทหารที่หน้าอำเภอพุนพิณที่ทำข้าม เป็นงานที่ทุกคนตั้งตาคอยและต้องใช้เวลาเตรียมตัวนานเพื่อจะได้ร่วมงานนี้ โดยเฉพาะคนหนุ่มสาว

²³⁰ น้ำหวานเมา สุราษฎร์ธานี มกราคม 2527 หน้า 150

²³¹ สัมภาษณ์นายสถิต จันดำ อายุ 68 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558

5.1.3.1 ประเพณีชักพระ

ฮาเอ้อ ฮาเหอ น้องนอนเหอ	พี่ไปบ้านท้าวอนชักเดียว
ไปเชื้อสารเหนียว	แทงต้มลากพระ
โลกโลกแพงแพง	แม่อีแดงไม่ละ
แทงต้มลากพระ	ให้หนูกส์กวันเดียว...เอ้อ...เหอ. ²³²

ประเพณีชักพระเป็นประเพณีเก่าแก่ของภาคใต้ ที่สืบทอดมาตั้งแต่โบราณ สำหรับสุราษฎร์ธานีจัดขึ้นที่ “บ้านดอน” อำเภอเมืองบริเวณริมแม่น้ำตาปี ถือเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคใต้ คนท้องถิ่นเรียก “งานลากพระ” (แห่พระ) เป็นงานบุญที่มีการแห่พระพุทธรูปออกจากวัดไปบำเพ็ญกุศลแล้วแห่กลับวัด วันลากพระ คือวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 ของทุกปี เป็นวันที่พระสงฆ์ออกพรรษา หรือ “วันปวารณา” คือ วันที่พระพุทธรูปเจ้าเสด็จกลับจากโปรดพระพุทธรูปมารดาจากดาวดึงส์ ซึ่งเป็นวันทำบุญตักบาตร “ซัดต้ม” ก่อนวันงานจะมีการคุมโพนหรือตีประโคมฆ้อง ระฆัง ตะโพน เพื่อสร้างบรรยากาศปลุกใจเตือนให้คนในชุมชนเตรียมตัวและกระตือรือร้นเข้าร่วมงานลากพระ

สำหรับชุมชนเมืองพุนพิน พระสงฆ์ สามเณรวัดต่างๆ ในลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง ร่วมกับคนในชุมชน จะจัดเตรียมงานตกแต่งเรือพนมพระล่องหน้าเป็นเดือนๆ โดยจัดทำบุษบกประดิษฐานพระพุทธรูปและตกแต่งเรื่องราวทางพุทธประวัติ หรือความเชื่อทางพุทธศาสนาตามจินตนาการบวกกับความคิดสร้างสรรค์และภูมิปัญญาท้องถิ่น ประดับลวดลายกนก แกะสลัก ฉะลู่ เป็นรูปต่างๆ เช่น รูปพระพุทธรูปเจ้าเสด็จลงจากสวรรค์ รูปเทวดา รูปสัตว์ต่างๆ ทั้งครุฑ นาค ม้า กวาง ฯลฯ ยิ่งใกล้วันงานทุกคนแทบไม่ได้กินไม่ได้นอน ต้องช่วยกันตกแต่งเรือพระอย่างสุดฝีมือ บ้างก็ประดิษฐ์ดอกไม้ประดิษฐ์ใบตองทำบายศรี และร้อยมาลัยดอกไม้สด เพื่อความประณีต งดงามทางศิลปะและมีเอกลักษณ์เฉพาะของแต่ละวัด²³³ “อย่างที่ผ่านมางานชักพระมี การประกวดเรือและรถพนมพระ วัดเรา(วัดท่าสะทอน ตำบลท่าสะทอน) ใช้กระจุกในการจักสานตกแต่งทั้งหมด ได้รับรางวัลด้วย”²³⁴ นอกจากนั้นในชุมชนจะทำขนมต้ม โดยทุกครอบครัวจะเตรียมหาใบป้อ(กะป้อ) นำข้าวเหนียวผัดด้วยกะทิ แล้วนำมาห่อด้วยใบป้อเป็นรูปสามเหลี่ยม ปลายขมวดจึงเรียกว่า “แทงต้ม” จากนั้นนำไปนึ่งให้สุก สำหรับตักบาตรพระเวลาเรือพระลากผ่าน

²³² ถนอม พูนวงศ์ ประเพณี อ่างแล้ว หน้า 83

²³³ ถนอม พูนวงศ์ ประเพณีชักพระ อ่างแล้ว หน้า 87

²³⁴ สัมภาษณ์นางวันเพ็ญ วารีเพชร อายุ 56 ปี ประธานกลุ่มแม่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำทรัพย์ บ้านเลขที่ 25/6 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสะทอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558

เรือพระมี 2 ชนิด คือ เรือพระบกและเรือพระน้ำ เรือพระบกใช้ตัวไม้ใหญ่ 2 อัน วางรองเป็นที่สร้างบุษบก ซึ่งเป็นการลากจริงๆ ไปบนบกผ่านหมู่บ้านต่างๆ จากวัดไปยังที่นัดหมายชุมนุมเรือพระบริเวณท่าเรือเกาะสมุย ที่บ้านดอนอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ส่วนเรือพระน้ำจะทำเป็นแพใช้เรือ 1-3 ลำเป็นที่ตั้งของแพสำหรับลากไปในแม่น้ำหรือทะเล จากวัดไปที่ชุมนุมเรือพระเช่นเดียวกับเรือพระบก พิธีลากพระเริ่มในตอนเช้าตรู่ของวันแรม 1 ค่ำ เดือน 11 คนในชุมชนจะไปทำบุญตักบาตรบริเวณหน้าเรือพระ เมื่อพระสงฆ์ฉันภัตตาหารแล้วก็เริ่มลากพระ การลากพระบกใช้เชือกแบ่งผูกเป็น 2 สาย เป็นสายผู้หญิงและสายผู้ชาย ใช้โพน ช้อง ระฆัง เป็นเครื่องตีให้จังหวะในการลากพระ คนลากจะเบียดเสียดกันสนุกสนานและประสานเสียงร้องบทลากพระเพื่อผ่อนคลาย เช่นบทร้องว่า “*อ้อสาระพา เฮโล เฮโล ไ้อ้ไทรกลมกลม หัวนมสาวสาว ไ้อ้ไทรยาวยาว สาวสาวชอบใจ*” ส่วนการลากพระทางน้ำจะสนุกกว่าการลากพระทางบก เพราะสภาพเอื้ออำนวยสะดวกในการลากพระ และง่ายต่อการรวมกลุ่มจัดเรือพาย แหล่งลากพระน้ำที่มีชื่อเสียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้แก่ อำเภอพุนพิน และอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี²³⁵ แต่ละปีมีเรือพนมพระมาร่วมงานมากกว่า 100 วัด เฉพาะชุมชนเมืองพุนพินที่ทุกตำบลอาศัยอยู่ริมน้ำมีเรือพระมาจากเกือบทุกวัดในชุมชน เมื่อพระสงฆ์ฉันเพลแล้วจะมีเกมกีฬาแข่งขัน “เรือยาว” โดยทั่วไปแต่ละชุมชนจะลากพระกลับวัดตอนเย็นวันเดียวกัน สำหรับวัดในเมืองสุราษฎร์ธานีหลังมีการสมโภชน์ 1 คืน เรือพระจะอยู่ให้คนทำบุญอีก 3-4 วัน²³⁶ แต่ปัจจุบันเรือพระส่วนใหญ่จะอยู่ให้คนร่วมงานชักพระได้ทำบุญจนกว่าจะเสร็จงาน จึงจะลากกลับวัด

“งานชักพระเป็นงานประจำปีที่ยิ่งใหญ่ติดต่อกันเก้าวันเก้าคืน ภายในงานจึงมีการออกร้านขายของต่างๆ มากมาย กลางคืนก็มีมหรสพการละเล่นและความบันเทิงเกือบทุกอย่าง ทั้งหนังตะลุง มโนราห์ หนังกลางแปลง ฯลฯ จึงเป็นงานที่ทุกคนในชุมชนตั้งตารอคอยอย่างตื่นเต้น โดยเฉพาะหนุ่มๆ สาวๆ ด้วยการจัดเตรียมตัดเสื้อผ้าชุดใหม่เตรียมใส่ไปเที่ยวงานนี้ แต่ละครอบครัวพ่อแม่จะหากลูกสาวมาก มักจะตามไปประกบทุกฝีก้าว บางครอบครัวอาจจะให้ไปกับญาติหรือเพื่อนบ้านที่วางใจได้ แต่จะไม่ปล่อยให้ไปตามลำพังเด็ดขาด เพราะกลัวลูกสาวจะถูกคร่าดึง(ถูกฉุด) หรือถูกทำร้ายให้เสียชื่อเสียง มีหลายคู่แอบนัดแนะกันไปเที่ยวโดยไม่ให้พ่อแม่รู้เพื่อจะได้พบหน้ากัน บางคู่ก็ใช้งานนี้เป็นสถานที่นัดพบและหนีตามกันไป ส่วนเด็กๆ มักถูกห้ามไม่ให้ไปเที่ยวงานเนื่องจากมีผู้คนจำนวนมากมาจากทั่วทุกทิศ เวลาเดินจะเบียดเสียดเลื่อนไหลไปตามฝูงคน ถ้าไม่ระวังอาจหกล้มโดนเหยียบได้ และที่

²³⁵ ข้อมูลจากเทศบาลเมืองนครสุราษฎร์ธานี และการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย สำนักงานสุราษฎร์ธานี

²³⁶ ขวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ *ประเพณีลากพระ* อ่างแล้ว หน้า 43

สำคัญอาจพลัดหลงจากพ่อแม่ผู้ปกครอง ซึ่งก็มีข่าวเป็นประจำทุกปี”²³⁷ ปัจจุบันอันตรายจากเรื่องดังกล่าวลดน้อยลง แต่มีภัยอันตรายจากคนจิตไม่ปกติชอบแต่ต้องผู้หญิง และกลุ่มมิจฉาชีพล้วงกรีดกระเป๋า และเด็กสูญหาย

ปัจจุบัน “งานลากพระ” ทางราชการสนับสนุนเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว แม้ผู้คนจะไม่มากเท่าในอดีต แต่สำหรับคนในชุมชนยังคงรักษาประเพณีความเชื่อความศรัทธาในพระพุทธศาสนาที่ยึดถือปฏิบัติสืบต่อกันมา แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงไปบ้างเมื่อการคมนาคมทางบกมีถนนหนทางสะดวกสบายขึ้นวัดต่างๆ ส่วนหนึ่งในชุมชนที่อยู่ห่างไกลก็เปลี่ยนจากเรือพนมพระทางน้ำมาเป็นรถพนมพระทางบกโดยดัดแปลงใช้รถยนต์ขับไปยังจุดนัดที่ชุมนุมเรือพระบกเพื่อร่วมขบวนลากพระที่บ้านดอนแทนที่จะลากจากวัดไปบ้านดอนเหมือนในอดีต ส่วนเรือพนมพระก็ยังมีอยู่หลายสิบลำ ส่วนใหญ่ของวัดที่อยู่ “ในบาง” เขตอำเภอเมืองที่ตั้งอยู่ริมแม่น้ำตาปี ซึ่งเป็นแม่น้ำสายใหญ่มีวัดและชุมชนบริเวณริมแม่น้ำหนาแน่น การลากพระและการทำเรือพระยังคงรักษาภูมิปัญญาและศิลปะในเชิงช่างของคนท้องถิ่นและความร่วมแรงร่วมใจ ความมีน้ำใจ เสียสละช่วยเหลือกัน ด้วยความสามัคคีในชุมชน

ภาพที่ 15 : เรือพนมพระทางน้ำ และรถพนมพระทางบก ในงานลากพระสุราษฎร์ธานี
(ภาพประกอบเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต)

5.1.3.2 งานคัดเลือกทหาร

งานคัดเลือกทหารจัดขึ้นที่ตัวอำเภอพุนพิน บริเวณตลาดท่าข้าม ภายในงานจะมีมหรสพความบันเทิงและการละเล่นพื้นบ้านทุกอย่างรวมอยู่ในงาน ทั้งหนังตะลุง โนรา และการออกร้านขาย

²³⁷ สัมภาษณ์นางกลิ่น เหมือนมณี อายุ 92 ปี ทำนา บ้านเลขที่ 81 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558 และนางเพ็ญศรี กล่อมทอง อายุ 73 ปี ค้าขาย บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

ของจำนวนมาก เป็นงานใหญ่ประจำปีอีกงานหนึ่งในชุมชนเมืองพุนพิณที่คนในชุมชนตั้งตารอเพื่อจะร่วมงานนี้ “ในอดีตทุกตำบลทั้งหมดในอำเภอพุนพิณใช้เวลาคัดเลือกทหาร 1 วัน ก่อนวันคัดเลือกจะมีงาน ทุกคนให้ความสำคัญมากเหมือนงานลากพระ ต้องเตรียมตัวเป็นครึ่งเดือน เตรียมเบี้ย(เงิน) ทุกคนไปเที่ยวก่อนหนึ่งวัน สมัยโน่นนั่งเรือแม่ล คนหนุ่มๆไปกันทั้งหมู่บ้านเที่ยวกันหนุกมาก เที่ยวคีนว่าง (สว่าง) พอหัวเช้าก็คัดเลย ใครถูกเขาก็ส่งไปชุมพร นครฯ ปัจจุบัน 7-8 ตำบล คัดเลือก 1 วัน ที่เหลืออีกครั้งคัดอีก 1 วัน รู้เฉพาะคนไปคัดเลือกกับญาติพี่น้องเท่านั้น สมัยโน่นเล่นของบนพ่อท่านเขม่าวัดเขาศรีวิชัย พ่อท่านเจ้าฟ้าวัดเขาพระอานนท์ ไม่ให้ถูกทหาร ใครถูกเรียนยังต่างคับกับหลวงพ่อเงินหรือธนบัตร(ใส่ซอง)”²³⁸

5.1.4 กีฬาพื้นบ้าน

กีฬาพื้นบ้านภาคใต้เป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีเอกลักษณ์เป็นที่นิยมมากในชุมชนเมืองพุนพิณ เช่น การชกมวย ควายชน ปลายัด การเล่นสะบ้า การแข่งนก แต่ที่น่าสนใจและสืบทอดมาถึงปัจจุบันได้แก่ การแข่งเรือยาว การชนไก่ ส่วนการเล่นพื้นบ้านของเด็กแม้จะค่อยๆ เลือนหายไป แต่เป็นภูมิปัญญาความคิดอันชาญฉลาดในการนำวัสดุธรรมชาติมาคิดสร้างสรรค์ประดิษฐ์เป็นของเล่นเพื่อส่งเสริมพัฒนาการของเด็กในชุมชน

5.1.4.1 การแข่งเรือยาว

การแข่งเรือยาวหรือเรือเพรียว เป็นกีฬาพื้นบ้านนิยมจัดขึ้นในงานชักพระเพื่อช่วยสร้างสีสันให้สนุกสนานตื่นเต้นควบคู่ไปกับงานบุญ เรือยาวเป็นพาหนะคู่กับวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นริมน้ำมาตั้งแต่โบราณ เป็นเรือขนาดเล็กเรียวยาวดูประเปรียว เมื่อพายพร้อมกันจะเคลื่อนที่ได้เร็ว กินน้ำน้อยจึงพายได้ในน้ำตื้นและน้ำลึก ในอดีตใช้บอกข่าวคล้ายม้าเร็วของทางราชการ ใช้ส่งข่าวสำคัญๆ ใช้สอดแนมเป็นการฝึกพลกำลังเตรียมพร้อมป้องกันประเทศในยามสงครามทางน้ำ และใช้บรรทุกคนป่วยไปหาหมอในเมือง ส่วนวัดใช้เรือยาวในกิจการงานต่างๆ เช่น บรรทุกสัมภาระในวัด งานบุญทอดกฐิน ชักลากเรือต่างๆ ทั้งเรือกฐิน เรือบรรทุกทรายและชักลากเรือพระ สมัยต่อมาเมื่อการคมนาคมเปลี่ยนเป็น

²³⁸ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตู่ใหญ่ อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

ทางถนน เรือยาวลดความสำคัญลงกลายเป็นกีฬาเชื่อมความสามัคคีทางน้ำ ใช้พายแข่งกันเพื่อสนุกสนาน เพื่อชิงรางวัล หรือเพื่อแข่งขันโดยวางเดิมพันแต่ละครั้งหลักแสนถึงหลักล้าน²³⁹

เรือยาวเป็นเรือขุดจากไม้เนื้อแข็งทั้งต้นประเภทไม้ตะเคียน ไม้หลุมพอ ไม้ต้องมีลำต้นตรง ไม้มีโพรงหรือผุชำรุด ก่อนขุดต้องเลือกฤกษ์วันดีและทำพิธีเช่นบวงสรวงเทพารักษ์ผู้ดูแลต้นไม้ตามความเชื่อ เพื่อขอไม้ในวันโค่น วันขุด และวันนำเรือลงน้ำ เรือแต่ละลำมีไม้กระดานพาดให้ฝีพายนั่งตั้งแต่ 30 ถึง 60 คน ก่อนลงแข่งต้องทาสีใหม่ ทำลวดลายกนกสามหัวสวมท้าย บางลำทำรูปนาค กิณร หรือครุฑ ที่สำคัญต้องใช้ไขสัตว์ เช่น มันขี้วัว หรือพาราฟิน หล่อลื่นใต้ท้องเรือ หรือใช้เทียนไขต้มกับน้ำมันก๊าดทาท้องเรือด้านนอกให้ทั่วเพื่อช่วยให้เรือลื่นแหวกน้ำได้ดี สำหรับคนในชุมชนแต่ละหมู่บ้าน ต้องเตรียมคัดเลือกฝีพายที่เป็นคนหนุ่มสาวร่างกายแข็งแรง สุขภาพดี วายน้ำและพายเรือเก่งมาฝึกซ้อมพายเรือแข่ง มีทั้งทีมหญิงล้วนและทีมชายล้วน และต้องคัดเลือก “นายหัว” อยู่หน้าสุดของเรือ ต้องเป็นคนพายเรือเก่ง จังหวะดี มีความฉับไว รวดเร็วในการคว่ำธงเมื่อเข้าเส้นชัย และเลือก “นายท้าย” เรือ คนที่ร่างกายกำยำแข็งแรง สามารถบังคับทิศทางการเบี่ยงของเรือได้ดี เรือแต่ละทีมจะเตรียมเสื้อผ้าเครื่องแต่งกายสีสันทสวยงาม²⁴⁰

การแข่งขันเรือยาวขึ้นโขงชิงธงชุมชนเมืองพุนพินได้รับการฟื้นฟูกลับมาอีกครั้งตั้งแต่ปี พ.ศ. 2540 เพื่ออนุรักษ์กีฬาพื้นบ้านดั้งเดิมของชุมชนเอาไว้เป็นปีที่ 19 (พ.ศ.2558) โดยจัดขึ้นช่วงก่อนวันออกพรรษา 1 วัน เป็นประจำทุกปี บริเวณท่าน้ำแม่น้ำตาปีตลาดท่าข้ามหลังสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ก่อนงานประเพณีชักพระและแข่งเรือยาวที่บ้านดอน เมืองสุราษฎร์ฯ สนามพุนพินถือเป็นสนามใหญ่ที่มีฝีพายจำนวนมากหลายสิบลำทั้งในสุราษฎร์ธานีและมาจากทั่วประเทศ เช่นจังหวัดชุมพร ระนอง และเพชรบุรี ผู้ชนะเลิศจะได้รับถ้วยพระราชทานจากสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี พร้อมเงินรางวัล โดยแบ่งการแข่งขัน 3 ประเภท คือ เรือยาวเล็กไม่เกิน 22 ฝีพาย เรือยาวกลางไม่เกิน 32 ฝีพาย และเรือยาวใหญ่ไม่เกิน 55 ฝีพาย²⁴¹ เป็นสนามประกาศศักดาท้าทายความสามารถที่ฝีพายต้องใช้ความแข็งแรง อึด อดทน และชำนาญเป็นพิเศษ เพราะเป็นการพายเรือทวนน้ำ พร้อมกับ “ขึ้นโขงชิงธง” ที่นายหัวเรือปีนขึ้นไปบนโขงเรือเพื่อคว้าเอาธงที่ติดอยู่บนยอดเสาไม้ที่ปักอยู่กลางน้ำที่เส้นชัย การประลองความเร็วของเรือจึงไม่ได้ชี้ขาดผลแพ้ชนะเหมือนการแข่งขันเรือยาวทั่วไป แต่อยู่ที่ฝีพายของนายท้ายเรือที่ต้องอาศัยความสามารถบังคับเรือที่แล่นด้วยความเร็วสูงอย่างเที่ยงตรง

²³⁹ ถนอม พูนวงศ์ อ้างแล้ว 2556 หน้า 89-91

²⁴⁰ ถนอม พูนวงศ์ อ้างแล้ว 2556 หน้า 89-91

²⁴¹ เชิญชมเรือยาว “ขึ้นโขงชิงธง” 23-25 ตุลาคมนี้ สนามท่าข้าม อ.พุนพิน สุราษฎร์ธานี เว็บไซต์

ผสานเข้ากับทักษะความชำนาญเฉพาะตัวของนายหัวเรือที่ต้องป็นไปสุดปลายโขงเพื่อคว่ำธงมาได้ ในช่วงเสี้ยววินาที หากคว่ำไม่ได้แม้เรือจะนำมาก็เป็นผู้แพ้²⁴² “การแข่งขันเรือยาวแบบขึ้นโขงชิงธง ถือเป็นเอกลักษณ์การแข่งขันเรือยาวของภาคใต้ เป็นการตัดสินการแข่งขันด้วยการดึงธงที่เส้นชัยมาครอบครอง หากความเร็วของเรือสูสีกัน ต้องอาศัยความชำนาญของนายหัวเรือในการขึ้นโขงหัวเรือเพื่อชิงธง ทำให้ผู้ชมได้ลุ้นสนุก และเห็นการคว่ำชัยชนะอย่างชัดเจน จากทุกจุดของสนามแข่งขัน ไม่เหมือนกับเรือยาวที่แข่งขันความเร็ว ที่บางจุดของสนามแข่งขัน ต้องดูธงที่เส้นชัยในการตัดสินการแข่งขันของเรือ”²⁴³

การแข่งขันเรือยาวเป็นวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีการสืบทอดมาตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน จะทำการแข่งขันในทุกชุมชนที่มีแม่น้ำสายกว้างๆ โดยเฉพาะชุมชนลุ่มน้ำตาปีในเมืองพุนพินและเมืองบ้านดอน เพื่อความสนุกสนาน ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชน การทำงานเป็นหมู่คณะ ความมีน้ำใจเป็นนักกีฬา รู้จักแพ้ชนะและการให้อภัย และก่อให้เกิดความรักความสามัคคีในชุมชน

ภาพที่ 16 : ชาย-ชา เรือยาวตำบลบางมะเดื่อ และการแข่งเรือยาวขึ้นโขงชิงธงชุมชนเมืองพุนพิน

5.1.4.2 การละเล่นของเด็ก

การละเล่นของเด็กเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของบรรพบุรุษที่เป็นมรดกตกทอดให้กับลูกหลานในชุมชน การละเล่นหลายอย่างของเด็กในภาคใต้คล้ายกับภาคอื่นๆ เช่น การ “เล่นเซาะ” หรือเล่นซ่อนหา “การเล่นว่าว” เด็กๆ ในภาคใต้นิยมเล่นในหน้าร้อน “ลมว่าวหรือลมเภา” พัดคือลมตะวันตกเฉียงใต้จากทะเลพัดสู่ผืนแผ่นดินใหญ่ “การเล่นมอญซ่อนผ้า” มีเพลง

²⁴² มีดีที่พุนพิน พ.ศ.2555 หน้า 32-33

²⁴³ สัมภาษณ์นายอนุวัตร วจิตานนท์ นายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม อ้างถึงใน เว็บไซต์สำนักงานเทศบาลเมืองท่าข้าม (www.takhamcity.go.th) 5 ตุลาคม 2559

ร้องว่า มอญซ่อนผ้า ตุ๊กตาอยู่ข้างหลัง ไว้ โน่นไว้นี้ ฉันจะตีกันเธอ “การเล่นรริข้าวสาร” มีบทเพลงว่า รริข้าวสาร สองทะนานข้าวเปลือก เด็กน้อย ตาเหลือก เลือกท้องโบลาน คดข้าวใส่จาน คอยพานคนข้างหลังไว้ และ“การเล่นงูกินหาง” ร้องว่า แมงอ้อยกิน น้ำบ่อไหน...กินน้ำบ่อโลกโยกไปโยก...กินน้ำบ่อหินบินไปบินมา...กินน้ำบ่อทรายย้ายไปย้ายมา กินหัว กินหางกินกลางตลอดตัว ส่วนหนึ่งของความสนุกสนานในการเล่นอยู่ที่เด็กๆ ได้ร่วมร้องเพลงและขยับท่าทางโยกย้ายสายสะโพก

การเล่นของเด็กในชุมชนเมืองพุนพิน ส่วนใหญ่มีรูปแบบเหมือนกับการเล่นของเด็กในชุมชนอื่นๆของภาคใต้ อาจเรียกชื่อ วิธีเล่น หรือบทเพลงร้องประกอบแตกต่างกันบ้าง เพื่อความสนุกสนาน และเพื่อออกกำลังการ และเพื่อฝึกพัฒนาการของเด็กด้านการเคลื่อนไหว การทรงตัว การฝึกสายตาและความแม่นยำ ด้านทักษะสติปัญญาและความคิดสร้างสรรค์ รู้จักดัดแปลงวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาประดิษฐ์เป็นของเล่น เช่น นำซังข้าวหลังการเก็บเกี่ยวในนามาทำปี นำ“ลูกคุระ”หรือเม็ดมะม่วงหิมพานต์ หรือลูกแก้วมาเล่น“ทอยหลุม” นำเมล็ดยางพารามาทำ“ซึกลูกยาง” นำทางกล้วยมาทำ“ม้าก้านกล้วย”วิ่งแข่งกัน ทำ“ปิ่น”ยิงเล่น และทำเป็น”ตาบ”รบ นำเม็ดมะขามหรือ เมล็ดจากผลไม้อื่นๆมาทำ “หมากตัก” นำก้อนกินมาเล่น”หมากเก็บ” นำย่านเชือกมากระโดดเชือก นำฝา ขวดน้ำอัดลมมาทำ”ลูกหวี” และหมากฮอส นำไม้ไผ่มาเหยียบเดินซ้ายขวาทำเป็น “ขาย่าง”หรือทองสูง นำ “พริก”(กะลามะพร้าว) มาร้อยเชือกเหยียบเดินซ้ายขวาเรียกว่า “กุกกัก”หรือเดินกะลา นำกระบอกไม้ไผ่มีรูแล้วใช้ลูกปลา ลูกหวาย มาทำกระสุน ใช้ไม้ไผ่เหลาให้กลมเป็นตัวตันยิง “ฉับโผละ” นำเศษไม้ ก้อนหิน หรือเศษกระเบื้องมุงหลังคามาทำมาทำ“หมากจุด” นำเศษกระเบื้องหรือเศษไม้มาขีดบนพื้นเป็นตารางแล้วกระโดดขาเดียว “เล่นเหยก หรือเหยก”²⁴⁴

การเล่นพื้นบ้านของเด็กต้องใช้กำลังกล้ามเนื้อและความคิด เป็นการส่งเสริมพัฒนาการของเด็ก รู้จักมีไหวพริบ ทำงานเป็นกลุ่ม รู้จักช่วยเหลือกัน และรู้จักการต่อสู้เพื่อเอาตัวรอดเมื่อมีภัย ทำให้เด็กมีร่างกายแข็งแรง จิตใจร่าเริง แจ่มใสเบิกบานและสนุกสนาน เกิดความรักความสามัคคี ความเข้าใจอันดีต่อกัน เป็นการรวมกลุ่มทางสังคมและสะท้อนวิถีชีวิตในชุมชนได้เป็นอย่างดี²⁴⁵

²⁴⁴ สัมภาษณ์นายพันธ์ทิพย์ กลุ่มทอง อายุ 42 ปี รุรกิจส่วนตัว บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 เมษายน 2560

²⁴⁵ วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุราษฎร์ธานี 2542 หน้า

ภาพที่ 17 : ซ้าย-ขวา เล่นซ่อนหา เดินกะลา และขี่ม้าก้านกล้วย

(ภาพ kapook.com)

5.1.4.3 ชนไก่

ไก่ชนเป็นกีฬาพื้นบ้านที่ได้รับความนิยมแพร่หลายพร้อมกับวัยรุ่นในชุมชนภาคใต้ การชนไก่ไม่มีหลักฐานแน่ชัดว่าเริ่มเมื่อใด แต่ท่านพุทธทาสภิกขุ เล่าว่ามีบันทึกในจดหมายเหตุอาหรับเกี่ยวกับมหाराชแห่งชวบก นักโบราณคดีต่างเห็นตรงกันว่า คือ พระเจ้ากรุงศรีวิชัยหรือราชาไศเลนทร (หรือราชาแห่งชวกะ) ร่ำรวยมากกว่าราชาใดในแถบนี้ เก็บภาษีเป็นทองคำ รายได้ส่วนใหญ่มาจากภาษีการชนไก่ เมื่อไก่ตัวใดชนะ ไก่ตัวนั้นตกเป็นของพระราชา เจ้าของต้องไถ่กลับด้วยทองคำครึ่งหนึ่งของจำนวนทองคำที่ชนะ ท่านตั้งข้อสังเกตว่าน่าแปลกที่ผู้คนบนแหลมมลายู โดยเฉพาะรอบอ่าวบ้านดอนชอบการชนไก่มากเท่าๆกับการชกมวย เด็กเล็กต่อมวยเป็นเท่าๆกับเล่นไก่ชน ที่ไชยามีขนาดทำพระพุทธรูปสมัยทวารวดีเรียกว่า “พ่อตาเขียว” ให้เป็นเจ้าพ่อของการชนไก่ และมีรูปดินเผาเรียกว่า “เจ้ามรรคผล” เป็นรูปเด็กกรุ่นมือหนึ่งอุ้มน้องมือหนึ่งอุ้มไก่ และมีเรื่องเล่าว่าเป็นตุ๊กตาเสียกบดานจากการชนไก่ คือการแก้บนของผู้ที่ชนไก่ชนะและสร้างรูปเจ้ามรรคผล ซึ่งจุดพบอยู่หลายรูปตามโบสถ์และสถานที่อื่นๆ นอกจากนั้นในวรรณคดีเรื่องพระรถเมรี เล่าถึงพระรถเสนนำไก่เนรมิตไปชนในที่ต่างๆ และมีเพลงกล่อมเด็กพื้นบ้านรอบอ่าวบ้านดอนกล่าวถึงเจ้ามรรคผล²⁴⁶ ดังนี้

คือน้องเหอ	คือเจ้ามรรคผล
อุ้มไก่ไปชน	นอกเมืองพารา
น้องสาวอยู่หลัง	ชื่อสร้อยสุวรรณมาลา
ไอ้ไอ้หนีจจา	สองรามาลัดกัน...เหอ ²⁴⁷

²⁴⁶ พุทธทาสภิกขุ แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2554 หน้า 60-62

²⁴⁷ ชนไก่ ประเพณีและวัฒนธรรม สุราษฎร์ธานี 2527 หน้า 126

ภาพที่ 18 : ชาย-ขวา “เจ้ามรรคผล” ตึกดาเสียบาลจากการชนไก่ และลักษณะของไก่ชนพันธุ์ดี

ไก่ชนเป็นไก่พิเศษแตกต่างจากไก่ธรรมดาทั่วไป ต้องมีการคัดเลือกและผสมพันธุ์ที่ดี ไก่ชนจึงเป็นไก่นักสู้ที่ทรหดอดทนอย่างมาก การชนไก่นิยมเล่นในช่วงเดือนสามถึงเดือนหกและเดือนสิบสองถึงเดือนยี่ เพราะเป็นช่วงที่คนในชุมชนว่างจากการงาน จึงผ่อนคลายด้วยการชนไก่ เดิมทีคนในชุมชนมีตำราดูไก่อันทีอยู่ในหนังสือбуд และได้รับการยึดถือสืบทอดจนปัจจุบัน นักเลงไก่ชนยังพิจารณาไก่อตามตำราคือดูสี รูปร่าง ท่าทาง ปากหงอน ลำคอ เนื้อหนัง หน้า นิ้วและเล็บ แข้ง เตี้ย เกล็ด ฯลฯ²⁴⁸

เมื่อได้ไก่อตามตำราจะนำมาดูแลเอาใจใส่ให้อาหารและบำรุงเป็นอย่างดี “นอนกางมุ้ง ยุงไม่ให้ไต่ ไรไม่ให้ตอม ตัวแพงๆ ให้นอนบนบ้าน กลัวโมยลัก รักและดูแลยิ่งกว่าเมีย”²⁴⁹ การเลี้ยงไก่ชนมีหลักการสำคัญ คือ ไก่ต้องสมบูรณ์ต้องบำรุงอาหารกินข้าวเปลือก ผัก อาหารบำรุงอื่นๆ เช่น ตัวหนอน “หัวแครง” คล้ายปลวกทำรังตามต้นมะพร้าว ต้องออกกำลังกายฝึกความแข็งแรงฝึกหลอกล่อให้วิ่ง ต้องนวดตามตัวและลูบน้ำไก่อด้วยน้ำมันผสมปูนลูบตามขนและลำตัวป้องกันรังไรและแมลง แล้วนำไปขัง “กรงกราด”(กรงไม้ไผ่) ตากแดดช่วงเช้าแสงแดดอ่อนๆ หากอยู่ในช่วงไก่อผลัดขนไม่ควรนำไก่อไปพิตซ้อมจะทำให้ขนอ่อนเสียหาย²⁵⁰

การชนไก่มีชนในบ่อน 2 ประเภท คือ บ่อนป่าเป็นบ่อนผิดกฎหมายในอดีตมีอยู่ในทุกชุมชน และบ่อนถาวรคือบ่อนได้รับอนุญาตตามกฎหมาย ก่อนชนเจ้าของไก่อต้องนำไก่อไปเปรียบหาคู่ชนโดยสังเกต ความยาวและความแหลมของเตี้ย ขนาดลำตัว ความสูง ความยาวลำตัว ลักษณะขน เพื่อจะ

²⁴⁸ ชนไก่ อ่างแล้ว 2527 หน้า 127

²⁴⁹ สัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อายุ 59 ปี เลี้ยงไก่ชน ทำสวนปาล์ม หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มิถุนายน 2559

²⁵⁰ สัมภาษณ์นายสำรวม กลุ่มทอง อายุ 77 ปี ทำสวนมะพร้าว บ้านเลขที่115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 เมษายน 2560

ได้ไม่เสียเปรียบคู่ต่อสู้กันมาก เพราะถ้าเสียเปรียบมากก็ไม่มีโอกาสแพ้ได้ง่าย การชนไก่ชนเป็นยกคล้ายมวย แต่ 1 ยก เรียกว่า 1 อัน เวลาหนึ่งอันกำหนดด้วยการจูดรูป หรือใช้ “พริก”(กะลามะพร้าว) เจาะรูวางในอ่างน้ำ เมื่อน้ำเข้ารูจนเต็ม”พริก”จมน้ำถือว่าหมด 1 อัน เทียบเวลาประมาณ 12-16 นาที ระหว่างพักประมาณ 12-15 นาที อาจมีการให้น้ำ ลูบน้ำ และเย็บแผล สำหรับการตัดสินแพ้ชนะ ดูจากการยกชนคอแล้ววิ่งหนี

ความเชื่อในท้องถิ่นเกี่ยวกับไก่ชนยังคงตกทอดถึงปัจจุบัน เช่นเรื่องสีและน้ำชน โดยเชื่อว่าถ้าเป็นสีเหลืองหัวหอมหางขนขาวตลอดเป็นไก่ชาติตระกูลสูงกว่าสีเหลืองอ่อนธรรมดา เรื่องเกล็ด เรื่องการปล่อยไก่เข้าตี เชื่อว่าห้ามปล่อยไก่หันหน้าไปทิศที่มีเหล็ก หลาวประจำอยู่ เพราะเชื่อว่าไก่จะถูกแทงตาบอด ²⁵¹ ปัจจุบันการชนไก่พัฒนาจากกีฬาพื้นบ้านเป็นการพนันที่มีเงินเดิมพันสูง นักเลงไก่ชนจะค้นหาไก่ลักษณะดีจากที่ต่างๆมาชน และซื้อขายในราคาแพงหลักหมื่น

5.1.5 มหรสพความบันเทิงสมัยใหม่ : หนังเร่ขายยา และหนังฉายกลางแปลง

“ขอเชิญชมภาพยนตร์ 2 เรื่องซ้อน 2 เรื่องควบ ในค่ำคืนนี้เสนอฉายภาพยนตร์จีนทุนสร้างมหากาฬ ยิ่งใหญ่แห่งปี “วิงสู่วีต” นำแสดงโดยดารารับรางวัลชาวเอเชีย เฉินหลง และภาพยนตร์ไทย รักหวานประทับใจ แก่นแก้ว แสนชน “ลูกสาวกำนัน” พบกับฝีมือการแสดงของพระนางคู่ขวัญตลอดกาล สรพงษ์ ชาตรี พบ จารุณี สุขสวัสดิ์ เสรีจากเรือกสวนไร่นา อาบน้ำอาบท่า กินข้าวกินปลา แล้วมาหาความสำราญ กับภาพยนตร์ 2 เรื่องซ้อน 2 เรื่องควบ ในค่ำคืนนี้ ณ ลานวัด...” ²⁵²

เสียงประกาศที่ตั้งมาจากลำโพงรถเร่หนังฉายขายยาหรือหนังฉายกลางแปลง ยามบ่ายในชุมชนสร้างความตื่นเต้นให้กับทุกคน เด็กๆ ส่งเสียงดังโห่ร้องด้วยความตื่นเต้นดีใจขณะวิ่งไล่ตามรถฉายหนังฝุ่นตลบไปรอบหมู่บ้าน เด็กเล็กๆซึ่มีากันกล้วยวิ่งไล่ตามพวกพี่ๆไม่ทันก็ไปัดกรอหน้าปากทางเข้าวัด ขอมมีส่วนร่วมวิ่งไล่ตามในบรรยากาศตื่นเต้นนี้ซึ่ก็เล็กน้ยก็สุขใจ ก่อนรถฉายหนังพร้อมขบวนเด็กๆ ทั้งหมดที่ไล่ตามสมทบกลางทางและขบวนยาวเหยียดก็ไปหยุดบริเวณลานกว้างหน้าวัดในชุมชน คนหนุ่มสาวไม่เป็นอันทำอะไรทำนาไม่เว้นแม้แม่คนเฒ่าตนแก่และลูกเด็กเล็กแดงที่ถูกบังคับให้ ”นอนวัน” ทั้งๆ ที่ไม่ง่วงและไม่อยากนอนเพราะใจจดจ่อตั้งตาคอยให้มีคั่วไวกว แม้แต่แม่ค้าขาย

²⁵¹ ชวน เพชรแก้ว และสบาย ไสยรินทร์ ไก่ชน อ่างแล้ว หน้า 72-73

²⁵² สัมภาษณ์นายพันธ์ทิพย์ กล่อมทอง อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

ขนมก็รีบขึ้นจากนาครีงวันเพื่อมาเตรียมหาอุปกรณ์ต่างๆ ทั้งกล้วยน้ำหว้า เตรียมบดแป้งทำขนม ตัดอ้อยมาปั่น และหาถั่วลิสงมาต้มและคั่ว

ภาพยนตร์เข้ามาในเมืองไทยช่วงปลายรัชกาลที่ 5 ต้นรัชกาลที่ 6 เข้ามาฉายที่โรงละครหม่อมเจ้าอลังการ และนำภาพยนตร์ที่ออกจากโรงมาฉายตามสถานที่ต่างๆ เรียกว่า “หนังกลางแปลงหรือหนังขายยา” ในยุคแรกของหนังกลางแปลงสมัยที่ยังไม่มีไฟฟ้าใช้ในชุมชน ต้องอาศัยเรื่องปั่นไฟใช้ฟิล์มฉายขนาด 16 มิลลิเมตร หรือหนังสิบหก ซึ่งไม่สามารถบันทึกเสียงในเนื้อฟิล์มได้ ต้องพากย์เสียงข้างนอก จึงเกิด “นักพากย์” หนังขึ้น และเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้หนังสิบหกมีเสน่ห์เป็นที่จดจำสืบมา และเมื่อมีไฟฟ้าเข้ามาก็เปลี่ยนเครื่องฉายหนังเป็นฟิล์มขนาด 35 มิลลิเมตร เรียกว่า “เครื่องอาก”²⁵³

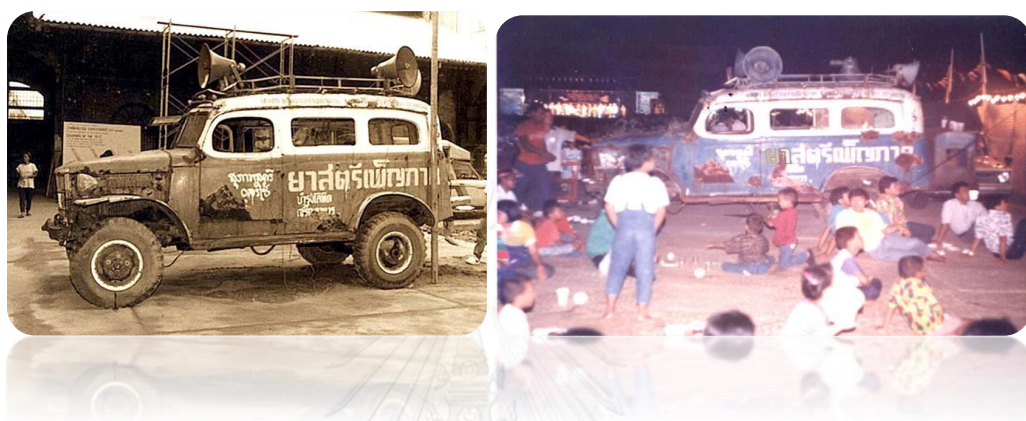
หนังขายยานั้นก็จะฉายให้ดูฟรี แต่จะหยุดฉายเพื่อขายยาเป็นระยะ ซึ่งมักจะออกไปฉายชุมชนห่างไกลในชนบท ต่อมามีการนำสินค้าอื่นไปขาย เช่น ลูกอม คนก็ยังเรียกว่าเป็นหนังขายยา วิธีการไปฉายหนังขายยามีบ้างบางแห่งที่ใช้เรือหรือเกวียน แต่ส่วนใหญ่ใช้รถยนต์เป็นพาหนะ มีการตกแต่งรถโดยใช้สินค้าของตัวเองเขียนหรือวาดติดกับตัวรถ เมื่อรถวิ่งผ่านคนก็จะเห็นโฆษณาสินค้าบนตัวรถ และบนหลังคามีลำโพงในยุคแรกเป็นลำโพงฮอร์นอย่างน้อย 2 ตัว คือตั้งด้านหน้าและด้านหลัง และด้านในตัวรถตั้งเครื่องฉายขนาด 16 มม. และเครื่องขยายเสียง อุปกรณ์อื่นๆ ที่จำเป็น เช่น โครงเหล็กและผ้าขาวสำหรับไว้ชิงเป็นจอหนัง เครื่องปั่นไฟ และตัวแปลงสัญญาณ ซึ่งเป็นแหล่งพลังงานหลักการฉายหนัง ตัวอย่างเช่น รถหนังขายยาสตรีเพ็ญภาค ตราพระยานาค นับเป็นรถหนังขายยาที่มีอายุเก่าแก่ที่สุดคันหนึ่งของประเทศไทย รถจี๊ป ดอตจี้ เป็นรถดัดแปลงจากรถยนต์ของกองทัพสหรัฐในสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 และนำมาแต่งเป็นรถเร่ฉายหนังและขายยาตั้งแต่วางปี 2492 โดยออกตระเวนไปทั่วทุกภาคก่อนจะชำรุดทรุดโทรมและปลดระวางในช่วงปี 2520²⁵⁴

หนังขายยาประกาศให้คนในชุมชนรู้ครั้งเดียว จากนั้นคนดูจะบอกต่อๆ หนังฉายขายยามีบรรยากาศเป็นเอกลักษณ์เฉพาะ คือเมื่อหนังฉายได้ครึ่งเรื่องหรือคนดูกำลังมันจะมีเสียงโห่ดังขึ้นขัดใจเมื่อหนังหยุดฉาย จากนั้นมีเสียงประกาศขายยา คนที่อยากดูหนังฉายต่อบริกันซื้อยา หากยาขายดีจะประกาศฉายต่อในคืนต่อไป คนที่อยากให้หนังฉายคืนต่อไปก็จะช่วยกันซื้อยา ซึ่งเป็นเคล็ดลับการขายของหนังขายยา ปัจจุบันหนังขายยายังมีอยู่บ้างในชุมชนห่างไกล “เพื่อนที่ทำหนังกลางแปลงอยู่ที่ภาค

²⁵³ สัมภาษณ์นายสัญญา กิ่งหวั่น 2 กันยายน 2555 อ้างถึงใน (นนทนันต์ กิ่งหวั่น, 2558) *บทความพิเศษจากหนังสือผ้า สู่นักขายยา-อนุรักษ: ลมหายใจสุดท้ายของหนังกลางแปลงในภาคใต้* วารสารกึ่งวิชาการรัฐสมิแล ปีที่ 36 ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม 2558 หน้า 38

²⁵⁴ ข้อมูลและถ่ายภาพจากหอภาพยนตร์ (องค์การมหาชน) อ้างถึงใน พันต้นาน “รถหนังขายยา” ASTV ผู้จัดการออนไลน์ 18 มิถุนายน 2554 <http://www.manager.co.th>

อีสานได้นำหนังกลางแปลงมาฉายในรูปแบบหนังชายยา ได้มาฉายที่ภาคใต้และได้เข้ามาฉายในเขตของจังหวัดนครศรีธรรมราช ยานำมาขายจะเป็นยาแก้ปวดเมื่อย ยาสมุนไพรบำรุงร่างกายขายในราคาขวดละ 100 บาท ซึ่งจะเลือกสถานที่ฉาย ในที่กันดารห่างไกลความเจริญ ประชาชนในหมู่บ้านค่อนข้างเยอะ ส่วนใหญ่จะฉายตามหมู่บ้านมุสลิมที่ทำการประมง มีการจัดฉายกันหลายคืนโดยมีตัวกำหนดอยู่ที่ยอดขายยาในแต่ละคืน เพราะเมื่อขายยาได้น้อยลง กำไรที่ได้ก็น้อยลง จึงต้องมีการเปลี่ยนสถานที่ฉายหนังใหม่”²⁵⁵

ภาพที่ 19 : รถหนังชายยาของยาสตรีเพ็ญภาค
(ภาพจากหอภาพยนตร์ อ่างถึงโน ผู้จัดการออนไลน์)

“เร่เข้ามา เอ้าเร่เข้ามา สองมือล้างกระเป่า สองเท้าก้าวเข้ามา
อย่ารอช้า รีบซื้อบัตรผ่านประตู จับจองที่นั่ง เด็ก 2 บาท ผู้ใหญ่ 5 บาท
ใครมาก่อนได้เลือกที่นั่งก่อน ใครมาทีหลังอาจไม่มีที่นั่ง
วันนี้เสนอฉายเรื่อง.....นำแสดงโดยสมบัติ เมทนี พบอรัญญา นามวงศ์”

หนังกลางแปลง จะมีเสียงประกาศเร้าใจชักชวนให้รีบซื้อตั๋วเข้าชม ขณะที่ทุกคนยืนอออยู่หน้าประตูขายตั๋วด้วยเสื้อผ้าชุดเก่งสวยหล่อกันทุกคน พร้อมบรรยากาศพูดคุยตะโกนแข่งกับเครื่องขยายเสียงทักทายคนรู้จัก รอเพื่อน หรือนัดแฟนที่หน้าโรงหนังด้วยรอยยิ้มมีความสุข พร้อมเตรียมควักกระเป๋าสตางค์และนับจำนวนคนที่มาด้วยกันก่อนซื้อตั๋วเข้าด้านในที่ “กันวิก” หรือล้อมรั้วด้วยทางมะพร้าวหรือผ้าบริเวณลานวัด แต่ถ้าคืนไหนมีเจ้าภาพจัดฉายในงานบุญ หรืองานประเพณีต่างๆ ก็

²⁵⁵ สัมภาษณ์นายสัญญา กิ่งหว้น 2 กันยายน 2555 อ่างถึงโน นนทบุรี กิ่งหว้น อ่างแล้ว หน้า 46

ดูฟรีไม่เสียค่าผ่านประตู “บรรยากาศของหนังเร่หรือหนังล้อมผ้าในช่วงที่บ้านเรือนเกือบทุกหลังยังไม่
มีโทรทัศน์ไว้ดูภายในบ้าน หนังเร่ในช่วงนั้นจึงเป็นสิ่งสำคัญของคนในบ้านนอก ในยุคนั้น หนังฉาย
กลางแปลงส่วนใหญ่จะอยู่ในรูปแบบของหนังเร่หรือหนังล้อมผ้า ...ช่วงนั้นหนังกลางแปลงสามารถเปิด
ฉายล้อมวิก โดยเก็บเงินจากคนที่เข้ามาชม พอที่จะสามารถเลี้ยงตัวเองและครอบครัวได้...ในช่วงที่ทุก
คนเสรีจากรากิจจากการทำนา หนังฉายกลางแปลงตอนนั้นจะฉายกันจนถึงรุ่งสางของอีกวันหนึ่ง..หนัง
เร่สมัยก่อนจะตั้งหลักปักจอฉายกันเป็นเวลาหลายคืน จนกว่าคนดูหนังเริ่มน้อยลง นิยมเร่ฉายไปตาม
หมู่บ้านที่เป็นจุดรวมของชุมชน ”²⁵⁶

บรรยากาศเสียงหัวเราะเฮฮาด้วยความตลกของหนังที่ฉายได้สร้างความเป็นกันเองให้คนใน
วิกหนัง เสียงโห่เมื่อมีหนังขาดตอนหรือหยุดฉายด้วยเครื่องฉายหนังมีปัญหาขัดข้องถือเป็นเรื่อง
ธรรมดาที่สร้างครึกครื้นในโรงหนัง ตาก็จ้องไปให้คลาดสายตา ปากก็ไม่ว่างเคี้ยวถั่วคั่ว มือก็ปาเปลือก
ถั่วใส่คนข้างหน้าที่ยื่นบัง ถือเป็นการเล่นล้อไม่มีใครถือสาหาความ ตกตึกลมหนาวพัดน้ำค้างลงก็ไม่
เป็นอุปสรรคเพราะได้อุ่นจากผ้าห่มและเสาด(เสื่อ)รองนั่งที่ถ่อมาจากบ้าน พร้อมคนนั่งข้างอาจจะเป็น
เป็นสามี ภรรยา ลูก หลาน ญาติพี่น้อง เพื่อน หรือแฟน ทำให้อุ่นใจนั่งดูหนังกลางแปลงได้จนถึงฟ้า
สว่างตะวันขึ้น²⁵⁷ “สมัยก่อนการดูหนังกลางแปลงถือว่าเป็นสิ่งดีสิ่งหนึ่งที่สามารถทำให้คนในหมู่บ้านที่
ได้ดูหนังกลางแปลงเรื่องเดียวกันมีความรู้สึกนึกคิดคล้ายๆ กัน การดูหนังแต่ละเรื่องทำให้คนดูได้
ข้อคิดได้คติเตือนใจอย่างมาก หนังกลางแปลงถือเป็นสิ่งที่ทำให้สังคมสมัยก่อนเกิดความสงบสุขไม่ซึ่ง
ดิจางเด่น เพราะการที่ผู้คนได้ดูหนังเรื่องเดียวกันไปพร้อมๆ กัน ก็ทำให้คนดูเกิดอารมณ์ความรู้สึกที่
คล้ายๆ กัน ทำให้คนที่อยู่ร่วมกันมีข้อคิดและคติที่เหมือนกัน บางครั้งหากคืนไหนที่ใครไม่ได้ไปดูหนัง
กลางแปลงก็จะมีคนที่บ้านหรือเพื่อนบ้านที่ไปดูมาแล้วให้ฟัง ประมาณว่า ‘เมื่อคืนไปดูหนังกลางแปลง
มา ในเรื่องมีตากับยายที่เลี้ยงหลานโดยลูกสาวทิ้งไว้ให้เลี้ยง น่าเอ็นดูมาก’ บางครั้งการเล่าของผู้เล่า
นั้นอาจทำให้คนที่ฟังเข้าถึงอารมณ์มากกว่าการไปนั่งดูหนังเสียอีก”²⁵⁸

นอกจากความประทับใจจากการดูหนังแล้วยังมีประสบการณ์ตื่นเต้นยามค่ำคืนในสมัยที่ไฟ
ฉายยังไม่แพร่หลาย ไฟฟ้ายังไม่เข้าถึง เส้นทางรอบข้างเป็นป่าและท้องนา และอันตรายสำหรับเด็ก
เล็กที่ดูหนังกันตามลำพัง “ไปแลหนังกับแม่เฒ่าหอบเสาด(เสื่อ)ไปปูนรองนั่ง ไปตั้งแต่ไม่มีมืด เดินไปตาม
หัวนา ผ่านป่า ชวนเพื่อนบ้านแค่ว่า ไปหลายๆคน เวลาหลับตึกๆ จะได้อุ่นใจไม่ซี้ซาดแรง สมัยก่อนยัง
เป็นป่า คนถูกยิงตายบ่อย กลางคืนน่ากลัว ได้ยินเสียงแปลกๆ แขนงวิ้งปาราบ บางที เห็นคนเดินอยู่

²⁵⁶ สัมภาษณ์นายสัญญา กิ่งหวั่น 2 กันยายน 2555 อ้างถึงใน นนทนนต์ กิ่งหวั่น อ้างแล้ว หน้า 45

²⁵⁷ นนทนนต์ กิ่งหวั่น อ้างแล้ว หน้า 45 และสัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อ้างแล้ว 10 มิถุนายน 2559

²⁵⁸ สัมภาษณ์นายสัญญา กิ่งหวั่น 2 กันยายน 2555 อ้างถึงใน นนทนนต์ กิ่งหวั่น อ้างแล้ว หน้า 47

ข้างหน้าเป็นเงาคุม คุ่ม เราก็ก๊แบบพวยว่ามีเพื่อนแล้ว แขนงเดินเท่าไรรก็ตามไม่ทัน เงามาหายเอาทางเข้าวัด ตัวเย็บวาบ เอาเข้าแล้ว โธะเหละหลาว (อุกหลอกอีก) เวลาเดินกลับต้องแย่งกันเดินตรงกลาง คนมีไฟเดินปิดหัวปิดท้าย สมัยก่อนตามซี้ใต้หรือ “เกียงคล็อก” บางทีเกียงร้อนแรงปากขวิดแตก ต้องเดินกลับทั้งมีดๆ”²⁵⁹

“แม่ไปขายหมมทอด(กล้วยทอด)ในโรงหนัง ผมยังเล็กไปเล่นและนั่งแลกับเพื่อนๆ พอหนังฉายเรื่องที่สองได้ครึ่งเรื่อง ดึกแล้วส่วนใหญ่เขาจะเอาวิกผ้ากั้นลงเพื่อเตรียมเก็บเมื่อหนังเลิก ผมไม่รู้หลับตอนไหน พอหนังเลิกทุกคนกลับบ้านหมดแล้ว แต่ผมยังไม่ถึงบ้าน พ่อแม่และเพื่อนบ้านจุด “เกียงคล็อก” มั้ง จุดได้มั้ง ออกตามหาบ้านเพื่อนที่แลหนังด้วยกันตอนหัวค่ำ ไม่มีใครเห็น คนแก่ๆ คิดว่าผมถูกผีจับเซาะ(ช่อน) เพราะหนังฉายในวัดอยู่ติดเปลว(ป่าช้า) ต้องไหว้พระบอกกล่าวลึงค์ศักดิ์สิทธิ์ที่วัดเขาศรีวิชัยให้ช่วย แล้วกลับไปตามหาที่วิกหนังในวัด ไปพบผมนอนผ้าใบม้วนทับเห็นแต่หัวดำๆ โชคดีคืนนั้นรถฉายหนังนอนที่วัด ปกติเก็บของกลับเมื่อหนังฉายเสร็จ ไม่งั้นคงถูกม้วนเก็บขึ้นรถโดยไม่มีใครรู้ เช็ด(ขยาด)ไปหลายวัน หลังจากนั้นเวลาทานอน(ง่วงนอน) กลับไปนอนที่แม่ขายของ”²⁶⁰

บริษัทโคลีเซียฟิล์มเป็นบริษัทผลิตฟิล์มที่ถือลิขสิทธิ์ทั้ง 14 จังหวัดของภาคใต้ เป็นบริษัทที่หน่วยฉายหนังกลางแปลงทุกหน่วยในภาคใต้จะต้องไปเช่าฟิล์มหนังออกไปฉาย “จะเห็นได้ว่าในปัจจุบันคนที่ทำหนังกลางแปลงในภาคใต้แทบจะไม่ทำหนังกลางแปลงในเชิงธุรกิจ จะมีก็แค่เชิงอนุรักษ์ซึ่งจะต่างจากภาคอีสานที่ยังมีการทำหนังกลางแปลงในเชิงธุรกิจ เนื่องจากบริษัทที่ให้เช่าฟิล์มหนังในภาคอีสานยังเปิดให้เช่าฟิล์มในราคาที่ไม่วุ่นนักแต่ในขณะที่บริษัทที่เปิดให้เช่าฟิล์มหนังในภาคใต้มีการ ตั้งราคาเช่าฟิล์มหนังสูงกว่าภาคอีสานหลายเท่าตัว บางเรื่องถ้าเป็นเรื่องใหม่เป็นหนังทำเงินจะมี ราคาสูงถึง 10,000 บาทต่อคืน ทำให้จำนวนของการนำหนังกลางแปลงออกฉายในภาคใต้นั้นน้อยลง”²⁶¹

มหรสพความบันเทิงต่างๆ ในภาคใต้ ทั้งหนังตะลุง มโนราห์ และลิเกป่า ไม่เพียงให้ความสนุกสนานบันเทิงเท่านั้น แต่ยังช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้น ทำให้ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ โดยเฉพาะความบันเทิงสมัยใหม่อย่างหนังกลางแปลง ทำให้ได้เห็นวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ สภาพแวดล้อมต่างๆ ทั้งในประเทศและต่างประเทศผ่านทางภาพและเสียง นอกเหนือสิ่งอื่นใด คือบรรยากาศความอบอุ่นในชุมชนที่เต็มไปด้วยรอยยิ้มความสุขของยายจูงมือหลาน เด็กๆ เจอเพื่อนๆ ในวัยเดียวกัน หนุ่มสาวได้พบหน้าพูดคุยและดูหนังร่วมกัน ภาพบรรยากาศเหล่านี้ค่อยๆ เลือนหายไปเมื่อมีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน แต่

²⁵⁹ สัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อ่างแล้ว 10 มิถุนายน 2559

²⁶⁰ สัมภาษณ์นายพันธ์ทิพย์ กล่อมทอง อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

²⁶¹ สัมภาษณ์นายสัญญา กิ่งหวั่น 2 กันยายน 2555 อ้างถึงใน นนทนนต์ กิ่งหวั่น อ่างแล้ว หน้า 41

ละ ครอบครัวต่างทยอยซื้อโทรทัศน์เครื่องแรก บ้านไหนไม่มีก็ไปดูบ้านใกล้เรือนเคียง หรือไปดูที่วัด จนกระทั่งมีทุกครอบครัวในปัจจุบัน มีการพูดหยอกล้อเล่นกันว่า “หนังกลางแปลงเป็นดัชนีชี้วัดการพัฒนาของรัฐในอดีตเหมือนกับร้านสะดวกซื้อเป็นตัวชี้วัดความเจริญของชุมชนในปัจจุบัน” ถ้าชุมชนหมู่บ้านใดมีหนังชายาหรือหนังกลางแปลงเข้าฉายแสดงว่าชุมชนหมู่บ้านนั้นมีถนนเข้าถึงหมู่บ้าน แม้จะเป็นถนน ฝุ่นเวลาฝนตกเป็นหลุมเป็นบ่อ ต้องช่วยกันเข็นรถและยังไม่โรยลูกรังสีแดง แต่นับว่าหมู่บ้านนั้นได้รับความเจริญจากการพัฒนา

ภาพที่ 20 : รถหนังฉายกลางแปลงและบรรยากาศคนดูในโรงหนัง
(ภาพจากเว็บไซต์ทางอินเทอร์เน็ต)

5.2 วัฒนธรรมด้านการทำมาหากิน

การทำมาหากินในชุมชนเมืองพุนพินตั้งแต่ช่วงพ.ศ.2504 - พ.ศ. 2558 ได้มีการเปลี่ยนแปลงจากเดิม ดังนี้ “หมู่นื้อ” หรือ “หมู่นึ่ง” ค่อยๆ เปลี่ยนจากการหาของป่า ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ เป็นทำสวนยางพารา “หมู่นึ่ง” จากเดิมชุมชนทำนาปลูกข้าวเพื่อยังชีพในครัวเรือนที่เหลือจึงแบ่งขายก็เปลี่ยนมาเป็นปลูกเพื่อขายและเก็บส่วนหนึ่งไว้กิน นอกจากนั้นก็ทำสวนมะพร้าว และเลี้ยงเป็ด ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2524 มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยผ่อนแรงในการทำนา เช่น รถไถนา ต่อมาประมาณ พ.ศ.2530 คนในชุมชนส่วนใหญ่หยุดทำนา “เนื่องจากบางปีฝนแล้ง ไม่มีน้ำ นาที่ทำก็ไม่ได้ผล”²⁶² ที่เหลือจำนวนน้อยต้องอาศัยแรงงานจากเครื่องจักรเพิ่มมากขึ้น บางครอบครัวจึง

²⁶² สัมภาษณ์นายมนัส จันทร์แจ่มใส อายุ 79 ปี ทำนาและทำตาลโดนด หมู่ที่ ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

ชายที่ดินไปซื้อที่ “บนดง” บุกเบิกทำสวนยางพารา ส่วนผู้หญิงจะทำงานโรงงานแปรรูปอาหารทะเล การเลี้ยงเป็ดค่อยๆ เลี้ยงน้อยลงเพราะไม่มีข้าวเปลือกให้เบ็ดกิน ต่อมาในปีพ.ศ. 2534- พ.ศ.2540 คนในชุมชนไปเช่าที่ดินแถบริมทะเลเลี้ยงกุ้งกุลาดำ เมื่อเลี้ยงกุ้งขาดทุน ต่อมาประมาณ พ.ศ. 2550 ชุมชนเปลี่ยนมาปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาที่เคยปล่อยรกร้าง และทำสวนมะพร้าว “หมู่เล” ยังคงยังชีพด้วยการจับปลา และพัฒนาเครื่องมือจับปลาเป็นเรือ “อวนรุน” ประมาณ พ.ศ. 2520 ทุกครัวเรือนหยุดทำข้าวไร่²⁶³ และเริ่มหันมาทำนากุ้ง เมื่อเลี้ยงกุ้งขาดทุนพื้นที่ส่วนหนึ่งเปลี่ยนเป็นปลูกปาล์ม น้ำมัน และยังคงทำสวนมะพร้าว และเห็บจากเป็นรายได้เสริม ส่วน “หมู่ลาด”(ตลาด) ตลาดทำข้ามศูนย์กลางการค้าที่เคยเจริญที่สุดในชุมชน เริ่มซบเซาลงเมื่อห้างสรรพสินค้า ร้านค้าปลีกสมัยใหม่ และร้านสะดวกซื้อ เข้ามาตั้งในชุมชน แม้ค้าบางส่วนจึงต้องปรับตัวเปลี่ยนไปขาย “ตลาดนัด” ชุมชนในแต่ละหมู่บ้านแทน

ในบทนี้ผู้วิจัยศึกษาวัฒนธรรมการทำกิจการทำสวนยางพารา การทำนากุ้ง การทำสวนปาล์ม น้ำมัน การทำประมง “เรืออวนรุน” การทำสวนมะพร้าว การเลี้ยงเป็ด และการค้าในตลาดนัดชุมชน

5.2.1 สวนยางพารา

การปลูกยางพาราในภาคใต้เริ่มจากพระยารัษฎานุประดิษฐ์(คอซิมบี๊) นำยางพาราจากมาลาญมาทดลองปลูกที่จังหวัดตรังในปี พ.ศ.2442 ต่อมาในปี พ.ศ.2444 นำเมล็ดพันธุ์จากปีนังจำนวน 21 กระสอบ แจกจ่ายให้ข้าราชการและประชาชนปลูก การทำสวนยางพาราของคนไทยในภาคใต้เป็นสวนยางขนาดเล็ก ทำเป็นอาชีพเสริมให้ครอบครัวมีรายได้เพิ่ม การปลูกมีต้นทุนต่ำ ไม่ต้องซื้อพันธุ์จากพื้นเมือง ได้ต้นพันธุ์และเมล็ดพันธุ์จากสวนยางใกล้บ้าน ใช้แรงงานครอบครัวทั้งหมดตั้งแต่การโค่นป่า ปรับพื้นที่ การเพาะปลูก การกรีดยางและการทำยาง เป็นการปลูกแบบ “ตามบุญตามกรรม” ไม่มีความรู้ ทำแบบเล่นๆ เพราะความเป็นอยู่สมบูรณ์ไม่ขาดแคลน การปลูกไม่เป็นระเบียบ ไม่เป็นแถว เป็นแนว ไม่มีระยะแน่นอน ปลูกปะปนกับพืชอื่นๆ ทั้งข้าวไร่ กอกล้วย อ้อย และข้าวโพด วิธีปลูกง่ายไม่ซับซ้อนเพียงไปถอนต้นกล้วยพันธุ์พื้นเมืองหรือ “ลูกยาง” โดยเลือกสวนที่ให้น้ำยางมากๆ นำไปแช่น้ำให้แตกตาแล้วปลูก ใช้ไม้แหลมแทงดินให้เป็นรูแล้วเอาต้นกล้วยปัก หรือใช้จอบขุดหลุมเล็กๆ ลึก 1 ตาจอบ หรือบางคนใช้เม็ดต้นยางโปรยที่ว่าง ปลูกแล้วไม่ต้องใส่ปุ๋ยเพราะดินดี ไม่ต้องดูแลรักษาปล่อยสวนให้รก ไม่มีใครควบคุม ถ้ามีปลวกแดงกินรากต้นยางก็ใช้เกลือเม็ดโรยโคนต้นให้ปลวกแดงตาย

²⁶³ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตู่ใหญ่ อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลลิเล็ด อำเภอบุพผิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 มกราคม 2559

สวนยางจึงมีสภาพเป็น “ป่ายาง”²⁶⁴ “คนท้องถิ่นเรียกสวนยางว่า “ป่ายาง หรือ “ดงยาง” เมื่อก่อนปี พ.ศ.2504 การปลูกยางพาราในชุมชนยังเป็นแบบสมัยเก่าโดยเก็บเมล็ดยางจากสวนเพื่อนบ้านมาปลูก รวมกับผลไม้อื่นๆ ในสวนเดียวกัน”²⁶⁵

ขณะที่การทำสวนยางพาราขนาดใหญ่อยู่ในกลุ่มคนจีนโพ้นทะเล เนื่องจากรัฐบาลสมัยนั้น ต้องการให้ทุนจีนโพ้นทะเลเสกต์อิทธิพลของทุนอังกฤษไม่ให้เข้ามาบุกเบิกที่ดินสองข้างทางรถไฟสายใต้ โดยเฉพาะบริเวณชุมทางหาดใหญ่ไปถึงพรหมแดนมลายู ที่อังกฤษแสดงท่าทีต้องการขยายอิทธิพล การเมืองและเศรษฐกิจในภาคใต้ โดยรัฐบาลร่วมมือกับชาวจีนแคะที่รับเหมาสร้างทางรถไฟสายใต้ตั้ง บริษัทเพื่อทำสวนยางพาราขนาดใหญ่ นอกจากนั้นยังอนุญาตให้คนจีนทุกคนที่ไม่อยู่ในบังคับ ชาวตะวันตกสามารถจับจองที่ดินทำสวนยางพาราได้ไม่เกินคนละ 100 ไร่ และถ้าชาวจีนคนใด ต้องการสร้างสวนยางมากกว่า 500 ไร่ขึ้นไป ก็สามารถยื่นเรื่องขออนุมัติจากสมุหเทศาภิบาลได้ ชาวจีน ในสมัยนั้นจึงทำสวนยางขนาดใหญ่เกือบทั้งหมด มีเนื้อที่ตั้งแต่ 50 ไร่ ถึง 3,000 ไร่²⁶⁶

รัฐบาลส่งเสริมการปลูกยางพาราพันธุ์ดีเพื่อขยายแทนพันธุ์พื้นเมืองตั้งแต่ปี พ.ศ.2503 เมื่อมี พระราชบัญญัติกองทุนสงเคราะห์การทำสวนยาง รัฐบาลกระตุ้นชาวสวนเปลี่ยนมาปลูกยางพันธุ์ดีโดยการให้เงินช่วยเหลือการปลูกยางทดแทน การช่วยเหลือมี 2 แบบ คือ ให้เป็นตัวเงิน กับการให้เป็นสิ่งของ ได้แก่ ต้นพันธุ์ ปุ๋ย และยาปราบศัตรูพืช โดยแบ่งเป็นงวดๆ ในระยะ 5 ปีครึ่ง หลังจากนั้น ชาวสวนต้องดูแลรับผิดชอบตัวเอง การสงเคราะห์มีเงื่อนไขว่า ต้องโค่นยางเก่าและไม้ผลในสวน ทั้งหมด ถ้าพบว่าเว้นไม้ผลไว้จะถูกตัดสิทธิ์การสงเคราะห์พื้นที่ส่วนนั้น เนื่องจากผลไม้มิกระจายเต็มทั้ง สวน ไม่ได้กระจุกเป็นหย่อมๆ ถ้าเว้นไม้ผลไว้ แทบไม่มีพื้นที่เหลือปลูกยางกองทุนและคงได้เงินช่วยเหลือน้อย จึงตัดสินใจโค่นยางเก่าและไม้ผลทั้งหมดในสวน นโยบายของกองทุนกระตือรือร้นชีวิต ชาวสวนยางอย่างมาก เนื่องจากสูญเสียแหล่งอาหารและรายได้ทั้งหมดในครัวเรือนจากสะดอ ลูกเนียง ทุเรียนบ้าน เงาะ ลางสาด มังคุด ฯลฯ กว่ายางพาราจะกรีดได้ใช้เวลา 6-7 ปี ในช่วงระหว่างนั้น ชาวสวนได้รับความเดือดร้อนอย่างหนัก เพราะไม่มีไม้ผลเหลือให้ยังชีพอีกแล้ว แม้จะปลูกพืชอื่นแซม เช่น กล้าย สับปะรด และผักสวนครัว ในร่องสวนแต่ก็ได้ไม่เกิน 3 ปี เพราะหลังจากนั้นกิ่งใบของต้น ยางจะแผ่คลุมเป็นร่วมเงาทำให้พืชที่ปลูกแซมไม่ได้ผล แม้ภายหลังอีกหลายสิบปีกว่ากองทุน สงเคราะห์การทำสวนยางจะตระหนักถึงความเดือดร้อนของชาวสวนยางและอนุญาตให้เว้นไม้ผลใน

²⁶⁴ (กิตติ ดันไทย, 2545) เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าวและยางพารา ตั้งแต่ พ.ศ.2439-2539 คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา 2545 หน้า 87-88

²⁶⁵ สัมภาษณ์นายสุนันท์ เพชรพอง อายุ 65 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 มกราคม 2559

²⁶⁶ กิตติ ดันไทย อ้างแล้ว 2545 หน้า 84-85

สวนยางได้ แม้จะล่าช้าไปมากแต่ก็ดีกว่าไม่ปรับเปลี่ยน²⁶⁷ “ยางกองทุนเขาบังคับให้ขอน(โค่น)ต้นไม้ทั้งหมดในสวน ไม่เหลือหรัย ไม่ยาง ไม่เคี่ยม ไม่หลุมพอ เงาะ มังคุด ลางสาต ลูกปริง ลูกปราง ลูกมองเมง(ตลิ่งปิง) ทั้งเหม็ดที่เก็บไว้กินตั้งแต่รุ่นพ่อเฒ่า แม่เฒ่า ถ้าไม่ขอน(โค่น)หลวงก็ไม่ให้ต่างค์ เราก้ไม่มีทุน เพราะค่าใช้จ่ายมาก ทั้งค่าพันธุ์ยาง ค่าปุ๋ย ค่ายา ส่วนค่าแรงไม่ต้องหลงหรัยช่วยทั้งครอบครัว หว่า(กว่า)กองทุนยอม(อนุญาต)ให้เว้นไม้ผลในสวน เวลาที่ล่องมาสามสิบกว่าปี แต่ละสวนโล่งเตียนกันเหม็ดแล้ว ไม่ได้ช่วยหรัยเลย ”²⁶⁸ “การปลูกยางแบบใหม่เป็นแถวเป็นแนวอย่างมีระเบียบเพื่อช่วยให้คนตัดยางเดินง่าย และมีเนื้อที่ปลูกยางได้มากขึ้น ถ้าปลูกติดกันเวลาตัดยางจะลำบาก และกิ่งก้านใบที่แผ่ออกมาจะช่วงเป็นร่มเงาป้องกันหน้ายางเวลาฝนตกไม่ให้เป็นเชื้อรา ”²⁶⁹

ชีวิตชาวสวนยางพาราเป็นงานหนัก เมื่อยางเริ่มกรีดได้ ต้องตื่นตั้งแต่เที่ยงคืนหรือตีหนึ่งไปกรีดตอนกลางคืนเพราะน้ำยางไหลดีขณะที่อุณหภูมิต่ำ จึงนิยมไปกรีดยางหลังเที่ยงคืน โดยใช้ “เกียงฉอด”(ตะเกียงถ่านหิน) ให้แสงสว่างและกรีดเฉพาะวันที่หน้ายางแห้งไม่โดนฝนเท่านั้นและต้องรีบกรีดก่อนตะวันขึ้นไม่อย่างนั้นยางแข็งตัวเร็วได้น้ำยางน้อย²⁷⁰ การกรีดยางจะกรีดวันเว้นวัน หรือสามวันเว้นหนึ่งวัน ขึ้นอยู่กับแต่ละพื้นที่ สวนยางอยู่ไกลบ้านมากๆ ต้องออกจากบ้านเร็วขึ้น เพื่อเวลาในการเดินทางและแวะพักใน “หน้า”(ขนำ) ก่อนกรีดยางและระหว่างรอเก็บน้ำยาง ชาวสวนจะสร้างขนำไว้พักชั่วคราวระหว่างตัดยาง ในขนำจะมีเครื่องนอนและอุปกรณ์ทำครัว ข้าวสาร และอาหารแห้งที่จำเป็น การเดินทางยามค่ำคืนเสี่ยงอันตรายมากทั้งจากคนและสัตว์ร้าย รวมทั้งยุงบ่อเกิดไข้มาเลเรียซึ่งไม่นับช่วงเหตุการณ์ความไม่สงบในพื้นที่ช่วงผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ ซึ่งเสี่ยงต่อชีวิตและทรัพย์สินจนไม่มีใครกล้าออกจากบ้านไปกรีดยางในพื้นที่บุกเบิกไกลๆ แถว ”บนดง” เมื่อปล่อยสวนรกไม่ได้ไปดูแลนนานๆ สวนยางก็ถูกยี้ด ถ้าตกลงไม่ได้ก็ฆ่ากัน ฉะนั้นเวลาไปบุกเบิกสร้างสวนยางใหม่ในพื้นที่ไกลๆ ต้องไปเป็นกลุ่มในหมู่ญาติมิตรหรือเพื่อนบ้านที่รู้จัก เพื่อจะได้ช่วยเหลือกัน คนใต้จึงให้ความสำคัญกับพรรคพวกเพื่อนฝูงและพี่น้องมากเพื่อจะได้ช่วยเหลือดูแลกัน²⁷¹ หลังจากตัดยางเสร็จก็รุ่งเช้า เตรียม

²⁶⁷ กิตติ ต้นไทย อ้างแล้ว 2545 หน้า 144 - 158

²⁶⁸ สัมภาษณ์นางละออง กล่อมทอง อายุ 78 ปี ทำสวนยาง บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งหลวง ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

²⁶⁹ สัมภาษณ์นางอรจิตร ชูประดิษฐ์ อายุ 50 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 17 หมู่ที่ 2 ตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

²⁷⁰ (อุดม หนูทอง, 2542) *ยางพารา* สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13 พ.ศ.2542 หน้า 6349

²⁷¹ สัมภาษณ์นายวิเชียร พรหมณเเสน อายุ 83 ปี ทำสวนยาง 94 หมู่ที่ 2 ตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

เดินเก็บน้ำยาง แล้วนำมารวมกัน เตรียมทำแผ่น ริดยาง และตากยางกว่าจะเสร็จทุกชั้นตอนเวลาก็ ล่วงเข้าตอนบ่าย หลังจากนั้นจึงได้พักผ่อน

เจ้าของสวนยางรายใหญ่อาศัยจ้างแรงงานนอกพื้นที่และต่อมาก็เปลี่ยนเป็นแรงงานต่างด้าว ส่วนใหญ่เป็นชาวพม่าและมอญ ช่วยดูแลสวนยางและกรีดยาง สำหรับชาวสวนรายย่อย 20-30 ไร่ ก็ เลือกดัดยางและทำเองทั้งหมดสองคนสามีภรรยา เพื่อให้มีรายได้พอเลี้ยงครอบครัวและส่งลูกเรียน หนังสือโดยไม่ต้องแบ่งเป็นค่าจ้าง 60:40 คือเจ้าของสวนได้ 60% และคนตัดยางได้ 40% แต่ถ้าสวน ยางมีจำนวนมากก็ต้องจ้างตัดเพราะทำไม่ทัน²⁷² ปัจจุบันลูกๆ เรียนหนังสือ เมื่อจบออกมาก็ทำงาน ราชการหรือเอกชนในเมือง มีส่วนน้อยที่กลับมารับช่วงต่อและเมื่อกลับมาแล้วก็ เป็น “เถ้าแก่” จ้าง ทั้งหมดไม่ลงมือทำเอง “เด็กยุคแรก(เดี๋ยวนี) ชี้ค้ร้านทำงาน รักความสบาย ไม่อนุรักษของเก่า ทำนา ทำสวน แลว่าใหม่(โง่) ขอบยศฐาบรรดาศักดิ์ เป็นหนี้สินก็ต้องเอา ขอบเป็นเจ้านาย ปาล์ม ยาง 2 ไร่ ยังจ้างเขาแทง จ้างเขาตัด บวๆ นั่งขึ้นเหลียง(ไขว้ห้าง) ร้านน้ำชา ”²⁷³

หลังเปิดหน้ายางและกรีดยางพาราจนอายุ 25 ขึ้นไป หน้ายางเสียหายมาก จึงโค่นเพื่อปลูก ยางใหม่ทดแทน ในอดีตไม้ยางผู้มีเชื้อราจึงโค่นทิ้งหรือนำมาเผาถ่าน ต่อมากรรมวิธีในการรักษาเนื้อ ไม้ จึงสามารถนำไม้ยางมาใช้ประโยชน์ทำผลิตภัณฑ์เฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ช่วงแรกไม้ยางพารามีราคาถูก ต่อมาในปี พ.ศ.2532 รัฐบาลออกพระราชกำหนดปิดป่าสัมปทานทั่วประเทศ ส่งผลให้ราคาไม้ ยางพาราสูงขึ้นซึ่งช่วยให้ชาวสวนจึงมีรายได้เพิ่มเป็นทุนสำรองขณะรอการปลูกยางจากกองทุน สงเคราะห์การทำสวนยางรอบต่อไป²⁷⁴

วัฒนธรรมการทำสวนยางพาราเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตในชุมชนชาวปักษ์ใต้อย่างมาก สะท้อน จากปริศนาคำทายที่ว่า “อ้ายหรัยเหอ โกงโค้งโงมตึงมือหนึ่งลอก พอน้ำออกหรอยแรง” คำเฉลยคือ คนกรีดยาง และมีภานิตพื้นบ้านกล่าวว่า “ตื่นสายไปสร้างสวนพร้าว ตื่นเช้าไปสร้างสวนยาง” เพราะ การทำสวนยางต้องขยันตื่นเที่ยงคืนหนึ่งเกือบทุกวัน และปรากฏในการรำ “ระบำกรีดยาง” ที่ได้รับ การเผยแพร่ในวงกว้าง และในเพลงลูกทุ่ง “หนุ่มโรงยาง” และเพลง “คนสวนยาง” ที่ขับร้องโดย รังสี เสรีชัย และพายุ สุริยัน²⁷⁵ นอกจากนี้สะท้อนในวัฒนธรรมการเล่นของเด็กในภาคใต้ ด้วยหนังยาง หรือยางเส้น(ยางวง) เด็กๆ นิยมเก็บเหรียญค่าขนมผูกมัดกับกระเป๋ากางเกงหรือกระเป๋าโปร่งด้วยหนังยาง

²⁷² สัมภาษณ์นายร่น คงช่วย อายุ 71 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งหลวง ตำบลน้ำ รอบ อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

²⁷³ สัมภาษณ์นายจรูญ เหล็กกล้า อายุ 67 ปี อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา ทำสวนปาล์มน้ำมัน ตำบลมะลวน อำเภอฟุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

²⁷⁴ กิตติ ต้นไทย อ่างแล้ว 2545 หน้า 152-153

²⁷⁵ อุดม หนู อ่างแล้ว หน้า 6350

เด็กเล็กนิยมสวมยางที่ข้อมือเพื่อความสวยงามและอวดเพื่อน ๆ การเล่นยางแบ่งได้ 3 ลักษณะ คือ 1) ใช้อย่างเป็นอุปกรณ์การเล่นยางโดยตรง เช่น เล่นยิงราว ยิงหลัก ทอยวง ทอยหลัก เป่ากบ เป่าคีบ และ เป่าแตก 2) ใช้อย่างเป็นทรัพย์สินในการเล่นยาง เช่น การเป่าแตก การยิงหลัก ผู้ชนะก็จะได้ยาง และการเล่นอื่นๆ เช่น เล่นทอยเหรียญ หรือปิ่นแปะ พนันยาง และ 3) ใช้อย่างเป็นอุปกรณ์เสริมการเล่นบางชนิด เช่น ใช้อย่างผูกต่อยาวๆ ใช้แทนเชือกนำมาเล่นกระโดดเชือก²⁷⁶

5.2.2 สวนปาล์มน้ำมัน

ปาล์มน้ำมันเป็นพืชใบเลี้ยงเดี่ยวมีถิ่นกำเนิดในทวีปแอฟริกา นำเข้ามาทดลองปลูกครั้งแรกในประเทศไทยในปี พ.ศ.2472 ที่สถานีทดลองยางคองหงส์ จังหวัดสงขลา และสถานีสิกรรมพลี จังหวัดจันทบุรี รัฐบาลส่งเสริมให้ปลูกอย่างจริงจังในปี พ.ศ.2511 ที่นิคมพัฒนาตนเองภาคใต้ จังหวัดสตูล ในพื้นที่ประมาณ 20,000 ไร่ และขยายมาเรื่อยๆ จนถึงปี พ.ศ.2550 ประเทศไทยมีพื้นที่ปลูกปาล์มทั้งหมด 3.14 ล้านไร่ มีผลผลิต 7.27 ล้านตัน การปลูกปาล์มน้ำมันต้องคำนึงถึงสภาพพื้นที่ที่ต้องไม่มีน้ำท่วมขัง ถ้า พื้นที่ลุ่มต่ำหรือมีน้ำขังต้องขุดร่องระบายน้ำ และมีการระบายน้ำดี สภาพภูมิอากาศต้องมีอุณหภูมิ 20-30 องศาเซลเซียส และมีแสงแดดอย่างน้อยวันละ 5 ชั่วโมง การขนส่งมีถนนเข้าสู่แปลงและขนส่งสะดวกอยู่ ใกล้ร้านรับซื้อปาล์มเนื่องจากทะเลสาบปาล์มต้องส่งเข้าโรงงานสกัดน้ำมันปาล์มภายใน 24 ชั่วโมง และพันธุ์ปาล์มที่นิยมปลูกเพื่อการค้าคือพันธุ์เทเนอรา ให้ผลดีปีเดียว เมื่อสุกเปลือกนอกสีส้มแดง กะลาบาง และให้น้ำมันสูง สำหรับการวางแผนการปลูกต้องสอดคล้องกับการทำงาน การระบายน้ำ ความลาดเทของพื้นที่ และทิศทางของแสงแดด เพื่อปาล์มจะได้รับแสงมากที่สุดจึงควรปลูกแบบสามเหลี่ยมด้านเท่า และวางระยะปลูก 9X9X9 เมตร เพื่อปาล์มทุกต้นจะได้รับแสงแดดมาก ผลผลิตที่ได้คุ้มทุนมีรายได้มาก²⁷⁷

สำหรับพื้นที่ปลูกปาล์มมากที่สุดอยู่ในจังหวัดกระบี่ ปี พ.ศ.2542 มีพื้นที่ประมาณ 390413 ไร่ คิดเป็นร้อยละ 45 ของพื้นที่ปลูกปาล์มทั่วประเทศ จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีพื้นที่ปลูกปาล์มรองลงมาประมาณ 291,830 ไร่ โรงงานสกัดน้ำมันปาล์มมีกระจายอยู่ทั่วเกือบทุกจังหวัดในภาคใต้ จากนั้นจะนำไปกลั่นเป็นน้ำมันสำหรับบริโภค นอกจากนั้นน้ำมันปาล์มและไขปาล์มน้ำมัน นำมาใช้ใน

²⁷⁶ (พรศักดิ์ พรหมแก้ว, ยางเส้น : วัฒนธรรมการเล่นของเด็ก 2542) ยางเส้น : วัฒนธรรมการเล่นของเด็ก สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 13 พ.ศ.2542 หน้า 6351-6353

²⁷⁷ ประวัติปาล์มน้ำมัน เอกสารวิชาการเรื่องปาล์มน้ำมัน ศูนย์ส่งเสริมและพัฒนาอาชีพการเกษตร จังหวัดสุราษฎร์ธานี หน้า 1-8

อุตสาหกรรมต่างๆ เช่น ครีมเทียม นมข้น เนยเทียม ขนมนึ่ง ไอศกรีม บะหมี่สำเร็จรูป ผงซักฟอก และอื่นๆ²⁷⁸

เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา คนในชุมชนเมืองพุนพินหันมาปลูกปาล์มน้ำมันเป็นจำนวนมาก โดยเปลี่ยนพื้นที่นาที่เคยทิ้งร้างมาเป็นสวนปาล์มน้ำมัน เนื่องจากเป็นพื้นที่ลุ่มริมแม่น้ำตาปี ชาวสวนจึงต้องขุดร่องเพื่อระบายไม่ให้น้ำท่วมขัง “ในช่วงที่ชาวสวนเท่อปลูกปาล์มจำนวนมาก มีหลายรายที่โค่นสวนพร้าวเพื่อนำพื้นที่มาปลูกปาล์ม เมื่อลิบปีที่แล้วพร้าวราคาถูกมากลูก 1-2 บาท แต่ตอนนี้ลูก 20 บาท โหม้ที่ขออนปลูกปาล์มตอนนี้ น้ำตาตกใน เพราะพร้าวไม่ต้องใส่ปุ๋ย ถึงรอบขึ้นรับตางค์อย่างเดียว แต่ปาล์มต้องปล้ำทุกอย่าง ต้องจ้างแต่งทาง ต้องจ้างตัด จ้างขน ต้องดูแลอย่างดี หนูก็รับ ต้องฉีดยาใส่ปุ๋ยไม่ขึ้นไม่ออกลูก ลูกน้อยไม่ตก ปุ๋ยที่ใส่ก็แพง เดือนครึ่งใส่ทีหนึ่ง ปาล์มราคาไม่แน่นอนช่วงไหนโล 5 บาทกว่า ก็โชคดีไปพออยู่ได้ แต่ถ้าบางช่วงปาล์มราคาถูก ต่ำกว่า 3 บาท 50 ตางค์ ก็อยู่ไม่ได้ ขาดทุน หักลบแล้วเหนื่อยเปล่า ไม่ได้หยั”²⁷⁹

5.2.3 การทำนากุ้ง

การทำนากุ้งในชุมชนเมืองพุนพิน เลี้ยงกันมากบริเวณพื้นที่ติดทะเลอ่าวบ้านดอนในตำบลลิเล็ด การเลี้ยงกุ้งช่วงแรกเป็นการเลี้ยงแบบธรรมชาติ เริ่มจากแผ้วถางป่าเตรียมพื้นที่ซึ่งน้ำทะเล แบ่งพื้นที่เป็นแปลงๆ คล้ายพื้นที่ทำนาปลูกข้าว จากนั้นเปิดช่องให้น้ำทะเลปริมาณพอสมควรไหลเข้าพื้นที่นาที่เตรียมไว้ ต่อมามีการนำเครื่องสูบน้ำเข้ามา และหากน้ำลดระดับลงก็ต้องสูบน้ำเพิ่มให้ได้ระดับ ช่วงแรกกุ้งที่เลี้ยงเป็นกุ้งธรรมชาติในทะเลที่เข้ามาพร้อมกับน้ำที่ปล่อยเข้ามา ต่อมาจึงมีการนำพันธุ์กุ้งมาปล่อยในนา กุ้งจะกินอาหารตามธรรมชาติที่อยู่ในน้ำทะเล ได้แก่ ไรน้ำ ตะไคร่น้ำ สาหร่ายทะเล และลูกน้ำ อาจให้อาหารอื่นอย่างรำข้าวเพิ่มเติม และรอให้กุ้งโตใช้เวลา 3-4 เดือน “การเลี้ยงกุ้งในชุมชนคนแรก น้ำลุ่น ชัญจุกรณ์ เลี้ยงแบบธรรมชาติ ขุดดินให้อยู่ แล้วปล่อยน้ำเข้ามา กุ้งเข้ามาอยู่เอง ใช้เนื้อที่มาก ต่อมาประมาณก่อนปี 2535 คนเลี้ยงเยอะ โดยดูตัวอย่างจากปากพนัง มีทั้งคนในพื้นที่ที่เลี้ยงกิจการเล็กๆ จำนวนมาก และคนต่างถิ่นที่เข้ามาเช่าที่นา ที่ว่างเปล่า และที่สวน”²⁸⁰ “การให้เช่าที่ทำนากุ้งคิดไร่ละ 4,500 บาท ต่อปีสัญญาติดต่อกัน 5 ปี ช่วงนั้นคนโค่นต้นพร้าวไปเยอะมาก เพราะ

²⁷⁸ ไพศาล เหล่าสุวรรณ ปาล์มน้ำมัน : พิษ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ เล่ม 9 พ.ศ. 2542 หน้า 4568 -6353

²⁷⁹ สัมภาษณ์นายประทีป ลอยพรม ทำสวนมะพร้าว อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 22/1 หมู่ที่ 1 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 12 มกราคม 2559

²⁸⁰ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตุใหญ่ อ่างแล้ว 13 มกราคม 2559

เห็นว่ากุ้งขายได้ดีมาก แคะให้เขาที่กินนอนกินแล้ว มี 10 ไร่ ปี 45,000 สัญญา 5 ปี สองแสนกว่าบาท เมื่อ 20 กว่าปีที่แล้วก็มากอยู่ แต่ส่วนใหญ่คนเลือกเลี้ยงเอง เพราะเงินกำไรที่ได้มันล่อใจมาก แบ่งให้เขาเพียงบางส่วน”²⁸¹

ในระยะต่อมาการเลี้ยงกุ้งพัฒนาขึ้นโดยอาศัยเครื่องจักรกลและวัสดุอุปกรณ์ต่างๆ เช่น เครื่องสูบน้ำ เครื่องต้นน้ำ เครื่องตีน้ำ ไม้กระดาน ปูนซีเมนต์ ฯลฯ รวมทั้งการซื้อพันธุ์กุ้ง อาหารสำเร็จรูป สารเคมีและยารักษาโรคต่างๆ การเลี้ยงจำเป็นต้องลงทุนสูงมาก แต่ผลตอบแทนที่ได้รับก็คุ้มค่ากับการลงทุนเช่นกัน เมื่อคนในชุมชนสนใจหันมาเลี้ยงกุ้งเพิ่มขึ้นจำนวนมาก โดยขาดทักษะความรู้ ความเข้าใจ ขาดการศึกษาแนะนำที่ถูกต้อง ปัญหาต่างๆ ก็ตามมา “...การเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนา ซึ่งบูมมากในช่วงพ.ศ.2533-2539 ในเวลานั้นกุ้งเป็นสินค้าส่งออก 100 % ตลาดที่ใหญ่ที่สุดคือสหรัฐอเมริกา รองลงมาคือญี่ปุ่น และออสเตรเลีย เมื่อราคากุ้งดิบตัวกิโลละร้อยกว่าบาท มาเป็น 400-500 บาท มันจึงเป็นเครื่องยั่วใจให้ชาวบ้านแห่เลี้ยงกุ้งกันเป็นการใหญ่ ปัญหาที่ตามมาก็คือมีการทิ้งน้ำเสียและขี้กุ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ แคะไม่กี่ปีเท่านั้นเอง น้ำในคลองรอบลิเล็ดก็เน่าเสียทั้งหมด...”²⁸²

การเลี้ยงกุ้งช่วงระยะเวลาเพียง 5-6 ปี ได้ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลนเสื่อมโทรม น้ำทะเลเน่าเสีย มีสารเคมีตกค้างจำนวนมากทั้งบนดินและในน้ำ และได้ส่งผลกระทบต่อคนากุ้ง เมื่อกุ้งที่เลี้ยงเกิดโรคระบาด ตายเป็นจำนวนมาก ผู้เลี้ยงกุ้งขาดทุน สำหรับนายทุนรายใหญ่นอกพื้นที่อาจไม่กระทบมากเพราะได้กำไรจากกุ้งจำนวนมาก แต่ผู้เลี้ยงรายย่อยจำนวนมากในชุมชนขาดทุนหมดตัวล้มละลาย ต้องขายที่ดินราคาถูกๆ ใช้หนี้ บางคนแม้ขายที่ดินหมดแล้วก็ไม่พอใช้หนี้ เครียดหนักถึงขนาดคิดฆ่าตัวตายไม่มีทางออกเพราะไปกู้เงินนอกระบบดอกเบี้ยสูง คิดว่ารอบนี้จะใช้หนี้ได้หมด เมื่อขาดทุนก็ทุ้มเลี้ยงอีกรอบ กะว่ารอบนี้จะถอนทุนคืนทั้งต้นทั้งดอก แต่แล้วก็หมดตัว แม้บ้านที่อยู่ก็ถูกยึด²⁸³ นอกจากเกิดปัญหาโรคระบาดในกุ้งแล้ว กุ้งยังมีราคาลดลง เนื่องจากปัญหาภัยกันทางการค้าที่ตลาดต่างประเทศมองว่ากุ้งไทยมีสารพิษตกค้างมาก และการเลี้ยงกุ้งได้ทำลายสิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน “แต่ในวิกฤตก็ทำให้เกิดโอกาส เพราะผลกระทบเป็นรูปธรรมซึ่งสะท้อนว่ามีปัญหารุนแรงมากขึ้น ทำให้ชาวบ้านตื่นจากฝัน...พวกเราเริ่มรู้สึกตัวว่าถ้าขึ้นยังเป็นแบบนี้ต่อไป คุณภาพชีวิตของคนทั้งชุมชนจะเลวร้ายจนไม่สามารถกู้กลับมาได้อีก ชาวบ้านกลุ่มหนึ่งซึ่งมีผมรวมอยู่ด้วย จึงได้รวมตัวจัดตั้งชมรมผู้เลี้ยงกุ้งขึ้น เพื่อรณรงค์ให้ความรู้แก่ชุมชนเรื่องการเลี้ยงกุ้งอย่าง

²⁸¹ สัมภาษณ์นางสุภาณี มาสังข์ อายุ 53 ปี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 4 บ้านห้วยทรัพย์ ตำบลลิเล็ด อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 กุมภาพันธ์ 2559

²⁸² สัมภาษณ์นายประเสริฐ ชัญจุกรณ์ กำนันตำบลลิเล็ด อ้างถึงใน มีดีที่พนพิณ 2555 หน้า 43-44

²⁸³ สัมภาษณ์นางสุภาณี มาสังข์ อ้างแล้ว 3 กุมภาพันธ์ 2559

กฎวิธี โดยเน้นการควบคุมปริมาณเคมีที่ใช้ และควบคุมไม่ให้มีการทิ้งขี้ก้างลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ ซึ่งทุกวันนี้การจัดการประสบความสำเร็จ 100 %... ”²⁸⁴

ปัจจุบันมีผู้เลี้ยงกุ้งรายใหญ่เพียงไม่กี่รายเท่านั้นที่อยู่ได้ เพราะค่าใช้จ่ายในการลงทุนเพิ่มสูงมากเช่น ต้องสร้างบ่อพักน้ำเสีย ต้องควบคุมความสะอาดเพื่อป้องกันโรค ต้องมีตาข่ายปิดล้อมห้องหมดทุกด้านเพื่อป้องกันนกตามธรรมชาติ “ในชุมชนลีเล็ดขายไปหลายร้อยไร่ ราคาไร่ละ 10,000-15,000 บาท มีนายทุนจากข้างนอกมาซื้ออย่างศรีวิชัยฟาร์ม ของนายสุเทพ ปัจจุบันมีรายใหญ่อยู่ 4-5 ราย มีเจ้าหลิว ศรีวิชัยฟาร์ม มารีนฟาร์ม ลิเล็ดฟาร์ม และพี่น้องครอบครัวกำนันเสริฐ” ²⁸⁵ “ไม่มีใครรู้ว่าหลังหยุดเลี้ยงกุ้งไปแล้ว 2 ปี พื้นที่บริเวณนั้นใช้การทรมายไม่ได้เลย แม้หญ้ายังไม่ขึ้น คิดแลแล้วกันว่าหนาดไหน พื้นดินขาว เป็นเกลือ เค็ม จะปลูกปาล์มก็ไม่ได้ หนูควัก(ขุด)กินทั้งหมด ต้องถม(ทิ้ง)ให้ดินปรับสภาพเป็น 10 ปี แม้ปลูกพร้าวก็ไม่งาม ลูกเล็ก หันมาเริ่มปลูกปาล์มปี 2553”²⁸⁶

ภาพที่ 21 : การเลี้ยงกุ้งของนายทุนรายใหญ่ปัจจุบันในชุมชน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

5.2.4 การทำประมง “เรืออวนรุน”

อวนรุน คือ เครื่องมือจับปลาลักษณะคล้ายสวิงและโพงพางรวมกัน คือส่วนปากคล้ายสวิงแต่มีหางถูงเหมือนโพงพาง คันรุนอาจทำด้วยไม้ไผ่หรือไม้อื่นๆ ขนาดของไม้ขึ้นอยู่กับแรงคนหรือเครื่องจักรที่ใช้ ต้องใช้อวนผูกกับไม้คันรุน ด้วยไม้ 2 อัน แล้วใช้แรงคนหรือเครื่องจักรดันอวนไปข้างหน้า สัตว์น้ำก็เข้าไปอยู่ในถูงอวน อวนรุนใช้จับสัตว์น้ำบริเวณชายฝั่งทะเลที่ความลึกไม่เกิน 6 ฟาธอม เรียกว่าประมงชายฝั่ง อวนรุนมีหลายขนาดตั้งแต่ขนาดเล็กใช้แรงคนจนถึงขนาดใหญ่ใช้เครื่องจักร อวนรุนมีครั้งแรกที่บ้านแหลม จังหวัดเพชรบุรี ในปี พ.ศ.2502 ไม่ปรากฏแน่ชัดว่านำเข้าสู่

²⁸⁴ สัมภาษณ์นายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ อ่างแล้ว หน้า 44

²⁸⁵ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตุใหญ่ อ่างแล้ว 13 มกราคม 2559

²⁸⁶ สัมภาษณ์นางสุภาณี มาสังข์ อ่างแล้ว 3 กุมภาพันธ์ 2559

ราษฎรธานีเมื่อไหร่ แต่สำหรับตำบลลิเล็ดในชุมชนเมืองพุนพินมีมานานพอสมควร ทุกหมู่บ้านทำอาชีพประมงในปีพ.ศ.2527 เฉพาะเรืออวนรุนมี 241 ลำ²⁸⁷

“อยู่บ้านคลองราง เมื่อ 40 ปีที่แล้ว คนหญิงทำข้าวไร่ คนชายออกอวนรุน หรืออวนลาก ไปที่ 5-6 วัน กลับบ้านที่ ไปถึงท่าฉาง พุมเรียง ดอนลัก ปลากุ้งมาก คั้น 2-3 พันบาท ไปหญิงทั้งหมด 3 คน “ท้ายก่อง”(ได้ก่อง) เรือไม่ขายๆ ที่ออกเล ยอมทิ้งเพต้องทำ สามีเสีย พ่อบอกตายของ(เสียตาย)ที่เป็นหญิง แต่ถ้าเป็นชายคงลำบาก เพราะไม่ยอมคน 5-6 โมงเย็นก็ลงอวน อีกคนล้างเรือ เราหน้าที่คนรุนมาถึงบ้านเลือกกุ้งใหญ่ กุ้งหัวมัน เก็บใส่ลังน้ำแข็งเอาไปขายบ้านดอน เรือของพี่สาวมี 2 ลำ คนรุนได้ คั้น 120 บาท อีกสองคนได้ 110-115 บาท ถ้าขายได้ 5,000 บาท เราก็ได้หลายต่างค์ ตั้งแต่ออกเลถูกโจรออก(ปล้น) กลางคืน 2 ครั้ง มีอยู่ครั้งหนึ่งโจรมาเรือหางยาว มา 2 คน คนชาย คนใต้ รู้จัก จอดเรือผูก เข้าใจว่ามาหาลูกปลา ปิ่นทม(จ่อ)หน้าผาก เราบอกว่าที่เอาหรัยก็เอา เราลูกยังเล็ก มันใช้ให้โดดน้ำ ว่ายจนไม่เหลือ หรัย ห่างจากฝั่งราว 20 กิโล ว่ายเกาะกลุ่ม 3 คน มันปล่อยให้ลอยเล 5 ชั่วโมง น้ำลึกราว 13 วา (26 เมตร) เรือพวกออกเล กลางคืนมาจวน(เจอ)ราว 12 กลางคืน นี้กว่าท่อนไม้ เหลือเสื่อในกับกางเกงใน เอาผ้าชะม้ามมาพันพามาส่งที่เรือ มันเอาหม้อแบตเตอร์ 2 ลูกใหม่ๆ ลูก 2-3 พันบาท พวกที่ช่วยลากเรือมาส่งบ้าน เอาน้ำมนลูบหน้า โดนอก 2 ครั้ง ถ้าเป็นชายๆมันไม่หาญปล้น รู้โจรมาจากในคลองเล็ด สมัยก่อนเรือมีทุกบ้าน 2-3 ลำ ออกเลเมื่อก่อนทำอวนกุ้ง แต่ถ้าเรือใหญ่ๆ ไม่ค่อยมี เดียวนี้เรือหางมาก”²⁸⁸

การทำอาชีพเรืออวนรุนต้องอาศัยประสบการณ์ ควรตั้งถิ่นฐานใกล้ทะเล ต้องว่ายน้ำเป็น และต้องมีแหล่งเงินทุนนอกจากทุนส่วนตัว เพราะต้องอาศัยเงินจำนวนมากในการสร้างเรือ เครื่องยนต์อวน และอุปกรณ์อื่นๆ ที่สำคัญต้องระวังเรื่องความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินทั้งภัยธรรมชาติ คลื่นลมมรสุมที่เกิดขึ้นบ่อยและภัยจากโจรผู้ร้าย

5.2.5 การเลี้ยงเป็ด

ชุมชนเมืองพุนพินในตำบลศรีวิชัยเกือบทุกหลังคาโดยเฉพาะที่อยู่ริมคลองพุนพินเลี้ยงเป็ด เนื่องจากทำนาข้าวเปลือกไม่ต้องซื้อ และถ้าอยู่ริมน้ำจะสะดวกในการขนส่งกึ่งหอยปูปลาทางเรือมาเลี้ยง เป็ด และถ้าไกลแหล่งน้ำก็ต้องขุดบ่อ ขุดสระเพราะเปิดชอบเล่นน้ำ จะทุกเลี้ยงกันทุกครัวเรือน

²⁸⁷ อาชีพอวนรุน สุราษฎร์ธานี มกราคม 2527 หน้า 155-156

²⁸⁸ สัมภาษณ์นางสมบุรณ์ มณีรัตน์ อายุ 78 ปี ประมง บ้านเลขที่ 10/1 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 มิถุนายน 2559

100-500 ตัว “เลี้ยงเปิด มีโรงเรือนทำคอกไม้ไผ่หลังคามุงจาก เปิดขอบกินหอยพง หมด หน้า(ฤดู)หอยพง ก็กินหอยตอก แล้วก็กินปลา สมัยก่อนมีปลาลิ้นหมา ปลาแบน ประหลาดเสียด หมึก วาย กุ้ง โดยเฉพาะกุ้งทุกบ้านจะเลือกทำเคย(กะปิ) เปิดกินกุ้งหอยปูปลา เปลือกไขหนาแข็งแรงไม่แตก ง่าย ที่สำคัญไข่แดง มัน หรอย ขายเป็นไข่สด ส่งตลาดท่าข้าม มี 2 ร้าน คือร้านกิมฮุ้น กับร้านลิ้ม(ซิม) ไข่ลูกประมาณ 25 ตางค์ เปิดตัวห้าบาท ถ้าเปิดขาหักเขาแจกให้ เปิดพิการไม่ใช่ เหยียบหอยขาเสียมมีเกือบทุกบ้าน”²⁸⁹ “...ยึดอาชีพทำนาและเลี้ยงเปิด ในระยะแรกๆ มีกำไรดี แต่ในระยะหลังเริ่มเลี้ยงมากขึ้น จึงประสบปัญหาเรื่องราคาไข่เปิดตกต่ำ ทำให้ขาดทุน เลยกหยุดอาชีพนี้...”²⁹⁰

อาหารสำหรับเลี้ยงเปิดที่สำคัญคือ ข้าวเปลือก และอาหารทะเลจำพวกหอยและปลา นอกนั้นก็เป็พืชผัก เช่น ผักบุ้ง และหยวกกล้วยนำมาผ่าซีกให้เปิดกิน ช่วงที่มีการเลี้ยงเปิดมากๆ คนหนุ่มแข็งแรงในชุมชนมีอาชีพเสริมคือไปจับหอย ทั้งหอยพงและหอยตอกที่ทะเลอ่าวบ้านดอนที่ลิเล็ด โดยออกเรือกันไปหลายลำ ใครไม่มีเรือก็ขอ “พลอย” (อาศัย) เพื่อนบ้านใกล้เคียงไปตั้งแต่เช้ากลับเย็น และต้องคดข้าวห่อไปกินมือเที่ยง ส่วนปลานั้นก็มีเรือไปรับซื้อจากเรืออวนรุนที่ลิเล็ด เพื่อนำมาส่งขายให้กับผู้เลี้ยงเปิด ขายเป็นถังเหมือนกับหอย แล้วแต่ว่าใครจะสั่งจำนวนเท่าไร โดยผู้เลี้ยงต้องประมาณการต่อวันว่าเปิดจำนวนเท่านี้ต้องกินหอย ปลา และข้าวเปลือกวันละกี่ถัง ถ้าให้กินน้อยเปิดไม่อิ่ม มีผลทำให้เปิดไม่ไข่ หรือไข่น้อยและลูกเล็กลง ถ้าให้กินมากเกินไป เปิดอึดมากก็ทำให้ไม่ไข่ได้เช่นกัน และทำให้อาหารที่เหลือเน่าเสีย สกปรก และต้นทุนค่าใช้จ่ายสูงขึ้น

เมื่อได้เวลาเรือปลาและเรือหอยมาเทียบท่าหน้า ทุกบ้านที่เลี้ยงเปิดจะนำลั้งไม้หรือแข่งไม้ไผ่ไปรอรับหรือวางเตรียมไว้ให้โดยต้องทำเครื่องหมายหรือเขียนชื่อบอกไว้เพื่อจะได้ใส่ได้ถูกต้อง บ้านไหนอยู่ไกลห่างจากแม่น้ำมากๆ ก็ต้องเข็นด้วย “รถรุน”(รถเข็น) พอถึงสิ้นเดือนก็เรียกเก็บเงินครั้งหนึ่ง “การจับหอยเป็นงานหนักต้องอาศัยแรงมาก เพราะหอยเกาะติดแน่นยาวเหยียดกันเป็นพืด ต้องออกแรง “ถีบและย่ำหอย” คือเหยียบให้ดินโคลนออกแล้วเลือกเอาแต่หอยขึ้นมา ต้องอาศัยความชำนาญ ต้องว่ายน้ำและดำนานแก่ง อึดทนอยู่ใต้น้ำได้นาน คนไปแรกๆ จับไม่เป็นก็ต้องฝึก ต้องใช้เวลา ยิ่งช่วงไหนน้ำขึ้นลึกก็ต้องดำลงไปถีบไปย่ำในเล...และคนขับเรือก็ต้องอาศัยความชำนาญ ต้องแลร่องน้ำเป็น

²⁸⁹ สัมภาษณ์นายสกลิต จันดำ อายุ 68 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 12/1 หมู่ที่ 2 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพนุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี 30 ธันวาคม 2558

²⁹⁰ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสมุห์สมบุรณ์ วิฑิตสีโล อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาพระอานนท์ อายุ 87 ปี (พ.ศ.2469-พ.ศ.2556) ณ เมรุพิเศษวัดเขาพระอานนท์ ตำบลศรีวิชัย อำเภอพนุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ต้องคอยสังเกตน้ำขึ้นน้ำลงให้ดี ไม่งั้นอาจติดเลนช่วงน้ำลด ไปไหนไม่ได้ ต้องท่า(รอ)ให้น้ำขึ้นเป็นวันๆ”²⁹¹

ปลาและหอยที่จับมาได้ยังคงสดจากทะเล เช่น ปลาสิกุล ปลากระบอก ปลาลิ้นหมา ปลาธง ปลาหมึก วาย กุ้ง ฯลฯ มือไหนไม่มีกับข้าวก็เลือกปลาตัวใหญ่ๆ มาทำอาหารแกงส้ม หรือทอด หรือเลือกหอยพงมาต้ม ผัด หรือแกงคั่วกับยอดขี้เหล็กผักท้องถิ่นพื้นบ้าน “สมัยนั้นข้าวปลาสมบูรณ์ ไม่มีใครสนใจกินปลาให้เบ็ด มือไหนใครเลือกมาแกงกินถือว่ามือนั้นยอดเยี่ยม เทียบกับปัจจุบันปลาลิ้นหมา (ปลาเนื้ออ่อน) ซื้อมาทอดทีโลหลายร้อยหากินลำบาก แม้ปลาชวยังโลตั้ง 200 กว่าบาท บอกก่อนหอยพงตัวใหญ่ๆ ตัวเหลืองมันต้มชดน้ำหอยแรง หรือปลิดเอามาแกงคั่วกับดอกขี้เหล็กก็หอย อยู่ครองหา หินอยากถึงหยาบก็ไม่ค่อยมี ตัวเล็ก ขาวซีด ที่มีก็อยู่ในคอกหอยแครงเอาไม่ได้”²⁹² หลายครัวเรือนจะเลือกกุ้งไว้ทำเคย(กะปิ) เก็บไว้กินในครัวเรือน ถ้ามีมากก็แบ่งขายเพื่อนบ้านในชุมชนเพราะกะปิเป็นส่วนประกอบสำคัญในการทำอาหารปักษ์ใต้ที่ทุกบ้านขาดไม่ได้ ทั้งแกงส้ม แกงคั่ว ต้มจืด ผัด(สะตอ) ทำ”น้ำซุบ”(น้ำพริก) “วิธีทำเริ่มจากเลือกกุ้งในปลาเบ็ด นำมาล้างให้สะอาด แล้วเอาไปเซ(ตำ)ในครก ใส่เกลือเม็ดลงไป ไม่ต้องละเอียด แล้วเอาไปตากแดดดีๆซักห้าวัน แล้วเอามาทิม(ตำ)อีกทีให้เนียน(ละเอียด) แล้วเก็บใส่ไหหรือขวดโหลใช้ไม้ไผ่ขัด(สานปิด)ปากไหหรือโหล ซัก 2-3 คืนจะมีน้ำออกมาบนปากไห เรียกว่า “น้ำเคย”(น้ำปลา) จากกุ้ง เก็บไว้จวน(ราด)ข้าวหอมหอย(อร่อย)หรือไว้ใส่แกง(ปรุงอาหาร) เคย(กะปิ)ถ้าเปิดใช้แล้วต้องปิดให้มิดชิดไม่งั้นแมงวัน(แมลงวัน) หยอดไข่ขาว(วางไข่)”²⁹³

เมื่อคนในชุมชนหยุดทำนา คนเลี้ยงเป็ดก็ลดจำนวนลงเพราะข้าวเปลือกเริ่มหายากต้องไปซื้อจากชุมชนใกล้เคียง เช่น ท่าฉาง และไชยา ซึ่งไม่สะดวกกับการเดินทางขนส่ง และต่อมาสัตว์น้ำในทะเล บริเวณลิเล็ดลดน้อยลง ต้องไปจับที่ไกลๆ ซึ่งไม่คุ้มกับการเดินทาง ทำให้ราคาที่สูงแพงขึ้น เพราะบวกร ต้นทุนการขนส่งที่ไกลขึ้น แต่ราคาซื้อสดที่ส่งขายยังเท่าเดิม ทำให้ขาดทุน ต่อมาจึงเหลือผู้เลี้ยงรายใหญ่ ไม่กี่รายที่เลี้ยงจำนวนมากหลายพันตัว และมีรถยนต์บรรทุกไปซื้อหัวกุ้งที่กาญจนดิษฐ์ และข้าวเปลือกจากไชยาและนำมาส่งขายให้ผู้เลี้ยงรายอื่นด้วย ต่อมาพ่อค้าข้าวจากไชยาก็นำข้าวมาส่งขายถึงที่ในชุมชนและรับซื้อไข่กลับไปขายที่ไชยา คนที่มีรถยนต์ก็นำไข่ไปส่งขายเองที่ไชยาหรือรวมๆกันหลายๆเจ้าแล้วไปส่ง อาจพูดได้ว่าไข่เป็ดไชยาส่วนหนึ่งมาจากเขาศรีวิชัย “หยุดเลี้ยงเป็ดปี 2531 ไม่มีนาและข้าวเลี้ยงเป็ด ข้าวหายาก อาหารในทะเลหายาก หอยไม่มีช่วงเกิด เรือรุนไปหมด ที่

²⁹¹ สัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559 และนายอมรรัตน์ ศรีใส อายุ 53 ปี ประมงและสวนมะพร้าว บ้านเลขที่ 102/3 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอมือง จังหวัด สุราษฎร์ธานี 24 เมษายน 2559

²⁹² สัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อ่างแล้ว 10 มิถุนายน 2559

²⁹³ สัมภาษณ์นางเพ็ญศรี กล่อมทอง อ่างแล้ว 14 พฤศจิกายน 2559

สำคัญในเลมมีการปล้ำมคอกเลี้ยงหอยแครงของนายทุนทั้งหมด หอยเกิดช่วงหอยแครง อยู่ในคอก เขาไม่ให้ หอยเลี้ยงเปิดหมดจริงๆ ก่อนปี 2550”²⁹⁴

ปัจจุบันในชุมชนมีผู้เลี้ยงเปิดไม่เกิน 5 ราย ผู้เลี้ยงรายใหญ่ให้กินอาหารสำเร็จรูป ส่วนรายย่อยก็มีเสริมด้วยข้าวโพดเพื่อลดต้นทุน ไข่ออกมาจะสีเหลืองไม่แดงเหมือนในอดีตเพราะไม่ได้กินอาหารทะเลโดยเฉพาะหูกุ้ง ไข่ที่แดงในปัจจุบันพ่อค้าหิวไสเอายาให้คนเลี้ยงผสมกับอาหารให้เปิดกิน ไข่ไซยามาจากพัทลุง นครฯ ของไชยาเองเหลือน้อยแล้ว”²⁹⁵ นอกจากนี้ขายไข่สดฟองละ 5 บาทแล้วยังนำมาแปรรูปเป็นไข่เค็มส่งขายตลาดท่าข้ามหรือบรรจุก่อลงขายหน้าร้าน และตลาดนัดในชุมชน

5.2.6 สวนมะพร้าว

มะพร้าวเป็นพืชเศรษฐกิจในท้องถิ่นภาคใต้ คนท้องถิ่นเรียกมะพร้าวว่า “พร้าว” เป็นพืชยืนต้นในเขตร้อน ชอบดินทรายโดยเฉพาะดินทรายริมทะเล ทำให้เจริญเติบโตเร็ว มีผลดกเนื้อหนาและมัน และมะพร้าวจะชอบดินที่เป็นกรดมากกว่าดินที่เป็นด่าง

มะพร้าวมีประโยชน์ทุกส่วน รากใช้ทำสมุนไพร ลำต้นมะพร้าวที่แก่จัดใช้ทำเสา ทำโครงสร้างไม้เครื่องเรือน เช่น คาน ตง ผลมะพร้าวมีประโยชน์ทั้งผลอ่อน ผลแก่ และผลสุก คือ ผลอ่อนใช้หัวหรือ “เหมงพร้าว” (กะลาอ่อนๆ) แกงคั่วกับกุ้งหรือเนื้อไก่มีรสหวานอร่อย หรือใช้ยำ “พร้าวทรมากิน” (มะพร้าวอ่อน) ใช้เนื้อมะพร้าวดิบและน้ำรับประทาน หรือเอาเผาไฟทำมะพร้าวเผา มะพร้าวแก่แต่ยังไม่ ถึงกับสุกเรียกว่า “พร้าวหนังหมู” รับประทานดิบหรือนำมาชุดใช้ทำขนมมะพร้าวแก้ว หรือทำอาหารคาวเป็นส่วนผสมของ “ลูกเห็ด” หรือ “เห็ดทอด” (ทอดมัน) หรือทำ “น้ำซูปโคร” และมะพร้าวที่แก่ขึ้นอีกหน่อยแต่ยังไม่ถึงขนามะพร้าวห้าว นำมาบีบทำเป็นน้ำมัน ทำมะพร้าวแห้ง เป็นส่วนผสมของอาหารหวาน หรือคั้นเป็นกะทิเคี้ยวเป็นน้ำมันมะพร้าวเพื่อใช้ทอดอาหาร ใช้ใส่ตะเกียงให้แสงสว่าง ใช้เป็น ส่วนผสมกับรากแฝก ไม้หนูด ดอกประดู่ และดอกไม้หอมอื่นๆ เคี้ยวทำน้ำมันใส่ผมเป็นที่นิยมกันมาก ก่อนจะมีน้ำมันใส่ผมใช้ในปัจจุบัน จึงเป็นที่มาของคำพูดประชดที่ว่า “คนสมัยรากแฝกเคี้ยวมัน” คือเป็นคนโบราณมาก หรือผสมกับเครื่องสมุนไพรอื่นๆ เช่น สมอพิเภก ใบขี้เสียด ใช้ทาเป็นยาประสานกระดูก แดก กระดุกหัก ผสมกับกำมะถัน ยาเมือง เกลือ ลูกหัน เคี้ยวใช้ทารักษา

²⁹⁴ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตุใหญ่ อ่างแล้ว 13 มกราคม 2559 และนายประทีป ลอยพรม อ่างแล้ว 13 มกราคม 2559

²⁹⁵ สัมภาษณ์นายพิทักษ์ ขนุนนิล อายุ 43 ปี เลี้ยงเปิดรายย่อย สวนปาล์มน้ำมัน หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 เมษายน 2560

โรคหิด ผสมกับปูนใส่ทาแก้พุพองจากไฟไหม้หรือน้ำร้อนลวก ผสมกับขี้ผึ้งและน้ำมันจันทน์ใช้ทำขี้ผึ้งสี
ปาก ผสมขมิ้นอ้อยเคี้ยวไฟ เป็นยาสมานแผล ฯลฯ²⁹⁶

สำหรับน้ำมะพร้าวอ่อนใช้ในงานมงคลสมรสให้คู่บ่าวสาวดื่มถือเป็นของมงคลเพราะเป็นน้ำ
บริสุทธิ์ที่ได้มาจากการกลั่นกรองจากธรรมชาติ หรือใช้ทำน้ำสัมน้ำมะพร้าว คนโบราณเชื่อ ว่าถ้า
ผู้หญิงมีประจำเดือนห้ามดื่มน้ำมะพร้าวเพราะจะทำให้ประจำเดือนหยุด แต่สนับสนุนให้หญิงมี ครรภ์
ดื่มน้ำมะพร้าวมากๆ เพื่อช่วยให้คลอดง่ายและเด็กมีผิวพรรณดี สำหรับกะลามะพร้าว นำมาเผาเป็น
ถ่านสำหรับเป็นเชื้อเพลิงในการหุงต้ม ใช้บดผสมขี้เถ้าและน้ำมันมะพร้าวสำหรับขัดโลหะ หรือนำ
กะลามะพร้าวมาทำของใช้ประดับบ้านเช่น ที่เชี่ยบุหรี แจกัน กระจเป่าถือ สำหรับ “พดพร้าว”(กาบ
มะพร้าว) ใช้ทำที่นอน หรือใช้ทำเชือกเรียกว่า “เชือกพดพร้าว” ส่วน “นกกพร้าว” (จันทมะพร้าว) ที่ยัง
อ่อนใช้คาบทำน้ำตาลมะพร้าว นอกจากนั้นส่วนอื่นๆ เช่น จาวมะพร้าวแช่น้ำเชื่อมรับประทานเป็น
ของหวาน หรือรับประทานสด กากมะพร้าวที่คั้นแล้วใช้เป็นอาหารสัตว์เลี้ยงหมู ปลา เป็ด และไก่
กอบนกกพร้าวใช้ทำเรือเป็นของเล่นเด็ก รกพร้าว(เนื้อตาข่ายติดมาจากโคนหาง) ใช้กรองกะทิ ทำ
หมวกและกระจเป่า หัวทางมะพร้าวทำเป็นวูทางมะพร้าวให้เด็กเล่น ทางมะพร้าวใช้มุงหลังคาและ
เพิงที่ปักชั่วคราว ใช้กันฝาบ้าน หรือทำเป็นซุ้มและรั้วบ้าน ชาวประมงใช้มะพร้าวทั้งทางปักสุ่มเป็นที่
ปักของปลาเพื่อจะได้จับปลาสะดวก เรียกว่า “หรั้ม” ส่วนก้านมะพร้าวใช้ทำไม้กวาด จักสานทำ
หมวก กระจเป่า เสวียนหม้อตะกร้า ที่รองบาตรพระ ทำไม้กลัด ฯลฯ สำหรับใบมะพร้าวใช้ห่อทำขนม
จาก ขนมค่อม ทำกระทงห่อหมก จักสานเป็นของเล่นเด็ก เช่น นก งู ปลา ตะกร้อ ฯลฯ นอกจากนั้น
มะพร้าวยังเป็นที่มาของสำนวนต่างๆ เช่น ผิวเหมือนเหนียวดำคลุกพร้าว พรวรรอกเงาะ สิบเจ็ดน้ำ
คลองสิบสองน้ำพร้าว แก้วพร้าวเฒ่าลอกอ หน้างอเหมือนหวัก(จวก) ยืนแทงท่อเหมือนพร้าวสุ้ยโยะ
(พายู) หนั้วทางพร้าว เหมงพร้าวแกงไก่ไม่พักแหล่ง ขูดพร้าวหัวสั้น ยังเป็นพร้าวขี้ลม และหัวเท(หัว
กะทิ)²⁹⁷ “ตัวตลกในหนังลุ่มชอบเอามาเล่นทายกัน ถามว่าพร้าวมีกี่ประเภท ตอบ 4 ประเภท คือ
หนึ่งสะเหม็ง สองสะหมุกถึง สามซามกิน และสี่น้ำสะเท”²⁹⁸

²⁹⁶ (เฉลียว เรื่องเดช, 2542) *พร้าว* : พืช สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 12 พ.ศ.2542 หน้า 5913

²⁹⁷ เฉลียว เรื่องเดช อ้างแล้ว หน้า 5913

²⁹⁸ สัมภาษณ์นางศรียา ขาวนวล ขาวนวล อายุ 48 ปี รับราชการ บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย

ภาพที่ 22 : ชาย-ขวา สวนมะพร้าว ลิงขึ้นมะพร้าว และการขนมะพร้าวในชุมชน

5.2.7 ตลาดนัดชุมชน

คนท้องถิ่นเรียกตลาดนัดว่า“ตลาดนัด” หรือ“ออกนัด”หรือ“วันนัด” คือวันที่กำหนดจัดให้มีตลาดนัดขึ้นเฉพาะในชุมชน ซึ่งไม่ได้มีเป็นประจำ โดยคนในชุมชนจะกำหนดวันเวลาและสถานที่ขึ้นเองแล้วหมุนเวียนกันไปจนครบทุกจุด วัฒนธรรมการมีวันนัดเป็นที่นิยมแพร่หลายทั่วภาคใต้ เพื่อแลกเปลี่ยนผลิตผลทางการเกษตรที่ผลิตได้ในชุมชน เช่น พืชผักผลไม้ กุ้งหอยปูปลา ขนมพื้นเมือง อาหารพื้นบ้าน ข้าวสาร อาหารแห้งและของป่า และซื้อของกินของใช้ที่จำเป็นจากต่างถิ่นบางอย่าง เช่น เครื่องครัว เครื่องมือเครื่องใช้ทางการเกษตร เสื้อผ้าและเครื่องสำอาง สินค้าในตลาดนัดแต่ละแห่งจึงเป็นเครื่องบ่งบอกสภาพความต้องการพื้นฐาน ทรัพยากรในท้องถิ่น ค่านิยม และศักยภาพของชุมชนนั้นๆ ได้เป็นอย่างดี การเลือกสถานที่ตั้งตลาดนัดจึงต้องคำนึงถึงแหล่งที่อยู่ใกล้ชุมชนและมีครัวเรือนมากพอสมควร และต้องเป็นแหล่งที่สะดวกในการคมนาคมคือใกล้ทางถนนหรือใกล้ทำน้ำ ตลาดนัดบางแห่งมีคนในท้องถิ่นควบคุมเพื่ออำนวยความสะดวก เช่น ทำร้านเป็นเพิงหมาแหงนและปูพื้นเป็นแค้ไม้ไผ่หรืออาจทำถาวรกว่านี้เรียงรายเป็นแถวไว้ให้และทำความสะอาด และเรียกเก็บค่าอำนวยความสะดวก เรียกว่า “ค่าหัวตลาด” หรือ “ค่าแผง” ตลาดนัดบางแห่งเจริญเป็นตลาดนัดขนาดใหญ่จนต้องมีวันนัดเพิ่มมากขึ้น “ พี่เก็บผักในสวนเป็นผักพื้นบ้านไม่ฉีดยา เช่น ผักกูด สายบัว ดอกแค ผักบุ้ง ยอดเหียงชะอม ผักหนาม ยอดขาม(มะขาม) ขายดีมาก ขายกำ 10 บาท ไม่ต้องลงทุนหรัย เก็บตามสวนในท้องร่อง ในสวนพร้าว สวนปาล์ม ที่มันขึ้นเองตามธรรมชาติ เจ้าของสวนเขาไม่หวง เขาให้เก็บ แล้วแต่ใครจะเก็บ ”²⁹⁹

²⁹⁹ สัมภาษณ์นางปราณี จันทร์เทพ อายุ 48 ปี แม่ค้าผักตลาดนัด บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 2 บ้านบางโพธิ์ ตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 4 มกราคม 2559

วัฒนธรรมการมีตลาดนัดช่วยให้คนท้องถิ่นรู้จักค้าขาย ซึ่งเริ่มจากขนมพื้นบ้าน อาหารพื้นเมือง ขายของชำ ขายข้าวสาร และเสื้อผ้าแพรรณ และช่วยให้มีฐานะทางเศรษฐกิจดีขึ้น คนท้องถิ่นใช้ “ตลาดนัด” เป็นวันนัดหมายพบปะกันแทนการใช้วันตามปฏิทิน และบ่อยครั้งที่ผู้นำท้องถิ่นเลือกเป็นวันพบปะคนในชุมชนเพื่อชี้แจงข้อราชการหรือจัดกิจกรรมพัฒนาท้องถิ่น³⁰⁰ และเป็นเวทีการหาเสียงของนักการเมืองท้องถิ่นและบางครั้งก็ระดับชาติ นอกจากนี้ยังเป็นแหล่งพบปะของคนในชุมชนโดยเฉพาะกลุ่มแม่บ้านได้พูดคุยสอบถามสารทุกข์สุกดิบ เป็นแหล่งเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารต่างๆ รวมทั้งความเป็นไปในชุมชน เช่น งานบุญประเพณี รวมทั้งงานแต่งงาน งานบวช และงานศพ ตลาดนัดจึงเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ การเมืองการปกครอง สังคม และวัฒนธรรมชุมชนในท้องถิ่นภาคใต้

ภาพที่ 23 : ตลาดนัดชุมชน
CHULALONGKORN UNIVERSITY

5.3 วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครอง

วัฒนธรรมด้านการเมืองการปกครองที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ.2504-พ.ศ.2558 ที่สำคัญได้แก่ เหตุการณ์ความคิดขัดแย้งทางการเมืองจนนำไปสู่การตั้งพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ และการปกครองส่วนท้องถิ่นในรูปแบบองค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

³⁰⁰ (สุริวงค์ พงศ์ไพบูลย์, วันนัด 2542) วันนัด สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 15 พ.ศ.2542 หน้า

5.3.1 การเมือง : พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้สุราษฎร์ธานี

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยได้จัดตั้งคณะกรรมการเขตภาคใต้และคณะกรรมการจังหวัดในปี พ.ศ.2484-2485 โดยมีนายประสิทธิ์ เทียนศิริ เป็นกรรมการจังหวัดรับผิดชอบเขตชุมพร-สุราษฎร์ธานี ต่อมาในปี พ.ศ.2489 ประเสริฐ ทรัพย์สุนทร ส.ส.สุราษฎร์ธานี พรรคประชาธิปัตย์ เสนอให้ยกเลิก พ.ร.บ.ว่าด้วยคอมมิวนิสต์ รัฐสภารับรองด้วยเสียง 57 ต่อ 47 จากนั้นประเสริฐ ทรัพย์สุนทรก็เข้าร่วมพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ต่อมาแยกออกจากพรรคเพราะความเห็นต่างและถูกจับในปี พ.ศ.2503 ในช่วงนี้ได้จัดตั้งหน่วยศึกษาการเมืองขึ้นหน่วยแรกที่ตลาดบ้านส้อง ตำบลเวียงสระ อำเภอนาสาร และขยายไปสู่คนในชุมชนอื่นๆ หลายหมู่บ้าน หลายตำบลในอำเภอบ้านนาสาร อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอบุพผิน และอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ชุมชนที่ขยายได้รวดเร็วและมากที่สุดคือบ้านคลองแม่เต่า และบ้านควนเนียง ตำบลพรุพี ที่มีนายประสิทธิ์ เทียนศิริ และสิน เดิมหลิม ซึ่งได้รับการช่วยเหลือจากญวนอพยพในตลาดพรุพี ความเคลื่อนไหวได้ขยายไปเรื่อยๆ โดยมีจุดหลักที่อำเภอนาสาร ในตำบลพรุพี และตำบลเวียงสระ และนครศรีธรรมราช ตำบลพิปูน อำเภอฉวาง³⁰¹

เหตุการณ์ความขัดแย้งในชุมชนบ้านช่องข้างเกิดขึ้นจากปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประมาณปี พ.ศ.2504 ประกาศให้บริเวณบ้านช่องข้างเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติทำให้เกิดความบาดหมางขึ้นในชุมชน เมื่อคนในชุมชนมองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกลไกรัฐ และเมื่อผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ซึ่งเป็นเครือข่ายของคนในชุมชนออกมาเคลื่อนไหว จึงเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมอย่างง่ายตาย โดยถือเอาเสียงปืนแตกในวันที่ 11 ตุลาคม 2508 เป็นอนุสรณ์ตั้งชื่อค่าย 508 บ้านช่องข้างเป็นค่ายแรกในสุราษฎร์ธานีและเติบโตอย่างรวดเร็วภายใต้ระบบเครือข่าย และเข้าป่ามากขึ้นเมื่อถูกเจ้าหน้าที่ใส่ร้ายว่าฝึกฝึคอมมิวนิสต์ หลายคนถูกสังหารในข้อหาคอมมิวนิสต์ บางคนโดนรังแกถูกจับมัดกับต้นไม้และซ้อมอย่างหนัก และหลายคนถูกจับและหายสาบสูญไป นอกจากนั้นยังแสดงพฤติกรรมน่ารังเกียจเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาแล้วถ่ายใส่ครกที่คนในชุมชนใช้ตำข้าว ต้องอดทนเป็นเวลานานพฤติกรรมต่างๆ อย่างอดสูใจ สูญเสียทั้งชีวิตและความไม่ปลอดภัย³⁰² รวมกับนโยบาย “3 เรียบ” ของจอมพลประภาส จารุเสถียร คือ ปล้น เรียบ เผาเรียบ และฆ่าเรียบ ที่ต้องการปราบปรามให้สิ้นซากภายใน 3 เดือน ยิ่งผลักดันให้คนในชุมชนเข้าป่ามากยิ่งขึ้น และขยายเกิดค่ายต่างๆเพิ่มมากขึ้นทั้งในสุราษฎร์ธานีและจังหวัดอื่นแทบทั่วภาคใต้

³⁰¹ (สุนีย์ ทองไช้ สารูป ฤทธิชู, 2543) *โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมชุมชนที่มีข้างภาคใต้ตอนบน ชุมชนกรณีศึกษา : บ้านช่องข้าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี* ตามรอยข้างแลได้ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย 2543 หน้า 131-132

³⁰² สัมภาษณ์นายเตียน สมพิศ 7 มีนาคม 2542 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิชู และสุนีย์ ทองไช้ อ้างแล้ว หน้า

และค่าย 508 บ้านช่องช้าง ถือเป็นค่ายใหญ่ที่สำคัญมากของพรรคในภาคใต้หรือ “รังคอมมิวนิสต์”³⁰³ ชุมชนบ้านช่องช้างรวมทั้งชุมชนอื่นๆ โดยรอบในพื้นที่ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายภาครัฐทางการทหารและการเมือง และจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ปี พ.ศ.2508 จนถึงช่องช้างแตกในปี พ.ศ.2525

“บ้านช่องช้าง” เป็นชุมชนที่มีประวัติการต่อสู้ทางการเมืองอย่างโหดเหี้ยมแห่งหนึ่งในสุราษฎร์ธานี มี 3 หมู่บ้าน ในเขตรอยต่อ 2 อำเภอในตำบลบ้านส้อง อำเภอเวียงสระ อีก 2 หมู่บ้านอยู่ในตำบลพรุพิ และตำบลลำพูน อำเภอนาสาร³⁰⁴ บริเวณช่องช้างเป็นช่องระหว่างหุบเขาขนาดช้างเดินสะดวก เป็นทางเดินขึ้นลงของโขลงช้างระหว่างเทือกเขาบรรทัด(ทิวเขานครศรีธรรมราช) กับป่าฝั่งตะวันตกของแม่น้ำตาปี เป็นพื้นที่รอยต่อระหว่างสุราษฎร์ธานีกับนครศรีธรรมราช ชุมชนบ้านช่องช้างเป็นกลุ่มเครือญาติของสองจังหวัดดังกล่าว คือกลุ่มเครือญาติของเจ้าพระยานคร (น้อย) ต้นตระกูล ผนนคร ที่มีคนไทยเชื้อสายจีนรวมอยู่ด้วย คือกลุ่มเครือญาติจากตำบลพิปูน อำเภอฉวาง ของขุนพิปูน เปรมประดิษฐ์ ต้นตระกูลจงจิตร และกลุ่มเครือญาติจากบ้านนาสาร เวียงสระ และพระแสง ของขุนนาสารสารธร ต้นตระกูลหนูศรีแก้ว ทั้งคู่ต่างเป็นกำนันและเป็นเจ้าของคอกช้างใหญ่ ในอดีตสมัยบ้านป่าพื้นที่บริเวณนี้เป็นกรมช้างของเมืองนครศรีธรรมราช คือ กรมช้างขาวอยู่ฝั่งขวาแม่น้ำตาปีบริเวณเมืองเวียงสระ สำหรับควบคุมและฝึกช้างป่าที่จับได้ในแถบลุ่มน้ำตาปี กรมช้างซ้ายอยู่ฝั่งซ้ายของแม่น้ำตาปี สำหรับฝึกช้างที่ใช้ในตัวเมืองเพื่อรักษาตัวเมืองนครศรีธรรมราช และกรมช้างกลางอยู่บริเวณช้างกลางในปัจจุบัน สำหรับควบคุมและฝึกช้างใน 4 หัวเมือง คือ เมืองพิปูน เมืองกะเปียด เมืองละอาย และเมืองหลักช้าง กรมช้างกลางถือเป็นกำลังหลักของเมืองในสมัยพระเจ้ายานคร (น้อย) ปกครองเมืองนครศรีธรรมราช (พ.ศ.2354-2382)³⁰⁵

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเติบโตขยายใหญ่ขึ้นหลังเหตุการณ์ ตุลาคม 2519 มีนักศึกษาเข้าป่าจำนวนมาก “การขึ้นเขาทางภาคใต้ดูเหมือนง่ายตายที่สุด อย่างที่สุราษฎร์ธานี ผู้จะเข้าป่ามักได้รับคำสั่งให้เดินทางโดยรถไฟ ปลายทางสถานีบ้านนาสาร ลงจากรถแล้วให้สังเกตเด็กขายวิทยาราวสิบสองปี หัวกระเป๋าสี ผิวปากเพลง"บ้านเกิดเมืองนอน"ให้เดินตามไปจนเจอรถกระบะ สี...ยี่ห้อ...ตามที่นัดหมาย ค่อยบอกรหัสติดต่อ”³⁰⁶ “เรียนนิติศาสตร์ รามฯ บ้านอยู่ลวน พุนพิน เป็นลูกผู้ใหญ่

³⁰³ สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชร้อ อ่างแก้ว หน้า 105 และหน้า 134

³⁰⁴ สุรัชย์ แซ่ตัน นักโทษประหารคนที่ 310 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชร้อ อ่างแก้ว หน้า 106

³⁰⁵ (สารูป ฤทธิ์ชู, 2553) *ประวัติศาสตร์ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมสุราษฎร์ธานีสมัยใหม่ กรณีศึกษาชุมชนช่องช้าง* ธารวัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 2553 หน้า 118-119

³⁰⁶ ศิลา โคมฉาย ปฏิบัติการเบาๆ 2540 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชร้อ อ่างแก้ว หน้า 140

...9 คน ผ่าเหล่า เข้าป่าตั้งแต่ปี 2519 ถึง 2528 รวม 13 ปี ออกจากป่าเมื่อ 1 มกราคม 2529 อยู่ฝ่ายมวลชน ฝ่ายผลิต งานมวลชนเป็นงานยาว ช่วยแนะนำ ทำงานพื้นที่เพชรบูรณ์ พนม ตรัง กระบี่ สุราษฎร์ ระนอง และพม่า เราต่างจากเจ้าหน้าที่ของรัฐ เราอ่อนน้อมถ่อมตน สุภาพ เรียบร้อย ช่วยเหลือซึ่งกันและกันในชนบท ต้องทำงานทุกเรื่อง ช่วยทำนา ทำไร่ ช่วยนวดข้าวให้ชาวบ้าน บางแห่งตั้งโรงเรียนสอนเด็ก ทุกคนไม่ใช่ศัตรู”³⁰⁷

ปี พ.ศ.2521 พรรคได้ตั้งโรงเรียนการเมืองขึ้นในค่ายหลักจังหวัดสุราษฎร์ธานี เห็นว่าการนำทั้งหมดเป็นของคนในท้องถิ่นภาคใต้ที่ยืนหยัดพึ่งตนเองทุกด้าน ทั้งด้านอาวุธ เศรษฐกิจ และการศึกษา โดยไม่ได้รับการสนับสนุนจากแนวหลังและศูนย์กลางพรรค³⁰⁸ และในปี พ.ศ.2522 ความขัดแย้งต่างๆ ทำให้ประเคียง ระฆังทอง นายหนังตะลุงชื่อดังผู้ที่สามารถเล่นหนังตะลุงได้ทั้งเขตที่ราบและป่าเขาเขตนครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี ขณะประจำเขตงาน ปี 5 ค่าย 508 ได้เขียนบทร้องโนราไปร้องเปิดแนวรบด้านวัฒนธรรม เรื่อง“หนีคอมฯ” เป็นเรื่องราวของพ่อกับลูกสาวหนีคอมมิวนิสต์แต่หนีไม่พ้น ดังข้อความตอนหนึ่งว่า

“ผมชาวสุราษฎร์ อยู่ตลาดพรุพี พ่อพวกคอมมิ หนีไปเขาคุนย
(พ่อ- ไปอีหมาถึงดับพายไปอยู่เขาคุนยกันดีหว่า พรุพีคอมมิเพ)
เขาคุนยคอมมิหนีไปพิปูน หนีมากะทูน เพราะพิปูนก็คอมมิ
(ไปเล่าตะอีหมาถึงที่พิปูนก็คอมมิ, ลูกสาว- ไปไหนเล่าพ่อ พ่อ-หนีพ่อ)
ตำบลกะทูนกะผมอยู่ไม่ได้ หมูคอมล้อมนาย...
ล้อมนายก็ผมต้องย้ายหนี... หือ...หือ
(พ่อ-ผคอมล้อมนายเล่า กับฉานไม่ใช่หมันทำไหร
แต่ไปเล่า ตะอีหมาถึงอย่าอยู่เลย,
ลูกสาว- หนีไปไหนเล่าพ่อ เมื่อกะคอมทั้งเพนแล้วนี่พ่อ)
หนีไปบ้านล้อง เหนือคลองบายดี ทำไรหลายปี...
หลายปี พ่อคอมมิหนีเลย
(ทำพายตะอีหมาถึง คอมมิเล่า, ลูกสาว- แล้วหนีเล่าเฮ้อพ่อ
พ่อ- หนีเล่า แล้วหนีไปไหนเล่าพ่อ, พ่อ- ไปเพ้อ)
หนีจากเหนือคลองกะมาอยู่ช่องช้าง

³⁰⁷ สัมภาษณ์นายธีรพงศ์ พรวิเศษ อายุ 64 ปี ทำสวนปาล์ม บ้านเลขที่ 37 หมู่ที่ 3 บ้านปลายดาน ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 26 ธันวาคม 2558

³⁰⁸ สารูป ฤทธิชัย และสุนีย์ ทองไชรั ทองไชรั อ่างแล้ว หน้า 146

ผมทำงานจ้างตัดยางลุงเฉย และลุงเห...เหอ...เหอ...

(ลับมีกตะอิหมาถึง ตัดหยางลุงเฉย

ลูกสาว- ล่าอ้อยู่ได้แล้วนะพ่อนะที่นี้หาไม่คอมแล้ว)

หมุคอมเต็มบ้านลูกหลานยายเคอยไม่อยู่แล้วเหวย

เพราะลุงเฉยก็คอม

(พ่อ- ลุงเฉยก็คอม ไปเล่าตะอิหมาถึงๆ)

ลูกสาว- ฮาย ชีคร้านอิหนี้แล้วนี่พ่อ เพ่อกะหนีไม่ใช่พัน คอมทั้งเพแล้วนิ)...³⁰⁹

ค่าย 508 บ้านช่องช้าง มีสุรชัย แซ่ด่าน ชาวปากพนัง นครศรีธรรมราช เป็นผู้นำค่ายระหว่างปี พ.ศ.2522-2524 และเป็นผู้ถูกข้อหาคดีปล้นรถไฟที่พรุพี มองว่าชาวบ้านช่องช้างมีความรู้สึกเป็นปฏิปักษ์อย่างรุนแรงกับกลไกรัฐตามความคิดและสัญชาตญาณเกี่ยวกับผลประโยชน์เฉพาะหน้า ไม่ใช่เรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง แต่เพราะคนในชุมชนอยู่กันด้วยความลำบาก เกิดความเสี่ยงทั้งชีวิตและทรัพย์สิน เวลาไปซื้อของในตลาด ถูกคนของทางการริบข้าวของทั้งหมด ถูกนำตัวไปสอบสวนอบรมในค่ายทหารก็คือติดคุกโดยไม่ผ่านกระบวนการยุติธรรมคราวละ 7-15 วัน การขนส่งในตลาดค้าขนส่งจึงแพงมาก รถเครื่องรับจ้างจากบ้านช่องช้างไปตลาดพรุพีระยะทาง 4 กิโลเมตร คนละ 15 บาท ค่าบรรทุกยางพารา กิโลกรัมละ 1 บาท ค่าข้าวสารกระสอบละ 100 บาท ซึ่งก็หาคนรับบรรทุกยาก เด็กๆ ในวัยเรียน 60-70 คนไม่มีที่เรียนหนังสือ เนื่องจากโรงเรียนบ้านช่องช้างถูกสั่งปิดตั้งแต่ปี พ.ศ.2518³¹⁰

“อยากขึ้นเขาตั้งแต่ยังเรียนไม่จบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพราะถูกกดดันจากความยากลำบากที่ไม่ได้อยู่กับครอบครัว เนื่องจากต่างขึ้นเขากันหมด เมื่อจบชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก็ได้ขึ้นเขาในปี 2519 และเรียนเพิ่มเติมอยู่ 2 ปี ณ ค่าย 508 แล้วได้รับมอบหมายพร้อมสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย จำนวน 60 คน ให้เดินป่าเป็นกำลังติดอาวุธเดินทางตามแนวเทือกเขาบรรทัดไปจังหวัดพัทลุง ใช้เวลา 45 วัน โดยเดินประมาณ 30 วัน พัก 15 วัน มีเสบียงพร้อม... ได้ปฏิบัติงานบริเวณรอยตะเข็บต่อจังหวัดพัทลุง-ตรัง-สตูล อยู่ 2 ปี...”³¹¹

³⁰⁹ พคท.สุราษฎร์ฯขยายมวลชนโหมเสียงปืนแตก ไฟลามทุ่ง ฉบับอนุสรณ์สถานบ้านช่องช้าง สุราษฎร์ธานี อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ อ่างแล้ว หน้า 144-145

³¹⁰ สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ อ่างแล้ว หน้า 147-153

³¹¹ สัมภาษณ์นายสุพัฒน์ สมพิศ 6-7 มิถุนายน 2542 อ้างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไธร์ อ่างแล้ว

ในสมัยที่เรียกว่า “ถีบลงเขาเผาหลงถ้ง” ที่จังหวัดพัทลุงบริเวณรอยตะเข็บต่อจังหวัดพัทลุง-ตรัง-สตูล มีหลายค่าย ตนเองพร้อมพี่ชายอยู่ค่าย 842 ได้กำจัดการกักขังผู้บงการกรณีถ้งแดงจำนวน 3,008 ศพ ...มีการจับเอาบุคคลที่ป้องกันตัวเองไม่ได้ลงในถ้ง แล้วใช้น้ำมันเบนซินประมาณ 2 ลิตรราดและเผา โดยใช้เสียงจากเครื่องยนต์กลบเสียง บางครั้งนำคนสองคนผูกมือและขาบังคับให้รับสารภาพ หากไม่รับจะใช้รถยนต์ลากดึงจนตัวขาดออกจากกัน ผู้ที่ถูกกรณีเหล่านี้มักเป็นคนที่ไม่รู้เรื่อง ผู้ที่รู้เรื่องมักจะหนีทัน...กรณีจังหวัดสุราษฎร์ธานีมี 3 แบบ คือ ถีบลงเขา โดยผ่านทางรถจับคนขึ้นเครื่องบินแล้วถีบลงเขาเช่นเดียวกับวิธีหนึ่งของทางพัทลุงวิธีนี้มีผู้รอดตายเพราะติดค้างบนป่าไม้ แบบที่สองใช้รถอี เอ็ม ซี เหยียบ และแบบที่สามเรียกว่า เหยียบหลุม โดยจับผู้ต้องสงสัยเป็นคอมมิวนิสต์ไปล้อมคอกไว้ด้วยลวดหนาม ภายในคอกมีหลุม ตกกลางคืนใช้ผ้าปิดตาแล้วให้เดินเวียน หากผู้ใดพลัดตกลงหลุมจะถูกกระเทีบบจนบอบช้ำถึงตาย”³¹²

เมื่อเหตุการณ์ความขัดแย้งรุนแรงมากขึ้นเมื่อทั้งสองฝ่ายต่างไม่ยอม มีการปะทะอย่างดุเดือด และตอบโต้ด้วยการวางระเบิด เผาสถานที่ราชการ ยึดขบวนรถไฟ และยิงเจ้าหน้าที่บ้านเมือง “พ่อเป็นตำรวจชาวสงขลา แต่งงานย้ายมาอยู่กับแม่เป็นครูชาวบ้านล่อง เวียงสระ พ่อถูกโหมคอมฯ ยิงตายขณะขับรถเครื่องทุกน้องสาวสองคนยังเล็กผ่านป่ายาง(สวนยางพารา) รถล้มน้องสองคนพลัดแต่ไม่เป็นหริย พ่อพาน้องไปเขา(ช่อน) ที่พงหญ้า แล้วล่อให้โหมคอมฯไปอีกทาง พวกมันตามมายิงพ่อฆ่าตายคาที่ เขาเตือนพ่อแล้วว่าอย่าไปทางนั้นไม่ปลอดภัย แต่พ่อบอกว่าไม่พริอเพราะพ่อไม่ได้ทำหริยใคร พอญาติได้ยินเสียงปืนแหบตามหาพ่อ แต่ไม่ทัน ไปถึงเห็นน้องสองคนยังไม่รู้สาหรี่ยออกจากพงหญ้าถอดร่างพ่อ หลังจากนั้นคนที่ฆ่าพ่อซึ่งก็เป็นคนรู้จักในหมู่บ้านเดียวกันก็ถูกทหารยิงตาย พ่อ น้องสาวโตเข้าโรงเรียนประถมที่บ้านล่องเรียนห้องเดียวกับลูกคนที่ยิงพ่อ พ่อเห็นเท่านั้นน้องวิ่งเข้าใส่ร้องโกน(ตะโกน)ว่า “พ่อมึงยิงพ่อกู” แล้วเข้าไปชะ(กระชาก)ผม ครูจับแยกไม่ทัน ต่อยกันอืดสุด แม่ต้องให้ย้ายโรงเรียน”³¹³

ปี พ.ศ.2523 มีความขัดแย้งรุนแรงในขบวนการปฏิวัติของคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และมีข่าวออกมาจากพรรคในภาคใต้ว่า ภาคใต้มีกำลังติดอาวุธสูงสุด ประมาณกว่า 4,000 คน เคลื่อนไหวอยู่ในพื้นที่ชุมพร ไปถึงสงขลาและสตูล ยกเว้นจังหวัดชายแดนใต้ จากนั้นต้นปี พ.ศ.2524 ค่าย 508 จากสมาชิกมากที่สุด 300-400 คน ได้สลายไปเหลือไม่ถึง 50 คน และมีข่าวใหญ่ทางหนังสือพิมพ์ว่า สุรชัย แซ่ด่าน ถูกทหารจับกุมขณะเข้าพบผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานีเมื่อวันที่ 28 มิถุนายน

³¹² สัมภาษณ์นางผิน สมพิศ 6-7 มีนาคม 2542 และนายวิโรจน์ ทองบุญชู 7 มีนาคม 2542 อ้างถึงในสารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชร์ อ้างแล้ว หน้า 156

³¹³ สัมภาษณ์นางสาวถิรนนท์ ขาดิกระพันธ์ อายุ 41 ปี ฐุรกิจส่วนตัว ตำบลบ้านล่อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 15 เมษายน 2560

2524 ซึ่งก่อนหน้านั้นมีข่าวว่าจะมอบตัว กันยายนในปีเดียวกัน มีการสัมมนาข้าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และชุมพร ขึ้นที่โรงเรียนสุราษฎร์ธานี เพื่อทำความเข้าใจนโยบายการต่อสู้เพื่อเอาชนะคอมมิวนิสต์ สำหรับจังหวัดสุราษฎร์ธานีได้จำแนกพื้นที่ตามลำดับความรุนแรงออกเป็น 3 ระดับ ดังนี้ ระดับที่ 1 พื้นที่สีแดง ได้แก่ อำเภอบ้านนาสาร อำเภอเวียงสระ อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา อำเภอ พนม และกิ่งอำเภอชัยบุรี ระดับที่ 2 พื้นที่สีชมพู ได้แก่ อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอพุนพิน(บางตำบล) อำเภอคีรีรัฐนิคม อำเภอบ้านตาขุน อำเภอดอนสัก และกิ่งอำเภอบ้านนาเดิม และระดับที่ 3 พื้นที่สีขาว ได้แก่ อำเภอท่าฉาง อำเภอไชยา อำเภอท่าชนะ อำเภอเกาะสมุย และอำเภอเมือง³¹⁴

ปลายปี พ.ศ. 2524 ถึงต้นปี พ.ศ.2525 กองทัพภาคที่ 4 ภายใต้นโยบายได้ร่วมมือเน้นยุทธวิธีการเมืองนำการทหาร ได้ใช้กำลังทหารจำนวนมากเข้าตีและยึดค่าย 508 บ้านช่องช้าง ค่าย 357 อำเภอ เวียงสระ ค่าย 511 อำเภอกาญจนดิษฐ์ และค่าย 512 อำเภอเคียนซา ได้สำเร็จ สำหรับบ้านช่องช้างถูกเผาทั้งหมดบ้าน เรียกว่า “ช่องช้างแตก” เมื่อวันที่ 25 กุมภาพันธ์ 2525 เล่ากันว่าก่อนช่องช้างแตกมี สหายศรี หรือชำนาญ บรรจงเกลี้ยง ชาวปากพองเป็นผู้นำค่าย 508³¹⁵ ในเวลาต่อมาโครงการของกระทรวงกลาโหมมอบบ้านให้บ้านช่องช้าง 200 กว่าหลัง และให้วัสดุหลังละไม่เกิน 15,000 บาท พร้อมทั้งดินทำกินครัวละ 15 ไร่ มีเรื่องเล่าขานเป็นตำนานหลังช่องช้างแตกสืบมาและมีผู้ตั้งข้อสังเกตว่า “ช่องช้างแตก ไม่ใช่เขตปลดปล่อยแตก เพราะที่นั่นไม่มีการ สร้างอำนาจรัฐ อย่างเปิดเผย ในทางความเป็นจริง มันเป็นเพียงการหดแคบของฐานที่มั่นทางการทหารเท่านั้น ซึ่งโดยธรรมชาติแล้วมันย่อมจะยึดจะหดได้เป็นธรรมชาติของการเปรียบเทียบกำลังชั่วคราว...ฐาน ที่มั่น...อยู่ที่ใจคน”³¹⁶ หลังจากบ้านช่องช้างถูกเผาทั้งหมดบ้านไม่ครบหนึ่งเดือน วันที่ 19 มีนาคม ศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานีก็ถูกวางระเบิดได้รับความเสียหายทั้งหมด

ในหนังสือ สุราษฎร์ธานี มีผู้รวบรวมความเสียหายบางส่วนช่วงปี พ.ศ.2518-2522 พบว่ามีผู้บาดเจ็บรวมทั้งหมด 247 คน และผู้เสียชีวิต 171 ราย ในจำนวนนั้นมีราษฎร 31 ราย เจ้าหน้าที่ 98 ราย และผกค. 42 ราย³¹⁷ ในจำนวนผู้เสียชีวิตมีหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต รวมอยู่ด้วย (ต่อมาได้รับพระราชทานนามเป็นพระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวิภาวดีรังสิต)

³¹⁴ สารูป ฤทธิชู และสุนีย์ ทองไชรั อ่างแก้ว หน้า 151-153

³¹⁵ สารูป ฤทธิชู และสุนีย์ ทองไชรั อ่างแก้ว หน้า 153-154

³¹⁶ พ.เมืองชมพู อดีตกรรมการกลางและกรรมการเมือง พคท. อ้างถึงใน สารูป ฤทธิชู และสุนีย์ ทองไชรั อ่างแก้ว หน้า 154

³¹⁷ (สมเชื้อ ทัพย์วงศ์ศรีและสำราญ เพชรรัตน์, 2527) การปกครองและการเมือง สุราษฎร์ธานี 2527 หน้า 45-46

“...เสด็จแทนพระองค์ตั้งแต่ปี พ.ศ.2510 เพื่อไปเยี่ยมราษฎรในถิ่นทุรกันดารในภาคใต้ พร้อม กับหน่วยพระราชทานประกอบด้วยแพทย์ พยาบาล หยูกยา ข้าวสาร อาหารแห้ง ฯลฯ... สมัยนั้นยัง ไม่มีเครื่องบินไปลงที่สุราษฎร์ธานี ต้องเดินทางไปโดยรถไฟ หลายอำเภอที่แม่เสด็จก็ยังไม่มียาน หนทาง ต้องใช้เรือหางยาวเป็นพาหนะหลัก ล่องไปตามแม่น้ำลำคลอง บางครั้งแม่ต้องเกาะหลัง มอเตอร์ไซด์ไปหรือขี่ช้างก็เคย... ในที่ห่างไกลความเจริญ ท่านต้องบรรทมในสถานอนาถ โรงเรียน หรือบางครั้งในบ้านของชาวบ้าน..เมื่อวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2520 เมื่อแม่เสด็จแทนพระองค์ไปเยี่ยม บำรุงขวัญทหาร ตำรวจตระเวนชายแดน และประชาชนที่อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระหว่างทางทรงได้รับรายงานว่ามีตำรวจตระเวนชายแดน 2 นายถูกกับระเบิดได้รับบาดเจ็บสาหัส ท่านจึงสั่งให้นักบินเฮลิคอปเตอร์ร่อนลงที่บ้านเหนือคลอง เพื่อไปปรับนายตำรวจตระเวนชายแดนที่ บาดเจ็บเพื่อนำไปส่งโรงพยาบาล ผู้ก่อการร้ายได้ระดมยิงเฮลิคอปเตอร์และกระสุนได้ทะลุเข้ามาถูกแม่ ของ ข้าพเจ้าเป็นแผลฉกรรจ์ ทำให้สิ้นพระชนม์ที่ บ้านล้อง อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี”³¹⁸

นอกจากนั้นยังมีโกมล คีมทอง และรัตน สกุลไทย บัณฑิตหนุ่มสาวจากจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ถูกยิงเสียชีวิตเมื่อวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2514 ขณะอุทิศตัวเป็นครูเข้าไปตั้งโรงเรียนสอน หนังสือแก่เด็กในท้องถิ่นทุรกันดารที่บ้านล้อง จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยโกมล คีมทอง หลังเรียนจบ จากคณะครุศาสตร์ ตั้งใจจะเรียนต่อปริญญาโท แต่แล้วก็เปลี่ยนความคิดตัดสินใจไปสอนหนังสือเด็กๆ ที่บ้านล้อง เมื่อวันที่ 17 พฤษภาคม พ.ศ.2513 ด้วยกระเป๋าเสื้อผ้าใบเดียว แต่มีหนังสือถึง 4 ใบ และไปอยู่แบบง่ายๆ ในชุมชน ต่อมารัตน สกุลไทย หลังเรียนจบคณะอักษรศาสตร์ เกียรตินิยมอันดับ 2 และเป็นอาจารย์สอนภาษาอังกฤษ ที่คณะที่เรียนจบมา ต่อมาลาออกจากการเป็นอาจารย์เพื่อ เตรียมตัวไปเป็นอาสาสมัครสอนภาษาไทยให้กับหน่วยสันติภาพอเมริกันในเดือนเมษายน 2514 ที่ ฮาวาย สหรัฐอเมริกา มีโอกาสได้รู้จักและสนใจงานที่โกมลได้ริเริ่มทำ จึงเสนอตัวไปช่วยและไปเยี่ยมที่ โรงเรียนเหมืองห้วยในเขาช่วงปลายเดือนมกราคม 2514 หลังจากนั้นไม่นานทั้งคู่ก็ถูกยิงเสียชีวิต โดย ผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ออกมายอมรับว่าเป็นการเข้าใจผิดคิดว่าครูทั้งสองเป็นสายลับให้รัฐบาล³¹⁹

ด้วยปณิธานที่ว่า "จะขอเป็นครูตราบชั่วชีวิต" โกมล คีมทอง มองว่าโรงเรียนแต่เดิมเป็นแบบ สำเร็จรูป ออกแบบมาเพื่อบังคับใช้ทั่วประเทศเหมือนตัดเสื้อโหล ไม่ได้คำนึงถึงความเหมาะสม ความ

³¹⁸ หม่อมราชวงศ์ปรียานันทนา รัชสิต คำอภัยอนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระเทพวราจารย์ อดีต ผู้ช่วยเจ้าอาวาสวัดธรรมบุชาพระอารามหลวง ณ เมรุพิเศษวัดธรรมบุชา อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 เมษายน 2557

³¹⁹ (พจนกริช ไกรวรรณ, 2546) โกมล คีมทอง ครูของแผ่นดิน นิตยสารสารคดี ฉบับกุมภาพันธ์ 2546
เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คีมทอง

แตกต่างของปัญหาในแต่ละพื้นที่ และสภาพความเป็นอยู่ การประกอบอาชีพที่แตกต่างกัน เรื่องเหล่านี้ควรจัดในหลักสูตรการศึกษาแตกต่างกัน จึงตั้งโรงเรียนชุมชนชื่อโรงเรียนเหมืองห้วยในเขา ตำบลบ้านส้อง กิ่งอำเภอเวียงสระ เพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมและเป็นเจ้าของร่วมกัน ไม่เป็นเพียงสถานที่สอนให้อ่านออกเขียนได้อย่างเดียว แต่สอนเรื่องที่จำเป็นเกี่ยวกับบ้านของตัวเอง เรื่องวิชาชีพให้นักเรียนและคนในชุมชน เช่น การทำนา การทำสวนยาง การทำไร่ข้าวโพด สวนกาแฟ การเพาะเห็ดฟาง การปลูกไม้ผล หรือการเลี้ยงไก่ และการทำแปลงผักในโรงเรียน เพื่อเด็กจะได้รู้จักการทำงานร่วมกัน ร่วมมือร่วมแรง และรู้คุณค่าของการออกแรงขุดดิน เพื่อเด็กจะได้รู้สึกภาคภูมิใจในท้องถิ่น ไม่ดูถูกภูมิปัญญาที่บรรพบุรุษสร้างสมกันมา และให้การศึกษาแก่ผู้ใหญ่ในชุมชน³²⁰

นอกจากนั้นมีความคิดจะบรรจุศิลปะพื้นบ้านภาคใต้ เช่น หนังตะลุง โนรา เพลงบอก กลอนประเภทต่าง ๆ เพลงหนัง ลิเกป่า และคติชาวบ้าน เข้าไว้ในหลักสูตรของโรงเรียนชุมชนแห่งนี้ ผ่านผู้รู้ในท้องถิ่นมาถ่ายทอดให้แก่เด็ก ๆ ซึ่งเป็นลูกหลานในชุมชน เช่น ลุงเฉย ฉิมพลี สอนศิลปะและศีลธรรมด้วยการแต่งกายเสื้อผ้าชุดชวาวา และช่วยทำอุปกรณ์การสอนและวาดภาพ แต่หลังจากครูโกมลเสียชีวิต ลุงเฉยถูกให้ออกเพราะไม่มีวุฒิการศึกษา คือเรียนจบเพียงชั้นประถมศึกษา แม่เคยบวชเรียนจนสอบได้นักธรรมโท เคยเป็นทหารไปรบที่เชียงตุง เชียงราย เชียงขาบ การรำโนรา และร้องเพลงบอก³²¹

ลูกศิษย์ของครูโกมล คิมทอง เล่าบรรยากาศและความประทับใจสมัยที่ครูโกมลสอนหนังสือ และยังจำได้ดีว่าที่โรงเรียนเหมืองห้วยในเขามีนมให้เด็กดื่มตอนกลางวัน ขณะที่โรงเรียนอื่นไม่มี ไว้ดังนี้ “บ้านตั้งอยู่หน้าโรงเรียนเหมืองห้วยในเขา พ่อคือสุรินทร์ จันท์แก้ว เป็นบุคคลผู้หนึ่งซึ่งบริจาคที่ดินหลายไร่สำหรับสร้างโรงเรียน ...ไปส่งอาหารปิ่นโตให้กับครูโกมลและครูรัตนา วันละ 2 มื้อ ที่บ้านพักครู และเคยไปนอนเล่นที่ห้องพักของครูโกมลด้วย ครั้งหนึ่งครูเคยมอบรูปถ่ายสวมครุยรับปริญญาให้ใบหนึ่ง จึงรู้สึกประทับใจเพราะครูโกมลใจดี มีของอะไรก็เอามาให้กิน ไปไหนก็ชวนไปด้วย มักเอารูปต่างๆ ให้อวด ส่วนสภาพบ้านพักครูในสมัยนั้น เป็นบ้านไม้ 2 ชั้น ชั้นบนเป็นห้องพักของครูโกมล ข้างในไม่มีเตียง แต่มีหนังสือมาก ส่วนชั้นล่างมาเปิดเป็นห้องเรียนหลังจากครูเสียชีวิตแล้ว”³²²

³²⁰ จดหมายจากโกมล คิมทอง ถึงอาจารย์แถมสุข นุ่มนนท์ ฉบับวันที่ 20 กรกฎาคม 2513 อ้างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

³²¹ สัมภาษณ์นางแจ้ว ฉิมพลี อ้างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

³²² สัมภาษณ์นายสมยศ จันท์แก้ว อดีตเด็กนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 2 (ปี 2513) โรงเรียนบ้านพรุกระแซง อ้างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

“มีอะไรเธอก็ถามครูนะ ท่านบอกว่าการถามนี่คือความรู้ ไม่ต้องกลัวครู ท่านบอกว่า ถ้าเราเป็นคนที่มีตัว ฐานะ การคุยเราไม่ต้องกลัวครู แต่เราต้องเกรง แกบอกว่าการกลัวกับการเกรงมันผิดกัน ไม่เหมือนกัน ถ้ากลัว เราลนลาน ทำอะไรไม่ได้ แต่ถ้าเราเกรง เวลาทำอะไรเรากลับปรึกษา กล้าถาม กล้าพูด ท่านสอนอย่างนั้น ในตอนนั้น ท่านคงรู้ว่าพวกผมยังอ่านหนังสืออะไรไม่ค่อยได้จึงยังไม่มีหนังสือให้ พอมาช่วงหลัง ๆ พอเห็นว่าพวกผมอ่าน สะกดหนังสืออะไรได้บ้างแล้ว ท่านก็เอาหนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ เกี่ยวกับประเทศไทย ผมจะชอบมากๆ” และเมื่อครูโกมลพาเด็กๆ ออกมาเรียนนอกห้องเรียน “ท่านบอกว่าแสงแดดตอนเช้านี้มันมีประโยชน์ มันจะช่วยบำรุงกระดูกอะไรผมก็จำไม่ค่อยจะได้ ตอนนั่งคุยอย่างนั้น บางคนไปนั่งกอดเอาท่านบ้าง นั่งในตักท่านบ้าง ท่านก็จะแนะนำคำพูดอะไรยาก ๆ อย่าง ‘เงาะ’ สอนกันวันละคำสองคำ พอนักเรียนพูดได้ พรุ่งนี้ท่านก็จะเปลี่ยนอีก เอาอีกคำหนึ่งมา” “วันเสาร์อาทิตย์ผมจะหยุดโรงเรียน แต่โรงเรียนของครูโกมลจะเปิดสอน (จะหยุดเรียนในวันพระเต็มวัน วันโกนครึ่งวัน) บ้านผมก็อยู่แถวนั้น ผมก็เดินมาเที่ยว มาเกาะรั้วข้างโรงเรียน นั่งดูครูเขาสอนกัน ครูก็บอกว่า เธอไม่เรียนหนังสืออะไร เรียนครับ งั้นก็เข้ามานั่งข้างในสิ ผมก็เลยเข้ามานั่ง แล้วครูก็ว่า เอาหนังสือนี้อ่านให้นักเรียนของผมฟังด้วย ผมก็ลุกขึ้นยืนและก็อ่านตามหนังสือที่เขาเรียนกัน” “ครูโกมลชอบเดินไปเยี่ยมบ้านนักเรียน เดินครั้งหนึ่งระยะทางก็ 4-5 กิโลเมตร ครูสอนดี ไม่ตี พูดเพราะ ไม่ด่า ไม่ว่า นักเรียนส่วนมากเป็นเด็กยากจน ครูจะรับนักเรียนที่ยากจนก่อน ฉันทันไม่มีหลักฐาน ไม่มีสมุดบัตร ครูก็ให้เรียน ไม่ถือว่ากินข้าวจากบิณฑบาตเดียวกันได้ ไปค้างบ้านไหนใครก็รัก” “ผมรู้สึกรักและเทิดทูนครูโกมลอย่างแรง เพราะว่าเมื่อมานี้สภาพในสมัยนี้มันผิดกัน ครูโกมลเป็นคนที่มีรักศิษย์รักจริง ตั้งใจสอนจริง” “ครูยังอุ้มฉัน ยังหาขนมให้กินตอนนั้นฉันอายุห้าหกขวบ ครูใจดี รักเด็ก กินง่าย น้ำพริกไม่ใส่ปลาก็กินได้”³²³

ในเขตพื้นที่หมู่บ้านที่ไปอยู่เป็นพื้นที่อันตรายอยู่ในเขตปฏิบัติการของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ซึ่งครูโกมลก็รู้ดีแต่คิดว่าตนเองอยู่ด้วยความบริสุทธิ์ใจ ไม่เป็นพิษภัยแก่ใคร “ในช่วงเวลาที่ผมมาอยู่กรุงเทพฯ ๑๐ วัน มีการยิงกันตายวันละศพ รวมแล้ว ๘ ศพ ข่าวว่าคนยิงนั้นตำรวจคุ้มกันอยู่ด้วยซ้ำ และไม่มีการจับกุมแต่อย่างใด สถานที่ซึ่งอยู่ห่างจากกิ่งอำเภอไปไม่เท่าไร คนยิงก็รู้เห็นกันอยู่ แต่ไม่มีใครหาญเข้าแสดงตัวว่าเห็นคนยิง ผู้จัดการเหมืองห้วยในเขาอยู่ในสถานะที่น่าเวทนา มาก เพราะหวาดกลัวไม่น้อย อดที่จะสงสารไม่ได้ ชาวบ้านเองก็พรั่นพรึงอยู่เช่นกัน เวลาค้าคินจะไม่ค่อยออกเดิน งานศพของคนที่ยายเจ็บเหงา เพราะไม่มีคนกล้าไป พอคนหนึ่งตาย คนไปเยี่ยมศพถูกลอบยิงตาย คนไปเยี่ยมศพคนถูกลอบยิงตายกลับถูกลอบยิงอีก หลายซ้ำหลายซ้อนกันอยู่อย่างนี้จน

³²³ สัมภาษณ์นายถาวร หนูแก้ว นายมงคล หนูแก้ว สารภี ศรีนุ้ม นายสุทิน บุญเหลือ และไพลิน รายการย้อนรอยครูโกมล คิมทอง สถานีโทรทัศน์ไอทีวี วันที่ 20 กรกฎาคม 2544 อ้างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

เข็ดขยาดกันหมด เราสองคน (โกมลกับสมชาย) ก็อดหวาดตามคนอื่นไปด้วยไม่ได้ แต่ก็ยังเดินกลางค้ำ กลางคืนอยู่อย่างเดิม กลับบ้าน 5 ทุ่ม เทียงคืนประจำ คนในบ้านรับรองความปลอดภัยให้ เขาให้ คำนั่นว่าชีวิตครูเขารับรองเอง แต่จะไปเชื่ออะไรกันนัก ชีวิตที่นั่นอยู่ด้วยความรู้สึกที่เราบริสุทธิ์ใจและ ให้ความจริงใจต่อเขามากกว่า เราเชื่อมั่นอยู่ว่าเราไม่มีอะไรที่เป็นพิษและภัยกับใคร เราก็น่าจะไม่มีภัย ด้วย อีกอย่างหนึ่งก็ได้อาศัยความเชื่อในเรื่องกรรม ซึ่งถ้าได้เคยทำไม่ดีเอาไว้ ก็น่าที่จะได้รับการชดใช้ กันเสีย จะหลีกเลี่ยงกันอยู่ทำไม หรือหลีกเลี่ยงก็ไม่น่าจะเสี่ยงไปได้ อาศัยหลักยึดเสียอย่างนี้ ก็เลยไม่รู้ วิตกอะไรนัก”³²⁴

ต่อมาพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเกิดสงสัยในพฤติกรรมของครูโกมล คิดว่าเป็น สายลับปลอมตัวมาสืบราชการลับให้กองทัพบก และระวางว่าที่มายุ่งเป็นครูสอนหนังสือเด็กนักเรียน เพื่อติดตามพฤติกรรมชาวบ้าน จึงทำให้ครูโกมล คิมทอง ครูรัตนา สกุลไทย และเสรี ปรีชา คนนำทาง ถูกยิงเสียชีวิต ในวันที่ 22 กุมภาพันธ์ 2514

ท่านพุทธทาสภิกขุ แห่งวัดธารน้ำไหล เล่าให้คณะที่ไปร่วมงานย้อนรอย 20 ปี โกมล คิมทอง ฟังเมื่อต้นปี 2534 ความว่า “แรกเริ่มเดิมทีเดิยวนั้น เขาแวะมาที่นี้ทุกครั้งก่อนที่จะไปเข้าป่า มีเพื่อน สตรีมาคนหนึ่งด้วย ชื่อคุณรัตนา คุณโกมลก็มาคุยกับอาตมา เพื่อนสตรีนั้นก็ไปคุยกับคุณฉิน หงส์ส นันท์ อุบาลิกาแก่ ๆ ที่ทางเขตอุบลกาโน้น แล้วอาตมาก็คุยกับคุณฉินว่ามันยังงัยกันที่จะเข้าไป แสดงบทบาทในป่าอย่างนี้ สารภาพตรง ๆ ว่าเต็มไปด้วยความวิตกกังวล เป็นห่วงว่าจะเป็นอันตราย แต่เมื่อมองในแง่ที่ว่า โอ๊ย ! ช่างมันไม่มีใครจุดให้หยุดได้ ที่หยุดมันไม่มี ไม่มีทางที่จะเป็นไปได้ ก็เลย ไม่ได้แสดงความคิดเห็นในทางที่จะคัดค้านอย่างไร ได้แต่พูดไปตามประสาคนแก่ที่ไม่รู้อะไรมากมายว่า ระวัง ๆ เท่านั้นแหละ ระวังให้ดี ๆ ระวังให้สุขุมให้รอบคอบ คุณโกมลได้แวะมาที่นี้ไม่น้อยกว่า 4-5 ครั้ง แม้ประเดี๋ยวประด๋าวก็อุตสาหะแวะมาก่อนที่จะเข้าไปในป่า”³²⁵ และสุลักษณ์ ศิวรักษ์ กล่าวถึง รัตนา สกุลไทย ดังนี้ “แม้ข้าพเจ้าจะรู้จักเขาในระยะสั้น แต่ก็รู้ว่าเขาเป็นตัวของเขาเอง ยิ่งกว่าที่จะ ยอมให้ระบบหรือสังคมดูดกลืนเขาไป เขาต้องการค้นหาสาระหรือแก่นแท้ของชีวิต อาจจะมีทะเลหรือ พุดไม่เข้าหูคน แต่เขาเป็นคนที่มีความจริงใจเป็นอย่างมาก และในหลายกรณีเขาเป็นคนที่น่าสงสาร มาก เขาเป็นคนที่ยากนักที่สังคมไทยสมัยนี้จักพยายามเข้าใจ และเขาก็ไม่เข้าใจสังคมอันเหลวเลอะเฟะ

³²⁴ จดหมายจากโกมล คิมทอง ถึงอาจารย์สุลักษณ์ ศิวรักษ์ ฉบับวันที่ 7 ธันวาคม 2513 อ้างถึงใน พจน กริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

³²⁵ พุทธทาสภิกขุ อ้างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ้างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คิมทอง

พอนี้ด้วย เขาจะไปสวนโมกข์เพื่อจะไปแสวงหาสังขาร และเขาไปหาโกมลซึ่งเขาก็เพิ่งได้รู้จัก เพื่อไปปรับใช้เพื่อนมนุษย์ ทั้งนี้ก็เพื่อจะหาสาระให้แก่ชีวิต แต่แล้วก็ต้องไปจบชีวิตลงเสียก่อน”³²⁶

ภาพที่ 24 : ครูโกมล คีมทอง
(ภาพจากเว็บไซต์มูลนิธิโกมล คีมทอง)

เอกสารเรื่อง ความเป็นมาของโครงการผู้ร่วมพัฒนาชาติไทยพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ และเรื่องดับไฟใต้: ตอนพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยยุติการต่อสู้ สรุปลไว้ว่า เมื่อวันที่ 21 มกราคม พ.ศ. 2530 มีการจัดพิธีกระดูกเข้าบ้ว วัดไม้เรียบ อำเภอลำทะเมนชัย นครศรีธรรมราช พลเอกชวลิต ยงใจยุทธ ผู้บัญชาการทหารบกเป็นประธาน มีประชาชนเข้าร่วมงานประมาณ 20,000 คน³²⁷ ปี พ.ศ.2532 ดำเนินการติดต่อเจรจากับสมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ เริ่มเจรจาทันทีเป็นทางการในเดือนมกราคม พ.ศ. 2534 ที่เทือกเขาบรรทัด บ้านไถ่จ้งกระ ตำบลชุมพล อำเภอบึงนาราง จนเมื่อเดือนพฤศจิกายน ในปีเดียวกันมีการประชุมพรรคครั้งสุดท้าย ที่ศูนย์การนำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ บ้านปากดง ตำบลกรุงชิง อำเภอน้ำตึก นครศรีธรรมราช และต่อมาวันที่ 28 ธันวาคม 2534 สมาชิกพรรคภาคใต้ประกาศยุติการต่อสู้อย่างเป็นทางการที่จังหวัดพัทลุง ต่อมากองทัพภาคที่ 4 และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องจัดให้สมาชิกพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยจัดงานฉลองสันติภาพขึ้นในพื้นที่การต่อสู้ในอดีต เพื่อชี้แจงให้ประชาชนแนวร่วมและทางราชการทราบ สมาชิกระดับนำของพรรค 22 คน นำหนังสือประกาศยุติการต่อสู้

³²⁶ สลักขันธ์ ศิวรักษ์ อ่างถึงใน พจนกริช ไกรวรรณ อ่างแล้ว เว็บไซต์มูลนิธิโกมล คีมทอง

³²⁷ เอกสารส่วนบุคคลพันองวิจักรพันธ์ เรื่องทอง และสัมภาษณ์พระครูประดิษฐ์วรการ เจ้าอาวาสวัดไม้เรียบ 9 เมษายน 2542 อ่างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชว อ่างแล้ว หน้า 157

ถวายท่านพุทธทาสภิกขุ ที่สวนโมกขพลาราม ไชยา และพระบรมธาตุนครศรีธรรมราช และเมื่อวันที่ 21 กุมภาพันธ์ 2535 สมาชิกพรรคจำนวน 251 คน รายงานตัวพร้อมอาวุธเป็นผู้พัฒนาชาติไทย ณ ศาลากลางจังหวัด สุราษฎร์ธานีหลังใหม่ กองทัพภาคที่ 4 ถือเป็นการสลายกองกำลังติด อาวุธของ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้โดยสมบูรณ์ และมีการอบรม ฝึกอาชีพ ให้กลับไป ประกอบ อาชีพตามภูมิลำเนา ให้การช่วยเหลือจัดตั้งกองทุนสหกรณ์ และตั้งคณะกรรมการประสานช่วยเหลือผู้ มีคดีติดตัว รวม 77 คดี มีผู้ต้องหา 84 คน³²⁸

สำหรับข้อมูลเรื่องผู้เสียชีวิตกรณีถึงแดงจำนวน 3,008 ศพ ยังเป็นที่ถกเถียง นายทหารยศพัน โทจากกองทัพภาคที่ 4 มีพื้นเพอยู่จังหวัดพัทลุงบริเวณกรณีถึงแดงยอมรับข้อมูลนี้ แต่นายทหารฝ่าย การเมืองของกองทัพภาคที่ 4 แย้งว่าเป็นจำนวนผู้เสียชีวิตทั้งหมดในกรณีคอมมิวนิสต์ในจังหวัดพัทลุง นครศรีธรรมราช และสุราษฎร์ธานี มิใช่กรณีถึงแดงกรณีเดียว³²⁹

หนังสือประกายไฟลามทุ่ง ฉบับอนุสรณ์สถาน 3-4 เมษายน 2542 บ้านช่องช้าง จังหวัดสุ ราษฎร์ธานี รวบรวมรายชื่อผู้เสียชีวิตในเขตงานภาคใต้ตอนบนทั้งหมดได้ 548 ราย มีรายละเอียด ชัดเจนทั้งชื่อจัดตั้ง ชื่อ-นามสกุล สถานที่ ปีที่เสียชีวิต และอายุ และหมายเหตุอย่างไม่สมบูรณ์รอ ปรับปรุงจากผู้ให้ข้อมูลเพิ่มเติม โดยเขตงาน 508 บ้านช่องช้าง อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ ธานี มีผู้เสียชีวิตมากที่สุด 130 ราย เขตงาน 514 อำเภอเคียนซา และอำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุ ราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 33 ราย เขตงาน 519 อำเภอพนม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอำเภอพะโต๊ะ จังหวัดชุมพร มีผู้เสียชีวิต 28 ราย เขตงาน 511 อำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 38 ราย เขตงาน 523 อำเภอพระแสง และอำเภอชัยบุรี จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 44 ราย เขตงาน 357 อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอำเภอฉวางจังหวัดนครศรีธรรมราช มี ผู้เสียชีวิต 103 ราย เขตงาน ปี1 อำเภอกระพูน และอำเภอพิปูน จังหวัดนครศรีธรรมราช มีผู้เสียชีวิต 8 ราย เขตงานหน่วยงานพิเศษ 79 จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 2 ราย เขตงาน 180 อำเภอบ้าน นาสารและอำเภอเวียงสระ จังหวัด สุราษฎร์ธานี มีผู้เสียชีวิต 123 ราย และเขตงาน 520 จังหวัด กระบี่ มีผู้เสียชีวิต 39 ราย และ ณ อนุสรณ์สถานบ้านช่องช้าง ได้จารึกชื่อจัดตั้ง ชื่อและสกุลผู้เสียชีวิต พร้อมบทกวี ไว้ดังนี้

³²⁸ เอกสารส่วนบุคคลพันเอกวิจักรพันธ์ เรื่องทอง อ่างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชร์ อ่างแล้ว หน้า 158

³²⁹ สัมภาษณ์พันเอกวิจักรพันธ์ เรื่องทอง นครศรีธรรมราช 1 ตุลาคม 2542 อ่างถึงใน สารูป ฤทธิ์ชู และ สุนีย์ ทองไชร์ อ่างแล้ว หน้า 156-157

“ในอ้อมกอดแผ่นดินถิ่นภูเขา ที่ฝั่งร่างกลางลำน้ำแต่เก่าก่อน
 ดาวร้อยดวงสว่างลับกลับรังนอน จงพักผ่อนเถิดเพื่อนไม้เลื้อยลา
 ณ ที่รวมแหล่งมหาชลาลัย ณ ที่รวมผืนแผ่นดินและหินผา
 ณ ที่ยามดวงดาวพรวนภา จากครัทธามวลมหาประชาชน
 กว่าห้าร้อยดวงใจใสสงบ สละภพสิ้นไปในไพรสมณต์
 วีรกรรมฝากฝังไว้ในใจคน วีรชนมองคนกล้าประชาไท”³³⁰

ชุมชนเมืองพุนพิน พื้นที่ส่วนหนึ่งด้านทิศใต้ในตำบลกรูดและตำบลตะพานเป็นพื้นที่รอยต่อกับอำเภอเคียนซา (ถัดไปคืออำเภอพระแสง) และอำเภอบ้านนาเดิม (ถัดไปเป็นอำเภอบ้านนาสาร อำเภอเวียงสระ) ผู้คนในชุมชนได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวเช่นกัน และเป็นพื้นที่ปลายน้ำของแม่น้ำตาปี ก่อนไหลออกทะเลบริเวณอ่าวบ้านดอนที่ตำบลลิเล็ด ในช่วงที่ทางราชการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อย่างหนัก มีผู้ที่ไม่เกี่ยวข้อง ไม่รู้ชื่อไหนชื่อไหน เสียชีวิตจำนวนมาก คนในชุมชนพบศพลอยน้ำอยู่เป็นประจำ โดยเฉพาะบริเวณตลาดท่าข้ามพบเห็นกันบ่อยๆ วันไหนมีศพลอยน้ำมา คนจะวิ่งกันไปดู สร้างความสลดหดหู่ให้กับผู้ที่พบเห็นจนมีผู้แต่งเป็นเพลงร่ำว ดังนี้

“แถวท่าข้าม เรือมากมี คลองตาปี เรือล้นหลาม
 เหนือหรือใต้ ภัยคุกคาม สาวเขามาตามความเป็นจริง
 ให้เหนื่อยยากลำบากกาย จำเอาไว้ทั้งชายหญิง
 ลวงไปฆ่า แทงตึง เป็นความจริง สดพรรณา
 ทุกๆ ปี ฝึลอยน้ำ ผ่านท่าข้าม เขตสุขา
 หัวไม่มี ลอยน้ำมา อนิจจา น่าเศร้าใจ
 ทุกๆ ปี ฝึลอยน้ำ ผ่านท่าข้าม นับไม่ไหว
 ให้สลด หมดอาลัย เพราะมีภัย มาชิดแดน
 คอยเจ้าไม่ได้การ สาวท่าข้ามไม่รอแน่
 ท่าข้ามเราเขาก็ไม่แล ต้องลาน้อง แน่ลา ไปเวียดนาม...”³³¹

พลเอกหาญ ลีลาพันธ์ แม่ทัพภาคที่ 4 ผู้รับผิดชอบนโยบาย”ได้ร่มเย็น” มองว่าเหตุผลสำคัญที่พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย เลือกสุราษฎร์ธานีเป็นจุดกำเนิดของการก่อการร้ายของภาคใต้ที่เป็นศูนย์กลางการนำของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ เนื่องจากสุราษฎร์ธานีมี

³³⁰ สารูป ฤทธิ์ชู อ่างแล้ว 2553 หน้า 138-139

³³¹ นายไสว เทพเจริญ ชาววัดดอนกะถิน ตำบลท่าข้าม อำเภอบ้านนาเดิม อ่างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว หน้า 45-46

สภาพ ภูมิประเทศและภูมิอากาศที่เหมาะสม มีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ มีวัฒนธรรม ประเพณี และประวัติศาสตร์อันยาวนาน มีความเจริญด้านเศรษฐกิจ ตั้งอยู่เป็นจุดศูนย์กลางของ ภาคใต้แม้จะค่อนข้างไปทางตอนบนเล็กน้อย เป็นศูนย์กลางการคมนาคมทั้งทางน้ำ ทางถนน ทางรถไฟ และทางอากาศ ถ้าทำให้สุราษฎร์ธานีเย็นลงได้ เท่ากับทำให้ภาคใต้เย็นลงด้วย และให้เหตุผลว่าพรรค คอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย สาขาภาคใต้ เกิดจากอิทธิพล เผด็จการ และอำนาจมืดที่เกี่ยวข้อง เชื่อมโยงกันตั้งแต่ระดับชาติจนถึงระดับท้องถิ่น³³²

ขณะที่งานวิจัยในพื้นที่บ้านช่องช้างสรุปว่าหลายฝ่ายต่างยอมรับตรงกันว่าเหตุผลที่ชุมชนบ้าน ช่องช้างรวมทั้งชุมชนอื่นๆ ในภาคใต้เข้าไปอยู่กับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยนั้น เกิดจาก ความคับแค้นใจจากการถูกคุกคามจากอำนาจรัฐส่วนท้องถิ่น และการปราบปรามแบบเหี้ยมแหย โดยเฉพานโยบาย 3 เรียบ คือ ปล้นเรียบ เผาเรียบ และฆ่าเรียบของรัฐบาล ซึ่งเกิดจากความสัมพันธ์ ทางเครือญาติที่เหนียวแน่น โดยมองว่านักปฏิวัติในป่ากับมวลชนในพื้นที่ราบต่างสัมพันธ์และเกี่ยวพัน กันเหมือน “ปลากับน้ำ” สะท้อนได้จากคำขวัญของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ มีว่า “ไม่รบ นายไม่หายจน”³³³

5.3.2 การปกครองส่วนท้องถิ่น : องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.)

องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต.) เป็นหน่วยราชการส่วนท้องถิ่นมีฐานะเป็นนิติบุคคล ตั้งขึ้น ตามพระราชบัญญัติสภาตำบลและองค์การบริหารส่วนตำบล พ.ศ. 2537 มีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 2 มีนาคม 2538 และมีฉบับแก้ไขเพิ่มเติมในเวลาต่อมา การจัดตั้งองค์การบริหารส่วนตำบลเป็นมิติหนึ่ง ของความพยายามในการปฏิรูปการเมืองโดยการกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่น องค์การบริหารส่วนตำบล จึงมีความสำคัญต่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เพราะเป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีขนาดเล็กที่สุดที่มี ความใกล้ชิดกับประชาชนมากที่สุด โดยเฉพาะประชาชนในพื้นที่ชนบทที่ได้มีโอกาสในการปกครอง ตนเอง³³⁴

³³² (หาญ ลีลานนท์, 2527) บรรยายพิเศษ รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 ณ โรงแรมวังใต้ 20-23 มกราคม 2527 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี จัดพิมพ์ กันยายน 2533

³³³ สารูป ฤทธิ์ชู และสุนีย์ ทองไชรั อ่างแล้ว หน้า 161-162

³³⁴ (โกวิท พวงงาม) ประวัติและความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล สถาบันพระปกเกล้า

ชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งชุมชนท้องถิ่นภาคใต้จะให้ความสำคัญกับความเป็นเครือญาติเดียวกันเป็นอย่างมาก ด้วยความรัก ความเป็นญาติพี่น้อง ความเป็นพวกพ้องเดียวกัน ความชอบพอมที่มีต่อกันมายาวนาน จะส่งผลดีต่อความร่วมมือในงานพัฒนาต่างๆ ในชุมชน เช่น สร้างถนน ก็จะทำให้ความร่วมมือ เสียสละ รวมทั้งการบริจาคที่ดินให้ทันทีโดยไม่ต้องมีการเวรคืนที่ดิน ด้วยความชอบพอรักใคร่และด้วยวัฒนธรรม “นักเลง” ก็จะเสียสละให้ด้วยดีในทันที แต่如果不สนิทสนมกันหรือมีการข่มเหงน้ำใจกันก็จะไม่ชอบและไม่ให้ความร่วมมือในกิจกรรมต่างๆ ของชุมชน ดังนั้นการเลือกตั้งสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลโดยเฉพาะตำแหน่งนายกองค์การบริหารส่วนตำบลจึงมีความสำคัญมากและเป็นทางเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่นที่มีการแข่งขันสูงมากในชุมชน “การที่จะได้รับเลือกตั้งเป็นนายก อบต. ต้องมีปัจจัยทุกส่วนประสมกันเพื่อดึงจิตใจคนให้มาเลือกเรา ทั้งอำนาจบารมี ความรู้ความสามารถ เงินทอง และความดี ซึ่งความดีนี่แหละที่เป็นเรื่องสำคัญที่ต้องสร้างสมกันมาเป็นเวลานาน ตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ถ้าพ่อแม่เป็นคนดีก็มีผลอย่างมากที่คนจะเลือกรุ่นลูกจากความดีของพ่อแม่ นอกจากนั้นสมาชิกในครอบครัวและเครือญาติในตระกูลก็มีส่วนสำคัญด้วยเช่นกัน จะต้องไม่เบียดเบียนสร้างความเดือดร้อนให้ใคร กริยาวาจาและคำพูดต้องไม่สร้างให้ใครกระทบกระเทือนจิตใจ ตางค์(เงิน)ก็สำคัญ แต่ความดีที่สะสมมายาวนานต่อเนื่องสำคัญกว่าตางค์ เพราะสุดท้ายเราจะเลือกที่ความดี บางพื้นที่มีการแข่งขันสูง ใช้เงินเป็น 10 ล้าน และอาจจะไม่ได้รับเลือกด้วยซ้ำเพราะทำความดีไม่ต่อเนื่องหรือทำให้คนในชุมชนได้รับความเดือดร้อน แม้มีเงินทองมากก็ไม่ได้รับประกันว่าจะได้ตำแหน่ง ในขณะที่บางพื้นที่ อย่างตำบลศรีวิชัย ตำแหน่งนี้ไม่ต้องอาศัยเงินทองเลย แต่อาศัยการมีพวกพ้องและเครือญาติที่ยาวไกลของตระกูลฝ่ายพ่อ(กลุ่มมทอง) คือ ทิพย์บรรพต และขุนนิล และตระกูลฝ่ายแม่(นิจันพันศรี) คือ เหมือนมณี และพูนมาศ ซึ่งก็คือ 4-5 ตระกูลหลักในชุมชนศรีวิชัย และที่สำคัญอีกอย่างคือคุณงามความดีของพ่อแม่และคนในครอบครัวที่สะสมมาอย่างยาวนานต่อเนื่องและการไม่รังแกเบียดเบียนหรือสร้างความเดือดร้อนให้ใครในชุมชน จึงทำให้นายก อบต.ศรีวิชัยเป็นเพียงคนเดียวในชุมชนที่ได้รับเลือกตั้งติดต่อกัน 5 สมัยจนถึงปัจจุบัน”³³⁵ “อดีตนายอำเภอพุนพินเคยพูดว่า เขา (นายก อบต.ศรีวิชัย) ไม่ใช่คนดีที่สุด แต่ไม่มีใครดีเกินเขาแล้ว”³³⁶

ฉะนั้น การได้รับเลือกตั้งในการเมืองท้องถิ่นว่ายากแล้ว แต่การรักษาตำแหน่งให้ยาวนานยิ่งยากกว่า “คนได้สนใจการเมือง การเลือกตั้ง เราจะเลือกญาติ พี่น้อง พรรคพวก ผู้มีบุญคุณเคยช่วยเหลือกัน คนไม่คุ้นเคยเราจะไม่เลือก”³³⁷

³³⁵ สัมภาษณ์นายอมรรัตน์ ศรีไสว อ่างแล้ว 24 เมษายน 2559

³³⁶ สัมภาษณ์นายสำรวม กลุ่มมทอง อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

³³⁷ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

5.4 วัฒนธรรมด้านสังคม

ชุมชนเมืองพุนพินเกิดเหตุการณ์ความเปลี่ยนแปลงด้านสังคมในช่วง พ.ศ.2504-พ.ศ.2558 ที่สำคัญ ได้แก่ การเกิดเหตุการณ์อุทกภัยน้ำท่วมที่ทำให้ชุมชนได้รับความเดือดร้อน และการเกิดเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในร้านน้ำชาหรือเครือข่ายสภากาแพ

5.4.1 ภัยธรรมชาติ : น้ำท่วม

ตั้งแต่ปี พ.ศ.2504- พ.ศ.2558 ชุมชนเมืองพุนพินประสบอุทกภัยน้ำท่วมหนัก 3 ครั้ง คือ ครั้งที่หนึ่ง) ปี พ.ศ.2518 ครั้งที่สอง) ในปี พ.ศ.2531 และครั้งที่สาม) ปี พ.ศ.2554

พายุกระพัดถล่มภาคใต้ในวันที่ 19-25 พฤศจิกายน พ.ศ.2531 เกิดน้ำท่วมและดินโคลนถล่ม หมู่บ้านกระทุง อำเภอบ้านนาสาร อำเภอบ้านนาสาร อำเภอพิปูน หมู่บ้านคีรีวง อำเภอลานสกา อำเภอฉวาง ในจังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี จนมีผู้แต่งเป็นร้อยกรองบันทึกเหตุการณ์น้ำท่วมภาคใต้ โดยเฉพาะที่จังหวัดนครศรีธรรมราชและจังหวัดสุราษฎร์ธานี และบรรยายสภาพน้ำท่วม และบทรำพึงรำพันตอนหนึ่ง ดังนี้

“ทะเลป่ากลายเป็นทะเลโคลน
ไหลกระโจนโยนสายสูงลุคสอย
คนจมโคลนทรายทับร่างไร้ร่องรอย
ว่าใครคอยมือชูอยู่ตรงนี้
ติดบนบ้านน้ำก็โหมจะจมบ้าน
หนีชมชานขึ้นหลังคาชาลัน
ใครพลัดตกก็จใจช่วยไม่ทัน
เสียงป่าสนภูเขาลือเหมือนเคลื่อนทัพ”

“หวันเย็นเหอ
เย็นมาละห้อย
หุงข้าวหม้อน้อย
หุงแล้วจะกินกับใคร

คดข้าวไล่ชาม
 น้ำตานองลงมาหลามไหล
 หุงแล้วจะกินกับใคร
 หวันเย็นเวโลยห้อย เทอ..." (เพลงร้องเรือ-ของเก่า)³³⁸

ชุมชนภาคใต้เกิดภาวะฝนหลงฤดูขึ้นในวันที่ 27 มีนาคม-3 เมษายน 2554 (ปกติช่วงระหว่างเดือนมีนาคมถึงเดือนเมษายนเป็นช่วงฤดูร้อน) จากลมหนาวและความแห้งแล้งจากประเทศจีนพัดปกคลุมประเทศไทย ทำให้ประเทศไทยตอนบนมีอากาศหนาวเย็นและแห้งแล้ง แต่ภาคใต้กลับมีฝนตกชุกเพราะลมที่พัดผ่านอ่าว ไทยพัดพาเอาไอน้ำไปตกเป็นฝนทั่วภาคใต้ตั้งแต่ชุมพร ประมาณ 10 จังหวัด โดยเฉพาะสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา ซึ่งอยู่ฝั่งอ่าวไทยได้รับอิทธิพลของลมโดยตรง จึงเกิดน้ำท่วม ฉับพลัน น้ำป่าไหลหลาก และดินโคลนถล่ม กระแสน้ำที่เชี่ยวกรากได้ทำลายบ้านเรือน เรือกสวนไร่นา สัตว์เลี้ยง และถนนหนทาง สร้างความเสียหายต่อชีวิตและทรัพย์สินจำนวนมาก ในช่วง 2 สัปดาห์ที่คน ในชุมชนถูกตัดขาดจากภายนอก มีผู้เสียชีวิต 53 ราย (สุราษฎร์ธานี 10 ราย) เจ็บป่วยประมาณ 20,000 ราย บ้านเรือน วัดและสถานที่ราชการเสียหาย 5,000 หลัง เกษตรกรที่ปลูกพืชได้รับผลกระทบ 181,711 ราย พื้นที่การเกษตรเสียหาย 1,090,609 ไร่ เกษตรกรผู้เลี้ยงสัตว์ 118,877 ราย สัตว์เลี้ยงได้รับผลกระทบ 5,787,932 ตัว และเกษตรกรทำประมง 16,587 ราย เฉพาะสุราษฎร์ธานีมีการอพยพประชาชน 35651 คน ในพื้นที่อำเภอไชยา ศิริรัฐนิคม เวียงสระ พุนพิน ชัยบุรี และอำเภอเคียนซา³³⁹

ชุมชนเมืองพุนพินซึ่งเป็นพื้นที่ปลายน้ำของแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงประสบปัญหาน้ำท่วมครั้งนี้รุนแรงมากในรอบ 70 ปี³⁴⁰ ตำบลท่าขนอน อำเภอศรีรัฐนิคมมีระดับน้ำท่วมสูงประมาณ 13 เมตร วัดจากริมตลิ่งแม่น้ำพุมดวง อุทกภัยครั้งนั้นได้ส่งผลกระทบแก่ผู้อยู่อาศัยภายในบ้านรูปแบบใหม่

³³⁸ รัตนธาดา แก้วพรหม (นามปากกาของบุญเสริม แก้วพรหม) ชาวนครศรีธรรมราช หนังสือร้อยกรองขนาดยาว เรื่องปีโรงน้ำแดง ปักขีไต้มหาวิปโยค 2531 อ้างถึงใน (สมใจ สมคิด, 2542) สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ พ.ศ.2542 หน้า 4596-4597

³³⁹ ผู้จัดการออนไลน์ อ้างถึงใน (ถนอม พูนวงศ์, 2556) ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานี 2556 หน้า 6-8

³⁴⁰ พรุ้งนี้ที่พุนพิน มีที่พุนพิน 2555 หน้า 80

นี้เป็นอย่างมากบางครอบครัวต้องย้ายออกไปอยู่นอกพื้นที่เป็นการชั่วคราว และบางครอบครัวต้องย้ายมาอาศัยอยู่ภายในเรือนแพกเพื่อให้อยู่รอดผ่านวิกฤตการณ์ครั้งนี้³⁴¹

5.4.2 เครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคม

ระบบเครือญาติในชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งภาคใต้มีความผูกพันเหนียวแน่น แม้ปัจจุบันจะมีสำนวนว่า “คนตามบ้านนับญาติ คนในตลาดนับอัฐ”³⁴² เมื่อแนะนำให้รู้จักกับใครจะต้องบอกว่าเป็นลูกเต้า เหล่าใคร บ้านอยู่ไหน ปู่ย่าตาทอดชื่ออะไร และเมื่อมีงานพิธีต่างๆ ก็ไปความช่วยเหลือกัน เช่น งานบวช งานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ และงานศพ หรือกิจกรรมทางสังคมก็มี วัฒนธรรม “ข้าวหม้อแกงหม้อ” นำไปช่วยในการจัดกิจกรรมสาธารณประโยชน์ต่างๆ ในชุมชน เช่น พัฒนากนหนทาง ขุดลอกคูคลอง ปลูกต้นไม้ ปลูกสร้างศาลาริมทาง หรือการจัดงานบุญ ประเพณีต่างๆ ที่วัด ทุกครัวเรือนในชุมชนจะร่วมกันนำข้าวหม้อแกงหม้อไปเลี้ยงรับรองแขกที่มาร่วมงาน

5.4.2.1 เครือข่ายสภากาแฟ

“ร้านน้ำชา” เป็นแหล่งพบปะพูดคุยของชาวปักษ์ใต้ ในชุมชนทุกหมู่บ้านจะมีร้านน้ำชากาแฟแบบโบราณ คนท้องถิ่นเรียกเครื่องดื่มน้ำชา กาแฟ และโอวัลติน รวมทั้งหมดว่า “กินน้ำชา ร้านกาแฟ” ก็คือ “ร้านน้ำชา” และบางพื้นที่เรียกกาแฟว่า “โกปี” กินคู่กับ “กล้วยซ็อค” หรือ “จะโก้ย” ของคนสมัย ซึ่งก็คือปาตองโก ร้านน้ำชาในตลาดท่าข้ามเป็นที่รวมของคนจากทั่วทุกทิศทั้งในชุมชนเมืองพุนพินและชุมชนใกล้เคียง ตลาดท่าข้ามมีร้านน้ำชากาแฟแบบโบราณอยู่ 2 ร้าน นอกนั้นก็เป็นที่ร้านกาแฟของคนรุ่นใหม่อีก 2-3 ร้าน แต่ถ้าให้เก่าโบราณทั้งคนกินและคนขาย เปิดมาเป็นสิบปีมีลูกค้าแน่นตลอดต้องเป็นร้านของน้ำใจหรือสนใจ จันทวงศ์ “ร้านเปิดตั้งแต่ตีห้าจนถึงแปดโมงเช้าคนก็เริ่มเบาบาง หลังจากนั้นแต่ละคนจะแยกย้ายไปทำงาน ทำภารกิจส่วนตัว บางคนนั่งรถไฟมาจากท่าขนอน คีรีรัฐนิคม ระยะเวลาหลายสิบปีได้ออกจากบ้านตั้งแต่เช้าตรู่เพื่อมาพบปะพูดคุยกับเพื่อนฝูงคอกาแฟเดียวกันที่ท่าข้าม ทั้งๆที่สภากาแฟที่ตลาดท่าขนอนก็มี แต่เขาก็ชอบที่จะมาที่นี่ เพราะเป็นแหล่งรวมของข้อมูลข่าวสารจากผู้รู้ทุกสาขาอาชีพตั้งแต่หมอแผนโบราณ ข้าราชการบำนาญ อดีตนายธนาคาร

³⁴¹ (ธนสันต์ เทพรัตน์, 2558) เรือนแพก ภูมิปัญญาการอยู่อาศัยในพื้นที่น้ำหลากอำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี หน้าจั่ว ฉ. 12 2558 หน้า 134

³⁴² วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดสุราษฎร์ธานี 2542 หน้า

พ่อค้าหมูในตลาด เจ้าของสวนยาง สวนปาล์ม นายหน้าขายที่ดิน คนขับรถสองแถว จนถึงนายมือเบอร์(หอย) ”³⁴³

วัฒนธรรมการดื่มกาแฟมีอยู่ในทุกชุมชนหมู่บ้านเป็นแหล่งศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองทุกเรื่องในชุมชน ตั้งแต่เรื่องมโนสาเร่ไปจนถึงการเมืองระดับชาติ ชนิดรู้ลึก รู้จริง เรื่องราวในชุมชนและการติดตามจากวิทยุ โทรทัศน์ และหนังสือพิมพ์ ตั้งแต่ชาวบ้านเรื่องซุบซิบนิทา ลูกสาวบ้านนี้หนีตามลูกชายบ้านนั้นไป ลูกบ้านไหนติดยา บ้านไหนตั้งบ่อน ชาวงานบุญกุศล งานบวช ขึ้นบ้านใหม่ งานศพ ตลอดถึงเรียไรทำบุญอุทิศผ้าป่า หรือแจกบัตรแต่งงาน ไปถึงเรื่องเศรษฐกิจ ราคามะพร้าว ยางพาราและปาล์มน้ำมัน ข้าวของราคาแพง ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ การทำมาหากินฝืดเคือง จนถึงเรื่องเผด็จการเผด็จการเมือง และบรรยากาศการพูดคุยจะคึกคักมากยิ่งขึ้นช่วงใกล้วันหวยออกประเด็นการพูดคุยจะเน้นไปด้านความฝัน ตีเลขเด็ด และบรรยากาศจะซบเซาลงบ้างเล็กน้อยหลังวันหวยออกหนึ่งวัน จากนั้นก็จะกลับมาคึกคักเป็นปกติหมุนเวียนอยู่อย่างนี้

ภาพที่ 25 :ชาย-ชว ร้านน้ำชายามเช้าในตลาดท่าข้าม และวงน้ำชายามบ่ายในชุมชนลีเล็ด

CHULALONGKORN UNIVERSITY

³⁴³ สัมภาษณ์นางสมใจ จันทวงศ์ อายุ 54 ปี เจ้าของร้านกาแฟโบราณตลาดท่าข้าม บ้านเลขที่ 66 หมู่ที่ 3 บ้านท้ายควน ตำบลท่าข้าม อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

5.5 บทสรุป

“อดีตคนหลาด(ตลาด)ซื้อข้าวสารจากชานา ปัจจุบันชานาซื้อข้าวสารจากตลาด”³⁴⁴

“เมื่อเดินทางมาครั้งแรกผมคิดว่าพุนพินเป็นอำเภอเมือง เพราะมีสถานีรถไฟ สนามบิน และส่วนราชการอีกหลายแห่งที่รวมตัวกันอยู่ที่เมืองนี้ นอกจากนั้นยังมีภูมิประเทศที่สวยงาม มีประวัติศาสตร์และโบราณวัตถุที่สำคัญหลายแห่งที่น่าสนใจ...”³⁴⁵

บ้านเรือนสมัยใหม่ก่ออิฐฉาบปูนแบบตะวันตก มีช่องหน้าต่างถ่ายเทอากาศน้อย ทำให้บ้านร้อน อบอ้าว ต้องอาศัยพัดลมและเครื่องปรับอากาศทำให้สิ้นเปลืองพลังงานและเพิ่มค่าใช้จ่าย เนื่องจากไม้หายากและมีราคาแพง ทุกบ้านในชุมชนหุงข้าวด้วยเตาที่ทำขึ้นด้วยดินเหนียว หรือใช้ก้อนหิน ต่อมาเปลี่ยนเป็นเตา“อั้งเหลา”(อั้งโล่) สำหรับภาชนะในการหุงต้ม ได้แก่ หม้อดิน ต่อมาเปลี่ยนเป็นหม้อสังกะสี และกระทะ ใช้เชื้อเพลิงจากไม้ฟืนและถ่านทำจากกะลามะพร้าว เมล็ดแกของต้นโตนด นำมาเผาไฟ ปัจจุบันในท้องถิ่นยังคงหุงข้าวด้วยกระทะใบบัวขนาดใหญ่ในงานบุญต่างๆ ที่ต้องเลี้ยงดูแขกจำนวนมาก เช่น งานศพ และใช้ถ่านไม้ในการเผาศพ สำหรับแสงสว่างตอนกลางคืนได้จาก “ขี้ไต้” และต่อมาก็เป็นตะเกียงน้ำมันก๊าด คนท้องถิ่นเรียกว่า“เกียงคล็อก” สำหรับบ้านที่มีฐานะใช้ตะเกียงเจ้าพายุหรือตะเกียง “อืดดำ” และเครื่องจักรสานสำหรับใช้ต้กน้ำทำจากกาบหมาก คนท้องถิ่นเรียกว่า “หมาต้อ” เครื่องดื่มที่นิยมดื่มในชีวิตประจำวันได้แก่ “น้ำหม้อ” ถ้าเป็นพระสงฆ์ก็ถวาย “น้ำชุมเห็ด” และหากเป็นเครื่องดองของเมาก็นิยมดื่ม “น้ำหวานเมา” ชุมชนเมืองพุนพินมีงานประจำปีที่จัดขึ้นอย่างยิ่งใหญ่ 2 งาน คือ งานลากพระหรืองานชักพระ และงานคัดเลือกทหารเป็นงานที่ทุกคนตั้งตาคอยและต้องใช้เวลาเตรียมตัวนานเพื่อจะได้ร่วมงานนี้ โดยเฉพาะคนหนุ่มสาวส่วนกีฬาพื้นบ้านภาคใต้ที่มีเอกลักษณ์เป็นที่นิยมมากในชุมชนคือ การชกมวย ควายชน ปลายัด การเล่นสะบ้า การแข่งนก แต่ที่น่าสนใจและสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ได้แก่ การแข่งเรือยาว และการชนไก่ ซึ่งได้รับความนิยมแพร่หลายพอกับวัวชน และการเล่นพื้นบ้านของเด็กแม้จะค่อยๆ เลือนหายไป แต่เป็นภูมิปัญญาความคิดอันชาญฉลาดในการดัดแปลงวัสดุธรรมชาติในท้องถิ่นมาประดิษฐ์ เป็นของเล่น เช่น นำซังข้าวหลังการเก็บเกี่ยวในนาข้าวมาทำ “ปี่” นำเมล็ดยางพารามาทำ “ชักลูกยาง” หรือนำ “พริก” (กะลามะพร้าว) มาเจาะรูผูกเชือกเดิน “กูปัก” มหรสพพื้นบ้าน ทั้งหนังตะลุง มโนราห์ และลิเกป่า ไม่เพียงให้ความสุข ความบันเทิงเท่านั้น แต่ยังช่วยเปิดโลกทัศน์ให้กว้างขึ้น ทำให้ชุมชนได้รับรู้ข่าวสารต่างๆ นอกจากนั้นก็มีความบันเทิงสมัยใหม่อย่างหนังกลางแปลง ที่เป็นที่ชื่นชอบในชุมชน ซึ่ง

³⁴⁴ สัมภาษณ์นายเรือย เผือกคง อ่างแล้ว 5 มกราคม 2559

³⁴⁵ (วีรวุฒน์ วรรณศิริ, 2543) ผู้อำนวยการโรงเรียนโปลีเทคนิคสุราษฎร์ธานี พุนพิน หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ 2543

เป็นบรรยากาศความอบอุ่นที่เต็มไปด้วยรอยยิ้มความสุขของครอบครัวที่อุ้มลูกจูงหลานดูหนังร่วมกัน ภาพบรรยากาศหนังกลางแปลงค่อยๆ หายไปเมื่อมีไฟฟ้าเข้าถึงหมู่บ้าน และแต่ละครัวเรือนมีโทรทัศน์

เมื่อมีถนนตัดเข้ามาในชุมชน การคมนาคมสัญจรทางน้ำก็ค่อยๆ ลดน้อยลง จนปัจจุบันเส้นทางน้ำ ในลุ่มน้ำตาปี-พุมดวงบางพื้นที่ตื้นเขิน โดยเฉพาะช่วงหน้าแล้งเดือนเมษายน ระดับน้ำในแม่น้ำพุมดวง บางพื้นที่ลดต่ำลงระดับเข่า สามารถข้ามเดินไปฝั่งตรงข้ามได้ ปัจจุบันในแม่น้ำตาปีมีเรือวิ่งน้อยมาก และ บางแห่งก็มีการเลี้ยงปลาในกระชังทำให้น้ำเน่าเสียส่งกลิ่นเหม็น และมีขยะต่างๆ จำนวนมากทั้งขยะในครัวเรือนและขยะจากต้นไม้ใบไม้ที่ทับถมเป็นเวลานาน ส่วนการเดินทางระหว่างชุมชนเป็นการโดยสาร รถประจำทาง รถยนต์ส่วนตัว สำหรับการเดินทางต่างเมืองก็เป็นทางรถไฟและรถโดยสารปรับอากาศ คนท้องถิ่นเรียกว่า “รถทัวร์” ต่อมาก็มีการสร้างสนามบินพาณิชย์ขึ้นในชุมชนที่บ้านม่วงเรียง ตำบลหัวเตย ซึ่งเป็นสนามบินเก่าสมัยสงครามโลกครั้งที่ 2 ที่ญี่ปุ่นทิ้งไว้ให้ ชุมชน “หมู่ทอง” และ “หมู่เล” ที่อาศัยพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปี ประสบปัญหาน้ำท่วมทุกปีในเดือนสิบสองตามคำคนโบราณว่า “เดือนสิบเอ็ดน้ำนอง เดือนสิบสองน้ำท่วม” ทั้งน้ำทะเลหนุนและน้ำฝนในพื้นที่ แต่ถ้าปีไหนมีพายุพัดผ่านเข้ามาก็เกิดน้ำท่วมใหญ่เช่น ในปี พ.ศ.2518 พ.ศ.2531 และที่รุนแรงหนักสุดก็ปี พ.ศ.2554 ที่ชุมชนเมืองพุนพินเกือบทั้งหมด ยกเว้นพื้นที่บนควนสูง นอกเหนือจากนั้นจมอยู่ใต้น้ำทั้งหมดระดับน้ำประมาณ 3-4 เมตร ที่หนักสุดคือชุมชนในตลาดท่าข้ามที่มีสินค้ามากมายจมน้ำขนย้ายไม่ทันเนื่องจากนำมาตอนกลางคืน

การทำมาหากินในชุมชนเมืองพุนพินตั้งแต่ช่วงพ.ศ. 2504 - พ.ศ. 2558 “หมู่เหนือ” หรือ “หมู่ตง” ค่อยๆ เปลี่ยนจากการหาของป่า ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ มาทำสวนยางพารา แต่ก็ยังคงปลูกผัก ผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ไว้กินในครัวเรือน “หมู่ทอง” ที่ชุมชนทำนาปลูกข้าวพอเลี้ยงครอบครัว เหลือจึงแบ่งขาย ก็เปลี่ยนมาเป็นปลูกเพื่อขายและแบ่งส่วนหนึ่งไว้กิน นอกจากนั้นก็ทำสวนมะพร้าว และเลี้ยงเป็ดครัวเรือนเกือบทุกครัวเรือน สำหรับครอบครัวที่มีเรือประมงออกทะเลไปจับหอยจับปลาเองก็เลี้ยงจำนวนมาก ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2524 มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยผ่อนแรงในการทำนา เช่น รถไถนา ต่อมาประมาณ พ.ศ.2530 คนในชุมชนส่วนใหญ่หยุดทำนา บางครอบครัวมีทำอยู่บ้างก็เหลือน้อยและต้องอาศัยเครื่องจักรเพิ่มมากขึ้น ทั้งเครื่องเกี่ยวข้าว นวดข้าว ฯลฯ ทำให้วัฒนธรรมการโซแรงในการทำนา ค่อยๆ หายไป คนในชุมชนบางครอบครัวขายที่นาไปซื้อที่ดินต่างถิ่นบุกเบิกทำสวนยางพารา ส่วนคนหนุ่มสาวไปรับจ้างทำงาน โรงงานแปรรูปอาหารทะเล การเลี้ยงเป็ดในชุมชนก็ค่อยๆ เลี้ยงน้อยลงเนื่องจากไม่มีข้าวเปลือกให้เป็ดกินเพราะไม่ได้ทำนา ต่อมาในช่วงปีพ.ศ. 2534- พ.ศ. 2540 คนในชุมชนบางส่วนไปเช่าที่ดินแถบริมทะเลในตำบลลิเล็ดเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ต่อมาเมื่อเลี้ยงกุ้งขาดทุนคน ในชุมชนเริ่มปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาที่เคยปล่อยรกร้าง และบางครอบครัวก็ทำสวนมะพร้าว “หมู่เล” ยังคงเลี้ยงชีพด้วยการจับปลา และพัฒนาเครื่องมือจับปลาเป็นเรือ “อวนรุน”

ประมาณ พ.ศ. 2530 เริ่มหันมาทำนาถั่ว เมื่อเลี้ยงกุ้งขาดทุนพื้นที่ส่วนหนึ่งเปลี่ยนเป็นปลูกปาล์ม น้ำมัน และยังคงทำสวนมะพร้าว และเย็บจากเป็นรายได้เสริม ส่วน“หมู่ตลาด”(ตลาด) ตลาดท่าข้าม ศูนย์กลางด้านการค้าที่เคยยิ่งใหญ่เจริญที่สุดในชุมชน ก็ค่อยๆ ซบเซาลงเมื่อห้างสรรพสินค้าสมัยใหม่ มาเปิดใกล้ชุมชน ร้านโชห่วยในตลาดท่าข้ามต่างทยอยปิดตัวเมื่อมีร้านค้าปลีกสมัยใหม่ หรือร้าน “สะดวกซื้อ” เข้ามาตั้งในชุมชน บรรดาคนรุ่นใหม่ลูกหลานแม่ค้าในตลาดท่าข้ามต้องปรับตัวและ ปรับกลยุทธ์ในการขาย จากที่รอให้ลูกค้ามาซื้อเปลี่ยนเป็นไปหาลูกค้าถึงหมู่บ้านด้วยบริการส่งของทุกอย่างที่ลูกค้าต้องการเพื่อความอยู่รอด ส่วนแม่ค้าในตลาดสดก็ต้องปรับตัว เปลี่ยนไปขาย “ตลาดนัด” ในชุมชนที่มีทุกหมู่บ้านแทน

พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ตั้งขึ้นแห่งแรกที่บ้านช่องช้างในจังหวัดสุราษฎร์ธานี เหตุการณ์ความขัดแย้งในชุมชนบ้านช่องช้างเกิดขึ้นจากปัญหาเรื่องที่ดินทำกิน สมัยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประมาณปี พ.ศ.2504 ประกาศให้บริเวณบ้านช่องช้างเป็นเขตป่าสงวนแห่งชาติ ทำให้เกิดความบาดหมางขึ้นในชุมชน เมื่อคนในชุมชนมองว่าไม่ได้รับความเป็นธรรมจากกลไกรัฐ และเมื่อผู้นำพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ภาคใต้ ซึ่งเป็นเครือญาติของคนในชุมชนออกมาเคลื่อนไหว จึงเป็นแรงผลักดันให้ชุมชนเข้าร่วมอย่างง่ายดาย โดยถือเอาเสียงปืนแตกในวันที่ 11 ตุลาคม 2508 เป็นอนุสรณ์ตั้งชื่อค่าย 508 บ้านช่องช้างเป็นค่ายแรกในสุราษฎร์ธานีและเติบโตอย่างรวดเร็วภายใต้ระบบเครือญาติ และเข้าป่ามากขึ้นเมื่อถูกเจ้าหน้าที่ใส่ร้ายว่าฝึกฝึคคอมมิวนิสต์ หลายคนถูกสังหารในข้อหาคอมมิวนิสต์ บางคนโดนรังแกถูกจับมัดกับต้นยางและซ้อมอย่างหนัก และหลายคนหายสาบสูญไป นอกจากนั้นยังแสดงพฤติกรรมน่ารังเกียจเมื่อเจ้าหน้าที่รัฐเข้ามาในหมู่บ้านแล้วถ่ายอุจจาระใส่ครกตำข้าวที่ชาวบ้านใช้ในชุมชน ต้องอดทนกับพฤติกรรมต่างๆ อย่างน่าอดสูใจ สูญเสียทั้งชีวิตและความไม่ปลอดภัย รวมทั้งนโยบาย “3 เรียบ” ของจอมพลประภาส จารุเสถียร คือ ปล้นเรียบ เผาเรียบ และฆ่าเรียบ ที่ต้องการปราบปรามให้สิ้นซากภายใน 3 เดือน ยิ่งผลักดันให้คนในชุมชนเข้าป่ามากยิ่งขึ้น ค่าย 508 บ้านช่องช้าง ถือเป็นค่ายใหญ่ที่สำคัญมากของพรรค ในภาคใต้หรือ “รังคอมมิวนิสต์” ชุมชนบ้านช่องช้างรวมทั้งชุมชนอื่นๆ โดยรอบในพื้นที่ต่างได้รับผลกระทบโดยตรงจากนโยบายภาครัฐทางการทหารและการเมือง และจากพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2508 จนถึงช่องช้างแตกในปี พ.ศ.2525 จากเหตุการณ์ดังกล่าว มียอดผู้เสียชีวิตจำนวนมาก หนึ่งในจำนวนผู้เสียชีวิตมีหม่อมเจ้าวิภาวดี รังสิต นอกจากนั้นก็มิโกมล คีมทอง และรัตนา สกุลไทย บัณฑิตหนุ่มสาวจากจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัย ถูกยิงเสียชีวิตขณะอุทิศตัวเป็นครูเข้าไปตั้งโรงเรียนสอนหนังสือแก่เด็กในท้องถิ่นทุรกันดารที่บ้านส้อง ชุมชนเมืองพุนพิน พื้นที่ส่วนหนึ่งเป็นรอยต่อกับอำเภอเคียนซาและอำเภอบ้านนาเดิม ผู้คนในชุมชนได้รับผลกระทบจากเหตุการณ์ดังกล่าวเช่นกัน และเป็นพื้นที่ปลายน้ำของแม่น้ำตาปี ก่อนไหลออกทะเลบริเวณอ่าวบ้านดอนที่ตำบลลิเล็ด ในช่วงที่ทาง

ราชการปราบปรามผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์อย่างหนัก มีศพผู้เสียชีวิตลอยน้ำเป็นประจำ โดยเฉพาะบริเวณตลาดท่าข้าม สร้างความสลดหดหู่ให้กับผู้พบเห็นอย่างมาก

ปัจจุบันแม้ความเจริญด้านเทคโนโลยีการสื่อสารจะเข้าถึงทุกครัวเรือน ระบบเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในชุมชนยังผูกพันเหนียวแน่น ดังสำนวนว่า “คนตามบ้านนับญาติ คนในตลาดนับอัฐ” เมื่อแนะนำให้รู้จักกับใครจะต้องบอกว่าเป็นลูกเต้า เหล่าใคร บ้านอยู่ไหน ปู่ย่าตาทอดชื่ออะไร และให้ความช่วยเหลือในงานพิธีต่างๆ เช่น งานบวช งานแต่งงาน ขึ้นบ้านใหม่ และงานศพ และดูได้จากเครือข่ายการเมืองท้องถิ่น ที่คนภาคใต้สนใจการเมือง การเลือกตั้ง จะเลือกญาติ พี่น้องและพรรคพวก หรือผู้มีบุญคุณ เคยช่วยเหลือกัน คนไม่คุ้นเคยจะไม่เลือก ร้านน้ำชาหรือสภากาแฟ จึงเป็นแหล่งพบปะพูดคุยของชาวปักษ์ใต้ วัฒนธรรมการดื่มกาแฟมีอยู่ในทุกชุมชน เป็นแหล่งศูนย์รวมข้อมูลข่าวสารบ้านเมืองทุกเรื่องในชุมชน ตั้งแต่เรื่องมโนสารเร่ไปจนถึงการเมืองระดับชาติ ทั้งข่าวซุบซิบนินทาชาวบ้าน ข่าวงานบุญกุศล แจกบัตรแต่งงาน ไปถึงเรื่องเศรษฐกิจ ราคาพืชผลทางการเกษตรตกต่ำ การทำมาหากินฝืดเคืองจนถึงเรื่องเผด็จการเผด็จการเมือง บรรยากาศจะคึกคักมากขึ้นช่วงใกล้วันหวยออก การพูดคุยจะเน้นไปเรื่องความฝัน เลขเด็ด และบรรยากาศจะซบเซาลงบ้างเล็กน้อยหลังวันหวยออกหนึ่งวัน จากนั้นก็จะกลับมาคึกคักเหมือนเดิม

บทที่ 6

ชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน (พ.ศ. 2559)

ชุมชนเมืองพุนพินได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐเป็นอย่างมากในปัจจุบัน (พ.ศ.2559) ซึ่งเป็นช่วงปลายของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 11 (พ.ศ. 2555-2559) ตลอดแผนพัฒนาเศรษฐกิจฯ รวม 11 ฉบับที่ผ่านมาที่รัฐบาลสนับสนุนเข้ามาในชุมชน นโยบายหลายเรื่องเป็นโครงการพัฒนาขนาดใหญ่ที่กระทบชุมชนในวงกว้าง ต้องใช้งบประมาณจำนวนมาก และ อยู่ในระยะดำเนินการยังไม่แล้วเสร็จ ขณะที่บางโครงการอยู่ในระหว่างการออกแบบศึกษาความเหมาะสม ยังไม่ได้เริ่มการก่อสร้าง

ในบทนี้ผู้วิจัยเลือกศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองพุนพินปัจจุบัน(พ.ศ.2559) โดยแบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน ดังนี้คือ ส่วนที่หนึ่ง) เป็นการศึกษานโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และส่วนที่สอง) เป็นการศึกษาการพัฒนาจากความคิดริเริ่มที่เกิดขึ้นจากภายในชุมชน

6.1 นโยบายโครงการพัฒนาของรัฐบาล

นโยบายจากโครงการพัฒนาของภาครัฐได้ส่งผลกระทบต่อชุมชนเมืองพุนพินในหลายด้านทั้งการทำมาหากินและด้านสังคม มีดังนี้ 1) ปัญหาไร่ที่ทำกินกรณีการเรียกร้องสิทธิในที่ดินแปลงสงวน บ่อถ่านศิลา 2) โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง 3) การบุกรุกพื้นที่สาธารณะกรณีการล้อมรั้วเลี้ยง หอยแครงในอ่าวบ้านดอน 4) การกำหนดค่าทำเนียมการทำประมง 5) โครงการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน เพื่อกำจัดขยะจากเกาะสมุย และ 6) โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ภาคใต้ ช่วงตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพิน

6.1.1 นโยบายการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบในด้านการทำมาหากิน

โครงการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านการทำมาหากิน ได้แก่ 1) ปัญหาไร่ที่ทำกินและการเรียกร้องสิทธิในที่ดินแปลงสงวนบ่อถ่านศิลา 2) โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง เพื่อผันน้ำจากแม่น้ำพุมดวงมาใช้ในการเกษตร 3) การบุกรุกพื้นที่สาธารณะในทะเลกรณีการล้อมรั้วเลี้ยง หอยแครงในอ่าวบ้านดอน และ 4) การกำหนดค่าทำเนียมการทำประมง

6.1.1.1 ปัญหาไร่ที่ทำกินและการเรียกร้องสิทธิในที่ดินแปลงสงวนบ่อถ่านศิลา

เขตที่หลวงพิเศษที่เคยเป็นของบริษัทบ่อถ่านศิลา จำกัด สิ้นใช้ จำนวน 900,000 ไร่ ในจังหวัด สุราษฎร์ธานี ปัจจุบันอยู่ในพื้นที่อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา และอำเภอพุนพิน ในตำบลตะพาน ตำบลกรูด และบางส่วนของตำบลท่าโรงช้าง แม้บริษัทบ่อถ่านศิลา จำกัด สิ้นใช้ จะถูกล้มเลิกไปแล้ว และระบบมณฑลเทศาภิบาลจะถูกยกเลิกในสมัยรัชกาลที่ 7 แต่ไม่มีการเพิกถอนที่หลวงพิเศษ 932,500 ไร่ มีการเรียกร้องมาตลอดตั้งแต่ปี พ.ศ.2515 เมื่อนายประวิช วุฒิพงษ์ กำนันตำบลเคียนซา ซึ่งเป็นกำนันในพื้นที่ที่เคยตั้งเหมืองถ่านหินของบริษัทบ่อถ่านศิลามา ได้ร้องเรียนต่อจอมพลถนอม กิตติขจร นายกรัฐมนตรีในสมัยนั้น ความตอนหนึ่งว่า “...ที่ดินในกิ่งอำเภอเคียนซาทั้งหมด ยกเว้นหมู่ที่สอง ตำบลเคียนซา เป็นที่สงวนบ่อถ่านศิลาฯ ราษฎรเข้าถือสิทธิครอบครองทำผลประโยชน์มือเปล่า ไม่มีกรรมสิทธิให้ถูกต้องตามกฎหมายไม่ได้ แต่ราษฎรก็คงเข้าถือสิทธิครอบครองปลูกพืชผลอาสินโดยทั่วไป สมควรจะประกาศเพิกถอนสภาพจากที่สงวนบ่อถ่านศิลา ให้ราษฎรเข้าถือสิทธิตามกฎหมาย...”³⁴⁶

ข้อเรียกร้องดังกล่าวถึงผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานีในวันที่ 23 กุมภาพันธ์ 2519 เมื่อราษฎร เดินทางเรียกร้องในจังหวัดสุราษฎร์ธานีกว่า 1,000 คน เพื่อขอให้ทางราชการเพิกถอนที่ดินตามที่กำนันตำบลเคียนซาเรียกร้อง เพราะเรื่องไปตกค้างอยู่ที่ที่ดินจังหวัด ซึ่งพื้นที่ดังกล่าวในสมัยนั้นเป็นพื้นที่ของผู้ก่อการร้ายคอมมิวนิสต์ แต่ด้วยระบบราชการที่ล่าช้าและกลายเป็นเงื่อนไขทางการเมืองมาโดยตลอด ต่อมากองทัพอากาศที่ 4 ได้เข้าไปจัดการเป็น “พื้นที่เพื่อความมั่นคง” พัฒนาการคมนาคมและส่งเสริมประชาชนให้ป้องกันตนเอง เขตที่หลวงพิเศษของบ่อถ่านศิลาฯ กลายเป็นที่ราชพัสดุในความดูแลของกระทรวงการคลังเพราะเมื่อมีการชำระหนี้ของบริษัทบ่อถ่านศิลาฯ ในปี พ.ศ. 2469 กระทรวงพระคลังมหาสมบัติต้องใช้หนี้ทั้งหมดของกรมพระคลังข้างที่³⁴⁷ (รายละเอียดในบทที่ 4)

ต่อมาในปีพ.ศ.2545 มีประชาชนจากจังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช และกระบี่ รวมตัวกันเคลื่อนไหวประมาณ 3,000 คน ในนามเครือข่ายปฏิรูปที่ดินเพื่อคนจนภาคใต้ ได้ประชุม

³⁴⁶ เอกสารกรมที่ดิน แฟ้มสัมปทานบ่อถ่านศิลา อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ประวิช วุฒิพงษ์ ถึงจอมพลถนอม กิตติขจร (ผ่านปลัดอำเภอผู้เป็นหัวหน้ากิ่งอำเภอเคียนซา และผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี) 7 สิงหาคม 2515 อ้างถึงใน (สารูป ฤทธิ์ชู, 2527) การเมืองของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน พ.ศ.2439-2475 เอกสารการสัมมนาทางวิชาการจังหวัดสุราษฎร์ธานี เรื่องประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้ วันที่ 20-23 มกราคม 2527 หน้า 18

³⁴⁷ สารูป ฤทธิ์ชู การเมืองของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน พ.ศ.2439-2475 อ้างแล้ว 2527 หน้า 17-18

หาทางแก้ปัญหาป่าไม้และที่ดินทำกิน พร้อมเข้าชื่อแสดงความจำนงให้รัฐปฏิรูปที่ดินให้กับคนจน และเสนอต่อรัฐบาลสมัยนั้น เรียกร้องให้ยกเลิกการต่อสัญญาของนายทุนที่เช่าพื้นที่ป่า ทั้งที่หมดสัญญาแล้วกำลังจะหมดสัญญา และตรวจสอบพื้นที่ที่ถูกบุกรุก เพื่อนำมาจัดสรรให้กับคนจน ซึ่งมีทั้งนายทุนชาวไทย และชาวต่างชาติได้รับอนุญาตให้ใช้ประโยชน์จากที่ดินหลายแสนไร่ บางรายฉวยโอกาสบุกรุกที่ดินของรัฐมากกว่าที่ได้รับอนุญาต โดยที่รัฐไม่สามารถดำเนินการเอาผิดตามกฎหมายได้ และนำไปสู่การชุมนุมใหญ่กว่า 20,000 คน ที่หน้าศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี ในปี พ.ศ.2546 ทำให้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม(ประพัฒน์ ปัญญาชาติรักษ์)ในขณะนั้น ตั้งคณะทำงานแก้ปัญหากรณีราษฎรชุมนุมเรียกร้องที่ดินทำกินจากรัฐบาล ต่อมาวันที่ 26 สิงหาคม พ.ศ.2546 คณะรัฐมนตรีมีมติให้ยุติการต่อสัญญาในพื้นที่ซึ่งหมดอายุสัญญา ส่วนของพื้นที่ซึ่งยังไม่หมดสัญญาแต่มีการทำผิดเงื่อนไขให้ยกเลิกการสัมปทาน และให้นำพื้นที่ทั้งสองลักษณะ มาจัดระเบียบการอนุญาตให้เข้าไปใช้ประโยชน์ โดยให้พิจารณาจัดให้ราษฎรผู้ยากไร้ ไม่มีที่ทำกินเป็นของตนเองในพื้นที่เป็นหลัก³⁴⁸

จังหวัดสุราษฎร์ธานีมีกลุ่มภาคประชาชนที่รวมตัวเรียกร้องเรื่องที่ดินทำกินเฉพาะในปี พ.ศ. 2556 จำนวน 22 กลุ่ม³⁴⁹ มีการเรียกร้องให้ตรวจสอบพื้นที่สัมปทานในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จากการตรวจสอบของภาครัฐพบว่ามียอดที่ดิน 16 แปลง สามารถนำมาดำเนินการจัดสรรให้กับประชาชนได้ตามมติคณะรัฐมนตรี โดยข้อเรียกร้องของกลุ่มผู้ชุมนุมคือต้องการถือครองโฉนดที่ดินร่วมกันในลักษณะโฉนดชุมชน รวมทั้งออกแบบการบริหารจัดการชุมชนเพื่อให้เกิดความยั่งยืน และความมั่นคงร่วมกัน โดยสมาชิกสามารถแสดงความคิดเห็น และถ้อยแถลงที่ประชุมเป็นสำคัญ ยึดแนวทางร่วมเจรจาต่อรองร่วม แก้ไขปัญหากับหน่วยงานของรัฐ และไม่ยึดโยงกับผู้มีอิทธิพลในท้องถิ่นเพื่อขอความคุ้มครอง³⁵⁰

ชุมชนเมืองพุนพินมีกลุ่มเรียกร้องเรื่องที่ดินทำกินหลายกลุ่ม แต่กลุ่มที่ประสบความสำเร็จได้แก่กลุ่มสหกรณ์ตะพานเมืองใหม่ จากบ้านบางเบาในตำบลตะพาน โดยมีชาครุช ศรีภิรมย์มิตร เป็นแกนนำชุมชนและมีสมาชิกกว่า 1,000 คน ได้รวมตัวกันต่อสู้เพื่อเอาที่ดินคืนจากนายทุนที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบราชการ หรือผิดเงื่อนไขสัญญาเช่าที่ดินราชพัสดุ ในท้องที่ตำบลตะพาน ตำบลกรูด

³⁴⁸ (ทวีศักดิ์ เกิดโกคา) เสียงของเกษตรกรไร้ที่ดิน : เมื่อการรอคอยจากภาครัฐ คือการยืดเวลาให้นายทุน <http://www.ftawatch.org/node/50138>

³⁴⁹ พ่อเมืองสุราษฎร์ฯ ดึง 22 กลุ่มองค์กรที่ดินหาทางออกปัญหา เว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์ 12 มีนาคม 2556

³⁵⁰ ทวีศักดิ์ เกิดโกคา เสียงของเกษตรกรไร้ที่ดิน : เมื่อการรอคอยจากภาครัฐ คือการยืดเวลาให้นายทุน <http://www.ftawatch.org/node/50138>

อำเภอพุนพิน พื้นที่เกือบสองหมื่นไร่ ซึ่งเป็นของบริษัทหรือนายทุนผู้ประกอบการที่ไม่ปฏิบัติตามระเบียบราชการ ได้ครอบครองทำสวนปาล์มน้ำมันมาอย่างยาวนาน มาจัดสรรให้กับเกษตรกรที่ไม่มีที่ดินทำกิน ซึ่งต่อมาจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้จัดสรรที่ดินให้กับชาวบ้านที่ไม่มีที่ดินทำกิน 60 เปอร์เซ็นต์ของที่ดินดังกล่าว โดยให้เช่าพื้นที่ราชพัสดุของกรมธนารักษ์ ตามมติคณะรัฐมนตรี แต่การต่อสู้ได้ดำเนินการเรื่อยมาจนเหลือที่ดินทำกินที่จะต้องดำเนินการอีก 4,181 ไร่ ที่จะต้องนำมาจัดสรรให้กับเกษตรกร แต่ก็ยังไม่ตกถึงมือของคนจนที่ไร้ที่ทำกิน จึงมีการเคลื่อนไหวให้ได้มาซึ่งที่ดินแปลงที่เหลือโดยรวมตัวเรียกร้องที่หน้าที่ว่าการอำเภอพุนพิน และหน้าศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี จนถึงขั้นประกาศปิดสนามบินสุราษฎร์ธานี เพราะใช้เวลารอมานาน ไม่มีความคืบหน้าและต้องการให้ทางจังหวัดแก้ไขอย่างเร่งด่วน เพื่อนำที่ดินที่เหลือจัดสรรคนละไม่เกิน 10 ไร่ "ที่ผ่านมาเมื่อไปทวงถามกับหน่วยงานภาครัฐตามขั้นตอนกลับถูกบ่ายเบี่ยงมาโดยตลอด อีกทั้งทางจังหวัดไม่ดำเนินการอะไร อ้างนายรัฐมนตรียังไม่คำสั่งลงมา และเมื่อวันที่ 20 ม.ค.ที่ผ่านมาได้ยื่นหนังสือให้ทางจังหวัดขอทราบ แนวทางการจัดสรรที่ดินทำกินให้ประชาชนโดยใช้เวลา 7 วันและเมื่อครบกำหนดก็ไม่มีผลการดำเนินการอะไร ดังนั้นจึงรวมตัวกันเข้าครอบครองพื้นที่ดังกล่าว"³⁵¹

สุดท้ายการต่อสู้ที่ยาวนานก็ประสบความสำเร็จ โดยที่ดินที่บริหารจัดการได้สำเร็จเป็นพื้นที่ราชพัสดุแปลง 848 บ่อถ่านศิลา ตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน เนื้อที่จำนวน 4,181 ไร่ มีเกษตรกรรวมกลุ่มเป็นสหกรณ์ในนามสหกรณ์ตะพานเมืองใหม่ จำกัด มีสมาชิก 1,200 คน ได้รับการจัดสรรที่ดินทำกินรายละไม่เกิน 2 ไร่ ส่วนที่ดินแปลงอื่นๆ ยังอยู่ในระหว่างรอการพิจารณาของศาลปกครอง ที่ดินราชพัสดุของจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่เกษตรกรครอบครองทำประโยชน์ มีทั้งที่เป็นที่ดินภาคเกษตร ซึ่งจะจัดสรรให้เกษตรกรเช่าไร่ละ 100-200 บาทต่อปี แต่หากเป็นที่ดินในย่านธุรกิจหรือเพื่อการท่องเที่ยวจะให้เช่าไร่ละ 200-300 บาท หรือเป็นการจ่ายรายเดือนตามระเบียบที่ออกมา³⁵²

“ปัญหาประชาชนยากจน และไร้ที่ดินทำกิน เป็นปัญหาใหญ่ของประเทศที่มีมานานแล้ว...ผมจึงคิดว่าการให้ที่ดินทำกินกับประชาชนเป็นลิสๆ ไร่ ตามมติ ครม. ในเวลานั้น ไม่สามารถแก้ไขปัญหาชาวบ้านได้จริง...ที่ผมไม่เห็นด้วยเพราะในการทำเกษตรบนที่ดินสิบไร่ขึ้นไปนั้นเป็นเรื่องยากมาก เพราะทุกอย่างมีต้นทุน แล้วที่ดินก็ไม่ได้ยู่ติดถนน ต้องนั่งรถเข้าไปไกล ยิ่งการปลูกปาล์มต้องใช้น้ำใช้ปุ๋ย .. ผมคิดว่าจะใช้วิธีเศรษฐกิจประณีตก็คือเศรษฐกิจพอเพียงนั่นเอง...ที่สุดก็ประสานกับกรมธนา

³⁵¹ ม็อบสุราษฎร์ฯ ยึดที่ราชพัสดุ 4 พันไร่ อนุรัฐจัดสรรที่ดินช้า กรุงเทพธุรกิจออนไลน์ 29 มกราคม 2553

³⁵² (สิทธิชัย สีขวัตรและสุวรรณี บัณฑิตศักดิ์, 2555) รายงานพิเศษ:จัดสรรที่ดินหมดสัมปทาน 28

รักษและสามารถนำที่ดินที่ตะพานมาจัดสรรให้ประชาชนได้สำเร็จเป็นพื้นที่แรกของจังหวัด โดยจัดสรรให้กลุ่มของผู้ใหญ่ชาคฤขเป็นกลุ่มนำร่อง เพื่อเป็นตัวอย่างให้ประชาชนอีกหลายพันคนที่ยังรอที่ดินอยู่ได้เห็น...”³⁵³ “...เพราะจะทำให้ประชาชนหลุดพ้นความยากจนและมีโอกาสมีที่ดินเป็นของตนเอง ทั้งยังตกทอดถึงลูกหลานได้ แม้จะไม่มีกรรมสิทธิ์ที่จะไปซื้อ ไปขายก็ตาม สำหรับชาวบ้านแล้วที่ดินทำกินคือความมั่นคงและความภาคภูมิใจ ตอนรับมอบนี้บางคนถึงกับน้ำตาไหลเลย เพราะในชีวิตไม่เคยมีที่ดินเป็นของตัวเองมาก่อน”³⁵⁴ “ปัจจุบันมีการจัดที่ที่ตำบลตะพานให้ประชาชนเข้าไปทำกินกว่า 800 ครัวเรือน ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุ คือต้องเช่ากับรัฐ ครัวเรือนเช่าได้ไม่เกินคนละ 2 ไร่ ซึ่งใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ซึ่งประสบความสำเร็จมาก โดยแต่ละครัวเรือนใช้พื้นที่ 2 ไร่ แต่ได้รับผลผลิตเท่ากับครัวเรือนที่มีเนื้อที่ 10 ไร่ ซึ่งไม่ได้ใช้ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง และทำรายได้และสร้างความสุขให้กับทุกครอบครัว...ซึ่ง UN ได้เข้ามาดูงานแล้ว”³⁵⁵

ปัจจุบันสหกรณ์การเกษตรตะพานเมืองใหม่ ได้ตั้งเป็นชุมชนวังโขกุล หรือศูนย์เรียนรู้วิถีชีวิตชุมชนแบบพอเพียงเพื่อแก้จนคนสหกรณ์ และพัฒนาเป็น “ศูนย์เรียนรู้วิถีพอเพียงเฉลิมพระเกียรติ 84 พรรษา” เพื่ออบรมให้ผู้สนใจได้ศึกษาเรียนรู้และดูงานเรื่องเศรษฐกิจพอเพียง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านบางเบา ตำบลตะพาน อำเภอพนมพิณ มีเนื้อที่ 1,400 ไร่ โดยเป็นที่ราชพัสดุ แปลง สฎ 848 (แปลงสงวนบ่อถ่านศิลา) ในความดูแลของธนากรักษ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีประชาชนผู้ได้รับสิทธิในสัญญาเช่าที่ดินแต่ละแปลงรวม 912 ครัวเรือน พื้นที่ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรมเป็นแปลงเกษตรผสมผสานตามแนว “เศรษฐกิจพอเพียง” โดยแบ่งพื้นที่ปลูกข้าว ไม้ผล ผักสวนครัว สมุนไพรพื้นบ้าน และเลี้ยงสัตว์เช่น หมู เป็ด ไก่ แพะ ปลาและกบ และบางแปลงยังมีส้มโชกกุล ซึ่งเป็นไม้ผลเดิมในพื้นที่ โดยแบ่งพื้นที่การเกษตรออกเป็นสวนผลไม้ สวนผสม และพืชไร่ประมาณ 212 ไร่ และผักสวนครัวจำนวน 600 ไร่ ผลผลิตหลักที่ได้คือพืชผักสวนครัวและผักปลอดสารพิษ เช่น ชะอม ผักหวาน ผักกาดหอม ถั่วพุด ถั่วฝักยาว มะเขือ กัลย มะละกอ ส้มโชกกุล จะนำไปขายในตลาดนัดในชุมชนและชุมชนใกล้เคียง นอกจากนี้มีพ่อค้าเข้ามาซื้อในชุมชน และนำไปจำหน่ายในห้างสรรพสินค้าในตัวจังหวัดสุราษฎร์ธานี³⁵⁶

³⁵³ สัมภาษณ์นายดำริห์ บุญจริง ผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี (พ.ศ.2552-2553) จุลสารชุมชนวังโขกุล พ.ศ.2557 หน้า 8-9

³⁵⁴ สัมภาษณ์นายเชิดศักดิ์ ชูศรี ผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี (พ.ศ.2555-2555) จุลสารชุมชนวังโขกุล พ.ศ.2557 หน้า 10

³⁵⁵ สัมภาษณ์พิเศษนายไพศาล ตรีธัญญา นายอำเภอพนมพิณ เรื่องสุราษฎร์ธานี นิตยสารสมาร์ท บีซิเนส โลก ฉบับที่ 3 พ.ศ.2555 หน้า 63

³⁵⁶ จุลสารชุมชนวังโขกุล พ.ศ.2557 หน้า 11

“พื้นเพป่าเป็นคนกาญจนดิษฐ์ พ่อแม่มากจนค่ะ มีลูกเยอะรวม 9 คน ชีวิตป่าลำบากมากมาตั้งแต่เด็กๆ เรียนก็น้อย จบแค่ ป.4 เพราะไม่มีเงินจะเรียน ต้องออกมาทำงานรับจ้างไปทั่ว... ที่ป่าเข้ามาเป็นสมาชิกได้ เพราะไปได้ยินข่าวว่ารัฐจะให้ที่ดินคนที่ไม่มีที่ทำกินที่ตะพาน ป่ามีบัตรเหลือง ป่าเลยเข้ามาติดต่อที่อำเภอ...หลังจากนั้นป่าก็ได้รับที่ดิน 1 ไร่ และได้อบรมวิถีแบบพอเพียง ป่าก็เลยรู้วิถีปลูกข้าว ปลูกผักแบบผสมผสาน ป่าปลูกพริก มะเขือ แตง ถั่วฝักยาว ผักหวาน มะม่วง เราปลูกเองเก็บเอง และเอาไปขายเองที่ตลาดนัด รายได้ดีกว่าขายแตงโมเยอะค่ะ เพราะขายแตงโมมีทุน เราต้องไปซื้อเขามา ซื้อมา 5,000 บาท ได้กำไรไม่เกิน 2,000 บาท กว่าจะได้เงินเหน้อยค่ะ... ยิ่งช่วงหน้าฝนขายได้เฉลี่ยต่อวันก็เกือบหมื่น ถ้าช่วงแล้งรายได้ก็ลดลงไปหน่อย...”³⁵⁷ “ผมเป็นคนบ้านบางเบาเมื่อก่อนผมมีอาชีพครู...ออกมาทำธุรกิจเองดีกว่า แต่ก็เจ๊ง... ชีวิตผมเห็นแสงสว่างอีกครั้งก็ตอนที่เข้ามาอยู่กับชุมชนวังโขกุล...ได้มีโอกาสช่วยเหลือผู้ใหญ่ในทางความคิด โดยอาศัยประสบการณ์จากการเป็นครูและเคยทำธุรกิจมาก่อน นำเสนอรูปแบบกิจกรรมใหม่ๆ เพื่อพัฒนาชุมชน...และอยากฝากถึงเพื่อนสมาชิกวังโขกุลว่า ต้องมีความขยันหมั่นเพียร ทำให้เหลือกินไว้ วันนี้ทำได้ 200 บาท แบ่งกินสัก 120 บาท เหลือ 80 เก็บไว้ อีกหน่อยชีวิตจะสบาย และมีเวลาที่จะสร้างประโยชน์ให้คนอื่น ๆ ต่อไป...”³⁵⁸

ตำบลตะพานมีคำขวัญว่า “แหล่งถ่านหิน ถิ่นคุณธรรม ล้ำน้ำตาปัสตไร คนใจดี”³⁵⁹ แต่กว่าที่ชุมชนบ้านบางเบา ตำบลตะพานจะจัดการปัญหาเรื่องที่ดินทำกินได้สำเร็จเป็นชุมชนต้นแบบได้นั้น คนในชุมชนได้ผ่านการต่อสู้อย่างหนักเพื่อเรียกร้องสิทธิในพื้นที่ทำกินในชุมชน ที่ต้องอาศัยความรักความสามัคคี ความอดทนและเสียสละร่วมแรงร่วมใจกันเป็นหนึ่งเดียว และการมีผู้นำที่เสียสละเข้มแข็งอดทนอย่าง ชาคฤข ศรีภริมย์มิตร ที่เข้าใจชุมชนอย่างแท้จริง ทั้งด้านการทำมาหากิน สังคมวัฒนธรรมวิถีชีวิต และเข้าใจประวัติความเป็นมาและสายสัมพันธ์ของคนในชุมชน จนได้รับรางวัลผู้ใหญ่บ้านยอดเยี่ยม (แหนบทองคำ) ประจำปี พ.ศ.2556 “...พวกเราพยายามอย่างมากที่จะทำให้ชาวบ้านที่ได้รับการจัดสรรที่ดินไปแล้วรักษาที่ดินไว้ให้ได้อย่างยิ่งยืน ด้วยการให้ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร การใช้ที่ดินอย่างถูกต้องและคุ้มค่า หากขาดความรู้นี้ ผมมั่นใจว่าชาวบ้านจะนำที่ดินไปขายสูงถึง 70-80 % ...เราไม่เน้นวัตถุ ไม่ได้นึกถึงความเจริญว่าต้องมีเหมือนบ้านเมืองใหญ่ๆ แต่เราต้องการให้ชาวบ้านมี 4 อย่างคือ มีอาชีพที่มั่นคง มีที่อยู่ที่มั่นคง และทุกคนที่ใช้ชีวิตอยู่บนรากฐานของเศรษฐกิจพอเพียง ที่พึ่งพาตัวเองได้และเอื้อเพื่อเผื่อแผ่ซึ่งกันและกัน ความเจริญทางวัตถุและเทคโนโลยีจำเป็นต้องมีเพิ่มขึ้นและเป็นไปตามวัฏจักร แต่ความเป็นไปตามความเหมาะสมกับท้องที่

³⁵⁷ สัมภาษณ์นางจิราพร คุ่มเอียด อายุ 54 ปี จุลสารชุมชนวังโขกุล 2557 หน้า 27

³⁵⁸ สัมภาษณ์นายอัฐพงศ์ ประสานราษฎร์ อายุ 59 ปี จุลสารชุมชนวังโขกุล 2557 หน้า 26

³⁵⁹ เส้นทางเพื่อชุมชน เรื่องสุราษฎร์ธานี นิตยสารสมาร์ท บิซิเนส โลก ฉบับที่ 3 พ.ศ.2555 หน้า 75

ผมถือว่าถ้ามุ่งเน้นแต่วัตถุสิ่งก่อสร้างให้เกิดความเจริญ มองแล้วสวยงามแต่ชาวบ้านกลับมีชีวิตอยู่
อย่างไรคุณภาพ ก็ถือเป็นการไร้ประสิทธิภาพในการพัฒนาครับ”³⁶⁰

ภาพที่ 26 : สหกรณ์การเกษตรตะพานเมืองใหม่ชุมนุมหน้าศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี
(ภาพทางอินเทอร์เน็ต)

6.1.1.2 โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง

โครงการชลประทานตาปี-พุมดวง มีที่มาจากมติคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ.2533 ให้ กรมชลประทานศึกษาข้อมูลพื้นที่ชลประทานจากการก่อสร้างเขื่อนแก่งกรุง (เขื่อนคลองยัน) ใน จังหวัด สุราษฎร์ธานี พบว่าโครงการมีความเหมาะสมต่ำ เนื่องจากต้องอพยพราษฎรและต้องจ่าย ค่าชดเชยสูง ทำให้ประโยชน์ที่จะได้รับไม่คุ้มค่ากับการลงทุน ประกอบกับเขื่อนแก่งกรุงถูกต่อต้านและ ถูกระงับไปในที่สุด กรมชลประทานจึงเปลี่ยนไปพิจารณาการใช้ประโยชน์จากน้ำที่ปล่อยจากท้าย เขื่อนรัชชประภา (เขื่อนเชี่ยวหลาน) อำเภอบ้านตาขุน จังหวัดสุราษฎร์ธานี มีการศึกษาทบทวนความ เหมาะสมการพัฒนาชลประทานสูบน้ำจากแม่น้ำพุมดวง เพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทานฤดูฝน 73,980 ไร่ และในฤดูแล้ง 57,819 ไร่ และวันที่ 7 เมษายน 2552 คณะรัฐมนตรีมีมติอนุมัติให้กรมชลประทาน ดำเนินการโครงการชลประทานขนาดใหญ่ 4 โครงการ รวมทั้งโครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง โดย

³⁶⁰ สัมภาษณ์นายชาคฤช ศรีภิรมย์มิตร กำนันตำบลบางเบา ตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน เรื่องสุราษฎร์ธานี นิตยสารสมาร์ท บีซิเนส โลก ฉบับที่ 3 พ.ศ.2555 หน้า13-14

กำหนดแผนงานก่อสร้างรวม 8 ปี (พ.ศ.2552-2559) ใช้งบประมาณรวมค่าทดแทนที่ดินและทรัพย์สินทั้งหมดจำนวน 3,300 ล้านบาท³⁶¹

วัตถุประสงค์โครงการเพื่อเพิ่มพื้นที่ชลประทาน เพื่อการอุปโภคบริโภค และเพื่อเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร พื้นที่ที่ได้รับประโยชน์คือฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงในเขตพื้นที่ 3 อำเภอ รวม 12 ตำบล 47 หมู่บ้าน ประมาณ 4,000 ครัวเรือน ได้แก่ พื้นที่อำเภอศรีรัตนนิคม ในตำบลท่ากระดาน 1 หมู่บ้าน พื้นที่อำเภอพุนพิน ตำบลบางงอน 8 หมู่บ้าน ตำบลน้ำรอบ 7 หมู่บ้าน ตำบลหนองไทร 5 หมู่บ้าน ตำบล หัวเตย 7 หมู่บ้าน ตำบลมะลวน 7 หมู่บ้าน ตำบลพุนพิน 3 หมู่บ้าน ตำบลศรีวิชัย 3 หมู่บ้าน ตำบลลิเล็ด 2 หมู่บ้าน และพื้นที่อำเภอท่าฉาง ตำบลคลองไทร 2 หมู่บ้าน และตำบลท่าเคย 2 หมู่บ้าน³⁶² ลักษณะโครงการมีสถานีสูบน้ำตั้งอยู่ในพื้นที่ หมู่ 7 ตำบลท่ากระดาน อำเภอศรีรัตนนิคม มีเครื่องสูบน้ำ 16 เครื่อง ท่อมีเส้นผ่าศูนย์กลาง 1.8 เมตร และ 2 เมตร อัตราการสูบน้ำ 34 ลูกบาศก์เมตรต่อวินาที ระบบส่งน้ำมีคลองส่งน้ำ 2 สายหลัก ความยาวรวม 38.74 กิโลเมตร คลองซอยและแยกซอย 28 สาย ความยาวรวม 100.56 กิโลเมตร และมีคลองระบายน้ำสายหลัก 9 สาย ความยาว 53.23 กิโลเมตร สายซอย 9 สาย ความยาว 29.25 กิโลเมตร ความกว้างของคลองรวมคันดินและถนน 55 เมตร 45 เมตร และ 25 เมตร ใช้พื้นที่สำหรับก่อสร้างประมาณ 2,718 ไร่ ต้องเวนคืนที่ดินประมาณ 2,000 ไร่³⁶³

มูลนิธิสืบนาคะเสถียร องค์กรพัฒนาเอกชนด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มองว่าเหตุผลหนึ่งที่มีโครงการนี้ก็เพราะชุมชนคัดค้านไม่ให้อำนาจสร้างเขื่อนแก่งกรุงในปี พ.ศ. 2533 จึงมีผู้เรียกว่า "โครงการฝัดบแก่งกรุงคืนชีพ" เป็นโครงการที่ขัดกับแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550-2554) ที่กำหนดไว้ว่า "เศรษฐกิจพอเพียง การพัฒนาที่ยั่งยืน และมีความสมดุลระหว่างการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน" เนื่องจากหมู่บ้านในพื้นที่โครงการเป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีอายุหลายร้อยปี ชาวบ้านมีความรักความผูกพันต่อแผ่นดินเกิดและญาติมิตรตามวิถีชุมชนท้องถิ่น อาชีพหลักเป็นเกษตรกรรายย่อยที่มีที่ดินทำกินเพียงคนละเล็กน้อย ดำรงชีวิตอย่างพอเพียง แต่ด้วยนโยบายกำหนดมาจากส่วนกลาง ขาดภาพสะท้อนความต้องการแท้จริงของชุมชน จึงเป็นการพัฒนาที่ทำลายวิถีชีวิตที่ดีงามของชุมชนอย่าง

³⁶¹ (กรมชลประทาน) โครงการพัฒนากลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักงานก่อสร้าง 10 กรมชลประทาน <http://kromchol.rid.go.th/lproject/lsp10/Tapee>

³⁶² โครงการพัฒนากลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง อ่างแล้ว <http://kromchol.rid.go.th/lproject/lsp10/Tapee>

³⁶³ (มูลนิธิสืบนาคะเสถียร, 2554) ทำไมต้องหยุด! โครงการพัฒนากลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง วันที่ 13 มิถุนายน 2554. <http://www.seub.or.th>

ร้ายแรง และจงใจหลีกเลี่ยงการศึกษาผลกระทบด้านสิ่งแวดล้อม เพราะใช้พื้นที่ 73,890 ไร่ ไม่ถึง 80,000 ไร่ จึงไม่ต้องศึกษาผลกระทบสิ่งแวดล้อมตามที่กำหนด นอกจากนั้นในเอกสารประชาสัมพันธ์ระบุว่า จะขยายพื้นที่เป็น 116,360 ไร่ในอนาคต และมองว่าวัตถุประสงค์แท้จริงของโครงการนี้ไม่ได้เป็นไปเพื่อการเกษตร ตามที่กรมชลประทานกล่าวอ้าง แต่เป็นไปเพื่อรองรับโครงการเขাত์เทอร์นซีบอร์ด ซึ่งเป็นโครงการในอนาคต จะเป็นที่มาของโรงไฟฟ้านิวเคลียร์ และนิคมอุตสาหกรรม ที่มีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่ เช่น โรงงานถลุงเหล็ก โรงงานปิโตรเคมี ฯลฯ ซึ่งจะก่อให้เกิดมลพิษ และปัญหาอื่นๆ อีกมาก และมองว่าตั้งแต่เปิดใช้เขื่อนรัชชประภา ในปีพ.ศ. 2530 เป็นต้นมา ได้ส่งผลให้น้ำในแม่น้ำพุมดวงเป็นสนิม สัตว์น้ำที่เคยมีอย่างอุดมสมบูรณ์กลับลดลงอย่างมาก สร้างความเดือดร้อนให้กับชุมชนที่อาศัยอยู่ริมฝั่งแม่น้ำ ในช่วงหน้าแล้งเขื่อนจะรักษาระดับน้ำไว้ไม่ให้วิกฤต และปล่อยน้ำในปริมาณที่น้อย น้ำเค็มจึงหนุนขึ้นไปจนทำให้น้ำกร่อยถึงตำบลบางเดือน (อำเภอพุนพิน) ทำให้ผู้เลี้ยงปลาในกระชังเกิดปัญหาปลาตายจำนวนมาก³⁶⁴

กลุ่มผู้ไม่เห็นด้วยและผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการได้รวมตัวเป็นเครือข่ายพิทักษ์ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง ออกมาเคลื่อนไหวคัดค้านโดยมองว่าโครงการนี้ไม่มีความจำเป็นในพื้นที่ เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำนาได้เปลี่ยนเป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มน้ำมัน จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งระบบชลประทานขนาดใหญ่ เพราะลักษณะการใช้น้ำแตกต่างกัน โครงการจึงไม่สอดคล้องกับความเป็นจริง และไม่สอดคล้องความต้องการใช้น้ำของภาคการเกษตร “ปริมาณน้ำจืดจากโครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง จะผลักดันน้ำเค็มในอ่าวบ้านดอนให้ถอยร่นออกไป จนก่อให้เกิดความเสียหายแก่แหล่งสัตว์น้ำเศรษฐกิจ และระบบนิเวศอย่างมหาศาล และต้องเวนคืนที่ดินชาวบ้านร่วม 2,000 ไร่ ต้องขุดคลองย่อยสาขาอีก 28 สาย คลองย่อยบางสายสร้าง ขวางทางน้ำ มีแนวโน้มจะทำให้น้ำท่วมจังหวัดสุราษฎร์ธานีหนักกว่าเดิม”³⁶⁵ ที่ผ่านมามีชาวบ้านได้ยื่นหนังสือคัดค้าน ชุมนุมประท้วง ก่อนมีพระราชกฤษฎีกาเวนคืนที่ดิน แต่กรมชลฯ ไม่เคยฟังข้อมูลของชาวบ้าน³⁶⁶ และยื่นหนังสือคัดค้านไปยังหน่วยงานราชการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง เช่น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คณะกรรมการ

³⁶⁴ มูลนิธิสืบนาคะเสถียร อ้างแล้ว 13 มิถุนายน 2554

³⁶⁵ สัมภาษณ์นายวิโรจน์ ทองเกษม และนายเฉลียว ภิญญานิล แกนนานเครือข่ายพิทักษ์ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง อ้างถึงใน (ปรัชญเกียรติ ว่าโร๊ะ, 2555) ชาวบ้านสุราษฎร์ฯ ชุมนุมขวางกรมชลฯ เวนคืนที่ ตาปี-พุมดวง 21 กุมภาพันธ์ 2555 เว็บไซต์ประชาไท <https://prachatai.com/journal/2012/02/39333>

³⁶⁶ สัมภาษณ์นายเฉลียว ภิญญานิล อ้างถึงใน สุวรรณิ บัณฑิตศักดิ์ 'ตาปี-พุมดวง'ชลประทานที่ชาวบ้านไม่เอา 21 ตุลาคม 2556 คมชัดลึก <http://www.komchadluek.net/news/local/170947>

สิทธิมนุษยชนแห่งชาติ อธิบดีกรมชลประทาน ผู้ว่าราชการจังหวัดสุราษฎร์ธานี ฯลฯ³⁶⁷ ต่อมา กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ) ได้ลงพื้นที่หลังรับเรื่องร้องเรียน พบว่า “การศึกษาเดิมที่อ้างถึงประโยชน์จากการส่งน้ำเข้านาข้าว น่าจะสวนทางกับความเป็นจริง เพราะสภาพปัจจุบันนาข้าวถูกปรับเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา และปาล์มน้ำมัน ลักษณะการใช้น้ำก็แตกต่างกัน อีกทั้งโครงการไม่มีการศึกษารายละเอียดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม พืชเศรษฐกิจ และสิ่งแวดล้อม นอกจากนี้โครงการหลีกเลี่ยงการศึกษาดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การประกาศกฤษฎีกาเวนคืนที่ดิน และการดำเนินโครงการดังกล่าวก็ขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน”³⁶⁸ นอกจากนี้แกนนำเครือข่ายฯ (วิโรจน์ทองเกษม) บอกว่ามีเจ้าหน้าที่อ้างสร้างความสับสนให้คนในชุมชนเข้าใจว่าเป็นโครงการพระราชดำริฯ ทำให้ชุมชนกลัวไม่กล้าคัดค้าน ซึ่งแกนนำเครือข่ายฯ ยืนยันว่าไม่ใช่โครงการในพระราชดำริ³⁶⁹

ชุมชนเมืองพุนพินมีทั้งกลุ่มที่เห็นด้วยและไม่เห็นด้วยกับโครงการชลประทานตาปี-พุมดวง โดยกลุ่มที่เห็นด้วยมองว่าทำให้การคมนาคมขนส่งปาล์มน้ำมันสะดวกขึ้น โดยเฉพาะที่ดินแปลงที่อยู่ลึกและไกลจากถนนบางครั้งก็เกิดปัญหาเรื่องเส้นทางเข้าออกผ่านสวนปาล์มน้ำมันของเพื่อนบ้าน และทำให้ที่ดินมีความเจริญและมีราคาสูงขึ้น ขณะที่ผู้ไม่เห็นด้วยจำนวนมากที่ได้รับผลกระทบจากโครงการนี้ ทั้งที่อยู่อาศัย พื้นที่ทำกิน และวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน เช่น วัดหัวเตยในตำบลหัวเตย ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่อายุกว่า 200 ปี ตั้งอยู่ริมคลองไต่กิ่ง ในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านหัวเตยบน เป็นวัดหนึ่งที่ได้รับผลกระทบจากโครงการชลประทานตัดผ่านภูมิเจ้าอาวาส ภูมิพระสงฆ์ และโรงฉัน (หอนั้น) ของวัด “โครงการชลประทานผ่านตำบลหัวเตยทั้งหมดทุกหมู่บ้าน คือ บ้านหัวเกาะ บ้านหัวเตยบน บ้านหัวสวน บ้านดอนรัก บ้านตรอกโนก บ้านหัวเตยล่าง และบ้านดอนรี โครงการขุดใหม่ขยายคลองไต่กิ่งและคลองดอนรี ขนาดมาตรฐานของเขา แต่กินเทวดเต็มๆ ชาวบ้านถึงเดือดร้อนเขาก็เวรคืนให้ แต่วัดเดือนร้อนมากเพราะที่ดินมีน้อย เพราะได้แบ่งให้โรงเรียนวัดหัวเตยไปครึ่งหนึ่งแล้ว เทวดไม่เหมือนกับเทบ้าน เทบ้านพอยับ(ขยับ)ได้ แต่เทวดไม่รู้ยับไปไหน โครงการชาวบ้านไม่เห็นด้วย แต่เป็นโครงการพระราชดำริฯ คลองน่าจะทำช่วงทำนา เมื่อ 30 ปีที่แล้วจะได้ช่วยทำนาแต่คลองยังไม่มา แต่ตอนนี้เปลี่ยนเป็นปาล์มไปแล้ว ถ้าทำนาก็จะดีมาก ถ้าหลวงต้องการ คัดค้านไม่ได้เป็นโครงการพระราชดำริ ที่เราเสียใจคือเรื่องวัด บางคนเดือดร้อนหน่อยๆ อยู่ริมคลองติดหมด หลวง

³⁶⁷ ปรัชญเกียรติ ว่าโธ๊ะ มหาภาพการต่อสู้เครือข่ายตาปี-พุมดวง สกตผิตบแก่งกรุง-Southern Sea Board 3 กันยายน 2554 เว็บไซต์ประชาไท

³⁶⁸ สัมภาษณ์นายแพทย์นิรันดร์ พิทักษ์วัชระ กรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ อ้างถึงใน สุวรรณิ บัณฑิตศักดิ์ อ้างแล้ว 21 ตุลาคม 2556 คมชัดลึก

³⁶⁹ ปรัชญเกียรติ ว่าโธ๊ะ อ้างแล้ว 3 กันยายน 2554 เว็บไซต์ประชาไท

ประเมินให้ไร่ 80,000 บาท ราคาขายจริงไร่หนึ่ง 4-5 แสนบาท สมัยโน้นบางคนซื้อที่ไว้ทำสวนยาง แถวตำบลมะลวน ตำบลบางบอน หรือแถวอำเภอคีรีรัฐ เพราะมองว่าทำนาไม่ได้ผลต้องหาอาชีพรอง เท่ถูกโครงการชลประทานตัดผ่านหมด”³⁷⁰ “บ้านอยู่หมู่ 2 หัวเตย อยู่ริมคลองใต้ก่ง คนที่เขามิ่เท่มาก และเป็นบ้านเรินไม้เขาก็หามเริน(เรือน)ย้ายเข้าไปข้างใน แต่เราเท่น้อยไร่หิดๆ ซื้อเขาเมื่อ 10 กว่าปีที่แล้ว ไร่ 5 หมื่น แล้วสร้างบ้านปูนหมดหลายแสนเกือบล้าน ถูกชลประทานตัดผ่านทั้งหมด บ้านปูนก็ ต้องทุบทุ้ม(ทิ้ง) ย้ายไปไม่ได้ไม่เหมือนเรือนไม้ เขาเวรคืนให้ทั้งบ้านทั้งเทได้ล้านหิดๆ ไม่รู้จะไปหาซื้อเทได้แคไหน เดี่ยวนี้เทแพงอย่างถูกๆที่สวนติดถนน(ถนน)ไร่ไม่ต่ำกว่า 5 แสน แล้วไหนจะค่าสร้างบ้าน หลาว ราคาต่ำๆ ก็เหยียบล้าน ไม่พอทำบ้าน”³⁷¹

ภาพที่ 27 :ชาย-ขวา ที่ตั้งปากคลองชักน้ำฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงที่บ้านเงิน ตำบลบางบอน และโครงการชลประทานพื้นที่บ้านดอนแฝก ตำบลมะลวน

ผู้วิจัยได้ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางคมนาคมทางน้ำในแม่น้ำตาปี-พุมดวง ในช่วงฤดูแล้งในเดือน เมษายน พ.ศ.2559 ที่ผ่านมา โดยเริ่มต้นนั่งเรือจากจุดที่แม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงไหลมาบรรจบกัน บริเวณหน้าตลาดท่าข้ามไปตามแม่น้ำพุมดวงผ่านตำบลท่าโรงช้าง ตำบลหนองไทร ตำบลบางมะเตือ ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางเดือน และเข้าตำบลบางบอน ผ่านคลองชักน้ำของโครงการชลประทานตาปี-พุมดวง ซึ่งปากคลองชักน้ำตั้งอยู่บริเวณฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงที่บ้านเงิน และเมื่อล่องเรือต่อไป

³⁷⁰ สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน วินัย บุญแทน อายุ 65 ปี วยาไวจรณวัดหัวเตย บ้านเลขที่22 หมู่ที่ 7 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 4 กุมภาพันธ์ 2559

³⁷¹ สัมภาษณ์นางอนงค์ เกียรติวิจิต อายุ 70 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ที่ 2 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 4 กุมภาพันธ์ 2559

สักครู่พบว่าระดับน้ำลดน้อยลงเรื่อยๆ จนถึงระดับเข่า บริเวณกลางแม่น้ำมีสันทรายจำนวนมาก และต้องหันหัวเรือกลับเมื่อเรือไม่สามารถแล่นต่อไปยังอำเภอศรีรัฐนิคมได้ “แม่น้ำพุมดวงในหน้าแล้งมีน้ำน้อยมาก แล้วโครงการชลประทานยังถมฝันน้ำจากแม่น้ำพุมดวงไปออกอ่าวบ้านดอนที่ลิเล็ด ไม่รู้เอาน้ำไหน เพราะบางช่วงเขี่ยมหัวเขา คนขับเรือต้องชำนาญเส้นทางจริงๆ รู้จักร่องน้ำ ไม่งั้นเรือเกยตื้นเพราะน้ำขุ่นแลไม่เห็นที่น้ำลึกไหน ต้องมีคนคอยช่วยใช้ไม้พายวัดระดับน้ำตลอด แล้วไปไม่ได้จริงๆ ก็ต้องกลับ อย่านถอแหลน(ตื้อแพ่ง) ไปต่อ เพราะถ้าเรือติดจะเสียเวลาเป็นวันวันแล้วหากคนมาช่วยไม่ได้เพราะไม่มีเรือผ่านเลย”³⁷² และจากนั้นลงพื้นที่ไปดูโครงการชลประทานที่ผ่านพื้นที่บ้านดอนแฝก ตำบลมะลวน ซึ่งเป็นพื้นที่ติดต่อกับบ้านทุ่งอ่าวในตำบลศรีวิชัย พบว่าคลองชลประทานมีความกว้างมาก และมีถนนขนานสองข้างคลอง ถัดไปเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันที่เก็บเกี่ยวผลผลิตได้แล้ว มีบ้างที่ชาวสวนใช้พื้นที่ปลูกผักและผลไม้ในร่องปาล์มน้ำมันที่ยังเล็ก โดยเฉพาะการปลูกแตงโมส่วนใหญ่ชาวสวนพยายามจะหาพื้นที่ปลูกใกล้คลองชลประทาน แต่ค่อนข้างหาพื้นที่ว่างได้ยากเพราะเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมันเกือบทั้งหมด ชาวสวนผักและผลไม้ที่อยู่ที่ใกล้แหล่งน้ำจืด แต่การจะนำน้ำมาใช้ประโยชน์ก็ไม่ใช่ง่าย เพราะมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้นเพื่อซื้อเครื่องสูบน้ำ น้ำมัน สายยางหรือท่อ น้ำเพื่อต่อท่อส่งน้ำส่งเข้าไปในสวนที่อยู่ห่างไกล นอกเหนือจากค่าใช้จ่ายด้านเมล็ดพันธุ์ ค่าปุ๋ย และค่าสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ถ้าไม่มีเงินทุนก็ยากที่จะทำสวนผลไม้และนำน้ำมาใช้ประโยชน์ได้³⁷³

อัครเดช ขนุนนิล เจ้าของสวนปาล์มน้ำมันในตำบลศรีวิชัยผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการนี้ และ เป็นหนึ่งในแกนนำเครือข่ายพิทักษ์ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง มองว่าถึงวันนี้การต่อต้านโครงการนี้เริ่มกลายเป็นเสียงของคนส่วนน้อย เพราะผู้ที่ได้รับผลกระทบส่วนใหญ่รับเงินค่าเวนคืนที่ดินไปแล้ว ดังนั้นสิ่งที่สามารถทำได้ คือการต่อสู้ในกระบวนการทางกฎหมาย และมองว่าถ้าโครงการนี้เกิดขึ้นจริงจะส่งผล ต่อปัญหาอุทกภัยโดยเฉพาะหน้าฝนน้ำจะท่วมเพิ่มขึ้น เพราะลักษณะการตัดคลองของโครงการขวางทางน้ำเป็นส่วนใหญ่ และกระทบต่อพื้นที่ทางการเกษตรที่สูญหายไป 3,000-4,000 ไร่ เนื่องจากพื้นที่เกษตรส่วนใหญ่ปลูกปาล์มและยางพาราซึ่งอาศัยน้ำฝนจากธรรมชาติเป็นหลักไม่ได้อาศัยน้ำจากระบบชลประทาน และโครงการนี้ไม่น่าจะมีน้ำพอสำหรับการบริหารจัดการน้ำอย่างที่กล่าวไว้³⁷⁴

³⁷² สัมภาษณ์นายอมรรัตน์ ศรีไสว อายุ 53 ปี คนนำทางและเจ้าของเรือ บ้านเลขที่ 102/3 หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 23 เมษายน 2559

³⁷³ สัมภาษณ์นายพิทักษ์ ขนุนนิล อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

³⁷⁴ สัมภาษณ์นายอัครเดช ขนุนนิล เครือข่ายพิทักษ์ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง อ่างถึงใน สุวรรณิ์ บัณฑิตศักดิ์ อ่างแล้ว 21 ตุลาคม 2556 คมชัดลึก

ภาพที่ 28 : ชาย-ชวา เจ้าของบ้านที่ยังไม่อนุญาตให้โครงการตัดผ่านบ้าน และเครื่องสูบน้ำผ่านท่อส่งน้ำระยะไกล เพื่อสูบน้ำเข้าไปในสวนแตงโม

6.1.1.3 ปัญหาการบุกรุกพื้นที่สาธารณะในอ่าวบ้านดอน : การล้อมรั้วเลี้ยงหอยแครง

ชุมชนเมืองพุนพินมีเพียงบ้านลีเล็ด “หมู่เล” เพียงตำบลเดียวที่มีพื้นที่ป่าชายเลนและเป็นเพียงแห่งเดียวที่ป่าชายเลนรุกคืบเข้าไปในทะเลทำให้มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขึ้นทุกปี คนในชุมชนเรียกทะเลบริเวณนี้ว่า “อ่าวลีเล็ด” ซึ่งเป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์มากในอ่าวบ้านดอน โดยเฉพาะหอยแครงที่เกิดขึ้นจำนวนมากในทะเล จนเกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากคนนอกพื้นที่ เช่น เรือประมงขนาดใหญ่เข้ามาคราดลูกหอยแครงที่คนในชุมชนร่วมกันอนุรักษ์ และปัญหาจากการแย่งชิงพื้นที่เพาะเลี้ยงหอยแครง จนนำไปสู่การมอบสิทธิเข้าครอบครองทะเลอ่าวบ้านดอน ที่ภาครัฐได้ให้การสนับสนุนผ่านโครงการช่วยเหลือประมงพื้นบ้าน ที่มีความยากจนโดยการให้สิทธิในการจับจองพื้นที่ในทะเลเพื่อการเพาะเลี้ยงสัตว์น้ำ แต่เนื่องจากชาวบ้านไม่มีทุนในการเพาะเลี้ยง จึงถ่ายโอนกรรมสิทธิ์ให้ เป็นของนายทุนผู้มีอิทธิพล และบางรายผันตัวเองเข้ามาเป็นลูกจ้างในการดูแลคอกหอยแครงของนายทุน และเป็นเหตุให้ทะเลอ่าวบ้านดอนมีการครอบครองพื้นที่สาธารณะ เมื่อมี “หน้า”(ขนำ) ปลุกสร้าง ขึ้นกลางทะเลพร้อมด้วยไม้ไผ่ล้อมรั้ว เพื่อแสดงอาณาเขตในการเลี้ยงหอยแครงจำนวนมาก และถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลข่มขู่ไม่อนุญาตให้บุคคลภายนอกผ่านเข้ามาในบริเวณคอกหอย ส่งผลกระทบต่อชาวบ้าน ประมงพื้นบ้านไม่สามารถใช้พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนทำมาหากินได้ เพราะถูกกันเป็นพื้นที่หวงห้าม “โดยส่วนตัวรู้สึกสงสารชาวประมงของตำบลลีเล็ดที่ไม่สามารถออกไปหากินยังพื้นที่อื่นได้ เพราะหลายอำเภอ มีการอนุญาตจากกรมประมงให้มีการเพาะเลี้ยงหอยแครง

อย่างถูกต้อง มีการปักกันแนวเขตห้ามเข้าอย่างชัดเจนต่างจากอำเภอพุนพิน ที่ตั้งของอ่าวลิเล็ด ยังไม่มีการอนุญาตให้เลี้ยงแม่แต่รายเดียว บวกกับท้องถิ่นพร้อมใจกันอนุรักษ์...³⁷⁵

ต่อมาในวันที่ 28 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2556 ชาวประมงพื้นบ้านที่ได้รับผลกระทบในตำบลลิเล็ด รวมตัวประมาณ 100 คน ชุมนุมที่ศาลากลางจังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อเรียกร้องให้ทางจังหวัดและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องช่วยเหลือแก้ไขปัญหาสิทธิการทำกินในทะเลอ่าวลิเล็ด และดำเนินการให้เป็นไปตามประกาศของทางจังหวัดลงวันที่ 22 กรกฎาคม 2555 เรื่องให้เรือถอนคอกหอยสิ่งปลูกสร้างและเก็บทรัพย์สิน แต่ยังคงมีกลุ่มอิทธิพลลักลอบเข้าไปปักสร้างคอกหอยและสิ่งปลูกสร้างในพื้นที่โดยไม่เกรงกลัวกฎหมาย และข่มขู่ชาวประมงพื้นบ้านไม่ให้เข้าไปทำกินในพื้นที่บริเวณคอกหอย สร้างเดือดร้อนให้กับชาวประมงพื้นบ้านเป็นอย่างมาก³⁷⁶ “ปัญหาดังกล่าวที่เกิดขึ้นนั้นมันได้เกิดขึ้นมาเป็นระยะเวลาแล้วแต่ไม่มีหน่วยงานใดเข้ามาแก้ไข และชาวบ้านเองก็ไม่กล้าที่จะไปขัดแย้งกับกลุ่มผู้มีอิทธิพลเพราะกลัวอันตรายจะเกิดขึ้นกับตัวเอง จนกลายเป็นความเคยชินและยินยอมให้เป็นเช่นนั้นเรื่อยมา ชาวบ้านบางคนก็ต้องเลิกทำประมงพื้นบ้านและออกไปหารายได้อื่นๆ มาหาเลี้ยงครอบครัว จนกระทั่งเมื่อเร็ว ๆ นี้ ได้มีลูกหอยแครงเกิดขึ้นในบริเวณอ่าวเป็นจำนวนมาก ชาวบ้านจึงเห็นช่องทางที่จะหารายได้อีกครั้ง แต่ปรากฏว่าพื้นที่ดังกล่าวซึ่งเป็นที่สาธารณะที่ชาวบ้านสามารถทำประมงได้นั้น กลับถูกกลุ่มนายทุนผู้มีอิทธิพลนำไม้ไผ่และเสาไฟฟ้ามาปักเขตแดนแสดงความเป็นเจ้าของ และเมื่อชาวบ้านทำประมงล้ำเข้าไปในเขตก็ถูกไล่ บางครั้งมีการใช้อาวุธปืนยิงข่มขู่อีกด้วย ชาวบ้านจึงหมดหนทางทำมาหากิน จนต้องออกมารวมตัวกันเพื่อต่อสู้กับอำนาจของกลุ่มผู้มีอิทธิพล”³⁷⁷

ผู้วิจัยได้นั่งเรือสำรวจพื้นที่ป่าชายเลนโดยรอบในตำบลลิเล็ดในเดือนเมษายน พ.ศ.2559 พบว่าเรือไม่สามารถแล่นออกทะเลไปได้เพราะถูกกั้นล้อมคอกไม้ไผ่เป็นแถวยาวเพื่อเลี้ยงหอยแครงพร้อมด้วย “หนา”(ขนาน) ที่ปักชั่วคราวของผู้ดูแลคอกหอย มีทั้งขนานที่สร้างง่ายๆ ทำด้วยไม้หลังคามุงจากจนถึงที่ปักถาวรขนาด 3 ชั้นสร้างด้วยปูนและตอกเสาเข็มลึกลงในทะเลอย่างมั่นคงแข็งแรง “นี่ขนาดกลางวันแสดๆ เรายังไม่สามารถขับเรือลุ่มลุ่มห้าผ่านเข้าไปได้ อันตรายมาก ไม่รู้ใครเป็นใคร ยิ่ง

³⁷⁵ สัมภาษณ์นายชาลิสม ศรีเจริญ ชาวประมงหมู่บ้านสันติสุข อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี (ไทยพีบีเอส, 2555) Thai PBS ปัญหาขัดแย้ง ชาวประมง-ผู้นำท้องถิ่น กรณีห้ามจับสัตว์น้ำอ่าวลิเล็ดเริ่มคลี่คลาย 17 พฤษภาคม 2555 <http://news.thaipbs.or.th/>

³⁷⁶ เว็บไซต์สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 2 มี.ค. 2556

³⁷⁷ สัมภาษณ์นายประภาส รักเดช อดีตผู้ใหญ่บ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน อ่างอิงใน Jintana Unhavaithaya ปัญหาในพื้นที่ชุ่มน้ำอ่าวบ้านดอน อ.ไชยา จ.สุราษฎร์ธานี ปัญหาของชุมชนที่ไม่ได้รับความใส่ใจจาก???? เฟสบุ๊ค Jintana Unhavaithaya 17 มกราคม 2556

ถ้ามีดีคำเป็นที่รู้กันว่าเขียดเข้าไปไม่ได้ ใครรुकล้ำเข้ามา ถูกยิงท่ม(ทั้ง)ได้ง่ายๆ โดยไม่พักแหล่งหรือ (ไม่ได้ถามไถ่) มีข่าวยิงกันบ่อย”³⁷⁸ “คนที่เลี้ยงส่วนใหญ่เป็นนายทุนจากข้างนอกเกือบทั้งเพ มีกำนันในพื้นที่รอบอ่าวบ้านดอน 3-4 ราย กำไรจากการเลี้ยงหอยแครงเฉพาะพื้นที่สีเล็ดปีหนึ่งหลายร้อยล้าน คนเลยแย่งกันหนัก ที่สำคัญต้องแบ่งให้...ใครย้ายเข้ามาเป็น... ที่สุราษฎร์ฯ ส่วนใหญ่ได้เอี่ยวเกือบทุกราย ที่ผ่านมามีปัญหานี้เลยแก้ไม่ได้ เรียกร้องเท่าตายก็ไม่มีใครสนใจ เพราะผลประโยชน์มันมหาศาล ตอนนี้ได้ข่าวว่าทหารลงมาจัดการกลุ่มอิทธิพลที่เข้ามาเลี้ยงหอยแล้ว”³⁷⁹

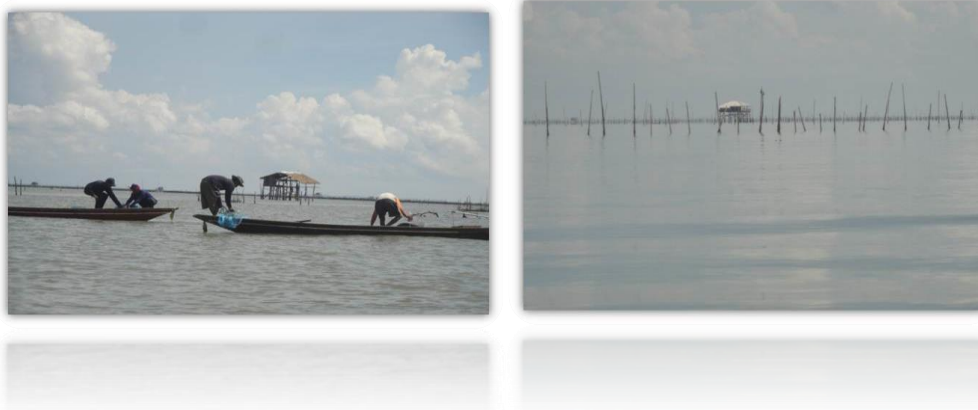
ต่อมาเครือข่ายประมงพื้นบ้านอ่าวบ้านดอนได้ทำหนังสือถึงนายกรัฐมนตรีและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ให้ช่วยแก้ปัญหาการบุกรุกอ่าวบ้านดอนของนายทุนและผู้มีอิทธิพลเจ้าของคอกหอยแครงที่ “พื้นที่อ่าวบ้านดอน มีพื้นที่เลี้ยงหอยเดิมที่ได้รับอนุญาตจากกรมประมง 45,000 ไร่ พื้นที่อนุญาตใหม่ก่อนเดือน พ.ศ.2558 จำนวน 32,000 ไร่ ส่วนที่เหลืออีก 62,000 ไร่ เป็นพื้นที่บุกรุก ไม่ได้รับอนุญาต ขณะนี้กำชับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เร่งรื้อถอนคอกหอยผิดกฎหมายทั้งหมด ให้เสร็จสิ้นก่อนวันที่ 23 มิถุนายนนี้ (พ.ศ.2560-ผู้วิจัย)”³⁸⁰ “ผมเป็นกำนันมา 10 ปี ไม่เคยรังแกหรือกลั่นแกล้งใครแต่ยอมรับว่าได้ทำธุรกิจเพาะเลี้ยงหอยแครงในพื้นที่อ่าวบ้านดอน บริเวณ ต.สีเล็ดจริงโดยร่วมหุ้นกับเพื่อน ๆ อีก 4 คน มีเนื้อที่ประมาณ 400 ไร่ ที่ผ่านมามีผมจะกำชับลูกน้องที่ต้องออกไปตรวจคอกหอย ว่าห้ามพกพาอาวุธปืนเด็ดขาดเนื่องจากมักจะมีเหตุยิงกันบ่อยครั้ง จึงเป็นการป้องกันการถูกกล่าวหาส่วนที่มีการกล่าวขานว่า ผมมีอิทธิพลในเขตอ่าวบ้านดอนนั้นเชื่อว่าเป็นการกล่าวอ้าง”³⁸¹

³⁷⁸ สัมภาษณ์นายอมรรัตน์ ศรีไสว อ่างแล้ว 24 เมษายน 2559

³⁷⁹ สัมภาษณ์นายกอ (นามสมมุติ) อายุ 67 ปี ประมงพื้นบ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลสีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 มกราคม 2559 และนายพิทักษ์ ขุนนิล อ่างแล้ว 15 เมษายน 2560

³⁸⁰ สัมภาษณ์พลโทปิยะวัฒน์ นาควนิช แม่ทัพภาคที่ 4 (ไทยพีบีเอส, 2560) ชัดเส้น 23 มิ.ย. นี้อือ “คอกหอย” รุกอ่าวบ้านดอน 7 หมื่นไร่ 24 มีนาคม 2560 เว็บไซต์ <http://news.thaipbs.or.th/content/261112>

³⁸¹ สัมภาษณ์นายจรงค์ โอทอง กำนันตำบลบางชนะ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี อ่างถึงโน (เดลินิวส์, 2560) กำนันดังอ่าวบ้านดอนยันไม่ได้เป็นผู้มีอิทธิพล <https://www.dailynews.co.th/regional/563955> วันที่ 24 มีนาคม 2560

ภาพที่ 29 : ชาย-ขวา ชาวประมงหาปลาริมฝั่ง ห้างออกไปเป็นขบวนและคอกไม้ไผ่ล้อมรั้วในทะเล

6.1.1.4 คำทำเนียบการทำประมง

ปัจจุบันร้อยละ 90 ของ “หมูเล” บ้านลิเล็ดในชุมชนเมืองพุนพินยังคงเลี้ยงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำทั้งน้ำเค็ม น้ำกร่อย และน้ำจืดในแม่น้ำตาปี(คลองพุนพิน) และทะเลอ่าวบ้านดอน ส่วนใหญ่เป็นประมงพื้นบ้านที่ยังใช้เครื่องมือจับสัตว์น้ำดั้งเดิมที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น แร้ว หร่า(กร่า) กระบอก ลอบ ป้อง(ซ็อนปีก) แห อวน ยอ เบ็ด ตะขอ เซงเลง และฉมวก หรือแม้แต่ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการดำน้ำงม(จับ)กุ้งด้วยมือเปล่าในแม่น้ำ “ครอบครัวเราเป็นชาวประมง สามีกัดที่นี้เป็นชาวเล พ่อและปู่ก็เป็นชาวประมง ลูกสองคนใหญ่(โตโต)มากับเล เด็กกริมเลย่าน้ำเป็นก่อนจะเดินได้เสียอีก ถ้าไม่หากินกับเลก็ไม่รู้ไปทำ หร่ากิน สามิเคยเปลี่ยนไปกริดยางและทำงานรับจ้างเป็นลูกน้องเพื่อน แต่ทำไม่ได้ มันไม่อิสระ ไม่มีความสุขเหมือนอยู่กับเล ได้มั่งไม่ได้มั่งแต่ไม่เคยอด ดีกว่าไปหัวถึงปูน บางคืนสามิไปงมกุ้งแม่น้ำ ให้ลูกสาวช่วยพายเรือและส่องไฟ อย่างไม่ได้หร่าก็ยังมีปลา กุ้ง ตัวสองตัวติดมือ เก็บตางค์ส่งลูกเรียนหนังสือ เลเป็นบ้านของเรา”³⁸²

เดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ที่ผ่านมา รัฐบาลได้ออกกฏกระทรวงกำหนดค่าอากรและค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการประมง พ.ศ. 2559 ไว้ดังนี้ ข้อ 1 ให้กำหนดค่าอากรใบอนุญาตให้ใช้เครื่องมือทำการประมงตามประเภทเครื่องมือทำการประมง เช่น ประเภทเครื่องมือโป๊ะลูกกละ 2,000 บาท ประเภทเครื่องมือลอบ ถ้าเป็นลอบปลาลูกกละ 5 บาท ลอบปูลูกกละ 1 บาท ลอบหมึกลูกกละ 5 บาท และลอบหมึกสายลูกกละ 50 สตางค์ เบ็ดราวยาวตั้งแต่100 เมตรขึ้นไปทำการประมงน้ำจืดและทำการประมงพื้นบ้านสายละ 20 บาท และทำการประมงพาณิชย์สายละ 50 บาท แหยาวตั้งแต่ 3

³⁸² สัมภาษณ์นางสมจิตร แก้วส่งเมือง อายุ 45 ปี ประมงพื้นบ้าน บ้านเลขที่ 52/2 หมู่ที่ 7 บ้านคลองกอต่าบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 กุมภาพันธ์ 2560

เมตรขึ้นไป(ยังไม่ทบทเพลลา) ปากละ 10 บาท ฯลฯ และข้อ 2 ให้กำหนดค่าธรรมเนียมใบอนุญาตเกี่ยวกับการประมง เช่น ใบอนุญาตทำการประมง ถ้าเป็นใบอนุญาตทำการประมงน้ำจืดฉบับละ 100 บาท ใบอนุญาตทำการประมงพื้นบ้านฉบับละ 100 บาท และใบอนุญาตทำการประมงโดยไม่ใช่เรือประมงในเขตน่านน้ำภายในฉบับละ 200 บาท ในเขตทะเลชายฝั่งฉบับละ 500 บาท และในเขตทะเลนอกชายฝั่งฉบับละ 1,000 บาท ฯลฯ³⁸³

กฎกระทรวงที่มีผลบังคับใช้ดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตของชาวประมงพื้นบ้านที่หาเช้ากินค่ำอย่างมาก “กฎหมายบังคับมีข้อจำกัดกระทบมากกับประมงพื้นบ้าน เอาธุรกิจใหญ่มาบังคับใช้ร่วมกับรายย่อยที่หาเช้ากินค่ำอย่างพวกเรา ออกไปบางที่ได้ปลา 5-6 โล โล 40 บาท ค่าน้ำมันลิตร 30 บาท ค่าแหไม่ต้องคุย อวนแหก(ขาด)ไม่ต้องแหง(พูด) การทำกินทุกวันนี้ก็ลำบาก มี “ลอบงู” ระบาดมาจากจีนเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ผลิตในเมืองไทย ลักษณะเป็นลูกสี่เหลี่ยมยาวเป็นรถไฟ ถ้าวางลอบงู กุ้งเข้า ปลาเข้ากินกุ้ง ปลาสดสอง-สามร้อยโล มีงอบงูวางอวนไม่ค่อยได้ หนึ่งลูกของลอบงูเท่ากับสิบลูกของลอบบ้านเรา เดียวนี้ในหลาย(ตลาด)ก็ขาย สร้างลูก 1,200 บาท หลังๆ ลูก 800 บาท อวนรุนลอบงูเดี๋ยวนี้ไม่ค่อยมีแล้ว ผมมีลอบปู 70-80 ลูก อวน 30 ผืน แห 2 ปาก ชั่ง 2 ลูก ค่าใช้จ่ายทั้งหมดเบียดเรือ อวนผิดกฎหมาย บังคับตา 2 นิ้วขึ้นไป ต้องจ่ายให้หลวงประมาณ 10,000 บาท เป็นการขูดรีด บุคคลรายได้ไม่ถึงแสนบาทไม่เสียภาษี แต่เวลาซื้อของจ่ายภาษี ของไปหาในเลไม่ใช่จะได้ทุกเดือน ต้องเปลี่ยนเครื่องมือทำกินไปเรื่อยๆ ทอดแหมั้ง วางเบ็ดมั้ง ต้องลงทุนไปทอดเบียดมาเกี่ยวเบ็ดเบียดขาวน้ำนิ่งๆ ปลาตุ๊กชอบกิน แต่ในป่าชายเลนเบียดปูแสมใช้ต้องลัมตำ ดอง(กระดอง)แข็ง ปลาตุ๊กไม่ชอบกิน ถ้าไม่มีเครื่องมือก็ไปเป็นลูกจ้างลำบาก ปี 54-56 รายได้ดีได้วันไม่ต่ำกว่า 500 บาท พอปี 59 ขาดทุนมากกว่าได้ บางเดือนได้ 5 พันบาท บางเดือน 3 พันบาท ก็ไม่ได้ตั้งแต่มีลอบงู ถ้าฝนตก ลมแรง หอยปูปลาจะเข้าฝั่ง ลมพัดเราก็หากินไม่ได้ต้องเว้น 1-2 วัน พอน้ำแห้งเงียบกลางวันลมจัดก็ออกเลไม่ได้ การหาปลาต้องดูน้ำขึ้น จะเข้าหรือหัวค่ำก็ต้องไป อยู่ในน้ำ 2-3 ชั่วโมง ได้ก็คือได้เก็บเลย อยู่ในเลเราต้องมีน้ำใจ ช่วยเหลือกัน รู้จักไม่รู้จักรก็ต้องช่วย เรือจม เครื่องเสียลากเข้าบ้าน ถึงไม่ปีนก็ปีหน้าเราอาจจะโดน เราต้องดูถ้าเรือเราใหม่ก็ไปไกลได้ ถ้าเรือเล็กก็หากินแค่ๆฝั่ง เห็นพรรคพวกเราก็หลีกหลบไปวางที่อื่นอย่าให้แคะ(ใกล้) เราต้องแบ่งปันกันอยู่ แบ่งปันกันกิน เลเป็นของทุกคน คน

³⁸³ กฎกระทรวงกำหนดค่าอากรและค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการประมง พ.ศ.2559 โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ วันที่ 10 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 -ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนที่ 15 ก ลงวันที่ 16 กุมภาพันธ์ 2559 หน้า 15

โบราณเชื่อว่า “ศุกร์ขึ้นเขา เสาร์ลงเล” ถ้าวันศุกร์ทำสวนปลูกผักดี แต่ถ้าออกเลให้ไปวันเสาร์ แต่ถ้าช่วงนั้นกฎหมายบังคับใช้จริงๆ 19 กุมภาพันธ์ 59 ได้เกี่ยวเบ็ดตกกรรมแลกกันเป็นแถว ชาวบ้านตาย”³⁸⁴

ภาพที่ 30 : ชาย-ขวา การจับสัตว์น้ำยกยอ ทอดแห วางอวนและดักลอบด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้าน

นอกจากนั้นกระทรวงเกษตรและสหกรณ์ยังออกประกาศเรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมง ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พ.ศ. 2559 ห้ามมิให้ผู้ใดใช้เครื่องมือทำการประมงดังต่อไปนี้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำเขตทะเลชายฝั่ง³⁸⁵ 1) อวนลากทุกชนิดที่ใช้ประกอบเรือยนต์ 2) อวนล้อมจับที่มีสายमानทุกชนิด 3) อวนติดตาที่มีความลึกมากกว่า 300 ช่องตา 4) ลอบปูพับได้ที่มีขนาดช่องตาอวนโดยรอบเล็กกว่า 2.5 นิ้ว 5) ลอบหมึกสายที่ใช้ทำการประมงต่อครั้งต่อเรือประมง 1 ลำ มากกว่า 2,000 ลูก 6) อวนครอบ อวนช้อนหรืออวนยกหมึก ที่ใช้ประกอบเครื่องปั่นไฟ 7) อวนครอบ อวนช้อนหรืออวนยกปลากระตัก ที่ใช้ประกอบเครื่องปั่นไฟ และ 8) คราดหอยลายที่ใช้ประกอบเรือยนต์³⁸⁶

³⁸⁴ สัมภาษณ์นายน้อย (นามสมมุติ) อายุ 49 ปี ประมงพื้นบ้าน หมู่ที่ 4 บ้านบางปอ ตำบลลิเล็ด อำเภอบึงสามพัน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 กุมภาพันธ์ 2559

³⁸⁵ “ทะเลชายฝั่ง” หมายถึง ทะเลที่อยู่ในราชอาณาจักรนับจากแนวชายฝั่งทะเลออกไปสามไมล์ทะเล เว้นแต่ในกรณีที่มีความจำเป็นเพื่อประโยชน์ในการบริหารจัดการทรัพยากรสัตว์น้ำ จะออกกฎกระทรวง กำหนดให้เขตทะเลชายฝั่งในบริเวณใดมีระยะนับจากแนวชายฝั่งทะเลออกไปน้อยกว่าสามไมล์ทะเลก็ได้ แต่ต้องไม่น้อยกว่าหนึ่งจุดห้าไมล์ทะเลและไม่เกินสิบสองไมล์ทะเล โดยให้มีแผนที่แสดงแนวเขตบริเวณ ที่กำหนดแนบท้ายกฎกระทรวงด้วย - มาตรา 5 แห่งพระราชกำหนดการประมง พ.ศ.2558

³⁸⁶ ประกาศเรื่อง กำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมง ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พ.ศ.2559 - ราชกิจจานุเบกษา เล่ม 133 ตอนพิเศษ 46 ง ลงวันที่ 15 กุมภาพันธ์ 2559 หน้า 9

จากข้อมูลการทำประมง “หมูเล” ตำบลลีเล็ดในปีพ.ศ.2527 มีเรืออวนรุน 241 ลำ³⁸⁷ เวลาผ่านไป 30 กว่าปี ปัจจุบันเรืออวนรุนลดจำนวนลงอย่างมาก เฉพาะบ้านคลองรางซึ่งมีประชากรมากที่สุดคือ 250 ครอบครัว และทุกหลังคาเรือนทำอาชีพประมง “แบ่งประเภทเรือประมง ได้ดังนี้ มีเรืออวนรุน 6-7 ลำ มีวางท้อง 6-7 ลำ และหางยาว 10 ลำ เรือลอบปูมามี 20 ลำ เรืออวนมี 10 ลำ ขนาดยาว 4 วา มีทั้งอวนทรายปูและอวนทรายปลากระบอกสลับเปลี่ยนตามฤดู เรือเบ็ดธง 10 ลำ นอกนั้นก็เรือเบ็ดราว”³⁸⁸

จากประกาศดังกล่าวได้ส่งผลกระทบต่อครอบครัวชาวประมงที่ต้องหยุดออกทะเลทันทีตั้งแต่วันที่ 15 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ที่ผ่านมามีเรือจำนวนมากเกยตื้นอยู่ริมหาดโดยเฉพาะบ้านคลองราง “นายกฯไม่เคยมาบ้านผม มาหาข้อมูลอวนรุน มาอยู่กับชาวบ้านซักอาทิตย์จะเข้าใจ แต่ละพื้นที่ไม่เหมือนกัน ต้องหากินอยู่กันได้ ต้องยังยืน รัฐจะซื้อเรือคืน ตอนนั้นก็เฉย เรือราคาเป็นล้าน รัฐบอกอาชีพนี้เป็นอาชีพที่ผิดกฎหมาย อาชีพอวนรุนตั้งแต่รุ่นพ่อแม่ ผมส่งลูกเรียนจบปริญญา 2 คน อีกคนจบปวส. ตอนแรกมารณรงค์ให้ชาวประมงไปทำทะเลเบียนเรือ ไปจุดที่ประมงพุนพิน บอกว่าจะได้หากินถูกต้อง พอลงทะเบียนหมดก็ห้ามเลย บอกว่าเป็นอาชีพผิดกฎหมาย ทำลายล้าง ฤดูปิดอ่าวจาก 3 เดือน เป็น 4 เดือนก็ได้ ชาวประมงรับได้ เฉพาะบ้านคลองราง 50 ลำ อวนรุนให้หยุดหมดเลย หยุดมาหลายวันแล้ว ไม่มีเหรียญก็ต้องแอบออกเลไปมั้ง ถ้าถูกจับได้จะถูกยึดเรือ ไม่ใช่ชาวบ้านฟังไม่ถูก แต่เราไม่มีที่ทำกิน ถึงเสี่ยงก็ต้องยอม บอกว่าเปลี่ยนอาชีพจะให้เงินช่วยเหลือแบบให้เปล่าตอนนี้ก็เฉยไม่มีคำตอบ กู้ออมสินร้อยละ 4 ต่อปีตอนนี้ก็เจียบ ใครเสนอขายเรือรัฐจะซื้อเรือ ตอนนั้นก็ไม่มีซื้ออีกเหมือนหลอกชาวบ้าน สมัยลูกเรียนมหาลัยผมต้องขายที่เป็นแปลงๆ ส่งให้ลูกเรียน ชาวบ้านนำลงสาร ถ้าไม่ได้ทำประมง หรือไม่เปลี่ยนอาชีพ เราอยู่ที่นี้เคยทำแต่ประมง นโยบายสั่งมาอย่างเดียว แต่ไม่ลงมาดูความเดือดร้อนของชุมชน คู่แข่งกับประมงพาณิชย์ที่มีระดับ ออกเย็นเข้ากลับผมคนลูกน้องคนพาลูกไปด้วยถ้าไม่ติดเรียน ถ้าไม่หัดก็ไม่ชิมซับ แต่มีกฎหมาย 18 ปี ห้ามออก อย่างนี้จะฝึกลูกได้หรือ ค่าน้ำมันคืน 120 ลิตร ลูกน้องแล้วแต่เปอร์เซ็นต์ได้มากให้มาก บอกว่า EU ไม่ยอมรับ ทำไมอาเซียนไม่รวมกัน ทำไมต้องแคร์ EU ก่อนออกกฎหมายทำไมไม่มาหาข้อมูล บอกว่า “ต่างดาว” เราออก ผัวเมีย เขาเอาข้อมูลมาทำมั่วไปหมด ถ้ารัฐกดดัน ไม่ให้โอกาสอย่างนี้ ปัญหาจะมีมากขึ้น ต้องกินต้องใช้ ภาระอื่นไม่สู้ภาระลูกเรียน ถ้าผมมีเงินแสน-สองแสน ผมจะเก็บไว้ให้ลูกเรียน อาชีพได้รับจ้าง พ่อหยุดลูกก็ต้องหยุดเรียน เพราะไม่มีเงินส่งให้ลูกเรียน คืนได้ประมาณ 6,000 บาท ค่าน้ำมัน 3,000 บาท ลูกน้อง 10 เปอร์เซ็นต์ 500 บาท เครื่องมือลือหรือ จ้าง บางคืนใบพัดพันรากไม้เสียเป็นหมื่น บางครั้ง

³⁸⁷ อาชีพอวนรุน อ้างแล้ว 2527 หน้า 156

³⁸⁸ สัมภาษณ์นายปราโมทย์ สาลี อายุ 38 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 บ้านคลองราง บ้านเลขที่ 55/3 หมู่ที่ 2 ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 กุมภาพันธ์ 2559

อวนขาด เดือนออก 18-20 คืบ ได้ขายแพปลา แบ่งกับลูกน้องเจ้าของ เรารับได้วิธีเราเป็นแบบนี้ ได้ปลามาแบ่งให้เพื่อนบ้าน แบ่งปันกัน วิธีชีวิตเราทำกันมาอย่างนี้”³⁸⁹

“ผมเป็นลูกน้องเพื่อนกว่าเก็บตั้งคืบได้ มีเรือของตัวเองทำมาได้ 2-3 ปี ก็ถูกสั่งหยุด อยู่มากับเลตั้งแต่รุ่นทวด มีลูก 4 คน หาเช้ากินค่ำ ผมไม่ได้เรียนหนังสือ บางคนลำบากยกบ้านยังต้องพลอยอยู่เท่าเพื่อน ขึ้นอยู่กับความขยัน อยากให้รุ่นพ่อแม่อยู่ได้ เราต้องให้ความสำคัญกับลูกเรียน ดินสอ 2 บาทก็ต้องให้ความสำคัญ อ่าวบ้านดอนบ้านเราพอหยุดไม่มีหรัยมารองรับ ให้ทำหรัยไม่ให้ทุน มายาหอมแล้วไม่มีคำตอบ คนบนดอนมาทำเล หยุเครง(เตี้ยวนี่)ถอยรถสะตอก มาคืบ 2 คน หัวค้ำตัดยาง แล้วไปสาว(ลอย)อวน เราไม่ว่าเลเป็นส่วนรวม เมื่อก่อนคนยังน้อย เมื่อก่อนคลองรางจริง ๆ ประมงพื้นบ้าน 5 โมงเย็นออกไปอ่าวบ้านดอนข้างนอกห่างฝั่ง 3 พันเมตร หากินถึง 7 โมง ต้องตรวจแนวเพื่อนลอยอวนวางลอบ ถ้ามีต้องถอยหรือขยับที่อื่น ต้องกลับบ้าน เดียวอวนเพื่อนเสียหายุ ปากอวนกว้าง 14 เมตร ฤงอยู่ใต้ท้องเรือ บ้านผมอ่าวน้ำตื้น ลาก 1 ชั่วโมงยกที ถ้าอวนไม่ขาดตี 3 กลับบ้าน ถึงบ้านตี 5 พอ 6 โมงเช้าขายแพปลา เราจะช่วยเหลือกัน ถ้าเรือเสียช่วยลาก รุ่นพ่อแม่โจรอก(ปล้น) โจรบางคนใจดีทุกข้างป่า(สงรมป่าชายเลน) บางคนปล่อยในเลแล้วเอาเรือเอาปลาไปหมด แต่ปัจจุบันกลัวนาย มากกว่ากลัวโจร โจรไม่มี เรือลารับผิดชอบ 2-3 ครอบครัว รัฐช่วยหมื่น-สองหมื่น หมดเงินก็กลับสภาพเดิม ทำพริกก็ได้ให้ชาวบ้านอยู่ได้ถ้าชาวบ้านอยู่ได้ รัฐไม่ต้องมาดูแลเยียวยา วิธีชาวบ้านควรใช้เวลา เปลี่ยนอาชีพต้องนับหนึ่งใหม่ อาชีพต้องหลากหลาย แล้วแต่ความถนัด ต้องคุยแบบเห็นใจชาวบ้าน ให้หากินอ่าวบ้านดอนอย่างยั่งยืน”³⁹⁰

ชาวประมงพื้นบ้านมีข้อเสนอต่อรัฐบาลว่าควรอะลุ่มอลวยเรื่องขนาดตาอวน ระเบียบข้อบังคับต่างๆ ควรแยกระหว่างประมงพาณิชย์ซึ่งส่วนใหญ่เป็นคนต่างด้าวกับประมงพื้นบ้านออกจากกัน และด้วยสภาพพื้นที่ในทะเลในแต่ละอ่าวแตกต่างกันทั้งอ่าวชุมพร อ่าวบ้านดอน และอ่าวปัตตานี เมื่อกฎหมายบังคับขนาดตาอวนใหญ่ แต่อ่าวชุมพรมีปลากะตัก และปลาจิ้งจั้ง ซึ่งเป็นปลาขนาดเล็กจำนวนมากก็จับไม่ได้ “กฎหมายใช้รวม 22 จังหวัด แต่ละจังหวัดไม่เหมือนกัน ชุมพร อวนใหญ่ หมา(ไม่)เป็นไปไม่ได้ ปัตตานี ประจวบฯไม่มี นักข่าวมายกข้อมูลเรือพาณิชย์ลำ 10 ล้าน ต้องแจ้งเข้า-แจ้งออก สารพัดเรื่องที่มาตั้งกฎเกณฑ์ อาชญาบัตรเมื่อ 2 เดือนก่อนให้อาชญาบัตรอวนล่า แต่ไม่ให้อวน

³⁸⁹ สัมภาษณ์นายประพันธ์ เจริญฤทธิ์ อายุ 55 ปี ประมงอวนรุน บ้านเลขที่ 11/3 หมู่ที่ 2 บ้านคลองราง ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 เมษายน 2559

³⁹⁰ สัมภาษณ์นายวัชร เยี่ยมนิล อายุ 43 ปี ประมงอวนรุน บ้านเลขที่ 11 หมู่ที่ 2 บ้านคลองราง ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 เมษายน 2559

รูน ขณะที่อวนล่าทำลายมากกว่า กินดินมาก กินแก๊ส ถ้าตรงไหนไปล่าแล้ว 2-3 คีน ไม่ต้องไปเป็นแก๊ส ออกหากินน้ำไม่เคย 4 เมตร เขาเหมาหมดไม่เลือกพาณิชย์หรือพื้นบ้าน”³⁹¹

ภาพที่ 31: ช่าง-ขวา ประกาศกระทรวงเกษตรฯ และเรืออวนรูนบ้านคลองราง
(ที่มาประกาศกระทรวงฯ จาก www.isranews.org)

6.1.2 นโยบายการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อในด้านสังคม

โครงการพัฒนาภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในด้านสังคม ได้แก่ 1) โครงการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน เพื่อกำจัดขยะจากเกาะสมุย และ 2) โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ภาคใต้ ช่วงตัดผ่านชุมชนเมืองพุนพิน

6.1.2.1 โรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน

รัฐบาลกำหนดให้เรื่องปัญหาขยะบนเกาะสมุยเป็นวาระแห่งชาติที่จังหวัดสุราษฎร์ธานีต้องดำเนินการแก้ไขเร่งด่วนเพื่อไม่ให้กระทบกับการท่องเที่ยว โดยจะมีการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านนาคือ ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน เพื่อนำขยะจากเกาะสมุยมากำจัดด้วยการฝังกลบเป็นเวลา 3 ปี เพื่อให้แปรสภาพเป็นพลังงานไฟฟ้าชีวมวล ด้วยกำลังการผลิต 9.9 เมกกะวัตต์ เพื่อเลี่ยงกฎหมายไม่ต้องศึกษาวิเคราะห์ผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม (EIA)³⁹² บนเนื้อที่ 360 ไร่

³⁹¹ สัมภาษณ์นายวัชระ เอี่ยมนิล อ่างแล้ว 3 เมษายน 2559

³⁹² อาจารย์ธีรวัฒน์ ขวัญใจ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ (หาดใหญ่) เวทีสาธารณะเรื่องสายน้ำแห่งชีวิตกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ณ วัดท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558

ริมคลองท่าสะท้อนซึ่งเป็นคลองสาขาของแม่น้ำตาปี “ป่าสานสาตจูด(เสื่อกระจูด) ตั้งแต่ทองบาท 400 บาท จนเดี๋ยวนี้ทองบาทสองหมื่นกว่า ป่ามีสวนยาง 16 ไร่ เป็นหนี้ ธกส. สอง-สามแสนบาท ต้องส่งปี ประมาณสามหมื่นบาท พวกเรากินอยู่ในคลองนี้ ถ้าน้ำเสียกระจูดก็ตายหมด จะตั้งโรงไฟฟ้าชีวมวล เพื่อเอาขี้หยะ(ขยะ)จากเกาะหมุยมาฝังกลบ ที่ดินของ...นักการเมืองชื่อดังบ้านเรา ขายให้...คนเก่าที่ ปลดเกษียณของ สุราษฎร์มาทำโรงไฟฟ้า สามร้อยกว่าไร่ รวมทุนกับญี่ปุ่น ผู้นำชุมชนในตำบลนี้เห็น ด้วย จะเริ่มสร้างต้นปี 2558 ครอบครัวย่ำหากินในคลองท่าสะท้อน ตกเบ็ด ยกยอ วางอวน กุ้ง ปลา มาก สมบูรณ์”³⁹³

ชาวบ้านในตำบลท่าสะท้อน ได้รวมตัวกันตั้งกลุ่มอนุรักษ์ลุ่มน้ำท่าสะท้อนและสิ่งแวดล้อม เพื่อคัดค้านขยะที่มาจากเกาะสมุย และไม่เอาโรงไฟฟ้าชีวมวล “ชาวบ้านในพื้นที่ไม่มั่นใจในความ ปลอดภัย เนื่องจากพื้นที่ก่อตั้งโรงงานเป็นพื้นที่ลุ่ม หน้าฝนน้ำท่วมขัง หากนำขยะจากเกาะสมุยกว่า 200,000 ตัน มาฝังกลบในพื้นที่ สารเคมี และน้ำเสียจากกองขยะจะไหลซึมลงคลองท่าสะท้อน และ ไหลลงแม่น้ำตาปี และไหลออกไปสู่อ่าวบ้านดอน จะส่งผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม และ ระบบนิเวศในพื้นที่ จนทำให้สัตว์น้ำที่มีอยู่ชุกชุมอาจล่มสลายไป จนสร้างความเดือดร้อนไปจนถึง ลูกหลานในอนาคต ประกอบกับเวลาที่ผ่านไป ผู้ที่เกี่ยวข้องไม่เคยนำข้อมูลการก่อสร้างโรงไฟฟ้ามา เปิดเผยให้ชุมชนรู้เรื่อง ถึงแม้ผู้นำชุมชนจะอ้างว่าผ่านขั้นตอนการทำประชาคมหมู่บ้าน แต่ขอยืนยันว่า เป็นการทำให้ประชาคมไม่ถูกต้อง”³⁹⁴

นอกจากนั้นมีการจัดเวทีสาธารณะให้ความรู้กับชุมชนในการปกป้องทรัพยากรธรรมชาติและ สิ่งแวดล้อม โดยมีนักวิชาการมาให้ข้อมูล ความรู้ และข้อเท็จจริงเกี่ยวกับปัญหาขยะเกาะสมุย ว่าควร แก้ปัญหาที่ต้นทางหรือต้นเหตุ แต่ละชุมชนควรมีระบบการจัดการและให้ความรู้ความเข้าใจกับชุมชน ที่สำคัญคนในชุมชนต้องรู้หน้าที่ตัวเองและช่วยกันปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมในชุมชน³⁹⁵ “การสร้าง โรงไฟฟ้าชีวมวลจากขยะในไทยยังไม่มีมีการวิจัยว่าพื้นที่ จ.สุราษฎร์ธานี เหมาะที่จะก่อสร้างโรงไฟฟ้า

³⁹³ สัมภาษณ์นางสุนี เสสิดัง อายุ 65 ปี สานเสื่อกระจูด บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1 บ้านนาคือ ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558 และนางปรีดา ศรีบุญรอด อายุ 61 ปี ประมงพื้นบ้าน บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 4 บ้านหนองจอก ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558

³⁹⁴ สัมภาษณ์นายฐานกุล พัฒนสิงห์ อดีตผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลท่าสะท้อน อ้างถึงใน ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ชาวพุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี กว่า 500 คน รวมตัวต้านโรงไฟฟ้าชีวมวล 8 กรกฎาคม 2558 เว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์

³⁹⁵ ผู้จัดการออนไลน์ นักวิชาการไม่เห็นด้วยนำขยะจากเกาะสมุย ก่อตั้งโรงไฟฟ้าชีวมวลสุราษฎร์ฯ 15 กรกฎาคม 2558

ชีวมวลจากขยะ เพราะการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลจำเป็นต้องอยู่ใกล้แหล่งน้ำและใช้ขยะจำนวนมาก ซึ่งหากบริหารจัดการไม่ดีปัญหาย่อมเกิดขึ้นแน่นอน”³⁹⁶

ต่อมาเครือข่ายประชาชนศึกษาความถูกต้องและเหมาะสมในการก่อสร้างโรงไฟฟ้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวนประมาณ 50 คน ได้ยื่นหนังสือถึงนายกรัฐมนตรี ผ่านศูนย์ดำรงธรรมจังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 4 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2559 ให้ทบทวนคำสั่ง ม.44 ฉบับที่ 3 และ 4/2559 ที่ปลดล็อกผังเมืองสร้างโรงไฟฟ้าขยะและอุตสาหกรรมบางประเภทได้ ซึ่งอาจจะเป็นช่องทางทำให้กลุ่มทุนเจ้าของโครงการสามารถสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลได้ แม้ชุมชนจะไม่ยอมรับ³⁹⁷

นักวิจัยได้เข้าร่วมกิจกรรมเวทีสาธารณะเรื่องสายน้ำแห่งชีวิตกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ณ วัดท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2558 ซึ่งเป็นการรวมตัวของชุมชนหลายร้อยคนที่ได้รับผลกระทบและไม่เห็นด้วยกับโครงการก่อสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลจากขยะ กิจกรรมในวันนั้นมีขบวนเรือประมงพื้นบ้านจำนวน 50 ลำ ที่หากินอยู่ในแม่น้ำตาปี-พุมดวง และคลองท่าสะท้อน ได้ล่องเรือดูวิถีชีวิตของชุมชนริมคลองท่าสะท้อนและความอุดมสมบูรณ์ของแม่น้ำ ช่วงบ่ายมีเวทีให้ความรู้จากนักวิชาการในท้องถิ่น และชุมชนร่วมสะท้อนปัญหาและแลกเปลี่ยนความคิดเห็น นอกจากนี้ก็มีกิจกรรมการสานเสื่อกระจูดซึ่งเป็นหัตถกรรมพื้นบ้านที่ยังสืบทอดในชุมชนให้ผู้ร่วมงานได้ศึกษา มีการจัดเตรียมอาหารพื้นบ้านภาคใต้ไว้เลี้ยงทุกคนตลอดงาน จากความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนได้นำอาหารมาคนละอย่างสองอย่าง เช่น ปลาสดๆที่ทอดแห้งได้ในคลองท่าสะท้อน นำมาทอดและแกงส้มกับหน่อไม้ ยอดเหียงที่ปลูกในสวนยางพารารอบบ้าน นำมาผัดไข่ ทุกคนต่างบอกว่าอาหารที่นำมาไม่ต้องซื้อทุกอย่างหาได้ในชุมชน ใครมีอะไรก็เอาอย่างนั้นมา

³⁹⁶ สัมภาษณ์ดร.สมนึก จงมีวสิน นักวิจัยชุมชน เครือข่ายเพื่อนตะวันออก อ่างอิงใน สุวรรณดี บัญญัติศักดิ์ สร้างโรงไฟฟ้าจากขยะเกาะสมุย..อย่าให้คนพุนพินต้องรับผลกระทบ 8 กรกฎาคม 2558 เว็บไซต์คมชัดลึก

³⁹⁷ ผู้จัดการออนไลน์, ชาวสุราษฎร์ฯ ยื่นหนังสือถึง “นายกฯ” ค้าน ม.44 ปลดล็อกผังเมืองรุกสร้างโรงไฟฟ้าฯ 2559) ASTV ผู้จัดการออนไลน์ ชาวสุราษฎร์ฯ ยื่นหนังสือถึง “นายกฯ” ค้าน ม.44 ปลดล็อกผังเมืองรุกสร้างโรงไฟฟ้าฯ 4 กุมภาพันธ์ 2559 เว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์

ไม่มีการบังคับกะเกณฑ์ เอามาให้ด้วยใจ และอยากให้ชุมชนมีวิถีชีวิตอย่างนี้ตลอดไป³⁹⁸ ไม่อยากเห็น ขบวนการพัฒนาของรัฐทำให้ชุมชนขัดแย้ง บาดหมาง มีการทะเลาะเบาะแว้งขึ้นในชุมชน³⁹⁹

6.1.2.2 โครงการรถไฟทางคู่ภาคใต้

โครงการรถไฟทางคู่ภาคใต้ (เส้นทางกรุงเทพฯ-ชุมพร-สุโขทัย-สงขลา และปาดังเบซาร์) เป็น 1 ใน 6 โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ 6 เส้นทางทั่วประเทศ ตามนโยบายของรัฐบาลที่ส่งเสริมการลงทุน ในโครงข่ายที่สำคัญของประเทศ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการขนส่งสาธารณะ ทั้งพื้นที่ชนบท เมือง และ เชื่อมโยงระหว่างประเทศ เพื่อลดระยะเวลาในการเดินทาง ช่วยประหยัดพลังงานเชื้อเพลิง รวมทั้งเพื่อ ศักยภาพในการบริการขนส่งสินค้าและการท่องเที่ยวตามสถานที่สำคัญในภาคใต้ ซึ่งขณะนี้การรถไฟ แห่งประเทศไทยอยู่ระหว่างศึกษาความเหมาะสมทางด้านวิศวกรรม เศรษฐกิจ สังคม การเงิน และ แนวทางการลงทุนที่เหมาะสม⁴⁰⁰ สำหรับโครงการก่อสร้างที่ผ่านชุมชนเมืองพุนพิน แบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้ 1) ช่วงชุมพร-สุราษฎร์ธานี (พุนพิน) และ 2) ช่วงสุราษฎร์ธานี(พุนพิน)-ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา

1) โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงชุมพร-สุราษฎร์ธานี (พุนพิน)

การศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียดโครงการช่วงชุมพร- สุราษฎร์ธานี (พุนพิน) มีจุดเริ่มต้นที่บริเวณสถานีรถไฟชุมพร อำเภอเมือง จังหวัดชุมพร และสิ้นสุดที่สถานีสุราษฎร์ ธานี ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี รวมระยะทางโครงการทั้งสิ้น 168.20 กิโลเมตร ประกอบด้วยสถานีรถไฟ 21 สถานี เป็นการก่อสร้างทางวิ่งรถไฟขนานไปกับทางรถไฟเดิมขนาดทาง 1 เมตร ออกแบบทางวิ่งให้รองรับความเร็วสูงสุด 160 กิโลเมตรต่อชั่วโมง และต้องมีการปรับปรุง

³⁹⁸ สัมภาษณ์นางวันเพ็ญ วารีเพชร อายุ 56 ปี ประธานกลุ่มแม่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำทรัพย์ บ้านเลขที่ 25/26 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558 และนายบุญส่ง จำนง อายุ 40 ปี สอนปาล์ม บ้านเลขที่ 46 หมู่ที่ 1 บ้านนาค้อ ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558

³⁹⁹ ประจวบ หนูเพชร แกนนำกลุ่มอนุรักษ์ท่าสะท้อนและสิ่งแวดล้อม เวทีสาธารณะเรื่องสายน้ำแห่งชีวิต กับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก ณ วัดท่าสะท้อน ตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 19 ธันวาคม 2558

⁴⁰⁰ (การรถไฟแห่งประเทศไทย, 2558) *โครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียด โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี - ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา 2* กันยายน 2558 <http://www.surat-hatyai-songkhlarailway.com/>

เส้นทางรถไฟที่เป็นทางโค้ง จึงต้องมีการเบี่ยงออกนอกพื้นที่เขตทางของการรถไฟแห่งประเทศไทย 13 แห่ง มีการเวนคืนพื้นที่ 167.94 ไร่ คาดว่าจะเริ่มดำเนินการก่อสร้างในปี พ.ศ.2561 ใช้ระยะเวลาก่อสร้าง 3 ปี จะเปิดให้บริการภายในปี พ.ศ.2564 ช่วยลดเวลาการเดินทางด้วยรถไฟจากชุมพรถึงสุราษฎร์ธานีเหลือประมาณ 1 ชั่วโมง 30 นาที จะมีผู้ใช้บริการทางรถไฟสายนี้ประมาณ 1,749,100 คน ต่อปี และมีการขนส่งสินค้าประมาณ 883,500 ตันต่อปี ในปี พ.ศ.2565 ⁴⁰¹

ภาพที่ 32 : ซ้าย-ขวา บรรยากาศสถานีชุมพร สถานีสุราษฎร์ธานีและชุมชนริมทางรถไฟตลาดท่าข้าม

2) โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา

โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา ระยะทางรวม 321 กิโลเมตร พื้นที่ศึกษาโครงการครอบคลุมระยะข้างละ 500 เมตร จากแนวกึ่งกลางเส้นทางโครงการพาดผ่านพื้นที่ 4 จังหวัด ประกอบด้วย จังหวัดสุราษฎร์ธานี นครศรีธรรมราช พัทลุง และสงขลา โดย แบ่งเป็น 2 ช่วง ดังนี้ คือ 1) ช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่ ระยะทางรวม 292 กิโลเมตร ผ่าน 4 จังหวัด 23 อำเภอ 75 ตำบล สถานีและที่หยุดรถไฟจำนวน 58 สถานี (ไม่รวมสถานีสุราษฎร์ธานี ซึ่ง ได้ออกแบบไว้ในโครงการรถไฟทางคู่ช่วงชุมพร-สุราษฎร์ธานี)⁴⁰² ได้แก่ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นจุดเริ่มต้นโครงการมีระยะทาง 67 กิโลเมตร ผ่านพื้นที่ 4 อำเภอ 11 ตำบล มีสถานีและป้ายหยุดรถไฟ 13 แห่ง จังหวัดนครศรีธรรมราชมีระยะทาง 119 กิโลเมตร ผ่านพื้นที่ 7 อำเภอ 30 ตำบล มีสถานีและป้ายหยุดรถไฟ 23 แห่ง จังหวัดพัทลุงมีระยะทาง 77 กิโลเมตร ผ่านพื้นที่ 6 อำเภอ 23 ตำบล มีสถานีและป้ายหยุดรถไฟ 18 แห่ง และจังหวัดสงขลามีระยะทาง 60 กิโลเมตร ผ่านพื้นที่ 5

⁴⁰¹ (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2559) รถไฟทางคู่ "ชุมพร-สุราษฎร์ฯ" เปิดใช้ปี'64 23 มีนาคม 2559 <http://www.prachachat.net/>

⁴⁰² การรถไฟแห่งประเทศไทย อ้างแล้ว <http://www.surat-hatyai-songkhlarailway.com/>

อำเภอ 16 ตำบล มีสถานีและป้ายหยุดรถไฟ 6 แห่ง⁴⁰³ และ 2) ช่วงชุมทางหาดใหญ่-สงขลา ระยะทางรวม 29 กิโลเมตร ผ่าน 1 จังหวัด 2 อำเภอ และ 9 ตำบล สถานีในแนวเส้นทาง 7 สถานี (ไม่รวมสถานีชุมทางหาดใหญ่)

จังหวัดสุราษฎร์ธานี จุดเริ่มต้นโครงการช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่ ตั้งอยู่ด้านทิศใต้ของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ในตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ผ่านพื้นที่ 4 อำเภอ คือ อำเภอพุนพิน อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอนาสาร และอำเภอเวียงสระ จำนวนสถานีและป้ายหยุดรถไฟ 13 แห่ง ดังนี้คือ สถานี สุราษฎร์ธานี(ด้านทิศใต้) สถานีเขาหัวควาย ที่หยุดรถบ่อกรัง ที่หยุดรถเขาพลู ที่หยุดรถคลองยา สถานีบ้านนา สถานีห้วยมุด สถานีนาสาร สถานีคลองปราบ สถานีพรุพรี ที่หยุดคลองสูง สถานีบ้านส้อง และสถานีพรุกระแซง⁴⁰⁴ คนส่วนใหญ่ในชุมชนเมืองพุนพินในยังไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับการพัฒนาโครงข่ายรถไฟทางคู่ โดยเฉพาะเรื่องการเวนคืนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง เนื่องจากโครงการนี้ยังอยู่ในระยะการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียด และยังไม่ได้เริ่มการก่อสร้าง ขณะนี้มีเพียงชุมชนในตลาดท่าข้ามบริเวณริมทางรถไฟ ซึ่งด้านทิศใต้ของสถานีสุราษฎร์ธานี (กม.ที่ 636) เป็นจุดตั้งต้นของโครงการช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่ มีชุมชนทำควนท่าข้ามที่ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและอาศัยอยู่บริเวณริมทางรถไฟได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการนี้ และจะต้องย้ายออกจากพื้นที่ของการรถไฟ มีการเสนอให้ย้ายไปยังพื้นที่ใหม่ที่เตรียมไว้ แต่คนในชุมชนทำควนท่าข้ามมองว่าสถานที่ใหม่อยู่ห่างไกล การค้าขายไม่สะดวก และไม่มีลูกค้า จึงไม่มีใครยอมย้ายออกจากพื้นที่⁴⁰⁵

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁴⁰³ (ผู้จัดการออนไลน์, เตรียมเฮ! รถไฟทางคู่สายใหม่ “สุราษฎร์ฯ-หาดใหญ่-สงขลา” คาดพร้อมให้บริการใน 5 ปี, 2559) เตรียมเฮ! รถไฟทางคู่สายใหม่ “สุราษฎร์ฯ-หาดใหญ่-สงขลา” คาดพร้อมให้บริการใน 5 ปี วันที่ 14 มกราคม 2559 เว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์

⁴⁰⁴ เว็บไซต์สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กันยายน 2558

⁴⁰⁵ สัมภาษณ์นายจิรัฐเกียรติ กล่อมทอง อายุ 25 ปี เจ้าหน้าที่เทคนิค เทศบาลเมืองท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 29 พฤษภาคม 2559

ภาพที่ 33 : แผนที่โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา
(ที่มา <http://www.surat-hatyai-songkhlarailway.com/>)

6.2 การพัฒนาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชน

การศึกษาในส่วนนี้เป็นการศึกษาพัฒนาการที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นจากภายในชุมชนทั้งด้านการทำมาหากิน วัฒนธรรมและความเชื่อ และด้านสังคม ดังนี้ 1) การปลูกพืชผักผลไม้ในสวนยางพารา 2) การแบ่งปันพื้นที่ทำกินในพื้นที่ว่างร่องสวนปาล์มน้ำมันและสวนมะพร้าว 3) การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยกับพระสงฆ์ที่วัดก่อนพัฒนาสู่โรงพยาบาลชุมชน 4) การอนุรักษ์ป่าชายเลนตำบลลิเล็ดในอ่าวบ้านดอน 5) การออกฉลากรับรองผลไม้ปลอดสารพิษ และ 6) การทำบุญสวดสี่แยกเพื่อลดปัญหาอุบัติเหตุ

6.2.1 การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนด้านการทำมาหากิน

การพัฒนาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ของชุมชนในด้านการทำมาหากิน ได้แก่ 1) การปลูกพืชผักผลไม้โดยเฉพาะกล้วยหอมทองในสวนยางพารา 2) การแบ่งปันพื้นที่ทำกินในพื้นที่ว่างร่องสวนปาล์มน้ำมันและสวนมะพร้าว และ 3) การออกฉลากรับรองแตงโมปลอดสารพิษ

6.2.1.1 การปลูกพืชผักผลไม้ในสวนยางพารา : กล้วยหอมทอง

ชาวสวนยางนิยมปลูกพืชผักและผลไม้แซมในสวนยางพาราช่วงที่ต้นยางพารามีขนาดเล็กอายุประมาณ 1-3 ปี ส่วนใหญ่เป็นพืชที่มีอายุสั้นและรากไม่รบกวนการเติบโตของต้นยางพารา ได้แก่ พืชผัก สวนครัวจำพวก มะเขือ ผักทอง แพง แดงกวา บวบ หัวมัน พริก ขมิ้น กระชาย ชিং ข่า ตะไคร้ ฯลฯ นอกนั้นก็ยังมี ยอดเหียง พลู พริกไทย ฯลฯ และผลไม้ เช่น สับปรด มะละกอ และกล้วยต่างๆ ทั้งกล้วยน้ำ หว่า กล้วยไข่ กล้วยหิน และกล้วยหอม เพื่อเป็นรายได้เสริม ระหว่างรอผลผลิตยางพารา⁴⁰⁶ “ยายเก็บผักผลไม้เอาไปขายตลาดนัด(ตลาดนัด) ได้ทุกวัน อย่างยอดเหียงได้ทุกวันวัน 10 กำ(มัด) คนชอบกินเอาไปผัดไข่ ผักทุกอย่างเราไม่ฉีดยา ขายดี เอาไปเท่าหรีกก็ไม่พอ...ยายปลูกผักในร่องสวนยาง ฟังปลูกยางใหม่ยังเล็ก อยู่ได้กับผักผลไม้นี้แหละ ไม่ต้องซื้อกับข้าว เวลาไปเยี่ยมญาติพี่น้องก็เอาไปฝากไปแจก เขาก็ให้มากให้พรวกลับมา เพื่อนบ้านใครอยากกินหรีกก็มาเก็บไปกิน ไม่หวง เหลือกก็ให้ลูกสาวเอาไปขายตลาดนัด ขายดี ไปนั่งแป็บเดียวกลับ ได้ทุกวันวัน 4-5 ร้อย ไร่ไร่ของทำบุญบ้านงาน และเป็นค่าขนม(ขนม)ให้หลานไปโรงเรียน”⁴⁰⁷

ภาพที่ 34 : ซ้าย-กลาง ยอดเหียง กระชายเตรียมขายตลาดนัด และชาวผักสวนครัวที่ปลูกในชุมชน

ในระยะ 2-3 ปี ที่ผ่านมา ชาวสวนยางได้รับความเดือดร้อนจากปัญหายางพาราราคาตกต่ำ ชาวสวนยางจึงหารายได้จุนเจือครอบครัวด้วยการหันมาปลูกกล้วยหอมทองในพื้นที่สวนยางพาราและ

⁴⁰⁶ สัมภาษณ์นายแผ้ว นาคจ้านง อายุ 84 ปี สวนยางพารา บ้านเลขที่ 21/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 มกราคม 2559

⁴⁰⁷ สัมภาษณ์นางเจียน นาคบำรุง อายุ 80 ปี ปรากฏชื่อท้องถิ่นด้านพิธีกรรม บ้านเลขที่ 21/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 มกราคม 2559 และนางละออง กล่อมทอง อายุ 78 ปี ทำสวนยาง บ้านเลขที่ 18 หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งหลวง ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

พื้นที่ว่างรอบบริเวณบ้าน ด้วยระยะเวลาในการปลูกไม่นาน ประมาณ 8-9 เดือน ลงทุนปลูกหน่ออ่อน ครั้งแรกราคาหน่อละประมาณ 10-20 บาท เพียงครั้งเดียวก็สามารถขยายผลแตกหน่อ และเก็บผลผลิตขายได้ทั้งหน่อและผลกล้วยมีรายได้ตลอดปี และเป็นผลไม้ที่กำลังได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน "ตอนนี้ชาวสวนยางพาราจำนวนมาก และหลายหมู่บ้าน หลายครัวเรือน ได้หันมาปลูกกล้วยแซม ในพื้นที่ที่เนื้อที่ว่าง เช่น บริเวณ ช้างบ้าน หน้าบ้าน และริมสวน แต่ต้องมีอากาศโปร่ง เพราะกล้วยจะกินแสงแดด โดยปลูกเหมาะสมกับ สภาพพื้นที่ว่าง มีรายละ 3 ต้น รายละ 8 ต้นบ้าง แล้วแต่เนื้อที่ที่ว่าง รวม ๆ กันหลายครัวเรือน และหลาย หมู่บ้าน ก็จะได้กล้วยในปริมาณที่มากและตามที่ต้องการ" ⁴⁰⁸

ต่อมารัฐบาลมีนโยบายโครงการปลูกกล้วยหอมทองในสวนยางพารา เพื่อช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนยางพาราในช่วงที่ยางพารามีราคาตกต่ำ โดยนายกรัฐมนตรีและคณะได้เดินทางลงพื้นที่ หมู่ที่ 4 ตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อวันที่ 28 ธันวาคม 2558 ที่บ้านวิสูตร คันทริกษา เกษตรกรชาวสวนยางพาราที่ประสบความสำเร็จจากการปลูกกล้วยหอมทองหลังจากเจอปัญหาราคายางพาราตกต่ำ จึงเข้าเป็นสมาชิกสหกรณ์การเกษตรบ้านนาสาร ร่วมโครงการปลูกกล้วยหอมทองตั้งแต่ปี พ.ศ.2557 โดยแบ่งพื้นที่มาปลูกกล้วยหอม จำนวน 13 ไร่ ผลผลิตส่งขายไปยังประเทศญี่ปุ่น ได้รับกำไรจากการขายกล้วยหอมทองประมาณ 21,800 บาทต่อไร่ ⁴⁰⁹ “การจะปลูกกล้วยหอมทองส่งไปขายยังประเทศญี่ปุ่นนั้น จะต้องมีการดูแลตั้งแต่เริ่มปลูก โดยให้ปุ๋ยเคมี และปุ๋ยหมักชีวภาพควบคู่กันไป แต่มีข้อห้ามไม่ให้ใช้ยาฆ่าแมลง เนื่องจากทางประเทศญี่ปุ่นจะคุมเข้มเรื่องการใช้ยาฆ่าแมลง ซึ่งจะทำให้มีสารพิษตกค้างผลผลิต พร้อมกับมีระบบการจัดการน้ำที่ดี ใช้ปุ๋ยปริมาณที่เหมาะสม จะทำให้ต้นกล้วยเจริญเติบโต ให้ผลผลิตเร็วและมีคุณภาพ”⁴¹⁰

“ชาวสวนยางที่ทำโรงช้างปลูกกล้วยหอมในร่องยางกันมานานแล้ว ผมเองปลูกลับรดน้องชายผมและเพื่อนบ้านบางคนไปเข้าสหกรณ์ตามโครงการปลูกกล้วยหอมทองของรัฐบาล เพื่อส่งขายญี่ปุ่น ข้อกำหนดระเบียบมาก ต้องไม่ใส่สารเคมี แปลงไหนที่เคยใส่มาก่อนก็ต้องทิ้งให้ดินปรับสภาพเป็นปีๆ

⁴⁰⁸ สัมภาษณ์นายวาฮับ ช่วยพริก หมู่ 3 บ้านด่านโลด เทศบาลตำบลควนเสาชอง อำเภอตะโหมด จังหวัดพัทลุง อ้างถึงใน (ประชาชาติธุรกิจออนไลน์, 2558) ชาวสวนยางหันปลูกกล้วยแซมเสริมรายได้ พ่อค้ารับไม่อั้น วันที่ 3 พฤศจิกายน 2558 เว็บไซต์ประชาชาติธุรกิจออนไลน์

⁴⁰⁹ (ข่าวสด, 2558) นายกฯ ลงสุราษฎร์ ศึกษาตัวอย่างเกษตรกรปลูกกล้วยหอมทองแซมสวนยาง หารายได้เสริม วันที่ 28 ธันวาคม พ.ศ. 2558 <https://www.khaosod.co.th>

⁴¹⁰ สัมภาษณ์นายวิสูตร คันทริกษา อายุ 45 ปี เกษตรกรปลูกกล้วยหอมในสวนยางพารา หมู่ 4 ตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี อ้างถึงใน (ผู้จัดการออนไลน์, 2558) ASTV ผู้จัดการออนไลน์ นายกฯ ลงสุราษฎร์ฯ ตรวจสอบกล้วยหอม ชื่นชม เจ้าของสวนแนวคิดดี 28 ธันวาคม 2558 เว็บไซต์ผู้จัดการออนไลน์

ค่าใช้จ่ายมาก ต้องทำตามเขาหมดทุกอย่าง ช่วงหน้าแล้งน้ำหายากก็ต้องลงทุนขุดเจาะบ่อบาดาลลูกหลายหมื่น เจาะแล้วเจาะหลาวต้องหาจนพบน้ำ แล้วต้องลงทุนซื้อท่อ้ำต่อสายยางเข้าไปในแปลงกล้วย พอกล้วยออกเครื่องต้องหาไม้มาค้ำไม่ให้ต้นกล้วยล้มหรือคอปับหัก เพราะเครื่องกล้วยหนักมาก ต้นกล้วยรับน้ำหนักไม่ไหว ของน้องชายผมล้มหมดทั้งสวน ยังไม่กินถั่วตัดได้แล้ว ไปบอกสหกรณ์ว่าจะเอาไปส่ง สหกรณ์บอกว่าต้องใช้เวลาดำเนินการ 20 วัน น้องผมบอกว่าทำ(รอ)อีก 20 วันไม่ได้แล้ว เพราะต้นกล้วยคอกหักกำลังจะล้ม น้องผมโกรธมากที่เจ้าหน้าที่รัฐหมกเม็ดไม่แหล่งให้หมดตอนไปอบรมว่ามีระเบียบขั้นตอนข้อจำกัด ทรัพย์สิน พันพริ้อ(อย่างไร) กลับมาบ้านน้องผมโค่นกล้วยทุ้ม(ทิ้ง)หมด ขาดทุนเป็นแสนๆ เช็ดหลาบผืด(ขยาด) ไม่เอาอีกแล้วกับโครงการรัฐบาล ตอนนี้งั้นมาปลูกเอง ส่งขายในจังหวัดที่เขามารับซื้อดีว่า ส่วนเพื่อนบ้านคนอื่นๆ ก็ขาดทุนเป็นแถว เพราะช่วงหน้าแล้งไม่มีน้ำ แล้วไม่มีทางค้ขุดเจาะบ่อบาดาน กล้วยกอแห้งตายเหมีด”⁴¹¹

“เราปลูกกล้วยหอมก่อนที่นายฯจะมีนโยบายให้ปลูกเสียดีก ชาวสวนปลูกแซมในร่องยางร่วมกับผักผลไม้อื่นๆ ส่งขายแม่ค้าที่มารับซื้อไปขายต่อตลาดนัดหรือขายตลาดบ้านดอน ต่อมาเมื่อเพื่อนบ้านที่นาสารไปเข้าโครงการของรัฐบาล มีข้อจำกัดมากมาย พอปลูกแล้วไม่ได้ตามที่เขากำหนด เขาไม่รับซื้อ แล้วไม่รับผิดชอบหรือเลย ขาดทุนเป็นแสนๆ ที่เจ็บหนักบางคนไปกู้เงินมาลงทุน เป็นหนี้เป็นสินเข้าไปหลาว(อีก)”⁴¹²

“ผมรับซื้อกล้วยไปขายที่แหลมพรหมเทพ ภูเก็ต กล้วยน้ำหว่าซื้อเป็นหวี ถ้าเป็นกล้วยหอมทองรับซื้อเป็นโล แล้วเอาไปแบ่งขายซีก 2-3 ลูก ขายดีมากฝรั่งชอบกิน เพราะถ้าขายทั้งหวีนักท่องเที่ยวกินไม่หมด ราคารับซื้อต้องแล้วแต่คุณภาพและความสวยงามของกล้วย อย่างกล้วยน้ำหว่าหวีละ 5-10 บาท กล้วยหอมโล 15-30 บาท อย่างกล้วยแฉวในบาง ริมคลองบ้านเรา กล้วยหวานหรือยมากไม่มีเม็ด ลูกใหญ่ก็ได้ราคาดี แต่ถ้ากล้วยที่ปลูกแฉวบนดงในสวนยาง ลูกเล็ก ไม่ค่อยสวย กล้วยรสชาติไม่หวานเหมือนบ้านเรา บางทีก็ฝาด ใสในแข็ง และมีเม็ดมาก เพราะสภาพดิน น้ำ ไม่ได้สมบูรณ์เหมือนบ้านเรา กล้วยมันชอบน้ำกร่อยแบบบ้านเรา วันก่อนมีชาวสวนยางโทรมาให้ไปเอากล้วยที่เข้าโครงการรัฐบาลแล้วไม่ผ่าน พอไปแลแล้วบางเจ้าก็ซื้อไม่ไหว นำลงสารมากหมาขายยก

⁴¹¹ สัมภาษณ์นายสุนันท์ เพชรฟอง อายุ 65 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

⁴¹² สัมภาษณ์นางศรีวัลย์ ชูแก้ว อายุ 49 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 249/1 หมู่ที่ 3 ตำบลคลองปราบ อำเภอบ้านนาสาร จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 เมษายน 2560

สวนอื่นๆ แต่ไม่รู้ที่ช่วยหรือ ผมรับซื้อกล้วยแกเอาไปขายกล้วยสุก บางคนต้องเอากล้วยแกไปแปรรูปทำกล้วยฉาบ แต่พอมากเกินก็ทำไม่ทัน”⁴¹³

ปัจจุบันกล้วยหอมทองเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมและเป็นที่ยอมรับของผู้บริโภคทั้งภายในประเทศและต่างประเทศ โดยเฉพาะตลาดญี่ปุ่นมีความต้องการสูงมาก ด้วยรสชาติหอมหวานอร่อยน่ารับประทาน มีความปลอดภัยไร้สารเคมี และสารพิษตกค้างปนเปื้อน แต่การปลูกให้ได้มาตรฐานการส่งออกตามที่ตลาดต่างประเทศต้องการนั้นก็ไม่ใช่เรื่องง่าย เกษตรกรต้องมีความรู้ มีเงินทุน และที่สำคัญต้องคำนึงถึงความเหมาะสมของสภาพพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งสภาพดิน สภาพภูมิอากาศ และมีระบบน้ำพอเพียง⁴¹⁴

ภาพที่ 35 : การปลูกกล้วยประดับและกล้วยหอมแซมในสวนยางตำบลท่าโรงช้างและการใช้ไม้ค้ำต้นกล้วย

CHULALONGKORN UNIVERSITY

6.2.1.2 การแบ่งปันพื้นที่ทำกินในสวนปาล์มน้ำมัน

ชุมชนบ้านทุ่งอ่าวในตำบลศรีวิชัยเป็นพื้นที่ลุ่มต่ำติดกับตำบลลิเล็ดริมอ่าวบ้านดอน ด้วยลักษณะ พื้นที่มีน้ำทะเลท่วมถึงแหล่งน้ำจืด คนท้องถิ่นเรียกว่า“น้ำกร่อย” ซึ่งช่วยทำให้ดินมีความอุดมสมบูรณ์เหมาะกับการปลูกพืชผักผลไม้ เช่น ชมพู ฝรั่ง ส้มโอ กล้วย มะพร้าว ฯลฯ ทำให้รสชาติ

⁴¹³ สัมภาษณ์นายประจักษ์ ขนุนนิล อายุ 48 ปี พ่อค้ากล้วย ตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 18 มิถุนายน 2560

⁴¹⁴ (สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย, 2559) ข่าวงานวิจัย การปลูกกล้วยหอมทอง/ต้นจากบาทอง แซมในสวนยางพารา สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) มิถุนายน 2559 www.tistr.or.th/tistr/code/tistrorg/newsResearch/160803_143354.pdf

หวานกรอบอร่อยแตกต่างจากพื้นที่อื่น โดยเฉพาะแตงโมบ้านทุ่งอ่าวมีชื่อเสียงได้รับความนิยมมากที่สุดในจังหวัด สุราษฎร์ธานี ด้วยแตงโมมีเนื้อสีแดงจัดลักษณะเป็นเนื้อทรายและมีรสชาติหวานอร่อย

ชาวบ้านทุ่งอ่าวหรือคนท้องถิ่นเรียก “ชาวเมืองใน” ที่มีพื้นเพอพยพมาจากภาคกลาง นำวิธีการปลูกผักผลไม้แบบยกร่องเพื่อป้องกันน้ำท่วม และสะดวกต่อการดูแลรดน้ำเข้ามาใช้ในชุมชน และด้วยอุปนิสัยขยันขันแข็งและอดทนในการทำงาน ตื่นตั้งแต่ตี 4 เพื่อเก็บผักผลไม้ส่งขายในตลาดบ้านดอนและทำงานทุกวันโดยไม่มีวันหยุดพัก แต่ด้วยข้อจำกัดเรื่องพื้นที่ทำกิน จึงขอใช้พื้นที่ชุมชนใกล้เคียงในร่องสวนปาล์มน้ำมันที่ขี้เหล็ก สวนมะพร้าว หรือพื้นที่ว่างอื่นๆ มาปลูกพืชผักผลไม้ เช่น แตงกวา ถั่วฝักยาว ถั่วพู และแตงโม โดยแลกกับการช่วยเหลือสวนพืชผลทางการเกษตรของเจ้าของที่ดินให้เป็นการแลกเปลี่ยน ทั้งการตัดหญ้าและดูแลไม้ให้สัตว์จำพวกหนูและแมลงมารบกวน และเมื่อพืชผักโตก็จะแบ่งผลผลิตที่ได้ให้เจ้าของที่ดินไว้รับประทานเป็นการตอบแทน เจ้าของที่ดินจะอนุญาตให้ทำกินในสวนของตนจนกว่าปาล์มน้ำมันจะโต แต่ถ้าเป็นพื้นที่ว่างอื่นๆ ก็ทำต่อไปได้เรื่อยๆ ตามแต่จะต้องลงกัน

ภาพที่ 36: ช่าง-ขวา การใช้พื้นที่ว่างปลูกผักริมคันนา ร่องสวนผลไม้ และการปลูกแตงโมในสวนปาล์ม

6.2.1.3 การออกฉลากรับรองแตงโมปลอดภัย

แตงโมเป็นหนึ่งในผลไม้ที่ใช้สารเคมีจำนวนมากในทุกขั้นตอนของการปลูก ตั้งแต่เป็นต้นอ่อนจนถึงวันเก็บผลผลิต ต้องอาศัยสารเคมีฆ่าแมลงและยาปราบศัตรูพืช เพื่อกำจัดแมลงและศัตรูพืชที่มารบกวน ต้องใส่ปุ๋ยจำนวนมากเพื่อช่วยเร่งการเจริญเติบโตและเพิ่มรสชาติความหวานของแตงโม “สวนผมอยู่ติดกับสวนแตงจิน (แตงโม) ผมเห็นชาวสวนปลูกแตงจินแล้วน่ากลัวมาก ร่องกันหลุมด้วย

ฟลูราดาน⁴¹⁵จำนวนมาก เพราะแมง(แมลง)ชุม(เยอะ)มาก รongกันหลุมแล้วยังฉีดยากันแมง(แมลง)ตอนใหญ่(โต)อีก บ่อยเดี๋ยวนี้อีกที่ทันสมัยข้างคิดใส่ไปเพิ่มความหวาน ก่อนตัดก็เร่งปุ๋ยเร่งยาเข้าไปอีก น่ากลัวแรง เจ้าของสวนยังไม่หาญ(กล้า)กิน คิดแล(ดู)ว่าหนักหนาด(ขนาด)ไหน ” “โดนกับตัวเองอยากกินแตงจินมาก พอกินเข้าไปมีนหัวบ้านหมุนเลย ดีที่อ้วก(อาเจียน)ออกมา ไม่งั้นตาย ตอนแรกไม่รู้ว่าเกิดจากห ร้ย แต่ทั้งบ้านกินอยู่คนเดียวแล้วโยนให้หมาหมายังไม่กิน มารู้ตอนหลังว่าเพราะกินแตงจิน ไม่ใช่โดน แต่กับน้ำนะ เพื่อนบ้านบางคนกินเข้าไปแล้วท้องเสีย และรายที่หนักสุดเป็นพยาบาลหลังจากกินแตง จินแล้วเกิดอาการช็อกหมดสติต้องหามส่งโรงพยาบาลแล้วไม่ฟื้นอีกเลย”⁴¹⁶

ต่อมาอนามัยตำบลศรีวิชัย(โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล) ร่วมมือกับผู้นำท้องถิ่นทั้ง อบต. กำนันและผู้ใหญ่บ้าน รมรงค์ให้ชาวสวนแตงโมเลิกใช้สารเคมีทุกขั้นตอนการปลูก โดยเข้าไป ส่งเสริมให้ความรู้กับชาวสวนแตงโม และเมื่อแตงโมโตเต็มที่จนตัดขายได้จะนำสติ๊กเกอร์ที่ติดออกแบบ ขึ้นในชุมชนมาแปะติดเพื่อรับรองความปลอดภัย โดยมีการประชาสัมพันธ์ผ่านสื่อต่างๆ ในท้องถิ่น ทั้ง วิทยุ หนังสือพิมพ์ สื่อออนไลน์ และเสียงตามสายในหมู่บ้าน หลังจากนั้นแตงโมบ้านทุ่งอ่าวผลิต ออกมาไม่พอกับความต้องการของผู้บริโภค โดยมีแม่ค้าคนกลางมารับซื้อที่แปลงสวนแตงโมด้วย ลักษณะเหมาะทั้งสวนในราคาที่สูงกว่าปกติและนำไปขายได้ราคาแพงกว่าปกติด้วยเช่นกัน แต่ก็มีปัญหา การแอบอ้างนำแตงโมจากที่อื่นมาติดป้ายว่าเป็นแตงโมบ้านทุ่งอ่าวหลอกขายทั่วไปในตลาด สุ ราษฎร์ธานี แต่เมื่อลูกค้าซื้อไปรับประทานพบว่าลักษณะและรสชาติแตกต่างก็รู้ว่าเป็นของปลอม

ภาพที่ : ซ้าย-ขวา แปลงปลูกแตงโม และสารเคมีและยาปราบศัตรูพืชในสวน

⁴¹⁵ เป็นยาฆ่าแมลงชนิดดูดซึมจากรากต้นพืชขึ้นสู่ลำต้น ใบ ดอกและผล ลักษณะเป็นเม็ดคล้ายทรายหยาบ เป็นสารเคมีชนิดอันตรายร้ายแรงโดยเฉพาะเมื่อใช้กับพืชอายุสั้นประเภทพืชผักผลไม้ เช่น แตงโม และแตงกวา เนื่องจากมีพิษตกค้างอยู่ในดินนานถึง 60 วัน - ห่องเกษตร เว็บไซต์รักบ้านเกิด www.rakbankerd.com

⁴¹⁶ สัมภาษณ์นายพิทักษ์ ขุนนนิล อ่างแล้ว 16 มิถุนายน 2560 และนางบุญธรรม แดงแก้ว อายุ 60 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 16 มิถุนายน 2560

6.2.2 การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ในชุมชนด้านวัฒนธรรมความเชื่อ

การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ภายในชุมชนด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ได้แก่ การทำบุญสวดสี่แยกเพื่อป้องกันปัญหาอุบัติเหตุจากการเดินทางสัญจรทางถนนบริเวณสี่แยกศรีวิชัยในตำบลศรีวิชัย

6.2.2.1 พิธีทำบุญสวดสี่แยกศรีวิชัย

ทางหลวงสาย 417 ฝั่งศรีวิชัยเป็นถนนหนึ่งในสองสายหลักที่สำคัญในชุมชนเมืองพุนพิน นอกเหนือจากฝั่งท่าข้าม ที่เป็น “ประตูเมือง” ผ่านเข้าตัวเมืองสุราษฎร์ธานีหรือบ้านดอน สี่แยกศรีวิชัย อยู่ในตำบลศรีวิชัยซึ่งอยู่ใกล้กับมหาวิทยาลัยตาปีและสนามบินสุราษฎร์ธานีในตำบลหัวเตย เป็นสี่แยกที่เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงมีผู้เสียชีวิตบ่อยครั้งมากที่สุด ทั้งเกิดขึ้นกับคนในชุมชนเองและคนต่างถิ่นที่ใช้ถนนสายนี้ ด้วยเป็นถนนสายหลักผ่านเข้าตัวเมืองจึงมีผู้ใช้ถนนเส้นนี้เป็นจำนวนมากในแต่ละวัน รวมทั้งการเดินทางระหว่างสนามบินสุราษฎร์ธานีที่พุนพินผ่านเข้าออกตัวเมืองที่บ้านดอน โดยเฉพาะช่วงกลางคืนมีรถบรรทุกขนาดใหญ่แล่นผ่านจำนวนมาก “รถบรรทุกขับนำกลัวมาก บางคันมีพวงท้ายห้อยมาอีก ขับไม่สนใจรถเล็กเลย โดยเฉพาะรถมอเตอร์ไซด์แรงลมเหมือนจะปลิวดูตติรถลือลือไปเลย”⁴¹⁷ ที่ผ่านมาบริเวณสี่แยกบางครั้งสัญญาณไฟจราจรชำรุดใช้การไม่ได้เป็นอันตรายกับผู้ใช้งานพาหนะมาก คนในชุมชนเรียก “สี่แยกวัดใจ”

คนในชุมชนต้องใช้สี่แยกศรีวิชัยในการสัญจรผ่านเข้าออกชุมชนกับตัวเมืองพุนพิน ตัวเมืองบ้านดอน และอำเภอใกล้เคียงรวมทั้งสนามบินสุราษฎร์ธานี จึงเกิดหวาดกลัวเมื่อต้องสัญจรผ่านสี่แยกดังกล่าว เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจของผู้อาศัยในชุมชน ผู้นำชุมชนในตำบลศรีวิชัยทั้งกำนันผู้ใหญ่บ้าน และอบต.จึงร่วมกับชุมชนนิมนต์พระสงฆ์ 9 วัด จำนวน 9 รูป มาสวดบริเวณสี่แยกศรีวิชัยเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้เสียชีวิตบริเวณสี่แยกนี้ทั้งหมดที่ผ่านมา โดยคนในชุมชนและชุมชนใกล้เคียงที่สัญจรผ่านสี่แยกนี้เป็นประจำต่างมาร่วมงานสวดสี่แยกพร้อมนำอาหารจัดใส่ปิ่นโตมาถวายพระ หลังเสร็จพิธีสงฆ์ก็รับประทานอาหารเที่ยงร่วมกัน ส่วนตอนกลางคืนก็มีกิจกรรมความบันเทิง เช่น ลิเกป่า และรำวงเวียนครกให้คนในชุมชนร่วมสนุก ผลจากการทำบุญสวดสี่แยกปรากฏว่าไม่เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงบริเวณสี่แยกศรีวิชัยอีกเลย ทำให้คนในชุมชนเกิดความอุ่นใจและมีความสุขเมื่อเดิน

⁴¹⁷ สัมภาษณ์นายจิรายุส กล่อมทอง อายุ 18 ปี นักศึกษา บ้านเลขที่ 83/2 ถนนต้นโพธิ์ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 18 มิถุนายน 2560

ทางผ่านบริเวณนี้ และมีความเชื่อว่าเพราะเกิดจากการทำบุญอุทิศส่วนกุศลไปให้ผู้เสียชีวิต จึงกลายเป็นประเพณีทำบุญสวดสีกะศรวิชัยเป็นประจำในเดือนหกของทุกปี

ปัจจุบันชุมชนใกล้เคียง “บ้านบางโพธิ์” ฝ่ายท่าตรงข้ามกับตำบลศรีวิชัยขอให้ช่วยทำพิธีสวดสะพานข้ามคลองพุนพินให้ด้วย เนื่องจากเกิดอุบัติเหตุและมีผู้เสียชีวิตบ่อยครั้งบนสะพาน ซึ่งเชื่อมระหว่างตำบลศรีวิชัยในชุมชนเมืองพุนพินกับตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และอยู่ถัดไปจากสี่แยกศรีวิชัยไม่ไกลมาก โดยชุมชนร่วมกันจัดกิจกรรมดังกล่าวด้วยการบริจาคปัจจัยสิ่งของรวมทั้งเงิน และอาหารเพื่อร่วมทำบุญ “ขอประชาลัมพันธ์งานทำบุญสวดสีกะศรวิชัย ปีนี้กำหนดจัดวันพุธที่ 26 เมษายน 2560 ขึ้น 1 ค่ำ เดือนหก กำหนดการก็มี 2 ช่วง คือพิธีสงฆ์ในช่วงเช้าและช่วงค่ำร่วมรำวงเวียนครกด้วยกัน เพื่อความสนุกสนาน เสริมสร้างความรัก ความสามัคคีในชุมชน ช่างเข้าขอเชิญทุกคนร่วมทำบุญนำปิ่นโตไปประมาณเก้าโมงครึ่ง ส่วนกลางคืนข้าวปลาอาหารมีเต็มหม้อมัด(เยอะมาก) เลี้ยงไม่อั้นตลอด(ตลอด)คืน และปีนี้เป็นที่น่ายินดีที่เพื่อนบ้านชาวบางโพธิ์ ฝ่ายท่าตรงข้ามบ้านเราขอให้เราช่วยตั้งสายสัญญาณ จากสี่แยกไปถึงพาน(สะพาน)ข้ามคลองพุนพิน เพื่อสวดอุทิศให้คนที่เสียชีวิตบนพานด้วย ชาวบางโพธิ์แหล่งเล่นๆ ว่า ท่าเพราะบ้านเราสวดที่สี่แยกที่นี้ก็เลยไปเกิดอุบัติเหตุบนพานที่อยู่เลยสี่แยกไป ปีนี้ช่วยสวดให้ถึงบนพานให้ด้วย ผมว่าไกลเป็นโล(กิโลเมตร)คงต้องใช้สายสัญญาณยาวมากน่าแล แต่ไม่พริ้อ(ไม่เป็นไร) เรายินดีและดีใจที่เพื่อนบ้านของเราเห็นความสำคัญของการทำบุญสวดสีกะศรวิชัยที่พวกเราชาวศรีวิชัยได้ริเริ่มทำขึ้นมาเมื่อ 4-5 ปีที่แล้ว เพื่อเป็นขวัญกำลังใจให้กับทุกคนที่เดินทางสัญจรผ่านสี่แยกนี้ ให้ปลอดภัยและมีความสุข แต่น่าแปลกมากครับตั้งแต่ทำพิธีสวดสีกะศรวิชัยไม่เคยเกิดอุบัติเหตุร้ายแรงอีกเลย”⁴¹⁸

6.2.3 การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ภายในชุมชนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

การพัฒนาจากความคิดสร้างสรรค์ภายในชุมชนด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การรักษาผู้ป่วยด้วยการแพทย์แผนไทยที่วัดในชุมชนก่อนพัฒนาสู่การรักษาในโรงพยาบาลชุมชน และการอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนลีเล็ดในอ่าวบ้านดอน

⁴¹⁸ รายการเสียงตามสายชุมชนคนศรีวิชัย (เวลา 7.00-8.00 นาฬิกา) จัดโดยนายสุรพล ถึงเจริญ กำนันตำบลศรีวิชัยและผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 2 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 24 เมษายน 2560

6.2.3.1 การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทยที่วัดก่อนพัฒนาสู่โรงพยาบาลชุมชน

การแพทย์แผนไทยเป็นการดูแลสุขภาพและรักษาโรคด้วยการใช้สมุนไพรทั้งในรูปแบบของอาหารและยาเพื่อใช้ในการนวด อบ ประคบ⁴¹⁹ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ในอดีตวัดในชุมชนเป็นศูนย์รวมของการรักษาโรคด้วยสมุนไพรทั้งการกิน การทา การบีบนวด และการอบด้วยสมุนไพร “เมื่อ 30 ปีที่แล้ว วัดเขาศรีวิชัยมีศาลหลวงที่เชี่ยวชาญรักษาโรคด้วยสมุนไพร มีห้องอบสมุนไพร คนไปอบมาก หนุ่มๆ สาวๆ คนเฒ่า คนแก่ ขนาดไม่เป็นหริยยังไปอบกัน ให้เลือดลมไหลเวียนดี ออกมาแล้วตัวเบาโล่ง เจ็บหัว เช็ดเมื่อยตัวหายหมด รายที่เป็นหนักๆ อย่ำอัม พฤษ์ อัมพาต ก็รักษาด้วยการกินยาคู่กับการบีบนวดและอบสมุนไพรอาการดีขึ้น พอหายแล้วเขาก็บอกต่อๆ กันมา สมัยนั้นคนมาจำนวนมาก มาจากที่ไกลๆ ต่อมาศาลหลวงรูปนั้นย้ายไปวัดอื่น ก็ไปรักษาด้วยสมุนไพรแบบเดิม คนก็แห่กันไปรักษามากกว่าเดิมจนถึงยุคปัจจุบัน เพราะโรคภัยไข้เจ็บมีมากขึ้น หนูเองได้ข่าวว่าวัดแหลมไผ่ ที่ลวน(ตำบลมะลวน) ก็มีการรักษาและอบสมุนไพร”⁴²⁰ นอกจากนี้ยังมีวัดในชุมชนเมืองพุนพินอีกหลายแห่งที่ยังคงรักษาผู้ป่วยด้วยการแพทย์แผนไทยและสมุนไพรอยู่จนถึงปัจจุบัน เช่น วัดขนาย ตำบลบางนอน ที่มีพระสงฆ์เจ้าอาวาสเชี่ยวชาญวิชาต่อกระดูก โรคอัมพฤกษ์ โรคเกี่ยวกับสมองเลือดหมุนเวียนไม่ปกติ ต้องประคบหรือนวดด้วยน้ำมันคลายเส้นเอ็น เส้นประสาทที่ควบคุมร่างกายส่วนนั้น ปัจจุบันการรักษาโรคกระดูกของที่วัดขนายได้รับความสนใจจากคณะแพทย์จากโรงพยาบาลชื่อดังในกรุงเทพฯ⁴²¹

ปัจจุบันศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก ได้รับการฟื้นฟูกลายเป็นทางเลือกหนึ่งที่มีความนิยมอย่างแพร่หลาย โดยเฉพาะชุมชนเมืองพุนพิน ในจังหวัดสุราษฎร์ธานีเป็นหนึ่งในชุมชนจำนวนไม่มากที่มีการดำเนินงานการแพทย์แผนไทยในระดับน่าพอใจ เป็นตัวอย่างเรื่องของการฟื้นฟูและจัดระบบงานเรื่องการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกให้ได้รับการยอมรับ และเพิ่มทางเลือกในการรักษาอีกช่องทางหนึ่ง ได้แก่ โรงพยาบาลท่าโรงช้าง โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะท้อน

โรงพยาบาลท่าโรงช้างตั้งอยู่ที่ตำบลท่าโรงช้างมีการจัดบริการด้านการแพทย์แผนไทยมาต่อเนื่อง และในปีงบประมาณ 2552 ได้เข้าร่วมโครงการโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยต้นแบบ และได้รับการสนับสนุนด้านวิชาการในการพัฒนาระบบบริการการแพทย์แผนไทยจากสถาบันการศึกษา

⁴¹⁹ (สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย, 2555) ถอดบทเรียนการพัฒนาระบบบริการแพทย์แผนไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี มกราคม 2555 www.hisro.or.th

⁴²⁰ สัมภาษณ์นายมนัส จันทร์แจ่มใส อายุ 79 ปี นำประกอบพิธีกรรมวัดเขาศรีวิชัย หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 18 มิถุนายน 2560

⁴²¹ ภูมิปัญญาหลวงพ่อล้าน เกจิผู้ทรงคุณด้านการแพทย์แผนไทย มีที่พุนพิน 2555 หน้า 63

คือ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และศิริราช ซึ่งเป็นสถานที่ฝึกงานของนักศึกษาจากทั้งสองสถาบัน⁴²² โรงพยาบาลเน้นการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ปรับสมดุลของร่างกาย และจิต มีบริการที่หลากหลายทั้งในด้านการนวดรักษารวมทั้งนวดกรรมบำบัดอื่นๆ เช่น แช่ ฟน และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมวิถีไท โดยมีขั้นตอนรับบริการเริ่มจากคัดกรองผู้ป่วย การตรวจเท้า การล้างเท้า รับบริการตามอาการของโรค เช่น ฟนยาสมุนไพร แช่สมุนไพร นวด ประคบ ให้คำแนะนำดื่มน้ำสมุนไพร ระบาย และบางกรณีนัดมารักษาต่อ⁴²³ อย่างรายที่เข้ารับการรักษาจากร่างกายช็อกวาทาและอ่อนแรงจากเส้นเลือดในสมองแตก “ผมได้มีโอกาสเข้ารับการรักษาด้วยสมุนไพรบำบัดของแพทย์แผนไทย ที่โรงพยาบาลท่าโรงช้าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี...ตารางการบำบัดด้วยสมุนไพรในแต่ละวันที่จะต้องทำเข้าคือ การฟนสมุนไพร การอบไอน้ำสมุนไพร และการแช่เท้าสมุนไพร ส่วนตอนเย็นก็ต้องฟนสมุนไพรและอบไอน้ำสมุนไพร สำหรับการนวดเพื่อบำบัดโรคพร้อมการประคบสมุนไพร ก็จะต้องเข้าคิวในช่วงกลางวันหรือบ่าย แต่ผมโชคดีที่ เจ้าหน้าที่พยาบาลเห็นว่าผมมีเวลามาอยู่รักษาเพียงสามวัน...จึงจัดให้ผมได้รับการนวดเพื่อบำบัดโรค และประคบสมุนไพรติดกันสองวัน ด้วยภูมิปัญญาของคนสมัยก่อนที่ได้นำสมุนไพรมาเพื่อการรักษาบำบัดโรคจนเป็นที่ยอมรับ”⁴²⁴

โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะทอน เป็นโรงพยาบาลต้นแบบของจังหวัดสุราษฎร์ธานี ที่เข้าร่วมโครงการนำร่องของจังหวัด ที่มีการรักษาทั้งการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบัน ด้วยการให้บริการเชิงรุกในชุมชน การสร้างเสริมสุขภาพ การบำบัดรักษา การฟื้นฟูสภาพ และการป้องกันโรคด้วยศาสตร์การแพทย์แผนไทย เพื่อเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศาสตร์การแพทย์แผนไทยสู่ชุมชน⁴²⁵ และเพื่อการดูแลสุขภาพของชุมชนอย่างยั่งยืน โดยแพทย์แผนไทยร่วมกับหมอพื้นบ้านในชุมชน และทีมหมออาสาตำบลท่าสะทอน ออกปฏิบัติหน้าที่ตรวจสุขภาพเบื้องต้น และ

⁴²² นพ.สัมฤทธิ์ ศรีธารงสวัสดิ์ และคณะ *ถอดบทเรียนการพัฒนาระบบบริการแพทย์แผนไทยจังหวัดสุราษฎร์ธานี* สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย เครือสถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข <http://www.hisro.or.th/main/modules/research/attachservices/163/Full-text.pdf>

⁴²³ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก นายแพทย์สมชัย นิจนานิช อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกตรวจเยี่ยม โรงพยาบาลท่าโรงช้าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี วันที่ 26 ตุลาคม 2555 www.dtam.moph.go.th

⁴²⁴ <http://stroke31jan13.blogspot.com/> วันที่ 7 มีนาคม 2556

⁴²⁵ กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก นายแพทย์สมชัย นิจนานิช อธิบดีกรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกตรวจเยี่ยม รพ.สต.ท่าสะทอน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25 ตุลาคม 2555 <http://www.dtam.moph.go.th>

ถ่ายทอดองค์ความรู้ การทำสมาธิ และโยคะแผนไทย ซึ่งได้รับความสนใจจากชุมชนเป็นอย่างมาก โดยเฉพาะผู้สูงอายุพอใจมาก⁴²⁶

ภาพที่ 37 : การรักษาด้วยการแพทย์แผนไทย รพ.ท่าโรงช้าง การแช่เท้า ฟันยา และอบสมุนไพร

กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้ร่วมกับหน่วยงานเครือข่ายต่าง ๆ ดำเนินงานพัฒนามาตรฐานของการผลิตยาและผลิตภัณฑ์สุขภาพจากสมุนไพร เช่น ผลิตภัณฑ์เสริมอาหาร เครื่องสำอาง รวมทั้งผลิตภัณฑ์ชุมชนจากสมุนไพรที่ไม่ใช่ยาหลายมาตรการ เช่น การจัดตั้ง “ตลาดกลางวัตถุดิบสมุนไพร”⁴²⁷ ขึ้นที่จังหวัดสุราษฎร์ธานี เพื่อพัฒนาคุณภาพและแก้ปัญหาคาดแคลนวัตถุดิบสมุนไพร การสนับสนุนการจัดบริการการแพทย์แผนไทยในโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล เช่น โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะท้อน ในปี พ.ศ.2555 คัดเลือกโรงพยาบาลท่าโรงช้างเป็น 1 ใน 10 โรงพยาบาลนำร่องพัฒนารูปแบบที่เหมาะสมของโรงพยาบาลแพทย์แผนไทยสังกัดกระทรวงสาธารณสุข⁴²⁸ และในปี พ.ศ. 2556 เลือกสุราษฎร์ธานีเป็น 1 ใน 4 จังหวัดนำร่องการพัฒนา

⁴²⁶ <https://www.youtube.com/watch?v=-RvxcouVrgQ> 26 สิงหาคม 2558

⁴²⁷ มี 5 แห่ง ได้แก่ สุราษฎร์ธานี เชียงใหม่ ปทุมธานี อุบลราชธานี และมหาสารคาม - กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก *การแพทย์แผนไทยประยุกต์ศาสตร์รับ AEC* <http://wongkarnpat.com>

⁴²⁸ ในปี พ.ศ. 2555 กระทรวงสาธารณสุขได้จัดตั้งโรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยนำร่องขึ้น 10 แห่ง ประกอบด้วยโรงพยาบาลศูนย์ 2 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลเจ้าพระยาอภัยภูเบศร จังหวัดปราจีนบุรี และโรงพยาบาลพระปกเกล้า จังหวัดจันทบุรี โรงพยาบาลชุมชน 7 แห่ง ได้แก่ โรงพยาบาลอุ้มทอง จังหวัดสุพรรณบุรี โรงพยาบาลวังน้ำเย็น และโรงพยาบาลวัฒนานคร จังหวัดสระแก้ว โรงพยาบาลขุนหาญ จังหวัดศรีสะเกษ โรงพยาบาลสมเด็จพระยุพราชเด่นชัย จังหวัดแพร่ โรงพยาบาลเทิง จังหวัดเชียงราย และโรงพยาบาลท่าโรงช้าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และกรุงเทพฯ 1 แห่ง คือ โรงพยาบาลการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ผสมผสานที่ยี่สิบเส - แนวหน้า *ทุนตั้ง รพ. แพทย์แผนไทย ขยายบริการรักษาพยาบาลผู้ป่วย* วันที่ 20 กุมภาพันธ์ 2555 <http://hisro.or.th/main/?name=news&file=readnews&id=267>

จังหวัดต้นแบบการแพทย์แผนไทยครบวงจร⁴²⁹ “... โดยส่งเจ้าหน้าที่อบรมเพิ่มเติม เช่น ใช้สมุนไพร “หนามหอยขม” ในการรักษาโรคตาต้อ การรักษาโรคสะกิดเงิน การรักษาด้วยยาปรุงสำหรับผู้ป่วย เฉพาะราย(ยาต้ม)...มีการใช้ยาสมุนไพรทดแทนยาแผนปัจจุบัน เช่น ขมิ้นชันแคปซูลทดแทนยาขับลม เพชรสังฆาตทดแทนยารักษาโรคผิวหนัง ...โดยมีศูนย์สมุนไพร 5 แห่ง ได้แก่ศูนย์สมุนไพร รพ.สศ. เชียงหวาน ศูนย์สมุนไพรเขื่อนรัชชประภา ศูนย์สมุนไพรบ้านต้นยวน อ.พนม ศูนย์สมุนไพรเศรษฐกิจพอเพียง อ.ดอนสัก และศูนย์สมุนไพรบ้านท่าสะท้อน อ.พุนพิน ซึ่งได้รับความนิยมทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติ”⁴³⁰

ปัจจุบันคนไทยที่มีหลักประกันสุขภาพเข้ารับบริการการแพทย์แผนไทยร้อยละ 10 ของผู้รับบริการทั้งหมด ในปี พ.ศ. 2554 คณะกรรมการพัฒนาระบบยาแห่งชาติได้เพิ่มรายการยาสมุนไพร โดยประกาศบัญชียาจากสมุนไพรในบัญชีหลักแห่งชาติ พ.ศ. 2554 ประกอบด้วยยา 2 กลุ่ม จำนวน 71 รายการ (จากเดิม 19 รายการ) คือ กลุ่มยาแผนไทยหรือยาแผนโบราณ 50 รายการ และกลุ่มยาพัฒนาจากสมุนไพร 21 รายการ โดยระบุสูตรตำรับ ข้อบ่งใช้ ขนาดวิธีใช้ ทั้งข้อห้ามและข้อควรระวัง⁴³¹

ภาพที่ 38: ซ้าย-ขวา ผักสมุนไพรพื้นบ้าน น้ำสมุนไพร และผลิตภัณฑ์สมุนไพรเพื่อสุขภาพ (ภาพทางอินเทอร์เน็ต จากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน)

⁴²⁹ มี 4 แห่ง คือ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เชียงราย สกลนคร และมหาสารคาม - กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก อ้างแล้ว <http://wongkarnpat.com>

⁴³⁰ สัมภาษณ์นายแพทย์โสภณ เมฆธน ปลัดกระทรวงสาธารณสุข ณ โรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อ้างถึงใน สำนักสารสนเทศ สำนักงานปลัดกระทรวงสาธารณสุข “สธ.” เปิดตัว “สุราษฎร์ธานีเมืองสมุนไพรครบวงจร” 1 ใน 4 ของประเทศ ก้าวสู่ไทยแลนด์ 4.0 วันที่ 19 ธันวาคม 2559 http://pr.moph.go.th/iprg/include/admin_hotnew/show_hotnew.php?idHot_new=90071

⁴³¹ กรมพัฒนาการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก อ้างแล้ว <http://wongkarnpat.com>

6.2.3.2 การอนุรักษ์ป่าชายเลนชุมชนลีเล็ดในบริเวณอ่าวบ้านดอน

ชุมชนลีเล็ดได้รับการคัดเลือกให้เป็นชุมชนตัวอย่างด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน แต่กว่าจะเป็นชุมชนต้นแบบที่ประสบความสำเร็จด้านการอนุรักษ์ได้นั้น ชาวชุมชนลีเล็ดผ่านบทเรียนครั้งสำคัญจากปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรม ระบบนิเวศถูกทำลายจากการทำนาเกลือในช่วงปี พ.ศ.2531-2540 และช่วงหลังปี พ.ศ.2540 เมื่อรัฐบาลประกาศค่าเงินบาทลอยตัว จากอัตราแลกเปลี่ยน 25 บาทเป็น 50 กว่าบาทต่อ 1 ดอลลาร์สหรัฐ ทำให้ชาวนาเกลือมีรายได้จากการขายเกลือเป็นเท่าตัว และมีการขยายพื้นที่การเลี้ยงกุ้งจำนวนมาก ในปี พ.ศ. 2543 มีผู้เลี้ยงกุ้งในชุมชนลีเล็ดประมาณ 300-600 ราย⁴³² ซึ่งเป็นการเลี้ยงกุ้งแบบพัฒนาตามนโยบายส่งเสริมจากรัฐบาล โดยใช้สารเคมีและอาหารสำเร็จรูปเพื่อเร่งให้กุ้งโตเร็วขึ้น จึงมีของเสียที่ปล่อยออกมาจำนวนมากทั้งขี้กุ้ง ดินเลน ทั้งลงแหล่งน้ำธรรมชาติ ทำให้เกิดน้ำเน่าเสียและ ส่งผลกระทบต่อสัตว์น้ำจำนวนมากไม่สามารถอาศัยอยู่ได้

จากปัญหาผลกระทบด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ทำให้ชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของป่าชายเลนว่ามีคุณค่าต้องร่วมกันรักษา จึงมีการรวมตัวจัดตั้งชมรมผู้เลี้ยงกุ้ง เพื่อรณรงค์ให้ความรู้ชุมชนในการเลี้ยงกุ้งอย่างถูกวิธี เน้นควบคุมการใช้สารเคมี และควบคุมไม่ให้ทิ้งของเสียลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ ด้วยการมีบ่อกักน้ำเสียและการบำบัดน้ำเสียก่อนทิ้งลงแหล่งน้ำ และจัดตั้งชมรมกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์สัตว์น้ำ ทำหน้าที่สอดส่องดูแลให้มีการทำประมงอย่างถูกต้อง และมีการรวมกลุ่มจัดตั้งคณะกรรมการดูแลป่าชายเลน เพื่อดูแลรักษาไม่ให้เกิดการทำลายป่า จากความร่วมมือร่วมใจดูแลของทุกฝ่ายในชุมชนทำให้ระบบนิเวศค่อยๆ ฟื้นตัวกลับมาสมบูรณ์

ผลจากการดำเนินการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทำให้พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มขยายมากขึ้นจากเดิมมีพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 3,000 ไร่ ต่อมาในปี พ.ศ.2550 มีป่าชายเลนเพิ่มขึ้น 2,000 ไร่ รวมเป็น 5,000 ไร่⁴³³ และในปัจจุบัน (พ.ศ.2560) มีป่าชายเลนรวมทั้งหมด 8,000 ไร่⁴³⁴ และมีปริมาณสัตว์น้ำเพิ่มมากขึ้น “น้ำกลับมาใสและสัตว์น้ำก็อุดมสมบูรณ์ อย่างกุ้งแม่น้ำที่นี่มีชุกชุมมาก ผมเคยพาผู้หลักผู้ใหญ่มานั่งเรือสำรวจป่าชายเลน กำลังลอยเรืออยู่ กุ้งจะติดตัวขึ้นมาบนเรือเลย จนโดนหยอกว่า “เต็มกับกุ้งเอาไว้หรือเปล่า” และธรรมชาติที่เคยกลับมาี่เองครับ ทำให้ชาวบ้าน

⁴³² การวิเคราะห์ระบบชนบทตำบลลีเล็ด อำเภอพนงิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี โดยชุมชนลีเล็ด 2549 หน้า 9

⁴³³ คู่มือการดำเนินงานจัดตั้งคณะกรรมการที่ปรึกษาระดับตำบล เพื่อสนับสนุนการจัดการท่องเที่ยวโดยชุมชนและทรัพยากรชายฝั่ง โครงการส่งเสริมเครือข่ายการท่องเที่ยวโดยชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง มกราคม 2550 หน้า 24

⁴³⁴ สัมภาษณ์นายประเสริฐ ชัญจุกรณ์ อายุ 49 ปี กำนันตำบลลีเล็ด อำเภอพนงิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 สิงหาคม 2559

เกิดความเข้าใจว่า ทรัพยากรธรรมชาติและป่าชายเลนคือบ้าน คือแหล่งอาหาร และแหล่งรายได้ที่กินใช้ไม่มีวันหมด หากรู้จักและใช้อย่างถูกวิธี”⁴³⁵

ชุมชนนำความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติที่ได้รับกลับคืนมาไปพัฒนาต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนและเพื่อชุมชน ซึ่งได้รับความสนใจจากนักท่องเที่ยวชาวไทยและชาวต่างประเทศจำนวนมากที่ชื่นชอบการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและวัฒนธรรมชุมชน โดยมีกิจกรรมหลากหลายทั้งการล่องเรือศึกษาธรรมชาติป่าชายเลน การชมนกหายาก การปลูกป่าชายเลน การหาหอยก้นในป่าชายเลน และชมหิ่งห้อยจำนวนมากในตอนกลางคืน รวมทั้งการพักอาศัยในชุมชนเพื่อศึกษาวิถีชีวิตชุมชนท้องถิ่นที่อาศัยอยู่ริมน้ำ ภูมิปัญญาพื้นบ้านในการจับสัตว์น้ำ ด้วยเครื่องมือที่ตกทอดมาจากปู่ย่าตายาย ศึกษาการทำมาหากินในชุมชนจากกลุ่มองค์กรชุมชนต่างๆ เช่น กลุ่มจักสานผลิตภัณฑ์พื้นบ้าน เช่น เสวียนหม้อ ภาชนะใส่ผลไม้จากก้านมะพร้าวและก้านจากกลุ่มอาชีพต่างๆ เช่น กลุ่มทำกะปิ กลุ่มทำกุ้งหวาน กลุ่มทำขนมจาก กลุ่มใบจาก เช่น การเย็บจาก และการลอกใบจาก และร่วมรับประทานอาหารพื้นบ้านที่ทำได้จากภายในชุมชน ตกกลางคืนชมการแสดงลิเกป่าที่หาชมได้ยากและได้รับการอนุรักษ์ไว้ในชุมชน กิจกรรมการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ดังกล่าวได้รับความสนใจจากหน่วยงานภาครัฐเป็นอย่างมาก เป็นแหล่งเรียนรู้และศึกษาดูงานจากหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งสถานศึกษาและชุมชนทั่วประเทศ

ในปี พ.ศ. 2551 ชุมชนลิเล็ดได้รับการคัดเลือกให้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยอดเยี่ยมที่มีชุมชนท้องถิ่นบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งที่ดีที่สุดในโลก จากองค์กรโครงการจัดการถิ่นที่อยู่อาศัยชายฝั่งและทรัพยากรน่านาประการ (CHARM) แห่งสหภาพยุโรป เนื่องจากสามารถปกป้องรักษาทรัพยากรธรรมชาติไม่ให้ถูกทำลาย และคนในชุมชนนำทรัพยากรธรรมชาติไปพัฒนาต่อยอดเป็นการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์โดยชุมชนเพื่อการจัดการทรัพยากรชายฝั่ง และที่สำคัญคือการดูแลให้เกิดป่าชายเลนเพิ่มขึ้นใหม่ในทุกๆ ปีโดยไม่ต้องลงมือปลูก ป่าชายเลนในชุมชนลิเล็ดจึงเป็นผืนป่าเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ป่าชายเลนงอกรุกพื้นที่ทะเล⁴³⁶

⁴³⁵ สัมภาษณ์นายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ กำนันตำบลลิเล็ด อ่างอิงโน มีดีที่พุนพิน 2555 หน้า 44

⁴³⁶ ลิเล็ด มหัศจรรย์ป่าชายเลนไทย มีดีที่พุนพิน 2555 หน้า 44

ภาพที่ 39 : ความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรป่าชายเลนชุมชนลีเล็ด อ่าวบ้านดอน

6.3 บทสรุป

การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน(พ.ศ.2559) ผู้วิจัยได้แบ่งการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ การศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่ส่งผลกระทบต่อชุมชน และการศึกษาการเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นจากความคิดสร้างสรรค์ที่พัฒนาขึ้นจากภายในชุมชน

ชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบันได้รับผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ การทำมาหากิน “หมูเหื้อ” ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ควนในตำบลตะพานและตำบลกรูดมีปัญหาในเรื่องที่ดินทำกินเนื่องจากบริเวณพื้นที่ดังกล่าวรวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียงในอดีตเป็นเขตที่หลวงพิเศษที่ทำป่าไม้และถ่านหิน ปัจจุบันกลายเป็นที่ราชพัสดุในความดูแลของกรมธนารักษ์กระทรวงการคลัง ชุมชนจึงรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินแปลงสงวนบ่อถ่านศิลา แต่กว่าชุมชนจะมีสิทธิเช่าที่ดินของรัฐมาทำกินครบคร่าวละ 1-2 ไร่ ได้สำเร็จจนเป็นชุมชนต้นแบบได้นั้น คนในชุมชนได้ผ่านการต่อสู้ เรียกร้องอย่างหนักเป็นเวลานานับ 10 ปี เพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทำกินในชุมชน ความสำเร็จที่ได้รับต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน ที่ประกอบไปด้วยความรัก ความสามัคคี ความอดทน และการเสียสละของทุกคน รวมทั้งต้องมีผู้นำที่เข้มแข็งและเข้าใจชุมชนอย่างแท้จริง

ในอดีต “หมู่ท่ง” ทุกครอบครัวทำนาปลูกข้าวด้วยการพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ ปีไหนฝนทิ้งช่วงน้ำแล้งก็ทำนาไม่ได้ผล จึงต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำกินจากนาข้าวมาปลูกยางพาราและปาล์ม น้ำมันที่อาศัยใช้น้อย แต่เมื่อมีโครงการชลประทานตาปี-พุมดวงเข้ามาในชุมชน เพื่อผันน้ำจากแม่น้ำพุมดวงมาใช้ในพื้นที่การเกษตร แต่ด้วยโครงการไม่สอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำนาได้เปลี่ยนสภาพเป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มไปนานแล้ว ลักษณะการใช้น้ำแตกต่างกัน จึงไม่จำเป็นต้องพึ่งระบบชลประทานขนาดใหญ่ ที่ต้องผ่านพื้นที่ในชุมชนเมืองพุนพิน

ทั้งหมด 8 ตำบล 42 หมู่บ้าน ตั้งแต่ตำบลบางอน ตำบลน้ำรอบ ตำบลหนองไทร ตำบลหัวเตย ตำบลมะลวน ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และพื้นที่ปลายน้ำในตำบลลิเล็ดก่อนออกทะเลอ่าวบ้านดอน ชุมชนจึงได้รับผลกระทบในวงกว้าง มีการเวนคืนพื้นที่จำนวนมาก ทั้งพื้นที่ทำกิน บ้านเรือนที่อยู่อาศัยอายุนับร้อยปี โดยเฉพาะพื้นที่วัดหัวเตยซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ศูนย์รวมจิตใจในชุมชน

ชุมชนเมืองพุนพินมีพื้นที่ติดทะเล “หมู่เล” เพียงตำบลเดียวคือลิเล็ด และเป็นพื้นที่ป่าชายเลนเพียงแห่งเดียวที่ป่ารุกคืบเข้าไปในทะเลทำให้พื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้นทุกปี จึงเป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดใ้อ่าวบ้านดอนปัจจุบัน โดยเฉพาะหอยแครงที่เกิดขึ้นจำนวนมากในทะเล จนเกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากนายทุนผู้มีอิทธิพลเข้ามาครอบครองพื้นที่สาธารณะทะเลอ่าวบ้านดอน ด้วยการไล่ไม่ไผ่ล้อมรั้วเพื่อแสดงอาณาเขตในการเลี้ยงหอยแครงจำนวนมาก และปลูกสร้างขนาบที่ปักขึ้นกลางทะเล ส่งผลกระทบกับชาวประมงพื้นบ้านที่ไม่สามารถใช้พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนทำมาหากินได้ เพราะถูกกันเป็นพื้นที่หวงห้าม และถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลข่มขู่ไม่อนุญาตให้ผ่านเข้ามาในบริเวณคอกหอย

นอกจากนั้น “หมู่เล” ยังได้รับผลกระทบจากนโยบายของรัฐบาลจากการออกกฎหมายกำหนดค่าอาคารและค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการประมง พ.ศ. 2559 และเรื่องกำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมง ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พ.ศ. 2559 ชาวประมงพื้นบ้านส่วนใหญ่จับสัตว์น้ำในทะเลด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น แร้ว หร่า(กร่า) ลอบ แห อวน ยอ เบ็ด หรือภูมิปัญญาในการจับสัตว์น้ำมือเปล่าเพื่อทำกินเลี้ยงชีพ แต่เมื่อมีประกาศดังกล่าวออกมาได้ส่งผลกระทบกับชาวประมงพื้นบ้านอย่างมาก โดยเฉพาะครอบครัวที่ลูกอยู่ในวัยศึกษาเล่าเรียน โดยที่รัฐก็ไม่ได้เข้ามาดูแล ช่วยเหลือ หรือเยียวยาผู้ได้รับผลกระทบแต่อย่างใดในชุมชน

นโยบายการพัฒนาของภาครัฐยังส่งผลกระทบกับชุมชนประมงพื้นบ้านที่หากินในแหล่งน้ำจืดธรรมชาติในแม่น้ำตาปีด้วยเช่นกัน เมื่อรัฐต้องการแก้ปัญหาขยะในแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกอย่างเกาะสมุย ด้วยการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน เพื่อนำขยะบนเกาะสมุยมากำจัดในชุมชนเมืองพุนพิน ขณะที่วิถีชีวิตชุมชนริมคลองท่าสะท้อนยังคงอาศัยแม่น้ำเป็นที่ทำกินด้วยการจับสัตว์น้ำขายและเป็นอาหารในครอบครัวและการนำกระจูดที่ขึ้นอยู่จำนวนมากบริเวณริมแม่น้ำมาจักสานเป็นงานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้าน เช่น เสื่อและผลิตภัณฑ์อื่นๆ ส่งขายหารายได้จุนเจือครอบครัวนอกเหนือจากการหาปลา แต่ถ้ามีโรงไฟฟ้าชีวมวล สารเคมี และน้ำเสียจากกองขยะอาจจะไหลซึมลงแม่น้ำถ้าหากไม่มีการจัดการที่ดี และจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศน์ในแหล่งน้ำทั้งหมดที่เชื่อมโยงเป็นสายเดียวกันทั้งแม่น้ำตาปี แม่น้ำพุมดวง คลองท่าสะท้อน คลองพุนพิน ก่อนไหลออกทะเลอ่าวบ้านดอน

“หมู่หลาด”(ตลาด) ที่ตั้งบ้านเรือนและทำกินอยู่บริเวณริมทางรถไฟสายใต้ ก็ได้รับผลกระทบจากโครงการรถไฟทางคู่ภาคใต้ (เส้นทางกรุงเทพฯ-ชุมพร-สุโขทัย-ภูเก็ต และปางดง-เบตง) ที่ผ่านชุมชนเมืองพุนพินช่วงชุมพร-สุราษฎร์ธานี(พุนพิน) และช่วงสุราษฎร์ธานี(พุนพิน)-ชุมทางหาดใหญ่ คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการและการเวนคืนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง เนื่องจากยังอยู่ในระหว่างการออกแบบศึกษาความเหมาะสม ยังไม่ได้เริ่มการก่อสร้าง มีเพียงชุมชนในตลาดท่าข้ามบริเวณริมทางรถไฟ ซึ่งโครงการกำหนดให้ด้านทิศใต้ของสถานีสุราษฎร์ธานี (กม.ที่ 636) เป็นจุดตั้งต้นของโครงการช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่ มีชุมชนทำควนท่าข้ามที่ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและอาศัยอยู่บริเวณริมทางรถไฟได้รับผลกระทบจากการก่อสร้างโครงการนี้ และจะต้องย้ายออกจากพื้นที่ของการรถไฟ มีการเสนอให้ย้ายไปยังพื้นที่ใหม่ที่เตรียมไว้ แต่คนในชุมชนทำควนมองว่าอยู่ห่างไกล การค้าขายไม่สะดวก และไม่มีลูกค้า จึงไม่มีใครยอมย้ายออกจากพื้นที่ในขณะนี้

เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ หลายโครงการอาศัยช่องว่างของกฎหมาย หลีกเลี่ยงการศึกษาจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน ในทางกลับกันชุมชนเองก็มีการพัฒนาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ร่วมกันของคนในชุมชน ซึ่งเกิดขึ้นในหลายด้านทั้งด้านการทำมาหากิน วัฒนธรรมความเชื่อ ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม

ด้านการทำมาหากิน ชุมชน “หมู่เหนื่อ” พัฒนาการปลูกพืชผักผลไม้โดยเฉพาะกล้วยหอมทองในสวนยางพารา โดยชาวสวนยางนิยมปลูกพืชผักและผลไม้แซมในสวนยางช่วงที่ต้นยางพารามีขนาดเล็ก อายุประมาณ 1-3 ปี ส่วนใหญ่เป็นพืชผักที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นและรากไม่รบกวนการเติบโตของต้นยาง ได้แก่พืชผักสวนครัวและผลไม้ต่างๆ เพื่อเป็นรายได้เสริมระหว่างรอผลผลิตยางพารา และในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา ชาวสวนยางได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาราคายางพาราตกต่ำ จึงหารายได้จุนเจือครอบครัวด้วยการหันมาปลูกกล้วยหอมทองในพื้นที่สวนยางและพื้นที่ว่าง ด้วยระยะเวลาการปลูกไม่นานประมาณ 8-9 เดือน ลงทุนปลูกหน่ออ่อนครั้งแรกครั้งเดียวก็สามารถเก็บผลผลิตขายได้ตลอดปี และเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน ต่อมาการปลูกกล้วยหอมทองในสวนยางพาราก็กลายมาเป็นนโยบายของรัฐบาลในการช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาราคายางตกต่ำ เพื่อเป็นสินค้าส่งออกขายต่างประเทศเช่น ตลาดญี่ปุ่น ซึ่งมีมาตรฐานคุมเข้มเรื่องความปลอดภัยด้านสารเคมีและสารพิษตกค้าง จึงเป็นเรื่องยากเมื่อเกษตรกรชาวสวนยางพาราขาดความรู้ความเข้าใจที่เหมาะสม เกี่ยวกับสภาพพื้นที่ในแต่ละท้องถิ่น ทั้งสภาพดิน ฟ้า อากาศ และแหล่งน้ำ เจ้าหน้าที่ของรัฐเองก็ขาดการแนะนำให้ความรู้ที่ถูกต้องครบถ้วนในทุกขั้นตอนตั้งแต่การปลูกจนถึง

การเก็บเกี่ยวส่งขาย ทำให้ผลผลิตที่ออกมาจึงไม่ได้มาตรฐานตามที่รัฐต้องการและรับซื้อ ชาวสวนยางจึงขาดทุนเป็นจำนวนมาก

ชุมชน “หมู่ห้อง” มีการแบ่งปันพื้นที่ทำกินให้กับคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน โดยให้พื้นที่ว่างในร่องสวนปาล์ม น้ำมัน และสวนมะพร้าว หรือพื้นที่ว่างอื่นๆ ให้ปลูกพืชผักผลไม้โดยแลกเปลี่ยนกับการช่วยดูแลสวนพืชผลทางการเกษตรของเจ้าของที่ดินเป็นการตอบแทน ทั้งการตัดหญ้าและดูแลไม่ให้สัตว์จำพวกหนูและแมลงมารบกวน และเมื่อพืชผักโตก็จะแบ่งผลผลิตที่ได้ให้เจ้าของที่ดินไว้รับประทานเป็นการตอบแทน เจ้าของที่ดินจะอนุญาตให้ทำกินในสวนของตนจนกว่าปาล์ม น้ำมันจะโต แต่ถ้าเป็นพื้นที่ว่างอื่นๆ ก็ทำต่อไปได้เรื่อยๆ ตามแต่จะต้องลงกัน นอกจากนี้ในชุมชนยังมีการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการลดใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืช โดยเฉพาะแตงโมซึ่งเป็นผลไม้ที่ใช้สารเคมีจำนวนมาก โดยการติดสติ๊กเกอร์รับรองความปลอดภัยที่ออกให้โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำให้แตงโมเป็นที่ต้องการเพิ่มมากขึ้นของผู้บริโภคในชุมชน

ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ชุมชนได้แก้ปัญหาการเกิดอุบัติเหตุบริเวณสี่แยกศรีวิชัย ซึ่งเป็นถนนสายหลักผ่านเข้าตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ด้วยการทำบุญสวดสี่แยก เพื่อเป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทุกคนที่สัญจรผ่านไปมาใช้ถนนสายนี้ โดยการนิมนต์พระสงฆ์ 9 วัด 9 รูป มาสวดบริเวณสี่แยกเพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้เสียชีวิตบริเวณสี่แยกนี้ที่ผ่านมา โดยมีชุมชนใกล้เคียงที่สัญจรผ่านไปมาเป็นประจําร่วมทำบุญและนำอาหารมาถวายพระ ส่วนตอนกลางคืนก็มีความบันเทิงผ่อนคลายด้วยลิเกป่าและรำวงเวียนครก ผลจากการทำบุญสวดสี่แยกปรากฏว่าไม่เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงบริเวณสี่แยกศรีวิชัยอีกเลย ทำให้ชุมชนอุ่นใจและมีความสุข จึงกลายเป็นประเพณีทำบุญสวดสี่แยกเป็นประจําทุกปี

ด้านสังคม ในอดีตวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเมืองพุนพินในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการรักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยจากพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งในรูปแบบของอาหารและยาเพื่อใช้ใน การนวด อบ ประคบ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้รับการฟื้นฟูกลายเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในโรงพยาบาลชุมชน ทั้งโรงพยาบาลท่าโรงช้าง และโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบลท่าสะท้อนในชุมชนเมืองพุนพิน

ด้านสิ่งแวดล้อม “หมู่เล” ชุมชนลีเล็ดได้รับการคัดเลือกให้เป็น “ชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน” ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้ประสบปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรมและระบบนิเวศถูกทำลายจากการทำนากุ้ง ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลนว่าต้องร่วมกันรักษา จึงตั้งชมรมผู้เลี้ยงกุ้งเพื่อให้ความรู้ชุมชนในการเลี้ยงกุ้งอย่างถูกวิธี ควบคุมการใช้สารเคมี และการทิ้งของ

เสียดลงในแหล่งน้ำธรรมชาติ และจัดตั้งชมรมกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์สัตว์น้ำ เพื่อสอดส่องดูแลให้มีการทำประมงอย่างถูกต้อง และตั้งกลุ่มคณะกรรมการดูแลป่าชายเลนขึ้น เพื่อดูแลรักษาไม่ให้เกิดการตัดไม้ทำลายป่า และจากความร่วมมือร่วมใจช่วยกันของทุกคนในชุมชนได้ทำให้ระบบนิเวศค่อยๆฟื้นตัวกลับมาสมบูรณ์

การเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนเมืองพุนพินล้วนเกิดจากการพัฒนา โดยประเวศ วัชชี มองว่าปัญหาของการพัฒนาคือความคิด และความคิดที่เป็นปัญหาคือการคิดแบบแยกส่วน และนำไปสู่การพัฒนาแบบแยกส่วน ด้วยการมองเศรษฐกิจเป็นตัวตั้ง จึงเกิดปัญหาว่าอะไรสำคัญกว่าอะไร เงินหรือจิตใจ จนทำให้เกิดปัญหาความขัดแย้งในชุมชน ขณะที่ธรรมชาติหรือความเป็นจริงในชุมชนล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์เป็นเรื่องเดียวกันทั้งหมด ทั้งเศรษฐกิจ การเมือง สังคม วัฒนธรรม และสิ่งแวดล้อม ซึ่งเชื่อมโยงบูรณาการกันจึงจะเกิดความสมดุลและความยั่งยืนขึ้นในชุมชน⁴³⁷

⁴³⁷ (ประเวศ วัชชี, 2538) *ปัญหาของการพัฒนา วัฒนธรรมกับการพัฒนา* สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ 2538 หน้า 8-9

บทที่ 7 สรุปและอภิปรายผลการวิจัย

7.1 สรุปผลการวิจัย

งานศึกษาวิจัยเรื่อง “ประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน” มีจุดประสงค์ในการวิจัยเพื่อตอบคำถามถึงพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินช่วงพ.ศ.2458-พ.ศ.2559 และการดำรงอยู่ของเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมในชุมชนเมืองพุนพินรอบ 100 ปีเศษที่ผ่านมา การศึกษาจะแบ่งเนื้อหาตามช่วงเวลาการเปลี่ยนแปลงออกเป็น 4 ช่วงเวลาย่อย ดังนี้คือ หนึ่ง) ชุมชนเมืองพุนพินช่วงก่อน พ.ศ.2458 สอง) ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.2458-พ.ศ.2504 สาม) ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.2504-พ.ศ.2558 และ สี่) ชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน (พ.ศ.2559) ผลการศึกษาพบว่าชุมชนเมืองพุนพินมีประวัติศาสตร์อย่างยาวนานนับพันปี เคยเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญในอ่าวบ้านดอนมาตั้งแต่สมัยโบราณ และมีการติดต่อแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกมาตั้งแต่ในอดีต

ชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่ทางฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้หรืออ่าวไทย บริเวณอ่าวบ้านดอนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี และตั้งอยู่ในเขตภูมิวัฒนธรรมลุ่มน้ำตาปีตอนล่าง ที่มีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายไหลผ่านคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงรวมทั้งแม่น้ำสาขาคือคลองพุนพิน และคลองท่าสะท้อน ด้วยที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในภูมิภาคป่าเขตร้อนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ด้วยความหลากหลายทางชีวภาพของพืชพรรณและสัตว์ป่าจำนวนมาก ทำให้ชุมชนมีพื้นที่ 3 ลักษณะสำคัญ คือ 1) พื้นที่ราบเนินเขาหรือควน คนท้องถิ่นเรียกว่า “หมูเหนื่อ” หรือ “หมูดง” เป็นผืนป่าที่อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้ สัตว์ป่าและของป่าหายาก มีแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงไหลผ่าน 2) พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ เรียกว่า “หมูท่อง”(หมูทุ่ง) เป็นพื้นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ติดต่อกับอำเภอท่าฉางและอำเภอไชยา จึงเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญในชุมชน และ 3) พื้นที่ชายฝั่งทะเล เรียกว่า “หมูเล” เป็นพื้นที่ป่าชายเลนอันอุดมสมบูรณ์ และมีสัตว์น้ำจำนวนมาก

ช่วงก่อน พ.ศ.2458 ชุมชนเมืองพุนพินมีความเป็นอยู่อย่างเรียบง่าย ทำกินเพื่อความพอเพียงในครอบครัวด้วยการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในชุมชนด้วยความรัก ความมีน้ำใจ ในหมู่ญาติพี่น้อง และแลกเปลี่ยนข้าวของต่างชุมชนในระบบเครือญาติ ชุมชนเลือกตั้งบ้านเรือน “แคบ่อ แคท่า แคนา แควัด” กล่าวคือบ้านเรือนในชุมชนอยู่ใกล้ “แคบ่อ” แหล่งน้ำจืดเพื่อใช้อุปโภคบริโภค “แคท่า”คือใกล้แม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงในการสัญจรทางน้ำ และอยู่ติดกับทะเลอ่าวบ้านดอนที่เป็นแหล่งอาหาร

อุดมสมบูรณ์ “แค่นา”คือใกล้แหล่งทำมาหากินคือทำนา และ”แค่วัด”คือใกล้วัดเพื่อสะดวกในการไปทำบุญกุศล การทำมาหากินก็พึ่งพาอาศัยกันเพียงเพื่อพอยังชีพในครัวเรือน ชุมชนเดียวกันผลิตเหมือนกัน กล่าวคือ “หมู่เหนือ” ชุมชนยังชีพด้วยการหาของป่า ตัดหวาย เฝ้าไร่ทำชัน ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ และเลี้ยงสัตว์ ชุมชน “หมู่ทอง” ยังชีพด้วยการทำนาปลูกข้าว ทำ“สวนพ่อเฒ่า” (สวนสมรม) และหาปลาในแหล่งน้ำจัดตามธรรมชาติ และ ชุมชน“หมู่เล” ยังชีพด้วยการจับสัตว์น้ำริมชายฝั่งทะเล และปลูกข้าวไร่ ยามว่างในชุมชนทุกครัวเรือนทำงานฝีมือ จักสานและทอผ้า จนมีคำพูดติดปากว่า “ผู้ชายไม่บวชเรียนขอเมียไม่ได้ ผู้หญิงต้องทอทุกเป็น” วัดและพระสงฆ์เป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชน ยามไม่สบายก็ไปหาพระและหมอสมุนไพร ถ้าเจ็บป่วยไม่มากก็ป้องกันรักษาตนเองด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้านที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและอาหารการกิน เมื่อมีกิจกรรมและงานบุญต่างๆ ก็ “ออกปาก” ช่วยเหลือกันในชุมชน และ“โซแรง”หมุนเวียนสับเปลี่ยนกัน หมู่บ้านเดียวกันเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านที่สนิทกันทั้งหมด การให้และแบ่งปันในลักษณะสิ่งของและผลไม้ตามฤดูกาลเมื่อไปเยี่ยมญาติพี่น้องต่างถิ่น เดินด้วยเท้าหรือนั่งเรือใช้เวลาเป็นวันกว่าจะถึง เมื่อถึงแล้ว“คลุกคลีตีโมง”พักอยู่หลายวันกว่าจะกลับ วันกลับก็ได้รับของฝากกลับมาจำนวนมากจนแบกหรือหิ้วไม่ไหว การเยี่ยมญาติได้พบเพื่อน “เกลอ” ซึ่งจะรักและช่วยเหลือกันเหมือนพี่น้องในครอบครัว จะพึ่งพาอาศัยกันไปชั่วลูกชั่วหลาน หรือเกี่ยว “ดอง” แต่งงานขยายครอบครัวเครือญาติมากขึ้น ในเวลาต่อมาจากการให้และแบ่งปันในหมู่เครือญาติ เกลอ และการดอง ก็เปลี่ยนเป็นการแลกเปลี่ยนสิ่งของทั้งทางเรือและ “นัด” แลกเปลี่ยนในชุมชน โดยมี “ข้าว” ของชุมชน “หมู่ทอง” ซึ่งตั้งอยู่ตรงกึ่งกลางชุมชนเป็นพืชหลักในการแลกเปลี่ยน และ“หมู่เหนือ” จะเอาของป่าและผลไม้มาแลกข้าว ส่วน “หมู่เล” จะเอาปลาและ ”เคย” (กะปิ) มาแลกข้าว สำหรับมหรสพความบันเทิงพื้นบ้านที่ช่วยผ่อนคลายจากงานหนักในเรือสวนไร่นาคือการดูหนังตะลุง โนรา ลิเกป่า ร้องเพลงบอก และการเล่นสะบ้าและชนไก่

ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.2458-พ.ศ.2504 จากเดิมเลือกตั้งบ้านเรือน “แค่อ้อ แค่นา แค่นา แค่วัด” เปลี่ยนไปเมื่อผู้คนเข้ามาอาศัยทำกินใกล้เส้นทางคมนาคมทางรถไฟ คือ “แค่ลาด”(ตลาด) ส่วนใหญ่เป็นชาวจีนเข้ามาอาศัยสร้างเรือนไม้ชั้นเดียวหลังคามุงจากปลูกติดกันเป็นแถวยาว ต่อมาเปลี่ยนเป็นเรือนไม้สองชั้นมุงกระเบื้องหรือสังกะสี ชั้นล่างไว้ทำการค้าส่วนชั้นบนเป็นที่พักอาศัย ตลาดในช่วงแรกเกิดจากชุมชนซื้อขายแลกเปลี่ยนกันบนแพริมน้ำที่บ้านท่าข้าม เมื่อมีทางรถไฟเข้ามาผู้คนต่างทยอยย้ายเข้ามาตั้งถิ่นฐานทำกินบริเวณใกล้สถานีรถไฟ จากชุมชนการค้าเล็กๆ ก็เติบโตกลายเป็นชุมชนย่านการค้าขนาดใหญ่ในตลาดท่าข้าม บ้านเรือนในท้องถิ่นเป็นเรือนไม้เคี่ยมใต้ถุนสูงหลังคามุงกระเบื้องว่าวหรือสังกะสี ส่วนเรือนชั่วคราวกัน “ฝาสับ” ไม้ไผ่ขัดแตะผูกยึดกับหวายและมุงจาก การทำมาหากินในชุมชนยังคงยึดอาชีพทำนาปลูกข้าวไว้กินเป็นหลัก ทั้งข้าวนาหว่านและนาดำ ใน ที่ลุ่มของ “หมู่ทอง” และข้าวไร่ของ “หมู่เหนือ” และ “หมู่เล” นอกจากนั้นก็ทำสวนสมรม ทำ

ตาลโตนด หาของป่า หาปลาตามแหล่งน้ำ และเลี้ยงสัตว์ ข้าวเหลือจากกินแบ่งขายส่วนหนึ่งนำเงินซื้อสิ่งของจำเป็นและส่งลูกเรียนหนังสือ การทำนาไม่มีเครื่องจักรกลผ่อนแรงอาศัยแรงงานคร้วเรือนและช่วยเหลือในชุมชนด้วยการ“ออกปาก”และ”โซแรง”ช่วยเหลือกลับคืน สำหรับครอบครัวที่ขัดสนที่ดินทำกินก็มีวัฒนธรรมการให้ที่ดินทำกิน เรียกว่า “การหว่า”(หรือการหวะ) เป็นการแบ่งปันที่ดินหรือทรัพย์สินให้กับคนไม่มีในชุมชนได้ทำกินโดยไม่คิดมูลค่า แล้วแต่จะให้ เช่น เมื่อทำนาได้ผลผลิตก็ให้ข้าวเปลือกตอบแทนเจ้าของที่ดิน หรือถ้าไม่ให้ก็ไม่เป็นไร ซึ่งเป็นการแสดงออกถึงความโอบอ้อมอารีช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างแท้จริง ในชุมชนมีกำนันและผู้ใหญ่บ้านคอยปกครองดูแลให้เกิดความสงบสุข และทำหน้าที่ตัดสินข้อขัดแย้งอย่างยุติธรรมด้วยความเป็น “นักเลง” ใจกว้างมีน้ำใจ กล้าได้กล้าเสีย เฉียบขาดกล้าหาญ รักษาคำพูด รักพวกพ้องและศักดิ์ศรี จากสภาพทรัพยากรอุดมสมบูรณ์และอยู่ห่างไกลจากรัฐส่วนกลาง เมื่อเกิดปัญหาจะปกป้องดูแลตนเอง ไม่รอการช่วยเหลือจากใคร ทำให้มีนิสัยไม่ยอมคน ดัน โกง ดุ และเมื่อได้รับการปฏิบัติที่ไม่เป็นธรรมจากเจ้าหน้าที่บ้านเมืองก็รวมตัวต่อต้านดูแลปกป้องพวกพ้องอย่างกล้าหาญ ยอมเสี่ยงชีวิตกับข้อกล่าวหาว่าเป็น “อั้งยี่”

ชุมชนเมืองพุนพินช่วง พ.ศ.2504-พ.ศ.2558 ด้านการทำมาหากินชุมชน “หมู่เหนือ” หรือ “หมู่ดง” ค่อยๆ เปลี่ยนจากการหาของป่า ทำไร่เลื่อนลอย ปลูกข้าวไร่ มาทำสวนยางพารา แต่ก็ยังคงปลูกผัก ผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ไว้กินในครัวเรือน “หมู่ทอง” ที่ชุมชนทำนาปลูกข้าวพอเลี้ยงครอบครัวเหลือจึงแบ่งขาย ก็เปลี่ยนมาเป็นปลูกเพื่อขายและแบ่งส่วนหนึ่งไว้กิน นอกจากนั้นก็ทำสวนมะพร้าว และเลี้ยงเป็ดเกือบทุกครัวเรือน สำหรับครอบครัวที่มีเรือประมงออกทะเลไปจับหอยจับปลาเองก็เลี้ยงจำนวนมาก ต่อมาประมาณปี พ.ศ.2524 มีการนำเครื่องจักรเข้ามาช่วยผ่อนแรงในการทำนา เช่น รถไถนา ต่อมาประมาณ พ.ศ.2530 คนในชุมชนส่วนใหญ่หยุดทำนา ครอบครัวที่ยังยึดอาชีพทำนาต่อไปต้องอาศัยเครื่องจักรเพิ่มมากขึ้น ทั้งเครื่องเกี่ยวข้าว นวดข้าว ฯลฯ การหยุดทำนาส่งผลให้วัฒนธรรมการลงแขก-โซแรงในการทำนา ค่อยๆ เลือนหายไป คนในชุมชนบางครอบครัวขายที่นาไปซื้อที่ดินต่างถิ่นบุกเบิกทำสวนยางพารา ส่วนคนหนุ่มสาวไปรับจ้างทำงาน โรงงานแปรรูปอาหารทะเล การเลี้ยงเป็ดในชุมชนก็ค่อยๆ เลี้ยงน้อยลงเนื่องจากไม่มีข้าวเปลือกให้เป็ดกินเพราะไม่ได้ทำนา ต่อมาในช่วงปี พ.ศ. 2534 - พ.ศ.2540 คนในชุมชนบางส่วนไปเช่าที่ดินแถบริมทะเลในตำบลลิเล็ดเลี้ยงกุ้งกุลาดำ ต่อมาเมื่อเลี้ยงกุ้งขาดทุนคน ในชุมชนเริ่มปลูกปาล์มน้ำมันในพื้นที่นาที่เคยปล่อยรกร้าง และบางครอบครัวก็ทำสวนมะพร้าว สำหรับชุมชน “หมู่เล” ที่ยังคงเลี้ยงชีพด้วยการจับสัตว์น้ำชายฝั่งริมทะเลได้พัฒนาเครื่องมือจับสัตว์น้ำเป็นเรือ “อวนรุน” และประมาณ พ.ศ.2530 ชุมชนก็เริ่มหันมาเลี้ยงกุ้งแบบธรรมชาติ ในระยะต่อมารัฐบาลส่งเสริมการเลี้ยงกุ้งแบบสมัยใหม่เพื่อการส่งออกที่ต้องอาศัยอาหารสำเร็จรูปและสารเคมีจำนวนมาก แต่ด้วยปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้น ทั้งจากมาตรการกีดกันทางการค้าของตลาดต่างประเทศ เรื่องสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย น้ำเน่าเสีย ทำให้ราคากุ้งตกต่ำผู้เลี้ยงกุ้ง

จำนวนมากขาดทุน พื้นที่นาทุ่งกลายเป็นพื้นที่ร้างต้องปล่อยให้ดินปรับสภาพโดยใช้เวลาเป็นสิบปี ชุมชนยังคงทำสวนมะพร้าว และเห็บจากเป็นรายได้เสริม และต่อมาก็ปลูกปาล์มน้ำมัน ส่วนชุมชน “หมู่หลาด” (ตลาด) ตลาดท่าข้ามศูนย์กลางด้านการค้าที่เคยยิ่งใหญ่เจริญที่สุดในชุมชน ก็ค่อยๆ ซบเซาลงเมื่อห้างสรรพสินค้าสมัยใหม่มาเปิดใกล้ชุมชน ร้านโชห่วยในตลาดท่าข้ามต่างทยอยปิดตัวเมื่อมีร้านค้าปลีกสมัยใหม่ หรือร้าน “สะดวกซื้อ” เข้ามาตั้งในชุมชน บรรดาคนรุ่นใหม่ลูกหลานแม่ค้าในตลาดท่าข้ามต้องปรับตัวและปรับกลยุทธ์ในการขาย จากที่รอให้ลูกค้ามาซื้อเปลี่ยนเป็นไปหาลูกค้าถึงหมู่บ้านด้วยบริการส่งของทุกอย่างที่ลูกค้าต้องการเพื่อความอยู่รอด ส่วนแม่ค้าในตลาดสดก็ต้องปรับตัว เปลี่ยนไปขาย “ตลาดนัด” ในชุมชนที่มีทุกหมู่บ้านแทน

ชุมชนเมืองพุนพินในปัจจุบัน (พ.ศ.2559) ได้รับผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากนโยบายการพัฒนาของภาครัฐ ด้านการทำมาหากิน “หมู่เหนือ” ที่อาศัยอยู่บนพื้นที่ควนในตำบลตะพานและตำบลกรุดมีปัญหาในเรื่องที่ดินทำกิน เนื่องจากบริเวณพื้นที่ดังกล่าวรวมทั้งพื้นที่ใกล้เคียงในอดีตเป็นเขตที่หลวงพิเศษที่ทำป่าไม้และถ่านหิน ปัจจุบันกลายเป็นที่ราชพัสดุในความดูแลของกรมธนารักษ์กระทรวงการคลัง ชุมชนจึงรวมตัวกันเรียกร้องสิทธิในที่ดินทำกินแปลงสงวนบ่อถ่านศิลา แต่กว่าชุมชนจะทำได้สำเร็จต้องผ่านการต่อสู้ เรียกร้องอย่างหนักเพื่อให้ได้มาซึ่งพื้นที่ทำกินในชุมชนความสำเร็จที่ได้รับต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจเป็นหนึ่งเดียวกันในชุมชน ในอดีต “หมู่ทอง” ทุกครอบครัวทำนา ปลูกข้าวด้วยการพึ่งพาน้ำฝนจากธรรมชาติ ปีไหนฝนทิ้งช่วงน้ำแล้งก็ทำนาไม่ได้ผลจึงต้องปรับเปลี่ยนพื้นที่ทำกินจากนาข้าวมาปลูกยางพาราและปาล์มน้ำมันที่อาศัยน้ำน้อย แต่เมื่อมีโครงการชลประทาน ตาปี-พุมดวงเข้ามาในชุมชน เพื่อผันน้ำจากแม่น้ำพุมดวงมาใช้ในพื้นที่การเกษตร แต่ด้วยโครงการไม่ สอดคล้องกับความเป็นจริงในปัจจุบัน เนื่องจากสภาพพื้นที่ทำนาได้เปลี่ยนสภาพเป็นสวนยางพารา และสวนปาล์มไปนานแล้ว ลักษณะการใช้น้ำแตกต่างกัน คนส่วนหนึ่งในชุมชนมองว่าไม่จำเป็นต้องพึ่งระบบ ชลประทานขนาดใหญ่ ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนในวงกว้างในการเวนคืนที่ดินจำนวนมาก ทั้งพื้นที่ทำกิน บ้านเรือนที่อยู่อาศัยและวัดซึ่งเป็นศูนย์รวมจิตใจ ชุมชนเมืองพุนพินมีเพียงบ้านลีเล็ด “หมู่เล” เพียงตำบลเดียวที่อยู่ติดทะเล และเป็นพื้นที่ป่าชายเลนเพียงแห่งเดียวในประเทศไทยที่ป่ารุกคืบเข้าไปในทะเลทำให้ มีพื้นที่ป่าชายเลนเพิ่มมากขึ้นทุกปี จึงเป็นแหล่งทรัพยากรทางทะเลที่อุดมสมบูรณ์มากที่สุดในอ่าวบ้านดอนปัจจุบัน โดยเฉพาะหอยแครงที่เกิดขึ้นจำนวนมากในทะเล จนเกิดการแย่งชิงทรัพยากรจากนายทุนผู้มีอิทธิพลเข้ามาครอบครองพื้นที่สาธารณะทะเลอ่าวบ้านดอน ด้วยการไล่ไม่ไผ่ล้อมรั้วเพื่อแสดงอาณา เขตในการเลี้ยงหอยแครงจำนวนมาก และปลูกสร้างขนาที่ปักขึ้นกลางทะเล ส่งผลกระทบกับชาวประมง พื้นบ้านที่ไม่สามารถใช้พื้นที่รอบอ่าวบ้านดอนทำมาหากินได้ เพราะถูกกันเป็นพื้นที่หวงห้าม และถูกกลุ่มผู้มีอิทธิพลข่มขู่ไม่อนุญาตให้ผ่านเข้ามาในบริเวณคอกหอย “หมู่เล” ส่วนใหญ่เป็นชาวประมงพื้นบ้านที่หาเช้ากินค่ำจับ

สัตว์น้ำริมทะเลด้วยเครื่องมือประมงพื้นบ้านที่ตกทอดมาจากบรรพบุรุษ เช่น แร้ว หร้า(กร้า) ลอบแห อวน ยอ และเบ็ด ก็ได้รับผลกระทบจากการทำประมงเมื่อรัฐบาลออกกฎหมายกำหนดค่าอกรและค่าธรรมเนียมเกี่ยวกับการประมง พ.ศ. 2559 และเรื่องกำหนดเครื่องมือทำการประมง วิธีการทำการประมง และพื้นที่ทำการประมง ที่ห้ามใช้ทำการประมงในที่จับสัตว์น้ำ พ.ศ. 2559 นอกจากนั้นนโยบายการพัฒนาของภาครัฐยังส่งผลกระทบต่อชุมชนประมงพื้นบ้านที่หากินในแหล่งน้ำจืดในแม่น้ำตาปี เมื่อรัฐต้องการแก้ปัญหาขยะในแหล่งท่องเที่ยวระดับโลกอย่างเกาะสมุย ด้วยการสร้างโรงไฟฟ้าชีวมวลท่าสะท้อน เพื่อนำขยะบนเกาะสมุยมากำจัดในชุมชนเมืองพุนพิน ขณะที่วิถีชีวิตชุมชนริมคลองท่าสะท้อนยังคงอาศัยแม่น้ำเป็นที่ทำกินด้วยการจับสัตว์น้ำขายและเป็นอาหารในครอบครัวและการนำกระจูดที่ขึ้นอยู่จำนวนมากบริเวณริมแม่น้ำมาจักรสานเป็นงานฝีมือหัตถกรรมพื้นบ้าน แต่ถ้ามียังโรงไฟฟ้าชีวมวล สารเคมี และน้ำเสียจากกองขยะอาจจะไหลซึมลงแม่น้ำถ้าหากไม่มีการจัดการที่ดี และจะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศในแหล่งน้ำทั้งหมด ขณะที่“หมู่หลาด”(ตลาด) ที่ตั้งบ้านเรือนและทำกินอยู่บริเวณริมทางรถไฟสายใต้ ก็ได้รับผลกระทบจากโครงการรถไฟทางคู่ภาคใต้ ที่ผ่านชุมชนเมืองพุนพินช่วงชุมพร-สุราษฎร์ธานี และช่วงสุราษฎร์ธานี-ชุมทางหาดใหญ่ คนในชุมชนส่วนใหญ่ยังไม่ทราบรายละเอียดเกี่ยวกับโครงการและการเวนคืนพื้นที่ที่ได้รับผลกระทบจากการก่อสร้าง เนื่องจากยังอยู่ในระหว่างการออกแบบศึกษาความเหมาะสม ยังไม่ได้เริ่มการก่อสร้าง มีเพียงชุมชนในตลาดท่าข้ามบริเวณริมทางรถไฟเป็นชุมชนท้ายควนท่าข้ามที่ส่วนใหญ่มีอาชีพค้าขายและอาศัยอยู่บริเวณริมทางรถไฟที่จะต้องย้ายออกจากพื้นที่ของทางรถไฟไปอยู่พื้นที่ใหม่ที่เตรียมไว้ แต่คนในชุมชนท้ายควนมองว่าอยู่ห่างไกล การค้าขายไม่สะดวก จึงไม่มีใครยอมย้ายออกจากพื้นที่

เหล่านี้ล้วนเป็นปัญหาที่เกิดจากโครงการพัฒนาของภาครัฐ หลายโครงการอาศัยช่องว่างของกฎหมาย หลีกเลี่ยงการศึกษาจัดทำรายงานการวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อม (EIA) และขาดการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริงในชุมชน ในทางกลับกันชุมชนเองก็มีการพัฒนาที่เกิดจากความคิดสร้างสรรค์ร่วมกันของคนในชุมชน ด้านการทำมาหากิน ชุมชน “หมู่เหนือ”พัฒนาการปลูกพืชผักผลไม้โดยเฉพาะกล้วยหอมทองในสวนยางพารา โดยชาวสวนยางนิยมปลูกพืชผักและผลไม้แซมในสวนยางช่วงที่ต้นยางพารามีขนาดเล็ก เป็นพืชผักที่มีอายุการเก็บเกี่ยวสั้นและรากไม่รบกวนการเติบโตของต้นยาง เพื่อเป็นรายได้เสริมระหว่างรอผลผลิตยางพารา และในช่วง 2-3 ปี ที่ผ่านมา ชาวสวนยางได้รับความเดือดร้อนจากปัญหาราคายางพาราดตกต่ำ จึงหารายได้จุนเจือครอบครัวด้วยการหันมาปลูกกล้วยหอมทองในพื้นที่สวนยางและพื้นที่ว่าง และเป็นผลไม้ที่ได้รับความนิยมมากในปัจจุบัน ต่อมาการปลูกกล้วยหอมทองในสวนยางพาราก็กลายมาเป็นนโยบายของรัฐบาลในการช่วยเหลือเกษตรกรชาวสวนยางจากปัญหาราคายางตกต่ำ แต่เกษตรกรชาวสวนยางขาดความรู้ ความเข้าใจที่เหมาะสม ทำให้ผลผลิตที่ออกมาไม่ได้มาตรฐาน ทำให้ชาวสวนยางขาดทุนเป็นจำนวนมาก ชุมชน “หมู่ทอง” มีการ

แบ่งปันพื้นที่ทำกินให้กับคนที่ไม่มีที่ดินทำกิน โดยให้พื้นที่ว่างในร่องสวนปาล์ม น้ำมัน และสวนมะพร้าว หรือพื้นที่ว่างอื่นๆ ให้ปลูกพืชผักผลไม้โดยแลกเปลี่ยนกับการช่วยดูแลสวนพืชผลทางการเกษตรของเจ้าของที่ดินเป็นการตอบแทน ทั้งการตัดหญ้าและดูแลไม่ให้สัตว์จำพวกหนูและแมลงมารบกวน และเมื่อพืชผักโตก็จะแบ่งผลผลิตที่ได้ให้เจ้าของที่ดินเป็นการตอบแทน นอกจากนั้นในชุมชนยังมีการรณรงค์ให้ความรู้เรื่องการลดใช้สารเคมีในการเพาะปลูกพืช โดยเฉพาะแต่งโมซึ่งเป็นผลไม้ที่ใช้สารเคมีจำนวนมาก โดยการติดสติ๊กเกอร์รับรองความปลอดภัยที่ออกให้โดยโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล ทำให้แต่งโมเป็นที่ต้องการเพิ่มมากขึ้นของผู้บริโภคในชุมชน ด้านวัฒนธรรมความเชื่อ ชุมชนได้แก้ปัญหาการเกิดอุบัติเหตุบริเวณสี่แยกศรีวิชัย ซึ่งเป็นถนนสายหลักผ่านเข้าตัวเมืองสุราษฎร์ธานี ด้วยการทำบุญสวดสี่แยก เพื่อ เป็นการสร้างขวัญและกำลังใจให้กับทุกคนที่สัญจรผ่านไปมาใช้ถนนสายนี้ โดยการนิมนต์พระสงฆ์มา สวดบริเวณสี่แยก เพื่ออุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้กับผู้เสียชีวิตบริเวณสี่แยกนี้ที่ผ่านมา โดยมีชุมชนใกล้เคียงที่สัญจรผ่านสี่แยกเป็นประจำร่วมทำบุญ ผลจากการทำบุญสวดสี่แยกปรากฏว่าไม่เกิดอุบัติเหตุร้ายแรงบริเวณสี่แยกอีกเลย จึงกลายเป็นประเพณีทำบุญสวดสี่แยกเป็นประจำทุกปี ด้านสังคม ในอดีตวัดเป็นศูนย์รวมจิตใจของชุมชนเมืองพุนพินในทุกด้าน โดยเฉพาะด้านการรักษาผู้ป่วยด้วยสมุนไพรและการแพทย์แผนไทยจากพระสงฆ์ผู้เชี่ยวชาญทั้งในรูปแบบของอาหารและยาเพื่อใช้ใน การนวด อบ ประคบ ซึ่งเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีการสืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ปัจจุบันศาสตร์การแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกได้รับการฟื้นฟูกลายเป็นอีกหนึ่งทางเลือกที่ได้รับความนิยมอย่างแพร่หลายในโรงพยาบาลชุมชน และด้านสิ่งแวดล้อม “หมูละ” ชุมชนลิเล็ดได้รับการคัดเลือกให้เป็น “ชุมชนต้นแบบด้านการอนุรักษ์ป่าชายเลน” ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้ประสบปัญหาป่าชายเลนเสื่อมโทรมและระบบนิเวศถูกทำลายจากการทำนา กุ้ง ทำให้ชุมชนเห็นคุณค่าและความสำคัญของป่าชายเลนว่าต้องร่วมกันรักษา และจัดตั้งชมรมกลุ่มอาสาสมัครพิทักษ์สัตว์น้ำ ตั้งกลุ่มคณะกรรมการดูแลป่าชายเลน และจากความร่วมมือร่วมใจช่วยกันของทุกคนในชุมชนได้ทำให้ระบบนิเวศค่อยๆฟื้นตัวกลับมาสมบูรณ์

7.2 อภิปรายผลการวิจัย

ผลจากการศึกษาประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพิน ด้วยแนวคิดประวัติศาสตร์วัฒนธรรมชุมชนของฉัตรทิพย์ นาถสุภา และแนวคิดประวัติศาสตร์ท้องถิ่นของยุกุทธ ชูแว่น พบว่าชุมชนเมืองพุนพินมีลักษณะพื้นที่แตกต่างกัน ประกอบด้วย ตัวเมืองที่เป็นตลาดการค้าขนาดใหญ่ที่มีผู้คนหนาแน่น และมีบริเวณโดยรอบ ซึ่งเป็นหมู่บ้าน ท้องนา ชายฝั่งทะเล และภูเขา ทำให้ชุมชนมีความหลากหลายแตกต่างกันในด้านการทำ มาหากิน ระบบเครือข่ายความสัมพันธ์ทางสังคมเกิดขึ้นจาก

ระบบเครือญาติที่ช่วยเหลือดูแลกันในชุมชน และแลกเปลี่ยนสิ่งของระหว่างชุมชนด้วยความสมัครใจ เป็นระบบในตัวเองที่ดำรงอยู่ เปลี่ยนแปลงบ้างในบางส่วน แต่ส่วนวัฒนธรรมอันเป็นแก่นกลางของระบบยังสืบเนื่องต่อมา ด้วยอัตลักษณ์ความเป็นคนใต้ คือเรื่องของความรักพี่น้อง รักพวกพ้อง รัก ความอิสระ รักศักดิ์ศรี ความมีน้ำใจ การเสียสละ การช่วยเหลือแบ่งปัน การรู้บุญคุณ มีความกล้าหาญ กล้าได้กล้าเสีย กล้าคิดกล้าพูดกล้าตัดสินใจ กล้าแสดงออกถึงจุดยืนของตัวเอง ชอบศึกษาหาความรู้ ชอบการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง รักความยุติธรรม ไม่ชอบนายและอำนาจรัฐ ชุมชนดูแลช่วยเหลือ และปกป้องกันเองด้วยวัฒนธรรม “นักร้อง” มาตั้งแต่อดีต ได้ช่วยทำให้ชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้ง ภาคใต้สามารถรักษาความเป็นวัฒนธรรมชุมชนที่เข้มแข็งชัดเจนมากเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ซึ่งอัตลักษณ์ดังกล่าวเกิดจากลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ของภาคใต้อยู่ในคาบสมุทรแคบและยาว ทำให้ความสัมพันธ์บนแผ่นดินใกล้ชิดกันในชุมชน การคมนาคมลำบากอยู่ห่างไกลเมืองหลวง ต้องพึ่งพา กันเพื่อเอาชนะธรรมชาติ ส่งผลให้ชุมชนมีความผูกพันช่วยเหลือใกล้ชิดกันกับความเป็นภูมิภาค เหมือนกันทั่วทั้งภาคใต้ ที่สำคัญต่อการกำหนดวิถีคิด บุคลิกภาพ และนิสัยใจคอ

จากงานศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา ของสงบ ส่งเมือง พบว่า 1) เศรษฐกิจชนบทของภาคใต้เป็นเศรษฐกิจครอบครัวและชุมชนเหมือนกับภาคอื่น แต่แตกต่างกับภาคอื่นตรงที่เป็นเศรษฐกิจที่พึ่งภาคเกษตร เนื่องจากมีทรัพยากรที่อุดมสมบูรณ์ การทำ มาหากินจึงมีความหลากหลายทั้งทำนา ทำสวนผลไม้ และประมง ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งตัวเองได้ มากกว่าในภาคอื่น ครอบครัวในชุมชนภาคใต้ไม่ได้ขายแรงงานมากเหมือนกับภาคอีสานหรือ ภาคเหนือ และไม่ได้ทำธุรกิจครัวเรือนเหมือนกับภาคกลาง 2) ระบบเศรษฐกิจของภาคใต้ไม่ใช่ระบบ ทุนนิยมสูงกว่า ในภาคอื่น คือความเป็นระบบชุมชนดั้งเดิมยังชัดเจนในด้านเศรษฐกิจ เช่น ตลาดนัด น้ำใจที่มี การแลกเปลี่ยนผลผลิตใน 3 เขต ระหว่างชุมชนเขตทุ่งที่ปลูกข้าวกับชุมชนเขตเชิงเขาที่ปลูก ผลไม้และชุมชนเขตริมทะเลที่ทำประมง การทำสวนสมรมหรือสวนเกษตรธรรมชาติซึ่งไม่ใช่การปลูก พืชเชิงเดี่ยวในระบบ ทุนนิยมแต่เป็นการทำเกษตรแบบผสมผสานซึ่งมีมาแต่โบราณ และการช่วยเหลือ กันทำงานในรูปแบบแชร์แรงงานในปัจจุบันซึ่งเปลี่ยนมาจากการออกปาก-กินวานในอดีต ส่วนการ ออกปาก-กินวานก็ยังคงมี อยู่ในกิจกรรมทางสังคม เช่น งานพิธีต่างๆ และ 3) เศรษฐกิจภาคใต้มี เส้นทางที่น่าสนใจ เป็นเศรษฐกิจ ครอบครัวและชุมชนคู่ไปกับระบบทุนนิยม เนื่องจากเป็นระบบ ชาวบ้านที่เข้มแข็ง พึ่งตัวเองได้ ไม่คิดพึ่งรัฐ เป็นตัวของตัวเอง มีพื้นฐานทรัพยากรที่สมบูรณ์และ หลากหลาย มีแรงงานที่มีความรู้จากการนิยมนั่ง ลูกหลานให้เรียนหนังสือในระดับสูง แม้บางส่วน ทำงานรับจ้างก็ทำในภูมิภาคมากกว่าเมืองไกลหรือต่างประเทศ

เมื่อเปรียบเทียบกับภาคตะวันออกเฉียงเหนือในงานศึกษาวิจัยเรื่องเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้าน อีสาน:ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอีสาน หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน (2488-2544) ของ (สุวิทย์

ธีรศาสตร์, 2546) พบว่าภาคอีสานปัจจุบัน 1) ด้านทรัพยากรธรรมชาติ แม้ภาคอีสานจะมีขนาดที่ดินมากกว่าภาคอื่นๆ แต่ดินมีคุณภาพต่ำเป็นดินเค็ม และมีแหล่งน้ำชลประทานน้อยเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น แต่ภาคอีสานก็มีพื้นที่ป่ารอบๆ หมู่บ้านเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ช่วยเกื้อหนุนในเรื่องแหล่งอาหาร พืชพื้นบ้าน สมุนไพร และการทำเครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ด้วยภูมิปัญญาพื้นบ้าน 2) ความสามารถของเกษตรกรอีสานในการปรับตัว ปรับเปลี่ยนอาชีพ การผลิต และความอดทน กล่าวคือ คนอีสานทั้งผู้หญิงผู้ชายมีความอดทนสูงมากกว่าภาคอื่นๆ เมื่อเปรียบเทียบกับคนที่รักอิสระ ไม่ชอบให้ใครมาสั่งหรือบังคับ ไม่ชอบเป็นลูกน้องใคร จึงไม่ชอบทำอาชีพรับจ้างหรือขายแรงงาน ชอบเป็นนายตัวเอง ขณะที่คนอีสานเชื่อฟังนายจ้าง มีความขยัน อดทนต่อความยากลำบากในการทำงาน ความไม่สะดวกสบายในเรื่องความเป็นอยู่และที่พักอาศัย แรงงานอีสานจึงเป็นที่ต้องการของนายจ้าง 3) วัฒนธรรมอีสานเอื้อต่อศักยภาพทางเศรษฐกิจ ด้วยความรักความผูกพันในครอบครัวมีสูงมาก แรงงานทั้งชายและหญิงจะอดออมสูงมาก และจะส่งเงินกลับบ้านเป็นเงินจำนวนมากเมื่อเทียบกับภาคอื่น เพื่อซื้อที่ดิน และซื้อบ้าน ขณะที่ภาคใต้ครัวเรือนมีทรัพยากรสมบูรณ์ มีความพอเพียงไม่ลำบาก จึงไม่ต้องส่งเงินไปช่วยเหลือเงินที่ส่งไปให้ครอบครัวจึงเป็นลักษณะที่แสดงออกถึงความรักความกตัญญูต่อพ่อแม่ และ 4) คนอีสานมีความรักความผูกพันในอาชีพภาคการเกษตรสูงมาก ถ้ามีที่ดินจะไม่ขายเพราะรู้ว่างานนอกภาคเกษตรแม้รายได้จะมากแต่ไม่แน่นอน แม้ทำงานต่างถิ่นเป็นเวลานานทำที่สุดก็กลับบ้านไปทำอะไรทำนา ขณะที่ภาคใต้นิยมส่งลูกหลานเรียนหนังสือในระดับสูง เพื่อให้มีความรู้และเลี้ยงตัวเองได้ เมื่อเรียนจบแล้วส่วนหนึ่งเลือกทำงานหาประสบการณ์ในเมือง ญาติพี่น้องในชุมชนจะช่วยดูแลพื้นที่การเกษตรที่เป็นมรดกทำกินต่อไป

โดยสรุป ชุมชนเมืองพุนพิน แม้จะมีการเปลี่ยนแปลงต่างๆ เกิดขึ้นมากพอสมควร ทั้งเรื่องทรัพยากรธรรมชาติ การทำมาหากิน การคมนาคม การค้า การเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา การเข้ามาของระบบทุน การปกครอง-รัฐ พรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย และภัยธรรมชาติน้ำท่วม แต่วัฒนธรรมชุมชน ความเป็นครอบครัว ความเป็นชุมชน ที่ประกอบด้วย ความรัก ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือพึ่งพาอาศัย ซึ่งกันและกันร่วมทุกข์ร่วมสุข ความผูกพันใกล้ชิดเป็นพี่น้องและเครือญาติยังคงดำรงอยู่ต่อไปในชุมชน

ความเข้มข้นของความเป็นครอบครัวและเครือญาติเห็นได้อย่างชัดเจนจากการช่วยเหลือในงานบุญประเพณี งานพิธีกรรม และกิจกรรมสาธารณะต่างๆด้านสังคม ที่ต้องอาศัยความร่วมมือร่วมใจของคนจำนวนมากในชุมชนเพื่อให้งานสำเร็จลุล่วงด้วยดีด้วยวัฒนธรรมการ “ออกปาก” ขอแรงคนจำนวนมากมาช่วยกันทำงาน และวัฒนธรรมการ “โซแรง” ช่วยเหลือกลับคืน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีคนตายขึ้นในชุมชน ทุกคนจะไปช่วยงานศพตั้งแต่วันแรกเพื่อช่วยเตรียมงาน การจัดเตรียมสถานที่ และการช่วยงานในครัว หั่นผัก แล่นื้อ ปรงอาหาร การช่วยบริการอาหารเลี้ยงแขกที่มาร่วมงาน จึงต้อง

อาศัยญาติพี่น้องและเพื่อนบ้านจำนวนมากมาช่วยงาน งานไหนมีคนมาช่วยงานน้อยถือว่าไม่มีญาติคือไม่มีใครคบ ซึ่งจะเป็นเรื่องน่าอายมากในชุมชน ฉะนั้นทุกคนต้องไปช่วยงานเพื่อนบ้าน เพื่อเพื่อนบ้านจะได้มาช่วย “โซแรง” กลับงานเมื่อเรามีงาน นอกจากนั้นก็มีการ “ออกปาก” ไปร่วมงานศพในชุมชนต่างถิ่นไกลๆ โดยที่เราไม่รู้จักรอบครัวและญาติของผู้เสียชีวิต เพียงเพื่อนบ้านซึ่งเป็นญาติของผู้ตายมา “ออกปาก” ทุกคนก็เต็มใจไปร่วมงาน โดยมีรถให้บริการรับส่งพร้อม เมื่อไปถึงงานก็กินข้าวและใส่ซองทำบุญตามประเพณี สำหรับญาติถ้าพาแขกไปร่วมได้มากเท่าไร แสดงว่าญาติคนนั้น “มาตรฐาน” คือมีคนนับถือและมีเพื่อนมาก

ชุมชนยังมีการรวมกลุ่มช่วยเหลือในกิจกรรมการผลิตต่างๆ เช่น กลุ่มชาวสวนปาล์ม ที่รวมกลุ่มกับระหว่างญาติหรือเพื่อนสนิท 2-3 คน “โซแรง” ช่วยในการตัดปาล์ม ขนปาล์ม ใส่ปุ๋ย หรือถางหญ้า หรือชมรมผู้เลี้ยงกุ้ง ธรรงค์ให้ความรู้ในการเลี้ยงกุ้งอย่างถูกวิธี ควบคุมปริมาณเคมี และไม่ให้มีการทิ้งขี้กุ้งลงสู่แหล่งน้ำธรรมชาติ กลุ่มชาวสวนมะพร้าวรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในการทำสวนมะพร้าว และการรวมกลุ่มรับจ้างทำงานในสวนมะพร้าวตั้งแต่สอยมะพร้าวหรือขึ้นมะพร้าวด้วยลิงรับจ้างขนมะพร้าว และรับจ้างปอกมะพร้าว กลุ่มผู้เลี้ยงปลาในบ่อบ้านลิเล็ดรวมกลุ่มช่วยเหลือในการเลี้ยงปลาและ “โซแรง” ช่วยจับปลา กลุ่มบ้านมะลวนรวมกลุ่มกันทำปุ๋ยหมักชีวภาพเพื่อใช้ในการเกษตร กลุ่มสมาชิกผู้ปลูกปาล์มศรีวิชัยรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ปุ๋ยเพื่อขายปุ๋ยในราคาถูกและช่วยเหลือกันในการปลูกปาล์มน้ำมัน นอกจากนั้นยังมีการรวมกลุ่มทำผ้าบาติกบ้านบางเดือน รวมกลุ่มช่วยเหลือในการทำงาน การคิดค้นออกแบบลวดลายให้มีเอกลักษณ์เฉพาะของชุมชนและการออกแบบตัดเย็บให้รูปทรงหลากหลายมากขึ้น กลุ่มงานจักรสานผลิตภัณฑ์กระจูดบ้านท่าสะท้อนรวมตัวกันดูแลรักษาคลองท่าสะท้อนแหล่งปลูกกระจูดที่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติในแม่น้ำตาปี และถ่ายทอดภูมิปัญญาการสานกระจูดด้วยการไปสอนเด็กนักเรียนในโรงเรียน ซึ่งก็คือลูกหลานในชุมชนให้ได้เรียนรู้และสืบทอดการสานกระจูดต่อไป กลุ่มทำข้าวหลามบ้านน้ำรอบ รวมกลุ่มกันเพื่อปรับปรุงรสชาติความอร่อยให้เป็นมาตรฐานแบบเดียวกันเพื่อสร้างชื่อเสียงเป็นที่นิยมและอนุรักษ์ภูมิปัญญาการทำข้าวหลามให้คงอยู่ในท้องถิ่นต่อไป กลุ่มปลูกพืชสมุนไพรบ้านบางบอน รวมกลุ่มกันนำสมุนไพรมาทำยาและแปรรูปสมุนไพรให้มีความหลากหลายมากขึ้น กลุ่มผู้ปลูกพืชผักสวนครัวบ้านท่าโรงช้างรวมกลุ่มกันนำพืชผักพื้นบ้านมาทำเครื่องแกงเพื่อนำไปประกอบอาหารในท้องถิ่น นอกจากนั้นมีกลุ่มกิจกรรมที่สร้างความเข้มแข็งด้านการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติอย่างกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนบ้านลิเล็ด ที่รวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็งทั้งตำบลเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรธรรมชาติและป่าชายเลนหลังจากประสบปัญหาน้ำเน่าเสียและป่าชายเลนถูกทำลายจากการทำนาเกลือ ให้ทรัพยากรธรรมชาติทั้งป่าชายเลนและสัตว์น้ำกลับมาอุดมสมบูรณ์อีกครั้ง และรวมกลุ่มกันนำอาหารทะเลมาแปรรูปมาทำเป็นกะปิเพื่อเป็นส่วนประกอบที่สำคัญของอาหารท้องถิ่นภาคใต้ ร่วมกันดูแลรักษาต้นจากตามธรรมชาติและ

รวมกลุ่มกันทำงานจักรสานพื้นบ้านจากผลิตภัณฑ์จากต้นจากทั้งการเย็บจาก และการลอกใบจาก นอกจากนั้นทางกลุ่มยังได้ต่อยอดจากการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติป่าชายเลน ภูมิปัญญาและ ศิลปวัฒนธรรมพื้นบ้าน เช่น ลิเกป่า อาหารท้องถิ่นพื้นบ้าน การทำขนมจาก การทำกะปิ และงานจักสานด้วยใบจาก สู่การพัฒนาเป็นการท่องเที่ยวเชิงนิเวศในชุมชน

นอกจากนั้นชุมชนยังช่วยเหลือกันในงานเทศกาลต่างๆ ที่จัดขึ้นในชุมชน ตัวอย่างเช่น งานเทศกาลชักพระหรือลากพระทั้งทางน้ำและทางบก คนในชุมชนจะช่วยตกแต่งเรือและรถพนมพระด้วยความประณีตงดงามด้วยภูมิปัญญาในด้านงานช่างไม้ ช่างแกะสลัก ช่างวาด และงานประดิษฐ์ดอกไม้ และจักสานต่างๆ จึงต้องอาศัยแรงงานช่างฝีมือในหลายๆ ฝ่ายทั้งผู้หญิงผู้ชายจำนวนมากมาช่วยกันทำ เพื่อส่งเข้าร่วมประกวดและร่วมขบวนแห่และชักลากทั้งทางบกและทางน้ำ ส่วนคนหนุ่มสาวในชุมชน จะร่วมในกิจกรรมการแข่งขันเรือยาว ที่ต้องอาศัยความชำนาญและการเสียสละในการฝึกซ้อมเป็น เวลานาน ซึ่งกิจกรรมต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชนจะได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายโดยการนำของผู้นำชุมชน ทั้ง อบต. กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ร่วมกับวัด โรงเรียน และคนในชุมชน

ผลจากการรวมกลุ่มช่วยเหลือกันในกิจกรรมต่างๆ ในชุมชนทำให้ชุมชนเกิดความรักความสามัคคี ช่วยเหลือจุนเจือและแลกเปลี่ยนกันในด้านอื่นๆ ด้วยนอกเหนือจากการทำงาน เช่น แบ่งปันสิ่งของให้แก่กัน ช่วยในการเดินทางไปโรงเรียนของบุตรหลานไปทางเดียวกันก็รับส่งด้วยกัน ช่วยเป็นหูเป็นตาดูแลบ้านเรือนและพืชผลทางการเกษตร นอกจากนั้นชุมชนได้เห็นคุณค่าและความสามารถของกันและกัน และเกิดความภูมิใจที่มีส่วนร่วมในความสำเร็จของชุมชน และทำให้ชุมชนเข้มแข็งยั่งยืน โดยเฉพาะกลุ่มอนุรักษ์ป่าชายเลนที่มีการรวมกลุ่มกันอย่างเข้มแข็ง เนื่องจากทุกคนต่างตระหนักถึงปัญหาที่ประสบร่วมกัน จึงเห็นคุณค่าและความสำคัญของการรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ซึ่งเป็นแหล่งอาหารและแหล่งรายได้ทั้งหมดของคนในชุมชน ความสำเร็จจากการอนุรักษ์ได้สร้างศักดิ์ศรีและภาคภูมิใจให้กับคนในชุมชนบ้านลิเล็ด เมื่อชุมชนได้รับเลือกเป็นชุมชนตัวอย่างที่ประสบความสำเร็จในการมีส่วนร่วมของชุมชนในการอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลน และเป็นสถานที่ศึกษาดูงานของหน่วยงานต่างๆ จำนวนมากทั่วประเทศ

จากงานศึกษาวิจัยพบว่าชุมชนมีจุดแข็ง ในเรื่องระบบเครือญาติที่เข้มแข็งในชุมชนที่ทุกคนในหมู่บ้านเดียวกันเป็นญาติพี่น้องกันทั้งหมด และจะเห็นผลชัดเจนมากเมื่อมีการเลือกตั้งทางการเมืองทั้งการเมืองท้องถิ่นและการเมืองระดับชาติ การซื้อเสียงและเงินแทบจะไม่มีผลต่อการเลือกตั้ง เนื่องจากคนในชุมชนจะเลือกญาติมิตรคนรู้จักคนที่เคยช่วยเหลือหรือมีบุญคุณต่อกันเท่านั้น การมีทรัพยากรธรรมชาติที่อุดมสมบูรณ์ ทำให้ชุมชนมีอาชีพที่หลากหลายและส่งผลดีกับการทำมาหากินในชุมชน เช่น เมื่อชุมชนได้รับความเดือดร้อนจากกรณีสินค้าการเกษตรราคาตกต่ำ อาชีพที่หลากหลายก็

ช่วยให้ครอบครัวและชุมชนพึ่งพากันเพื่อความอยู่รอด โดยเฉพาะช่วงช่วงพาราการค้าตกต่ำ ชุมชนก็ยังมิปาล์มน้ำมัน มะพร้าว ประมง พืชผักผลไม้ และอาชีพเสริมอื่นๆ คอยค้ำจุนช่วยเหลือครอบครัวและชุมชน รวมทั้งการช่วยเหลือแบ่งปันในกลุ่มเครือญาติที่ยังเข้มแข็งอยู่ในชุมชน และวัดยังเป็นศูนย์รวมกิจกรรมในชุมชน แม้จะลดบทบาทลงไปบ้างแต่ประเพณีและพิธีกรรมหลายอย่างยังต้องอาศัยพระสงฆ์ในชุมชน รวมทั้งยังเป็นสถานที่รักษาโรคร้ายไข้เจ็บโดยเฉพาะวัดในลุ่มน้ำพุมดวง ที่ยังมีพระเกจิอาจารย์ที่เคร่งครัดในการปฏิบัติจำนวนมากและยังช่วยในด้านกำลังใจให้กับคนในชุมชน นอกจากนี้ชุมชนมีความภาคภูมิใจในการเป็นชุมชนเมืองโบราณมีประวัติศาสตร์ความเป็นมาอย่างยาวนานนับพันปี และมีแหล่งโบราณสถานและโบราณวัตถุจำนวนมากให้ศึกษาค้นคว้าอยู่ในชุมชน

ขณะเดียวกันชุมชนก็มีจุดอ่อน เรื่องการมีเครือข่ายขนาดเล็กที่ส่วนใหญ่เกิดจากเครือข่ายในการทำมาหากิน ซึ่งมีอาชีพหลากหลายมากในชุมชน เมื่อเกิดปัญหาข้อเรียกร้องต่างๆ ในชุมชนจึงมีพลังน้อยและไม่ค่อยประสบความสำเร็จ เนื่องจากผลประโยชน์ในการทำมาหากินต่างกัน เช่น กรณีโครงการชลประทานตาปี-พุมดวง และการมีกลุ่มนายทุนซึ่งส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้มีอิทธิพล ข้าราชการระดับสูงในพื้นที่ และกลุ่มนักการเมืองที่เข้ามาครอบงำผลประโยชน์จากความอุดมสมบูรณ์ในชุมชน

จากกรณีศึกษาโครงการชลประทานตาปี-พุมดวงที่ไม่ประสบความสำเร็จเนื่องจากการรวมกลุ่มไม่เข้มแข็ง เพราะมีความเห็นแตกต่างเป็น 2 กลุ่ม คือ กลุ่มผู้เห็นด้วยและกลุ่มไม่เห็นด้วย ในระยะแรกมีผู้ได้รับผลกระทบจากโครงการและไม่เห็นด้วยจำนวนมาก แต่ต่อมาด้วยสภาพความจำเป็นทางเศรษฐกิจที่อยู่ในช่วงพาราการค้าตกต่ำ ทำให้คนในชุมชนส่วนหนึ่งเปลี่ยนใจรับเงินค่าเวนคืนที่ดินเพื่อนำเงินที่ได้ไปใช้จ่ายในครัวเรือนและการศึกษาของลูกหลาน กลุ่มไม่เห็นด้วยอีกส่วนหนึ่งไม่กล้าแสดงความคิดเห็นคัดค้านออกมาให้ชัดเจนเนื่องจากชุมชนเข้าใจว่าเป็นโครงการในพระราชดำริคัดค้านไปก็ไม่สำเร็จ และต่อมาเมื่อพื้นที่ไหนยังมีปัญหาติดขัดก็จะมีทหารเข้ามาดูแล ขณะที่กรณีการเรียกร้องที่ดินทำกินเขตที่หลวงพิเศษแปลงบ่อถ่านศิลาประสบความสำเร็จ เนื่องจากการรวมตัวกันอย่างเข้มแข็งทั้งผู้นำและคนในชุมชนที่ได้รับความเดือดร้อนร่วมกันทั้งหมดในชุมชน แม้การเรียกร้องจะใช้เวลานานเป็นสิบปีแต่ทุกคนก็อดทนรอเพื่อจะได้สิทธิ์ในที่ดินทำกินเป็นของตัวเอง 1-2 ไร่ ซึ่งจะแตกต่างกับโครงการชลประทานที่ส่วนใหญ่เป็นเจ้าของที่ดินจำนวนมาก บางส่วนแม้กระทบแต่ยังมีที่ดินเหลืออีกพอสมควร และการให้ค่าชดเชยที่สูงพอสมควรจึงเป็นเครื่องโน้มน้าวใจการตัดสินใจได้ดีในช่วงราคาผลผลิตทางการเกษตรตกต่ำ ในขณะที่ความสำเร็จของกลุ่มอนุรักษ์ทรัพยากรป่าชายเลนเกิดขึ้นจากความร่วมมือของทุกคนในชุมชนบ้านลิเล็ด เนื่องจากชุมชนทุกคนได้รับผลกระทบจากปัญหาร่วมกัน และด้วยทรัพยากรป่าชายเลนและทะเลเป็นทุกอย่างของคนในชุมชน ทั้งแหล่งอาหารและการทำมาหากิน แม้คนส่วนใหญ่จะมีปัญหาหนี้สินจากการทำนาถุ้ง แต่ชุมชนยังคงอยู่ได้จากทรัพยากรที่มีอยู่ในชุมชน ชุมชนบ้านลิเล็ดเป็นเพียงชุมชนเดียวในชุมชนเมืองพุนพินที่ทุกคนในชุมชน

ทั้งผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก และผู้สูงอายุ ต่างมีงานทำและมีรายได้เป็นของตัวเอง ด้วยการหาสัตว์น้ำตามชายฝั่ง การลอกใบจาก การเย็บจาก และการเก็บมะพร้าวขาย จนมีค่ากล่าวของกลุ่มแม่ค้าตลาดนัดว่า ถ้าอยากจะขายของให้ดีให้ไปขายที่ตำบลลิเล็ด และถ้าอยากขายของหน้าโรงเรียนให้ไปขายที่โรงเรียนในตำบลลิเล็ด เพราะเด็กนักเรียนทุกคนมีเงินค่าขนมมากกว่าเด็กในชุมชนอื่นๆ เนื่องจากหาเงินได้ด้วยตัวเอง ฉะนั้นการร่วมมือช่วยเหลือกันเพื่อฟื้นฟูทรัพยากรป่าชายเลนให้กลับมาอุดมสมบูรณ์จึงเป็นหัวใจสำคัญของทุกคนในชุมชน

งานศึกษาวิจัยประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินทำให้ทราบถึงศักยภาพและขีดจำกัดของชุมชนจากการศึกษาพัฒนาการทางประวัติศาสตร์ของชุมชนตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบันทั้งด้านภูมิปัญญาและความเชื่อ การทำมาหากิน การเมืองการปกครอง ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งสำคัญต่อการกำหนดนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล ฉะนั้นแนวทางการพัฒนาต่อไปของรัฐบาลที่จะเข้ามาในชุมชนต้องให้ชุมชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง และการรับฟังความคิดเห็นที่แตกต่างแม้จะเป็นเสียงส่วนน้อยในชุมชน แต่มีความสำคัญเท่าเทียมกัน และควรตระหนักและให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมชุมชน เพราะเป็นวัฒนธรรมแห่งความรัก ความสามัคคี ความมีน้ำใจ ช่วยเหลือแบ่งปัน และสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนอย่างแท้จริง

ชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งชุมชนท้องถิ่นภาคใต้สามารถดำรงความเป็นวัฒนธรรมชุมชนและเครือข่ายชุมชนที่เข้มแข็ง แม้ระบบทุนนิยมและนโยบายการพัฒนาของภาครัฐจะเข้ามาส่งผลกระทบต่อให้ชุมชนเกิดการเปลี่ยนแปลงไปบ้าง แต่ชุมชนยังสามารถดำรงอยู่ได้โดยมีปัจจัยสำคัญที่โดดเด่น คือระบบเครือญาติที่เหนียวแน่นมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ทุกครอบครัวในหมู่บ้านจะเป็นพี่น้องและเครือญาติกันทั้งหมด สามารถสืบสาวเรื่องราวของตระกูลหลักๆ ที่มาบุกเบิกตั้งถิ่นฐานเป็นครอบครัวแรกๆ ในทุกหมู่บ้านได้ ในอดีตการสร้างเครือข่ายเครือญาติผ่านวัฒนธรรม “การผูกเกลอ” ซึ่งเปรียบเสมือนเป็นพี่น้องญาติสนิทที่สามารถตายแทนกันได้ ครอบครัวของเกลอก็เหมือนกับครอบครัวของเราที่จะต้องดูแลช่วยเหลือกันชั่วลูกชั่วหลาน และ “การเกี่ยวดอง” ด้วยการแต่งงานกับคนต่างชุมชนที่ไม่ได้เป็นญาติกันมาก่อน เพื่อจะได้มีเครือญาติกว้างไกลคอยช่วยเหลือในการทำมาหากินและดูแลปกป้องทรัพย์สินของกันและกัน นอกจากนี้ก็มีเครือข่ายเพื่อนจากการเป็นเด็กวัดที่บวชเรียนพร้อมกันและเป็นลูกศิษย์หลวงพ่อวัดเดียวกัน ซึ่งชายไทยทุกคนต้องบวชเรียนไม่อย่างนั้นขอเมียไม่ได้ การบวชเรียนอย่างต่ำ 1 พรรษา ก่อนบวชต้องเป็นเด็กวัดอีก 2-3 เดือน ระยะเวลาที่ยาวนานในการอยู่วัดทำให้มิตรภาพระหว่างเพื่อนรุ่นเดียวกันและศิษย์รุ่นพี่รุ่นน้องแน่นแฟ้นขึ้น เมื่อสึกออกมาแต่ละคนต่างแยกย้ายกันไปและมีติดต่อกันไปมาหาสู่ช่วยเหลือกันในฐานะเพื่อนรักศิษย์พระอาจารย์เดียวกัน ที่สำคัญจะไม่ทำร้ายกันเด็ดขาดเพราะถือว่ากินข้าวกันบาตรเดียวกัน มิตรภาพความสัมพันธ์และการ

ช่วยเหลือกันยังส่งต่อมาในรุ่นลูกหลาน ที่ให้ความเคารพรักเยื้อมเยือนไปมาหาสู่กันในฐานะครอบครัว เพื่อนรักของพ่อ

แม้ปัจจุบันความสัมพันธ์ของเครือข่าย “เกลอ” และ “ตอง” จะจืดจางลง แต่ทุกครอบครัวก็ยังคงมีการติดต่อใกล้ชิดกันในหมู่เครือญาติผ่านทางงานพิธีกรรมต่างๆ เช่น งานขึ้นบ้านใหม่ งานบวชนาค งานแต่งงาน และงานศพ ไม่ว่าจะญาติพี่น้องจะอยู่ห่างไกลเพียงไหนก็จะแจ้งให้ทราบเพื่อเชิญร่วมงาน นอกจากนี้ก็มีการพบปะกันในงานบุญเดือนสิบของทุกปี และงานทำบุญรวมญาติที่แต่ละสายตระกูลจะทำบุญให้กับบรรพบุรุษ ทั้งตระกูลฝ่ายพ่อและตระกูลฝ่ายแม่ในทุกปีด้วยเช่นกัน ซึ่งปัจจุบันได้รับการฟื้นฟูอย่างกว้างขวาง เช่น เครือข่ายเครือญาติ 9 ทวด ซึ่งเป็นลูกหลานของต้นตระกูลขุนอินทร์ประมูลและย่าทวดโปรย ถือเป็นารวมญาติของสายตระกูลที่ใหญ่มากสายตระกูลหนึ่งในชุมชนเมืองพุนพิน โดยมีตัวแทนลูกหลานแต่ละทวดเป็นเจ้าภาพหมุนเวียนกันจัดงาน ในแต่ละปีจะมีญาติพี่น้องร่วมงานจำนวนมากไม่ต่ำกว่า 1,000 กว่าคนในทุกปี กิจกรรมในงานภาคเช้าจะเป็นพิธีสงฆ์ทำบุญให้กับบรรพบุรุษ โดยญาติพี่น้องที่อาศัยอยู่ทั่วทุกตำบลในชุมชนเมืองพุนพิน รวมทั้งที่อาศัยในชุมชนใกล้เคียง เช่น ชุมชนบ้านดอนและชุมชนในบางอำเภอเมือง อำเภอท่าฉาง ฯลฯ ทุกคนจะนำปิ่นโตมาถวายพระและร่วมรับประทานอาหารกลางวันด้วยกัน ส่วนตอนค่ำจะมีกิจกรรมความบันเทิงต่างๆ การจับฉลากชิงรางวัล การแสดงของตัวแทนทั้ง 9 ทวด และการนำญาติพี่น้องที่ประสบความสำเร็จในแต่ละสาขาอาชีพมาพบปะพูดคุยเพื่อสร้างแรงบันดาลใจให้กับรุ่นลูกหลานต่อไป พร้อมทั้งร่วมรับประทานอาหารเย็นด้วยกัน สำหรับค่าใช้จ่ายต่างๆ ภายในงานได้มาจากญาติที่มีความพร้อมด้านกำลังทรัพย์ร่วมบริจาค และเงินบริจาคส่วนหนึ่งจะเป็นทุนการศึกษาสำหรับลูกหลานทั้ง 9 ทวดที่เรียนดีแต่ขาดแคลนทุนทรัพย์ ตั้งแต่ระดับประถม มัธยม และอุดมศึกษา ผลจากการรวมญาติทำให้ได้รู้จักญาติพี่น้องเพิ่มมากขึ้นและมีการช่วยเหลือพึ่งพาอาศัยกันในเรื่องต่างๆกันต่อไป เช่น ช่วยเหลือและร่วมงานพิธีกรรมต่างๆ การช่วยเหลือเรื่องการศึกษาของบุตรหลาน การทำมาหากิน การแลกเปลี่ยนข่าวของในลักษณะของฝากเยื้อมญาติ และช่วยเหลือกันในการเลือกตั้งการเมืองท้องถิ่น คนที่ได้รับเลือกตั้งไม่ได้ผู้มีเงินมากแต่อยู่ที่การเป็นคนดีและมีญาติพี่น้องเยอะที่จะช่วยเหลือเป็นคะแนนเสียงให้แก่กัน ดังนั้นความรักความสัมพันธ์ในระบบเครือญาติจึงมีความสำคัญมากและยังคงดำรงอยู่อย่างเหนียวแน่นในชุมชนเมืองพุนพินรวมทั้งชุมชนท้องถิ่นภาคใต้

7.3 ข้อเสนอแนะ

ควรมีการศึกษาชุมชนเมืองพุนพินในด้านอื่นๆ ให้ละเอียด ทั้งด้านเศรษฐกิจ การเมือง สังคม และวัฒนธรรม เช่น การค้าของคนจีนในตลาดท่าข้าม ผลกระทบจากนโยบายการพัฒนาของรัฐบาล

การแย่งชิงฐานทรัพยากรในชุมชน ที่ดินเพื่อการทำสวนสมรม และการทำการเกษตร เช่น สวนมะพร้าว และประมง นอกจากนั้นควรมีการศึกษาต่อในอนาคต เรื่องรัฐและบทบาทของรัฐกับการมีปฏิสัมพันธ์กับชุมชนภาคใต้ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันที่อาจแตกต่างจากภูมิภาคอื่น มีผลต่อการดำรงอยู่ของความเป็นชุมชน และความหนาแน่นของชุมชนภาคใต้หรือไม่อย่างไร และทำให้ภาคใต้โดดเด่นต่างจากภูมิภาคอื่น

รายการอ้างอิง

- เกสรโร ภิกขุ. (2520). โบราณสถานและโบราณคดีในอาณาบริเวณเขาศรีวิชัย สุราษฎร์ธานี โรงเรียน
วัดเขาศรีวิชัย
- เฉลียว เรืองเดช. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ พริ้ว : พิษ (เล่มที่ 12).
- เชื้อ กาทแก้ว. (2527). เมืองสุราษฎร์ธานีสมัยเป็นมณฑลสังคมรอบอ่าวบ้านดอนโดยสังเขป (2439-
2476) สังคมการเมืองในสุราษฎร์ การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1
- เชื้อ กาทแก้ว. (2554). 96 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน เมืองสุราษฎร์ธานีสมัยเป็นมณฑล.
- เชื่อม ทองภู และคณะ. (2550). โครงการฟื้นฟูและสืบทอดศิลปะการแสดงลิเกป่า ตำบลปากหมาก
อำเภอไชยา จังหวัดจังหวัดสุราษฎร์ธานี.: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เดโช บุญชูช่วย. (2527). บริษัทอีสต์เอเชียติก จำกัดสินใช้ การสัมมนาวิชาการประวัติศาสตร์สุราษฎร์
ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- เดโช บุญชูช่วย. (2554). บริษัทบ่อถ่านศิลาสยาม จำกัดสินใช้ 96 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน
- เดลินิวส์. (2560, 24 มีนาคม). กำหนดอ่าวบ้านดอนยันไม่ได้เป็นผู้มีอิทธิพล จาก
<https://www.dailynews.co.th/regional/563955>
- เลิศชาย ศิริชัย และคณะ. (2546). สิทธิชุมชนท้องถิ่นภาคใต้: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เอกวิทย์ ณ ถลาง. (2540). ภูมิปัญญาชาวบ้านสี่ภาค : วิถีชีวิตและกระบวนการเรียนรู้ของชาวบ้าน
ไทย. นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- โกวิท พวงงาม. ประวัติและความเป็นมาขององค์การบริหารส่วนตำบล: เว็บไซต์สถาบันพระปกเกล้า
โรจน์ คุณอนเนก. (2553). สุราษฎร์ธานีสมัยใหม่ : ประวัติศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ. ธาร
วัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี, 1 (1), 148.
- ไทยพีบีเอส. (2555, 17 พฤษภาคม). ปัญหาขัดแย้ง ชาวประมง-ผู้นำท้องถิ่น กรณีห้ามจับสัตว์น้ำอ่าว
ลิเล็ดเริ่มคลี่คลาย จาก <http://news.thaipbs.or.th/>
- ไทยพีบีเอส. (2560). ชีตเส้น 23 มิ.ย.นี้รู้หรือ“คอกหอย”รุกอ่าวบ้านดอน 7 หมื่นไร่. 24 มีนาคม.
- กนก งานไฟโรจน์. (2543). ย้อนอดีต...ท่าข้าม หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์
- กนก งานไฟโรจน์. (2553). โรงเรียนจีนใน...บ้านดอน 95 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน
กรมชลประทาน, ส. โครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง จังหวัดสุราษฎร์ธานี จาก
<http://kromchol.rid.go.th/lproject/lsp10/Tapee>
- กองวิชาประวัติศาสตร์. (2536). หัวเมืองริมฝั่งอันดามัน: โรงเรียนนายร้อยพระจุลจอมเกล้า.

- การรถไฟแห่งประเทศไทย. (2558). โครงการศึกษาความเหมาะสมและออกแบบรายละเอียด
โครงการก่อสร้างรถไฟทางคู่ ช่วงสุราษฎร์ธานี - ชุมทางหาดใหญ่-สงขลา 2 กันยายน จาก
<http://www.surat-hatyai-songkhlarailway.com>
- กิตติ ต้นไทย. (2545). เศรษฐกิจท้องถิ่นลุ่มน้ำทะเลสาบสงขลา : ศึกษาเฉพาะกรณีข้าวและยางพารา
ตั้งแต่ พ.ศ.2439-2539: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา
- กิตตินันต์ ทนทาน. (2552). แนวทางในการป้องกันและอนุรักษ์ป่าชายเลนขององค์การบริหารส่วน
ตำบลลิเล็ด อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต),
มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ข้าวสด. (2558). นายกฯ ลงสุราษฎร์ ศึกษาตัวอย่างเกษตรกรปลูกกล้วยหอมทองแซมสวนยาง หา
รายได้เสริม 28 ธันวาคม. จาก <https://www.khaosod.co.th>
- คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุ. (2542). วัฒนธรรม พัฒนาการทาง
ประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญา จังหวัดสุราษฎร์ธานี: ครูสภาลาดพร้าว.
- จันทร์จิรายุ รัชณี. (2527). หลักฐานจากจุกว พ.ศ.1768 (ค.ศ.1225) การสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์สุ
ราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- จารุรัตน์ คุ่มรักษ์. (2548). การศึกษาวิเคราะห์ภูมินามในอำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (สาร
นิพนธ์หลักสูตรปริญญาการศึกษามหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2534). งานวิจัยเศรษฐศาสตร์การเมืองแนวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมชุมชน
วารสารวิชาการ มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา 13(17), 1-17.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2537). วัฒนธรรมไทยกับขบวนการเปลี่ยนแปลงสังคม: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. CHULALONGKORN UNIVERSITY
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). แนวทางและวิธีวิจัยสังคม: สำนักพิมพ์สร้างสรรค์
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2548). จากประวัติศาสตร์หมู่บ้านสู่ทฤษฎีสองระบบ สถาบันราชภัฏสุรินทร์.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภา. (2557). ประสบการณ์และการเรียนรู้จากการสนทนากับท่านพุทธทาส: ธรรม
สาส์นชาวพุทธ.
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพรพิไล เลิศวิชา. (2537). วัฒนธรรมหมู่บ้านไทย. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์
สร้างสรรค์
- ฉัตรทิพย์ นาถสุภาและพูนศักดิ์ ชานิกรประดิษฐ์. (2539). เศรษฐกิจหมู่บ้านภาคใต้ฝั่งตะวันออกใน
อดีต สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- ชินินทร์ อินทะสุวรรณ. (2554). ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมของชาวไทยภาคใต้ที่
ปรากฏในวรรณกรรมเพลงลูกทุ่งของ ประจวบ วงศ์วิชา. (หลักสูตรปริญญามหาบัณฑิต),
มหาวิทยาลัยทักษิณ.

- ชลลดา ปะการัง. (2547). เด็กชายเล กรุงเทพฯ: มูลนิธิชุมชนไทย.
- ชลิตา บัณฑุงศ์และอนุสรณ์ อุณโณ. (2546). พลวัตเศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ตอนบนฝั่ง
ตะวันออก: สถาบันวิจิตรธรรม
- ชวน เพชรแก้ว. (2534). พื้นบ้านพื้นเมืองถิ่นไทยทักษิณ นิสัยและบุคลิกภาพของชาวใต้ที่มีผลกระทบต่อ
การพัฒนา. มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สงขลา: สถาบันทักษิณคดีศึกษา.
- ชวน เพชรแก้ว. (2548). ชาวไทยเชื้อสายจีนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี
- ชวน เพชรแก้ว. (2553). บริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจ และทุนวัฒนธรรมสุราษฎร์ธานี : ความหมาย
ต่อการพัฒนา ธารวัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี 1(1).
- ชวน เพชรแก้วและสบาย ไสยรินทร์. (2544). สุราษฎร์ธานีของเรา
- ชวน เพชรแก้ว และคณะ. (2549). พื้นฟูมรดกไทยร่วมใจรักซ์ตาปี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ณัฐภัทร จันทวิช. (2525). ความสัมพันธ์ทางด้านเครื่องถ้วยเงินที่เกี่ยวข้องกับศรีวิชัย รายงานการ
สัมมนา เรื่อง ประวัติศาสตร์- โบราณคดี ศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์
ธานี.
- ดิเรก พรตตะเสน. (2526). ประวัติศาสตร์จากวรรณกรรมมุขปาฐะ การสัมมนาประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ถนอม พูนวงศ์. (2556). ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานี
- ทวีศักดิ์ เกิดโสภา. เสียงของเกษตรกรไร้ที่ดิน : เมื่อการรอคอยจากภาครัฐ คือการยืดเวลาให้นายทุน
จาก www.ftawatch.org
- ทวีศักดิ์ สุขรัตน์. (2551). โครงการการสังเคราะห์ภาพรวมอ่าวบ้านดอน: สำนักงานกองทุนสนับสนุน
การวิจัย.
- ทศพล งานไพโรจน์. (2543). หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ พูนพิน.
- ทศพล งานไพโรจน์. (2554). สวีตตีทำข้าม งาน 96 ปีสุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน เทศบาลเมืองท่า
ข้าม อำเภอพุนพิน
- ธนศักดิ์ เทพรัตน์. (2558). เรือนแพบก ภูมิปัญญาการอยู่อาศัยในพื้นที่น้ำหลากอำเภอคีรีรัฐนิคม
จังหวัดสุราษฎร์ธานี. หน้าจั่ว(12), 134
- นนทนันต์ กิ่งหวน. (2558). จากหนังสือผ้า สู่หนังชายยา-อนุรักษ: ลมหายใจสุดท้ายของหนัง
กลางแปลงในภาคใต้. วารสารกึ่งวิชาการรุสมิแล 36 (1), 38.
- นฤมล กางเกตุ. (2552). เครื่องประดับที่พบในแหล่งโบราณคดีภูเขาทองและบริเวณใกล้เคียงใน
จังหวัดระนอง. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยศิลปากร.

- นันทรัตน์ ทองมีเพชร. (2553). แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ กรณีศึกษาชุมชนลีเล็ด ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (ปริญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- นันทา จอมพิทักษ์ และคณะ. (2527). ขนมหินเมืองไชยา (หลักสูตรครุศาสตรบัณฑิต), วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี
- นิธิ เอียวศรีวงศ์. (2526). คติที่เกี่ยวกับรัฐของประชาชนไทยจากวรรณกรรมปักษ์ใต้ รายงานการสัมมนานครศรีธรรมราชครั้งที่ 3
- นิธิมา หนูกุล. (2553). พัฒนารูปแบบการมีส่วนร่วมของกรรมการชุมชนในการอนุรักษ์แม่น้ำตาปี เทศบาลเมืองท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- ปก แก้วกาญจน์. (2534). การสร้างทางรถไฟสายใต้กับผลกระทบทางเศรษฐกิจและการเมือง สถาบันทักษิณคดีศึกษา
- ประเวศ วะสี. (2538). ปัญหาของการพัฒนา วัฒนธรรมกับการพัฒนา สำนักงานคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติ
- ประเสริฐ ฐ นคร. (2527). จารึกที่พบที่สุราษฎร์ธานี การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2558). ชาวสวนยางหันปลูกกล้วยแซมเสริมรายได้ พ่อค้ารับไม่อั้น 3 พฤศจิกายน
- ประชาชาติธุรกิจออนไลน์. (2559, 23 มีนาคม). รถไฟทางคู่ "ชุมพร-สุราษฎร์ฯ" เปิดใช้ปี '64 จาก <http://www.prachachat.net/>
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2525). การเดินเรือและการค้าของอาณาจักรศรีวิชัย เอกสารรายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์-โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี.
- ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์. (2545). สุราษฎร์ธานี ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ประยุทธ์ สิทธิพันธ์. (2537). เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.108 ประวัติศาสตร์ประพาสต้นของพระพุทธเจ้าหลวง (ฉบับสมบูรณ์).
- ปรัชญเกียรติ ว่าไร่. (2555). ชาวบ้านสุราษฎร์ฯ ชุมชนฆวางกรมขลา เวณคืนที่ ตาปี-พุมดวง 21 กุมภาพันธ์
- ปรีชา นุ่นสุข. (2530). ตามพวลิงค์ รัฐรุ่นต้นของลัทธิไศวนิกายในพุทธศตวรรษที่ 11-16 รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 5 เรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดี นครศรีธรรมราชที่สัมพันธ์กับดินแดนอื่น มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.

- ผลิพันธ์ พวงช่อ. (2538). ครุหม่อและต่ายย ; บทบพทและค่วมสัคคญขงการถ้อฝ้บรพบุรุษใน
ภาคไต้ กรณีสึกษาอำเภอปลายพระยา จังหวัดกระบี่. (ศึลปศาสตรบัณชิต), มหาวึทยาลัย
ศึลปากร.
- ผู้จัตการออนไลน์. (2558). นายกา ลงสุรราชฎร์ฯ ตรวจสวณกลัวยหมซึนขมเจ้าขงสวณแนวกคิตี 28
ธันวาคม
- ผู้จัตการออนไลน์. (2559). เตรียมเฮ! รถไฟทวงคู้สายใหม่ “สุรราชฎร์ฯ-หาดใหญ่-สงขลา” คาคพร้อม
ให้บรึการใน 5 ปี. 14 มกราคม
- ผู้จัตการออนไลน์. (2559). ชาวสุรราชฎร์ฯ ยืนหนังสือถึ “นายกา” ค้าน ม.44 ปลดลือคฝ้งเมืองรุก
สร้างร้งไฟฟ้าฯ 4 กุมภาพันธ์
- พงศัชนวี สำเภการเงินและนงคราญ สุขสม. (2552). รายงานการชุดคั่นทวงโบราณคตึโบราณสถานเขา
พระนารายณ์ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุรราชฎร์ธานี: สำนักศึลปากรที่ 14 นครศรึธรรมราช กรม
ศึลปากร
- พจนกรึช ไกรวรรม. (2546). โกลมล คิมทอง ครุขงแผ่นดิน
- พรจิต ชูซึน และคณะ. (2555). แนวทวงการสึบทอดภูมิปัญญามนรธาหึโดยกลุ่มเยาวชน ครุภูมิปัญญา
และองคกรท้อถึน ชุมชนบ้านคลองเสียว เทศบาลตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุ
ราชฎร์ธานี ระยะเวลาที่1: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวึจัย.
- พรพิไล เลศวิษา. (2532). ศึรวิง : จากไพร่หนินาย ถึธนาครแห่งขุนเขา. กรุงเทพมหานคร: สถาบัน
พัฒนาชนบท มูลนิธิหมู่บ้าน.
- พรพิไล เลศวิษา. (2546). พลวดีเศรษกิจชุมชนลุ่มน้ำไชยา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวึจัย.
- พรศัคคตึ พรหมแก้ว. (2542). น้ำหม้อ: วัฒนธรมการใช้ประโยชน์ สารานุกรมวัฒนธรมไทยภาคไต้
(เล่มที่ 8).
- พรศัคคตึ พรหมแก้ว. (2542). ยางเส้น : วัฒนธรมการเล่นขงเด็ก สารานุกรมวัฒนธรมไทยภาคไต้
(เล่มที่ 13).
- พรหมศัคคตึ เจิมสวสดีและปรีษา นุ่นสุข. (2525). ศาสนาและค่วมเชือต้งต้งในชุมชนโบราณในภาคไต้
การสัมนนาเรืองประวัติศาสตร-โบราณคตึศึรวิชัย ณ จังหวัดสุรราชฎร์ธานี
- พินิจ ธาวุฒิสกุล และคณะ. (2549). โครงการกระบวนเรียนรู้เพือสึบทอดและอนุรักษ์การทอผ้าไหม
พุมเรียง อำเภอไชยา จังหวัดสุรราชฎร์ธานี ระยะเวลาที่ 2: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวึจัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2529). ศึรวิชัยคึนซึพ แนวสังเขปขงโบราณคตึรอบอ่าวบ้านดอน
- พุนศัคคตึ ชานกรประดิษฐ์. (2537). ประวัติศาสตรเศรษกิจชุมชนหมที่บ้านภาคไต้ฝ้งตะวันออกขง
ไทย (นครศรึธรรมราช) พ.ศ. 2435 –พ.ศ. 2504: สำนักงานคณะกรมการวัฒนธรม
แห่งชาติ กระทรวงวัฒนธรม

- ภิญญ ภิญโญศิริ. (2527). เมืองไชยาในอดีต การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัย
ครุสุราษฎร์ธานี.
- มานิต วัลลิโกดม. (2525). สภาพของอาณาจักรต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยก่อนศรีวิชัยมีอำนาจ
การสัมมนาเรื่อง ประวัติศาสตร์- โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี.
- มุลนิธิสืบนาคะเสถียร. (2554). ทำไมต้องหยุด! โครงการพัฒนาลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง 13 มิถุนายน
ยงยุทธ ชูแว่น. (2529). การผลิตแบบไร้เหลือนลอยเชิงเทือกเขาบรรทัด.
- ยงยุทธ ชูแว่น. (2551). ประวัติศาสตร์ท้องถิ่นไทย: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- ยงยุทธ วงศ์เจริญ. (2543). จากใจ...ของเด็กท่าข้าม หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์
- ล้อม เพ็งแก้ว. (2537). จากรุ่ง ดอนทราย ถึงพี่น้อง “เส็งเอียด” ชุมโจรบ้านดอนทราย: รุ่ง ดอนทราย
และดำเมืองแพรว วารสารทักษิณคดี
- วันวร จะนู. (2555). ประวัติศาสตร์ชุมชนท้องถิ่นลุ่มน้ำตาปีตอนบน (หลักสูตรปรัชญาดุษฎี),
มหาวิทยาลัยบูรพา
- วิเชียร ณ นคร. (2526). ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราชจากวรรณกรรมมุขปาฐะ การสัมมนา
ประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 3
- วิมล คำศรี. (2544). วัฒนธรรมข้าวและพลังอำนาจชุมชนรอบทะเลสาบสงขลา สำนักงานกองทุน
สนับสนุนการวิจัย.
- วีระวัฒน์ วรรณศิริ. (2543). หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ พุนพิน.
- วีระศักดิ์ สุวรรณศักดิ์. (2542). การปรับเปลี่ยนพื้นที่จากการทำนาข้าวเป็นการเกษตรผสมผสานของ
ชาวบ้านตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต),
มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2521). ชุมชนโบราณในภาคใต้ รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์
นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช.
- ศรีศักร วัลลิโกดม. (2525). พัฒนาการของบ้านเมืองในภาคใต้ของประเทศไทยในสมัยศรีวิชัย
รายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์-โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี: กอง
โบราณคดี กรมศิลปากร.
- สงบ ส่งเมือง. (2542). ชุมพร,มณฑล สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 5).
- สงบ ส่งเมือง. (2542). ทางรถไฟสายใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 7).
- สงบ ส่งเมือง. (2546). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านภาคใต้ ในรอบห้าทศวรรษที่ผ่านมา: สถาบันวิถี
ทรรศน์.
- สงบ ส่งเมืองและสุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). เมืองสุราษฎร์ธานี สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้
(เล่มที่ 13).

- สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย. (2559). การปลูกกล้วยหอมทอง/ต้นจาปาทอง แซมในสวนยางพารา
- สนั่น ชุมวรรฐายี. (2542). อังยี่เมืองท่าชะแจะ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 18).
- สมเชื้อ ทัพย์วงศ์ศรีและสำราญ เพชรรัตน์. (2527). สุราษฎร์ธานี การปกครองและการเมือง
- สมใจ สมคิด. (2542). สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้
- สว่าง สุวรรณโร. (2542). โนราลงครุ สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 8).
- สารูป ฤทธิ์ชู. (2527). การเมืองของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน พ.ศ.2439-2476 การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครุสุราษฎร์ธานี.
- สารูป ฤทธิ์ชู. (2553). ประวัติศาสตร์ฐานเศรษฐกิจและทุนวัฒนธรรมสุราษฎร์ธานีสมัยใหม่
- กรณีศึกษาชุมชนช่องช้าง ธารวัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี.
- สารูป ฤทธิ์ชู, ส. ท. (2543). โครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมชุมชนที่มีช้างภาคใต้ตอนบน ชุมชนกรณีศึกษา : บ้านช่องช้าง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ตามรอยช้างแลได้: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- สำนักงานวิจัยเพื่อการพัฒนาหลักประกันสุขภาพไทย. (2555). ถอดบทเรียนการพัฒนาระบบบริการแพทย์แผนไทย จังหวัดสุราษฎร์ธานี จาก www.hisro.or.th
- สิทธิชัย สีขวัตรและสุวรรณี บัณฑิตศักดิ์. (2555, 28 เมษายน). รายงานพิเศษ:จัดสรรที่ดินหมดสัมปทาน
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). โนรา สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 8).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). ชื่อเรียกกลม สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 14).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). ภูมิปัญญาชาวบ้านภาคใต้ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 12).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). วันนัด สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 15).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). หามเร็น สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ (เล่มที่ 18).
- สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์. (2542). ออกปาก-กินวาน สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (8858-8862 ed. เล่มที่ 18).
- สุภาคย์ อินทองคง. (2542). ซอมือ สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 5).
- สุวัฒน์ หม่นมัน. (2551). การศึกษาภูมิปัญญาในเวศวิทยาชาวประมงพื้นบ้านกับการจัดการทรัพยากรชายฝั่งทะเล : กรณีศึกษาประมงพื้นบ้าน ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี. (หลักสูตรวิทยาศาตรมหาบัณฑิต (การจัดการสิ่งแวดล้อม)), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.

- สุวิทย์ อีระสาสวัต. (2546). เศรษฐกิจชุมชนหมู่บ้านอีสาน:ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจอีสาน หลังสงครามโลกครั้งที่สองถึงปัจจุบัน (2488-2544): สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- หาญ ลีลานนท์. (2527). บรรยายพิเศษ รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วิทยาลัยครูสุราษฎร์ธานี
- อัมพร จิตรรักษา. (2543). ศึกษาภาพสะท้อนทางสังคมและวัฒนธรรมที่ปรากฏในเพลงลูกทุ่งที่ขับร้อง โดย เอกชัย ศรีวิชัย. (หลักสูตรปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต), มหาวิทยาลัยทักษิณ.
- อาคม เดชทองคำ. (2544). ผูกโยด (วิถีและพลังของการผูกเกลือ ผูกดอง และขนบนิยมอุปลัมภ) โครงการโครงสร้างและพลวัตวัฒนธรรมภาคใต้กับการพัฒนา สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อาคม เดชทองคำ. (2547). หัวเขือกว้าวชน: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- อาจิม จันทรัมย์พร. (2553). ยุทธนาวิทีเกาะสี่ เกาะห้า บันทึกประวัติศาสตร์เกาะสมุย-พังงัน วันวิฤติ พ.ศ.2488 95 ปี สุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน
- อิงอร เทรบุญและอุดม หนูทอง. (2542). ตาลโตนด สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 6).
- อุดม หนูทอง. (2542). ยางพารา สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 13).
- อุดม หนูทอง. (2542). บทสิบสอง สารานุกรมวัฒนธรรมไทยภาคใต้ (เล่มที่ 8).

ภาคผนวก

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

ภาคผนวก ก

ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองพุนพิน

การวิจัยเชิงคุณภาพยอมรับและให้ความสำคัญกับบริบทชุมชน ซึ่งก็คือเงื่อนไข และสภาพแวดล้อมโดยรวม และโดยรอบของปรากฏการณ์ที่ให้ความหมายและมีผลต่อปรากฏการณ์ ขณะนั้น บริบทชุมชนจึงเป็นรากฐานสำคัญที่ช่วยให้คำตอบจากการวิจัยเป็นการตอบคำถามที่ลึกซึ้งรอบด้าน ช่วยให้เข้าใจกระบวนการ ความหมาย ระบบคิด ระบบความเชื่อของชุมชน และให้ภาพความเคลื่อนไหวของปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชนในแต่ละช่วงเวลาต่อเนื่องมาจนกระทั่งปัจจุบัน¹

การศึกษาวิจัยเรื่องประวัติศาสตร์ชุมชนเมืองพุนพินในภาคผนวกนี้ จะกล่าวถึงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชุมชนเมืองพุนพิน โดยมีเนื้อหาหลักคือ บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านภูมิศาสตร์ บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านประวัติศาสตร์ และบริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านสังคมและวัฒนธรรม

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านภูมิศาสตร์

ชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอน² ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ซึ่งอยู่ทางอ่าวไทยหรือฝั่งทะเลด้านทิศตะวันออกของภาคใต้ เป็นจังหวัดที่มีเนื้อที่มากที่สุดของภาคใต้ และมากเป็นอันดับ 6 ของประเทศไทย ปัจจุบันสุราษฎร์ธานีแบ่งส่วนราชการออกเป็น 19 อำเภอ ได้แก่ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี อำเภอกาญจนดิษฐ์ อำเภอไชยา อำเภอกิรีรัฐนิคม อำเภอพุนพิน อำเภอเวียงสระ อำเภอบ้านนาสาร อำเภอท่าฉาง อำเภอท่าชนะ อำเภอพระแสง อำเภอพนม อำเภอเคียนซา อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอบ้านตาขุน อำเภอดอนสัก อำเภอเกาะสมุย อำเภอเกาะพะงัน อำเภอชัยบุรี และอำเภอวิภาวดี

¹ (ชวน เพชรแก้ว, 2553) บริบทชุมชน ฐานเศรษฐกิจ และทุนวัฒนธรรมสุราษฎร์ธานี : ความหมายต่อการพัฒนา ธารวัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ปีที่ 1 ฉบับที่ 1: 2553 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี

² ปัจจุบัน คือผืนแผ่นดินในท้องที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอกิรีรัฐนิคม (หรือทำขนอน) อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ในจังหวัดสุราษฎร์ธานี – ผู้วิจัย

ที่ตั้งและอาณาเขต

ชุมชนเมืองพุนพิน ตั้งอยู่บริเวณตอนกลางของจังหวัดสุราษฎร์ธานี อยู่ห่างจากที่ตั้งตัวจังหวัดไปทางทิศตะวันตกตามทางหลวงสายสุราษฎร์ธานี – พุนพิน มีระยะทางประมาณ 12 กิโลเมตร และห่างจากกรุงเทพมหานคร ประมาณ 651 กิโลเมตร ที่ว่าการอำเภอตั้งอยู่บริเวณตลาดท่าข้ามใกล้สะพานจุลจอมเกล้าริมแม่น้ำตาปี และอยู่ใกล้ริมทางรถไฟสายใต้ ในหมู่ที่ 3 ตำบลท่าข้าม ชุมชนเมืองพุนพิน มีพื้นที่ 1,205.5 ตารางกิโลเมตร ปัจจุบันแบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 98 หมู่ที่บ้าน มีอาณาเขตติดต่อกับอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลคลองไทร ตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และอ่าวบ้านดอน สำหรับทิศใต้ติดต่อกับอำเภอบ้านนาเดิม และ อำเภอเคียนซา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่วนทางทิศตะวันออกติดต่อกับอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม และอำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี

รูปภาพ 1 : แผนที่อำเภอพุนพิน

สภาพภูมิประเทศ

ชุมชนเมืองพุนพิน ได้ชื่อว่าเป็นชุมชนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ ทั้งป่าไม้ ภูเขา และทะเล มีพื้นที่ป่าสงวนแห่งชาติและป่าอนุรักษ์ ได้แก่ ป่าวัดประคู้ ป่าคลองไทร-มะลวน-บางอน ป่าเขาพลู ป่าบางเบา-คลองเขียด ซึ่งมีพื้นที่ต่อเนื่องครอบคลุมอำเภอข้างเคียง นอกจากนี้ยังมีแม่น้ำสายสำคัญไหลผ่านคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง จึงทำให้ชุมชนมีความหลากหลายทางชีวภาพทั้งพันธุ์พืชพื้นเมืองและพันธุ์สัตว์ที่หายาก ด้วยลักษณะภูมิประเทศแตกต่างกันดังกล่าว ทำให้ชุมชนเมืองพุนพินประกอบด้วยพื้นที่ 3 ลักษณะที่สำคัญ คือ พื้นที่ราบสูงหรือ “ควน” พื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำ และพื้นที่ชายฝั่งทะเล ดังนี้

1) พื้นที่ราบสูง หรือ “ควน” ในอดีตเป็นพื้นที่ป่าเบญจพรรณ มีแร่ธาตุและถ่านหินจำนวนมาก คนท้องถิ่นเรียกชุมชนบริเวณนี้ว่า “**หมูตง**” (ภาษาท้องถิ่น “ตง” แปลว่าป่า) อยู่ทางทิศตะวันตก และ ทิศใต้ของตำบลตะพาน ตำบลกรูด และตำบลท่าโรงช้างและค่อยๆ ลาดเอียงมาทางทิศตะวันออกมีแม่น้ำ ตาปีไหลผ่าน

2) พื้นที่ราบลุ่ม อยู่ตอนกลางของชุมชนบริเวณลุ่มน้ำสำคัญ 2 สาย คือแม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวง

2.1) พื้นที่ราบลุ่มบริเวณริมแม่น้ำพุมดวง คนท้องถิ่นเรียกคนในชุมชนนี้ว่า “**หมูเหนือ**” เป็นแหล่งทำนาปลูกข้าวของพื้นที่ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางเดือน ตำบลบางมะเตือ ตำบลบางอน ตำบลหนองไทร และบางส่วนของตำบลท่าโรงช้าง

2.2) พื้นที่ราบลุ่มบริเวณริมแม่น้ำตาปี คนท้องถิ่นเรียกคนในชุมชนนี้ว่า “**หมูต่อง**” (ทุ่ง) เป็นพื้นที่ราบลุ่มกว้างใหญ่อันอุดมสมบูรณ์ ในอดีตเป็นแหล่งปลูกข้าวเป็นอู่ข้าวอู่น้ำที่สำคัญหล่อเลี้ยงคนในชุมชนเมืองพุนพินและชุมชนใกล้เคียง คือพื้นที่บริเวณตำบลมะลวน ตำบลหัวเตย ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และบางส่วนของตำบลท่าข้าม

3) พื้นที่ชายฝั่งทะเล หรือ “ชายเล” คนท้องถิ่นเรียก “**หมูเล**” ซึ่งเป็นพื้นที่ป่าชายเลนอยู่ทางทิศตะวันออกบริเวณริมอ่าวบ้านดอนในอ่าวไทย ซึ่งอยู่ในเขตพื้นที่ทั้งหมดของตำบลลิเล็ด โดยมีชายฝั่งทะเลยาวประมาณ 11 กิโลเมตร ในพื้นที่ป่าชายเลนประมาณ 7,000 ไร่ โดยไม่รวมพื้นที่ป่าชายเลนที่กำลังงอกเงยเพิ่มเติม

ทรัพยากรภูเขา

ด้วยลักษณะทางกายภาพดังที่กล่าวมา ภูเขาในชุมชนเมืองพุนพินจึงมีลักษณะเป็นเขาลูกเดี่ยวๆ ดังนี้ คือ 1) “เขาหัวควาย” ตั้งอยู่ในตำบลเขาหัวควาย ในอดีตเป็นแหล่งป่าไม้อันอุดมสมบูรณ์ ปัจจุบันมีการบุกรุกพื้นที่ป่าเพื่อปลูกพืชเศรษฐกิจ ทั้งยางพารา และปาล์มน้ำมัน จนไม่เหลือพื้นที่ป่า นอกจากนั้นยังมีการทำลายหน้าดินและระเบิดภูเขาเพื่อนำดินและหินไปขาย 2) “เขาศรีวิชัย” ตั้งอยู่ฝั่งซ้ายของคลองพุนพิน ห่างจากคลองประมาณ 500 เมตร เป็นภูเขาขนาดย่อม ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านหัวเขา ตำบลศรีวิชัย เป็นเนินเขาหินดินดานกว้าง 100 เมตร ยาว 650 เมตร สูงจากระดับน้ำทะเลปานกลางประมาณ 21-30 เมตร บนยอดเขามีพื้นที่กว้างประมาณ 65 เมตร และมีความยาวตลอดแนวสันเขา ซึ่งเป็นเขตโบราณสถานเขาศรีวิชัย ที่เก่าแก่อายุนับพันปี บริเวณใกล้เคียงมี “เขาพระอานนท์” อยู่ริมคลองพุนพินและเป็นที่ตั้งของวัดเขาพระอานนท์ อดีตเคยเป็นวัดหลวงเก่าแก่ตามตำนานเล่าว่าสร้างโดยกษัตริย์สมัยสุโขทัย นอกจากนั้นยังมีเนินเขาเดี่ยวๆ ชื่อ “เขานรเดช” คนในท้องถิ่นพบลูกปัดและแผ่นอิฐโบราณ สันนิษฐานว่าเป็นเมืองโบราณมาก่อน ขณะนี้อยู่ในช่วงรอการสำรวจ และขุดค้นจากกรมศิลปากร และ 3) “เขามุด” ตั้งอยู่ในเขตตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน ปัจจุบันเป็นสวนยางพารา

ทรัพยากรป่าไม้

สภาพทรัพยากรป่าไม้ในชุมชนเมืองพุนพิน เมื่อปี พ.ศ.2455 มีความอุดมสมบูรณ์มาก มีทั้งป่าแดง ป่าเบญจพรรณ และป่าดงดิบ “...ถึงบ้านบางมเดื่อข้ามท้ายควนบางควนแปลว่าเนินที่มีหินปน ถ้าเรียกเนินหมายว่าไม่มีหินปน 3 ม.ถึงบ้านบางเดือน ระยะทางแต่บ้านบางมะเดื่อมามีนาไร่ปนมากกับป่าแดงตลอด ระยะแต่บ้านบางเดือนมาข้ามสันเนิน 2 แห่ง ทางในร่องเปนป่าแดง บนเนินเป็นป่าไม้เบญจพรรณ...ออกจากคลองแทงเต่าที่ต่อคลองเต่ามาหน่อยสังเกตเห็นจะเปนสูงขึ้น ต่อนั้นมาเปนลง เปนดงไม้เบญจพรรณ ต่อแต่คลองแทงเต่ามา 120 เส้นเปนทุ่งป่าละเมาะมีไม้ใหญ่รายๆ แปลว่าทางตอนนี้เป็นทางเก่า บ้านถ้ำสิงขรมี 7 หมู่ ป่าย 2.25 ถึงบ้านเขื่องแบบ ป่าย 3 โมงข้ามคลองหิน คลองหินเป็นคลองใหญ่ที่สุดที่มานี้แต่ไม่ค่อยมีน้ำ 3.10 ถึงคลองมะเลาะใหญ่กว่านั้นอีกมีน้ำ...เช้า 1.25 ออกจากคลองมะเลาะไปเปนป่าโปร่ง 2.10 เข้าดงทึบ ได้ยินนกเทพนิมิต...”³

³ พระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) อ้างถึงใน (โรจน์ คุณอนง, 2553) *สุราษฎร์ธานีสมัยใหม่ : ประวัติศาสตร์การจัดการสิ่งแวดล้อมธรรมชาติ* ธารวัฒนธรรม ฉบับสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ปีที่ 1 ฉบับที่ 1 สำนักศิลปะและวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี 2553 หน้า 148

ทรัพยากร แหล่งน้ำ

แม่น้ำพุมดวง หรือแม่น้ำศรีรัฐ ต้นน้ำเกิดจากเทือกเขาระหว่างจังหวัดพังงากับจังหวัดสุราษฎร์ธานีที่อำเภอพนม ส่วนที่เรียกว่าแม่น้ำพุมดวงมาจากชื่อของเจ้าเมืองศรีรัฐ ชื่อ “พุม” และเจ้าเมืองท่าทอง ชื่อ “ดวง” ซึ่งทั้งสองคนเป็นคนจากลุ่มน้ำเดียวกัน จึงนำชื่อมาตั้งเพื่อเป็นอนุสรณ์ว่า “พุมดวง” (ทศพล งานไพโรจน์, 2543: 54-55) แม่น้ำพุมดวงมีความยาวประมาณ 120 กิโลเมตร ตั้งต้นจากปากน้ำคลองสกและคลองแสงที่อยู่ติดต่อกัน ไหลผ่านอำเภอพนม อำเภอตาขุน อำเภอศรีรัฐนิคม ไหลเข้าสู่ชุมชนเมืองพุนพิน ในเขตตำบลบางงอน ตำบลบางเดือน ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางมะเดื่อ ตำบลหนองไทร และตำบลท่าโรงช้าง แม่น้ำพุมดวงไหลมาบรรจบกับแม่น้ำตาปี ที่บริเวณหน้าวัดท่าข้าม ตำบลท่าข้าม ใกล้สถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี มีคลองสาขาที่สำคัญ 3 สาย คือ 1) คลองยัน ต้นน้ำอยู่ในอำเภอกะเปอร์ จังหวัดระนอง ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงที่ตำบลย่านยาว อำเภอศรีรัฐนิคม 2) คลองแสง ต้นน้ำอยู่ในอำเภอตะกั่วป่า จังหวัดพังงา ไหลมาบรรจบทางฝั่งซ้ายของแม่น้ำพุมดวงในเขตอำเภอศรีรัฐนิคมตรงข้ามปากคลองสกในอำเภอพนม และ 3) คลองสก ต้นน้ำมาจากภูเขาสก ซึ่งกั้นพรมแดนระหว่างจังหวัดสุราษฎร์ธานีกับจังหวัดพังงา ไหลมาบรรจบทางฝั่งขวาของแม่น้ำพุมดวงในอำเภอพนมตรงข้ามปากคลองแสง อำเภอศรีรัฐนิคม⁴

แม่น้ำตาปี เดิมเรียก แม่น้ำหลวง เป็นลุ่มน้ำสายสำคัญของภาคใต้ ที่นำความอุดมสมบูรณ์เข้าสู่ชุมชนเมืองพุนพิน และช่วยด้านการเพาะปลูก การคมนาคม เป็นเส้นทางการค้ามาตั้งแต่โบราณ และในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมทุกปีบริเวณชุมชนริมนี้ แม่น้ำตาปีมีต้นน้ำมาจาก “เขาหลวง” ในเขตเทือกเขานครศรีธรรมราช จังหวัดนครศรีธรรมราช ไหลจากใต้ลงเหนือผ่านจังหวัดสุราษฎร์ธานีในเขตอำเภอบ้านนาสาร อำเภอเวียงสระ อำเภอพระแสง อำเภอเคียนซา จากนั้นไหลผ่านชุมชนเมืองพุนพิน ในเขตตำบลกรูด ตำบลท่าสะท้อน ตำบลเขาหัวควาย และตำบลท่าข้าม ซึ่งเป็นจุดรวมของแม่น้ำตาปี และแม่น้ำพุมดวงไหลมาบรรจบกันบริเวณหน้าวัดท่าข้าม ตำบลท่าข้าม แล้วไหลผ่านหน้าตลาดท่าข้าม ผ่านสะพานข้ามทางรถไฟสายใต้ เรียกว่า “สะพานจุลจอมเกล้า” จากนั้นแม่น้ำไหลแยกเป็น 2 สาย สายหนึ่งฝั่งขวาของแม่น้ำตาปีไหลเข้าสู่อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และออกสู่อ่าวไทยบริเวณอ่าวบ้านดอน อีกสายหนึ่งแยกไปฝั่งซ้ายของแม่น้ำตาปี คนท้องถิ่นเรียก “คลองพุนพิน” ไหลผ่านตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และออกสู่อ่าวไทยบริเวณอ่าวบ้านดอนที่ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน รวมระยะทางของแม่น้ำตาปียาวประมาณ 232 กิโลเมตร มีคลองสาขาที่สำคัญ 7 สาย คือ

1) คลองสินปุน ต้นน้ำอยู่ที่จังหวัดกระบี่ ไหลมารวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้ายในตำบลสินปุน อำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

⁴ ถนอม พูนวงศ์ ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานี 2556 หน้า 108-109

2) คลองอิปัน ต้นน้ำมาจากอำเภอทับปุด จังหวัดพังงา ไหลมารวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งซ้าย ใกล้บ้านย่านดินแดง บริเวณที่ตั้งที่ว่าการอำเภอพระแสง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

3) คลองพุนพิน แยกมาจากฝั่งซ้ายแม่น้ำตาปี ตอนใต้ของสะพานจุลจอมเกล้าเลยจากจุดรวมของแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง ในเขตตำบลท่าข้าม ชุมชนเมืองพุนพิน ไหลผ่านตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย และตำบลลีเล็ด ก่อนออกสู่ทะเลที่อ่าวบ้านดอน

คลองใต้ก้ง เป็นลำน้ำสาขาแยกมาจากคลองพุนพินบริเวณด้านหน้าของวัดพุนพินใต้ ตำบลท่าข้าม ไหลผ่านบ้านดอนทราย ตำบลศรีวิชัย และไหลเข้าเขตตำบลห้วยเตย ที่บ้านห้วยเตยล่าง บ้านห้วยเตยบน บ้านดอนรี ไปสุดสายต้นน้ำที่บ้านดีหมี่ในเขตตำบลห้วยเตย ในอดีตคลองใต้ก้งเป็นเส้นทางคมนาคมและเส้นทางการค้าข้าวและแลกเปลี่ยนสินค้าทางน้ำที่สำคัญของชาวชุมชนเมืองพุนพิน ในเขตตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลศรีวิชัย ตำบลห้วยเตย ตำบลมะลวน และชุมชนใกล้เคียง ส่วนที่มาของชื่อใต้ก้ง⁵ มาจากคำจีน คือ ใต้ก้งเรือ สมัยก่อนคนจีนมาอาศัยอยู่บริเวณวัดพุนพินใต้จำนวนมาก มาซื้อข้าวแถวพุนพิน บ้านห้วยเตย บ้านมะลวน จะใช้เส้นทางนี้ คนท้องถิ่นจึงเรียกคลองสายนี้ว่า ใต้ก้ง

4) คลองท่าสะท้อน ไหลมาจากอำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และไหลเข้าเขตอำเภอพุนพินที่ตำบลท่าสะท้อน

5) คลองท่ากูป ต้นน้ำมาจากบึงขุนทะเล ในตำบลขุนทะเล อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไหลมารวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งขวา

6) คลองมะขามเตี้ย ต้นน้ำมาจากบึงขุนทะเล ไหลมารวมกับแม่น้ำตาปีทางฝั่งขวา

7) คลองขวาง แยกจากฝั่งซ้ายตรงข้ามหน้าตลาดบ้านดอน อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี ไปบรรจบคลองพุนพิน ที่ตำบลบางไทร อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี

ในปี พ.ศ.2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.108 ทรงมีราชทัตตเลขาบรรยายถึงสภาพของแม่น้ำหลวงและแม่น้ำพุมดวง ความตอนหนึ่งว่า

⁵ สัมภาษณ์นายสมจริง เข้าอู่ อายุ 65 ปี อาชีพทำสวนปาล์มน้ำมัน บ้านเลขที่105/1 หมู่ที่ 1 บ้านพุนพินใต้ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 กุมภาพันธ์ 2559

“...ลำน้ำเมืองกาญจนดิษฐ์เป็นแม่น้ำกว้างใหญ่ น้ำจืดสนิทเหมือนแม่น้ำกรุงเทพฯ ปลายน้ำขึ้นไปเป็นสองแยก แยกข้างขวาเรียกคลองพุมดวง แล้วขึ้นไปแยกอีกสองแยก แยกล่างเป็นคลองย่น แยกบนเป็นคลองพะแสง ปลายคลองพุมดวง พันคลองพะแสงขึ้นไป เรียกคลองพนม น้ำตกมาแต่เขาในเมืองตะกั่วป่า น้ำบ้านดอนแยกข้างซ้ายเรียกแม่น้ำหลวง ขึ้นไปแยกเป็นคลองลำพูนคลองหนึ่ง ปลายขึ้นไปถึงเขาในแขวงเมืองนครศรีธรรมราช ลินค้ำอันใดถ้าจะมีในสองแม่น้ำนี้จะต้องลงแม่น้ำบ้านดอนทั้งสิ้น...ได้ออกเรือจากท่า...พบพระเขื่อนอยู่บนหาดสองตัว ออกมาถึงที่ดอนเรือไฟติด ต้องตีกระเชียงออกไปถึงเกาะปราบ...”⁶

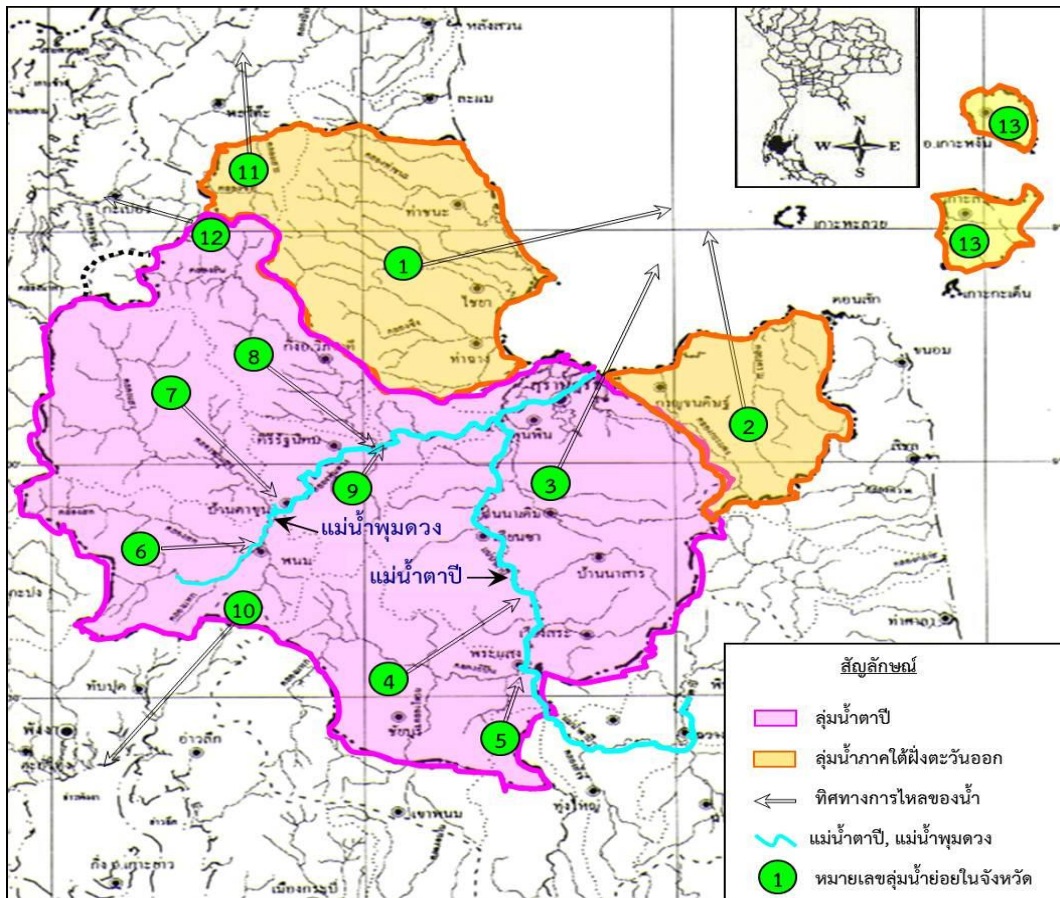
จากนั้นอีก 13 ปีต่อมาในปี พ.ศ.2445 สภาพของกลุ่มน้ำยังคงความอุดมสมบูรณ์ และมีกระแซ้ชุกชุมเหมือนเดิม

“...ประเดี๋ยวถึงคลองวัดประดู่ เปนคลองเชื่อมคลองเกาะเหนือกับคลองพุนพินถึงกัน เหนือนั้นหน่อยเสลาโทรเลขข้าม ต่อไปแม่น้ำเล็กขึ้นทุกที บ้านคนไม่ค่อยมี แต่นานๆ ยังมีบ้านอยู่ 5.00 ออกตำบลขุนทะเล เบนที่แม่น้ำกว้าง ทำนองลานเท ก่อนจะออกมีเกาะแม่น้ำเป็นชอกแซกอยู่ น้ำตื้นมีสาหร่ายเปนที่ ปลาอาไศรย มีคนมาลงเฟือกที่นี่เข้าดูเขาจับ วิธีจับเอาเฟือกไปปักล้อมเข้าวงกว้างๆ ก่อน แล้วม้วนสาหร่ายแต่ริมเฟือกเข้าไปรอบตัวจนเหลือน้ำวงกลางเล็ก ปลากุ้งเข้ารวมตกคลักอยู่เหมือนอยู่ในหม้อแกง แล้วเอาสวิงตักเอา...เขาเอาศพตะเข้ทิ้งไว้ให้ดูตัวหนึ่งเขาดักกั้งเมื่อวานนี้ เอาขึ้นตายแล้วเมื่อเช้านี้ เบนตะเข้ในแม่น้ำนี้เอง อยู่ข้างใหญ่วัดได้ดังนี้ ...ตัวนี้ใหญ่กว่าที่พระยาสุนทรายิงได้ที่ปากแพรก...”⁷

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

⁶ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ฉบับที่ 4 วันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ.108 ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศรราชหฤทัย และกรมหลวงเทเวศร์วโรปการ เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.108 - (ประยูร สิริพิพันธุ์, 2537) ประวัติศาสตร์ประพาสต้นของพระพุทธเจ้าหลวง (ฉบับสมบูรณ์) พ.ศ.2537 หน้า 551

⁷ สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ เจ้าฟ้ากรมพระยานริศรานุวัดติวงศ์ จดหมายระยะทางไปตรวจราชการแหลมมลายู ร.ศ.121 (พ.ศ.2445) อ้างถึงใน โรจน์ คุณอนเนก อ้างถึงแล้ว 2553 หน้า 148

รูปภาพ 2 : แผนที่ลุ่มน้ำตาปี-พุมดวง

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

สภาพภูมิอากาศ

ชุมชนเมืองพุนพิงตั้งอยู่ทางชายฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ จึงมีลักษณะภูมิอากาศแบบร้อนชื้นตลอดปี เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากลมมรสุมตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งพัดระหว่างเดือนพฤศจิกายนถึงเมษายน และลมมรสุมตะวันตกเฉียงใต้ พัดระหว่างเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน

ชื่อลมในภาษาถิ่นใต้ ส่วนใหญ่เป็นคำมาจากภาษามลายู⁸ และบางชื่อก็เรียกตามวัฒนธรรมที่เกี่ยวกับลม เช่น “ลมอุตรา” หรือ “ลมดาหฺรา” คือลมที่พัดจากทิศเหนือไปทางทิศใต้ เป็นคำที่คนเฒ่าคนแก่ยังมีเรียกอยู่บ้างแต่ไม่แพร่หลาย พบในบทกาศครูโนราว่า

“ลมเอยลมใด	ที่พัดตั้งเมฆขึ้นมา
ลมว่าวอุตรา	พัดได้ด้วยลมหลายต้น
ลูกจะชักใบแล่น	กลางคืนมาเป็นกลางวัน
ไกลทะเลลิ่งไกลฝั่ง	เอาเกาะกะซังมาเป็นเรือน”

ลมสลาดัน ภาษาถิ่นใต้เรียก “ลมหลายต้น” คือลมที่พัดจากทิศใต้ไปทิศเหนือ ส่วนลมที่พัดมาจากทิศตะวันตกเรียก เรียกว่า “ลมพริต” มักหอบฝนมาตกด้วย เช่น ลมพริตยามักตกตอนเริ่มต้นฤดูฝน และเรียกฝนที่ตกช่วงนี้ว่า “ฝนพริต” คือตกประมาณเดือน 6 ฤดูไถหว่านทำนา และเรียกว่าที่คึกคะนองไล่ลมจรว่า “ว้าบ้าฝนพลัด”(ว้าบ้าเหมีย) เป็นฤดูที่สัตว์ครึ่งบกครึ่งน้ำเริ่มผสมพันธุ์และวางไข่รวมทั้งเริ่มฤดูกาลสุขอและแต่งงานของหนุ่มสาว ดังเพลงกล่อมลูกที่ว่า

“ เดือนหกเหอ	คางคกหมันทิมแป้ง
จะทอดเป็นหนมแห้ง	ขอเมียให้ผักโฉม
แกงผักหรือแกงหญ้า	แกงยอดขี้พริหรือพาโหม
ขอเมียให้ผักโฉม	พาโหมพิ้งเควีดยอด”

ลมที่พัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปยังทิศตะวันตกเฉียงใต้ เรียกว่า “ลมเภา หรือ ลมสำเภา” พื่อค้าเงินอาศัยลมนี่แล่นเรือสำเภามาค้าขายที่คาบสมุทรมลายู โดยอ้อมแหลมญวนเข้าฝั่งอ่าวไทยตั้งแต่ไชยาลงไปถึงนครศรีธรรมราช ลมเภาจะเริ่มไม่แน่นอนประมาณเดือนสิบเอ็ดถึงเดือนอ้ายหรือประมาณปลายตุลาคมถึงธันวาคม ถ้าปีใดฝนพริตตกไม่หยุดแล้วมีลมเภาซอมน น้ำทะเลหนุนให้เกิดน้ำท่วมแถบภาคใต้ฝั่งตะวันออก น้ำมักท่วมอยู่นาน คนท้องถิ่นเรียกว่า “น้ำพะ”⁹ มักมีคำพูดติดปาก

⁸ คำ “อุตรา” ภาษามลายูใช้ Utara แปลว่าทิศเหนือ ส่วนคำว่า “สลาดัน (Salatan)” แปลว่าทิศใต้ และคำว่า “พลัด” มาจากคำว่า Barat แปลว่าทิศตะวันตก - (สุวิงค์ พงศ์ไพบูลย์, ชื่อเรียกลม 2542) ชื่อเรียกลมสารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่มที่ 14 5 ธันวาคม 2542 หน้า 6734-6735

⁹ ส่วนคำว่า “ฝนพะ” ภาษาถิ่นใต้ หมายถึง ฝนตกหนักติดต่อกันหลายวันทั้งกลางวันกลางคืน - ผู้วิจัย

ว่า “ถ้าลมเกาขึ้นฝนตั้งน้ำก็พะ” ชาวใต้สังเกตการมาของลมเกาจากพรรณไม้พื้นเมือง คือ ถ้าเห็นลูกแสงขึ้น(ลูกเล็บเหยี่ยว) เริ่มสุก หรือดอกชุมเห็ดเริ่มบาน แสดงว่าลมเกากำลังจะมา¹⁰

นอกจากเรียกชื่อลมตามทิศทางที่พัดแล้ว ยังเรียกตามลักษณะอื่นๆ เช่น “ลมหัวด้วน” หรือ “ลมบ้าหมู” คือพายุหมุนขนาดเล็ก มีความเชื่อว่าถ้าเก็บเศษใบไม้หรือหญ้าแห้งที่ลมหัวด้วนพัดหอบขึ้นไปได้ก่อนตกลงพื้น แล้วนำไปใส่ในรังไก่ จะทำให้ไก่ไข่ตกริดลูกและถูกรอดชีวิตจำนวนมาก และช่วยป้องกันโรคระบาดในเป็ดไก่ด้วย และเรียกพายุหมุนขนาดใหญ่ว่า “ลมเกลียว” เรียกพายุที่พัดแรงจัดว่า “ลมกรด” และเรียกการเกิดพายุว่า “โยะลง”¹¹

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านประวัติศาสตร์

ชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่ในดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนจากหลักฐานทางโบราณคดีพบร่องรอยการอยู่อาศัยของมนุษย์มาตั้งแต่ยุคโบราณ จากการค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้ในอดีต เช่น เครื่องมือหิน ภาชนะดินเผา สักริดแบบต่างๆ เช่น กลองมโหระทึก เครื่องมือเครื่องใช้และเครื่องประดับทำด้วยสำริด แก้วและลูกปัดชนิดต่างๆ ตลอดจนพระพุทธรูป เทวรูป และศิลาจารึก เพื่อให้เข้าใจบริบททางประวัติศาสตร์ของชุมชนเมืองพุนพินมากยิ่งขึ้น จึงขอแบ่งเป็น 2 ยุค คือ ชุมชนเมืองพุนพินสมัยก่อนประวัติศาสตร์ และชุมชนเมืองพุนพินสมัยประวัติศาสตร์ ดังนี้

ชุมชนเมืองพุนพินสมัยก่อนประวัติศาสตร์¹²

ท่านพุทธทาสภิกขุ (2529) รวบรวมมาแล้วในหนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน¹³ ว่าด้วยเรื่องก่อนประวัติศาสตร์ของดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน โดยแบ่งเป็น ลักษณะของแผ่นดิน เครื่องมือหินของสมัยยุคหิน และมนุษย์รอบอ่าวบ้านดอนก่อนชาวอินเดียเข้ามา ไว้ดังนี้

¹⁰ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อ้างถึงแล้ว 2542 หน้า 6734- 6736 และ (ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์, 2525) *การเดินทางเรือและการค้าของอาณาจักรศรีวิชัย* เอกสารรายงานการสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์-โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

¹¹ สุธิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์ อ้างแล้ว 2542 หน้า 6736

¹² ยุคสมัยก่อนจะมีผู้คิดตัวอักษรขึ้นใช้ สำหรับภาษาไทยเริ่มใช้คำนี้ตั้งแต่ปี พ.ศ.2477 โดยกรมพระยาดำรงราชานุภาพ แปลจากคำภาษาอังกฤษว่า Prehistory – สุราษฎร์ธานี 2527

¹³ หนังสือเกี่ยวกับประวัติศาสตร์ศรีวิชัย ซึ่งได้ชื่อว่าเป็นหนังสือที่เขียนเป็นเล่มโดยคนไทยคนแรก จัดพิมพ์ครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.2493 สำหรับแจกให้ผู้บริจาคเงินสร้างอาคารพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยา โดยมีท่านพุทธทาสภิกขุเป็นผู้อำนวยการพิพิธภัณฑสถานในสมัยนั้น - อรุณ เวชสุวรรณ บรรณาธิการ 2529

ลักษณะของแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอน

ในทางธรณีวิทยาพบว่าแผ่นดินรอบอ่าวบ้านดอนเป็นแผ่นดินที่เพิ่งงอกออกมา และกำลังงอกอยู่เรื่อยๆ ในอัตราที่รวดเร็ว จากหลักฐานต่างๆ ที่ขุดพบประมาณว่าเมื่อ 2,000 ปีที่แล้ว ทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ของอ่าวบ้านดอนทะเลกินลึกเข้าไปถึงเขตศรีรัฐนิคม ส่วนทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือของอ่าว ในเขตอำเภอท่าฉางก็เป็นทะเลเสียครึ่งหนึ่ง ส่วนไชยาซึ่งอยู่ทางทิศเหนือของอ่าวและอยู่ติดกับอำเภอ ท่าฉาง ทะเลเข้าไปเกือบจรดแนวตลาดไชยาและวัดพระธาตุไชยา การเพาะปลูกยังถูกน้ำทะเลรบกวนอยู่ เสมอ ภูเขาต่างๆ ในเขตเหล่านี้เคยเป็นเกาะกลางทะเลมาก่อน โดยเฉพาะภูเขาศรีวิชัย ซึ่งอยู่กลางทุ่งนา ในตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน คือเกาะศรีวิชัย ตั้งอยู่กลางอ่าวบ้านดอนเมื่อสมัยพันกว่าปีมาแล้ว อำเภอพุนพินในปัจจุบันเกือบทั้งอำเภออยู่ในทะเล

(มานิต วัลลิโกดม, 2525)¹⁴ ได้ศึกษาและสำรวจในพื้นที่ กล่าวว่า “บริเวณอ่าวตรงนี้เกิดเป็น ลันดอนจนกลายเป็นเกาะที่มีร่องน้ำหลายสาย เรียก “ปากพันคูหา” ชายฝั่งทะเลเดิมควรอยู่ที่บริเวณตลาดอำเภอท่าฉาง อันมีความท่าข้ามหรือควนสวนสราญรมย์ เป็นประหนึ่งป้อมรักษาเหตุการณ์ที่ปากน้ำ ... ในทุกวันนี้ถ้าสังเกตที่ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ย่อมจะเห็นลำน้ำ 2 สาย คือสายหนึ่งแม่น้ำตาปี ไหลไปทางตะวันออกเฉียงใต้ ถึงตำบลบ้านดอน อันเป็นที่ตั้งเมืองสุราษฎร์ธานี แล้วจึงไหลผ่านไปออกอ่าวไทย อีกสายหนึ่งเป็นคลองพุนพิน ไหลไปทางทิศตะวันออกเฉียงเหนือ ประมาณ 6 กิโลเมตร ผ่านเขาศรีวิชัยซึ่งอยู่ทางฝั่งซ้าย แล้วจึงไหลเลยไปออกอ่าวไทย ณ ที่เรียกปากพันคูหา ในระหว่างปากพันคูหากับปากน้ำตาปีที่อ่าวไทย จะเป็นพื้นที่ชายทะเลผืนหนึ่งหน้ากว้างประมาณ 9 กม. และลึกเข้ามาถึงตำบล ท่าข้ามราว 18 กม. เดิมทีเกิดเป็นลันดอนใต้น้ำ มีมูลดินมูลทรายพอกพูนนานๆ เข้ากลายเป็นเกาะใหญ่บัง “อ่าวบ้านดอน” ทำให้แยกเป็นลำน้ำคลองพุนพิน กับลำน้ำตาปีดังกล่าว ในสมัยโบราณเมื่อยังไม่มีแผ่นดินเกาะผืนนี้เกิดขึ้น ปากอ่าวบ้านดอนย่อมจะมีเขาศรีวิชัยกับควนสราญรมย์เป็นที่หมายตาของนักเดินเรือสมุทร”

เรื่องเล่าของคนเฒ่าคนแก่ในชุมชน¹⁵ ที่เล่าสืบต่อกันมาเป็นนิทานก่อนนอนให้ลูกหลานฟังว่าหน้าเขาศรีวิชัยด้านทิศตะวันออกอยู่ในพื้นที่ของวัดเขาศรีวิชัยปัจจุบัน มีถ้ำอยู่แห่งหนึ่งเรียกว่า

¹⁴ มานิต วัลลิโกดม สภาพของอาณาจักรต่างๆ ในภาคใต้ของประเทศไทยก่อนศรีวิชัยมีอำนาจ การสัมมนา เรื่อง ประวัติศาสตร์- โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

¹⁵ (เกสโร ภิกขุ, 2520) โบราณสถานและโบราณคดีในอาณาบริเวณเขาศรีวิชัย บรรณาธิการงานทอดผ้าป่าหนังสือ 10-11 มีนาคม 2520 ห้องสมุดโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และสัมภาษณ์ นายสำรวม กล่อมทอง อายุ 77 ปี อาชีพทำสวน บ้านเลขที่ 115 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี และนาย จารุพันธ์ หนูจินจิตร อายุ 54 ปี หัวหน้าทีมงานขุดค้นซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานเขาศรีวิชัย บ้านเลขที่ 97/4 หมู่ 2 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 ตุลาคม 2559

“ปากพานคูหา” หมายถึง “ถ้ำที่ปากแม่น้ำพันพาน” สมัยเมื่อประมาณ 100 ปีที่แล้ว มีพระพุทธรูปประจำอยู่ในถ้ำมากมาย ถ้ำมีความลึกมากและมีแม่น้ำไหลผ่านเป็นเส้นทางเข้าสู่ “เมืองพันพาน” คนในชุมชนรู้จักถ้ำแห่งนี้ดี พระและผู้มาอาศัยวัดชอบมาสำรวจภายในถ้ำ นั่งสมาธิและสวดมนต์ หรือเป็นสถานที่หลบซ่อนตัวของโจรผู้ร้ายที่นำสมบัติมาฝัง และเป็นแหล่งค้นหาสมบัติโบราณของนักล่าสมบัติ ปัจจุบันมีพระพุทธรูปอยู่สองถึงสามองค์ และปากถ้ำก็ตื้นเขินเหลือเพียงเพดานถ้ำเท่านั้น ด้วยมีดินมาทับถมจำนวนมากและจากการบูรณะก่อสร้างเพิ่มเติมภายในวัด

รูปภาพ 3: ซ้าย-ขวา ถ้ำปากพานคูหาเขาศรีวิชัย และปากพานคูหาริมทะเลปากแม่น้ำตาปี

ส่วนตัวเมืองกาญจนดิษฐ์เก่า คือ เมืองท่าอุเท(อุทัย) ตั้งอยู่ริมทะเลในสมัยโน้นเช่นกัน แผ่นดินตอนที่เป็นกันอ่าว ปัจจุบันคือเขตอำเภอท่าฉาง อำเภอพุนพิน อำเภอเมือง และอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนที่ติดต่อกับอำเภอเมืองและในเขตตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน มีแผ่นดินงอกออกไปในทะเลประมาณ 8,000 ไร่ในปัจจุบัน และกำลังงอกออกไปเรื่อยๆ อย่างรวดเร็ว¹⁶ เนื่องจากอิทธิพลของแม่น้ำตาปีที่พัดโคลนเลนและดินทรายมาทับถมปากอ่าวให้ตื้นเขิน และเกิดจากการเปลี่ยนแปลงของเปลือกโลกที่มีการลอยตัวขึ้นในบริเวณแผ่นดินดังกล่าว และส่วนที่เรียก “ปากพานคูหา” ปัจจุบันคือบริเวณริมทะเลปากแม่น้ำตาปีในอ่าวบ้านดอน ถ้านั่งเรือไปจากตำบลศรีวิชัยทางคลองพุนพินจะอยู่ทางซ้ายมือ ฝั่งคลองรางและอยู่ตอนล่างถัดจากบ้านคลองรางในตำบลลิเล็ด ปัจจุบันคนท้องถิ่นเรียก

¹⁶ สัมภาษณ์ นายประเสริฐ ชัญญุกรณ์ อายุ 49 ปี กำนันตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 สิงหาคม 2559

“ปากบางคูหา” ซึ่งอยู่บริเวณใกล้ๆ กับปากคลองขวาง และวัดแหลมเล็ก ในเขตอำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี¹⁷

เครื่องมือหินของสมัยยุคหิน

ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน มีการขุดพบเครื่องมือหินเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะที่ตำบลเขาพัง อำเภอคีรีรัฐนิคม วัตถุที่พบส่วนใหญ่เป็นขวานหิน แต่ไม่พบมีด ใบหอก หรือหัวธนู สันนิษฐานว่าอาจเป็นเพราะดินแดนในแถบมลายูมีไม้เนื้อแข็งจำนวนมาก เช่นไม้ไผ่บางชนิด คนในยุคหินอาจใช้ทำมีด ใบหอก และหัวธนู ในการล่าสัตว์ และมีดไม้ไผ่ยังคงใช้ในการประกอบพิธีกรรมในสมัยต่อมา เช่น การตัดสายสะดือเด็ก คนท้องถิ่นเรียกขวานหินหรือขวานหินขัดว่า “หินขวานฟ้า” โดยเชื่อว่าหินนี้หล่นลงมาจากฟ้าขณะที่ฟ้าผ่า จึงออกค้นหาหินและถ้าบังเอิญไปพบตรงบริเวณฟ้าผ่าจริงๆ ย่อมมีความเชื่อว่าเป็นเครื่องรางของขลังของศักดิ์สิทธิ์ บริเวณที่พบขวานหิน เช่น ตำบลปากหมาก อำเภอไชยา ที่ตำบลประสงค์ อำเภอท่าชนะ และที่ตำบลท่าข้าม และตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน สำหรับที่เขาศรีวิชัยคนในชุมชนขุดหาลูกปัดโบราณบริเวณสวนหลังบ้านและพบหินขนาดใหญ่มีลักษณะมนรีคล้ายไข่แต่โตกว่ากันมาก โดยผู้พบมีความเชื่อว่าเป็นหินอุกกาบาตหล่นมาจากฟ้า และเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์จึงเก็บรักษาอย่างดีไว้บนหิ้ง จะไม่ค่อยบอกเล่าหรือนำออกมาให้ใครดูถ้าไม่สนิทกันจริงๆ¹⁸ นอกจากนี้ “ในภาคเหนือของเกาะบอเนียว ถือว่าขวานฟ้านี้เป็นเครื่องรางที่มีอำนาจศักดิ์สิทธิ์ เขาถุยเตี้ยไก่ที่เอาไปชนด้วยหินขวานฟ้านี้ โดยเชื่อกันว่าต้องชนะแน่ เพราะเตี้ยไก่ของตนจะปัดออกไปในไก่ที่เป็นคู่ต่อสู้ (เหมือนสายฟ้าฟาด) น้ำที่แช่ด้วยหินขวานนี้เขานำไปให้คนที่ป่วยไข้ทรพิษตี้ม เป็นยาแก้โรคนั้น หรือใช้พรมลงโปนต้นข้าวกล้า กันศัตรูของกล้า และจะทำให้เกิดผลเป็นข้าวเปลือกมาก ว่ากันว่าเครื่องรางนี้ถูกถือว่าเป็นของสูง ถึงกับเจ้าของไม่ยอมให้ใครดูของตนโดยเกรงว่าจะเสื่อมความศักดิ์สิทธิ์ เพราะถูกมือจับคลำ หรือผ่านการตรวจสอบของนักศึกษา”¹⁹

¹⁷ ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางน้ำคลองพุนพิน และสัมภาษณ์ นายอมรรัตน์ ศรีไสว อายุ 52 ปี อาชีพทำสวน และหาปลา บ้านเลขที่ 102/3 หมู่ที่ 2 ตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 30 เมษายน 2559 - ผู้วิจัย

¹⁸ ลงพื้นที่เก็บข้อมูลที่บ้านหัวเขา หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี - ผู้วิจัย

¹⁹ ชาวมลายูบนแหลมมลายู เรียกขวานหินนี้ว่า “บาตุลินดา, ทะลินดา และบาตุมิเตอ” ซึ่งทั้ง 3 คำ แปลว่าสายฟ้า ส่วนในภาคเหนือของเกาะบอเนียว ในตำบล Tempasuk เรียกว่า “กิกิ กุนตอ (Gigi-Guntor)” แปลว่า ฟันฟ้า โดยคิดว่าเป็นฟันที่ร่วงลงมาจากฟ้า เป็นสายฟ้าฟาดลงมาจากเทวดาที่คารามอยู่บนฟ้า ความเชื่อเช่นนี้มีในเกาะต่างๆ ในหมู่เกาะมาเลอาคิเปลาโก หมู่พวกกรีก และยุโรปบางส่วน - Ivor H.N. Even อ้างถึงใน (พุทธทาสภิกขุ, 2529) หนังสือแนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน 2529

นอกจากเครื่องมือหินแล้ว หลักฐานสำคัญในยุคนั้นอีกอย่างหนึ่ง คือ กลองมโหระทึก ซึ่งจัดอยู่ในกลุ่มวัฒนธรรมดองซอน เมื่อประมาณ 2,500 ปี ถึง 2,200 ปีมาแล้ว บริเวณรอบอ่าวบ้านดอน ขุดพบที่อำเภอไชยา อำเภอเกาะสมุย อำเภอละ1 ใบ และอำเภอพนพิณ พบ 2 ใบ คือที่วัดชีเหล็ก(ร้าง) บ้าน ท่าผาก ตำบลน้ำรอบ นอกจากนั้นในภาคใต้ยังพบที่เขาสามแก้ว จังหวัดชุมพร ที่ตำบลท่าเรือ จังหวัดนครศรีธรรมราช และอำเภอจะนะ จังหวัดสงขลา อีกจังหวัดละ 1 ใบ โดยมีจุดประสงค์ในการใช้เพื่อ 1) เป็นสิ่งแสดงถึงความมั่งมีหรือชนชั้น เช่น พวกเสี่ยวในประเทศจีนนับถือว่ามีคนมโหระทึกใบใหญ่หรือหลายใบ จะได้รับการยกย่องและเคารพนับถือ หรือพวกเยอะต้นตระกูลมอญ เชื่อว่าเป็นสัญลักษณ์แห่งอำนาจ 2) ใช้ในพิธีศพ เช่น ในเวียดนามเมื่อหัวหน้าครอบครัวตาย ญาติพี่น้องจะนำกลองมโหระทึกแขวนไว้เหนือศพที่ตั้งไว้ระยะเวลานาน และเมื่อนำอาหารมาให้ผู้ตายก็จะตีกลองใบนั้นทุกครั้ง สำหรับในประเทศไทยของเราชนเผ่ากะเหรี่ยงทางภาคตะวันตกและในประเทศพม่าก็ยังคงใช้กลองมโหระทึกในงานศพ และชาวจีนในเมืองซินโจวเมื่อมีงานศพจะตีกลองมโหระทึกเพื่อเรียกประชุม 3) ใช้ตีให้สัญญาณเวลาออกศึก เช่น ใช้ตีเรียกประชุมทหาร และ 4) เพื่อใช้ในพิธีกรรมต่างๆ เช่น ใช้ตีเพื่อขับไล่ผีและโรคภัยต่างๆ บันทึกพงศาวดารราชวงศ์ซ่ง²⁰ กล่าวว่า ชนเผ่าเห ลีเยวที่เมืองชิงเวลาเจ็บไข้ได้ป่วย หมอผีจะตีกลองมโหระทึกเพื่อขับไล่ผี นอกจากนั้นยังมีรูปสัตว์ต่างๆ ปรากฏอยู่บนกลองหรือข้างกลอง เช่น กบ หอยทาก ช้าง และจ๊กจั่น ซึ่งสัตว์เหล่านี้มีความเชื่อเกี่ยวกับฝน ในประเทศจีนเชื่อว่ากบและคางคกจะบอกล่วงหน้าว่าฝนจะตก หอยทากจะพบมากในหน้าฝน ส่วนช้างนั้นจะหนีเมื่อฝนตก²¹

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
CHULALONGKORN UNIVERSITY

²⁰ ชวง พ.ศ.1503 - พ.ศ.1820 (หรือ ค.ศ.960 - ค.ศ.1280) – ญี่ญูฐักัทร จันทวิช ตารางเทียบยุคสมัยระหว่างไทยและจีน 2525

²¹ วัฒนธรรมดองซอน เรียกตามแหล่งที่พบกลองมโหระทึกครั้งแรกบริเวณแม่น้ำของมา จังหวัดฉันทันหัว เวียดนามเหนือ - ซิน อยู่ตี *คนก่อนประวัติศาสตร์ในประเทศไทย* 2512 อ้างถึงใน เขมชาติ เทพไชย *การศึกษาสมัยก่อนประวัติศาสตร์บริเวณรอบอ่าวบ้านดอน การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ โรงแรมวังใต้*

มนุษย์รอบอ่าวบ้านดอนก่อนชาวอินเดียเข้ามา

ชนพื้นเมืองดั้งเดิมรอบอ่าวบ้านดอนก่อนชาวอินเดียเข้ามานั้น เชื่อว่ามีพวกเซม้ง²² และพวกชาไก²³ ได้เคยอาศัยอยู่บริเวณนี้มาก่อน และบริเวณรอยต่อจังหวัดพัทลุงกับจังหวัดตรัง คนท้องถิ่นเรียกพวกชาไกว่า “เงาะป่า” สมัยรัชกาลที่ 5 ได้เคยนำไปเลี้ยงดูที่กรุงเทพฯ และอีกกลุ่มหนึ่งเป็น “ชนเผ่าดั้งเดิม” และโบราณ มีลักษณะคล้ายคนปักษ์ใต้ปัจจุบัน อาศัยอยู่บริเวณภูเขาเพลลาในเขตตำบลปากหมากทางตะวันตก และตะวันตกเฉียงเหนือของอำเภอไชยา ชาวบ้านจึงเรียกว่า “ชาวเพลลา(เพ-ลา)” ตามชื่อของภูเขา ซึ่งไม่ใช่ชื่อของกลุ่มชาติพันธุ์กลุ่มนี้ และด้วยลักษณะตัวเป็นขุย อาศัยอยู่ในป่าสูง คนท้องถิ่นเรียก “พวกขี้ขุย”

พระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานีในสมัยนั้น เชี่ยวชาญด้านวรรณกรรม และประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ได้กล่าวว่า ชุมชนลุ่มน้ำตาปี หรือแม่น้ำพวนพวน หรือแม่น้ำพุนพิน ก่อนที่ศาสนาศาสนาพราหมณ์ และศาสนาพุทธจะเข้ามา คนในชุมชนนับถือลัทธิภูตผีศักดิ์สิทธิ์ต่างๆ กัน เช่น ผีฟ้า ผีเสื้อน้ำ ผีจีน การนับถือลัทธิผีฟ้าและลัทธิผีจีนมีการปฏิบัติคล้ายๆ กัน แบ่งเป็นจีนน้ำ จีนอากาศ จีนไฟ และจีนลม ปัจจุบันก็ยังมีผู้นับถือกันอยู่ในแถบลุ่มน้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง เชื่อกันว่าผีจีนและผีฟ้าชอบสิ่งสะอาด ดังนั้นคนเล่นผีจีนพอเรียกผีจีนเข้าสู่ร่างคนทรงแล้ว จึงต้องนุ่งขาวห่มขาวที่สะอาด และชอบใช้แป้งหอม น้ำมันหอม แม่พิธีเช่นไหว้บนบาลรักษาคนป่วยไข้ก็ต้องปฏิบัติเช่นนี้ และเมื่อมีคนตายในสมัยนั้น จะนำศพไปทิ้งในป่าให้เป็นอาหารแก่แร้งกา หรือนำไปทิ้งในลำน้ำให้ทางบ้านคน หรือไม่อย่างนั้นก็ทิ้งในแม่น้ำเพื่อเป็นอาหารแก่สัตว์น้ำทั้งหลาย ญาติจะปฏิบัติกับศพอย่างดีที่สุดก็มี ข้าวและน้ำอย่างละหนึ่งกระถาง วางไว้ข้างศีรษะของศพเท่านั้น

มีเรื่องเล่าว่า “ชาวเพลลา” ซึ่งเป็นชาวพื้นเมืองที่นักประวัติศาสตร์ยืนยันว่าเป็นชาติพันธุ์เก่าแก่ มีภูมิลำเนาอยู่ทางทิศตะวันตกของอำเภอไชยา และอำเภอท่าชนะ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้มี

²² พวกเซม้ง (เก่าแก่กว่าพวกชาไก) อาศัยอยู่ในเขตเกดดาห์ เปร์ค และปาหังตอนเหนือ ติดต่อกับโลกภายนอกเป็นครั้งคราว มีผิวดำ ผมหยิกเหมือนผมแคะ จมูกแบนกว้าง คางน้อย ผีปากเขิด บางคนแคะเล็กเตี้ย นุ่งผ้าทำด้วยเปลือกไม้พื้นที่สะเอวปล่อยส่วนอื่นๆ ล่อนจ้อน ไม่รู้จักทำไร่ไถนา เลี้ยงชีพด้วยของในป่า ล่าสัตว์ ตกปลา ดักสัตว์ ด้วยอาวุธประจำตัว คือคันศรและลูกดอกอาบยาพิษ อาศัยตามเงื้อมผา หรือตามเพิงที่ทำด้วยใบไม้ ไม่รู้จักกระท่อมหรือบ้านเรือน – พุทธศาสนิกฯ 2529

²³ พวกชาไก อาศัยอยู่ทางตะวันออกเฉียงใต้ของเปร์ค และตะวันตกเฉียงเหนือของปาหัง มีลักษณะหลายอย่างคล้ายพวกเซม้ง เนื่องจากผสมปนกันมานาน มีผิวสีน้ำตาล และสีเหลือง ผมยาวสีดำ จมูกดัดแหลม หรือมีท่วงโลหะหรือขนแฉนร่อยที่จมูก ตาได้ระดับขนาน และลิ้นตาครึ่งเดียว คางบางแหลม บางพวกทาหน้า อาวุธประจำตัวคือไม้ซางและลูกดอกอาบยาพิษ ซึ่งชำนาญการเป่าลูกดอกมาก อาศัยในกระท่อม บางครั้งก็ทำอยู่บนยอดไม้สูงประมาณ 30 ฟุตจากพื้นดิน – พุทธศาสนิกฯ 2529

เพลงพื้นบ้านอยู่ประเภทหนึ่ง เรียกว่า “เพลงขี้เมา หรือ เพลงขอลาน” เป็นเพลงพื้นบ้านที่เก่าแก่ที่สุด นำมาร้องขออาหารและสิ่งของในช่วงวันสงกรานต์ และวันสารทเดือนสิบ มีอยู่ตอนหนึ่งกล่าวถึงคนสมัยนั้นพอตายจะนำร่างไปทิ้งให้แร้งหรือกากิน มีเนื้อร้องตอนหนึ่งว่า

“... อันความตายท่านอย่าได้พึงคิด พอลิ้นชีวิตแล้วกากับแร้ง
มันเยื้อแย่งชนกันกิน เนื้อถล่มหนังทลาย
ทั้งกลืนอายุก็คววมิน(เหม็น) กระตุกกระเด็นลงเป็นดิน ลื่นไปทิ้งเพ...”²⁴

ปัจจุบันเชื่อว่าชาวเพลาแท้ๆ น่าจะสูญพันธุ์ไปแล้ว เนื่องจากอยู่ในป่าทึบ มีโรคภัยไข้เจ็บมาก และไม่อาจปรับตัวรับความเจริญที่เข้ามาได้ ที่เหลืออยู่ก็ผสมกับชาวอินเดียที่อพยพเข้ามา และคนไทยที่ลงมาในยุคหลัง กลายเป็นชาวปักษ์ใต้ในชุมชนท้องถิ่นปัจจุบัน (ที่ไม่ใช่เชื้อสายจีน)

รูปภาพ 4 : รูปร่างลักษณะของชาวชุมชนเมืองพุนพินบริเวณลุ่มน้ำตาปี-พุมดวงปัจจุบัน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

ชุมชนเมืองพุนพินสมัยประวัติศาสตร์

เนื่องจากดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนมีสภาพทางภูมิศาสตร์ที่เหมาะสมในการตั้งชุมชนกระจายอยู่ หลายแห่ง จึงเกิดเมืองโบราณเก่าแก่อยู่หลายเมือง จากตำนานเมือง²⁵ ฉบับหนึ่งพบที่เมืองเวียงสระ แต่ต่อมาได้สูญหายไป กล่าวว่าพราหมณ์สองพี่น้องอพยพมาจากอินเดียเดินทางมาแสวงหาดินแดนใหม่โพ้นทะเลยังแหลมมลายู เรือมาถึงปากแม่น้ำตะกั่วป่า ได้สร้างบ้านเรือนอาศัยที่เกาะคอ

²⁴ หนังสือคู่มือศาสนพิธีของพระเทพสิทธินายก เจ้าคณะจังหวัดสุราษฎร์ธานี นำมาจัดพิมพ์เผยแพร่เนื่องในพิธีสถาปนาภคินิจศพคุณพ่อเคลื่อน ที่ปะปาล อายุ 80 ปี ณ เมรุวัดพังกายนันท์ วันที่ 6 มกราคม 2540

²⁵ รายละเอียดของตำนานเมืองอยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร - ประชุม ชุมเพ็งพันธุ์ สุราษฎร์ธานี ประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้ พ.ศ.2545

เขา “บ้านทุ่งตึก” และต่อมาย้ายไปที่บ้านน้ำรอบ (อำเภอพุนพิน) เรียกว่า “เมืองคงควาดี หรือ ธาราวดี” และย้ายไปสร้างเมืองใหม่ที่ “เมืองเวียงสระ” หลังจากนั้นได้แบ่งออกเป็น 2 พวก พวกหนึ่งอพยพไปตั้งเมืองที่หาดทรายแก้ว เมืองนครศรีธรรมราช และอีกพวกหนึ่งล่องเรือลงไปตั้งเมืองที่สันทรายชายหาด เมืองไชยา ประทุม ชุมเพ็งพันธุ (2545) ได้รวบรวมเมืองโบราณรอบอ่าวบ้านดอน ไว้ดังนี้ คือ เมืองไชยา เมืองเวียงสระ เมืองศิริรัฐนิคม เมืองกาญจนดิษฐ์ และเมืองพุนพิน

เมืองไชยา ตั้งอยู่บริเวณท่าชนะถึงอ่าวบ้านดอน ศูนย์กลางของเมืองอยู่ที่ราบลุ่มคลองไชยา เกิดขึ้นจากชุมชนรัฐเล็กๆ ในพุทธศตวรรษที่ 7-8 และขยายใหญ่โตเป็นเมืองที่มีชื่อเสียงมากในสมัยที่วัฒนธรรมศรีวิชัยเจริญรุ่งเรืองในพุทธศตวรรษที่ 13-15 จากหลักฐานต่างๆจำนวนมากทำให้นักประวัติศาสตร์บางท่านเชื่อว่าศูนย์กลางของศรีวิชัยเคยอยู่ที่ไชยา มีโบราณสถานโบราณวัตถุที่ค้นพบจำนวนมาก แต่ที่กล่าวขวัญด้านความงามทางศิลปกรรมมากที่สุด คือ พระอวโลกิเตศวรโพธิสัตว์สำริด แบบอินเดียแท้ขนาดครึ่งองค์

เมืองเวียงสระ เป็นเมืองโบราณร่วมสมัยกับเมืองไชยา ตั้งอยู่บริเวณที่ราบลุ่ม แม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง ศูนย์กลางอยู่ที่ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ เมืองมีอายุสั้น หลังจากนั้นก็เป็นเมืองร้าง ด้วยสภาพที่ตั้งเมืองไม่เหมาะสม แม้มีทางออกสู่ทะเลแต่การคมนาคมยากลำบาก เนื่องจากเมืองอยู่ลึกเข้าไปในแผ่นดินใหญ่ จึงไม่สะดวกในการติดต่อค้าขายทางทะเลกับเมืองอื่นๆ ประกอบกับแม่น้ำตาปีเปลี่ยนเส้นทางไหลของน้ำไกลจากเมืองออกไปมาก และมีโรคภัยไข้เจ็บเกิดขึ้น จึงอพยพย้ายเมืองไปอยู่ที่อื่น โบราณวัตถุที่พบ เช่น เทวรูปพระวิษณุหรือพระนารายณ์ 2 องค์ สกุลช่างปัลลวะ (ราวพุทธศตวรรษที่ 11-12) และสกุลช่างโจฬะ (ราวพุทธศตวรรษที่ 15-16) และพระศิวะปางไกรวระ สกุลช่างโจฬะ²⁶

เมืองศิริรัฐนิคม เมืองมีขนาดเล็ก เป็นชุมชนที่มีมาตั้งแต่โบราณ เดิมเป็นเมืองบริวารของเมืองเวียงสระ เรียกว่า “เมืองธาราวดี หรือ คงควาดี” ชื่อเมืองตั้งตามลักษณะภูมิประเทศที่มีแม่น้ำไหลเวียนผ่านระหว่างภูเขา เมืองเดิมตั้งอยู่ที่บ้านน้ำรอบ (อำเภอพุนพิน) ขึ้นตรงกับเมืองตะกั่วป่า ต่อมาเปลี่ยนชื่อเป็นเมืองศิริรัฐนิคม เนื่องจากสภาพพื้นที่โดยรอบเป็นภูเขาสลับซับซ้อน และมีแม่น้ำไหลผ่านระหว่างภูเขา ต่อมา พ.ศ. 2439 ถูกยุบเป็นอำเภอศิริรัฐนิคม ในอดีตเป็นเมืองหน้าด่านควบคุมเส้นทางเดินบกข้ามแหลมมลายู โบราณวัตถุที่พบ เช่น เทวรูปพระนารายณ์ พระพิมพ์ดินดิบ และกลองมโหระทึก

เมืองท่าทอง ตั้งอยู่ริมแม่น้ำท่าทอง เดิมเป็นเมืองขนาดเล็กต่อมาขยายใหญ่โต เพราะมีพื้นที่ทำการเกษตรมาก และอยู่ใกล้ซิดเป็นเมืองสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราช พบโบราณวัตถุ

²⁶ มานิต วัลลิโกดม, อ้างแล้ว, 2525

จำนวนมากหลายยุคสมัย เนื่องจากชุมชนกระจายอยู่หลายแห่ง เฉพาะอำเภอกาญจนดิษฐ์ในปัจจุบัน พบโบราณวัตถุสมัยทวารวดี จำนวนมาก

เมืองพุนพิน เป็นชุมชนโบราณ และเมืองท่าติดต่อกับค้าขายทางทะเลที่มีความสำคัญมาก เนื่องจากตั้งอยู่ตรงชุมทางศูนย์กลางการคมนาคมถึง 4 เส้นทาง คือ เส้นทางเดินเรือติดต่อกับเมืองศรีรัฐนิคมตามลำน้ำพุมดวง ติดต่อกับเมืองเวียงสระ พระแสง ทางลุ่มน้ำตาปีและคลองอิปัน คลองสินปุน และข้ามไปคลองท่อมฝั่งทะเลตะวันตก และติดต่อกับเมืองต่างๆ ฝั่งทะเลตะวันออก เช่นเมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช ฉะนั้นเมืองพุนพินจึงเหมาะสมที่จะเป็นเมืองท่าเรือสำหรับขนส่งสินค้า ที่เรียก “ท่าข้าม” เพราะอยู่ตรงจุดศูนย์กลางนี้ ด้วยตัวเมืองพุนพินไม่มีคันคูเมือง ด้วยภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ราบ และพื้นที่เพาะปลูกทำนามีจำกัด เมืองจึงตั้งกระจายอยู่บริเวณโดยรอบของปากน้ำสามแพรก ฤดูน้ำหลากน้ำท่วมเสียหาย ศาสนสถานสำคัญจึงสร้างขึ้นบนภูเขา เช่น ควนท่าข้าม(สวนสราญรมณ์) และเขาศรีวิชัย

ชุมชนเมืองพุนพินสมัยรัฐพันพาน

คำพุนพิน	ถิ่นนี้	มีชื่อแปลก
จึงจำแนก	พอเข้าใจ	ไม่สับสน
ชื่อพุนพิน	เป็นอำเภอ	และตำบล
หลายบุคคล	ไม่ทราบ	มาอย่างไร
ไม่ทราบนาม	พราหมณ์อินเดีย	เป็นพ่อค้า
ล่องนาวา	ค้ากับจีน	แผ่นดินใหญ่
ต้องอ้อมแหลม	มาลาญ	หนทางไกล
ตัดทางใหม่	ที่เวียงสระ	ตั้งสถานี
จนร่ำรวย	โต้งตั้ง	ทั้งละแวก
พ่อค้าแขก	ลือลั่น	ชั้นเศรษฐี
ขอลูกสาว	เจ้านครฯ	ราชเทวี
เจ้านครศรีฯ	ยินดี	ตกพันพาน
ยกชั้นหมาก	มาพันพาน	แต่งงานให้
วิวาห์ได้	สืบเชื้อ	เพื่อสنان
จึงมีนาม	ธานีชื่อ	คือพันพาน
ที่สถาน	เวียงสระ	ณ ยุคกาล
ครั้งโบราณ	พันพาน	เป็นประเทศ

ราชนิเวศน์	เวียงสระ	มหาสถาน
ล่องสำเภา	แม่น้ำหลวง	เข้าพันพาน
จีนทำการ	ค้าขาย	หมายไมตรี
เข้าปากอ่าว	พันคูหา	สู่ประเทศ
ล่องเข้าเขต	เวียงสระ	ในกรุงศรีฯ
ครั้งต่อมา	การค้า	ไม่ค่อยดี
เพราะชนที่	ตื่นเงิน	ดำเนินนาน
ขุนพันพาน	จัดการ	ย้ายเมืองท่า
จากเวียงสระ	มาท่าข้าม	นามถิ่นฐาน
ทำการค้า	ระหว่างจีน	กับพันพาน
สำเภาผ่าน	ไปมา	สะดวกตาย
คลองแม่น้ำ	คลองพุมดวง	มาบรรจบ
สองคลองพบ	ที่ท่าข้าม	สมความหมาย
แม่น้ำหลวง	คือตาปี	วารีกลาย
ฝั่งขวาได้	สร้างเมืองมั่น	คือพันพาน
จีนพันพัน	ไทยพันพาน	เพี้ยนพุนพิน
ในแดนดิน	ท่าข้าม	นามสถาน
ต.ท่าข้าม	นามพุนพิน	ถิ่นโบราณ
สุขสำราญ	สองฝั่งน้ำ	ลำตาปี

เรื่อย เผือกคง²⁷

ชุมชนเมืองพุนพิน ช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-16 เป็นเมืองท่าติดต่อกับค้าขายทางทะเลที่มีชื่อเสียงมาก เป็นท่าเรือใหญ่ประจำอ่าวบ้านดอน ตรงกับชื่อเมืองพัน-พาน ในบันทึกจดหมายเหตุจีน²⁸ ดังนี้

จดหมายเหตุราชวงศ์เหลียง (พ.ศ.1045-1099) บันทึกไว้ว่า

“ เกียว-เซน-หุย (โกณฑัญญะ) ผู้ครองประเทศพูนานต่อจาก จู-จันตัน (พ.ศ.900) แต่เดิมเป็นพราหมณ์ชาวอินเดีย ได้ยินเสียงเทพสั่งให้ไปเป็นกษัตริย์พูนานบังเกิดความปลื้มปิติ จึงเดินทางลงใต้มายังรัฐพัน-พาน ครั้นชาวพูนานได้ทราบข่าวการมาของ เกียว-เซน-หุย ก็มีความยินดีต้อนรับ ชวนกัน

²⁷ อนุสรณ์งานฉลองอายุครบ 7 รอบ (84 ปี) คุณครูเรื่อย เผือกคง วันที่ 17 มิถุนายน พ.ศ.2556 ณ โรงแรมวังใต้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

²⁸ มานิต วัลลิโกดม, อ้างแล้ว, 2525

เดินทางมา และเลือกเข้าเป็นกษัตริย์ของตน เกียว-เซน-หุย ได้เปลี่ยนแปลงระเบียบแบบแผนต่างๆให้
ฟูฟูดให้เป็นอย่างประเทศอินเดีย ”

พงศาวดารราชวงศ์ถัง (พ.ศ.1161-1449) กล่าวว่า

“ รัฐพัน-พาน ตั้งอยู่ที่อำเภอชายทะเลทางทิศตะวันออกเฉียงใต้ของประเทศหลินยี (จามปา)
ข้างเหนือมีทะเลน้อยคั่นระหว่างหลินยี จากเกียวเจา (ตั้งเกีย) เรือสำเภอล่องไปได้ถึงภายใน 40
วัน รัฐพัน-พาน ติดต่อกับรัฐหลังยะสิว ประชาชนศึกษาหนังสือจากพวกพราหมณ์ และส่วนมากท่อง
บ่นบทบัญญัติของพุทธศาสนา เมื่อปีที่ 9 แห่งศักราชเจิ้งกวน (พ.ศ.1175 รัชกาลพระเจ้าถังไทจง) ได้
จัดตั้งของพื้นเมืองเป็นเครื่องราชบรรณาการไปถวายพระเจ้าจักรพรรดิจีน ”

ต่อมาในสมัยพุทธศตวรรษที่ 18 ม้าตวนหลิน ได้เขียนอธิบายไว้อย่างละเอียดว่า

“ รัฐพัน-พาน ได้ทำการติดต่อกับประเทศจีนในสมัยราชวงศ์เหลียง (พ.ศ.1045-1099) รัฐนี้
ตั้งอยู่ที่เกาะใหญ่ มีทะเลน้อยคั่นระหว่างหลินยี (จามปา) เรือสำเภอล่องจากเมืองเกียวเจามาได้ถึง
ภายใน 40 วัน กษัตริย์มีพระนามว่า หยาง-หลี่-จี พระบิดามีนามว่า หยาง-เจา-จู-เหลียน พลเมือง
ส่วนมากอาศัยอยู่ตามริมลำน้ำ กำแพงเมืองล้อมรอบด้วยไม้ พระเจ้าแผ่นดินประทับเอนพระวรกาย
บนบัลลังก์จำหลักเป็นรูปมังกร(นาค) ปิดทอง ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ที่เข้าเฝ้านั่งคุกเข่า สองมือวางบน
บ่า ในประเทศนี้มีพราหมณ์จำนวนมากมาจากอินเดียมาแสวงหาความมั่นคงเป็นที่โปรดปรานของ
กษัตริย์ ข้าราชการชั้นเสนาบดีตำแหน่งเรียกเป็นลำดับดังนี้ โปลังโซลัง, คุณหลุนตียะ, คุณหลุนโปโน.
คุณหลุนโปติโสกัน ในภาษาพื้นเมืองคำว่าคุณหลุนและคุณหลง มีความหมายเหมือนกัน ใครจะพูดคำ
ใดก็ได้ ข้าราชการตามหัวเมืองเรียกนาเยน และตรงกับตำแหน่งของจีนที่เรียกสือซิและเขียนหลิง พวก
นี้ใช้หินทำเป็นลูกศร และใช้หอกทำด้วยเหล็ก

มีวัดใหญ่ 10 วัด ที่มีพระภิกษุสงฆ์และนางชี เล่าเรียนพระธรรมเป็นจำนวนมาก ท่านเหล่านี้
รับประทานอาหารทุกชนิด แต่ไม่ดื่มเมรัย มีวัดแห่งหนึ่งเคร่งครัดมากไม่รับประทานเนื้อสัตว์และไม่ดื่ม
เมรัย คนเมืองนี้ชอบศึกษาเรื่องอสูรราช แต่ไม่ยกย่องนับถือมากนัก นักบวชตามพุทธศาสนาเรียกกัน
โดยทั่วไปว่า ”ภิกษุ” หรืออีกอย่างหนึ่งว่า ”ท่าน” ในสมัยราชวงศ์ซ้อง (พ.ศ.963-1020) ระหว่าง
ศักราชราชวงศ์ยวนเจีย (พ.ศ.967-996)เซี่ยวเจียน (พ.ศ.997-999) และต้าหมิง (พ.ศ.1000-1007)
ราชทูตรัฐพัน-พาน มาถวายเครื่องราชบรรณาการเป็นประจำ ในสมัยราชวงศ์เหลียง (แผ่นดินพระเจ้า
เหลียงบู๊เต้ พ.ศ.1070-1073) กษัตริย์รัฐพัน-พาน ส่งราชทูตมาถวายเครื่องราชบรรณาการ ในจำนวน
สิ่งของเหล่านี้มีพระทันตธาตุ 1 องค์ รูปสลูประบายสี และเครื่องหอมต่างๆ 10 ชนิด อีก 6 ปีต่อมา
(พ.ศ. 1079) ราชทูตพัน-พาน ได้นำพระธาตุหลายองค์ พระเจดีย์ ใบพระศรีมหาโพธิ์ ขนมหวาน และ
เครื่องหอมต่างๆ ”

จากการศึกษาของศาสตราจารย์มานิต วัลลิโภดม นักโบราณคดีจากกรมศิลปากรในสมัยนั้น ได้ลงพื้นที่ในปี พ.ศ.2504 เพื่อสำรวจตรวจค้นบริเวณควนท่าข้าม(สวนสราญรมย์) อำเภอพุนพิน ซึ่งตั้งอยู่ฝั่งตะวันออกของแม่น้ำตาปี ตรงตำแหน่งที่แม่น้ำพุมดวงบรรจบกับแม่น้ำตาปี ควนมีความยาวประมาณ 1 กิโลเมตรครึ่ง ทางเหนือของควนเป็นพื้นที่ว่างเปล่า ส่วนทางใต้เป็นที่ตั้งของโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ และทางทิศตะวันออกเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ในสมัยนั้นชาวบ้านในชุมชนขึ้นไปใช้พื้นที่ว่างขุดพรวนดินเพื่อทำไร่ข้าวโพดและพบพระพิมพ์หลายองค์ คนในชุมชนจึงแห่เข้าไปขุดจำนวนมากจนเป็นข่าวโด่งดัง “กรุพระแตกบนควนท่าข้าม” กรมศิลปากรจึงต้องเข้าไปควบคุมดูแลและศึกษาขุดค้น แต่น่าเสียดายที่ซากโบราณสถานได้ถูกทำลายถูกรื้อขนเอาไปใช้ถมทำรางรถไฟ ทำให้ไม่ค่อยพบร่องรอย ซึ่งก็ไม่ต่างจากโบราณสถานในที่อื่นๆ ที่ประสบปัญหาเดียวกันนี้ จากการพัฒนา จากหลักฐานที่พบเช่น พระพิมพ์ดินดิบสีแดง พระโพธิสัตว์สำริด ซากโบราณสถาน และลูกปัดโบราณ ต่อมา พ.ศ.2508 ศาสตราจารย์จอง บัวซอลลีเย่ ผู้เชี่ยวชาญด้านโบราณคดีประวัติศาสตร์ศิลปะแห่งเอเชียอาคเนย์ ชาวฝรั่งเศส ได้มาตรวจดูซากโบราณสถานดังกล่าว และกล่าวว่า “...ศาสนสถานแห่งนี้เป็นจุดใต้สุดของอิทธิพลการก่อสร้างแบบ “ทวารวดี” ซึ่งวิธีการก่อสร้างไม่มีอะไรเหมือนกับไชยาเลย” ประกอบกับการสำรวจภูมิประเทศใกล้เคียงศาสตราจารย์มานิตพบว่า ห่างจากบริเวณท้ายควนตรงปากน้ำประสะลึกเข้าไปตามลำน้ำตาปีประมาณ 3 กิโลเมตร มีตำบลบ้านท่าตะเภา จากชื่อตำบลบ่งบอกว่าเคยเป็นที่จอดเรือสำเภามาก่อน ถัดเข้าไปอีก 1 กิโลเมตรเศษถึงเขาผีเสื้อ ติดกับเขาผีเสื้อเป็นเขาหัวควายสูงประมาณ 298 เมตร และจากตำบลบ้านท่าตะเภาไปทางตะวันออกประมาณ 3 กิโลเมตร มีลำห้วยบอนเป็นทางน้ำติดต่อกับปากน้ำประสะ และเหนือเขาผีเสื้อประมาณ 1 กิโลเมตร เป็นหัวถนนสาย 401 จากพุนพินข้ามแม่น้ำตาปีไปยังตะกั่วป่าและปากลาว จากร่องรอยหลักฐานต่างๆ ศาสตราจารย์มานิตมีความเห็นว่า “เมืองพัน-พาน” ในอดีตตั้งอยู่บริเวณชุมชนเมืองพุนพิน

ศรีศักร วัลลิโภดม²⁹ กล่าวถึงชุมชนเมืองพุนพินในฐานะชุมชนโบราณในภาคใต้ว่า “...ถัดจากอำเภอไชยาลงมาก็เป็นท้องที่อำเภอพุนพิน อันเป็นบริเวณใกล้ปากแม่น้ำตาปี...บริเวณนี้ถึงแม้ว่าจะยังไม่พบตำแหน่งที่ตั้งของเมืองโบราณที่แน่ชัดแต่ก็คาดคะเนได้ว่าต้องมีอยู่แน่นอน ลักษณะบ้านเมืองสมัยนั้นอาจจะตั้งเรียงรายอยู่ชายน้ำก็ได้ เมื่อปรักหักพังลงตามกาลเวลา และมีการก่อสร้างในสมัยหลังเข้ามาแทนจึงลบลบไป ที่คิดว่ามีแน่ก็เพราะบริเวณนี้พบศาสนสถานหลายแห่ง เช่น บริเวณเนินดินบนควนสราญรมย์ ... ได้ขุดพบพระพิมพ์ดินดิบ ที่มีทั้งแบบทวารวดีและแบบศรีวิชัยปะปนกัน นอกจากนั้นยังพบฐานพระวิหารรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าอีกด้วย ศาสนสถานอีกแห่งหนึ่งที่สำคัญคือเขาศรี

²⁹ (ศรีศักร วัลลิโภดม, 2521) ชุมชนโบราณในภาคใต้ รายงานการสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 1 พ.ศ.2521

วิชัยซึ่งตั้งอยู่ใกล้กับแม่น้ำ มีศาสนสถานและเทวรูปพระนารายณ์แบบสวมหมวกแขก นอกจากนั้นในบริเวณเดียวกันนี้กรมศิลปากรยังขุดพบพระพิมพ์ดินดิบแบบศรีวิชัยอีกด้วย... ”

ชุมชนเมืองโบราณ “**เขาศรีวิชัย**” หรือ “**เขาพระนารายณ์**” ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของควนท่าข้ามในท้องที่ตำบลศรีวิชัย มีคลองพุนพินซึ่งเป็นลำน้ำแยกมาจากแม่น้ำตาปีไหลทางด้านทิศตะวันออก เขาศรีวิชัยอยู่ทางซ้ายห่างจากแม่น้ำประมาณ 500 เมตร ตั้งอยู่ที่ราบลุ่มกลางทุ่งนาในหมู่ที่ 1 บ้านหัวเขา ภูเขาสูงกว่าระดับน้ำทะเลประมาณ 150 ฟุต บริเวณใกล้เคียงยังมีภูเขาอีก 4 ลูก คือ เขาพระอานนท์ เขาดิน เขานรเดช (คนในชุมชนเรียกเขานอเดช) และเขาชัยสน ลูกเขาเหล่านี้เมื่อมองจากทางรถไฟสายใต้จะมองเห็นว่าอยู่ในแนวเทือกเขาเดียวกัน แต่ถ้ามองจากบนเครื่องบินจะเห็นเป็นหย่อมๆ 5 จุดติดต่อกันแวดล้อมไปด้วยทุ่งนา

ทางทิศตะวันตกของเขาศรีวิชัย ห่างออกไปประมาณครึ่งกิโลเมตร มีสระน้ำขนาดใหญ่เนื้อที่ประมาณ 6 ไร่ เรียกว่า “**ตระพัง**” หรือ “**สระพัง**” เป็นสระกลมสันขอบสระเป็นแนวคันดินและอิฐ ลักษณะเป็นสระน้ำคนขุด สมัยก่อนลึกมาก มีน้ำขังตลอดปีและเป็นแหล่งกักเก็บน้ำสำหรับการเกษตรในชุมชน พื้นที่โดยรอบเมื่อ 30 ปีที่แล้วเป็นพื้นที่ทำนา ชาวบ้านขุดคันดินหว่านเพื่อให้น้ำเข้านา พบเครื่องประดับทองคำจำนวนมากอยู่ในหลุมคล้ายหลุมฝังศพมีทั้งสร้อยคอ แหวน กำไล ต่างหู ฯลฯ และต่อมาขายให้นักสะสมของเก่าจากเชียงใหม่ ส่วนผู้พบก็เสียชีวิตไประยะหนึ่ง เชื่อกันว่าเกิดจากการครอบครองสมบัติโบราณเหล่านั้น จึงต้องทำพิธีขอขมาจึงหายเป็นปกติ ห่างจากนั้นไปทางทิศใต้ก็มีตระพังอีก 2 แห่ง³⁰ คือ ที่วัดทุ่งโพธิ์ และวัดสระพัง ตั้งอยู่ในแนวเดียวกันด้วยระยะห่างเท่าๆ กัน และขนานกับลำน้ำตาปี

บริเวณพื้นที่ราบเนินเขาเคยมีโคกหรือที่ดอน 2 แห่ง พบร่องรอยแนวอิฐ หินคานกรอบธรณีประตู โยนีโทรณะ ศิวลึงค์ ใบเสมาหินทรายแดงสมัยอยุธยา ปัจจุบันถูกปรับพื้นที่เป็นสนามกีฬา โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัยและวัดเขาศรีวิชัย สำหรับบนเขาศรีวิชัยประกอบด้วยกำแพงหิน สระน้ำสำหรับประกอบพิธีกรรม เทวาลัยจำนวนหลายหลัง หนึ่งในนั้นเป็นที่ประดิษฐานพระวิษณุหรือพระนารายณ์ วัตถุประสงค์ที่ค้นพบ³¹ มีดังนี้ 1) เทวรูปพระวิษณุ หรือพระนารายณ์ จำนวน 5 องค์ 2) พระพิมพ์ดินดิบหรือพระเม็ดกระดุม 3) ฐานรูปเคารพศิลา ทั้งฐานโยนี และศิวลึงค์ 4) ชิ้นส่วนประกอบ

³⁰ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งโพธิ์ และหมู่ที่ 3 บ้านสระพัง ตำบลพุนพิน อาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลศรีวิชัย - ผู้วิจัย

³¹ 3) ฐานโยนี สมบัติของโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย 6) ตราประทับหินควอต เคยอยู่ในการครอบครองของ นายสว่าง ทิพย์บรรพต 7) ขวานหินขัด สมบัติของนายแสง ศรีนุ้ย 8) เหรียญเงินรูปพระอาทิตย์และศรีวัดสะ สมบัติของนายเจนกิจ พยัคฆฤทธิ์ - โบราณคดีศรีวิชัย 2543 สำหรับภาพถ่ายโบราณวัตถุทั้งหมด อยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

สถาปัตยกรรม เช่น ธรณีประตู กรอบประตู ฐานเสา 5) ลูกปัด ทั้งลูกปัดหินและลูกปัดแก้วจำนวนมาก
 6) ตราประทับทำด้วยหินควอตซ์มีอักษรปัลลวะจารึก แปลว่า “ประทับตราหมายให้รู้ไว้เป็นสำคัญ”
 7) ขวานหินขัด 8) เหรียญเงินรูปพระอาทิตย์และศรีวิตสะ และ 9) ต่างหูโลหะ นอกจากนี้ยังพบ
 ธรรมจักรทำด้วยศิลาทราย 2 ชิ้น³² เครื่องประดับจากทองคำ เศษเครื่องถ้วยจีน เศษภาชนะดินเผา
 พื้นเมือง แวดินเผา ลูกถั่วและไม้ตาม กาน้ำ และตะครันดินเผา

รูปภาพ 5 : ซ้าย-ขวา เทวรูปพระนารายณ์จำลองและธรรมจักรศิลาทราย ศรีทธาและความเชื่อที่
 ดำรงอยู่ควบคู่กันของพราหมณ์และพุทธ เมื่อพันกว่าปีที่แล้วในชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 CHULALONGKORN UNIVERSITY

³² เก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติไชยา เอกสารเผยแพร่ความรู้สู่ชุมชน เรื่องธรรมจักรศิลาพบใหม่ที่
 เขาศรีวิชัย ร่องรอยพระพุทธศาสนา ณ ชุมชนแห่งพระนารายณ์ สำนักศิลปากรที่ 12 นครศรีธรรมราช พฤษภาคม
 2560

ตำนานเรื่องเล่าในชุมชนโบราณเขาศรีวิชัย

โบราณวัตถุชิ้นสำคัญที่เคยประดิษฐานอยู่บนเขาศรีวิชัย คือ เทวรูปพระนารายณ์³³ ชาวชุมชนให้ความเคารพศรัทธาและเป็นสิ่งยึดเหนี่ยวทางจิตใจของคนในชุมชนในด้านความศักดิ์สิทธิ์และอิทธิฤทธิ์ ปาฏิหาริย์ ดังเรื่องเล่าสืบทอดกันมาในชุมชน³⁴

“เมื่อก่อนที่ยังประดิษฐานอยู่บนเขา ในวันสงกรานต์ คนทั้งในเขตชุมชนพุนพินและอำเภอใกล้เคียง ได้หลังไหลไปร่วมพิธี เรียกว่า “อาบน้ำพระนารายณ์” สิ่งที่น่าติดตัวไปคือ มะพร้าวอ่อนสำหรับเช่นสรวงพระนารายณ์ และเป็นน้ำดื่มไปในตัว ประเพณีนี้เป็นประเพณีเก่าแก่ของคนในชุมชนลุ่มแม่น้ำพันพานหรือแม่น้ำตาปี ในสมัยนั้นบริเวณหลังเขาแห่งนี้มีความสวยงามมาก มีต้นไม้โตๆ เช่นต้นพะยอม ต้นบุณชริก ปกคลุม มีลมโกรกสบาย มองได้รอบทิศแม้พื้นทะเลในอ่าวไทยก็เห็นได้ชัดเจนไม่แห้งแล้งเหมือนปัจจุบัน

เรื่องเล่าด้านอิทธิฤทธิ์ปาฏิหาริย์ขององค์พระนารายณ์ ที่ทำให้ชุมชนแถบนี้เคารพศรัทธามาก เช่น มีอยู่ครั้งหนึ่งเกิดไฟป่าลุกไหม้ต้นไม้บนภูเขาพอไฟลุกลามมาถึงบริเวณซุ้มหลังคาขององค์พระนารายณ์ ซึ่งทำด้วยใบไหม้และหญ้าคาปรากฏว่าไฟหยุดไหม้ นอกจากนั้นยังช่วยคนในชุมชนให้พ้นภัยหลายครั้ง เช่น เมื่อถึงหน้าแล้งคนในชุมชนก็จะมาบวงสรวงขอให้ฟ้าฝนตก ฝนก็จะตกปลูกข้าวได้ทุกปีถึงหน้ามรสุมก็ไปขอให้พายุไม่เข้า พายุก็จะสลายก่อนขึ้นฝั่งทุกที่เหมือนกัน และในสมัยที่พม่ายกทัพมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ และมาตั้งทัพที่บริเวณบ้านแหลมค่าย คนในชุมชนรู้ข่าวต่างพากันทิ้งบ้านเรือนหนีไปหลบภัยบนเขาศรีวิชัย พม่าลาดตระเวนก็ไม่พบใครสักคน พอตกคำ จู่ๆ ก็มีเสียงคนโห่ร้องเหมือนมีกองทัพตั้งมั่นอยู่บนภูเขา แม่ทัพพม่าตกใจจึงสั่งให้ทหารรอดังรับที่เชิงเขา รออยู่นานก็ไม่มีใครลงมา จึงตัดสินใจส่งทหารขึ้นไปดู พบพระนารายณ์ยืนสง่าอยู่องค์เดียว ทหารพม่าเลยกลับลงมา แต่พอลงมาถึงตีนเขาเสียงโห่ร้องก็ดังขึ้นมาอีกเป็นอย่างนี้อยู่สามครั้งสามครา แม่ทัพพม่าก็เลยโกรธ

³³ ปัจจุบัน องค์จริงซ้ายมือจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจันทรเกษม จังหวัดอยุธยา องค์กลางจัดแสดงที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ และองค์ขวามือ (พบบริเวณบ้านนายแสง ศรีนุ้ย ในปี พ.ศ. 2494) อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาตินครศรีธรรมราช - ผู้วิจัย

³⁴ เกสโร ภิกขุ อ้างถึงแล้ว 2520 สัมภาษณ์นางสร้อย พรหมจันทร์ อายุ 90 ปี นายแสง ศรีนุ้ย อายุ 82 ปี นางเจียม ศรีเพชรพล อายุ 73 ปี และนายสว่าง ทิพย์บรรพต อายุ 72 ปี อ้างถึงใน โบราณคดีศรีวิชัย มุมมองใหม่ การศึกษาวิเคราะห์แหล่งโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน สำนักงานโบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติที่ 11 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร กันยายน พ.ศ.2543 และสัมภาษณ์นายสุรพล ถึงเจริญ อายุ 46 ปี กำนันตำบลศรีวิชัย อ้างถึงใน มีดีที่พุนพิน 2555 นายดำรง ผุดผ่อง อายุ 59 ปี ครูโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กันยายน 2559 นางบุญธรรม แดงแก้ว อายุ 59 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มิถุนายน 2559 และนายสำรวม กล่อมทอง อ้างถึงแล้ว 3 ตุลาคม 2559

มากสิ่งทหารให้ทำลายทำให้แขนด้านหลังขาดทั้ง 2 ข้าง (ภายหลังคนในชุมชนได้พบแขนพระนารายณ์ข้างหนึ่งขณะไถนา) หลังจากนั้นทหารพม่าก็เรือจมกลางทะเล บ้างก็เล่ากันว่าที่แขนด้านหลังหักทั้งด้านซ้ายและด้านขวาเพราะบริเวณที่พระนารายณ์ประดิษฐานนั้นมีหญ้าขึ้นปกคลุม และถูกข้างตึงหญ้าหักติดไปกับหญ้า ข้างก็ล้มกลับไปในขณะที่นั้นด้วย

ต่อมาในปี พ.ศ.2470 กรมพระยาดำรงราชานุภาพตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ และทราบเรื่องพระนารายณ์ที่เขาศรีวิชัย จึงให้เคลื่อนย้ายไปเก็บรักษาที่กรุงเทพฯ ในวันขนย้ายนายคล้อยเหมือนมณี บ้านอยู่เชิงเขาทางขึ้นได้รับเลือกให้หามองค์พระนารายณ์ลงมาจากเขา เล่าว่าขณะขนย้ายพระนารายณ์เกิดปาฏิหาริย์ให้องค์หนักมาก ขนาดใช้แรงชายกำยำ 4-6 คนหามก็ยกไม่ขึ้น ในที่สุดต้องบวงสรวงขออนุญาตย้ายองค์ท่านไปอยู่ในสถานที่ดีเพื่อรักษาไว้เป็นสมบัติของแผ่นดิน และหากที่นี่เจริญเมื่อไหร่ จะนำองค์ท่านกลับมาที่เดิม จึงยกลงมาได้อย่างสะดวก ในเวลาต่อมาคนในชุมชนหล่อรูปจำลองนำมาประดิษฐานไว้ที่โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย หลังจากนั้นพระครูวิจิตรคณาการ เจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัยในสมัยนั้น เล่าว่า องค์พระนารายณ์มาเข้าฝันบอกว่าอยากกลับบ้าน ทางวัดจึงหล่อองค์จำลองอีกองค์ไว้ที่วัดเขาศรีวิชัย และล่าสุดกรมศิลปากรหล่อรูปจำลองและอัญเชิญประดิษฐานไว้บริเวณที่เดิมบนภูเขาศรีวิชัย สำหรับการเคารพบูชาและความศักดิ์สิทธิ์ยังคงเหมือนเดิมทุกปีในวันสงกรานต์ คนในชุมชนจะมาสรงน้ำพระนารายณ์ กราบไหว้ และขอพร และคนเฒ่าคนแก่เล่าว่าที่น่าอัศจรรย์ คือ ฝนจะตกทุกปีในวันสงกรานต์ สำหรับการบนบานก็มีมากเช่นกัน สังเกตจากของบวงสรวงที่นำมาถวาย ได้แก่ บายสี ดอกไม้ รูปเทียน มะพร้าว น้ำหอม และเสียงประทัดชุดใหญ่ที่ได้ยินอยู่เสมอ

ในปี พ.ศ.2494 นายแสง ศรีนุ้ย ตั้งบ้านเรือนอยู่เชิงเขาศรีวิชัยด้านทิศใต้ ได้ขุดปรับพื้นที่ลาดเอียงเชิงเขาบริเวณบ้านพักอาศัย ขณะขุดลึกประมาณ 50 เซนติเมตร ได้พบเทวรูปพระนารายณ์สภาพชำรุด ไม่มีเศียร พระบาทและพระกรสองข้างด้านหลังหัก ที่ทราบว่าเป็นเทวรูปพระนารายณ์เพราะมีสีกร ซึ่งยืนยันภูมิความรู้เกี่ยวกับศาสนาฮินดูของคนในชุมชนได้เป็นอย่างดี และเล่าว่ามีตระกูลพราหมณ์เคยอยู่ที่เขาศรีวิชัยรุ่นก่อนหน้านี้ 2-3 ชั่วคน ชื่อ พราหมณ์นิ่ม ส่วนลูกหลานที่เหลืออยู่ไม่มีความรู้เรื่องพิธีกรรมพราหมณ์ใดๆ อีกแล้ว

เขาศรีวิชัย ขุดพบโบราณวัตถุจำนวนมากและมีชื่อเสียงเป็นที่รู้จักนอกเหนือจากเทวรูปพระนารายณ์แล้ว ยังมีพระพิมพ์ดินดิบ พระเมตกระดุม และลูกปัดโบราณ ในเขตชุมชนโบราณเมืองพุนพิน นอกจาก "ควนท่าข้าม" ที่กรุพระแตกเมื่อปี พ.ศ.2504 แล้ว ก็ยังพบที่ "เขาศรีวิชัย" ด้วยเช่นกัน ก่อนที่คนในชุมชนจะพบว่าบนเขามีโบราณสถานเก่าแก่ พระครูวิจิตรคณาการ หรือตาหลวงลพ เจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัยสมัยนั้น ท่านเห็นด้วยญาณว่ามีโบราณสถานเก่าแก่อยู่บริเวณวัดและบนเขา

พยายามค้นหาอย่างไรก็ไม่พบ ดินกลบหมด พบแต่ลูกปัด ท่านจึงเป็นตัวตั้งตัวตีขอแยกเขาศรีวิชัยออกจากตำบลพุนพินมาตั้งเป็นตำบลศรีวิชัย เพื่อที่จะอนุรักษ์โบราณสถานโบราณวัตถุที่ยังจมอยู่ใต้ผืนดินเอาไว้ แต่เนื่องจากไม่มีหลักฐานจึงไม่มีใครเชื่อ ต่อมาสมัยหม่อมราชวงศ์คึกฤทธิ์ ปราโมทย์ เป็นนายกรัฐมนตรี ราวปี พ.ศ.2518 ให้งบประมาณมาขุดคูทำถนน ชาวบ้านเรียก “หนูนคึกฤทธิ์” จ้างขุดวาละ 10 บาท คนก็แห่กันมาขุดอย่างมโหฬารในสมัยนั้น ขุดเจอพระพิมพ์จำนวนหนึ่งบริเวณหน้าวัดเขาศรีวิชัย

สุรพล ถึงเจริญ³⁵ กำนันตำบลศรีวิชัย ย้อนเหตุการณ์ในช่วงนั้นให้ฟังว่า

“ ราวๆ ลัก 40 กว่าปีที่แล้ว ผมจำได้ว่าหลังโรงเรียนมีกองดินเป็นโคกสูงอยู่ 2 กอง เรายังเด็กก็ไปขุดเล่นกันจนเห็นแผ่นอิฐลือดำสีแดงขนาดใหญ่เรียงซ้อนเป็นชั้นๆ แต่ต่อมาผู้นำตำบลในยุคนั้นคิดอยากจะพัฒนาชุมชนด้วยการสร้างถนนรอบเขาศรีวิชัยขึ้น ก็เลยไปขุดเอาอิฐมาถมถนน แล้วกองดินนี้ก็ถูกไถจนราบเรียบ ภายหลังก็กลายเป็นสนามโรงเรียน และยังพบศิวิลิ่งค์ ฐานโยนี ซากขุมประตูด้วย ปัจจุบันฐานโยนีนำมาเก็บที่โรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย แต่หลายชิ้นก็สูญหายไป เพราะชาวบ้านก็เอาไปทำที่วางของบ้าง เอาไปทำเครื่องประดับบ้าง เพราะความไม่รู้ ...

ลูกปัดก็เช่นกันครับ พบมาจริงๆ ขนาดที่พอฝนตก ลูกปัดจะถูกน้ำฝนชะจนลอยพื้นดินขึ้นมาเลย เด็กๆ ก็เก็บไปใส่ขวดโหล แล้วเอามาเล่นกัน พอหมดหน้าฝนก็ทิ้งไว้ตามพื้นอีก จนเมื่อซักประมาณ 30 ปีที่แล้ว มีชาวสุพรรณบุรีมาขุดลูกปัดไป ชาวบ้านเลยรู้ว่าเป็นโบราณวัตถุมีราคา ทีนี้ก็เลยขุดไปขายบ้าง ภายหลังมาขุดเจอกรุ “พระกระดุมศรีวิชัย” ซึ่งอยู่ใกล้ๆ กับบ่อลูกปัด แต่ตอนนั้นชาวบ้านคิดว่าเป็นลูกปัดธรรมดา ก็เอามาใส่กระดิงตากแดดไว้ ตอนนั้นผมไปอาศัยอยู่กับญาติเพื่อเรียนหนังสือที่บ้านดอน พอกลับมาเห็นว่าสวยดีเลยขออนุญาตพ่อแม่เอา “พรีอก”(กะลามะพร้าว) มาตักเอาพระเม็ดกระดุมไปหนึ่งพรีอก เพื่อไปแจกญาติที่บ้านดอนเป็นที่ระลึก ผ่านไปไม่กี่เดือน เรื่องก็ลือลั่นว่าพระเม็ดกระดุมมีราคาหลักพัน เพราะเป็นวัตถุโบราณมีอายุ 1,400 กว่าปี ปัจจุบันราคาพุ่งไปถึงหลักหมื่นแล้วครับ และว่า กันว่าท่านมีพุทธคุณด้านแคล้วคลาด อยู่ยงคงกะพัน

...แต่ก็เป็นเรื่องน่าพิศวงว่า ทุกวันนี้ถ้าคนต่างถิ่นมาหยิบเอาของบนเขาไป แม้จะแค่ลูกปัดซักเม็ด หนึ่ง ก็มักจะมีเรื่องราวแปลกๆ ตามมา บางรายเล่าว่าได้ยินเสียงม้าไปวิ่งอยู่บนหลังคาบ้านจนต้องเอา ลูกปัดมาคืน ผมเคยเจอพระพุทธรูปหนึ่งท่านมาขอจำวัดบนเขา แต่นอนได้ 2 คืนก็หนี ท่านว่าคืนแรกได้ยินเสียงขุดดินทั้งคืน คืนที่สองเห็นทหารโบราณถือดาบคู่เดินลาดตระเวนสวนไปมาเป็น

³⁵ สัมภาษณ์นายสุรพล ถึงเจริญ อ้างถึงแล้ว 2555

หมู่ๆ หมู่ละ 10 คน พอสว่างก็หายไป ทุกวันนี้เลยไม่มีคนต่างถิ่นคนไหนกล้าเก็บลูกปัดหรือมานอน
ค้างอ้างแรมบนเขาอีก เลยครับ”

รูปภาพ 6 : จากซ้าย-ขวา ฐานเสา เศษภาชนะดินเผา และลูกปัดโบราณ

สอดคล้องกับ จารุณันต์ หนูจินจิตร³⁶ เจอเรื่องราวประทับใจและเรื่องแปลกๆ มากมาย ตลอดเวลา 15 ปี ที่เป็นหัวหน้าทีมงานขุดค้นซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานเขาศรีวิชัย เล่าว่า “มีนักท่องเที่ยวมาจำนวนมาก ทั้งมาเป็นหมู่คณะและมาเดี่ยวจากที่ไกลๆ รายไกลสุดเมื่อปี 58 ดอกเตอร์มาจากอเมริกาเป็นนักโบราณคดี อายุ 98 ปี มากับภรรยาและล่ามคนไทย ภรรยาไม่ยอมขึ้น เขา ส่วนดอกเตอร์ผมต้องช่วยจูงพาสำรวจจนเขา แก้วรู้รายละเอียดปลีกย่อยต่างๆ เกี่ยวกับโบราณสถานบนเขาดีมากๆ การดับอิฐเทวาลัยของเดิมอยู่ยังงัย แก้วรู้หมดโดยผมไม่ทันได้บอก แก้วใจมากและบอกผมว่า “ก่อนที่จะเสียชีวิตขอให้มาเห็นเขาศรีวิชัยสักครั้ง” สำหรับคนไทยส่วนใหญ่มากราบไหว้ขอพร มาศึกษาหาความรู้ มาขอลูกปัดเก็บเป็นเครื่องราง อย่างรายที่เป็นทหารมาจากปัตตานี อยากได้ลูกปัดสักเม็ดไว้เป็นเครื่องรางป้องกันตัว เดินหาเท่าไรก็ไม่พบจนต้องกลับไป ลักพักมีกลุ่ม 5-6 คนมาส่งของให้ร้านค้าในหมู่บ้านขึ้นมาเที่ยวเฉยๆ ได้คนละ 2-3 เม็ดทุกคน เราเชื่อกันว่าถ้าท่าน(สิ่งศักดิ์สิทธิ์)จะให้ก็ได้ แต่ถ้าท่านไม่ให้หาเท่าไรก็ไม่พบ บางรายก็ขึ้นมารำแก้บนจัดชุดใหญ่ขึ้นมาเลยทั้งแต่งองค์ทรงเครื่องดนตรีพร้อม บางทีก็มีพราหมณ์นั่งขาวหม่ขาวมานั่งสมาธิสวดมนต์ บางรายก็นำเศษอิฐ เศษเบ้า เศษหม้อ และลูกปัด กลับมาคืนที่เดิมก็พบบ่อย อย่างรายที่มาจากบ้านนา นาสาร หยิบเศษอิฐ เศษหม้อ บนเขาติดไม้ติดมือกลับบ้าน เอาไปตั้งข้างศาลพระภูมิ พอตกกลางคืน ผันเห็นคนแต่งตัวเหมือนคนจีน ใส่ชุดแดง ถักผมเปีย มาบอกให้เอาไปคืน พอรุ่งเช้าต้อง แขน(รีบ)เอามาคืน”

³⁶ สัมภาษณ์นายจารุณันต์ หนูจินจิตร อ้างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

ความเชื่อและการกลายเป็นสินค้าของลูกปิดโบราณ

ชุมชนเมืองพุนพินบริเวณบนควนพุนพินหรือควนท่าข้าม และบริเวณเขาศรีวิชัยเป็นแหล่งที่พบลูกปิดโบราณจำนวนมากอยู่กลาดเกลื่อนบนผิวดิน โดยเฉพาะช่วงหลังฝนตกน้ำฝนจะชะล้างหน้าดินเห็นลูกปิดลอยเด่นขึ้นมาตามชายคาบ้าน หรือขณะขุดพรวนดินทำสวนและไถนา เด็กๆ จะเก็บลูกปิดเม็ดใหญ่มาเล่น เด็กผู้ชายจะใช้แทนลูกกระสุนยิงนกด้วย “ปางติก” (หนังสติก) ส่วนเด็กผู้หญิงจะนำมาเล่น “หมากเก็บ” เมื่อเลิกเล่นก็โยนทิ้งไปตามใต้ถุนบ้าน เวลาจะเล่นก็ไปเก็บหามาเล่นใหม่³⁷ “แม่เฒ่าเล่าว่า สมัยก่อนเรือโนราถ้ำผ่านมาทางนี้ต้องรำถวาย 3 วัน 3 คืน แล้วก็เข้าไปในถ้ำเขาศรีวิชัย ไปเอาลูกปิดมาเป็นพรกๆ (กะลา)”³⁸

ในปี พ.ศ.2524 มีชาวอุทงจังหวัดสุพรรณบุรีได้เดินทางมาที่ตำบลศรีวิชัย มาตามสายแพนที่ที่บอกว่าเขาศรีวิชัยเป็นเมืองโบราณและเป็นแหล่งลูกปิดโบราณ เมื่อมาพบว่ามีลูกปิดจำนวนมาก จึงได้ชักชวนครอบครัวญาติมิตรและเพื่อนบ้านหลายสิบครอบครัวเดินทางมาขุดหาและรับซื้อลูกปิดโดยพักอาศัยอยู่ที่วัดเขาศรีวิชัย หลังจากนั้นคนในชุมชนก็ตื่นตัวเมื่อรู้ว่าลูกปิดที่ตนนำมาเล่นสมัยเด็กๆ เป็นของมีค่าขายได้ราคา ทำให้มีคนจำนวนมากแห่เข้ามาขุดหาลูกปิดในชุมชน พื้นที่มีลูกปิดจำนวนมากคือพื้นที่บริเวณรอบเขาศรีวิชัยและบนภูเขา ต่อมาเจ้าของที่ดินได้แบ่งพื้นที่เป็นสี่เหลี่ยมจัตุรัส ขนาดความกว้างและความยาว 1 ไร่ ใช้เชือกฟางกั้นให้เข้าขุดแปลงละ 100 บาท ผู้ขุดจะตักดินใส่ตาข่ายแล้วนำมาร่อนในแหล่งน้ำให้เหลือแต่ก้อนกรวดเหมือนการร่อนหาแร่ อัญมณีหรือทองคำ ลูกปิดที่ขุดพบจำนวนมากจะขายชาวอุทงที่รับซื้อที่ปากหลุม ด้วยราคาเหมารวมทั้งหมดใส่บรรจุขวดมีทั้งขวดแบนและขวดกลมในราคาหลักร้อย โดยที่คนในชุมชนไม่รู้ราคาแท้ที่จริงคิดว่าเงินหลักร้อยในสมัยนั้นมากพอแล้ว เมื่อเทียบค่าเงินกับขนมต้มกล้วย(ข้าวต้มมัด) ที่ขายคู่ละห้าสิบบatang ในขณะนั้น (ปัจจุบันข้าวต้มมัดขายคู่ละ 10 บาท) สำหรับเจ้าของที่ดินแปลงที่มีลูกปิดก็ขุดหาโดยใช้เครื่องสูบน้ำฉีดหาลูกปิดในตะแกรง นอกจากพบลูกปิดแล้วยังพบทองคำ รวมทั้งภาชนะและของโบราณอื่นๆ จำนวนมาก³⁹

ต่อมาคนในชุมชนมีโอกาสไปเที่ยวจังหวัดสุพรรณบุรีกับคณะชาวอุทงที่มาพักอาศัย ทำให้รู้ว่าลูกปิดสมัยทวารวดีเป็นของเก่าของคนสุพรรณสมัยโบราณใช้เป็นเครื่องประดับ ช่วยคุ้มครอง

³⁷ สัมภาษณ์นางเพ็ญศรี กล่อมทอง อายุ 73 ปี คำชาย บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่.1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

³⁸ สัมภาษณ์นายจรรณันต์ หนูจินจิตร อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

³⁹ สัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อายุ 76 ปี ทำสวนมะพร้าว บ้านเลขที่ 115 หมู่ที่.1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 พฤษภาคม 2559

ป้องกันอันตราย มีโชคลาภ และเจริญรุ่งเรือง และมีอายุประมาณ 2,000 กว่าปี มีชื่อเรียกแตกต่างกัน ที่สำคัญได้รู้ว่าการซื้อขายเป็นเม็ดไม่ได้ขายยกขวด แต่ละเม็ดราคาแตกต่างกันตามความเชื่อ ความนิยม ความหายาก และความงาม เช่น “สีเหลือง” เชื่อว่ามีเม็ดตามหานิยม มีเสน่ห์ มีนะ คำขายดี มีคนรักใคร่ “สีเขียวหยก” นำเงินทองสิ่งของเข้าบ้านเป็นมงคล และ“อำพันทองสีมันปู” ชนิดลูกอม อธิฐานอมไม่หิวน้ำ อยู่ยงคงกระพัน ป้องกันสุนัขและงูกัด และสามารถดูดพิษได้ โดยเชื่อว่าเป็นของศักดิ์สิทธิ์และเป็นมรดกตกทอดของบรรพบุรุษในสมัยโบราณ ต้องเก็บรักษาบนหิ้งหรือที่สูง บูชาด้วยธูปห้าดอก น้ำหนึ่งแก้ว มาลัยดอกมะลิหนึ่งพวง⁴⁰ จากนั้นมาลูกปิดเขาศรีวิชัยก็มีชื่อเสียงโด่งดังเป็นที่นิยมแพร่หลายมาก ทั้งเรื่องสีสันความงาม ที่นักสะสมลูกปิดบอกว่าสีสวยสดกว่าแหล่งอื่นๆ มีรูปทรงที่แปลกและหลากหลาย และความเชื่อที่ผู้สวมใส่แล้วรู้สึกดีและเล่าต่อๆ กัน “หลังจากมีกำนันคนดังจากอำเภอไชยา ไล่ลูกปิดอิฐหน้าดำที่เขาศรีวิชัย แล้วไปถูกยิงแต่ยังไม่เข้า ทำให้อิฐหน้าดำเป็นที่ต้องการ ราคาแพง และหายากมาก ไม่ค่อยพบที่อื่นนอกจากที่เขาศรีวิชัย”⁴¹

ปัจจุบันกรมศิลปากรประกาศห้ามขุดหาลูกปิดโบราณและของมีค่าในเขตโบราณสถานเขาศรีวิชัย แต่ก็มีผู้ขโมยแอบขุดดินพื้นที่สวนมะพร้าว และสวนยางพารา ในตอนกลางคืน แล้วนำดินใส่กระสอบบรรจุทุกท้ายรถจักรยานยนต์กลับไปหาที่บ้าน “เดี๋ยวนี้ลูกปิดมีราคาแพงมาก บางเม็ดราคาหลักหมื่น หลักแสน ถ้าร้อยเป็นพวงงามๆ เส้นหนึ่งก็หลายแสน มีคนข้างนอกอยากได้มากเอารถยนต์หรือทองคำมาแลกก็ไม่มีคนสนใจ เพราะเราถือว่ายังต่างชาติซื้อของพวกนี้ต่อหรือ(เมื่อไหร่)ก็ได้ แต่ลูกปิดงามๆ แบบนี้หาไม่ได้อีกแล้ว อย่างถูกๆ เม็ดเล็กๆ เมื่อก่อนเส้นละ 50 บาท ยังไม่ค่อยมีคนซื้อ เดี่ยวนี้หลักพัน มีเจ้าของที่ดินบางคนแอบให้คนข้างนอกเข้ามาขุดหาโดยคิดกว้างวาวาวา หลุม 2,000 – 3,000 บาท คนในชุมชนรู้ว่าแถวนี้ไม่ค่อยมีลูกปิดเหลือแล้วเพราะขุดหลายรอบ เขาเลยปล่อยๆ ไม่เข้มงวด แต่คนข้างนอกไม่รู้ แต่ละวันมีคนมาขุดและรับซื้อที่ปากหลุมไม่ต่ำกว่า 10-20 คน และที่หนักไปกว่านั้น คือคนข้างนอกแอบเอาลูกปิดปลอมหว่านใส่ในดินหรือในตาข่ายก่อนร่อนน้ำ เพื่อหลอกคนที่มาซื้อว่าเป็นลูกปิดโบราณเขาศรีวิชัย ถ้าแล(ดู)ไม่เป็นก็ถูกหลอก”⁴² “บ้านเราถ้าได้ยินเสียงจุดจุดทัด(ปะทัด) ถ้าเป็นเมื่อก่อนรู้ได้เลยว่าหนะ(ชนะ)ไก่อชน มาตอนนี้ที่ได้ยินร่วบ้อยๆ นี่พวกขุดลูกปิดขนาดเท(ที่ดิน)ขุดแล้วขุดหลาวซ้ำๆ ยังชุม(มาก) ลองไปแลต๊ะ จุดรูปปากหลุม ถ้าได้เม็ดงามๆ ก็มีเหล่า

⁴⁰ สัมภาษณ์นายสมนึก ทิพย์บรรพต รับซื้อของเก่า หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 16 เมษายน 2560

⁴¹ สัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 9 พฤษภาคม 2559

⁴² สัมภาษณ์นายพิทักษ์ ขุนนนิล อายุ 43 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี 15 เมษายน 2560

ชาว ลูกทัดแล้วแต่ว่าบนหรัย เชื่อกันว่าถ้าใครไม่ยกมือไหว้หรือจูดรูปขอ ให่ขุดเท่าขุดก็ไม่ได้”⁴³ “มีเพื่อนมาแอบขโมยขุดหลูกปิดที่เขาศรีวิชัย ได้หลูกปิดกลับไปบ้าน ต้องรีบเอาหลูกปิดมาคืนที่เดิม เพื่อนคนนี้เล่นของล็กยันต์ตามตัวจึงมีครุหมอที่ตัว มันบอกว่าครุหมอให่เอามาคืน ใล่อยู่รวมกันไม่ได้”⁴⁴ ในขณะที่บนควนท่าข้ามหรือสวนสราญรมย์เจ้าของที่ดินแอบให่คนภายนอกเข้ามาขุดหลูกปิดเช่นกัน โดยคิดหลุมละ 10,000 บาท เมื่อขุดไปแล้วก็ไม่ได้หลูกปิดอย่างที่หวังไว้ พบเพียงเม็ดเล็ก ๆ 4-5 เม็ด

ปัจจุบันหลูกปิดโบราณเป็นของมีค่าที่หายากและเป็นที่ต้องการมากของคนทุกเพศทุกวัยในชุมชน ด้วยความงามด้านลวดลาย สีส่น และรูปทรงที่หลากหลายแตกต่างกัน ความมหัศจรรย์ด้านเทคโนโลยีการผลิตที่ซับซ้อนจากภูมิปัญญาของคนโบราณ โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านความเชื่อและทัศนคติของผู้คนเกี่ยวกับหลูกปิด โดยเชื่อว่ในสมัยโบราณ เป็นเครื่องแสดงสถานะทางสังคมของผู้สวมใใส่ เป็นเครื่องอุทิศให่แก่ผู้ตายซึ่งเป็นวัฒนธรรมความเชื่อเรื่องโลกหน้าหลังความตาย เป็นของมีค่าใช้แลกเปลี่ยนแทนเงินตรา เป็นสัญลักษณ์แลกเปลี่ยนมอบให่แก่กันเพื่อเชื่อมความสัมพันธ์ระหว่างชุมชน ช่วยรักษาบำบัดโรคโดยเชื่อว่คุณสมบัติของแร่หินช่วยปรับสมดุลร่างกายให่สุขภาพดีตามภูมิปัญญาตะวันออก ใช้ประกอบพิธีกรรมเป็นหลูกประจำของนักบวชหรือผู้ทรงศีล และมีความเชื่อว่เป็นเครื่องยึดเหนี่ยวด้านจิตใจ เป็นเครื่องรางของคลัง ปกป้องคุ้มครองภัย และให่โชคลาภกับผู้สวมใใส่⁴⁵

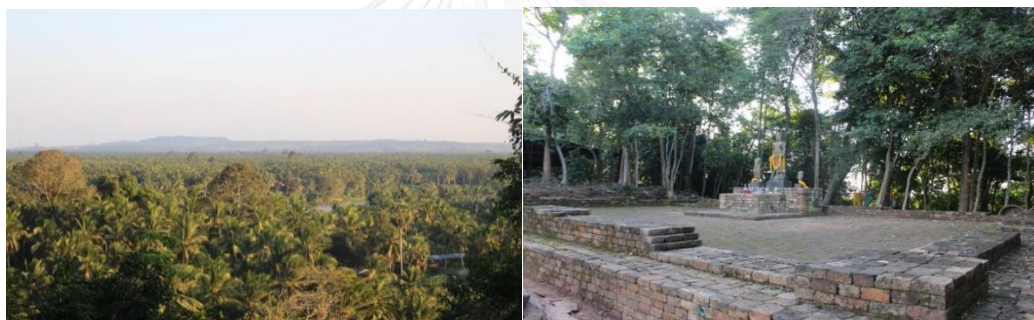
รูปภาพ 7 : การบูรณะโบราณสถานเขาศรีวิชัย โดยสำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช

⁴³ สัมภาษณ์นางอุไร ทิตทิม อายุ 75 ปี ค้าขาย หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

⁴⁴ สัมภาษณ์นายจิรายุส กล่อมทอง อายุ 18 ปี นักศึกษา บ้านเลขที่ 83/2 ถนนต้นโพธิ์ ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 14 พฤศจิกายน 2559

⁴⁵ (นฤมล กางเกตุ, 2552) เครื่องประดับที่พบในแหล่งโบราณคดีภูเขาทองและบริเวณใกล้เคียงในจังหวัดระนองวิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต ภาควิชาโบราณคดี มหาวิทยาลัยศิลปากร 2552

จากหลักฐานต่างๆ ที่ค้นพบทำให้ทราบว่าชุมชนโบราณเมืองพุนพินทั้ง 2 แห่งมีลักษณะคล้ายคลึงกัน คือ มีศาสนสถานตั้งอยู่บนเนินหรือที่สูงริมฝั่งแม่น้ำ แต่ต่างกันตรงที่ความพุนพินพบร่องรอยชุมชนอยู่อาศัยและทำกิจกรรมบนเนินเดียวกันและนับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน (พระพิมพ์ดินดิบ ดินเผา สถูปจำลอง และพระโพธิสัตว์) ขณะที่เขาศรีวิชัยบนภูเขาและบริเวณเนินโดยรอบเป็นสถานที่สำหรับศาสนสถาน ชุมชนอาศัยอยู่บริเวณพื้นราบเบื้องล่างเท่านั้น รับผิดชอบตามความเชื่อของศาสนาพราหมณ์ในการสร้างเทวาลัยบนภูเขาที่มีแม่น้ำไหลผ่านที่กลายเป็น “สภาพภูมิประเทศที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็นประตูแห่งหนึ่งที่ตั้งอยู่ระหว่างสรวงสวรรค์กับพื้นโลก หรือ “ตึรณะ”⁴⁶ นับถือทั้งลัทธิไวษณพนิกายคือพระวิษณุ (พระนารายณ์) เป็นเทพสูงสุด และลัทธิไศวนิกายคือนับถือพระศิวะหรือพระอิศวร(ศิวลึงค์และโยนี)เป็นเทพสูงสุด ควบคู่กันในยุคแรกๆ ของชุมชน และสมัยต่อมา นับถือพุทธศาสนาแบบมหายาน(พระพิมพ์เม็ดกระดุม) และพุทธศาสนาแบบหินยานลังกาวงศ์ เมื่อเข้าสู่ยุคร่วมสมัยกับอยุธยา (โบเสมา พระพุทธรูป และเจดีย์บนเขาพระอานนท์)

รูปภาพ 8: ตึรณะแห่งเขาศรีวิชัย สภาพภูมิประเทศอันศักดิ์สิทธิ์ของเทวาลัยบนภูเขาที่มีแม่น้ำไหลผ่าน

CHULALONGKORN UNIVERSITY

จากการศึกษาขุดค้นทางโบราณคดีของนักโบราณคดีจากกรมศิลปากรสันนิษฐานว่าเขาศรีวิชัยในชุมชนโบราณเมืองพุนพิน เป็นที่ตั้งถิ่นฐานของชุมชนขนาดใหญ่ น่าจะเริ่มในราวปลายยุคก่อนประวัติศาสตร์ต่อกับช่วงสมัยแรกเริ่มประวัติศาสตร์จากหลักฐานเครื่องมือขวานหินขัดที่ใช้สับทอด้กัันมาอย่างยาวนาน และจากหลักฐานการพบกลองมโหระทึกสำริดวัฒนธรรมดองซอน ตุ๊กตาโลหะสำริด และลูกปัดคาร์เนเลียนแบบอินเดียนที่ชุมชนบ้านท่าผาก ตำบลน้ำรอบ ซึ่งตั้งลึกเข้าไปในแผ่นดินบริเวณแม่น้ำพุมดวง ห่างจากเขาศรีวิชัยไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ประมาณ 20 กิโลเมตร จากหลักฐานสนับสนุนว่าชุมชนแห่งนี้ติดต่อสัมพันธ์กับดินแดนโพ้นทะเล ทั้งจีนตอนใต้ เวียดนามตอนเหนือ และ

⁴⁶ (ปรีชา นุ่นสุข, 2530) ตามพรลิงค์ รัฐเริ่มต้นของลัทธิไศวนิกายในพุทธศตวรรษที่ 11-16 รายงานสัมมนาประวัติศาสตร์นครศรีธรรมราช ครั้งที่ 5 เรื่องประวัติศาสตร์และโบราณคดีนครศรีธรรมราชที่สัมพันธ์กับดินแดนอื่น

อินเดีย อย่างน้อยตั้งแต่ราวพุทธศตวรรษที่ 5 เป็นต้นมา และในช่วงพุทธศตวรรษที่ 10-11 จากหลักฐานเอกสารจีน กล่าวถึงรัฐสมัยแรกๆ คือ "รัฐพันพาน" ซึ่งสันนิษฐานว่าตั้งอยู่บริเวณอ่าวบ้านดอน ในชุมชนโบราณเมืองพนพิณ ว่าเป็นรัฐที่ประกอบด้วยพ่อค้า 500 ครอบครัว และคนในวรรณะพราหมณ์กว่า 1,000 คนมาอาศัยอยู่ และที่เขาศรีวิชัยพบตราประทับหินตระกูลควอตซ์จารึกข้อความอักษรปัลลวะ ภาษาสันสกฤต อายุประมาณพุทธศตวรรษที่ 11-12 และหลักฐานเทวรูปพระนารายณ์สวมหมวกแขกศิลปะ ปัลลวะ สนับสนุนว่ามีชาวอินเดียเข้ามาติดต่อกับค้าขายและเผยแพร่วัฒนธรรมให้กับชุมชนพื้นเมืองแถบนี้ และชุมชนปรากฏชัดเจนนมากขึ้นในพุทธศตวรรษที่ 12 จากโบราณวัตถุประเภทลูกปัดแบบต่างๆ จากอินเดียและตะวันออกกลาง และเครื่องถ้วยจีนสมัยราชวงศ์ถัง ราชวงศ์ซ่ง ราชวงศ์หยวน ราชวงศ์หมิง และราชวงศ์ชิง ระหว่างพุทธศตวรรษที่ 12-23 ซึ่งพบได้ทั่วไปตามพื้นที่เชิงเขาและบนพื้นที่ราบริมลำคลองพนพิณ ถึงการอยู่อาศัยของชุมชนอย่างยาวนานต่อเนื่องจวบจนปัจจุบัน แต่ที่มหัศจรรย์และสำคัญที่สุด คือศาสนสถานบนยอดเขาที่ก่อตั้งอยู่บนฐานหินรูปปิระมิดยอดตัด ซึ่งเป็นการจำลองภูเขาพระสุเมรุ ด้วยการปรับแต่งภูเขาธรรมชาติทั้งลูกด้วยก้อนหินหลายหมื่นหลายแสนก้อนที่มีอาจค่านวน้ำหนักของหินที่นำมาวางเรียงซ้อนกันเป็นชั้นๆ ได้ จากเชิงเขาขึ้นไปบนยอดเขา แสดงถึงพลังความศรัทธาและความไม่ธรรมดาของผู้มีอำนาจในยุคสมัยนั้น ที่สามารถบริหารจัดการที่ต้องอาศัยผู้เชี่ยวชาญในการคิดคำนวณออกแบบการก่อสร้าง และควบคุมสั่งการแรงงานกรรมกรจำนวนมากในการก่อสร้างตั้งแต่ขั้นตอนการสกัดหิน การขนย้ายหินขึ้นบนภูเขาและการก่อสร้าง ซึ่งเป็นงานหนักมากเมื่อเปรียบเทียบกับโบราณสถานพราหมณ์บนพื้นราบทั่วไป จากร่องรอยหลักฐานแสดงถึงพลังอำนาจของกษัตริย์ที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในชุมชนโบราณเมืองพนพิณที่มีมาก่อนพระเจ้ากรุงศรีวิชัยที่เมืองไชยา⁴⁷

ในระยะต่อมาอำนาจของชนชั้นปกครองผู้นำถือศาสนาฮินดูลัทธิไวษณพนิกายก็เสื่อมลง ปรากฏกลุ่มอำนาจขึ้นที่เมืองไชยา ชื่อพระเจ้ากรุงศรีวิชัย นับถือพุทธศาสนาเถรวาท จากจารึกหลักที่ 23⁴⁸ ที่กล่าวสรรเสริญพระเจ้ากรุงศรีวิชัย มีตอนหนึ่งกล่าวว่า "พระองค์ซึ่งประกอบด้วยคุณทั้งนั้น

⁴⁷ (พงศัตถ์นั้ว สำเนาเงินและนงคราญ สุขสม, 2552) รายงานการขุดค้นทางโบราณคดีโบราณสถานเขาพระนารายณ์ อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช กรมศิลปากร พ.ศ.2552

⁴⁸ เดิมเชื่อว่าจารึกหลักที่ 23 (จารึกพระเจ้ากรุงศรีวิชัย) มาจากไชยา ซึ่งเป็นปัญหาสับสนกันอยู่เรื่องที่มาของจารึกระหว่างจารึกหลักที่ 23 และหลักที่ 24 (จารึกพระเจ้าจันทรภาณุ) (นายธรรมทาส พานิช เชื่อว่าจารึกหลักที่ 23 มาจากไชยา และจารึกหลักที่ 24 มาจากนครศรีธรรมราช - นงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ ทัศนภาค โบราณคดีศรีวิชัย 2543 หน้า79) มีหลักฐานยืนยันว่าจารึกหลักที่ 24 และ 24 ก ได้มาจากตำบลเวียง ไชยา(ห่างวัดหัวเวียงไชยา 1 เส้น) ส่วนจารึกหลักที่ 23 มาจากวัดเสมาชัย ซึ่งยุบรวมเข้ากับวัดเสมาเมือง นครศรีธรรมราช สรุปลือของที่ส่งไปจากเวียงสระและวัดเวียง เมื่อ พ.ศ.2447 ไม่มีจารึกหลักที่ 23 รวมอยู่ด้วย แต่เมื่อปี พ.ศ.2450 เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรบันทึกไว้ว่า หลักที่ 23 มาจากเวียงศักดิ์ นครศรีธรรมราช ต่อมาแก้เป็นเวียงสระ และเวียงสระรวมกับสุ

เป็นอาทิ มีพระเกียรติปราศจากอันตราย และเวลาแพร่หลาย...บังเกิดความเลื่อมแห่งพระเกียรติของ
 ราชานันท์ฯ ดุจดั่งแสงดาวเลื่อมลงไปเมื่อพระจันทร์อุทัยเมื่อฤดูครุฑ...”⁴⁹ อำนาจของพระเจ้ากรุงศรี
 วิชัยที่ไชยามีอิทธิพลต่อชุมชนโบราณเมืองพุนพิน ดูได้จากหลักฐานพระพิมพ์เม็ดกระดุมอันเป็น
 อิทธิพลของพุทธศาสนamahayan และตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ 14 เป็นต้นมา “เมืองไชยา” เป็น
 ศูนย์กลางการปกครอง เศรษฐกิจการค้า (มีท่าเรือใหญ่อยู่ที่แหลมโพธิ์) ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม
 และมีอำนาจสูงสุดเหนือเมืองอื่นๆ บริเวณอ่าวบ้านดอน

ชุมชนเมืองพุนพินสมัยศรีวิชัย (ระหว่างพุทธศตวรรษที่13-17)

ศรีวิชัยตั้งอยู่ในดินแดนที่มีทรัพยากรธรรมชาติอุดมสมบูรณ์ทั้งพืชพรรณไม้และสัตว์ป่า จึง
 กลายเป็นศูนย์กลางการค้าขายมาตั้งแต่สมัยโบราณบวกกับความเชี่ยวชาญด้านการเดินเรือทางทะเล
 จึงทำให้อาณาจักรแห่งนี้ยิ่งใหญ่และเจริญรุ่งเรืองอย่างยาวนานตลอดคาบสมุทรหลาย และหมู่เกาะใน
 อินโดนีเซียตลอดช่วงพุทธศตวรรษที่ 13-17 จากหลักฐานทางโบราณคดีต่างๆ ที่ค้นพบจำนวนมากใน
 ดินแดนรอบอ่าวบ้านดอน ทำให้นักประวัติศาสตร์และนักโบราณคดีทั้งชาวไทยและชาวต่างชาติบาง
 ท่าน⁵⁰ เชื่อว่าศูนย์กลางของอาณาจักรหรือสมาพันธรัฐศรีวิชัยตั้งอยู่ที่เมืองไชยาในช่วงหนึ่งช่วงใดอย่าง
 แน่นนอน และบ้างก็ว่าอยู่ที่นครศรีธรรมราช นอกเหนือจากที่ถกเถียงกันว่าอยู่ที่ชวาหรือสุมาตราใน
 อินโดนีเซีย

จากบันทึกของเจาจูกั๋ว นายด่านศุลกากรมณฑลฟูเกี้ยน ได้รวบรวมหลักฐานจากพระราช
 พงศาวดารจีน บันทึกการเดินทางเรือของชาวจีน และสัมภาษณ์นักเดินเรือ เกี่ยวกับชาน-โพ-ซี หรือศรีวิชัย
 (ไชยา) ในปี พ.ศ.1768 โดยสรุปดังนี้

อาณาจักรศรีวิชัยอยู่ระหว่างเงินละกับชวา มีอำนาจปกครอง 15 เมือง พระเจ้าแผ่นดินทรง
 พระชฎามงกุฎประดับด้วยเพชรพลอยมากมาย มงกุฎนี้หนักมาก นอกจากพระเจ้าแผ่นดินแล้วผู้อื่นไม่

ราชภัฏธานีในภายหลัง เมื่ออ่านข้อความจากจารึกจากนครศรีธรรมราช ว่าได้นำพระศิวะจากวัดเวียงสระมาไว้ที่วัด
 มหาธาตุรววิหาร นครฯ เมื่อพ.ศ.2459 อาจเป็นไปได้ว่าจารึกหลักที่ 23 ถูกลำมาจากเวียงสระไปไว้ที่วัดเสมาชัย
 (หรือวัดเสมาเมือง) และเมื่อสมเด็จพระยาดำรงราชานุภาพรับจารึกไปเมื่อ พ.ศ.2447 อาจได้รับรายงานว่าเป็น
 จารึกจากเวียงสระก็เป็นได้ หากมีโอกาสขุดค้นเมืองเวียงสระอาจทราบเรื่องเมืองหลวงของศรีวิชัยดีขึ้น - (ประเสริฐ
 ณ นคร, 2527) จารึกที่พบที่สุราษฎร์ธานี การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วันที่ 20-23 มกราคม
 2527 รายละเอียดจารึกที่พบที่สุราษฎร์ธานี อยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

⁴⁹ กรมศิลปากร เล่ม 1 พ.ศ.2529 หน้า 195 อ้างถึงใน พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม 2552

⁵⁰ ท่านพุทธทาสภิกขุ หม่อมเจ้าจันทร์จรัญ รัชณี และนายธรรมทาส พานิช - ผู้วิจัย

มีสิทธิสวมมงกุฏ เมื่อบัลลังก์ว่างกษัตริย์ การเลือกพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่โดยการให้พระราชโอรสทั้งหมดทดลองสวมมงกุฏ ถ้าใครทานน้ำหนักได้ก็จะได้ขึ้นครองราชต่อไป ชาวศรีวิชัยขนานนามพระเจ้าแผ่นดินว่า ลุง-ซิง พระองค์ไม่เสวยข้าวเป็นเม็ด แต่เสวยแป้งสาคุ เพราะมีความเชื่อว่าถ้าพระเจ้าแผ่นดินเสวยข้าว ผงฟ้าจะแล้ง ข้าวจะแพง และทรงน้ำ(อบ)กุหลาบ โดยเชื่อว่าถ้าทรงน้ำธรรมดาจะเกิดน้ำท่วมใหญ่ เมื่อเสด็จพระราชดำเนินออกจะเสด็จทางเรือ ทรงนั่งไสร่ง ประทับใต้กรตแพร พร้อมด้วยด้วยราชวงศ์รักรัถือหอกทอง

กำแพงเมืองหลวงสร้างด้วยอิฐยาวหลายสิบลิ้ว ประชาชนอยู่อาศัยกระจายตามนอกเมือง บางคนที่อยู่บนแพไม้มาจาก ชาวศรีวิชัยชำนาญการต่อสู้ทั้งทางบกและทางน้ำ เมื่อเกิดสงครามทหารที่ไปรบต้องเตรียมอาวุธและเสบียงติดตัวไปเอง สภาพอากาศในประเทศนี้ร้อนตลอดปี สัตว์เลี้ยงคล้ายกับในประเทศจีน ทำเล้าหมักจากดอกไม้โดยไม่ต้องใช้ยีสต์ ต้มแล้วเมาจาก เช่นทำจาก มะพร้าว หมาก และน้ำผึ้ง สำหรับการแลกเปลี่ยนซื้อขายไม่ใช้เงินทองแดงเป็นพวงแต่ใช้เงินพดด้วง

ในการบันทึกเอกสารราชการใช้อักษรต่างประเทศ พระเจ้าแผ่นดินใช้ตราพระราชลัญจกร และใช้อักษรจีนเมื่อส่งราชบรรณาการไปราชสำนักจีน กฎหมายประเทศนี้เข้มงวดมาก ถ้าจับได้ว่ามีชู้จะได้รับโทษหนักหรืออาจถึงตาย เมื่อพระเจ้าแผ่นดินสวรรคต ประชาชนไว้ทุกข์โดยโกนผม และผู้ใกล้ชิดต้องกระโจนเข้ากองไฟ เรียกพิธีนี้ว่า “อยู่และตายด้วยกัน” ในศรีวิชัยมีพระพุทธรูป เรียกว่า พระยอดทอง พระยอดเงิน สร้างจากทองคำ พระเจ้าแผ่นดินก่อนขึ้นครองราชย์สมบัติจะหล่อพระพุทธรูปทองคำแทนพระองค์ และถวายภาชนะทองคำแก่พระพุทธรูป พร้อมด้วยจารึกห้ามคนรุ่นหลังหลอมทองคำจากพระพุทธรูป หรือนำภาชนะที่ถวายมาใช้ และมีความเชื่อว่าถ้าป่วยไข้หนักให้บริจจาคเงินเท่าน้ำหนักตัวจะชะลอความตายได้

มีเรื่องเล่าเก่าแก่เล่าว่า ครั้งหนึ่งแผ่นดินในประเทศนี้แยกออกโดยทันทีทันใด ผุ่งว้าวควายวิ่งกรูจากรอยแยกเข้าไปในภูเขา ผู้คนพยายามจับสัตว์เหล่านี้มาเป็นอาหาร แต่ต่อมาต้นไม้และไม้อื่นๆ ขึ้นปิดปากหลุมนี้ทั้งหมด

สินค้าพื้นเมืองที่สำคัญของศรีวิชัยและเป็นที่ต้องการของอาหรับ ได้แก่ การบูร กระจัง ไม้หอม ชนิดต่างๆ การพลู ไม้จันทร์ อบเชย ไม้เนื้อแข็ง กายาน สมุนไพรต่างๆ นอกจากนั้นก็มี ไช้มุก งาช้าง ปะการัง แก้วตาแมว อำพัน สินค้าทำจากฝ้ายและใบดาบ สำหรับพ่อค้าต่างชาติแลกเปลี่ยนสินค้ากัน โดยใช้ ทองคำ เงิน เครื่องเคลือบ ผ้าลูกไม้ ผ้าแพร ไผ่ไหม แผ่นไหม น้ำตาล เหล็ก สามชู (Samshu) ข้าว เครื่องหอมแห้ง สมุนไพร และการบูร

อาณาจักรอยู่ติดกับทะเลใหญ่ ด้านตะวันตกสิ้นสุดที่ชวา ศรีวิชัยควบคุมช่องแคบที่นักเดินเรือผ่านทั้งหมด ในสมัยก่อนใช้โซ่เหล็กขึงตรวจตราโจรสลัดต่างชาติ เมื่อเหตุการณ์สงบจึงเอาโซ่มากองบนฝั่ง คนพื้นเมืองยำเกรงโซ่นี้พอกับเกรงกลัวพระพุทธรูป เรือต่างๆ ที่เข้ามาต้องมีพิธีเซ่นไหว้โซ่นี้ด้วย

สำหรับเมืองในปกครองของอาณาจักรศรีวิชัย 15 เมือง มีดังนี้ 1.ปอง-พง(ปะหัง) 2.ตอง-ยานอง(ตรังกานู) 3.หลัง-ยา-เกีย(ลังกาสุกะ=ยะรัง,ปัตตานี) 4.กิลันตัน(กลันตัน) 5.โพ-โล-อัน(พัทลุง) 6.จิ-โล-หิง(ไม่ทราบที่ตั้ง) 7.เสียน-ไหม(ไม่ทราบที่ตั้ง) 8.พะ-ท่า(ไม่ทราบที่ตั้ง) 9.ตัน-มา-ลิง(ตามพวลิงค์=นครศรีธรรมราช) 10.เกีย-โล-ทิ(หริหิ=กระบือ) 11.ปา-ติง-ฟอง(ปาเล็มบัง) 12.ชิน-โต(ชุนดา=สุมาตราใต้) 13.เกียน-ปี(กัมปลา=มอราตากุส,สุมาตรากลาง) 14.ลัง-วุ-ลิ(ลัมบรี=สุมาตราเหนือ) และ 15.ซี-หลาน(ลังกา)

อาณาจักรศรีวิชัยเริ่มมีความสัมพันธ์ทางการทูตกับจีนในรัชกาลเทียน-หุย แห่งราชวงศ์ถัง (ค.ศ.904-907)⁵¹ สมัยเคียนลุงแห่งราชวงศ์ซ่ง (ค.ศ.960-963)⁵² ศรีวิชัยส่งส่วยมา 3 ครั้ง ในปีที่ 3 แห่งรัชกาลพระเจ้าชุนหัว (ค.ศ.992) และถวายรายงานว่าชาวได้เข้ามาบูรณอาณาจักร และในปีเดียวกันส่งสาส์น ขออนุญาตส่งทูตมาประเทศจีน และในปีที่ 6 แห่งรัชกาลเทียน-ปิง (ค.ศ.1003) ราชสำนักจีนได้รับรายงานว่ามีการสร้างวัดในอาณาจักรศรีวิชัย ขอชื่อวัดและระฆังถวายวัด จึงพระราชทานนามว่า จัง-เทียน-หวัน-ฉู่ พร้อมระฆัง 1 ใบ และเมื่อถึงรัชสมัย ชิง-โต เชียงฟู และเทียนที่ (ค.ศ.1004-1022) และสมัยหยวน-หุย และหยวน-ฟง (ค.ศ.1078-1094) ศรีวิชัยส่งราชบรรณาการไปถวาย พระจักรพรรดิตอบพระราชสาส์นด้วยความยินดี⁵³

ด้านการค้า ศรีวิชัยมีสินค้าที่เป็นที่ต้องการของชาวต่างชาติ คือเครื่องเทศ เพื่อนำไปประกอบอาหารและเป็นเครื่องยา โดยเฉพาะภูมิภาคเขตหนาวแถบยุโรป ยิ่งจำเป็นอย่างมากต่อการปรุงอาหารเพื่อเพิ่มรสชาติของอาหารและเนื้อสัตว์ต่างๆ ไม่ให้จืดชืด นักเดินเรือต่างชาติในสมัยนั้นจึงรู้จักเส้นทาง

⁵¹ พ.ศ.1446- พ.ศ.1450 - (ณัฐภัทร จันทวิช, 2525) *ตารางเทียบยุคสมัยระหว่างไทยและจีน* บทความเรื่องความสัมพันธ์ทางด้านเครื่องถ้วยเงินที่เกี่ยวข้องกับศรีวิชัย รายงานการสัมมนา เรื่อง ประวัติศาสตร์- โบราณคดี ศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

⁵² พ.ศ.1503-พ.ศ.1506 - ณัฐภัทร จันทวิช อ้างถึงแล้ว 2525

⁵³ สดใส ชันติวรพงศ์ ภาควิชาประวัติศาสตร์ วิทยาลัยครูสงขลา แปรจากเอกสารของเจ้าจุกั้ว นายด่านศุลกากรมณฑลฟูเกี้ยน ในปี พ.ศ.1768 (ค.ศ.1225) รวบรวมหลักฐานจากพระราชพงศาวดารจีน และจากจุกูไฝ่ นายภานิมณฑลกว้างตุง ที่รวบรวมเรื่องการเดินทะเลของจีน (บันทึกไว้ 40 กว่าปี ก่อนเจ้าจุกั้วรวบรวม) และสัมภาษณ์นักเดินเรือ - (จันทร์จิรายุ รัชณี, 2527) *หลักฐานเจ้าจุกั้ว พ.ศ.1768 (ค.ศ.1225)* การสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี วันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้

สายเครื่องเทศ (Spice Route) นี้เป็นอย่างดี และระบุชื่อเมืองท่าค้าขายเป็นชื่อเครื่องเทศในบันทึกต่างๆ เช่น เมืองท่าตักโกลา (ตลาดกระวาน) กรรปุรทวีป(เกาะการบูร) นาลิเกลทวีป(เกาะมะพร้าว)

ประชุม ชุมเพ็งพันธุ (2525) จากหลักฐานบันทึกของจีนและอาหรับรวมทั้งชาวเรือสำเภอาบปางกลางอ่าวไทยพบว่าสินค้าพื้นเมืองของศรีวิชัย มีดังนี้

1) เครื่องเทศและเครื่องหอม ได้แก่ กระวาน กานพลู การบูร มะพร้าว หมาก ไม้กฤษณา ไม้มะเกลือ ไม้ฝาง แก่นจันทร์ ลูกจันทร์ ไม้หอม ยางไม้หอม พริกไทย ดีปลี ชิง ข่า และพวกยางไม้ เช่น มหาหิงค์ น้ำมันหอม กำยาน สุพรรณธัน สารส้ม และเครื่องหอมจากไม้และสัตว์ เช่น พิมเสน อำพัน ชะมดเชียง

2) ผลผลิตจากป่าและสัตว์ ได้แก่ งาช้าง นอแรด หนังสัตว์ น้ำตาล น้ำผึ้ง น้ำมันยาง ไม้มีค่าสำหรับสัตว์เลี้ยงได้แก่ ช้าง วัว ควาย เป็ด และไก่

3) ของมีค่า ได้แก่ หินมีค่าหายาก เช่น ทองคำ เงิน ตะกั่ว พลวง จากหลักฐานที่วัดเวียง ไชยา พบว่าคนโบราณใช้ทองคำเปลวเป็นแผ่นๆ ปิดกระโหลกศีรษะคนตาย รวมอยู่กับพวกลูกปัดและของมีค่าอื่นๆ ใส่ไว้ในผอบเป็นชั้นๆ

4) สินค้าเกษตรกรรม คือ ข้าว มะพร้าว และหมาก มาจากพื้นที่ราบทำนาของเมืองพัทลุง ปัตตานี ไทรบุรี เกาะชวา และจากเมืองไชยา⁵⁴ เมืองนครศรีธรรมราช ซึ่งถือกันว่าเป็นอยู่ข้าวอยู่น้ำมาตั้งแต่โบราณ

สำหรับสินค้าที่พ่อค้าจีนนำเข้ามา ได้แก่ เครื่องถ้วยชามเคลือบ เครื่องใช้เงิน ภาชนะโลหะ เหยียด อีแปะ ผ้าไหม เส้นไหม ผ้าม้วน ผ้าแพร รมกระดาศ เหล้า คันฉ่อง และกลอง(กลองมโหระทึก)⁵⁵

ด้านวัฒนธรรม เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ ที่ค้นพบเป็นหลักฐานสำคัญทำให้ทราบถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชุมชนในสมัยนั้นๆ อย่างเช่นเครื่องถ้วยต่างๆ สำหรับใส่เครื่องอุปโภคบริโภค บ่งบอกถึงรสนิยมทางวัฒนธรรมของการกินดีอยู่ดี การใช้เทคโนโลยีและกรรมวิธีการทำขั้นสูง เครื่องถ้วยที่ค้นพบในเมืองไทยเป็นทั้งที่ใส่อาหาร เก็บอาหาร และการหุงต้ม และจุดมุ่งหมายอื่น เช่น ภาชนะใส่อบกลิ่นเครื่องนุ่งห่มให้หอม หรือใช้ในพิธีกรรมต่างๆ ตั้งแต่เกิดจนตาย เช่น ใส่รักเด็กแรกเกิดไปฝัง ใส่

⁵⁴ ในอดีต คือท้องทุ่งนาอันกว้างใหญ่ไพศาลครอบคลุมพื้นที่ปัจจุบันตั้งแต่เขตอำเภอท่าชนะ ลงมาที่อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง และอำเภอพุนพิน จรดแม่น้ำตาปีในเขตตำบลศรีวิชัย จังหวัดสุราษฎร์ธานี- ผู้วิจัย

⁵⁵ (ประชุม ชุมเพ็งพันธุ, 2525) การเดินเรือและการค้าของอาณาจักรศรีวิชัย รายงานการสัมมนา เรื่องประวัติศาสตร์- โบราณคดี ศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

น้ำมนต์ หรือแป้งเจิม ใส่ดอกไม้บูชาพระ หรือนำศพใส่โองหรือไหไปฝัง หรือบรรจุตามเจดีย์ นอกจากนั้นลวดลายที่ประดับบนภาชนะต่างๆ ยังแฝงด้วยปรัชญาและความเชื่อ โดยเฉพาะลวดลายของเครื่องถ้วยจีน เช่นลายดอกไม้ ต้นไม้ ปลาคู่ มังกร และสัตว์ต่างๆ ล้วนมีความหมายเป็นมงคล และสะท้อนถึงอิทธิพลความเชื่อของจีนที่มีมายาวนาน⁵⁶

ทางศีลธรรม พุทธศาสนิกชน (2529) การยกย่องพ่อเฒ่า แม่เฒ่า คนเฒ่า คนแก่ และพระสงฆ์ อย่างสูงสุดในชุมชน เป็นสถาบันที่ได้รับความนับถือเชื่อฟังของทุกคนในหมู่บ้าน นอกจากนั้นยังมี “วัฒนธรรมแห่งความรักเพื่อนบ้านซึ่งกันและกัน” อย่างมั่นคงและยิ่งใหญ่ให้เห็นและหลงเหลืออยู่ในรูปของ “ศาลาทานสำหรับคนเดินทาง” เป็นศาลาที่พักริมทางมีห้องหับข้าวสารอาหารพร้อม สำหรับคนเดินทางผ่านไปผ่านมาแวะพักหลบแดดหลบฝนและหลบร้อนยามค่ำคืน มีเสปียงอาหาร หม้อข้าว เต้าไฟ เสื้อ และหมอน ไว้ให้ บ้านเรือนไม่ต้องมีกุญแจ เวลานอนก็ไม่ต้องใส่สลักประตูเรือน

บันทึกของชาวอาหรับบอกว่าที่ศรีวิชัย “ไม่มีใครถือเอาของตก” โดยชาวอาหรับผู้หนึ่งได้ทดลองทิ้งทองคำไว้กลางถนนผ่านไปหลายปีกลับมาดู ทองคำยังอยู่ที่เดิม แต่จมลึกกลงไปในดิน และกล่าวว่าพระราชแห่งชวาบาก(ศรีวิชัย) ร่ำรวยกว่าราชาใดๆ เก็บภาษีเป็นทองคำ ส่วนหนึ่งหลอมเป็นแท่งอิฐแล้วทิ้งในสระทุกวัน และเมื่อสิ้นราชการจะนำทองคำแท่งมานับและชั่งน้ำหนักเพื่อทราบจำนวนวันในการครองราชสมบัติ แบ่งทำบุญกุศลและให้รัชทายาท รายได้ส่วนใหญ่ของพระราชามาจากภาษีการขนไก่ ถ้าไก่ตัวใดชนะ ไก่ตัวนั้นต้องเป็นของพระราช เจ้าของไก่ต้องไถ่คืนด้วยทองคำจำนวนครึ่งหนึ่งของทองคำที่ไก่ชนชนะ การชนไก่จึงเป็นวัฒนธรรมการละเล่นพื้นบ้านอยู่ในจิตวิญญาณของคนรอบอ่าวบ้านดอนที่นิยมจนกระทั่งปัจจุบันเท่าๆ กับการชกมวย

เรื่องประเพณีก็ยังคงสืบทอดให้เห็นรอบอ่าวบ้านดอน เช่น ประเพณีแห่พระบัพพระน้ำ และประเพณีทำบุญ 12 เดือน ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยศรีวิชัย ความเจริญทางการศึกษาเห็นได้จากการใช้ภาษาสันสกฤตในการจารึกลงบนหินประกาศกิจกรรมต่างๆ ของบ้านเมือง หรือแม้แต่ศิลปะทางดนตรี การร่ายรำ และบทเพลงกล่อมลูก “มะพร้าวนาพิเกร์กลางทะเลซี้ผึ้ง” และ “มะม่วงหิมพานต์กลางแม่น้ำทะเลหลวง” ก็มีความไพเราะทางวรรณกรรมและแสดงถึงความเจริญรุ่งเรืองของศรีวิชัยที่สืบทอดถึงรุ่นปัจจุบัน ที่คนในท้องถิ่นมีจิตวิญญาณแห่งกวีอยู่ในสันดานแม้แต่ชาวเขาก็ขับกล่อมบทกลอนอันไพเราะได้โดยง่าย

ศิ-	ริสฤษฏ์วิชญาตมโไอ้	อวลมา
ริ	รักษ์รสวิชัยอวล	อบอุ้ม

⁵⁶ ณีฐฎฎฎฎ จันทวิช ความลั้มพันัธทางด้านเครื่องถ้วยจีนที่เกี่ยวข้งกับศรีวิชัย รายงานการสัมมนา เรื่องประวัติศาสตร์- โบราณคดีศรีวิชัย ณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 25-30 มิถุนายน 2525

วิ- วัณณ์ขจัดผองภยา พยาธิเหือด
 ชัย โขคคุดตมาสัมโภคคกลุ่ม กลบไฟทฯ⁵⁷

ชุมชนเมืองพูนพินสมัยตามพรลิงค์

เมื่อศรีวิชัยเริ่มเสื่อมอำนาจลงในพุทธศตวรรษที่ 17 เมืองนครศรีธรรมราชมีอำนาจเหนือรัฐอื่นๆ ในคาบสมุทรมลายู มีชื่อว่า “อาณาจักรตามพรลิงค์” สามารถยกกองทัพไปตีเมืองลังกาถึง 2 ครั้ง จากหลักฐานพงศาวดารและบันทึกของนักเดินเรือทะเลชาวจีน⁵⁸ เล่าถึงสภาพเมืองตามพรลิงค์ในปี พ.ศ.1768 ไว้ดังนี้

ตามพรลิงค์มีเจ้าผู้ครองนครเรียกว่า “เสียง-หลุง” เมืองนี้ล้อมรอบด้วยกำแพงกว้าง 6 หรือ 7 ฟุต สูงกว่า 20 ฟุต กำแพงแข็งแรงพอที่จะขึ้นไปต่อสู้กันได้

ประชาชนของอาณาจักรนี้ส่วนมากไว้ผมมวย และเดินตีนเปล่า ใช้ควายเป็นพาหนะ

ข้าราชการอยู่บ้านไม้ ประชาชนทั่วไปอยู่กระท่อมไม้ไผ่ ฝาใบไม้ เสาบ้านผูกหวาย

สินค้าพื้นเมืองมีทั้งขี้ผึ้ง ไม้เนื้อแข็ง ไม้หอม กฤษณา การบูร งาช้าง และนอแรด

พ่อค้าต่างชาติแลกเปลี่ยนสินค้าเหล่านี้ด้วยร่มแพร ผ้าแพรจากโฮ-ซี สามชู (Samshu) ข้าวเกลือ น้ำตาล อ่างเคลือบ ถ้วยชาม ถ้วยทอง และถ้วยเงิน

จิโลทิง เสียนใหม่ พะท่า เกียโลทิง ก็เหมือนประเทศนี้

ประเทศตามพรลิงค์ (ตันมาลิง) รวบรวมภษาชนะเงินทองตามที่ได้รับส่งส่วยให้แก่ศรีวิชัย จิโลทิง และประเทศอื่นๆ (เสียนใหม่ พะท่า เกียโลทิง) ก็ทำเช่นเดียวกัน

ในปี พ.ศ.1773 นครศรีธรรมราชมีฐานะเป็นนครรัฐอิสระในคาบสมุทรมลายู มีเมืองในปกครอง 12 เมืองเรียกว่า เมืองสิบสองนักษัตร ในช่วงนั้นเมืองไชยาถูกลดบทบาทลงกลายเป็นเมืองหนึ่งในสิบสองนักษัตรของเมืองนครศรีธรรมราช ชื่อ “เมืองบันทายสมอ”⁵⁹

⁵⁷ พุทธทาสภิกขุ ศรีวิชัยคืนชีพ แนวสังเขปของโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน พิมพ์ครั้งที่ 1 พ.ศ.2529

⁵⁸ หม่อมเจ้าจันทร์จิรายุ รัชณี หลักฐานจากจูกั้ว พ.ศ.1768 (ค.ศ.1225) การสัมมนาเรื่องประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี วันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้

⁵⁹ เมืองสิบสองนักษัตร (ถือเอาปีขวดถึงปีกุลตามลำดับ) ได้แก่ เมืองสายบุรี เมืองปัตตานี เมืองกะลันตัน เมืองปาหัง เมืองไทรบุรี เมืองพัทลุง เมืองตรัง เมืองชุมพร เมืองบันทายสมอ เมืองสะอูเลา(สงขลา) เมืองตะกั่วป่า และเมืองกระบี่ ทุกรายละเอียดเพิ่มเติมจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช - พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ่างแล้ว 2552 และประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ อ่างแล้ว 2545

ชุมชนเมืองพูนพินสมัยสุโขทัย

เมืองนครศรีธรรมราชยุคร่วมสมัยกับสุโขทัยในพุทธศตวรรษที่ 19 มีความสัมพันธ์อันดีต่อกันกับสุโขทัย มีการแลกเปลี่ยนด้านการค้า ศาสนา และศิลปวัฒนธรรม

ชุมชนเมืองพูนพินสมัยอยุธยา (พ.ศ.1893-พ.ศ.2310)

สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ (พ.ศ.1991- พ.ศ.2031)⁶⁰ ในปี พ.ศ.1998 กล่าวถึงเมืองใต้การปกครองของอยุธยาบริเวณคาบสมุทรมาเลย์ไว้ 4 เมือง คือ เมืองนครศรีธรรมราช เป็นหัวเมืองเอก เมืองพัทลุง เมืองชุมพร และเมืองไชยา เป็นหัวเมืองตรี⁶¹ สำหรับดินแดนรอบอ่าวบ้านดอนในช่วงนั้นแบ่งเป็น 3 เมือง คือ เมืองท่าทองและเมืองศิริรัฐนิคมขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองไชยาขึ้นตรงกับกรุงศรีอยุธยา

เรื่องราวของเมืองไชยาในช่วงนี้ไม่สามารถกำหนดชัดเจนได้ว่าเป็นมาอย่างไรเหมือนกับประวัติศาสตร์ของเมืองอื่น เช่น นครศรีธรรมราช สงขลา และพัทลุง ในภูมิภาคเดียวกัน เนื่องจากเมืองไชยาไม่มีพงศาวดารเมือง หรือจดหมายเหตุอื่นใดที่บันทึกเป็นลายลักษณ์อักษรไว้ ทราบเพียงว่าเมือง ไชยาเป็นเมืองทางผ่านในการทำศักระหว่างเมืองนครศรีธรรมราชและกรุงศรีอยุธยา สมัยอยุธยา มีอำนาจปกครองได้ทั่วถึง เมืองไชยามีฐานะเป็นเมืองพระยามหานคร หรือหัวเมืองชั้นนอกขึ้นตรงต่อกรุงศรีอยุธยา แต่ถ้าคราวใดที่นครศรีธรรมราชตั้งตัวเป็นใหญ่ ก็ขึ้นกับเมืองนครศรีธรรมราชเป็นการชั่วคราว แต่ไม่เคยอยู่ภายใต้การดูแลของเมืองนครศรีธรรมราชเหมือนหัวเมืองทางใต้อื่นๆ⁶²

ประวัติศาสตร์เมืองไชยาในช่วงนี้ จึงต้องอิงจากตำนานเมืองนครศรีธรรมราช ดังตอนหนึ่งกล่าวถึงกรุงศรีอยุธยาสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถส่งพระพนมวังและนางสะเดียงทองจากเพชรบุรีมาเป็นเจ้าเมืองนครศรีธรรมราชปรากฏชื่อเมืองสำคัญ 4 เมือง ที่โปรดให้สร้างป่าเป็นนา คือ

⁶⁰ ย้อนขึ้นไปแผ่นดินสมัยสมเด็จพระรามาเมศวร (ครองราชย์ครั้งที่ 2 พ.ศ.1931- พ.ศ.1938) ในปี พ.ศ. 1933 ได้ยกกองทัพไปตีเมืองเชียงใหม่ และกวาดต้อนครัวลาวลงมาไว้ที่เมืองพัทลุง สงขลา และนครศรีธรรมราช - พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม 2552

⁶¹ องค์การการค้าคุรุสภา 2513 หน้า 318-322 อ้างถึงใน พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม 2552

⁶² (ภิญญู ภิญโญศิริ, 2527) *เมืองไชยาในอดีต* การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี ครั้งที่ 1 วันที่ 20-23 มกราคม 2527

เมืองไชยา เมืองท่าทอง เมืองไชยคราม และเมืองเวียงสระ โดยเฉพาะที่เมืองไชยาได้ส่งข้าราชการ 3 คนลงมาสร้างเมืองไชยาใหม่⁶³ ตามความดังนี้

“..แลพระเจ้าอยู่หัวสั่งให้สร้างป่าเป็นนาจรทุกตำบล ให้ป่าวแก่คนอันอยู่ ณ เขาให้ออกมาทำไร่นาแลอยู่เป็นที่ถื่นฐาน บ้านที่อยู่ให้มีชื่อมีตำบลแลให้พระพนมวังกฎหมายไว้...เมื่อพระพนมวังแลนางยงทองแลศรีราชาออกมาสร้างเมืองนครดอนพระนั้น แลพระพนมวังแลนางสะเดียงทองก็มาตั้งบ้านอยู่จงสระนอกเมืองนครดอนพระ สร้างป่าเป็นนา สร้างนาทุ่งเขน สร้างนาท่าทอง สร้างนาไชยคราม สร้างนากะนอม สร้างนาสะเพียง สร้างนาตระชน สร้างนากาล แลให้นายรัก นายราช นายเชียวไปอยู่ สร้างนาเมืองไชยา...นายยอดอยู่ สร้างนาเวียงสระ...”⁶⁴

ในช่วงพุทธศตวรรษที่ 21-22 หัวเมืองปักษ์ใต้ ตั้งแต่เมืองไชยา เมืองนครศรีธรรมราช ไปจนถึงเมืองพัทลุง มักถูกโจรสลัดมลายูคุกคามอยู่เสมอ และเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและเศรษฐกิจอันเนื่องมาจากการค้าทางทะเล มีพ่อค้าจากต่างชาติเข้ามาทั้งเอเชียและยุโรปต่างต้องการเมืองท่าและสถานที่พักสินค้าทำให้เกิดเมืองท่าใหม่ ๆ ขึ้น นอกเหนือจากเมืองที่มีอยู่เดิมอย่างเช่น เมืองนครศรีธรรมราช และเมืองปัตตานี สำหรับเมืองที่เกิดขึ้นใหม่ คือ เมืองสงขลาหัวเขาแดง เป็นเมืองที่พ่อค้าอาหรับเข้ามาตั้งถิ่นฐานเป็นเมืองพักสินค้า ต่อมาพ่อค้าชาวยุโรปก็เข้ามาและสร้างป้อมค่ายที่แข็งแรง เมื่อ พ.ศ.2185 สมัยแผ่นดินพระเจ้าปราสาททอง (พ.ศ.2173-พ.ศ.2198) ขกมลายูคนหนึ่งตั้งตัวเป็นกษัตริย์ เรียกพระเจ้าเมืองสงขลา และขยายอำนาจออกไปอย่างกว้างขวางบริเวณหัวเมืองภาคใต้จนในปี พ.ศ.2192 สามารถรวมเมืองไทรบุรี เมืองปัตตานี เมืองพัทลุง และยึดเมืองนครศรีธรรมราชไว้ในอำนาจ การขยายอำนาจครั้งนี้มีหลักฐานว่าได้ขึ้นมาถึงเมืองไชยาด้วย เมืองสงขลากลายเป็นรัฐอิสระที่แข็งข้อต่อกรุงศรีอยุธยาในสมัยพระเจ้าปราสาททอง ⁶⁵

จนกระทั่งถึงแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราช(พ.ศ.2199-พ.ศ.2231) ในปี พ.ศ.2223-พ.ศ.2230 ก็ถูกกรุงศรีอยุธยาตีแตก ด้วยความช่วยเหลือของฮอลันดาและฝรั่งเศส เมืองสงขลาที่หัวเขาแดงถูกเผาทำลายจนเรียบ เครื่องญาติของพระเจ้าเมืองสงขลาพร้อมครอบครัวมุสลิมส่วนหนึ่ง

⁶³ ขอบเขตของเมืองไชยา หมายถึง ดินแดนในท้องที่ของอำเภอท่าชนะ อำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง และอำเภอพุนพิน ก่อนที่จะรวมกับเมืองกาญจนดิษฐ์ และเมืองศรีรัฐนิคม ในสมัยรัชกาลที่ 5 - ภิญญ ภิญญศิริ อ่างแล้ว 2527

⁶⁴ พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ่างถึงแล้ว 2552

⁶⁵ สารูป ฤทธิ์ชู 2542 หน้า 6 และหน้า 9 อ่างถึงในนงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ ทัศนาศ โบราณคดีศรีวิชัย มุมมองใหม่การศึกษาวิเคราะห์แหล่งโบราณคดีรอบอ่าวบ้านดอน กรมศิลปากร กันยายน 2543 หน้า 51

อพยพมาอยู่ที่เมืองไชยา และสร้างบ้านสงขลา⁶⁶เป็นตัวเมืองอยู่ระยะหนึ่ง⁶⁷ ครั้นถึงแผ่นดินสมเด็จพระเพทราชา (พ.ศ.2231-2245) เมืองนครศรีธรรมราชก่อกบฏไม่ยอมรับอำนาจของพระเพทราชาที่ปราบดาขึ้นมาเป็นกษัตริย์หลังแผ่นดินพระนารายณ์มหาราช แต่ไม่นานก็ถูกกรุงศรีอยุธยาปราบปรามได้ หลังจากนั้น หัวเมืองปักษ์ใต้ทั้งหมดอยู่ภายใต้อำนาจของกรุงศรีอยุธยาจนเสียกรุงครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ.2310⁶⁸

สำหรับชุมชนเมืองพุนพินในสมัยอยุธยา หลังจากตั้งเมืองไชยาขึ้นมาใหม่และการเปลี่ยนแปลงเส้นทางการค้าทำให้ชื่อของเมืองพุนพินค่อยๆ เลือนหายไป ชุมชนเมืองพุนพินมีชื่อปรากฏในพงศาวดารและจดหมายเหตุตั้งแต่สมัยอยุธยา ในนาม “ท่าข้าม” และเป็นแขวงขึ้นของเมืองไชยาตลอดมา⁶⁹

บทบาทของเมืองไชยาในช่วงนี้ค่อนข้างราบเรียบไม่โดดเด่นเหมือนในอดีต เนื่องจากศูนย์กลางการค้าทางทะเลได้เปลี่ยนไป เมืองต่างๆ รอบอ่าวบ้านดอนมีลักษณะเป็นเมืองเกษตรกรรม ไม่มีความยุ่งยากทางการเมืองเหมือนกับหัวเมืองที่เป็นจุดยุทธศาสตร์ทางการค้าและหล่อหลอมทางการเมือง เช่น เมืองนครศรีธรรมราช เมืองพัทลุง เมืองสงขลา และเมืองปัตตานี⁷⁰ ดังเพลงกล่อมลูกที่ร้องสืบมาว่า

“ โปตานเหอ...

เมืองนี้ไม่บานไปบานเมืองเทศ

มีข่าวเล่าว่าเมืองไชยาเกิดเหตุ

ไปบานเมืองเทศเสียแล้วนะโปตาน เหอ...”⁷¹

⁶⁶ ประวัติเมืองไชยาช่วงปลายอยุธยาถึงธนบุรี รวมอยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

⁶⁷ มานิต วัลลิโกดม 2530หน้า 21 อ้างถึงในนงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ หัศภาค 2543 หน้า 51

⁶⁸ พงศ์ธนวี สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552

⁶⁹ ทศพล งานไพโรจน์, พุนพิน หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2554

⁷⁰ นงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ หัศภาค อ้างแล้ว 2543 หน้า 52

⁷¹ เพลงกล่อมเด็กที่ร้องกันแพร่หลายในบริเวณรอบอ่าวบ้านดอน - ภิญญ ภิญญศิริ อ้างแล้ว 2527

ชุมชนเมืองพูนพิณสมัยธนบุรี (พ.ศ.2310- พ.ศ.2325)

เมื่อกรุงศรีอยุธยาถูกพม่าทำลายในปี พ.ศ.2310 พม่าได้ยกทัพมาตีเมืองไชยาที่บ้านพุมเรียง ชาวเมืองไชยารวมตัวกันต่อสู้และตั้งค่ายอยู่ที่วัดอุบล สู้รบกับพม่าอยู่หลายวันจนกระสุนดินดำหมดจึงแตกพ่าย พม่าได้เผาเมือง กวาดต้อนครอบครัว และเก็บทรัพย์สินไปจำนวนมาก เมืองไชยาช่วงนั้นจึงว่างไม่มีเจ้าเมือง ครั้นถึงปี พ.ศ.2312 พระเจ้ากรุงธนบุรีโปรดให้กองทัพยก 72 เป็นทัพหน้าไปปราบชุมนุมเจ้าเมืองนคร เมื่อเดินทางมาถึงเมืองไชยา หลวงปลัดบุญชูชาวเมืองไชยาได้รวบรวมผู้คนจับตัวผู้รั้งเมืองไชยาซึ่งเป็นคนของเจ้าเมืองนครฆ่าเสีย และเข้าสมทบกับกองทัพพระเจ้ากรุงธนบุรี ความดีความชอบของหลวงปลัดบุญชูในครั้งนั้น จึงได้รับแต่งตั้งเป็น “พระยาวิจิตรภักดีศรีพิชัยสงคราม” (พระยาคอปโลง) ผู้ว่าการเมืองไชยา และได้ร่วมกองทัพไปตีชุมนุมเมืองนคร กองทัพได้ยกทัพข้ามแม่น้ำหลวง (แม่น้ำตาปี) ที่บริเวณบ้านท่าข้าม (อำเภอพูนพิณ) ส่วนทัพเมืองนครตั้งค่ายรับอยู่ที่บ้านท่าหมาก(อำเภอบ้านนาสาร) ศึกครั้งนี้ทัพหน้าจากเมืองหลวงเกิดขัดแย้งกันจึงไม่สามารถตีเมืองนครได้ พระเจ้ากรุงธนบุรีต้องยกทัพหลวงมาช่วยทางเรือ และหยุดพักกองทัพที่ชายทะเลพุมเรียงก่อนยกไปตีค่ายที่ท่าหมาก ที่คลองปากนคร และที่คลองศาลาสี่หน้า(ปากพญา) จนแตกพ่ายและสามารถยึดเมืองนครศรีธรรมราชไว้ได้⁷³

ชุมชนเมืองพูนพิณสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (พ.ศ.2325 – พ.ศ.2458)

สมัยรัชกาลที่ 1 (พ.ศ.2325-พ.ศ.2352) เมื่อ พ.ศ.2328 พระเจ้าปะดุงกษัตริย์ของพม่ายกกองทัพมาตีหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้แก่ เมืองชุมพร เมืองหลังสวน เมืองไชยา เมืองท่าทอง จนถึงเมืองนครศรีธรรมราช เมืองไชยาได้รับความเสียหายในศึกครั้งนี้อย่างมาก ผู้คนอพยพหนีไปจากเมือง ส่วนเมืองท่าทองก็เสียหายมากเช่นกัน เมืองร้างผู้คน และยากต่อการซ่อมแซม จึงย้ายเมืองไปที่ริมคลองกะแดะ (บ้านกะแดะปัจจุบันเป็นที่ตั้งของอำเภอกาญจนดิษฐ์) ปรากฏชื่อผู้รั้งเมืองที่ตั้งใหม่ว่า “นายสม” ต่อมาได้เลื่อนบรรดาศักดิ์เป็นหลวงวิเศษ⁷⁴

⁷² มีพระยาจักรี (หมุด) พระยาอภัยรณฤทธิ์ (รัชกาลที่ 1) พระยามรราช(กรมพระราชวังบวรมหาสุรสีหนาท ในรัชกาลที่ 1) และพระยาเพชรบุรี – เฉลิม อยู่เวียงชัย 2521 หน้า 219 อ้างถึงใน พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552

⁷³ เฉลิม อยู่เวียงชัย 2521 หน้า 219 อ้างถึงใน พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552

⁷⁴ พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552

สมัยรัชกาลที่ 2 (พ.ศ.2352-พ.ศ.2367) เมื่อ พ.ศ.2352 ในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 2 จากสมุหพระกลาโหมถึงเจ้าพระยานครศรีธรรมราช (น้อย) เรื่องให้เกณฑ์คนไปลากมาดเรือพระที่นั่งยาว 17 วา ที่ปากคลองยันซึ่งเป็นลำน้ำที่สำคัญของเมืองพุมดวง⁷⁵ ดังความตอนหนึ่งว่า

“...มีพระบัณฑูรตรัสเหนือเกล้าฯ สั่งว่า เรือมาดพระที่นั่งยาวสิบเจ็ดวา สิบห้าวา สิบสามวา สิบสองวา ซึ่งหลวงรักษาเทพตัด ณ คลองพายปลายยันนั้น ทางซึ่งจะชักลากเป็นโคกเนินลุ่มดอน แต่กำลังคนเมืองไชยาจะชักลากเห็นไม่ได้ ซึ่งพระยานครเห็นว่ เมืองนครระยะทางไกลคนจะไปมิทัน จึงเกณฑ์เอาคนเมืองท่าทองและคนซึ่งอยู่ในแขวงเมืองไชยา⁷⁶ ช่วยชักลากมากนั้นก็ชอบด้วยราชการแล้ว”⁷⁷

สมัยรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2367-พ.ศ.2394) ในปี พ.ศ.2375 รัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้เจ้าพระยานคร (น้อย) เจ้าเมืองนครศรีธรรมราช มาตั้งเรือที่บ้านดอน⁷⁸ และเมืองท่าทองตั้งเป็นโรงอยู่ต่อเรือกำปั่นแปลงขนาดยาว 11 วา ทั้งเรือพระที่นั่งและเรือรบสำหรับทะเล ใช้ในราชการถวายจำนวน 31 ลำ ทรงเห็นว่าชาวพื้นเมืองมีความรู้ความชำนาญมาแต่เดิม และไม่ตะเคียนทองคุณภาพดีก็หาง่ายในท้องที่บริเวณ แม่น้ำพุมดวง คลองยัน และคลองท่าทอง

⁷⁵ ทำเนียบข้าราชการเมืองนครศรีธรรมราช สมัยรัชกาลที่ 2 พ.ศ.2354 ยังไม่ปรากฏชื่อ “เมืองศิริรัฐนิคม” เมืองนี้คงชื่อ “เมืองพุมดวง” เป็นเมืองบริวารของเมืองตะกั่วป่า - พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ่างแล้ว 2552

⁷⁶ จากทำเนียบเมืองนครศรีธรรมราช สมัยรัชกาลที่ 2 ปรากฏชื่อชุมชน “ท่าข้าม” เป็นแขวงขึ้นเมืองไชยา และตะเหอะ ท่าทองอุแท ปากน้ำท่าทอง เป็นแขวงและด่านขึ้นกับเมืองท่าทองขึ้นตรงกับเมืองนครศรีธรรมราชอีกต่อหนึ่ง และในกฎหมายตราสามดวง (ชำระใหม่ในสมัยรัชกาลที่ 1) ฐานะของเมืองไชยาเป็นเมืองขึ้นตรีอันดับพิเศษเทียบเท่าหัวเมืองชั้นโท มีจัตุสดมภ์ เจ้าเมืองมีราชทินนามว่า พระยาวชิทธิภักดีศรีสิทธิสงคราม ถือศักดินา 5,000 ไร่ ปลัดเมืองมีราชทินนามว่า พระราชสงครามรามภักดี ถือศักดินา 1,800 ไร่ - ภิญญ ภิญโญศิริ อ่างถึงแล้ว 2527

⁷⁷ สงบ ส่งเมือง 2529 เล่ม 2 หน้า 500 อ่างถึงในพงศัตันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม 2552

⁷⁸ สำหรับที่มาของชื่อ “บ้านดอน” ปรากฏเป็นครั้งแรกในจดหมายเหตุรัชกาลที่ 3 ในฐานะเป็นที่ตั้งอยู่ต่อเรือของเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นช่วงที่มีการต่อเรือสำหรับใช้ในราชการและถวายรัชกาลที่ 3 มากที่สุดจนกลายเป็นชุมชน “...บ้านดอนเป็นที่ตั้งของตัวเมืองสุราษฎร์ธานีในปัจจุบัน เกิดจากหมู่บ้านชาวประมงและชาวสวนที่อพยพมาตั้งหลักแหล่งทำมาหากินตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 1 เนื่องจากเป็นพื้นที่กว้างใหญ่ น้ำไม่ท่วม เหมาะแก่การตั้งบ้านเรือนและทำเรือสวน และอยู่ในทำเลที่เหมาะสมในการทำประมง เข้าออกทะเลง่ายเพราะอยู่ใกล้ และทำอยู่ช่อมเรือ หรือต่อเรือประมงได้สะดวก ไม้หาง่าย อ่าวบ้านดอนปลาชุม ชาวพื้นเมืองเรียกหมู่บ้านนี้ว่า “บ้านดอน” เนื่องจากพื้นที่ตั้งเป็นดอนใหญ่...” - ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ บทความเรื่องบ้านดอน-สุราษฎร์ธานี อ่างถึงใน (สงบ ส่งเมืองและสุวิวงศ์ พงศ์ไพบูลย์, 2542) เมืองสุราษฎร์ธานี สารานุกรมวัฒนธรรมไทย ภาคใต้ เล่ม 13 2542 หน้า 6159

สมัยรัชกาลที่ 4 (พ.ศ.2394-พ.ศ.2411) โปรดให้ย้าย “เมืองท่าทอง” จากริมคลองกระแตมาตั้งที่ริมคลองมะขามเตี้ยที่บ้านดอน เนื่องจากมีบ้านเรือนและผู้คนอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานจำนวนมากขึ้น หลังสร้างอยู่ต่อเรือ บ้านเมืองมีความเจริญมากกว่าเมืองเก่า และเป็นท่าเรือรับส่งสินค้าที่สำคัญ จึงโปรดเกล้าฯ ให้ย้ายเมืองท่าทองมาตั้งที่บ้านดอนและพระราชทานนามเมืองใหม่ที่บ้านดอนว่า “เมืองกาญจนดิษฐ์” ยกฐานะเป็นเมืองจัตวาขึ้นตรงกับกรุงเทพฯ และพระราชทานบรรดาศักดิ์ให้นายพุ่ม บุตรเจ้าพระยานคร (น้อย) เป็นพระยากาญจนดิษฐ์บดี ครองเมืองกาญจนดิษฐ์ (บ้านดอน)⁷⁹

สมัยรัชกาลที่ 5 (พ.ศ.2411-พ.ศ.2453) ชุมชนบ้านดอนเจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ด้วยปัจจัยที่เหมาะสมด้านสภาพทางภูมิศาสตร์ เป็นท่าเรือใหญ่ เหมาะแก่การทำประมง มีป่าไม้และของป่าจากต้นน้ำของแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง หนังสือชีววิวัฒน์⁸⁰ บรรยายสภาพบ้านเมืองของเมืองกาญจนดิษฐ์ที่บ้านดอนเมื่อปี พ.ศ.2427 ไว้ดังนี้

“...ฝั่งตะวันออกมีสวนมะพร้าวแลหมู่บ้านราษฎรปลุกกริมน้ำ เป็นโรงเรือนจากซบซ้อนกันเป็นอันมากยึดยาวตามลำน้ำประมาณ ๔๐ เส้นเศษ เป็นหมู่บ้านดอนเมืองกาญจนดิษฐ์ บ้านผู้ว่าราชการนั้นตั้งอยู่เหนือน้ำเหนือหมู่บ้านทิดใต้ เหนือบ้านผู้ว่าราชการขึ้นไปหน่อยมีเกาะกลางน้ำ...ฝั่งตะวันตกหน้าบ้านเจ้าเมืองมีวัดวัดหนึ่งชื่อวัดคงคาราม มีโรงอุโบสถหลังหนึ่ง มีเจดีย์หลังหนึ่ง...ที่บ้านผู้ว่าราชการมีแพแพตหลังหนึ่งแต่งเครื่องจีน หลังแพมีตะพาน...ข้างในบ้านมีห้องหนึ่ง แลเรือนหลังคาจาก ริมบ้านผู้ว่าราชการ เมืองทิดใต้มีบ้านผู้ช่วย รั้วบ้านติดกันกับบ้านพระยากาญจนดิษฐ์ เป็นรั้วไม้ไผ่ขัดแตะ...ที่ตรงหน้าบ้านมีโรงเป็นศาลาริมน้ำอยู่ ๒ หลัง หลังคามุงจาก...มีพื้นฝาไม้เหลาชะโอนเป็นที่สำหรับนั่งเล่นแลว่าความ แลมีถนนตลกลงไปข้างทิดใต้...มีหมู่บ้านคนข้างริมน้ำ แลมีตะพานข้ามคูน้ำ...ถึงปากถนนตลอดถนนกว้างประมาณ ๑๐ ศอก มีโรงเรือนราษฎรขายของ ขายสินค้าทั้ง ๒ ฟาก มีเสาโคมปักตลอดทุกหน้าโรงหน้าบ้าน...

ตำบลบ้านตั้งแต่ปากคลองพันคูหาฝั่งตะวันออก ซึ่งเป็นเขตเมืองกาญจนดิษฐ์ เป็นระยะเข้ามาจนถึงเมืองกาญจนดิษฐ์มีหมู่บ้านหลายแห่ง หมู่บ้านโรงเรือนราษฎรตามริมน้ำที่ตั้งหมู่บ้านเมืองกาญจนดิษฐ์ ตั้งแต่บ้านพระปลัดขึ้นไปถึงบ้านผู้ว่าราชการเมืองติดกันแน่นหนา เป็นหมู่ตลาดด้วยประมาณ ๖๐๐ หลัง คนประมาณ ๒,๐๐๐ คน หมู่บ้านตามริมน้ำแลสวนป่าที่ตั้งเป็นหมู่บ้านห่อหมกอีกรวมหมู่บ้าน โรงเรือน ในแขวงเมืองกาญจนดิษฐ์ประมาณ ๗,๐๐๐ หลัง คนประมาณ ๔๐,๐๐๐ คน ถ้า

⁷⁹ นงคราญ ศรีชาย และวรวิทย์ ทศภาค อ้างถึงแล้ว 2543 หน้า 54

⁸⁰ พระนิพนธ์ของสมเด็จพระเจ้านั่งเกล้าเจ้าฟ้าภาณุรังษีสว่างวงศ์ กรมหลวงภาณุพันธุวงศ์วรเดช แต่งถวายรัชกาลที่ 5 เนื่องในโอกาสเสด็จตรวจราชการหัวเมืองปักษ์ใต้ทางเรือด้วยเรือสุริยมณฑล ในปี พ.ศ.2427 อ้างถึงใน สงบ สงเมือง และสุริวงค์ พงศ์ไพบุลย์ อ้างแล้ว 2542 หน้า 6160 และสุราษฎร์ธานี มกราคม 2527

จะแบ่งเป็นชาติ จะเป็นไทยสัก ๓๐,๐๐๐ เศษ เป็นจีนประมาณ ๑,๐๐๐ เศษ แยกประมาณ ๒๐๐ เศษ จึงเป็นคนประมาณ ๔๐.๐๐๐ คน คนไทยเป็นคนช่วยเหลือ ส่วยดีบุกคนหนึ่งเก็บคนละ ๗ บาท จีนเป็นเงินผูกปี้ แยกเกณฑ์ราชการเป็นคราวๆ...”

ต่อมาในปี พ.ศ.2432 พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 5 เสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.108 ทรงมีราชทัตเลขาบรรยายสภาพบ้านเมืองของเมืองกาญจนดิษฐ์ ความตอนหนึ่งว่า

“..คนมีน้อยจึงยังไม่เป็นเมืองเจริญให้สมกับภูมิที่ จำนวนคนที่ทำบัญชีสำมะโนครัว พลเมืองไทย ๘๐๐๐ เศษ จีนเกือบ ๓๐๐ คน แยกมีเล็กน้อย คนมาหนายู่แต่ที่บ้านดอน เหนือขึ้นไปก็อยู่เรียวยาวไป แต่เรือค้าขายมีมากจีนพ่อค้าในเมืองที่มีทุนรอนหลายคน แต่งเรือไปค้าขายเป็นเรือหัวเมืองกาญจนดิษฐ์เองบ้าง เรือไหลลำเรือสิงคโปร์มาค้าบ้าง เมื่อเข้าไปแลเห็นเรือสำเภาและเรือเอี่ยมจันทน์ลำใหญ่ๆ จอดอยู่ถึง ๘ ลำ ท่วงทีจะเป็นเมืองค้าขายใหญ่โตได้ดีกว่าเมืองไชยามาก นาทุ่งมีน้อยทำข้าวไร่มากริมาๆ แม่น้ำ ตัดต้นไม้ลงทำข้าวไร้อลลด หนทางที่ขึ้นไปว่าทำได้ดีมาก เพราะเวลาน้ำทะเลขึ้นหนุนน้ำในแม่น้ำไปท่วมถึงต้นข้าว เวลาน้ำในทะเลลด น้ำในแม่น้ำก็ลดด้วย ขึ้นๆ ลงๆ เป็นเวลาน้ำทะเลไม่ได้ขึ้นถึงต้นข้าวเลย เมื่อยังไม่เกิดไข้โคกระปือ มีเข้าจำหน่ายออกจากเมืองมาก จนเดี๋ยวนี้ก็ฟื้นเร็วกว่าเมืองไชยา มีเข้าออกจากเมืองบ้างแล้ว เรือค้าขายในลำน้ำเดินเสมอไม่ขาด บรรทุกเข้ากล้วยสุกรเปิดหวายได้ ขาขึ้นบรรทุกเกลือปูนเยื่อเคี้ยด้ายผ้าขึ้นไปแลกมาดเรือเป็นสินค้าใหญ่เหมือนเมืองไชยามีกระดานไม้ตะเคียนไม้เคี่ยมบ้าง ออกจากเมืองมาก เรือที่มาค้าขายเมืองกาญจนดิษฐ์นี้ มักจะแวะรับมะพร้าวที่เกาะสมุยด้วย ปลาทะเลที่ปากอ่าวเห็นมีโปะหลายโปะ ว่าพวกกองตระเวนเพ็ชรบุรีลงมาตั้งทำปลา ปลาน้ำจืดก็มีเป็นฤดู ผลไม้มีมากกลางสาดเป็นอย่างดี แต่ในเวลาที่ผ่านมา เผอญูกคราวไม่มีผลไม้ เวลาค้าเขาจัดหนังตะลุงและมโนราห์มาเล่น แต่พื้นดินประอะเปื้อนนัก เวลาเย็นจะไปเที่ยวข้างไหนก็ไม่ได้ ฝนตกตั้งแต่กลางวันจนตลอดรุ่งไม่ขาดเม็ดเลย...ขึ้นเดินตามถนนริมน้ำเป็นถนนเก่าถนนใหม่เขาตัดลึกเข้าไปข้างใน ด้วยถนนเก่านี้ น้ำกัด ตลิ่งพังใกล้เข้ามามาก เขาคิดจะย้ายไปใหม่ แต่ฝนตกเป็นโคลนประอะเปื้อนอย่างยิ่ง ต้องเอากระดานทอด เดินไปจนถึงวัดสามม้าย จึงได้ถึงท้องตลาดถนนค้อยเป็นดินแข็ง ราษฎรพากันเอาเสื่อมาปูให้เดินเกือบ ตลอดทางตลาดเป็นที่มียีนมาก จึงได้ปลูกติดต่อกัน ที่ตลาดมีผ้าขายน้อย มีแต่ของที่ใส่สอยมาจาก กรุงเทพฯ บ้าง มาจากสิงคโปร์บ้าง มาจาก

เมืองจีนบ้าง ชื่อของเมืองนี้ได้แต่ผ้าตาเจ็ดแปดผืน ตลาดก็เป็น ตลาดใหญ่เดียว แต่ไม่สู้บริบูรณ์นัก
...”⁸¹

สำหรับเมืองไชยาในสมัยรัชกาลที่ 5 ในปี พ.ศ.2432 มีสภาพบ้านเรือน การทำมาหากิน ตลอดจนความเป็นอยู่ของผู้คนเมื่อ 127 ปีที่แล้ว ดังนี้

“...ตลาดเมืองไชยาไม่เป็นโรงแถวปลูกตึกๆ กันเหมือนเช่นเมืองสงขลา ซึ่งมีเงินแห่งใดมักปลูกตึกๆ กันเช่นนั้น แต่ที่ตลาดเมืองไชยานี้เป็นตลาดไทยขายของหน้าเรือนหรือริมประตูบ้านระยะห่างๆ มีผ้าพื้นเมืองบ้าง ขวาม้าราชวัดบ้าง ยกไหมยกทองก็มี เป็นของทอในเมืองไชยา แต่ผ้าไม่มีมากเหมือนเมืองสงขลา ขนมีขายมาก ชื่อเสียงเรียกเพี้ยนๆ กันไปตามที่เมืองสงขลา บ้านเรือนก็ดูแน่นหนา มีเรือนฝากระดานบ้าง แต่ตีรั้วบ้านโดยมาก...ที่เมืองไชยานี้เขตแดนติดต่อกับเมืองหลังสวน ที่บางตำรุริมทะเลตะวันตกต่อเมืองคีรีรัฐนิคมที่คลองยัน ด้านใต้ต่อเมืองกาญจนดิษฐ์ที่ปากคลองพันธุหา ลำน้ำใหญ่ซึ่งเรียกคลองพุมเรียงเหมือนกัน ปากคลองไปทลุดอกทะเลเป็นคลองน้ำเค็ม คลองพุมเรียงเล็กซึ่งเข้าไปถึงเมืองนั้นก็เป็นครองด้วนดังกล่าวมาแล้ว เพราะฉะนั้นการที่ใช้ค้าขายในลำคลองไม่มีอันใดน้ำกินไม่ได้ ต้องใช้น้ำบ่อทั้งสิ้น

จำนวนคนที่ได้ทำสำมะโนครัวแปดปีเก่าปีมาแล้วนั้น ประมาณสี่หมื่นเจ็ดพันคนเศษเป็นจีนอยู่สองร้อยแขกประมาณห้าร้อย แต่ในคนเหล่านี้ที่อยู่บังคับเมืองไชยาแท้จริงเพียง ๗๐๐๐-๘๐๐๐ คน นอกนั้นเป็นคนต่างเมืองมาอยู่ การทำมาหากินของราษฎรทำนาเป็นพื้น เมื่อโคกระบือยังไม่ (เป็นโรคระบาด) ล้มมีเข้าจำหน่ายออกจากเมืองบ้าง ตั้งแต่เกิดโคกระบือล้มมาแล้ว ยังไม่ฟื้นตัวขึ้นเต็มที่ได้ ต้องซื้อเข้าต่างเมืองกิน น้ำตาลในเมืองไชยามีมาก แต่ราษฎรไม่ใคร่พอใจทำ พระยาไชยาแจ้งว่าเมื่อเข้าแพงได้คิดชักนำไปทำตาล ก็ทำได้น้ำตาลดีกว่าเมืองยี่หริ่งแต่ลู่่าน้ำตาลเมืองเพชรบุรีไม่ได้ ครั้นพอมีเข้ากินแล้วก็พากันทิ้งการทำตาลเสียมาก ราษฎรอยู่ข้างจะสันโดษหากินแต่พอเลี้ยงชีวิตคล้ายเมืองพัทลุง สินค้าต่างๆ ที่ออกจากเมืองไชยานั้น อยู่ข้างจะไล่เสียงได้ความมากเพราะพระยาไชยาสั่งทัดในการค้าขาย มาดเรือเคี่ยมสำหรับทำเรือพลูที่เข้าไปกรุงเทพฯ ปีหนึ่งถึง ๓๐๐-๔๐๐ ลำ ตุ๊กชันอยู่ว่าลงทุนเบ็ดเสร็จอยู่ใน ๒๘๐ บาท ขายได้ลำหนึ่งสี่ร้อยแปดสิบบ้าง ห้าร้อยบ้าง กระดานไม้เคี่ยมเกิดขายกันขึ้นในหมู่ข้าวแพง เพราะพระยาไชยาแนะนำ แต่ราษฎรยังชอบใจทำติดต่อมาเดี๋ยวนี้ออกจากเมืองอยู่ในปีละ ๒๐๐๐ แผ่น สินค้าที่เป็นพื้นอยู่อีกนอกนั้น คือหวายได้กระแจะเป็นอย่างมาก น้ำตาลมะพร้าวสุกรเป็นออกน้อย สินค้าทั้งปวงนั้นเข้าไปกรุงเทพฯ โดยมาก แต่น้ำตาลจำหน่ายอยู่ใน

⁸¹ พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 ฉบับที่ 4 วันที่ 10 สิงหาคม ร.ศ.108 ถึงพระเจ้าน้องยาเธอ กรมหมื่นมหิศราชหฤทัย และกรมหลวงเทเวศวงศ์โรปกรณ์ เรื่องเสด็จประพาสแหลมมลายู คราว ร.ศ.108 - ประยูรทิ สิริพันธ์ ประวัติศาสตร์ประพาสต้นของพระพุทธเจ้าหลวง (ฉบับสมบูรณ์) พ.ศ.2537 หน้า 551-552

แถบนี้ สุกกรและเขาหนั่งเมื่อคราวมีออกไป จำหน่ายเมืองสิงคโปร์ และพระยาไชยาแจ้งว่าได้พบตึกใน
แขวงเมืองไชยาต่อแขวงเมืองหลังสวนแห่งหนึ่งได้มีใบบอกเข้าไปกรุงเทพฯ แล้วเขาคิดจะทำในระดู
แล้งหน้า อนึ่งในหมู่ของถวายเป็นปวงมีซอนดอกด้วย ถามก็ได้ความว่าราษฎรไปตัดป่าพบเข้า ในแขวง
เมืองไชยานี้เอง ดูกี่ไม่เคยมีมาแต่ก่อน ถ้าคั้นจริงๆ ก็เห็นจะได้เหมือนข้างเหนือบ้าง...”⁸²

การปฏิรูปการปกครองในปี พ.ศ.2439 จากระบบกินเมืองเปลี่ยนมาเป็นระบบมณฑล
เทศาภิบาล⁸³ สำหรับเมืองไชยา เมืองกาญจนดิษฐ์ (บ้านดอน) เมืองหลังสวน และเมืองชุมพร ให้
รวมอยู่ในมณฑลชุมพร และตั้งศาลว่าการมณฑลอยู่ที่เมืองชุมพร มีพระยารัตนเศรษฐี (คอซิมก๊อก ณ
ระนอง) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนแรก⁸⁴ สำหรับชุมชนเมืองพุนพิน หลังได้จัดตั้งอำเภอพุนพินในปี
พ.ศ.2439 ปรากฏในเอกสารมณฑลชุมพร ดังนี้ “...อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับเมืองกาญจน
ดิษฐ์ หลวง ไชวารี (เจริญ) ว่าที่กรมการอำเภอผู้ไม่พอ ให้หม่อมราชวงศ์เชย ว่าที่กรมการอำเภอ
ตั้งที่ว่าการอำเภอริมคลองน้ำตำบลพุนพิน...”⁸⁵

ต่อมาในปี พ.ศ. 2443 โปรดเกล้าฯ ให้รวมเมืองกาญจนดิษฐ์ (บ้านดอน)⁸⁶ และเมืองไชยา
เข้าเป็นเมืองเดียวกัน เรียกว่า “เมืองไชยา” และโปรดให้ตั้งศาลากลางเมืองที่บ้านดอน และย้ายที่ว่า

⁸² พระราชหัตถเลขารัชกาลที่ 5 อ้างถึงแล้ว ร.ศ.108 - ประยูร สิริพันธ์ อ้างถึงแล้ว 2537 หน้า 547-
549

⁸³ รวมทั้งหมด 18 มณฑล ภาคใต้แบ่งเป็น 3 มณฑล ได้แก่ มณฑลภูเก็ต มณฑลชุมพร มณฑล
นครศรีธรรมราช และบริเวณ 7 เมือง ได้แก่ เมืองสายบุรี เมืองรามันห์ เมืองตานี เมืองระแงะ เมืองยะลา เมืองยะ
หริ่ง และเมืองหนองจิก - พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552 หน้า 31

⁸⁴ ต่อมาปี พ.ศ.2443 พระยารัตนเศรษฐีลาออกจากข้าหลวงเทศาภิบาล กรมพระยาดำรงราชานุภาพ จึง
แต่งตั้งพระยารวิทธิเสวีวัฒน์ (ไต้ฮัก ภัทรนาวิก) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลคนต่อมา แต่ถูกเรียกตัวกลับในปี พ.ศ.
2448 เนื่องจากไม่สามารถควบคุมเหตุการณ์เรื่องอั้งยี่ให้สงบเรียบร้อยได้ และแต่งตั้งพระยามหิบาลบริรักษ์ (สวัสดิ์
ภูมिरัตน์) เป็นข้าหลวงเทศาภิบาลแทน จนถึงปี พ.ศ.2456 จึงแต่งตั้งพระยาคงคาธราธิบดี (พลอย ณ นคร) เมื่อยัง
เป็นพระยาบริรักษ์ภูธร ดำรงตำแหน่งจนถึงปี พ.ศ.2468 จึงพ้นจากตำแหน่ง เนื่องจากรัชกาลที่ 6 ได้ยุบมณฑล
สุราษฎร์ไปขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช เพื่อลดรายจ่ายหลังจากเศรษฐกิจตกต่ำ จนกระทั่งระบบมณฑล
เทศาภิบาลถูกยกเลิกหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยในปี 2475 - พงศ์ธันว์ สำเภาเงิน
และนงคราญ สุขสม อ้างแล้ว 2552 หน้า 31และหน้า33

⁸⁵ ทศพล งานไพโรจน์ พุนพิน หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ พ.ศ.2543 สำหรับรายชื่อนายอำเภอพุนพินจาก
อดีตถึงปัจจุบันรวมอยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

⁸⁶ เมืองกาญจนดิษฐ์ ระหว่าง พ.ศ. 2439-พ.ศ.2440 ประกอบด้วย 3 อำเภอ คือ อำเภอเมือง(บ้านดอน)
อำเภอ พุมดวง และอำเภอกระแดะ และในปี พ.ศ.2441 โอนเกาะสมุยจากเมืองนครศรีธรรมราช และเกาะพะงัน
จากเมืองไชยา มารวมเป็นอำเภอเกาะสมุยขึ้นกับเมืองกาญจนดิษฐ์ - ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ อ้างแล้ว 2545

การอำเภอเมืองกาญจนดิษฐ์ที่บ้านดอนไปตั้งที่อำเภอกระแตะ เรียกว่าอำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่วนเมืองไชยาเก่าเปลี่ยนเป็น “อำเภอพุมเรียง” แต่คนในท้องถิ่นยังคงเรียกเมืองไชยาใหม่ที่บ้านดอนว่า “บ้านดอน” และเรียกอำเภอพุมเรียงว่าเมืองไชยา ซึ่งสร้างความสับสนอย่างยิ่งในเวลานั้น

ในปี พ.ศ.2449 (ร.ศ.125)⁸⁷ โปรดเกล้าฯ ให้ย้ายที่ว่าการมณฑลชุมพร จากอำเภอเมืองชุมพรไปตั้งที่บ้านดอนเมืองไชยาใหม่ หลังจากนั้นชุมชนบ้านดอนก็เจริญก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว มีคนจีนและคนต่างชาติเข้ามาค้าขายจำนวนมาก จนกลายเป็นเมืองท่าค้าขายขนาดใหญ่เป็นอันดับ 3 ของภาคใต้รองจากเมืองนครศรีธรรมราช และเมืองสงขลา

รัชกาลที่ 6 (พ.ศ.2453-พ.ศ.2468)⁸⁸ ในปี พ.ศ.2458 เสด็จประพาสหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้ประทับ แรมที่ลับพลากบวชนท้าวข้าม (ควนพุนพิน) จึงพระราชทานชื่อลับพลากที่ประทับว่า “พระตำหนักสวนสราญรมย์” พร้อมทั้งให้เรียกชื่อควนท้าวข้ามว่า “สวนสราญรมย์” และทรงเห็นว่าประชาชนชาวเมืองไชยาใหม่มีกิริยามารยาทเรียบร้อย และทราบจากเจ้าเมืองว่าประชาชนตั้งอยู่ในศีลธรรม ยึดมั่นศรัทธาในพุทธศาสนา จึงโปรดให้เปลี่ยนชื่อเมืองไชยาที่บ้านดอนเป็น “เมืองสุราษฎร์ธานี” ซึ่งหมายถึง “เมืองคนดี” และเปลี่ยนชื่อมณฑลชุมพรที่ย้ายมาตั้งที่บ้านดอนว่า “มณฑลสุราษฎร์”⁸⁹ เพื่อให้ตรงกับชื่อเมืองที่ตั้งของมณฑลด้วย และทรงเห็นว่าลำน้ำเมืองสุราษฎร์ธานีตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไปถึงต้นน้ำเรียกชื่อต่างๆ กัน ตามตำบลบ้านที่ตั้งอยู่ของลำน้ำ เช่นแม่น้ำบ้านดอน แม่น้ำท่าข้าม แม่น้ำหลวง จึงโปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อแม่น้ำนี้ว่า “แม่น้ำตาปี”⁹⁰ และย้ายที่ทำการรัฐและศาลากลางเมืองสุราษฎร์ที่บ้านดอนมาตั้งอยู่ที่สวนสราญรมย์ (บวชนท้าวข้าม)⁹¹ เนื่องจากทรงเห็นว่า

⁸⁷ เมืองไชยา ร.ศ.125 แบ่งการปกครอง 11 อำเภอ ดังนี้ 1.อำเภอเมือง(ร.ศ.121) 2.อำเภอพุมเรียง(ร.ศ.121) 3.อำเภอเกาะ(ร.ศ.119) 4.อำเภอคีรีรัฐนิคม(ร.ศ.118) 5.อำเภอพุมดวง(ร.ศ.123) 6.อำเภอพุนพิน(ร.ศ.115) 7.อำเภอกาญจนดิษฐ์(ร.ศ.124) 8.อำเภอประสงค์(ร.ศ.115) เดิมขึ้นกับเมืองหลังสวน 9.อำเภอพะแสง(ร.ศ.118) เดิมขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช 10.อำเภอลำพูน(ร.ศ.118) เดิมขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช 11.อำเภอพนม(ร.ศ.124) เดิมขึ้นกับมณฑลนครศรีธรรมราช - ประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ อ่างแล้ว 2545

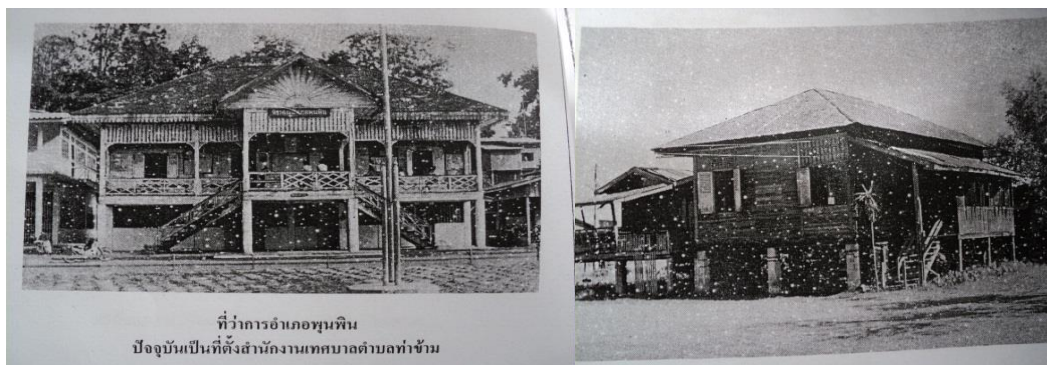
⁸⁸ 16 กรกฎาคม พ.ศ.2463 แยกบ้านท่าข้าม ตำบลประตู่ และตำบลท่าสะท้อน จากอำเภอบ้านดอนรวมกันเข้าเรียกว่าตำบลท่าข้าม และโอนตำบลท่าข้ามขึ้นกับอำเภอพุนพิน ย้ายที่ว่าการอำเภอพุนพิน มาตั้งที่ตำบลท่าข้ามเรียกว่า “อำเภอท่าข้าม” โบบอกตั้งตำบลท่าข้ามและย้ายที่ว่าการอำเภอพุนพินอยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร ต่อมาในปี พ.ศ.2482 เปลี่ยนชื่ออำเภอท่าข้ามเป็น “อำเภอพุนพิน” จนถึงปัจจุบัน -ทศพล งานไพโรจน์ อ่างแล้ว 2543

⁸⁹ ประกาศชื่อเมืองสุราษฎร์ธานีและมณฑลสุราษฎร์ อยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

⁹⁰ ประกาศชื่อแม่น้ำเมืองสุราษฎร์ธานีว่าแม่น้ำตาปี อยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

⁹¹ โบบอกย้ายศาลารัฐบาลและศาลากลางเมืองสุราษฎร์ไปตั้งที่สวนสราญรมย์ อยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

ชุมชนเมืองพุนพินที่ทำข้ามเป็นชุมทางการค้า การคมนาคม และเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี⁹² และเปลี่ยนชื่ออำเภอเมืองไชยาที่บ้านดอนเป็น “อำเภอบ้านดอน”

รูปภาพ 9 : ซ้าย-ขวา ที่ว่าการอำเภอพุนพินและบ้านพักนายอำเภอในอดีต

(ภาพถ่ายจากหนังสือหลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ ทศพล งานไพโรจน์ 2543)

บริบทชุมชนเมืองพุนพินด้านสังคมและวัฒนธรรม

ชุมชนเมืองพุนพิน มีประชากรรวมทั้งสิ้น 88,911 คน จากจำนวนครอบครัว 18,882 ครอบครัว มีพื้นที่ 1,205.05 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 753,437 ไร่ มีพื้นที่การเกษตรประมาณ 430,620 ไร่ หรือร้อยละ 57.36 ของพื้นที่ ราษฎรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพเกษตรกรรม ทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน สวนมะพร้าว ทำนาข้าว นาบัว ปลูกพืชผักผลไม้ และเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาในกระชัง เลี้ยงหอย เลี้ยงเป็ด เลี้ยงวัวเนื้อ นอกจากนี้ก็ทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมค้าขาย และรับราชการ คนส่วนใหญ่ในชุมชนร้อยละ 99 นับถือศาสนาพุทธ ที่เหลือนับถือศาสนาอิสลาม และศาสนาคริสต์ (เว็บไซต์, www.amperphunphin.go.th)

ปัจจุบันชุมชนเมืองพุนพิน แบ่งการปกครองออกเป็น 16 ตำบล 98 หมู่บ้าน กับอีกหนึ่งเทศบาล คือเทศบาลเมืองท่าข้าม และมีองค์การบริหารส่วนตำบล 16 แห่ง จาก 16 ตำบล ดังนี้คือ ตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน ตำบลมะลวน ตำบลหัวเตย ตำบลศรีวิชัย ตำบลลิเล็ด ตำบลหนองไทร

⁹² ตั้งอยู่ที่อำเภอท่าข้ามได้ 6 ปี ในปี พ.ศ.2464 ก็ย้ายศาลากลางเมืองสุราษฎร์ธานีกลับไปที่บ้านดอนตามเดิม เนื่องจากชุมชนและบ้านเรือนไม่ได้ย้ายตามมาด้วย จึงไม่สะดวกสำหรับผู้ปฏิบัติงานและผู้มาติดต่อราชการ ต่อมาปีพ.ศ.2524 ศาลากลางจังหวัดถูกวางระเบิดเสียหายมาก จึงย้ายไปสร้างใหม่ตรงข้ามกับวิทยาลัยเทคนิคสุราษฎร์ธานีปัจจุบัน - ทศพล งานไพโรจน์ 2543 และประทุม ชุ่มเพ็งพันธุ์ อ่างแล้ว 2545

ตำบลน้ำรอบ ตำบลบางมะเตือ ตำบลบางเดือน ตำบลบางงอน ตำบลท่าสะท้อน ตำบลเขาหัวควาย
ตำบลท่าโรงช้าง ตำบลกรูด และตำบลตะพาน โดยมีบริบทชุมชนด้านสังคมและวัฒนธรรม ดังนี้

“เมืองสุราษฎร์ธานีมีความหมาย	จารึกไว้ให้เป็นคำขวัญ
สุราษฎร์ธานีเมืองคนดีที่สำคัญ	ทุกคนชั้นต่างชาติไม่ขาดแคลน
เมืองร้อยเกาะเงาะอร่อยทั้งหอยใหญ่	มีอยู่ในคำขวัญอันสวยแสน
มีไข่แดงแหล่งธรรมะนั้นคือแก่น	เป็นดินแดนเมืองตั้งมาตั้งนาน
พื้นที่ของจังหวัดจัดว่าดี	มีแม่น้ำตาปีที่ไหลผ่าน
เล่าอดีตผ่านมารั้งก่อนกาล	แสนกันดารสัญจรตอนไปมา
อันแม่น้ำตาปีนี้ยาวเหลือ	ต้องใช้เรือมาไปไกลหนักหนา
สายแม่น้ำคดเคี้ยวเลี้ยวไปมา	น้ำไหลป่าสวยสดดุดงดงาม
ฤดูแล้งน้ำแห้งใสสะอาด	ธรรมชาติฤดูฝนน้ำล้นหลาม
มีฝูงปลาอยู่มากมายอยู่ใต้น้ำ	ดูสวยงามล่องว้ายตามสายชล
เป็นแม่น้ำยาวใหญ่ในสุราษฎร์	ไหลเชี่ยวปราดตั้งฉาเหมือนท่าฝน
ผ่านอำเภอหมู่ที่บ้านผ่านตำบล	น้ำไหลล้นล้นล่อออกอ่าวไทย
ผ่านอำเภอพระแสงผ่านเวียงสระ	ไหลผ่านมาพูนพินถิ่นตลาดใหญ่
อำเภอเมืองสุราษฎร์ไหลผ่านไป	แต่ส่วนใหญ่ค้าขายต้องใช้เรือ
ต้นน้ำอยู่เขาหลวงนครศรี	จระเข้มีมากมายช่างร้ายเหลือ
การสัญจรแต่ก่อนต้องใช้เรือ	มาจากเหนือจดใต้หลาย ก.ม.
อันแม่น้ำตาปีนี้ลึกล้ำ	น้ำเย็นฉ่ำสีเขียว ดูเขียวมรกต
คนแจวเรือกันรันเกือบเทียบคอง	กลัวเจ้าพ่อจระเข้ผาดเทคอง
จระเข้มีมากมายช่างร้ายเหลือ	คนแจวเรือน้ำลึกสยอง
พันพานโค้งลงไปเป็นสองคลอง	สายซายล่องผ่านศิริศรีวิชัย
สายขวาไหลลล่อออกอกบ้านดอน	ไหลสะท้อนไปออกทะเลใหญ่
ใต้ตลาดท่าข้ามพันลงไป	คนอาศัยแม่น้ำประจำมา
อันแม่น้ำตาปีมีความหมาย	มีน้ำกินอาบใช้คลายปัญหา
ได้รสสวนผลไม้ทำไร่นา	หรือขายค้ำทางน้ำเรื่องสำคัญ
จนมาถึงตอนนี้ทางจังหวัด	จึงได้จัดพัฒนาอย่างกวอดขัน
ให้พวกเราทั้งหลายได้ช่วยกัน	เพื่อสร้างสรรค์ตาปีที่มั่นคง
ศิลปวัฒนธรรมประเพณี	คือของดีคูเมืองเรื่องประสงค์
งานชักพระประเพณีลอยกระทง	ให้ดำรงคงอยู่คู่กันมา

งานปีใหม่เดือนสิบหรือวันสารท	ร่วมตักบาตรเสริมสร้างทางศาสนา
หรืองานทอดกฐินทอดผ้าป่า	งานวัดวาที่ทำประจำปี
เซ่นงานแต่งงานบวชหรืองานศพ	มีถั่วนครบมากมายหลายวิถี
ให้รู้จักรักษาประเพณี	จะต้องมีศีลธรรมประจำใจ
ศิลปวัฒนธรรมของล้ำค่า	จงรักษาอย่าให้หายไปไหน
หนังตะลุงมโนห์ราเกือบหมดไป	คนรุ่นใหม่ไม่รู้จักรักของดี
การแต่งกายมักใช้แบบฝรั่ง	อวดเนื้อหนังเห็นชัดไม่บัดสี
ลิเกป่าเพลงบอกคือของดี	มาตอนนี้สูญหายใกล้หมดพันธุ์...” ⁹³

ตำบลกรูด

ตำบลกรูด มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูงหรือควน สลับกับที่ราบลุ่ม มีพื้นที่ป่าค่อนข้างสมบูรณ์ และมีแม่น้ำสายสำคัญตัดผ่านคือแม่น้ำตาปีทำให้สภาพเหมาะกับการทำการเกษตร แบ่งการปกครองออกเป็น 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านกรูด หมู่ที่ 2 บ้านทับชัน หมู่ที่ 3 บ้านแม่แขก หมู่ที่ 4 บ้านสหกรณ์ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยกระตี่ และหมู่ที่ 6 บ้านพรุดงพัฒนา มีประชากร 4,830 คน จากจำนวน 1,346 หลังคาเรือน และมีพื้นที่ประมาณ 84.70 ตารางกิโลเมตร หรือประมาณ 32,425 ไร่ ส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวน ทำไร่ ค้าขาย และรับจ้าง มีอาณาเขตติดต่อกับตำบลและอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ดังนี้ ทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลตะพาน อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลบ้านนา อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และบางส่วนติดต่อกับตำบลท่าสะท้อนและตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และบางส่วนติดต่อกับตำบลบางเดือน และตำบลบางมะเดื่อ อำเภอพุนพิน⁹⁴

“กรูด” เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ เมื่อประมาณ 200 กว่าปี มีคนกลุ่มหนึ่งมาจากหมู่บ้านอำเภอบ้านนา อพยพมาจากฝั่งตรงข้ามของแม่น้ำตาปีมาจับจองที่ทำไร่ ทำนา และสร้างบ้านเรือนอยู่ใกล้ต้นมะกรูด ซึ่งเป็นต้นไม้ชนิดหนึ่ง และมีพื้นที่เหมาะแก่การตั้งรกรากทำมาหากินเนื่องจากลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบสูง สลับกับที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำตาปีไหลผ่านสภาพพื้นที่เหมาะแก่การทำนา และเรียกหมู่ที่

⁹³ เพิ่ม วิเชียรแก้ว ประพันธ์ร้อยกรองประเภทหนังตะลุง อ้างถึงใน ชวน เพชรแก้วและคณะ พื้นฟูมรดกไทยร่วมใจรักชาติปี 2549 หน้า 99-101

⁹⁴ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2551 หน้า 1

บ้านนี้ว่า “บ้านต้นกรูด” ต่อมาเมื่อชาวแพร์ออกไปถึงความอุดมสมบูรณ์ของหมู่บ้านแห่งนี้ จึงมีคนอพยพเข้ามาจำนวนมาก และมีการปกครองเกิดขึ้นเรียกว่า “บ้านกรูด” สมัยนั้นชุมชนแห่งนี้ขึ้นกับอำเภอท่าโรงช้าง ต่อมาทาง ราชการยุบอำเภอท่าโรงช้างให้เป็นตำบลขึ้นตรงกับอำเภอพนพิณ บ้านกรูดจึงไปขึ้นกับอำเภอบ้านนา⁹⁵ ประมาณ 20 ปี จากนั้นทางราชการก็ยุบอำเภอและตั้งอำเภอบ้านนาสาร บ้านกรูดได้ยกฐานะเป็น “ตำบลกรูด” โดยรวมกับตำบลตะพานขึ้นตรงกับอำเภอบ้านนาสาร การคมนาคม สมัยนั้นลำบากมาก เวลาไปติดต่อราชการที่อำเภอต้องอาศัยการเดินทางอย่างเดียว เดิมข้ามตามลำน้ำตาปีไปขึ้นรถไฟที่สถานี บ้านนา ถ้าเป็นช่วงฤดูน้ำหลากจะติดต่อกับอำเภอด้วยความลำบาก ผู้ใหญ่บ้านสมัยนั้นชื่อผู้ใหญ่วรรณ อินทรกำเนต จึงร่วมกับกำนันทำหนังสือร้องต่อจังหวัดให้ตำบลกรูดไปขึ้นกับอำเภอพนพิณ เพื่อความสะดวกและรวดเร็วในการสัญจรโดยอาศัยลำน้ำตาปี ในที่สุดในปี พ.ศ.2493 ตำบลกรูดก็ขึ้นกับอำเภอพนพิณจนถึงปัจจุบัน⁹⁶ “ปัจจุบันต้นมะกรูดได้ถูกทำลายเกือบหมด เพื่อปลูกต้นไม้อื่นและเป็นที่อยู่อาศัย แต่มีต้นมะกรูดให้เห็นเป็นเอกลักษณ์อยู่ต้นหนึ่งอายุประมาณ 100 กว่าปี ชาวบ้านเรียกหมู่บ้านกรูดและทางราชการใช้เป็นชื่อของตำบลอีกด้วยคือตำบลกรูด”(กอง นามไพร และสวน บัวอ่อน อายุ 65 ปี, สัมภาษณ์, 2547 อ้างถึงใน จารุรัตน์ คัมภีร์, 2548:28)

ชุมชนบ้านกรูดในอดีตประกอบอาชีพหาของป่า ตัดหวาย เจาะน้ำมันชัน และทำไร่ในเขตพื้นที่ควน และทำนาในพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสวนยางพาราเกือบทั้งหมด มีสวนปาล์ม น้ำมันบ้างเล็กน้อยในพื้นที่ราบลุ่ม ซึ่งสอดคล้องกับคำบอกเล่าของ วิชัย สรประสงค์⁹⁷ อายุ 66 ปี อาชีพค้าขายอยู่ในตลาดท่าข้ามเล่าให้ฟังว่า “เกิดและโตที่บ้านทับชัน หมู่ที่ 2 ตำบลกรูดเมื่อ 30 ปีที่แล้ว ก่อนจะย้ายมาอยู่ที่ท่าข้ามในปัจจุบัน แม่เฒ่าเป็นคนท่าข้ามมาได้กับพ่อเฒ่าเป็นคนทับชัน สมัยผมยังเด็กๆ พ่อเฒ่าเล่าให้ฟังว่าทั้งหมู่บ้านมีอยู่ 8 หลังคาเรือน เรือนไม้ยกสูงกันน้ำท่วมเดือนสิบสองทุกปี ค่าแรงทำบ้านสมัยนั้น 150 บาท ทุกบ้านมีอาชีพหาปลา ตัดหวาย จับจองที่ทำไร่เป็นไร่เลื่อนลอยเปลี่ยนไปเรื่อยๆ ปลูกข้าว ข้าวโพด ห้วมัน แล้วก็เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ เฒ่าได้ทำชัน สมัยก่อนป่าไม้สมบูรณ์ พ่อผมมีลูก 5 คน สมัยนั้นทุกคนเรียนจบ ป.4 มีน้องสาวผมคนสุดท้ายตอนนี้อายุ 54 ปีแล้วได้เข้าไปเรียนมัธยมในเมือง บ้านดอนไปอาศัยอยู่กับญาติ แล้วไปต่อที่กรุงเทพฯ จนจบปริญญาได้เป็นครู พ่อผมเข้าไปในดงไปตัดหวายเอามาผูกไม้ซุง ตอนเด็กๆ ผมตามพ่อไปทำชัน วิธีทำเลือกไม้

⁹⁵ ปัจจุบัน คือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี – ผู้วิจัย

⁹⁶ ศูนย์การศึกษานอกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2552 หน้า

⁹⁷ สัมภาษณ์นายวิชัย สรประสงค์ อายุ 66 ปี อาชีพค้าขาย บ้านเลขที่ 8 เทศบาลเมืองท่าข้าม อำเภอพนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

ยาง(ต้นยางนา)ต้นใหญ่ๆ เจาะรูกับขวานแล้วเผา ความร้อนทำให้น้ำชันออก ทว่า(รอ)ซัก 4-5 วันแล้วเข้าไปเก็บ ต้นหนึ่งได้น้ำชันประมาณหนึ่งลิตร บางต้นออกมากบางต้นออกน้อยเหมือนกับตัดหยาง (ยางพารา)มีทั้งต้นสมบูรณ์และไม่สมบูรณ์ แล้วแจวเรือเอามาขายที่ตลาดท่าข้าม แจวมาเป็นวันคนสมัยก่อนไม่แชบ(ไม่รีบร้อน) เมื่อ 60 กว่าปีที่แล้วขายโลบาทห้าสิบ(1.50 บาท) ปีหนึ่งขายได้ 25 บาท คำว่า “ทับชัน” ภาษาใต้ความหมายตรงตัวคือหมู่บ้านที่มีการทำชัน ”ทับ” แปลว่าหน้า (กระท่อม) ส่วนคำว่า “ชัน” คือน้ำมันยางที่เรียกว่าชัน คนสมัยก่อนเอามาลาชันเรือ เด็กอยู่เครง (สมัยนี้)ไม่รู้จักแล้ว บ้านทับชันอยู่เครงมีแต่คนที่ย้ายมาจากที่อื่น พวกลาวโซ่งเต็มไปหมดคนดั้งเดิมย้ายไปอยู่ที่อื่นเกือบหมด ที่มันลุ่มน้ำท่วมทุกปีปลูกหรัยไม่ได้”

บ้านทับชัน แยกมาจากหมู่ที่ 1 บ้านกรูด และหมู่ที่ 3 บ้านแม่แขกของตำบลกรูด มาเป็นหมู่ที่ 2 บ้านทับชัน เมื่อประมาณ พ.ศ. 2500 ได้มีชาวบ้าน“ไทยทรงดำ”อพยพมาจากภาคกลางรวมกันเป็นชุมชนริมแม่น้ำตาปี หนึ่งในผู้อพยพรุ่นแรกๆ มีลุงและแม่ของอารี พันชูแร่⁹⁸ อายุ 48 ปี อาชีพปลูกผักและเลี้ยงปลาในกระชังริมแม่น้ำตาปี รวมอยู่ด้วย “ลุงเป็นคนแรกๆที่มาอยู่ที่นี้ ลุงชื่อหนู พันชูแร่ มาที่แรกมีคนมาก่อนลุง จากนั้นลุงก็ชวนญาติพี่น้องมีแม่รวมอยู่ด้วย พวกเราเป็นไทยทรงดำมาจากอำเภอบ้านเพ จังหวัดราชบุรี ปัจจุบันแม่อายุ 80 ปี มีลูก 7 คน พี่ๆ 4 คน เกิดที่ราชบุรี อีก 3 คนเกิดที่นี่ พี่และพี่ชายมาเกิดที่นี่จึงหลงใตได้ แม่เล่าว่าเมื่อ 50 กว่าปีที่แล้วป่าไม้ที่นี่สมบูรณ์มาก ส่วนใหญ่เป็นไม้ยางยูงขึ้นอยู่หนาแน่นริมแม่น้ำตาปี บริเวณนี้เป็นพื้นที่แอ่งกระทะเป็นพื้นที่รับน้ำ เวลานั้นน้ำท่วมน้ำคัง (ขัง)เป็นเดือน ยิ่งในสวนน้ำยิ่งคังนาน คนได้ดั้งเดิมจึงไม่อยู่กัน เท่าที่พี่จำความได้น้ำท่วมใหญ่ 3 ครั้ง คือ ปี 2518 ปี 2533 และ ปี 2554 ครั้งหลังสุดนี้หนักที่สุดน้ำคังนาน 2-3 เดือน มาช่วยกันสร้างช่วยกันบุกเบิก บ้านหลังคาทำด้วยหญ้าคา สมัยก่อนไม่มีโรงเรียนลุงของพี่กับญาติๆ เข้าไปในป่าไปตัดไม้ช่วยกันสร้างโรงเรียนชื่อโรงเรียนบ้านทับชัน เป็นอาคารไม้ทั้งหลัง พี่ได้เรียนหนังสือที่นี่ แต่น่าเสียดายปัจจุบันกลายเป็นโรงเรียนร้างเขาย้ายไปเรียนที่แม่แขก ”

⁹⁸ สัมภาษณ์นางสาวอารี พันชูแร่ อายุ 48 ปี อาชีพปลูกผักและเลี้ยงปลาในกระชัง บ้านเลขที่ 144/1 หมู่ที่ 2 บ้านทับชัน ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กุมภาพันธ์ 2559

รูปภาพ 10 :ซ้าย-ขวา ศูนย์เรียนรู้วัฒนธรรมไทยทรงดำวัดดอนมะลิ และร.ร.บ้านทับชั้นสามัคคี(ร้าง)

ในอดีตเขตพื้นที่ตำบลกรูด ตำบลตะพาน และบางส่วนของตำบลท่าโรงช้างเป็นพื้นที่สัมปทานถ่านหินของบริษัทถ่านศิลาสินใช้ จำกัด และเมื่อเลิกกิจการไปที่ดินบริเวณนั้นทั้งหมดกลายเป็นที่ราชพัสดุของการรถไฟ ซึ่ง นภา พันชูแรม⁹⁹ สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด เล่าว่า “ตำบลกรูดมี 6 หมู่บ้าน หมู่ที่ 2 บ้านทับชั้น ซึ่งเป็นที่ราชพัสดุริมแม่น้ำตาปีได้เอกสารสิทธิ น.ส.3 ก เพียงหมู่บ้านเดียว ส่วนหมู่บ้านอื่นๆ เป็น สปก. หมู่ที่ 3 บ้านแม่แขก กับหมู่ที่ 4 บ้านสหกรณ์ เป็นพื้นที่ควน เป็นที่ราชพัสดุ บางส่วนไม่เก็บภาษีที่ดิน” และเมื่อมีการเลือกตั้งการเมืองระดับชาติครั้งใด พรรคการเมืองใหญ่ๆ ในพื้นที่ มักหาเสียงกับคนในพื้นที่ดังกล่าว โดยใช้เรื่องการให้เอกสารสิทธิในที่ดินทำกินเป็นเงื่อนไขในการหาเสียงทุกครั้งไปเช่นกัน¹⁰⁰

วัดสำคัญประจำชุมชน คือ วัดประชาวงศาธรรม หรือวัดกรูด ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านกรูด มีท่านพระครูชยวงศ์วุฒิกุณ หรือพ่อหลวงวงศ์ อดีตเจ้าคณะอำเภอพุนพิน และเป็นอดีตเจ้าอาวาสที่เพ็งมรณภาพไปเมื่อปลายปี พ.ศ. 2558 เป็นพระเกจิอาจารย์ที่ได้รับความเลื่อมใสศรัทธาจากชาวมุขเมืองพุนพิน และชุมชนใกล้เคียงจำนวนมากในด้านกรรมฐาน พระอาจารย์แก้ว¹⁰¹ รักษาการเจ้าอาวาสวัดประชาวงศาธรรม เล่าว่า “หลังจากท่านละสังขารไปแล้ว ได้เก็บสรีระของพ่อหลวงใส่โลงแก้วไว้ที่กุฏิของท่าน และเปิดให้พุทธศาสนิกชนเข้าไปกราบไหว้ บูชา ในโอกาสสำคัญๆ เช่น เมื่อวันที่ 23-24 มกราคม 2559 ที่ผ่านมา ชาวมอญ(พม่ารามัญ)ที่เข้ามาทำมาหากินเป็นลูกจ้างอยู่ตามสวนยาง

⁹⁹ สัมภาษณ์นายนภา พันชูแรม อายุ 50 ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด บ้านเลขที่ 144/1 หมู่ที่ 2 บ้านทับชั้น ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁰⁰ ทหารเรือทางโทรศัพท์ ศาสตราจารย์ชวน เพชรแก้ว มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 มีนาคม 2559

¹⁰¹ สัมภาษณ์พระอาจารย์แก้ว อายุ 50 ปี รักษาการเจ้าอาวาสวัดประชาวงศาธรรม(วัดกรูด) หมู่ที่ 1 บ้านกรูด ตำบลกรูด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 กุมภาพันธ์ 2559

สวนปาล์มในอำเภอพุนพิน และอำเภอใกล้เคียงในจังหวัดสุราษฎร์ฯ ได้ร่วมแรงร่วมใจกันจัดงานใหญ่โตทำบุญครบรอบ 200 วันที่ พ่อหลวงละสังขาร มีคนมอญมาจากทั่วสารทิศเต็มไปหมดเป็น คนหนุ่มสาวทั้งเพ มีการละเล่น การแสดง ออกร้านขายของของมอญทั้งเพ เวลามันแหง มั่นร้อง เพลงกัน เราฟังไม่ใช่ออก โหมนี่(พวกนี้)มันเอาจริงเรื่องทำบุญเรื่องศาสนา ต่างกับโหมเรา(พวกเรา)อยู่ เครง(เดี๋ยวนี้) วันพระมีแต่คนเฒ่าคนแก่เข้าวัด”

รูปภาพ 11 : บรรยากาศการแสดงยามค่ำคืนของชาวมอญในงานทำบุญท่านพระครูชัยวงศ์วุฒิกุล

แหล่งท่องเที่ยวตามธรรมชาติในตำบลกรูด ได้แก่ บึงบัวห้วยกระตี่ ตั้งอยู่หมู่ที่ 5 บ้านห้วยกระตี่ เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ ลักษณะเป็นบึงน้ำกว้างใหญ่เกิดขึ้นเองตามธรรมชาติ เป็นแหล่งอาศัยของนกจำนวนมากนานาพันธุ์ที่บินลงมากินน้ำและหาอาหารในบึงแห่งนี้

ตำบลเขาหัวควาย

ตำบลเขาหัวควาย แยกมาจากตำบลท่าสะท้อนเมื่อปี พ.ศ. 2525 มีภูเขาลูกหนึ่งมีลักษณะเหมือน หัวควาย ชาวเรือจะใช้เป็นหลักในการตั้งทิศทางเรือ จากอำเภอไชยา อำเภอท่าฉาง ในการเดินเรือเข้าสู่ อ่าวบ้านดอน ลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มมีแม่น้ำตาปีไหลผ่าน มีพื้นที่ 55.50 ตารางกิโลเมตร มีจำนวนประชากร 3,964 คน และมีจำนวนหลังคาเรือน 1,358 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 4 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านบางอ้อ หมู่ที่ 2 บ้านเขาหัวควาย หมู่ที่ 3 บ้านท่าบาง และหมู่ที่ 4 บ้านห้วยบอน โดยมีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าสะท้อน อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลประคู้ อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี และทิศตะวันตกติดต่อกับแม่น้ำตาปี¹⁰²

¹⁰² ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2551 หน้า 2

รูปภาพ 12 : แม่น้ำตาปี หรือคลองแม่น้ำบริเวณที่ไหลผ่านตำบลเขาหัวควาย

สวาส แป้นปลื้ม¹⁰³ อายุ 77 ปี ทำสวนยางพาราอยู่ที่บ้านเขาหัวควาย เล่าว่า “สาเหตุที่เรียกเขาหัวควายเพราะลักษณะของภูเขาลูกหนึ่งในหมู่บ้านนี้ ถ้ามองจากระยะไกลๆ จะเห็นเป็นรูปคล้ายหัวควาย จึงเรียกว่าเขาหัวควาย เป็นที่ป่าดง ดงดิบ มีไม้ยาง ไม้เคียน ลิงสาราลัตว์ ของป่า หน่อไม้ ไม้ไผ่บ้าน ไม้ไผ่สีสุก หวาย ยอดหวาย ของทุกอย่างมีบนเขา ช้างบ้านเป็นบ้านผู้ใหญ่มีช้างอยู่ตัวหนึ่ง ทำไม้ซุงขายโรงเลื่อยที่ปากบาง โรงเลื่อยอยู่ข้างโรงสีโก๋ดำที่ต้นไทร ปี 2502 มีถนนสุราษฎร์-ตะกั่วป่า ช่วงแรกคนมีตั้งค้เท่านั้นที่มีรถได้ สมัยนั้นลำบาก เทียบป่า ขับรถไม้ซุง จากเขาสก กั่วป่า(ตะกั่วป่า) มาลงบางอ้อ ลงคลอง ผูกเรือลากไปท่าทอง ไปบ้านดอน เข้าโรงเลื่อย เส้นทางลำบาก โจรอุก(ปล้น) ...มีคนจีนมาทำทางรถไฟ เป็นแรงงานของรถไฟ ทำไม้หมอนรถไฟ ไม้ฟืนรถไฟ ”

ตำบลเขาหัวควายมีนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียง คือ หนังตะลุงศรีพัฒน์ ของนายพัฒน์ เกื้อสกุล อยู่หมู่ที่ 3 บ้านท่าบาง อำเภอฟุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี เวลาแสดงหนังศรีพัฒน์จะสอดแทรกหลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนาในเนื้อเรื่องและได้ชื่อว่าเป็นนายหนังตะลุงที่เล่นสุภาพ ไม่หยาบ โหลน เหมือนนายหนังอื่นๆ ไป ที่ต้องการเรียกเสียงฮาของผู้ชมอย่างเดียว เนื่องจากนายหนังศรีพัฒน์ ศึกษาพระธรรมคำสั่งสอนกับท่านอาจารย์พุทธทาสจนได้ชื่อว่า จอมธรรมะ เป็นนายหนังตะลุงที่มีชื่อเสียงโด่งดังและได้รับความนิยมมากที่สุดคนหนึ่งของภาคใต้จนได้รับรางวัลศิลปินแห่งชาติสาขาศิลปะการแสดง(หนังตะลุง) และเพ็งเสียชีวิตไปเมื่อปี พ.ศ.2558

¹⁰³ สัมภาษณ์นายสวาส แป้นปลื้ม อายุ 77 ปี ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 39/1 หมู่ที่ 2 ตำบลเขาหัวควาย อำเภอฟุนพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 มกราคม 2559

ตำบลตะปาน

ตำบลตะปานแยกมาจากตำบลกรุด มีประชากร 4,774 คน จากจำนวนหลังคาเรือน 1,143 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านปลายคลอง หมู่ที่ 2 บ้านตะปาน หมู่ที่ 3 บ้านบางเบา หมู่ที่ 4 บ้านบนไร่ หมู่ที่ 5 บ้านราษฎร์ประดิษฐ์ หมู่ที่ 6 บ้านทับแปด และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยทรายขาว โดยมีลักษณะพื้นที่เป็นพื้นที่ควนและที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปี มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลกรุด อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับอำเภอกะเจ็ญ จังหัดสุราษฎร์ธานี ทิศตะวันออกติดต่อกับแม่น้ำตาปี และอำเภอบ้านนาเดิม จังหัดสุราษฎร์ธานี ทิศตะวันตกติดต่อกับอำเภอกีร์รัฐนิคม จังหัดสุราษฎร์ธานี ประชากรส่วนใหญ่ประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน สวนผลไม้ ปลูกพืชผัก และเลี้ยงสัตว์¹⁰⁴

วิรัช แซ่ลิ้ม¹⁰⁵ ทำสวนยางพาราอยู่บ้านตะปาน ด้วยวัย 99 ปี เล่าที่มาของชื่อตะปานว่า “สมัยก่อนมีพรานป่าคนหนึ่ง ชื่อ ปาน ได้ออกเดินป่าล่าสัตว์มาถึงที่ราบลุ่มแห่งหนึ่งติดแม่น้ำตาปี สภาพพื้นที่เหมาะแก่การทำนา และบริเวณใกล้เคียงมีสภาพเป็นป่าเหมาะแก่การล่าสัตว์ เมื่อเห็นว่ามีทรัพยากรอุดมสมบูรณ์ จึงได้ชวนเพื่อนบ้านมาตั้งถิ่นฐาน และเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ชาวบ้านจึงตั้งชื่อหมู่บ้านว่า บ้านตาปาน เพื่อเป็นเกียรติและอนุสรณ์แก่พรานป่าที่ชื่อปาน และด้วยคำพูดภาษาได้ออกเสียงเป็น ตะปาน การปกครองสมัยก่อน บ้านตะปาน ได้ขึ้นกับอำเภอบ้านนาสาร อำเภอบ้านนา อำเภอกำแพงช้าง และอำเภอพุนพิน ตามลำดับ และรวมอยู่กับตำบลกรุดเป็นเวลานาน จนมาถึง พ.ศ. 2535 ได้แยกมาเป็นตำบลตะปาน จนถึงปัจจุบัน”

การเดินทางจากอำเภอพุนพินใช้ทางหลวงแผ่นดินสายพุนพิน-เคียนซา ระยะทาง 40 กิโลเมตร มีรถประจำทางสายพุนพิน-บ้านหน้าควนผ่าน คิวรถประจำทางจอดอยู่ที่ตลาดท่าข้ามบริเวณริมแม่น้ำตาปี ในอดีตมีรถประจำทางหลายคันวิ่งผ่านวันละหลายเที่ยวตลอดทั้งวัน ปัจจุบันผู้โดยสารลดจำนวนลง เนื่องจากมีรถยนต์ส่วนตัว รถประจำทางจึงลดขนาดให้คันเล็กลง วิ่งรับส่งวันละหนึ่งเที่ยวเฉพาะช่วงเช้า

¹⁰⁴ ศูนย์บริการการศึกษาโรงเรียนอำเภอพุนพิน จังหัดสุราษฎร์ธานี 2551 หน้า 4

¹⁰⁵ สัมภาษณ์นายวิรัช แซ่ลิ้ม อายุ 99 ปี และนางแพง รัตนศิลป์ อายุ 93 ปี ภรรยา ทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 88 หมู่ที่ 2 ตำบลตะปาน อำเภอพุนพิน จังหัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

รูปภาพ 13: ชาย-ขวา ตาวีรัชและยายแพงสองผู้อาวุโสที่สุดแห่งบ้านตะปาน และศาลครุหมอตีเหล็ก

อาชีพช่างตีเหล็กเป็นอีกอาชีพหนึ่งที่ยังสืบทอดอยู่ในตำบลตะปาน ซึ่งเหลือไม่กี่แห่งในชุมชนเมืองพุนพินที่ยังรักษาภูมิปัญญาการตีเหล็กมาจากบรรพบุรุษ ชโล ชูทุ่งยอ¹⁰⁶ ช่างตีเหล็กแห่งบ้านตะปาน เล่าว่า “ผมตีเหล็กมา 26 ปี ตั้งแต่ยุคปู่ ชักลูกกับมือ ตีกับค้อน ใช้นิ้วแต่งกับใบ จนมาถึงยุคผมที่มีอุปกรณ์เครื่องทุ่นแรงหลายอย่าง วันหนึ่งตีมีดพร้าวได้ 2 เล่ม ปริมาณมากขึ้น รุ่นปู่ ตีมีด พร้า เสียม มีดตัดยาง ไกรคีบหมาก มีดพก มารุ่นผม เหล็กแทงปาล์ม มีดตัดยางภาคอีสานสั่งมาก ...ทุกอาชีพมีครู ช่างตีเหล็กก็เหมือนกัน ผมถือศีล 5 วันพระไหว้พระ ก่อนตีต้องระลึกถึงครุหมอ เดือนหกไหว้ครุหมอทุกปี และห้ามนำอะไรมาเผาเล่นที่เตา กุ้งห้ามเอามาเผาที่เตา เผากินที่เตาฉิบหาย ”

ตำบลท่าข้าม

ตำบลท่าข้าม มีลักษณะพื้นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปี เป็นตำบลที่เป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอพุนพิน และส่วนราชการต่างๆ ของอำเภอพุนพิน เช่น โรงพยาบาลด้านจิตเวชประจำภาคใต้ สถานีรถไฟประจำจังหวัด โรงเรียนมัธยมประจำอำเภอ โรงพยาบาลอำเภอ ที่ทำการไปรษณีย์ ธนาคาร ฯลฯ มีพื้นที่ 48.70 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 3,414 คน จากจำนวนครัวเรือน 1,806 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านพุนพิน หมู่ที่ 2 บ้านบางท่าข้าม หมู่ที่ 3 บ้านท้ายควร หมู่ที่ 4 บ้านค้อกลาง หมู่ที่ 5 บ้านท่าตลิ่งชัน หมู่ที่ 6 บ้านท่าตะเภา และหมู่ที่ 7 บ้านค้งยาง มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับแม่น้ำตาปี ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน และอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลกรูด อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลเขาหัวควาย อำเภอพุนพิน และทิศ

¹⁰⁶ สัมภาษณ์นายชโล ชูทุ่งยอ อายุ 52 ปี ช่างตีเหล็ก บ้านเลขที่ 17/1 หมู่ที่ 2 ตำบลตะปาน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

ตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน คนในชุมชนส่วนใหญ่ประกอบอาชีพค้าขายอยู่ในตลาดท่าข้าม ส่วนพื้นที่รอบนอกทำสวนปาล์ม น้ำมัน ปลูกผัก และเลี้ยงสัตว์¹⁰⁷

เรือย เฟือกคง¹⁰⁸ อายุ 87 ปี อดีตข้าราชการครูและเจ้าของโรงเรียนธีรธรรม โรงเรียนราษฎร์ยุคแรกๆ ของชุมชนเมืองพุนพิน เล่าประวัติชื่อท่าข้ามว่า “สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราชยกทัพไปตีเมืองนครศรีธรรมราชที่กระดังงาเมืองนี้ เมื่อกองทัพมาถึงบริเวณนี้ ก็เจอกับแม่น้ำสายใหญ่ 2 สายขวางกั้นอยู่ทั้งตอนบนและตอนล่าง คือ ตอนบนหน้าวัดท่าข้ามมีแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวงขวางกั้นอยู่ ส่วนตอนล่างถัดจากสะพานโค้งมีแม่น้ำตาปีและคลองพุนพินกั้นอยู่เช่นกัน จึงเลือกชัยภูมิที่นี้เป็นที่ข้ามทัพ เพราะเป็นเพียงจุดเดียวที่แม่น้ำทั้งสองสายไหลมาบรรจบเป็นสายเดียวกัน คนในท้องถิ่นเรียกบริเวณนี้ว่า “บางทัพข้าม” ต่อมาเรียกเพี้ยนเป็น “บางท่าข้าม” และเรียก “ท่าข้าม” จนถึงปัจจุบัน”

รูปภาพ 14: จุดที่แม่น้ำสองสายไหลบรรจบกันที่หน้าวัดท่าข้าม (ซ้ายแม่น้ำตาปีและขวาแม่น้ำพุมดวง)

ทศพล งานไพโรจน์ (2554) นายกเทศมนตรีเมืองท่าข้าม เล่าประวัติเมืองท่าข้ามว่า “ท่าข้ามเป็นเส้นทางเดินทัพในอดีต เคยเป็นที่ตั้งของศาลากลางเมืองสุราษฎร์ธานี เมื่อปี พ.ศ.2458 ก่อนจะย้ายกลับไปตั้งที่เดิมที่บ้านดอนใน 6 ปี ต่อมา และเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอพุนพิน และเคยใช้ชื่อว่า “อำเภอท่าข้าม” ในปี พ.ศ.2463 ก่อนจะเปลี่ยนเป็น “อำเภอพุนพิน” ในปี พ.ศ.2482 ความเจริญใน

¹⁰⁷ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2551 หน้า 6

¹⁰⁸ สัมภาษณ์นายเรือย เฟือกคง อายุ 87 ปี เจ้าของโรงเรียนธีรธรรม บ้านเลขที่ 8 ถนนธีรธรรม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 5 มกราคม 2559

อดีตอยู่ริมฝั่งแม่น้ำตาปีทางทิศตะวันตกหรือชุมชนฝายท่าในปัจจุบัน ผู้มาตั้งรกรากในยุคแรกๆคือ นายนิ๊ก เจริญเวช นายเคียง วิชัยดิษฐ์ เข้ามาค้าขายไม้ซุงจากท่าขนอนไปกรุงเทพฯ โดยใช้เรือใบสามหลักเป็นพาหนะ ด้วยความที่นายนิ๊กมีเรือใบเดินทะเลผู้คนจึงเรียกนายนิ๊กว่า “นายเรือนิ๊ก” เมื่อชุมชนเติบโตขึ้นความเจริญก็ตามมา ทั้งโรงพยาบาลนคร ตลาด อาคารบ้านช่อง จึงเกิดขึ้นบนถนนสายเจริญวิถีท่ามกลางการค้าขายริมแม่น้ำตาปีด้วยเรือ และเรือแพเรียงราย ประมาณ พ.ศ.2472-2473 ผู้คนเริ่มมาตั้งรกรากทางฝั่งทิศตะวันออก(ถนนราษฎร์บำรุง) มากขึ้น ด้วยเป็นที่ตั้งของสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ตลาดท่าข้ามจึงเป็นแหล่งชุมทางค้าขาย ขนส่ง เชื่อมโยงเศรษฐกิจของเมืองอย่างคึกคัก ร้านค้า โรงภาพยนตร์ โรงแรม เกิดขึ้นในตลาดท่าข้ามมากมายบนถนนสายราษฎร์บำรุงและหลังสถานีรถไฟกระทั่งปี พ.ศ.2486 ช่วงสงครามโลกครั้งที่ 2 ทหารญี่ปุ่นเข้ามาอาศัยที่ท่าข้ามมากมาย จนนำไปสู่การตัดเส้นทางลำเลียงทัพของทหารญี่ปุ่นด้วยการระเบิดทำลายสะพานข้ามแม่น้ำตาปี และเผาผลาญอาคารบ้านเรือนเสียหาย ”¹⁰⁹

รูปภาพ 15 : ชาย-ขวา ชุมชนฝายท่าฝั่งตะวันตก และตลาดริมน้ำตาปีฝั่งตะวันออก ในตลาดท่าข้าม

วัดสำคัญในตำบลท่าข้าม ได้แก่ วัดสถลธรรมมาราม ตั้งเมื่อ พ.ศ. 2450 หมู่ที่ 1 บ้านพุนพินใต้ ไม่ปรากฏหลักฐานที่ชัดเจนว่าสร้างเมื่อใด คนท้องถิ่นเรียกวัดดอนเกลี้ยงหรือวัดโน่ สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อปี พ.ศ. 2538 บริเวณที่ตั้งวัดเป็นที่ลุ่มมีแม่น้ำตาปีไหลผ่านหน้าวัด มีถนน สายพุนพิน-ไชยา ตัดผ่านกลางระหว่างวัดกับแม่น้ำ ด้านหน้าและหลังวัดในอดีตเป็นทุ่งนา ปัจจุบันเป็นพื้นที่ปลูกปาล์มน้ำมัน และวัดท่าข้ามหรือวัดหัวแหลม ซึ่งตั้งอยู่บ้าน บางท่าข้าม สังกัดคณะสงฆ์มหานิกาย มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เปิดสอนเมื่อปี

¹⁰⁹ (ทศพล งานไพโรจน์, 2554) *สวัสดิ์ท่าข้าม* งาน 96 ปีสุราษฎร์ธานีนามพระราชทาน เทศบาลเมืองท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2554

พ.ศ. 2504 และเป็นจุดที่แม่น้ำ 2 สายไหลมาบรรจบกัน คือแม่น้ำตาปีกับน้ำพุมดวง บริเวณทิศใต้ของวัดจึงเป็นจุดชมวิวยที่สวยงาม และเป็นที่ตั้งของศาลพญาท่าข้ามจากตำนานความเชื่อว่า พญาท่าข้าม¹¹⁰ เป็นขุนศึกสมัยอยุธยา นำผู้คนลงทางใต้ และด้วยเวทมนต์คาถาสามารถกลายร่างเป็นจระเข้พักอยู่ที่บ้านท่าข้าม คนในชุมชนให้ความเคารพนับถือตลอดมา

“...ถึงท่าข้ามน้ำวนเป็นก้นกระทะ เห็นขยະวนติควาริศรี
 ที่ท่าข้ามคนข้ามไม่เห็นมี ไม่เป็นที่คนข้ามนำคร้ามกลัว
 เห็นศาลเจ้าเขาสร้างไว้ทางขวา หัวกุมภาวางถวายเป็นหลายหัว
 จระเข้เป็นเห็นว่ายอยู่หลายตัว มองดูหัวท่าข้ามนำคร้ามจริง...”¹¹¹

สถานที่สำคัญอีกแห่ง ได้แก่ อนุสาวรีย์รัชกาลที่ 6 ตั้งอยู่บริเวณโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ บริเวณควนท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อนุสาวรีย์มีลักษณะทรงเครื่องแบบนายพลเสือป่า พรานหลวง หล่อด้วยโลหะทองเหลืองผสมทองแดงแล้วรมดำ ขนาดหนึ่งเท่าครึ่งของพระองค์จริง ฝีมือการปั้นของอาจารย์สนั่น ศิลากร สร้างขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์เมื่อครั้งพระองค์เสด็จประพาสเมืองสุราษฎร์ธานีและประทับที่ ควนท่าข้ามเมื่อปี พ.ศ. 2458 “...ในครั้งนั้น หมายกำหนดการเสด็จของพระองค์ท่าน ในวันอังคาร ที่ 27 กรกฎาคม 2458 กำหนดขบวนเสด็จพระราชดำเนินจากสถานีรถไฟทุ่งสง มณฑลนครศรีธรรมราช มุ่งหน้ามายังมณฑลชุมพร เมื่อเข้าเขตอำเภอลำพูน เมืองไชยา พระยาบริรักษ์ภูธร สมุหเทศาภิบาล อำมาตย์โท พระยารัตนฤทธิไชย ผู้ว่าราชการเมืองไชยา ทูลเกล้าถวายดอกไม้ ธูปเทียน เครื่องบูชา ยิ่ง อัญเชิญเสด็จพระราชดำเนินเข้าเขตเมืองไชยา พระสงฆ์สวดชัยมงคล เวลาบ่าย 5 โมง รถพระที่นั่งถึงสถานีท่าข้าม แขวงเมืองไชยา มีข้าราชการประจำมณฑล กองเสือป่า ลูกเสือ ตั้งแถวรับเสด็จที่สถานี มีหมู่พราหมณ์กราบถวายบังคม ถวายน้ำสังข์ และทรงรถยนต์พระที่นั่งมาตามทางถนนที่ตัดใหม่จากสถานีรถไฟ ขึ้นไปบนควน ที่ชาวบ้านเรียกกันว่า “ควนท่าข้าม” ระยะทาง 28 เส้น จึงถึงพลับพลาที่ประทับแรม...พลับพลาหลังดังกล่าวมีลักษณะเป็นพลับพลาไม้ อาคารหลังหน้าเปิดโล่ง เป็นท้องพระโรง และเฉลียง และมีหลังในยื่นไปสองข้าง เป็นห้องที่ประทับ ห้องทรงพระ

¹¹⁰ รายละเอียดตำนานพญาท่าข้ามอยู่ในภาคผนวกท้ายเอกสาร

¹¹¹ นายมี (ศิษย์สุนทรภู) ประพันธ์จากนิราศกลาง สมัยแผ่นดินรัชกาลที่ 3 กล่าวถึงดินแดนท่าข้ามชุกชุมไปด้วยจระเข้ ถือเป็นเจ้าแห่งแม่น้ำตาปี-พุมดวง- สวัสดิ์ท่าข้าม หนังสือส่งเสริมการท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ เทศบาลเมืองท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2554

อักษร ห่องเสวย มีที่ว่างอยู่กลางหลังขวางทั้งสองข้าง และที่สำคัญคือมีลักษณะคล้ายพระราชวังสราญรมย์ แต่มีขนาดเล็กกว่า...”¹¹²

เชื่อน จินาสุน¹¹³ ย่อยความทรงจำประทับใจเมื่อ 85 ปีก่อน ในวันเข้าเฝ้ารับเสด็จด้วยวัยเพียง 6 ขวบ ให้ฟังว่า “...ในวันนั้น กงได้พาไปที่บนควนท่าข้าม ก่อนหน้านี้รู้ว่าทางการเกณฑ์ชาวบ้านมาสร้างพลับพลาที่ประทับในหลวงจะเสด็จ พลับพลาสร้างอย่างสวยงามและใหญ่โตมาก นอกจากพลับพลาที่ประทับแล้วยังมีอาคารบ้านพักของพวกข้าราชการอีกหลายหลัง...บนควนท่าข้ามก่อนนั้นเป็นป่ารกมาก เมื่อในหลวงจะเสด็จ ทางการได้แผ้วถางทางเป็นทางเดินขึ้นวัดรัตนารามในปัจจุบัน ไปจนถึงพลับพลาที่ประทับ และไปออกหน้าโรงพยาบาลสวนสราญรมย์เดี๋ยวนี้ ชาวบ้านที่มาเฝ้ารับเสด็จในวันนั้น ฉันจำได้ว่าเห็นในหลวงเมื่อตอนที่ท่านเสด็จไปที่ท่าน้ำ ซึ่งสร้างเป็นศาลาให้พระองค์ทอดพระเนตรการแข่งเรือยาว...ตอนกลางคืน ที่บริเวณงานแข่งเรือยาว มีคนมาขายของตามริมถนน มีหนังสือหลายโรง และมีหนังสือกลางแปลง มีแต่ภาพ ไม่มีเสียง มาฉายให้ดูด้วย...”

พลับพลาที่ประทับตั้งอยู่บนเนินใหญ่สามารถมองลงไปด้านล่างเห็นแม่น้ำหลวงชัดเจน ทรงพระราชทานนามว่า “พระตำหนักสราญรมย์” และสวนในบริเวณนั้นว่า “สวนสราญรมย์” และทรงพระราชทานชื่อเมืองขณะทรงประทับอยู่ ณ พลับพลาแห่งนี้ว่า “สุราษฎร์ธานี” หมายถึง “เมืองแห่งคนดี” เมื่อวันที่ 29 กรกฎาคม 2458 และถัดจากนั้นอีก 1 เดือน ได้มีประกาศเรียกชื่อแม่น้ำหลวงว่า “แม่น้ำตาปี” หลังจากเสด็จมาประทับครั้งนั้นแล้ว รัชกาลที่ 6 เสร็จมาอีกเป็นครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 17-19 พฤษภาคม พ.ศ.2460 ปัจจุบันบริเวณที่ตั้งของพระตำหนักอยู่ในเขตพื้นที่ของโรงพยาบาลสวนสราญรมย์ ซึ่งเป็นโรงพยาบาลรักษาผู้ป่วยที่มีปัญหาทางจิตเวชประจำภูมิภาคภาคใต้

การก่อสร้างสะพานข้ามแม่น้ำตาปีแห่งใหม่ที่บ้านท่าข้ามเพื่อรองรับยานพาหนะที่เพิ่มมากขึ้น เนื่องจากเป็นทางผ่านเข้า-ออกตัวเมืองสุราษฎร์ธานี แทน “สะพานโค้ง”(สะพานจุลจอมเกล้า) สะพานข้ามทางรถไฟสายใต้ ซึ่งมีสภาพชำรุดและแคบ และจำกัดน้ำหนักรถยนต์ห้ามลบล้อวิ่งผ่าน จึงใช้สำหรับทางรถไฟเพียงอย่างเดียว โดยสร้างคู่ขนานกับสะพานเดิม และตั้งชื่อว่าสะพานจุลจอมเกล้า 2 และก่อสร้างทางหลวงหมายเลข 4153 ตอนแยกทางหลวงหมายเลข 401 (สายแยก

¹¹² หนังสือ 87 ปี สุราษฎร์ธานี 29 กรกฎาคม 2458 ถึง 29 กรกฎาคม 2545 ณ บริเวณลานพระบรมราชานุสาวรีย์ รัชกาลที่ 6 โรงพยาบาลสวนสราญรมย์ ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี วันที่ 28-29 กรกฎาคม 2545

¹¹³ สัมภาษณ์นายเชื่อน จินาสุน อายุ 91 ปี ชาวตลาดท่าข้าม ตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี อ้างถึงใน กนก งานไพโรจน์ 87 ปี สุราษฎร์ธานี พ.ศ. 2545

หนองขรี) เพื่อเป็นเครือข่ายเชื่อมต่อกับสะพานดังกล่าว สร้างเสร็จและมีพิธีเปิดเมื่อวันที่ 1 ตุลาคม 2543¹¹⁴

ตำบลท่าโรงช้าง

ตำบลท่าโรงช้าง มีลักษณะพื้นที่ส่วนใหญ่เป็นที่ราบค่อนข้างสูงในฝั่งตะวันตก และลาดเอียงลงมาทางทิศตะวันออกริมแม่น้ำพุมดวง มีประชากร 5,146 คน จากจำนวนครัวเรือน 1,712 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเซียด หมู่ที่ 2 บ้านหาดผก หมู่ที่ 3 บ้านท่าโรงช้าง หมู่ที่ 4 บ้านหัวไทร และหมู่ที่ 5 บ้านควนไทร มีพื้นที่ 72.50 ตารางกิโลเมตร มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลกรูด อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบล ท่าข้าม อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางมะเดื่อ อำเภอพุนพิน คนในชุมชนประกอบอาชีพทำสวนยางพารา สวนปาล์ม น้ำมัน ไร่จ้าง และค้าขาย¹¹⁵

ตำบลท่าโรงช้าง ในอดีตคืออำเภอท่าโรงช้าง บ้านท่าโรงช้าง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรงช้าง เดิมเป็นที่ตั้งของที่ว่าการอำเภอท่าโรงช้าง แล้ว นาคจันง¹¹⁶ ทำสวนยางพาราอยู่บ้านควนไทรในวัย 84 ปี เล่าว่า “ที่ว่าการอำเภอท่าโรงช้างตั้งอยู่บริเวณริมแม่น้ำพุมดวง มีวัดท่าโรงช้าง โรงเรียนช้างโรงพักตำรวจตั้งอยู่เรียงกัน ในปี พ.ศ. 2473 ทางราชการได้ประกาศยุบอำเภอท่าโรงช้าง ไปรวมกับอำเภอท่าข้าม(อำเภอพุนพินในปัจจุบัน) มีการรื้อถอนที่ว่าการอำเภอออกไปในปี พ.ศ. 2476 คงเหลือหลักฐาน “บ่อน้ำ” บริเวณบ้านพักนายอำเภอ ต้นมะม่วงใหญ่อยู่คู่ที่ว่าการอำเภอท่าโรงช้างและยังคงยืนต้นอยู่ในปัจจุบัน” และย้อนรำลึกเรื่องจำจันสมัยพ่อเป็นตำรวจจับโจรให้ฟังว่า “พ่อเป็นตำรวจเกณฑ์ อายุ 21 ปี ต้องไปเกณฑ์ เหมือนทหารเกณฑ์หุ่ยเครง(ปัจจุบัน) เป็น 2 ปี ไม่มีเงินเดือน อยู่อำเภอท่าโรงช้างเก่า มีหุ่ยวันหนึ่งพ่อไปจับโจร จับมือพลายหลัง (ไขว่หลัง) เดินคุม โจรมันวิ่งหนี พ่อซัด(ขว้าง)กับปืนพระราม(หก) ล้มดังตึง ปืนมันใหญ่ ยาว หนัก คล้ายปืนลูกซอง ”

ในอดีตบ้านท่าโรงช้างเป็นพื้นที่ป่าขนาดใหญ่ ชาวบ้านกลุ่มแรกที่เข้ามาตั้งหลักแหล่งเป็นพวกพ่อค้าที่ล่องเรือมาตามแม่น้ำพุมดวง เมื่อมาพบพื้นที่อุดมสมบูรณ์ก็ตั้งหลักปักฐานทำมาหากิน ทำไร่ทำนา เลี้ยงสัตว์ เลี้ยงช้าง ตัดไม้ทำไม้ซุง ในป่ามีช้างอยู่มากมาย การดำรงชีวิตของคนส่วนใหญ่ใน

¹¹⁴ ถนอม พูนวงศ์ ประวัติศาสตร์เมืองสุราษฎร์ธานี 2556 หน้า 76

¹¹⁵ ศูนย์บริการการศึกษาโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2551 หน้า 8

¹¹⁶ สัมภาษณ์นายเผ้ว นาคจันงอายุ 84 ปี อาชีพทำสวนยางพารา บ้านเลขที่ 21/2 หมู่ที่ 5 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 มกราคม 2559

ชุมชนต้องอาศัยช้างเป็นพาหนะในการเดินทางและขนส่งสินค้าลงสู่ท่าน้ำ เนื่องจากยังไม่มีถนนหนทางเหมือนในปัจจุบัน “ท่าโรงช้าง คือ หมู่บ้านที่จับช้างมาฝึกใช้งาน ช้างจับมาจากที่อื่น จับช้างป่ามาจากตำบลดงมั่ง แล้วเอามาฝึกที่คลอง ทางลงคลองลึกเพราะฝึกช้าง”¹¹⁷ สุนันท์ เพชรพอง¹¹⁸ ทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมันอยู่บ้านท่าโรงช้าง เล่าที่มาของชื่อท่าโรงช้างว่า “สมัยก่อนบ้านท่าโรงช้าง มีการใช้ช้างในการลากไม้ซุงมาลงที่แม่น้ำพุมดวงและส่งต่อไปที่โรงเลื่อยที่บ้านดอน โดยใช้ช้างเป็นพาหนะในการชักลาก จึงเรียกหมู่บ้านบริเวณนี้ว่า ”บ้านท่าลงช้าง” และเป็น “ท่าโรงช้าง” ในปัจจุบัน

ชุมชนเมืองพุนพินบริเวณพื้นที่แถบนี้มีลักษณะเป็นพื้นที่สูงหรือควน ตั้งแต่ตำบลท่าโรงช้าง ตำบลกรูด และตำบลตะพาน ซึ่งเป็นตำบลที่มีเขตแดนติดต่อกับพื้นที่อำเภอเคียนซา อำเภอบ้านนาเดิม อำเภอพระแสง ปัจจุบันพื้นที่เหล่านี้กลายเป็นสวนยางพาราเกือบทั้งหมด ที่เหลือก็เป็นสวนปาล์ม น้ำมัน แรงงานต่างด้าวที่เข้ามาอยู่ในชุมชนส่วนใหญ่เป็นคนพม่าและคนมอญเกือบทั้งหมด ซึ่งวัดถาวรนี้สมัยยางพารามีราคาดี เวลาจ้างงานบุญต่างๆ เช่นทอดกฐิน ทอดผ้าป่า จะมีชาวพม่า ชาวมอญ มาร่วมทำบุญเป็นจำนวนมาก จนมีคำพูดเปรียบเปรยจากคนในท้องถิ่นว่าวัดถาวรนี้อยู่ได้เพราะคนพม่าคนมอญ ลูกจ้างในสวนยางพารามีบ้างที่มาจากภาคอีสานซึ่งก็มีจำนวนลดน้อยลงเต็มที่ เนื่องจากคนอีสานเมื่อเก็บเงินได้เป็นกอบเป็นกำก็จะส่งเงินกลับไปให้ที่บ้าน หรือซื้อที่ดินบริเวณแถวบ้านเหมือนกับชาวพม่าและชาวมอญ แต่ที่ต่างออกไปคือชาวอีสานเมื่อทำงานได้ระยะหนึ่งหรือเก็บเงินจนเพียงพอแล้วจะย้ายกลับไปอยู่กับครอบครัวที่บ้านภาคอีสาน หรือไม่ก็เปลี่ยนอาชีพจากตัดยางมาค้าขาย เช่นขายส้มตำ ซึ่งรายได้ดีกว่าตัดยางมาก โดยเฉพาะช่วงที่ราคายางพาราตกต่ำเช่นในปัจจุบัน

เช่นเดียวกับ สองสามีภรรยา¹¹⁹ แม่ค้าส้มตำข้าวเหนียวไถ่จากอำเภอบ้านม่วง จังหวัดสกลนคร เล่าว่า “ย้ายมาอยู่สุราษฎร์ธานีเมื่อปี 2546 อยู่ที่อีสานทำนา ห่างจากนาก็รับเหมาก่อสร้างรายได้น้อย ญาติมาทำงานที่ปักษ์ใต้ที่ตะกั่วป่า ก็ชวนๆกันมา ปัจจุบันมีญาติขายส้มตำทั้งหมดอยู่ทั่วภาคใต้ประมาณ 50 คู่ มีรถซาเล้งพ่วงข้างอยู่คันหนึ่ง เมื่อก่อนซื้อคันละ 6,200 บาท ปัจจุบันคันละ 13,000 บาท ขายส้มตำไถ่อยู่หน้าโรงงาน และตลาดนัดแถวเขาหัวควาย ช่วงที่ยางราคาดีเมื่อ 2-3 ปีที่แล้วยางโล่ร้อยกว่าบาท ขายดีมาก ๆ ซ้อมมะละกอมาวันละ 20 กิโล ซื้อมาโลละ 5 บาท บางวันก็ไม่ต้องเสียเงินซื้อ เพราะทุกบ้านแถวนี้ปลูกมะละกอ คนใต้ใจดีเขาเรียกไปเอาแต่ละบ้านให้เปล่าไม่คิด

¹¹⁷ สัมภาษณ์นายแฉ่ว นาคจำนง อ้างถึงแล้ว 20 มกราคม 2559

¹¹⁸ สัมภาษณ์นายสุนันท์ เพชรพอง อายุ 65 ปี อาชีพทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน บ้านเลขที่ 109 หมู่ที่ 3 ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 9 มกราคม 2559

¹¹⁹ สัมภาษณ์นายน้อย โนนวงศา อายุ 40 ปี และนางจันทร์ โนนวงศา อายุ 37 ปี บ้านเลขที่ 120 หมู่ที่ 3 บ้านท่าโรงช้าง ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 มกราคม 2559

ตั้งค์ ขายส้มตำได้วันละ 80 ครก ครกละ 30 บาท ไก่ย่างวันละ 9 ตัว ขายไม้ละ 15 บาท นึ่งข้าวเหนียววันละ 10 กิโล ขายถุงละ 5 บาท หักต้นทุนแล้วได้กำไรได้วันละประมาณ 3,000 บาท เดือนหนึ่งตกประมาณ 1 แสนบาท ค่าเช่าบ้านเดือนละ 1,500 บาท ค่าน้ำไฟ 200 บาท เก็บออมไว้ปีละประมาณ 1 แสน 7 หมื่นบาท ที่เหลือส่งไปให้พ่อแม่ที่อีสาน เป็นค่าจ้างเกี่ยวข้าว ให้ลูกเรียนหนังสือ และซื้อที่ดินที่บ้านเก็บไว้ นอกนั้นก็ซื้อรถยนต์มาคันหนึ่งเมื่อ 12 ปีที่แล้ว คันละ 670,000 บาท เมษาที่ผ่านมา ช่วงหน้าแล้งยางผลัดใบชาวสวนหยุดตัดยาง ผมก็หยุดขายส้มตำไปช่วยพ่อแม่ไถนา ทำนา ค่าจ้างแพง ทำไว้กิน ทุกวันอาทิตย์หยุดขายส้มตำหนึ่งวัน ก็มาตกปลาที่แม่น้ำตาปีเป็นค่ากับข้าว ลุ่มน้ำตาปีกุ้งหอย ปู ปลา ยังอุดมสมบูรณ์มาก มีทั้งปลาลำปำ ปลามัง ปลาเกา ปลาบึก ปลากระเบน ปลากระพงขาว กุ้งแม่น้ำ คนใต้เชื่อว่ากินข้าวมาอิมปลาจะไม่กินเบ็ด แต่คนอีสานไม่เชื่อเรื่องนั้น เรากินข้าวมาอิมก็ตกได้ปลา แต่เราเชื่อว่ามาทำมาหากินอยู่ต่างถิ่นแดนไกลไม่ควรกินงูต่างถิ่นเพราะกลัวมีผีหวาดระแวงกลัวว่าจะเกิดอุบัติเหตุ เนื่องจากตัวเราผลัดถิ่นมาจึงไม่ควรกินงู และไม่ควรกินเบ็ดจะทำให้แตกแยก”

รูปภาพ 16 : อุโบสถวัดทุ่งเสียด ตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

วัดเก่าแกในชุมชนท่าโรงช้าง มี 3 วัด คือ วัดทุ่งเสียด¹²⁰ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งเสียด มีพ่อท่านเผือก หรือพระครูกิตติสารโ เป็นเจ้าอาวาส วัดท่าโรงช้าง ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านท่าโรงช้าง การเดินทางไปวัดดังกล่าว เริ่มต้นจากตัวอำเภอพุนพินซึ่งอยู่ที่ตำบลท่าข้าม ตรงไปทางตำบลเขาหัวควายถึงสี่แยกกม.18 เลี้ยวซ้ายไปประมาณ 500 เมตร ก็จะถึงวัดท่าโรงช้าง วัดตั้งอยู่ทางขวามือริมถนนสุราษฎร์-เคียนซา จากนั้นตรงไปอีกประมาณ 500 เมตร ถึงวัดทุ่งเสียด วัดนี้ตั้งอยู่ทางซ้ายมือริมถนน

¹²⁰ พ่อท่านเชียด อดีตเจ้าอาวาสวัดทุ่งเสียด พระเกจิอาจารย์ชื่อดังแห่งลุ่มน้ำพุมดวงและภาคใต้ – ผู้วิจัย

เช่นเดียวกัน “วัดท่าโรงช้าง หยุเครง(ปัจจุบัน) คือวัดท่าโรงช้างใหม่ วัดท่าโรงช้างเก่ายุบไปตั้งเป็นวัดนาคาวาส”¹²¹ และวัดนาคาวาส ตั้งอยู่หมู่ที่ 4 บ้านหัวไทร วัดนี้ตั้งอยู่ริมแม่น้ำพุมดวง มีพ่อท่านปรีชา เป็นเจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน

ตำบลท่าสะท้อน

ตำบลท่าสะท้อน มีประชากร 5,130 คน จากจำนวนครัวเรือน 1,200 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 42.50 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านนาค้อ หมู่ที่ 2 บ้านบ่อกรัง หมู่ที่ 3 บ้านท่าสะท้อน หมู่ที่ 4 บ้านหนองจอก หมู่ที่ 5 บ้านเขาพลู หมู่ที่ 6 บ้านห้วยลึก และหมู่ที่ 7 บ้านศรีเจริญ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลเขาหัวควาย อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าเรือ อำเภอบ้านนาเดิม จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลขุนทะเล ตำบลประดู่ อำเภอเมือง จังหวัด สุราษฎร์ธานี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน¹²²

บ้านท่าสะท้อนเป็นชุมชนเก่าแก่ คนรุ่นแรกที่เข้ามาอยู่ในชุมชนนี้เดินทางทางเรือ หมู่บ้านนี้สร้างชุมชนและวัดอยู่ริมคลองท่าสะท้อน ซึ่งแยกมาจากแม่น้ำตาปี ลักษณะพื้นที่เป็นลำน้ำตาปีที่ไหลพัดพาดินตะกอนมาทับถม และเกิดเป็นพื้นดินตื้นเขินขึ้น เรียกว่า “ทอน” มีลักษณะคล้ายสระ เมื่อมีการตั้งชุมชนและวัด จึงเรียกวัดท่าทอน ต่อมาราษฎรอพยพเข้ามาตั้งถิ่นฐานกันมาก จึงเปลี่ยนชื่อเป็นบ้านท่าสะท้อนจากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบ สันนิษฐานว่าวัดท่าสะท้อนสร้างขึ้นในสมัยอาณาจักรศรีวิชัย แสดงว่าท่าสะท้อนเกิดเป็นชุมชนมานานแล้ว ปัจจุบันวัดท่าสะท้อน ตั้งอยู่หมู่ที่ 3 บ้านท่าสะท้อน¹²³

เมื่อวันที่ 19 ธันวาคม 2558 ที่ผ่านมา ชาวชุมชนท่าสะท้อนและชุมชนใกล้เคียงร่วมใจกันจัดเวทีสาธารณะ “แม่ตาปี สายน้ำแห่งชีวิตกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานราก” เพื่อร่วมคิดค้นโครงการพัฒนาของรัฐที่จะให้สร้างโรงไฟฟ้าชีวมวล บริเวณหมู่ที่ 1 บ้านนาค้อ เพื่อนำขยะจากเกาะสมุยมากำจัดที่ท่าสะท้อน คนในชุมชนเป็นห่วงเรื่องผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมที่มีต่อวิถีชีวิตของคนในลุ่มน้ำตาปี เพื่อยืนยันถึงความอุดมสมบูรณ์ของกลุ่มน้ำและวิถีชีวิตเรียบง่ายของคนในชุมชน ประจวบ หนูเพชร หัวหน้ากลุ่มอนุรักษ์ท่าสะท้อนและสิ่งแวดล้อม เล่าว่า “เมื่อ 30 ปีที่แล้ว ท่าสะท้อนทั้งสองฝั่งแม่น้ำมีพื้นที่อุดมสมบูรณ์มาก ในน้ำมีปลา มีทรัพยากรสร้างรายได้ สร้างอาชีพให้ชุมชน ลูกหลาน

¹²¹ สัมภาษณ์นายแก้ว นาคจำนง อ่างแล้ว 20 มกราคม 2559

¹²² ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี, 2551 หน้า 10

¹²³ สัมภาษณ์นายธนยศ ธรรมบตี อ่างถึงโน จารุรัตน์ คัมภีร์ 2548 หน้า 43-44

จบปริญญาตรีก็เพราะปลาและกระดูกจากท่าสะท้อน” (ประจวบ หนูเพชร, เวทีเสวนา, 19 ธันวาคม 2558) และ จรรย์ ทัพบตี อายุ 75 ปี จากตำบลท่าสะท้อน กล่าวเสริมว่า “เมื่อตอนเด็กๆ มีกระเช้าบนเขามีเสื่อ กลางคืนเสื่อร้อง เดินจากวัดท่าสะท้อน(สะท้อน)ไปบ่อน้ำร้อน ฝนตกทางเดินขาดตามกระแสน้ำ แม่น้ำท่าสะท้อน(สะท้อน) น้ำลึก ใต้น้ำมีหิน ปลาชุม(มาก) มีปลากด ปลาปักเป้า สมัยก่อนมีแพล่อง” (จรรย์ ทัพบตี, เวทีเสวนา, 19 ธันวาคม 2558)

ชาวชุมชนร่วมใจกันตั้งแหล่งอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทุ่งกระดูกอยู่หมู่ที่ 3 บ้านบ่อกรัง สุณี เสลิตัง¹²⁴ หนึ่งในสมาชิกจากบ้านนาคือเล่าถึงขั้นตอนการสานกระดูกว่า “เลือกต้นยาวๆ ป้ายกับมือแล้วดึง เกรียนตัดหัวตัดท้าย ขุดดินสี่สวายๆ ชาวๆ มาต้ม เอากระดูกลงในดินที่ต้ม แล้วตากแดดถ้าแดดดีๆ ตากสองวันแห้ง แล้วมาเลือกขนาด ใหญ่คู่ใหญ่ เล็กคู่เล็ก เอามาเทียบแล้วตำกับครกให้แบน แล้วเอามาสานได้ ”

ผลิตภัณฑ์จักสานจากกระดูกของท่าสะท้อนสร้างชื่อเสียงและรายได้ให้กับคนในชุมชนอีกทางหนึ่ง นอกเหนือจากการตัดยาง และหาปลาในแม่น้ำโดยเฉพาะช่วงนี้ที่ราคาขายพาราคต่ำ นอกจากนั้นยังช่วยอนุรักษ์ภูมิปัญญาดั้งเดิมไม่ให้สูญหาย วันเพ็ญ วารีเพชร¹²⁵ ประธานกลุ่มแม่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำทรัพย์ เล่าว่า “ครูที่โรงเรียนชวน(เชิญ)ให้ไปสอนเด็กๆ ก็คือลูกหลานในชุมชน หัดสานเสื่อ เดียวนี้ได้ๆ สานเป็นกันแล้ว เวลาว่างงานบุญต่างๆ เราก็จะมาช่วยกันสานเสื่อ และทำเป็นอาสนะถวายวัด...”

รูปภาพ 17 : ช่าง-ขวา โบราณสถานวัดท่าสะท้อน และวิถีชีวิตหาปลายังชีพในคลองท่าสะท้อน

¹²⁴ สัมภาษณ์นางสุณี เสลิตัง อายุ 65 ปี อาชีพสานเสื่อกระดูก บ้านเลขที่ 33 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร 19 ธันวาคม 2558

¹²⁵ สัมภาษณ์นางวันเพ็ญ วารีเพชร อายุ 56 ปี ประธานกลุ่มแม่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำทรัพย์ 25/6 หมู่ที่ 1 ตำบลท่าสะท้อน อำเภอบึงนาราง จังหวัดพิจิตร 19 ธันวาคม 2558

สถานที่ท่องเที่ยวทางธรรมชาติที่สำคัญของชุมชนท่าสะท้อน ได้แก่ บ่อน้ำร้อนบ้านท่าสะท้อน (รัตนโกสัย) ตั้งอยู่หมู่ที่ 6 บ้านห้วยลึก เป็นปรากฏการณ์ธรรมชาติที่มีน้ำร้อนไหลขึ้นมาจากใต้ดิน อยู่ในพื้นที่บนบก น้ำค่อนข้างร้อนมากมีอุณหภูมิประมาณ 70 องศาเซลเซียส มีลักษณะธรณีสัณฐานหลายรูปแบบ เช่น บ่อน้ำร้อนหรือสระ และที่เป็นลานน้ำร้อน องค์การบริหารส่วนจังหวัดสุราษฎร์ธานี ได้พัฒนาเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงสุขภาพ เปิดให้บริการแช่เท้า แช่ตัว การเดินทางจากตัวเมืองพุนพิน ผ่านสามแยกกิโลศูนย์ (ก.ม.0) เลี้ยวขวาไปตามเส้นทางหมายเลข 401 จนถึงทางแยกซ้ายมือบ้านบ่อกรัง ผ่านถนนทางรถไฟบ้านบ่อกรังและผ่านตลาดบ้านบ่อกรังไปประมาณ 4 กิโลเมตร พบทางแยกขวามือเข้าสู่บ้านห้วยลึก

ตำบลบางอน

ตำบลบางอน มีลักษณะภูมิประเทศส่วนใหญ่เป็นที่ควน มีแม่น้ำพุมดวงไหลผ่าน จึงเหมาะสมกับการทำการเกษตร ในอดีตพื้นที่ส่วนใหญ่ทำนา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสวนยางพารา สวนปาล์มน้ำมัน และสวนผลไม้บ้างบางส่วน เป็นตำบลที่มีขนาดใหญ่มีเนื้อที่มาก คือประมาณ 92.20 ตารางกิโลเมตร และอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพิน ประมาณ 25 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางสายหนองไทร-คีรีรัฐนิคม มีประชากร 4,657 คน จากจำนวนครัวเรือน 1,330 หลังคาเรือน เป็นตำบลที่มีจำนวนหมู่บ้านมากที่สุดของชุมชนเมืองพุนพิน คือ 11 หมู่บ้าน ประกอบด้วย หมู่ที่ 1 บ้านหาดปึก หมู่ที่ 2 บ้านบางอน หมู่ที่ 3 บ้านเงิน หมู่ที่ 4 บ้านขนาย หมู่ที่ 5 บ้านหนองเตียน หมู่ที่ 6 บ้านศรีไพรวัลย์ หมู่ที่ 7 บ้านนาดง หมู่ที่ 8 บ้านสะพานมอส หมู่ที่ 9 บ้านคลองเคี่ยม หมู่ที่ 10 บ้านภิรมย์ภักดี และหมู่ที่ 11 บ้านสี่ขีด มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลบางเตื่อน ตำบลบางมะเตือ อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่ากระดาน ตำบลน้ำหัก อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี และตำบลตะกุกใต้ อำเภอวิภาวดี จังหวัดสุราษฎร์ธานี¹²⁶

ตำบลบางอน สันนิษฐานว่าตั้งชื่อตามเอกลักษณ์ทางภูมิศาสตร์ คือ คำว่า “บาง” ที่มีแม่น้ำพุมดวงไหลผ่านร่องน้ำมีลักษณะโค้งงอตามธรรมชาติ อยู่ในช่วงของบ้านบางอน หมู่ที่ 2 กับบ้านหนองเตียน หมู่ที่ 5 ของตำบลบางอน จึงเรียก “บาง” ที่มีลักษณะ “งอน” ว่า “บางงอน” ซึ่ง

¹²⁶ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 13

ปัจจุบัน แม่น้ำพุมดวงที่ไหลผ่านตำบลบางอนมีความกว้างประมาณ 10-12 เมตร และยาวประมาณ 2,000 เมตร¹²⁷

วัดเกษมบำรุง หรือวัดขนาย เป็นวัดที่มีชื่อเสียงโด่งดังด้านการแพทย์แผนไทยในภาคใต้เกี่ยวกับ วิชาต่อกระดูก มีพระครูเกษมจิตตภิรักษ์ (ตาหลวงล้าน เขมจิตโต) พระเกจิอาจารย์ชื่อดังเป็นเจ้าของอาวาสรูปปัจจุบัน (รูปที่ 10) มีตำนานเรื่องเล่าสืบทอดกันมาว่า วัดขนายเดิมชื่อวัดโคกพร้าวสร้างขึ้นโดยชีปะขาว แต่ไม่มีหลักฐานว่าสร้างขึ้นเมื่อใด ตาปะขาวเป็นต้นฉบับวิชาต่อกระดูก รักษาผู้ป่วยกระดูกหัก หรือโรคอัมพฤกษ์ อัมพาตได้ผลดีและได้ถ่ายทอดแก่พระเณรเพื่อช่วยเหลือชาวบ้านที่ทุกข์ยาก ต่อมาวิชาดังกล่าวได้สืบทอดมาถึงหลวงพ่อสารวย หตาโล (พระสมุห์เกษม) เจ้าอาวาสรูปที่ 8 จากนั้นก็เป็นหลวงพ่อพริ้ม ฐานธมโม (พระครูพิทักษ์ธรรมสาร) และหลวงพ่อล้าน เจ้าอาวาสรูปปัจจุบัน ทนงศักดิ์ เกื้อดวง ลูกศิษย์ผู้รับถ่ายทอดวิชากระดูกจากหลวงพ่อล้านเล่าว่า “ในปี พ.ศ. 2475 สมัยหลวงพ่อสารวยเป็นเจ้าอาวาส ท่านได้รักษานายปั่น ต้นปัก ชาวบ้านปากกลาง ตะกุกใต้ อำเภอวิภาวดีที่ตกต้นมะพร้าวขาหักทั้งสองข้าง ด้วยการต่อกระดูกและทาน้ำมันจนหายภายใน 7 วัน ถือว่าเป็นผู้ช่วยคนแรกของวัด... ทุกวันนี้มีคนไข้มารักษาราว 30-40 คน เท่าที่รักษามาได้ผลทุกรายอย่างน้อยก็ดีขึ้น 80-90% ขั้นตอนการรักษาเริ่มจากวินิจฉัยอาการก่อน จากนั้นทำพิธีตั้งพานครูเพื่อระลึกถึงคุณของครูบาอาจารย์ที่ถ่ายทอดวิชา และอัญเชิญสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เทวดา เพื่ออำนวยการรักษา ซึ่งเป็นการเรียกสติ สมาธิของหมอและสร้างขวัญกำลังใจให้ผู้ป่วย แล้วก็จับกระดูกให้เข้าที่และเข้าเฟือก ซึ่งใช้ไม้ไผ่สีสุกแกัดเลือกที่ช้อยยาวๆ ตัดเอาระหว่างปล้องและเหลาให้เป็นซี่หนาประมาณ 1.5 เซนติเมตร และต้องนำไปตากหรืออบให้แห้งสนิท ที่ตัวเฟือกใช้น้ำมันมะพร้าวปลุกเสกแล้วใช้ผ้าขาวพัน จากนั้นร้อยเชือก ระหว่างร้อยก็ท่องคาถาไปด้วย... ทุกวันนี้หลวงพ่อล้านและผมพยายามรักษาภูมิปัญญานี้เอาไว้ โดยถ่ายทอดให้กับคนที่สนใจแต่คนที่สำเร็จได้นั้นต้องเป็นคนที่ไม่เสียสละมาก และมีจิตใจที่ต้องการช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นทุกข์จริงๆ...”¹²⁸

ตาหลวงล้าน¹²⁹ ปัจจุบันท่านอายุ 83 ปี ท่านชราภาพมากแล้วจึงหยุดพักให้ลูกศิษย์รักษาแทนแต่ท่านก็ยังช่วยในเรื่องปลุกเสกน้ำมันจากสมุนไพรที่นำมาทำยาครีต(นวด) และได้ถ่ายทอดวิชาเพื่อเป็นประโยชน์ต่อชุมชน “คนสมัยก่อนพึ่งพาอาศัยกัน ช่วยเหลือกันร่วมทุกข์ร่วมสุข เป็นที่ไว้ใจได้

¹²⁷ ศูนย์การศึกษานอกกระบวนและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2552 หน้า 132

¹²⁸ สัมภาษณ์นายทนงศักดิ์ เกื้อดวง อ่างถึงใน มีติที่พุนพิน 2555 หน้า 63

¹²⁹ สัมภาษณ์พระครูเกษมจิตตภิรักษ์ อายุ 83 ปี เจ้าอาวาสวัดเกษมบำรุง(วัดขนาย) ตำบลบางอน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 ธันวาคม 2558

แบ่งปันกัน เจ็บไข้ได้ป่วยพึ่งพา ช่วยเหลือ ปัจจุบันคิดแต่เรื่องเงิน หายใจเป็นเงิน หายใจเป็นปี(เงิน) เป็นตั้งค์”

ผู้ป่วยที่มารักษามาจากทั่วสารทิศ ส่วนใหญ่มีฐานะยากจนและขาดโอกาสในการรักษา หรือได้รับการรักษาจากโรงพยาบาลของรัฐมาแล้วแต่รักษาไม่หาย โดยไม่คิดค่ารักษาพยาบาลแล้วแต่ผู้ป่วยจะบริจาค ส่วนสมุนไพรมาก็ได้รับบริจาคจากคนในชุมชนบริเวณนี้ นอกจากนั้นทางวัดได้สร้างสวนสมุนไพรไว้หลังวัด และจดทะเบียนเป็นสมาคมแพทย์แผนไทยและภูมิปัญญาท้องถิ่นตำบลบางงอน โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุราษฎร์ธานี และสร้างอาคารฟื้นฟูผู้ป่วยรองรับผู้ป่วยที่เดินทางมาจากที่ไกลๆ และต้องการรักษาต่อเนื่องเหมือนกับ พิศาล ชาตริรักษา¹³⁰ อดีตลูกจ้างพนักงานดับเพลิงท่าฉาง “ผมรักษาโรบบาล 20 วัน แผลหาย หมอให้กลับบ้านได้แต่เดินไม่ได้นอนที่ ขยับไม่ได้ ต้องออกจากงาน ไม่รู้ทำพรี(อย่างไร)ดี มีคนแนะนำว่าที่นี่ดี ลองมาแล เพราะหมดหนทางแล้ว มารักษาประมาณสิบห้าววันแล้ว รักษาด้วยน้ำมันพร้าว สมุนไพรปลุกเสก ครีต(บีบนิ้ว)เข้าเย็น ผมอาการดีขึ้นจากที่ขาไม่รู้สึกรหรือตอนนีู้สึกซาๆ แล้ว ตาหลวงและทางวัดดูแลดี มีเตียงนอน มีที่ให้ญาตินอนเฝ้าดูแล มีโรงครัวหุงข้าว เราเอาข้าวสารมาหุงทำกินกันเอง ญาติๆ คนเฝ้าช่วยกันทำกับข้าวกินด้วยกัน”

ตำบลน้ำรอบ

ตำบลน้ำรอบ ได้แยกมาจากตำบลหนองไทร ซึ่งเป็นตำบลที่มีพื้นที่และมีราษฎรจำนวนมาก มีแม่น้ำพุมดวงไหลผ่าน ฤดูน้ำหลากหรือฝนตกหนักจะถูกน้ำท่วม การเดินทางจากที่ว่าการอำเภอพุนพิน สู่ตำบลน้ำรอบมี 2 เส้นทาง คือ เส้นทางสายหนองไทร-คีรีรัฐนิคม ระยะทาง 13 กิโลเมตร และเส้นทางสายท่าโรงช้างผ่านโรงเหล้า ระยะทาง 16 กิโลเมตร มีประชากร 2,192 คน จากจำนวนครัวเรือน 530 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 65 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 7 หมู่บ้านคือ หมู่ที่ 1 บ้านน้ำรอบ หมู่ที่ 2 บ้านเกาะกลาง หมู่ที่ 3 บ้านทุ่งหลวง หมู่ที่ 4 บ้านวิหาร หมู่ที่ 5 บ้านดอนมะคุ่ม หมู่ที่ 6 บ้านท่าผาก และหมู่ที่ 7 บ้านห้วยวัง อาณาเขตของตำบลน้ำรอบทิศเหนือติดต่อกับหมู่ที่ 6 ตำบลบางงอน และหมู่ที่ 6 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับหมู่ที่ 2 ตำบลบางเตื่อน อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับหมู่ ที่ 3 และหมู่ที่ 5 ของตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตก

¹³⁰ สัมภาษณ์นายพิศาล ชาตริรักษา อายุ 58 ปี อดีตลูกจ้างพนักงานดับเพลิงท่าฉาง บ้านเลขที่ 91 หมู่ที่ 6 ตำบลเขาถาน อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 ธันวาคม 2558

ติดต่อกับหมู่ที่ 1 หมู่ที่ 6 และหมู่ที่ 9 ของตำบลบางนอน อำเภอพุนพิน การประกอบอาชีพในอดีตทำนา ปัจจุบันทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน¹³¹

วัดน้ำรอบเป็นวัดเก่าแก่ตั้งแต่สมัยสุโขทัย สร้างพร้อมกับวัดเขาพระอานนทีในตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน และวัดถ้ำสิงขร อำเภอกีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี เดิมเรียกว่า “วัดหัววังน้ำรอบ” ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี

รูปภาพ 18 : อุโบสถวัดน้ำรอบ ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน

โดยมีพระครูอนุภาสวุฒิจุลณ (พ่อท่านจาง)¹³² เป็นเจ้าอาวาส ท่านเป็นลูกศิษย์ของท่านพุทธทาสภิกขุและเป็นพระเกจิอาจารย์ชื่อดังสายกรรมฐานแห่งลุ่มน้ำพุมดวง เล่าตำนานสืบต่อกันมาว่า ” สมัยปลายสุโขทัย กษัตริย์ชื่อพระธรรมราชาลิไทเสด็จผ่านมาทางนี้ แวะพักบ้านตายายคู่อึ่ง ตายายเอาน้ำใส่ขันให้ดื่ม ในขันน้ำมีใบไม้ลอยอยู่ กษัตริย์ถามว่าใครเป็นคนจัดน้ำมาให้ ตายายบอกว่าลูกสาวจึงเรียกลูกสาวเข้ามาถามว่าทำไมต้องใส่ใบไม้ให้น้ำสกปรกด้วย ลูกสาวตอบว่าเวลาคนเดินทางมาเหนื่อยๆ อยากรับน้ำแคบ(ริบ)กินทำให้หลัก(สาลัก)น้ำ อันตราย แต่ถ้าใส่ใบไม้เข้าไป พอเห็นใบไม้จะหยุดดูแล้วค่อยๆ ดื่ม กษัตริย์นึกชมในใจว่าเด็กสาวคนนี้น่ารักแลหม่นๆ จึงขอตัวเข้าไปอยู่ในวัง และได้เป็นสนมเอก ในเวลาต่อมาหลายปี พ่อกับแม่คิดถึงลูกสาวจึงให้พี่ชายออกไปตามหาน้องสาว เพื่อ

¹³¹ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 11

¹³² สัมภาษณ์พระครูอนุภาสวุฒิจุลณ (ตาหลวงจาง) อายุ 89 ปี เจ้าอาวาสวัดน้ำรอบ หมู่ที่ 1 ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 24 มกราคม 2559

ความสะดวกในการติดตามน้องสาวพี่ชายจึงบวชเป็นพระและรุดงค์ไปเรื่อยๆ จนถึงเมืองหลวงและได้มีโอกาสรับนิมนต์ในวังหลวง โชคดีน้องสาวซึ่งเป็นพระสนมได้รับหลากหลายพัด(ฉลากภัตตาหาร)ตรงกับพี่ชาย ขณะถวายอาหารซึ่งมีผ้ามา่านั่นอยู่ น้องสาวจำรอยตำหนิ ที่มีมือพี่ชายได้ จึงร้องไห้ดีใจ กษัตริย์รู้เรื่องจึงโปรดให้พระพี่ชายเป็นพระราชาคณะ เป็นพระเจ้าฟ้า และให้สร้างวัด 3 วัดเพื่อเป็นอนุสรณ์ คือวัดถ้ำสิงขร อำเภอศรีรัตนนิคมเป็นอนุสรณ์สำหรับกษัตริย์ วัดน้ำรอบเป็นอนุสรณ์สำหรับพระสนม และวัดเขาพระอาณนที ตำบลศรีวิชัยเป็นอนุสรณ์สำหรับพระพี่ชาย และให้พระพี่ชายไปเป็นเจ้าอาวาสที่วัดเขาพระอาณนที ชาวบ้านแถวนั้นเรียก “พ่อท่านเจ้าฟ้า” ในวัดน้ำรอบมีหลักศิลาจารึกอยู่หน้าพระประธานในโบสถ์ จารึกบนหินชนวนเป็นการบันทึกเรื่องราวเกี่ยวกับประวัติของวัดน้ำรอบ วัดเขาพระอาณนที และวัดถ้ำสิงขร มีเนื้อหาตรงกับหนังสือพุทธที่วัดเขาศรีวิชัย”

จากหลักฐานที่ปรากฏในจารึกวัดหัววังน้ำรอบ เมืองไชยา ซึ่งเป็นจารึกการบูรณะวัดในสมัยรัชกาลที่ 3 ทำจากหินชนวน ขนาดกว้าง 53 เซนติเมตร ยาว 111 เซนติเมตร จารึกด้วยอักษรไทย ภาษาไทย ในปี พ.ศ.2372 มีใจความว่า

“เมื่อพระมหากษัตริย์ เสด็จขึ้นราชภิเษกครบสามปีแล้ว จึงแต่งให้ข้าหลวงไปรางวัลวัดนา เมื่อมาถึง ชุมพร ไชยา และนครฯ ได้สอบถามเก่าแก่และผู้ใหญ่บ้าน ได้ความว่าวัดหัววังน้ำรอบ วัดเขาพระอาณนที และวัดถ้ำสิงขร เคยเป็นวัดหลวง พระมหากษัตริย์ได้เคยอุทิศเขตแดนวัดไว้ มีนาสำหรับพระพุทธและพระสงฆ์อยู่ จึงได้จัดการให้เป็นดังเดิม และได้พระราชทานพระพุทธรูปหล่อกับพระมณฑปสองยอดสำหรับชักพระลินลาสรลงน้ำ ให้มีข้าพระโยมสงฆ์ รักษาพระ 500 คน ถ้าผู้ใดทำผิดในเขตวัดให้พระสงฆ์ลงอาญาวัดได้ กำหนดเขตวัด และแจ้งรายชื่อผู้ทำนาในเขตวัด พร้อมทั้งแข่งค่าผู้ไถวัด และให้พระผู้ซึ่งชื่อตรงไม่ชื่อไถวัดไว้ด้วย”¹³³

วัดทั้งสามถูกปล่อยให้ทิ้งร้าง และถูกทำลายเสียหายในสมัยอยุธยาเสียกรุงแก่พม่า จนกระทั่งถึงสมัยรัชกาลที่ 3 โปรดเกล้าฯ ให้หลวงวิจารณ์ธวัช กรมพระกลาโหมเป็นแม่กองไปสำรวจเดินสวนไร่นาหัวเมืองปักษ์ใต้ ได้ทราบเรื่องราวของวัดและทูลรายงานให้ทรงทราบ จึงได้พระราชทานพระพุทธรูปหล่อทรงเครื่องแก้ววัดน้ำรอบ 2 องค์ เป็นพระพุทธรูป เงินสูง 2 ศอก หล่อด้วยเงินหนัก 5 ชั่ง สำหรับใช้ในพิธีชักพระบก ซึ่งวัดทั้งสามได้กระทำประเพณีนี้ในเดือน 5 ขึ้น 8 ค่ำ พร้อมกันทุกปี และพระโมคลา ซึ่งเป็นพระพุทธรูปทรงเครื่องประทับยืน ปางประธานอภยฉลองพระองค์แบบกษัตริย์

¹³³ (ประเสริฐ ณ นคร, 2527) (เรียบเรียง) จารึกที่พบในสุราชฎร์ธานี เอกสารการสัมมนาประวัติศาสตร์สุราชฎร์ธานี วันที่ 20-23 มกราคม 2527 ณ ห้องศรีวิชัย โรงแรมวังใต้

ตกแตงลวดลายไทยประดับกระจกสี ซึ่งพระกตปโย¹³⁴ พระลูกวัดเล่าให้ฟังว่า “เดิม “วัดหัววังน้ำรอบ” ตั้งบริเวณเกาะกลางน้ำ หลังจากท่อม(ทิ้ง)ร้างมานาน ก็ได้มีการอัญเชิญพระประธานในวัดซึ่งเป็นศิลปะสมัยสุโขทัยไปไว้ที่วัดหนาย(ขนาย) ที่บางอน ปัจจุบันอยู่ในโบสถ์วัดหนาย และได้ย้ายวัดมาอยู่ที่นี้ สมัยก่อนวัดมีเนื้อที่สองสามพันไร่ กษัตริย์ประธานเข้าวัด 500 คน อยู่นอบๆ วัด ทำนาเก็บภาษีเป็นข้าว เอาข้าวไปเลี้ยงพระทั้งสามวัด วัดนี้ทำงานส่งอีก 2 วัด”

ตำบลบางเดือน

บ้านบางเดือน ในอดีตเป็นส่วนหนึ่งของตำบลบางมะเดื่อต่อมาแยกเป็นตำบลบางเดือน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพินประมาณ 17 กิโลเมตร ตามทางหลวงแผ่นดินสายสุราษฎร์ธานี-ตะกั่วป่า หรือจะเป็นเส้นทางถนนสายหนองไทร-น้ำรอบ มีประชากร 3,199 คน จากจำนวนครัวเรือน 718 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 25,194 ไร่ ประกอบด้วย 5 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านบางเดือน หมู่ที่ 2 บ้านหาดมุย หมู่ที่ 3 บ้านแท่นแก้ว หมู่ที่ 4 บ้านวัดหาด และหมู่ที่ 5 บ้านหินใหญ่ มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบล น้ำรอบ อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลกรูด อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลบางมะเดื่ออำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลถ้ำสิงขร อำเภอกีร์รัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี¹³⁵

บ้านบางเดือน มีลำคลองเล็กๆ เรียกว่า “บาง” ไหลออกไปสู่น้ำพุมดวง เมื่อหันหน้าไปทางทิศตะวันออกในคืนพระจันทร์เต็มดวง จะมองเห็นพระจันทร์เต็มดวงตรงปากคลองพอดี มองดูสวยงามมาก จึงเรียกชื่อว่าบางเดือนและต่อมาทางราชการใช้เป็นชื่อของตำบล (อุไร อินทเชื้อ, สัมภาษณ์, อ้างถึงใน จารุรัตน์ คุ้มรักษ์, 2548: 55 และเตียน วงศ์สุบรรณ, สัมภาษณ์, 22 มกราคม 2559)

วัดที่สำคัญของบางเดือนคือ วัดจันทร์ประดิษฐาราม ตั้งอยู่ในตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สร้างขึ้นในปี พ.ศ. 2450 ด้วยความร่วมมือร่วมใจของคนในชุมชนบางเดือนด้วยการชักชวนของพระครูสถิตสันตคุณ หรือพ่อท่านพั้ว เกสโร พระเกจิอาจารย์ชื่อดังด้านวิปัสสนากรรมฐานและสมณะกรรมฐานที่เป็นศูนย์รวมความศรัทธาเลื่อมใสของชาวชุมชนเมืองพุนพินและชุมชนใกล้เคียง วัดได้รับพระราชทานวิสุงคามวาสี และหล่อพระประธานสำเร็จในปีเดียวกัน นอกจากนี้

¹³⁴ สัมภาษณ์พระกตปโย อายุ 72 ปี วัดน้ำรอบ ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 มกราคม 2559

¹³⁵ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 15

สร้างวัดจันทร์ประดิษฐารามแล้ว พ่อท่านพัวยังได้บูรณะวัดละมู (วัดปรากฏ) ตำบลท่าขนอน อำเภอคีรีรัฐนิคม ในปี พ.ศ. 2463 และสร้างวัดสถิตคีรีรมย์ หรือวัดเขาราวุ ในปี พ.ศ. 2480 ตลอดชีวิตของพ่อท่านพัว ท่านเป็นพระนักปฏิบัติเป็นเสาหลักของการเผยแผ่หลักธรรมคำสั่งสอนผ่านการอบรมปฏิบัติกรรมฐานแก่ชาวชุมชนเมืองพุนพิน ชาวไทย และชาวต่างชาติ มีลูกศิษย์พระนักปฏิบัติดีปฏิบัติชอบมากมายหนึ่งในนั้น คือ พ่อท่านเอ็น¹³⁶ เจ้าอาวาสวัดเขาราวุ ปัจจุบันอายุ 85 ปี และบวชมา 65 พรรษา เล่าว่า “สมัยก่อนวันสำคัญคนเข้าวัดมาก ต้องมาวัดให้ได้ มีเรื่องมากมายจอดอยู่หน้าวัด แต่ปัจจุบันน้อย ความศรัทธาของผู้คน แม้แต่เรื่องการบวช ก็บวชตามประเพณี ไม่ได้มาบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน พวกทำงานไกลๆ มาโกนหัวบวช โดยไม่รู้ว่าบวชไปทำไม พอถามก็ตอบว่าพ่อแม่ให้บวช วัดนี้พยายามให้เรียน ถ้าไม่ปฏิบัติตามก็ไม่บวชให้ ศาสนาอายุได้ด้วยการศึกษาเล่าเรียน”

พ่อท่านพัว เดิมมีชื่อว่า พัว จิตรัตน์ เกิดเมื่อวันที่ 7 ธันวาคม พ.ศ. 2419 ที่บ้านบางเดือน ตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี และละสังขารเมื่อวันที่ 31 มกราคม พ.ศ.2508 ปัจจุบันพระประภัสสโร (พระวิไล จิตรัตน์)¹³⁷ หลานของพ่อท่านพัวบวชมา 40 พรรษา เล่าว่า “ปู่เป็นท่านขุน ชื่อพัฒ หรือขุนประจักษ์จิตรัตน์ เป็นพี่ชายของหลวงปู่พัว ท่านมีพี่น้อง 4 คน ชื่อปู่ชุ่ม ปู่พัฒ ย่าเพี้ยน และหลวงปู่พัว ปู่เป็นเพื่อนกับรองฯบุตร(ท่านขุนพันธรักษ์) เป็นตำรวจสายลับ ท่านอยู่หล่อ(หน้าตาดิ) มานอนอยู่ศาลาวัดกับหลวงปู่พัว อยู่ข้างโบสถ์เก่า มานอนกับปู่ มาจับเสือเลื่อน เสือชื่อดังทั้งปล้น จี๋ฆ่า จับได้แล้วฆ่าได้วัด โจรทุกคนกลัวเกรงมาก ที่บ้านไม่มีใครกล้าปล้นเพราะปู่เป็นท่านขุนและบารมีหลวงปู่พัว

วิสาหกิจชุมชนของบางเดือนที่มีชื่อเสียงเป็นที่รู้จัก คือกลุ่มผ้าบาติก ซึ่งเป็นการรวมกลุ่มของคนในชุมชนบางเดือนในการทำผ้าบาติกด้วยมือจนมีชื่อเสียงโด่งดังทั้งระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ได้รับรางวัลรับรองคุณภาพมากมาย และยังได้รับความนิยมมากขึ้นเมื่อหน่วยราชการในท้องถิ่นภาคใต้มีนโยบายให้แต่งกายด้วยผ้าเอกลักษณ์ประจำถิ่น เมื่อประมาณ 10 ปีที่ผ่านมา ผลิตภัณฑ์จากผ้าบาติกนำมาตัดแปลงเป็นของใช้ในชีวิตประจำวันต่างๆ เช่น นำมาตัดเสื้อ ทำผ้าเช็ดหน้า ผ้าปูเตียง ปลอกหมอน ผ้า màn หน้าต่าง ฯลฯ วิจิตรา นิลราย¹³⁸ อดีตสมาชิกกลุ่มทำผ้าบาติก เล่าถึงขั้นตอนการทำว่า “เริ่มด้วยเลือกรูปวาดลายแล้ววาดลงบนผ้าป่าน จากนั้นจึงผ้าติดกับเฟรม ลงเทียนและระบายสี เสร็จ

¹³⁶ สัมภาษณ์พ่อท่านเอ็น อายุ 85 ปี เจ้าอาวาสวัดเขาราวุ ตำบลถ้ำสิงขร อำเภอคีรีรัฐนิคม จังหวัดสุราษฎร์ธานี 20 ธันวาคม 2558

¹³⁷ สัมภาษณ์พระประภัสสโร(พระวิไล จิตรัตน์) อายุ 78 ปี วัดจันทร์ประดิษฐาราม ตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 17 มกราคม 2559

¹³⁸ สัมภาษณ์นางวิจิตรา นิลราย อายุ 50 ปี ทำผ้าบาติก บ้านเลขที่ 50/4 หมู่ที่ 1 ตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 17 มกราคม 2559

แล้วลงน้ำยาเคลือบ ทิ้งไว้ให้แห้ง นำไปต้มเอาเทียนออก แล้วนำไปซักด้วยแชมพู นำไปตากให้แห้ง ก็จะได้ผ้าบาติกที่มีลวดลายสวยงาม”

เมื่อเวลาผ่านไปความนิยมผ้าบาติกเริ่มลดน้อยลง เตียน วงศ์สุบรรณ¹³⁹ ประธานกลุ่มบาติก แห่งบ้านบางเดือน เล่าว่า “ชุมชนรวมตัวกันทำผ้าบาติก เมื่อปี 2544 จนถึงปลายปี 57 รวม 12 ปี สาเหตุที่หยุดทำเพราะออเดอร์น้อย หน่วยราชการไม่นิยมใส่เสื้อบาติกเหมือนในอดีต เป็นงานทำด้วยมือทุกชิ้นตอนราคาจึงสูงกว่าผ้าพิมพ์ลายที่ปัจจุบันลูกค้านิยมซื้อเพราะราคาถูกกว่ามาก มีคนทำเลียนแบบ ลดราคา เด็กในชุมชนมาเรียน 2-3 รุ่นแต่ทำจริงๆ 4-5 คน และที่สำคัญตัวเคลือบเป็นสารเคมีทำให้ตาบวม หน้าบวม ขนาดมดแดงยังหล่นเป็นกอง”

ตำบลบางมะเดื่อ

ตำบลบางมะเดื่อ มีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำพุมดวงไหลผ่าน มีพื้นที่ 77 ตารางกิโลเมตร อาชีพส่วนใหญ่ทำสวนยางพาราและสวนปาล์มน้ำมัน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพิน ประมาณ 25 กิโลเมตร โดยใช้เส้นทางหลวงหมายเลข 401 สายสุราษฎร์ธานี-ตะกั่วป่า มีประชากร 3,777 คน จากจำนวนครัวเรือน 868 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านบางบาน หมู่ที่ 2 บ้านบางมะเดื่อ หมู่ที่ 3 บ้านท่าม่วง หมู่ที่ 4 บ้านศรีประทุมวัลย์ หมู่ที่ 5 บ้านห้วยมุด หมู่ที่ 6 บ้านแหลม เสิयर และหมู่ที่ 7 บ้านถ้ำเม่น มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับแม่น้ำพุมดวง ทิศใต้ติดต่อกับตำบลกรูด อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน¹⁴⁰

ประวัติความเป็นมาของบ้านบางมะเดื่อ เมื่อก่อนเป็นชุมชนมีคนอาศัยอยู่ไม่กี่หลังคาเรือน เป็น ชุมชนแรกตั้งอยู่ริมแม่น้ำพุมดวงใกล้วัดบางมะเดื่อ โดยใช้แม่น้ำพุมดวงเป็นเส้นทางคมนาคมติดต่อ ระหว่างหมู่บ้านและตำบลต่างๆ ในอำเภอศรีรัฐนิคม และชุมชนเมืองพุนพิน มีต้นมะเดื่อจำนวนมากขึ้นอยู่ริมแม่น้ำพุมดวง จึงเรียกชื่อว่าบางมะเดื่อ (ศูนย์การศึกษานอกกระบบและการศึกษาตามอัธยาศัยอำเภอพุนพิน, 2552: 135)

¹³⁹ สัมภาษณ์นางเตียน วงศ์สุบรรณ อายุ 66 ปี ประธานกลุ่มบาติกบางเดือน บ้านเลขที่ 10/1 หมู่ที่ 1 ตำบลบางเดือน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 22 มกราคม 2559

¹⁴⁰ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 17

ด้วยภูมิประเทศเป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำพุมดวง ในอดีตจึงเป็นพื้นที่เหมาะสมสำหรับเพาะปลูกข้าว เชื่อน ชลรัตน์¹⁴¹ แพทย์สมุนไพรพื้นบ้าน วัย 90 ปี เล่าว่า “ทำไร่ ทำนาหว่าน ใช้วัวคู่ ข้าวเต็มตาราง(ยั้งฉาง) ของบ้านบางบาน หมู่ที่ 1 ปลูกไว้กิน ที่เหลือขาย มีคนจีนใช้เรือบรรทุกลำใหญ่ ทุก(บรรทุก)ได้เป็นเกวียน เรียกเรือเปิด เป็นเรือแจวหัว 2 คน ท้าย 3 คน ขึ้นหัวขอน(เกยท่อนไม้)เรือจมข้าวถังหนึ่ง 60-70 บาท นอกนั้นก็ปลูกหมาก พลู ตอ(สะตอ) ลูกเนียง กล้วย เงาะ ลางสาต กินไม่หมดส่งตลาด บรรทุกทางเรือ ขายทำข้าม แม่น้ำบ้านดอนมารอซื้อที่ทำข้าม ไปนอนคืนหนึ่งที่ทำข้าม พอสว่างกลับมาตอนเช้า พ่อค้าไปทางเรือ ใช้เขาควายเป่า แลกข้าวของ ก็แลกเปลี่ยนกล้วย เงาะ ลางสาต มังคุด ทุเรียน แลกกับปลา ปู หอยแครง มีทั้งคนจีน ไทย ล่องทางเรือมาจากท่าฉาง พุมเรียง หลังบ้านที่ลู่ง หน้าทำข้าวไร่ ที่ต่ำทำนา น้ำท่วม ปีหนึ่งน้ำท่วม 3 ครั้ง น้ำท่วมพาตะไคร่น้ำทำให้ดินสูง ทำนาได้กินดี พอทำเขื่อน(เขื่อนเชี่ยวหลาน) นาร้างไม่มีน้ำ สร้างเขื่อนน้ำไม่นอง(ท่วม) นาร้างปลูกปาล์ม”

ตำบลพุนพิน

ตำบลพุนพิน สภาพพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม มีเนื้อที่ 22.80 ตารางกิโลเมตร เดิมพื้นที่ส่วนใหญ่เป็น ที่นา ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นสวนปาล์มน้ำมัน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพินประมาณ 7 กิโลเมตร การคมนาคมใช้ทางหลวงสายสุราษฎร์-กรุงเทพฯ ทั้งสายเก่าและสายใหม่ มีประชากร 2,190 คน จากจำนวนครัวเรือน 785 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 3 หมู่ที่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งโพธิ์ หมู่ที่ 2 บ้านดอนเนียง และหมู่ที่ 3 บ้านสระพัง มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหัวเตย ตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน¹⁴²

พุนพิน เป็นชื่อของอาณาจักรพัน-พัน ตามบันทึกในจดหมายเหตุสมเด็จพระนเรศวรมหาราชและราชวงศ์ถังของจีน เป็นชุมชนโบราณขนาดใหญ่ และเป็นเมืองท่าสำคัญทางประวัติศาสตร์ นักประวัติศาสตร์สันนิษฐานน่าจะเป็นเมืองขนาดใหญ่อยู่บริเวณแหล่งโบราณคดีควนพุนพิน ชื่อพัน-พัน ต่อมาเพี้ยนเป็น พุนพิน (มิตีที่พุนพิน, 2555: 14)

¹⁴¹ สัมภาษณ์นายเชื่อน ชลรัตน์ อายุ 90 ปี แพทย์สมุนไพรพื้นบ้าน หมู่ที่ 1 บ้านบางบาน ตำบลบางมะเดื่อ อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 11 มกราคม 2559

¹⁴² ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 19

สถานีรถไฟบ้านทุ่งโพธิ์ ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี เป็นสถานีเก่าแก่ที่ใช้มาเป็นเวลานาน และเป็นชุมทางที่แยกระหว่างรถไฟขบวนท้องถิ่นขบวนสุราษฎร์ธานี-คีรีรัฐนิคม (พุนพิน-ท่าขนอน) และรถไฟล่องใต้จากกรุงเทพฯ

วัดทุ่งโพธิ์ เป็นวัดที่สร้างขึ้นมีอายุเกือบ 100 ปี ตั้งอยู่หมู่ที่ 1 บ้านทุ่งโพธิ์ ตำบลพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี บรรยากาศโดยรอบภายในวัดมีลมพัดตลอดเวลาตุ้มริน เยียบสงบ เย็นสบาย มีลานหินโค้งเพื่อประกอบพิธีกรรมทางศาสนา บริเวณเสมาธรรมจักรมีซุ้มครอบรอบโบสถ์ ทางเข้าบริเวณวัดมีเจดีย์สร้างใหม่สีเหลืองทองอร่าม ภายในอุโบสถมีพระสมเด็จพระสัมพุทธมหานาควรรณาณนายนกชาติเชื้อสาธกปุชณีบพิตรเป็นพระประธาน

ตำบลมะลวน

มะลวนเป็นตำบลเก่าแก่ตั้งอยู่ทางทิศเหนือของชุมชนเมืองพุนพิน อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพิน 15 กิโลเมตร โดยใช้ทางหลวงแผ่นดินหมายเลข 41 มีพื้นที่ 93.4 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 1,406 คน จากจำนวนครัวเรือน 2,024 หลังคาเรือนประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านหัวหาญ หมู่ที่ 2 ตลาดมะลวน หมู่ที่ 3 บ้านดอนแฝก หมู่ที่ 4 บ้านกลาง หมู่ที่ 5 บ้านต้นปาย หมู่ที่ 6 บ้านห้วยกรวด หมู่ที่ 7 บ้านไผ่พระ หมู่ที่ 8 บ้านคลองสินทอง และหมู่ที่ 9 บ้านหนองพลวง มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลคลองไทร อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลบางอน อำเภอพุนพิน¹⁴³

เฟื่อง ภิญญาคง¹⁴⁴ หมอพื้นบ้านแห่งบ้านต้นปาย เล่าตำนานที่มาของบ้านมะลวนว่า “มีวัดอยู่วัดหนึ่งตั้งอยู่ตรงกันข้ามกับองค์การบริหารส่วนตำบลมะลวนในปัจจุบัน และอยู่ทางฝั่งคลองมะลวนทางทิศใต้ ในบริเวณวัดมีสระน้ำอยู่สระหนึ่ง กว้างและยาวประมาณ 20x20 เมตร ปัจจุบันยังคงเห็นร่องรอยของรูปสระน้ำ ริมสระในสมัยโบราณมีรูปปั้นม้า 1 ตัว ทำด้วยหินอ่อนและมีรูตรงกันม้า ข้างตัวม้าเขียนเป็นภาษาขอม คนในหมู่บ้านมะลวนไม่มีใครสามารถอ่านออก บังเอิญมีคนเดินทางมาจากละโว้ เขาอ่านว่าในตัวม้ามี่เงินทองเพชรนิลจินดาแต่ถ้าใครไม่มีวาสนา จะเอาออกมาไม่ได้ ต้องเอามือล้วงเข้าไปในกันม้าและหยิบเอาแก้วแหวนเงินทอง แต่ไม่มีใครสามารถเอาออกมาได้เพราะเมื่อ

¹⁴³ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ้างแล้ว 2551 หน้า 21

¹⁴⁴ สัมภาษณ์นายเฟื่อง ภิญญาคง อายุ 76 ปี อาชีพหมอพื้นบ้าน บ้านเลขที่ 89 หมู่ที่ 5 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 10 มกราคม 2559

กำมือจะเอามือออกจากกันมาได้ จะต้องวางของและแบมือออกมา คนในท้องถิ่นเรียก ม้าล้วง และเปลี่ยนเป็นมะลวนในปัจจุบัน”

ซึ่งสอดคล้องกับเรื่องy ฝือกคง¹⁴⁵ บอกเล่าความประทับใจขณะเป็นครูอยู่ที่มะลวน 18 ปี ตั้งแต่ปี พ.ศ.2492 ผ่านบทกลอน ดังนี้

“ ปีสองสี่	เก้าสอง	ต้องใจนัก
ได้สมัคร	เป็นครู	ชูศักดิ์ศรี
ต.มะลวน	อ.พุนพิน	สุราษฎร์ธานี
สิบแปดปี	สุขสบาย	ไร้ราคิน
มีครอบครัว	ภรรยา	อาศัยสุข
ปราศจากทุกข์	ชื่นอารมณ์	สมถวิล
แถมงเล่า	ชื่อมะลวน	ควรพึงยิล
ได้พุนพิน	เหนือท่าฉาง	กลางมะลวน
เป็นหนึ่งส่วน	ในตำบลครึ่งหนไหน	
คำมะลวน	เป็นชื่อ	คืออะไร
คนสมัย	โบราณ	ท่านเล่ามา
ม้าในท้อง	มีทองคำ	ใครล้วงได้
เก็บเอาไว้	เป็นมิ่งขวัญ	วาสนา
ประชาชน	เดินทาง	แห่ไปมา
เพื่อหวังล้วง	ทองมา	เอาทองคำ
ไม่มีใคร	สามารถ	ล้วงเอาได้
มักลักกลาย	หายตัว	ให้คิดซ้ำ
ท้องถิ่นนี้	เรียก”ม้าล้วง”	ตามถ้อยคำ
จึงเรียกเพี้ยน	เปลี่ยนนำ	เป็น ”มะลวน”
เป็นตำนาน	นิทาน	ชาวบ้านเล่า
เป็นต้นเค้า	ล้วงม้า	น่าเสสรวล
คำ ”ม้าล้วง”	เรียกเพี้ยน	เปลี่ยน “มะลวน”
เห็นสมควร	งดกล่าว	เล่าลายแทง

¹⁴⁵ หนังสืออนุสรณ์งานฉลองอายุครบ 7 รอบ (84 ปี) คุณครูเรือย ฝือกคง วันจันทร์ ที่ 17 มิถุนายน พ.ศ. 2556 ณ โรงแรมวังใต้ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี

ขอบอกกล่าว	เล่าชื่อ	คือ มะลวน
ตามกระบวน	ของคำ	นำแถลง
บริเวณ	ที่ว่า	ม้าสำแดง
ล้วนเป็นแหล่ง	ป่าละเมาะ	มะลิวัลย์
ดอกมะลิ	มีมากมาย	กระจายรอบ
ทั่วเขตขอบ	มะลิเถื่อน	เหมือนสร้างสรรค์
ท้องถื่นนี้	เรียกกันว่า	บ้าน “มะลิวัลย์”
เรียกเร็วสั้น	ชัดเจนเป็น	มะลวน
คำมะลวน	เปลี่ยนเพี้ยน	จาก มะลิวัลย์
มีหลักฐาน	พยาน	มีผืนผวน
คือมีวัด	มะลิวัลย์	หรือวัดมะลวน
จึงสมควร	ยกอ้าง	อย่างชัดเจน”

รูปภาพ 19 : บรรยากาศท้องทุ่งนาในปัจจุบันที่ล้อมรอบไปด้วยสวนปาล์มน้ำมัน

พื้นที่โดยทั่วไปเป็นป่าอุดมสมบูรณ์ และเป็นที่ราบลุ่มมีลำคลองไหลผ่านชื่อคลองมะลวน ซึ่งเป็นคลองสาขาของแม่น้ำพุมดวง จึงเหมาะสมกับการทำการเกษตร ในอดีตพื้นที่ราบลุ่มทั้งหมดเป็นที่นาปลูกข้าว ปัจจุบันพื้นที่ทำนาได้เปลี่ยนแปลงไปเป็นสวนปาล์มน้ำมัน มีพื้นที่ปลูกข้าวหลงเหลืออยู่บ้างเล็กน้อยที่บ้านไผ่พระ บรรจบ โขคราช ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านไผ่พระ¹⁴⁶ เล่าถึงการทำนาปลูก

¹⁴⁶ สัมภาษณ์นายบรรจบ โขคราช อายุ 50 ปี ผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 7 บ้านเลขที่ 13 หมู่ที่ 7 ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

ข่าวในปัจจุบันว่า “พื้นที่ทำนาปลูกข้าวของชุมชนเมืองพุนพินมีเหลืออยู่ไม่กี่แห่ง บริเวณนี้มีมากที่สุด ประมาณ 635 ไร่ นอกจากนั้นก็อยู่ในหมู่ที่ 5 บ้านหนองเตียน ตำบลบางอน ประมาณ 100 กว่าไร่ และตำบลน้ำรอบของพ่อท่านจาง ประมาณ 80 ไร่ ของมะลวนครอบคลุมพื้นที่ 3 หมู่บ้านของตำบลมะลวน คือ หมู่ที่ 1 บ้านหัวหาญ หมู่ที่ 3 บ้านดอนแฝก และหมู่ที่ 7 บ้านมะลวน นอกนั้นก็อยู่ในเขตหมู่ 2 ของตำบลศรีวิชัย ในพื้นที่ติดกับบ้านไผ่พระและบ้านดอนแฝก .ในอดีตทำนาปลูกข้าวนาปีเป็นนาหว่านน้ำตาม ใช้พันธุ์ข้าวเวียง จันทร ข้าวทองร่วง ข้าวญี่ปุ่น ปัจจุบันศูนย์เมล็ดพันธุ์ข้าวสุราษฎร์ธานี ตั้งอยู่ที่อำเภอกาญจนดิษฐ์ ส่งเสริมให้ปลูกพันธุ์ข้าวหอมปทุมธานีทั้งหมดตั้งแต่ปี 2537”

ประชากรในตำบลมะลวน นอกจากคนในท้องถิ่นดั้งเดิมแล้ว ยังมีคนจากภาคกลางซึ่งมีเชื้อสายมอญอพยพมาในช่วงก่อนปี พ.ศ.2500 พระอาจารย์อนันต์¹⁴⁷ เจ้าอาวาสวัดสัมพันธาราม หรือวัดดอนไผ่พระ เล่าที่มาของบรรพบุรุษที่อพยพมาว่า “มาอยู่ที่หมู่ 7 บ้านดอนไผ่พระ ตำบลมะลวน และหมู่ 3 บ้านทุ่งอ่าว ตำบลศรีวิชัย ซึ่งมีเขตแดนติดต่อกัน รวมตัวกันเป็นชุมชนใหญ่ของมอญ ช่วยกันสร้างโรงเรียน สร้างวัดเพื่อเป็นศูนย์รวมจิตใจของคนมอญ ทวดมาตั้งแต่สะพานโค้ง(สะพานจุลจอมเกล้า)สร้างไม่เสร็จ(ก่อนปี 2458) มาทำทางรถไฟ เมื่อทางรถไฟเสร็จก็อยู่ที่นี้เลย เห็นว่าเป็นที่อุดมสมบูรณ์ จับจองที่ดินนี้ยังว่าง เป็นที่ดอน เมื่อก่อนเป็นป่าเสม็ด มีหวายลิงเยอะมาก มาทำนาชาวบ้านแถวนี้เป็นคนมอญมาจากราชบุรี ที่ย้ายมาจากสังขระบุรี คนในชุมชนรุ่นพ่อรุ่นแม่ยังคงพูดภาษามอญ แต่เด็กรุ่นปัจจุบันน่าจะเสียชีวิตพูดไม่ได้เสียแล้ว ”

มะลวนเป็นชุมชนใหญ่ มีตลาดเก่าแก่อยู่ใกล้สถานีรถไฟมะลวน ในตลาดมีของขายทุกอย่าง เป็นตลาดขนาดใหญ่รองมาจากตลาดท่าข้าม มีร้านขายของชำ คลินิกหมอ ร้านถ่ายรูป โรงภาพยนตร์ และมีโรงเรียนราษฎร์ คือ โรงเรียนพันธศึกษา ตั้งขึ้นเมื่อปี พ.ศ. 2486 เป็นโรงเรียนเอกชนแห่งแรกในชุมชนก่อนที่จะมีโรงเรียนของรัฐบาลขึ้นมา จรูญ เหล็กกล้า¹⁴⁸ อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา เล่าประสบการณ์ของอาชีพครูว่า “ภูมิใจที่ได้เป็นครู เอาเด็กเป็นใจมาพัฒนา ผูกพันกับโรงเรียน เข้าไปช่วยเหลือ สร้างคนดีกว่าสร้างอย่างอื่น คนเหนือกว่าเงิน ค่าของคนเหนือกว่ากัน ครูคือพ่อแม่คนที่สอง เห็นลูกศิษย์ไม่เสียคน ไม่ติดคุกติดตะราง การสร้างคนให้เป็นคนไม่่ง่าย เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ สังคมต้องการบุคลากร ต้องการครูที่มีคุณภาพในสถานศึกษา อยู่จนเกษียณ ถ้าไม่มีโรงเรียนพัน คนลาด(ตลาด) ควน(จากที่สูง) หูตาบอดหมด”

¹⁴⁷ สัมภาษณ์ พระอาจารย์อนันต์ อายุ 65 ปี เจ้าอาวาสสัมพันธาราม(วัดดอนไผ่พระ) ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัด สุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁴⁸ สัมภาษณ์นายจรูญ เหล็กกล้า อายุ 67 ปี อดีตผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา ตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

โรงเรียนพันธศึกษา ได้ผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพออกมารับใช้สังคมมากมาย หนึ่งในจำนวนนั้นก็มีพลเอกวิมล วงศ์วานิช อดีตผู้บัญชาการทหารบก รวมทั้งศิษย์เก่าอย่าง ปุณณรัตน์ ทองปลอด¹⁴⁹ ข้าราชการครูบำนาญ “ ผมเรียนมัธยมที่พันธศึกษา สมัยก่อนพอถึงฤดูทำนา ครูเก็บข้าว ขึ้นตาลนักเรียนในชั้นเรียนมาช่วยครูเก็บข้าว ครูหุงข้าวเลี้ยงนักเรียน ผมเรียนได้เทอมต้องออก เพราะพ่อแม่บวบ(สบาย) ประสบอุบัติเหตุไม่ได้วิชา ทำงานไม่ได้ต้องรักษาตัว ผมออกมาช่วยที่บ้านทำนาแล้วเรียนทางพระ สมัยก่อนครอบครัวไหนที่ฐานะค่อนข้างดีก็ส่งลูกหลานมาเรียนหนังสือที่นี่ เด็กชายก็อาศัยอยู่กับพระที่วัด เด็กหญิงก็อาศัยอยู่บ้านญาติ ”

รูปภาพ 20 :โรงเรียนพันธศึกษาที่พลเอกวิมล วงศ์วานิช อดีตผู้บัญชาการทหารบกเรียนประถมศึกษา

ตำบลลิเล็ด

ตำบลลิเล็ดมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่มริมแม่น้ำตาปี(คลองพุนพิน) และบางส่วนอยู่ติดกับชายทะเลอ่าวบ้านดอน จึงมีน้ำทะเลขึ้นถึง อยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพินประมาณ 12 กิโลเมตร มีประชากร 3,384 คน จากจำนวนครัวเรือน 864 หลังคาเรือน มีพื้นที่ 17,266 ไร่ ประกอบด้วย 8 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านบางใหญ่ฝั่งขวา หมู่ที่ 2 บ้านคลองราง หมู่ที่ 3 บ้านบางใหญ่ฝั่งซ้าย หมู่ที่ 4 บ้านห้วยทรัพย์ หมู่ที่ 5 บ้านบางปลา หมู่ที่ 6 บ้านบางโนน หมู่ที่ 7 บ้านคลองกอ และหมู่ที่ 8 บ้านบางบึง มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับอ่าวบ้านดอน และอำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศใต้ติดต่อกับตำบล ศรีวิชัย อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลบางโพธิ์ อำเภอเมือง จังหวัดสุราษฎร์

¹⁴⁹ สัมภาษณ์นายปุณณรัตน์ ทองปลอด อายุ 73 ปี ข้าราชการบำนาญครู บ้านเลขที่ 103/2 หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 28 ธันวาคม 2558

ธานี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลท่าเคย อำเภอท่าฉาง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน¹⁵⁰

มนตรี ประตู่ใหญ่¹⁵¹ อดีตข้าราชการครูวัย 65 ปี เล่าที่มาของชื่อลิเล็ดว่า “รัชกาลที่ 5 เสด็จทางเรือจากไชยาไปยังบ้านดอน(อำเภอเมืองสุราษฎร์ธานี) เรือเจอคลื่นลม จึงใช้เส้นทางลัดบริเวณนี้เพื่อไปบ้านดอน คนในท้องถิ่นจึงเรียก “คลองลัด” ชาวชุมชนแถวนี้มีอาชีพทำไร่ข้าว จึงมีพ่อค้าชาวจีนล่องเรือมารับซื้อข้าว ชาวจีนเรียกเพี้ยนเป็น คลองเล็ด และเป็นลิเล็ด ต่อมาเมื่อมีการปกครองแบบหัวเมือง ตั้งหัวเมืองพุนพินขึ้นตรงกับเมืองไชยา มีหลวงประเทศสาคร (คร่ำ เครือรัตน์) เป็นผู้ปกครอง และเมื่อตั้งตำบล ลิเล็ดในปี พ.ศ. 2445 มีขุนลิเล็ดลัททกิจ(นาครดากุล) เป็นกำนันคนแรก ”

รูปภาพ 21 : พื้นที่ป่าชายเลนที่ออกออกไปเรื่อยๆ ที่ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน

หมู่บ้านลิเล็ดเป็นเพียงหมู่บ้านเดียวในชุมชนเมืองพุนพินที่มีพื้นที่ติดต่อกับทะเล และมีพื้นที่ป่าชายเลนขนาดมหึมา คือ ประมาณ 7,818 ไร่ (มีมติที่พุนพิน, 2555: 42) เป็นบ้านขนาดใหญ่ของสัตว์ทะเล และเป็นปอดของคนในชุมชน มีต้นไม้ที่สำคัญหลายชนิด เช่น ลำพู โกงกาง แสม ถั่ว ลำพูหิน ตะบูน หลุมพอ สามารถนำไปใช้ก่อสร้าง นอกจากนั้นยังใช้เป็นสมุนไพร เช่น เหงือกปลาหมอ ย่านขี้เดือน แสม และยังมีพืชน้ำอื่นๆ เช่น ลำแพน ปรงทะเล จาก หน่อเขียน ปอทะเล และพืชเล็กๆ เช่น ตะไคร่น้ำ นอกจากนั้นก็มีสัตว์ที่อาศัยบริเวณป่าชายเลน เช่น ลิงหางยาว นกกระยาง นกกระจู๊ด หิ่งห้อย ปู ผีเสื้อ ตู ทะเล ปูเปี้ยว หอยจู้บแจง หอยกัน และยังมีสัตว์ที่อาศัยอยู่ในน้ำ เช่น กุ้งแชบ๊วย ปูม้า ปลากระบอก ปลาดุก ปลาชี่แก้ง หอยกะพง หอยแครง หอยตอก ตอนกลางคืนโดยเฉพาะคืนเดือน

¹⁵⁰ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2551 หน้า 23

¹⁵¹ สัมภาษณ์นายมนตรี ประตู่ใหญ่ อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครู บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลลิเล็ด อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 มกราคม 2559

มีดจะเห็นหิ้งห้อยกระพริบแสงอยู่บนต้นลำพูเหมือนดวงดาวจำนวนมากบนท้องฟ้า ด้วยความอุดมสมบูรณ์ของป่าชายเลนและการอนุรักษ์ของคนในชุมชนทำให้ชุมชนลีเล็ดได้รับรางวัลระดับโลก จากองค์กรโครงการจัดการด้านถิ่นที่อยู่อาศัยชายฝั่งและทรัพยากรน่านาประการ หรือ CHARM แห่งสหภาพยุโรปด้านสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ยอดเยี่ยม ที่มีชาวท้องถิ่นบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติชายฝั่งดีที่สุดในโลก (มิติที่พูนพิน, 2555: 44)

ด้วยลักษณะพื้นที่อยู่ริมทะเล มีคลองพูนพินซึ่งเป็นคลองสาขาของแม่น้ำตาปีไหลผ่าน และมีคลองย่อยๆ ที่เรียกว่า “บาง” เป็นจำนวนมาก ทรัพยากรธรรมชาติจึงอุดมสมบูรณ์ทั้งพันธุ์พืชและพันธุ์สัตว์น้ำป่าชายเลนที่อาศัยอยู่ในน้ำกร่อย อาชีพหลักของคนในชุมชนจากที่เคยทำไร่ข้าวกับสวนมะพร้าว เริ่มเปลี่ยนเป็นทำนาข้าวและไร่อ้อยก็เริ่มหมดไป ประทีป ลอยพรม¹⁵² ทำสวนมะพร้าวอยู่บ้านบางใหญ่ฝั่งขวา เล่าว่า “เมื่อก่อนในคลองชาวบ้านไม่หาญ(กล้า)ลงไปหาปลา เพราะเข้(จระเข้)ชุมมาก ชาวบ้านที่อยู่ริมคลองต้องใช้ไม้กั้นเป็นคอก เวลาลงไปอาบน้ำ ต่อมาไม่นานมีไหม(พวก)แขกมารับซื้อเข้ ชาวบ้านจับเข้ขายหมด พอในคลองไม่มีเข้ ชาวบ้านก็ทำประมง นาข้าวก็กลายเป็นสวนพร้าว ต่อมาสวนพร้าวก็กลายเป็นนาทุ่ง ในที่สุดนาทุ่งก็กลายเป็นสวนปาล์ม ตอนนี้อย่าว่าบางเจ้าเริ่มหันมาปลูกพร้าวหลาว พรวัวแพง ไม่ต้องใส่ปุ๋ย(ปุ๋ย) ฉีดยาเหมือนปาล์ม”

ปัจจุบันอาชีพหลักของคนในชุมชน คือ ทำประมง ทำสวนมะพร้าว เลี้ยงกุ้ง เลี้ยงปลาตุกในบ่อผู้หญิงและเด็กก็มีอาชีพเสริมเกือบทุกรั้วเรือน คือเย็บจากสำหรับใช้มุงหลังคา และลอกใบจากสำหรับสูบยา บุญเทิ้ม คงสม¹⁵³ อยู่บ้านบางในบ้านในวัย 72 ปี เล่าให้ฟังว่า “เย็บจากมาประมาณ 60 ปี วันหนึ่งเย็บได้ 100 ดับ ราคาส่งดับ 5 บาท เขามาสั่งทำไม่ทัน แก่แล้วนั่งนานๆ เช็ด(ปวด)หลังจากขายได้ทุกอย่างเหมือนพร้าว ก้านทำไม้กวาด เอามาสานทำเวียน(เสวียน)หม้อ สานกร้า สานได้เต็มหมด ใบทำหมมจาก ทำดับจากมุงหลังคา ลอกเป็นใบยาสูบ ลูกทำหมมหวาน ทำตาลจาก ต้นสมัยก่อนเวลาน้ำท่วมมัดเป็นแพไว้แช่(นั่ง)แทนเรือ ต้นช่วยกำบังคลื่นลมที่พัดมาแรงๆ เค(ที่)สำคัญไม่ต้องลงทุนหรัย ดูแลรักษาไว้ให้ดี ”

¹⁵² สัมภาษณ์นายประทีป ลอยพรม ทำสวนมะพร้าว อายุ 77 ปี บ้านเลขที่ 22/1 หมู่ที่ 1 ตำบลลีเล็ด อำเภอพูนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 13 มกราคม 2559

¹⁵³ สัมภาษณ์นางบุญเทิ้ม คงสม อายุ 72 ปี บ้านเลขที่ 108 หมู่ที่ 6 บ้านบางในบ้าน ตำบลลีเล็ด อำเภอพูนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 3 กุมภาพันธ์ 2559

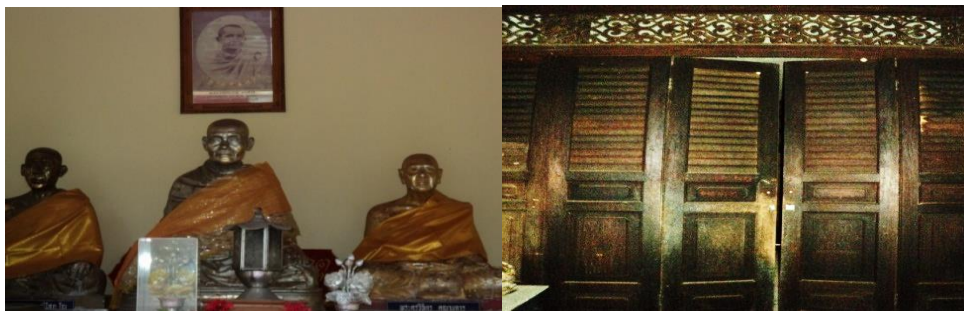

รูปภาพ 22 : ลูกจาก การลอกใบจาก และการเย็บตับจากที่บ้านบางในบ้น ตำบลลิเล็ด

ตำบลศรีวิชัย

ศรีวิชัย ตั้งอยู่ทางฝั่งซ้ายของคลองพุนพินซึ่งเป็นแม่น้ำสาขาของกลุ่มน้ำตาปี มีลักษณะเป็นพื้นที่ราบลุ่มอยู่ห่างจากที่ว่าการอำเภอพุนพิน 8 กิโลเมตร เป็นตำบลขนาดเล็กตั้งขึ้นในปี พ.ศ. 2519 โดยแบ่งเอาหมู่ที่ 1 และหมู่ที่ 5 ของตำบลพุนพิน และหมู่ที่ 7 ของตำบลลิเล็ด มารวมกันแล้วตั้งเป็นตำบลศรีวิชัยโดยการผลักดันของพระครูวิจิตรคณานุการ (ตาหลวงลพ) อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัย ที่ต้องการให้ชุมชนแห่งนี้เป็นตำบลที่ใช้ชื่อเดียวกันกับวัดเขาศรีวิชัย และจะได้อนุรักษ์แหล่งชุมชนโบราณเขาศรีวิชัยซึ่งมีโบราณสถานและโบราณวัตถุที่สำคัญยิ่งตั้งแต่สมัยก่อนศรีวิชัย ชุมชนมีประชากร 2,140 คน และมีพื้นที่ 1,5234 ไร่ ประกอบด้วย 3 หมู่ที่บ้าน คือหมู่ที่ 1 บ้านหัวเขา หมู่ที่ 2 บ้านดอนทราย และหมู่ที่ 3 บ้านทุ่งอ่าว มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลท่าเคย อำเภอนาหว้า จังหวัดสุราษฎร์ธานี ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าข้าม อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับคลองพุนพิน และตำบลบางโพธิ์ อำเภอมะนัง จังหวัดสุราษฎร์ธานี และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลพุนพิน ตำบลหัวเตย และตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน¹⁵⁴

¹⁵⁴ สัมภาษณ์นายสำรวม กล่อมทอง อ่างแล้ว 9 พฤษภาคม 2559 และศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียน อ่างแล้ว 2551 หน้า 25

รูปภาพ 23 : อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัย และไม้ฉลุลายเครือวัลย์ในกุฏิวัดเขาศรีวิชัย

วัดในชุมชนมีทั้งหมด 3 วัด คือ วัดเขาศรีวิชัย วัดเขาพระอานนท์ เป็นวัดเก่าโบราณ และวัดทุ่งอ่าวตั้งอยู่หมู่ที่ 3 เป็นวัดประจำชุมชนบ้านทุ่งอ่าวหรือ“คนเมืองโน” ที่ย้ายมาจากภาคกลาง

สำหรับชื่อ “เขาศรีวิชัย” ซึ่งพ้องกับชื่อยุคสมัยศรีวิชัยนั้น ไม่มีใครทราบว่ามีใครเรียกชื่อนี้ตั้งแต่เมื่อไหร่ แต่มีชื่อนี้ปรากฏไม่ต่ำกว่าปี พ.ศ.2445 ในหนังสือสัญญารับเหมาสั่งสร้างกุฏิวัดเขาศรีวิชัย 3 หลัง ลงวันที่ 24 กันยายน ร.ศ.121 โดยเรียกชื่อและเขียนว่า “เขาศรีวิชัย” หนังสือสัญญาอยู่ในความดูแลของพระครูวิจิตรคณาการเจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัยในสมัยนั้น แต่สำหรับคนในชุมชนเรียกเขาศรีวิชัยว่า “เขาพระนารายณ์” และเรียกวัดเขาศรีวิชัยที่ตั้งอยู่เชิงเขาว่า “วัดหัวเขาบน” หรือ “วัดบน” คู่วัดเขาพระอานนท์ที่อยู่ถัดไปว่า “วัดหัวเขาล่าง” หรือ “วัดล่าง” และเรียกชุมชนโดยรอบบริเวณนี้ว่า “บ้านหัวเขา” จนกระทั่งปัจจุบัน

รูปภาพ 24 : ซ้าย เจดีย์วัดเขาพระอานนท์ และขวาเจดีย์วัดถ้ำสิงขร อำเภอบึงสามพัน

วัดเขาพระอานนท์¹⁵⁵ ตั้งอยู่เลขที่ 1 หมู่ที่ 1 ในตำบลศรีวิชัย สถานที่ตั้งวัดมีลักษณะเป็นเนินเขาขนาดย่อมอยู่ติดริมฝั่งคลองพุนพิน คนในชุมชนเรียก “วัดหัวเขาล่าง” อยู่ห่างจากวัดเขาศรีวิชัย ไปทางทิศตะวันตกเฉียงใต้ ประมาณ 750 เมตร ชื่อวัดคงมาจากชื่อพระอานนท์ พระสาวกของพระพุทธเจ้า การสร้างวัดดัดแปลงภูเขาทั้งลูกให้เป็นศาสนสถาน ด้วยการก่อกำแพงศิลาแลงล้อมกันขึ้นไป 3 ชั้น โดยรอบของภูเขาซึ่งเทียบได้กับพระรัตนตรัย บนยอดเขาชั้นสูงสุดได้ปรับพื้นที่ให้เรียบเป็นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้า และสร้างเจดีย์และอุโบสถไว้คู่กัน ด้านหลังอุโบสถมีบัวบรรจุอุฐีเชือกกันว่าเป็นของท่านเจ้าฟ้า เจ้าอาวาสรูปแรกของวัดเขาพระอานนท์ มีบันไดขึ้น 200 กว่าขั้นทางด้านทิศตะวันออก ซึ่งมีอาณาเขตจดคลองพุนพิน (ลุ่มน้ำตาปี) จากศิลาจารึกวัดน้ำรอบระบุว่าวัดแห่งนี้สร้างประมาณ พ.ศ.1890 สมัยสุโขทัย¹⁵⁶ พร้อมกับวัดวัดถ้ำสิงขร และวัดน้ำรอบ เป็นวัดหลวงสมัยสุโขทัยและต่อมา ก็ขึ้นต่ออยุธยา และเมื่อถึงวันจบปี วัดถ้ำสิงขรและวัดเขาพระอานนท์ จะแห่เรือพระไปพร้อมกันที่วัดในเกาะน้ำรอบเป็นประจำทุกปี ต่อมากรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนเป็นโบราณสถานเมื่อวันที่ 17 กันยายน พ.ศ. 2479

พระครูสมุห์สมบุรณ์ ฐิตสีโล ¹⁵⁷ เจ้าอาวาสเล่าให้ฟังว่า “ พ.ศ.2530 ได้รับมอบหมายจากพระครูวิจิตรคณาการ ให้ไปดูแล้ววัดเขาพระอานนท์ เนื่องจากขณะนั้นกรมศิลปากรเข้ามาบูรณะพระปรางค์เจดีย์ และเมื่อกรมศิลปากรบูรณะเสร็จแล้วก็เห็น ว่าบนเขาพระอานนท์นี้สงบดี ก็อยู่เป็นหัวหน้าพระภิกษุสามเณร เนื่องด้วยวัดนี้ผู้ที่จะเป็นเจ้าอาวาสจะต้องเป็นพระครูสัญญาบัตร ตอนนั้นพระครูวิจิตรคณาการ เป็นเจ้าอาวาสวัดเขาศรีวิชัยและวัดเขาพระอานนท์ด้วย ตั้งแต่ พ.ศ.2490 ถึง พ.ศ.2536 ท่านก็ได้ถึงแก่มรณภาพ ต่อมาอาตมาได้รับการแต่งตั้งเป็นพระครูสัญญาบัตร คือ พระครูสมุห์สมบุรณ์ ฐิตสีโล จึงได้รับแต่งตั้งเป็นเจ้าอาวาสวัดเขาพระอานนท์สืบต่อมาจนทุกวันนี้...” และได้รวบรวมจากหลักฐานในศิลาจารึกวัดน้ำรอบและสมุดข่อย(หนังสือบุด)¹⁵⁸ ซึ่งอยู่ภายในวัดเขาพระอานนท์ โดยมีเนื้อหา ดังนี้

¹⁵⁵ หนังสือประวัติวัดเขาพระอานนท์ โดยพระครูสมุห์สมบุรณ์ ฐิตสีโล ผู้สืบหาประวัติ พิมพ์แจกครั้งที่ 4

¹⁵⁶ อาณาจักรสุโขทัยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19-21และอาณาจักรอยุธยาระหว่าง พ.ศ.1893-พ.ศ.2310 – อนุรักษ์กร จันทวิช อ่างแล้ว 2525

¹⁵⁷ หนังสืออนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพพระครูสมุห์สมบุรณ์ ฐิตสีโล อดีตเจ้าอาวาสวัดเขาพระอานนท์ อายุ 87 ปี (พ.ศ.2469-พ.ศ.2556) 25 พรรษา ณ เมรุพิเศษวัดเขาพระอานนท์ ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี

¹⁵⁸ ปัจจุบันหนังสือเล่มนี้ได้สูญหายไปจากวัด เนื่องจากมีผู้ขอยืมไปแล้วไม่นำมาคืน แต่พระครูวิจิตรคณาการ เจ้าอาวาสและเจ้าคณะตำบลศรีวิชัยในสมัยนั้น ได้ทำการคัดลอกข้อความจากหนังสือบุดไว้ในสมุดบันทึก ซึ่ง

“ วัดเขาพระอานนท์ มีหลักฐานว่า เมื่อ พ.ศ.๒๓๑๗ พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๓ ได้ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ท่านผู้มีรายนามดังนี้

๑. หลวงวิจารณ์-อาวุธ	กรมกลาโหม เป็นหัวหน้า
๒. ขุนทิพสมบัติ	เป็นกรมท่า
๓. นายรอด	มหาดเวณถ
๕. ขุนอินสมบัติ	กรมอากรใน
๖. นายศรีเถียน	กรมวัง
๗. หมื่นวิจารณ์	กรมนา
๘. ขุนเทพสุภา	ข้าหลวงกรมพระราชวังบวร

ข้าหลวงเจต นายผู้กำกับเขตตราคชสิทธิ์ ตราเทพยุดาขึ้นแทน ได้ออกสำรวจ เมืองชุมพร ไชยา นครศรีธรรมราช เพื่อสำรวจวัดนา พบวัดนี้เป็นโบราณสถานที่ สำคัญคือพระปรารค์ เจดีย์ก่อด้วยอิฐฉาบปูนทำกันเอง ๑๒ เหลี่ยม มีหน้าราหูจับทั้ง ๑๒ เหลี่ยม ถัดขึ้นไปหน้ามุขชั้นที่ ๑ มีหน้าราหูจับลูกโลก ชั้นที่ ๒ มีช้าง ๓ เคียง และรูปเทพพนม หน้ามุขชั้นที่ ๓ หาหลักฐานมิได้ว่าชั้นอะไร และพระอุโบสถก่อ ด้วยอิฐฉาบด้วยปูนทำกันเอง โดยช่วยกันทำ ส่วนกว้าง ๖ เมตร ยาว ๑๒ เมตร ส่วน หลังคาผูกฟุ้งไปเกือบหมด กระเบื้องดินเผาด้านหน้ามีพระพุทธรูปประทับนั่งห้อยพระ บาท ภายในอุโบสถมีพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๑ องค์ เป็นพระประธาน นอกนั้นนั่ง ๒ ข้าง ทั้งซ้ายและขวา พัทธสีมา ๗ ด้านตะวันตกไม่มี”

บุญธรรม แดงแก้ว¹⁵⁹ ทำสวนปาล์มน้ำมันและเลี้ยงเป็ดไขอยู่หลังวัดเขาพระอานนท์ เล่าว่า “เมื่อก่อนวัดนี้คนมากเป็นศูนย์รวมของคนในชุมชนทั้งฝั่งหัวเขา(ต.ศรีวิชัย) บางฝั่ง (ต.ลิเล็ด) และฝั่ง ตรงข้าม ฝ่ายท่าฝ่ายโน้นตำบลบางโพธิ์เขตเมือง มาวัดนี้กันทั้งเพ สมัยก่อนเดินทางไปมาทางน้ำ ทุก บ้านจะมี เรือพาย เรือมาด ข้างเข้าพระจะพายเรือวร(จิวร)เหลืองเป็นแถวออกไปเดินบาตร(บิณฑบาต) บ้านเรือนอยู่ริมน้ำทั้งเพ ใครก็ตามเมื่อก่อน ถ้าคิดมาเป็นเด็กวัดหรือบวชวัดนั้นนอกจากเรื่องอื่นๆ แล้ว ต้องเป็นเพิ่ม อีกสองอย่าง คือ พายเรือเป็น กับว่ายน้ำเป็น ไม่งั้นอยู่วัดนี้ไม่ได้ คนสมัยก่อนว่ายน้ำพาย เรือเป็นตั้งแต่เด็ก เป็นเด็กอยู่ตรง(ปัจจุบัน)อด(อดอยาก) แต่หนูน(ถนน)ก็ตัดผ่านเหม็ดแล้ว”

พอที่จะเป็นหลักฐานแทนได้ นอกจากนั้นก็รวบรวมตามคำบอกเล่าต่างๆ ที่เล่าสืบต่อกันมา - พระครูสมุทรสมบุญธรรม จิตสีโล

¹⁵⁹ สัมภาษณ์นางบุญธรรม แดงแก้ว อ้างถึงแล้ว 10 มิถุนายน 2560

ทางทิศตะวันตกของเขาศรีวิชัยประมาณ 1 กิโลเมตรครึ่ง มีท้องทุ่งลักษณะเป็นพื้นที่ดอน คือ สูงกว่าพื้นนาเล็กน้อย เรียกว่า “บ้านแหลมค้าย” เมื่อก่อนมีผู้อาศัยไม่กี่ครัวเรือน มองเห็นชัดจากที่ไกล เพราะมีต้นโตนดชันอยู่เรียงรายประมาณ 30 ต้น คนเฒ่าคนแก่เล่าว่าเป็นจุดตั้งค่ายของกองทัพพระเจ้าตากสิน สมัยยกทัพไปปราบการจลาจลที่เมืองนครศรีธรรมราช บ้างก็เล่าว่าเป็นสถานที่ตั้งทัพของกองทัพพม่าด้วยเช่นกัน และถัดจากบ้านแหลมค้ายทางตะวันตก คือ “บ้านไผ่พระ” มีตำนานเรื่องเล่า¹⁶⁰ เกี่ยวกับการสวด “ภาณยักษ์” และเป็นที่มาของชื่อ “ไผ่พระ” ส่วนทางด้านทิศพายัพ มีหนองน้ำอยู่แห่งหนึ่ง สมัยก่อนลึกมาก แต่เดี๋ยวนี้ตื้นขึ้นใช้เป็นที่ทำนา เรียกว่า “หนองหิน” ในบริเวณที่ตั้งหนองน้ำนี้ มีก้อนหินขนาดโตๆ กองเกลื่อนกลาด มีเรื่องเล่าต่อกันมาว่ามีเรือพ่อค้าซึ่งเดินทางมาจากเมืองจีนเพื่อมาเฝ้าพระเจ้าศรีวิชัย แต่เรือมาแตกที่นี้พื้นที่แห่งนี้ปัจจุบันอยู่ห่างจากอ่าวบ้านดอนประมาณ 2 กิโลเมตร และยังมีน้ำทะเลขึ้นถึงอยู่ แต่บริเวณโดยรอบกลายเป็นทุ่งนาทั้งหมด

161

ในอดีตพื้นที่ทั้งหมดของตำบลศรีวิชัยเป็นพื้นที่ทำนา ปัจจุบันเปลี่ยนมาเป็นพื้นที่ทำสวน เช่น สวนปาล์มน้ำมัน สวนมะพร้าว สวนยางพารา และเลี้ยงสัตว์ เช่น เลี้ยงเป็ด เลี้ยงไก่ ในอดีตบ้านหัวเขาเลี้ยงเป็ดจำนวนมากแทบทุกครัวเรือน เนื่องจากอยู่ริมคลองพุนพินและใกล้ทะเลอ่าวบ้านดอน จึงมีอาหารทะเลและข้าวเปลือกสำหรับเลี้ยงเป็ดอุดมสมบูรณ์ แต่ปัจจุบันทรัพยากรทางทะเล เช่น กุ้ง หอย ปู ปลา ซึ่งเป็นอาหารที่สำคัญในการเลี้ยงเป็ดร่อยหรอลงและพื้นที่ปลูกข้าวก็เหลือน้อยไม่พอบริโภคแม้ในครัวเรือน การเลี้ยงเป็ดลดลงเหลือ 4-5 หลังคาเรือน และนิยมแปรรูปทำเป็นไข่เค็มส่งขายในชุมชน นอกจากนั้นก็ยังมีเลี้ยงวัว เลี้ยงหมู เลี้ยงไก่ชน และปลูกผักผลไม้จำนวนมากอยู่บริเวณบ้านทุ่งอ่าว เช่น แตงโม ชมพู่ ฝรั่ง และผักสวนครัวต่างๆ ส้ารวม กล่อมทอง¹⁶² เจ้าของสวนมะพร้าว

¹⁶⁰ ครั้งหนึ่งเกิดฝนแล้งเป็นเวลาร่วมปี ทำให้ประชาชนเดือดร้อน ต่อมาพอลมฤดูฝนในเดือนหก ได้เกิดฟ้า ลั่นครืนๆ ขึ้นทางทิศหริดี พระเจ้ากรุงศรีวิชัยได้หาโหรมาทำนาย โหรทำนายว่าจะมีเหตุอัศจรรย์เกิดขึ้นทางทิศ ตะวันตก ต่อมาไม่นานนักก็มีควายฝูงหนึ่งผุดขึ้นจากใต้ดินตรงที่แห่งนี้ ควายเหล่านั้นมีแม่ควายเป็นหัวหน้าขึ้นมา ก่อน จากนั้นก็เป็นลูกน้องตามขึ้นมาเป็นลำดับ ประชาชนพิเคราะห์เห็นเป็นลางร้าย จึงนำความขึ้นกราบทูลพระเจ้า ศรีวิชัยให้ขจัดเหตุร้าย พระเจ้าศรีวิชัยจึงรับสั่งให้เอากระดานไปปิดที่ช่องที่ควายขึ้นมานั้น แล้วให้อาณาพระสงฆ์ ภายในบ้านเมืองเจริญพุทธมนต์ “ภาณยักษ์” เหตุการณ์ก็สงบ แล้วรับสั่งให้ปลูกต้นไผ่ไว้ในอาณาบริเวณที่พระสงฆ์ ประกอบพิธี ไผ่บริเวณนั้นจึงได้ชื่อว่า “ไผ่พระ” ในเวลาต่อมา - เกสโร ภิกขุ อ่างแล้ว 2520 และสัมภาษณ์ พระ อาจารย์อนันต์ อายุ 65 ปี เจ้าอาวาสสัมพันธาราม (วัดดอนไผ่พระ) ตำบลมะลวน อำเภอบึงพูน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 2 กุมภาพันธ์ 2559

¹⁶¹ เกสโร ภิกขุ อ่างแล้ว 2520 และสัมภาษณ์นายจรรณันต์ หนูจินจิตร อ่างแล้ว 3 ตุลาคม 2559

¹⁶² สัมภาษณ์นายส้ารวม กล่อมทอง อ่างถึงแล้ว 9 พฤษภาคม 2559

ริมคลองพุนพินในวัย 76 ปี เล่าว่า “สวนพร้าวไม่ต้องดูแลหรัยมาก ไม่ต้องฉีดยา ไม่ต้องใส่ปุ๋ย เดือนครึ่งเก็บขายรอบหนึ่ง จำลงขึ้นค่าขึ้นลูก 2 บาท แล้วไปเก็บมากองๆ ได้โคนพร้าว ใช้รถอีแต้นทุก (บรรทุก)ขนกลับมาบ้าน ขายให้โรงพร้าวเขามารับที่บ้าน อยู่ได้กับพร้าวนี้อะหละ โชคดีช่วงนี้พร้าวราคาแพง ยิ่งถ้าช่วงไหนน้ำท่วม พร้าวจะงามมากออกลูกดกมาก อย่างปี 54 ที่น้ำท่วมใหญ่ หลังน้ำท่วมรอบนั้นพร้าวออกลูกดกกว่าเดิม สองถึงสามเท่า”

หนังตะลุง หรือ “หนังควาย” เป็นศิลปะการแสดงที่อยู่คู่กับคนไทยอย่างยาวนาน ปัจจุบันความนิยม “หนังควาย” ค่อยๆ ลดน้อยลง มีเฉพาะคนเฒ่าคนแก่ที่ยังชื่นชอบ เหตุผลหนึ่งเนื่องจากราคาแพงตั้งแต่ราคาคืนละ 2 หมื่นกว่าบาท จนถึงราคา 7 หมื่นกว่าบาทสำหรับหนังที่มีชื่อเสียงโด่งดัง ชัยยศ กล่อมทอง¹⁶³ นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ให้เหตุผลว่า “จริงๆ แล้วหนังตะลุงยังได้รับความนิยมอยู่เช่นเดิม โดยเฉพาะหนังที่เล่นดีๆ มีชื่อเสียงโด่งดัง เช่น หนังน้องเดียวในปัจจุบัน คิวโทรจองยังข้ามปีเหมือนเดิม แต่ด้วยราคาที่สูงมากขึ้นตามคุณภาพของนายหนัง ทำให้เจ้าภาพต้องคิดหนัก ต้องเป็นงานสำคัญที่เจ้าภาพกระเป๋านักจริงๆ และด้วยยุคสมัยที่เปลี่ยนไป คนรุ่นใหม่มีทางเลือกในการชมการแสดงมากขึ้น อย่างปัจจุบันราววงเวียนครกกำลังได้รับความนิยมและค่าใช้จ่ายต่อคืนก็เท่ากับราคาคืนๆ ของหนังตะลุง” ด้วยความสะดวกรวดเร็วของเทคโนโลยีในปัจจุบัน การสร้างโรงหนังตะลุงก็เปลี่ยนแปลงเช่นกัน จากในอดีต ที่ต้องยกเสาด้วยต้นหมาก กั้นฝาด้วยไม้ไผ่ มุงหลังคาด้วยจาก ต้องเตรียมการยกโรงหนังล่วงหน้าเป็นวันๆ มาสมัยปัจจุบันนำอุปกรณ์โครงเหล็กมาประกอบกัน ชันยึดด้วยน็อต ใช้ผู้ช่วย ซึ่งเป็นลูกคู่ 7- 8 คนช่วยประกอบใช้เวลาติดตั้งไม่เกินครึ่งชั่วโมงก็แล้วเสร็จ “เวลาตั้งโรงหนังมีความเชื่อว่าถ้ารับหนังตะลุงมาเล่นแก้เคลย์ (แก้บน) ต้องไม่ตั้งโรงหนังได้ต้นไม้ หรือมีต้นไม้วาดผ่าน ไม่งั้นจะไม่ขาดเคลย์”¹⁶⁴

รูปภาพ 25 : การยกโรงหนังตะลุงในปัจจุบัน

¹⁶³ สัมภาษณ์นายชัยยศ กล่อมทอง อายุ 49 ปี นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 8 มีนาคม 2559

¹⁶⁴ สัมภาษณ์นายหนังจูลี เสียงสนั่น อายุ 56 ปี นายหนังตะลุงจากอำเภอกาญจนดิษฐ์ จังหวัดสุราษฎร์ธานี 8 มีนาคม 2559

ตำบลหนองไทร

ตำบลหนองไทรเป็นที่ราบลุ่มตั้งอยู่ริมแม่น้ำพุมดวง มีประชากร 4,416 คน จากจำนวนครอบครัว 1,006 หลังคาเรือน และมีพื้นที่ 22.80 ตารางกิโลเมตร ประกอบด้วย 6 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านหนองไทร หมู่ที่ 2 บ้านนาทราย หมู่ที่ 3 บ้านหนองขรี หมู่ที่ 4 บ้านปากมะรุ หมู่ที่ 5 บ้านท่าโพธิ์ และหมู่ที่ 6 มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลท่าโรงช้าง อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลท่าข้าม ตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพิน¹⁶⁵

จิต ยิ้มเจริญ ข้าราชการครูบำนาญวัย 90 ปี เล่าที่มาของชื่อหนองไทรว่า “หนองไทร เป็นหมู่บ้านเก่าแก่ มีหนองน้ำใหญ่ที่ท้อง(ทุ่ง) เมื่อก่อนเป็นท้อง(ทุ่ง) ข้างหนองน้ำมีต้นไทรล้อมล้อม วัควายไปกินน้ำที่นั่น จึงเป็นที่มาของหมู่บ้านหนองไทร และตำบลหนองไทรต่อมา ปัจจุบันท้อง(ทุ่ง)หนองไทร ไม่มีต้นไทร มีแต่สวนปาล์ม เมื่อก่อนทำนา ” ครอบครัวและชีวิตวัยเด็กของครูจิต “พ่อเป็นผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 3 บ้านหนองขรี เมื่อ 110 ปีที่แล้ว พ่อมีลูก 5 คน พ่อแม่ทำนามีนา 2 แห่ง ราว 30 ไร่ เลี้ยงควาย 5 ตัว พ่อกับพี่ชายช่วยกันไถนา มีการลงแขกเกี่ยวข้าว บอกในหมู่บ้านถึงเวลาไปกัน เขาช่วยเหลือกัน เลี้ยงอาหาร 30 คน แยกปลาช่อนในหนอง ดักไซได้ ที่บ้านมีสวนสมรม “ลับหยิบ” มีทุกอย่าง ละครมุด ลัมโอ ขนุน เงาะ พรวัว(มะพรวัว) พืชผักสมุนไพร พริก เชื้อ(มะเชื้อ) สมัยจอมพล ป. ส่งเสริมให้ปลูกพืชผักสวนครัว ให้ผู้ใหญ่ กำนัน ตรวจสอบครัว พริก ข่า ใคร(ตะใคร่) แม่กับพี่สาวทอผ้า ปลูกฝ้าย ตากแดด เครื่องปั้น ผ้าขาวไม่ย้อม ทอฮุกใต้ถุนบ้าน คนหญิงๆ ทอผ้าเป็น เลี้ยงไก่ มีไก่ชน ตอนอยู่ชั้น 2 ชั้น 3 มีบอนไก่ที่ทำปลา”

การคมนาคมในสมัยนั้น “รุ่นพ่อมีรถไฟแล้ว นั่งท่าข้ามไปท่าฉาง ไปเยี่ยมญาติ แต่รถไฟสายท่าหนอง(ท่าขนอน) ยังไม่ได้สร้าง เวลาไปท่าข้าม(ตลาดท่าข้าม) ยืมเรือไป แจวสองดอก ไป 5 คน พาย 3 คน ออกจากบ้านเข้ามิด คดห่อทอดปลาไป ที่ท่าข้ามมีเรือนแพของนายเรื่อนีกหลายหลัง ชายของบนแพ”

¹⁶⁵ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2551 หน้า 27

รูปภาพ 26 :ภาพวาดพ่อและแม่ของครูชิต ยิ้มเจริญ พ.ศ.2495 และภาพครูชิตและภรรยา พ.ศ.2558

“สมัยก่อนยังไม่มีร้านถ่ายรูป ถ้าต้องการมีรูปเก็บไว้ต้องให้ช่างวาดรูปให้ ช่างฝีมือดีมากมีอยู่ร้านหนึ่งที่ตลาดท่าข้ามอยู่ใต้โค้ง (สะพานจุลจอมเกล้า) เมื่อปี พ.ศ.2495 ค่าวาดรวมกรอบรูปราคา 40 บาท ช่างที่วาดเป็นคนบ้านน้ำรอบแต่ตอนนี้เสียชีวิตแล้ว พ่อซื้อหมอนนุ่มนำเจริญ(เชน ยิ้มเจริญ) ตอนที่วาดพ่ออายุ 72 ปี และแม่ซื้อบุญถึง ยิ้มเจริญ อายุ 65 ปี ก็ได้ช่างชาวน้ำรอบนี้แหละวาดให้”

166

ตำบลหัวเตย

ตำบลหัวเตยมีลักษณะพื้นที่เป็นที่ราบลุ่ม จึงเหมาะสมกับการทำนา มีพื้นที่ 48 ตารางกิโลเมตร มีประชากร 3,545 คน จากจำนวนครัวเรือน 1,218 หลังคาเรือน ประกอบด้วย 7 หมู่บ้าน คือ หมู่ที่ 1 บ้านหัวเกาะ หมู่ที่ 2 บ้านหัวเตยบน หมู่ที่ 3 บ้านหัวสวน หมู่ที่ 4 บ้านดอนรัก หมู่ที่ 5 บ้านตรอกโนก หมู่ที่ 6 บ้านหัวเตยล่าง และหมู่ที่ 7 บ้านดอนรี มีอาณาเขตทิศเหนือติดต่อกับตำบลมะลวน อำเภอพุนพิน ทิศใต้ติดต่อกับตำบลพุนพิน อำเภอพุนพิน ทิศตะวันออกติดต่อกับตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน และทิศตะวันตกติดต่อกับตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน¹⁶⁷

วินัย บุญแทน¹⁶⁸ ข้าราชการครูบำนาญวัย 65 ปี เล่าประวัติของตำบลหัวเตยว่า “หัวเตยเป็นตำบลเก่าแก่ตำบลหนึ่ง ที่ปลูกต้นเตยทุกครัวเรือน โดยเฉพาะการปลูกเตยหอม เพราะเตยหอม

¹⁶⁶ สัมภาษณ์นายชิต ยิ้มเจริญ อายุ 90 ปี ข้าราชการครูบำนาญ บ้านเลขที่ 32 หมู่ที่ 1 ตำบลหนองไทร อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 27 ธันวาคม 2558

¹⁶⁷ ศูนย์บริการการศึกษาออกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2551 หน้า 29

¹⁶⁸ สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อายุ 65 ปี ข้าราชการครูบำนาญ บ้านเลขที่ 22 หมู่ที่ 7 ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี 4 กุมภาพันธ์ 2559

เป็นเตยที่ชาวบ้านจะนำไปใช้ประโยชน์ นำไปทำขนม หรือประกอบอาหาร จึงเป็นที่มาของชื่อตำบลหัวเตย”

กำนันตำบลหัวเตยมีมาตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 เริ่มตั้งแต่ ชุนทิพย์ ชุนบริหาร(มิตร ปิ่นเพชร) ชุนหาญหัวเตย(จ่านง ฤทธาภัย) หมื่นพงศ์เพิ่มสุพรรณ นายสวัสดิ์ ฤทธาภัย นายชม ชัยรัตน์ นายพริ้ง อินทสุภา นายปรีชา แผงรักษ์ และนายสุเทพ อินทสุภา¹⁶⁹

รูปภาพ 27: การทำนาบัวที่บ้านหัวเตย ลูกจ้างกำลังเก็บดอกบัวส่วนเจ้าของนาจัดเป็นกำเตรียมส่งขาย

ในอดีตชุมชนมีอาชีพทำนาปลูกข้าว ปัจจุบันเปลี่ยนเป็นทำสวนปาล์มน้ำมัน และนาบัว ซึ่งปลูกกันมากในพื้นที่หมู่ที่ 6 บ้านหัวเตยล่าง โดยอาศัยแหล่งน้ำจากคลองไต่กิ่ง ซึ่งเป็นคลองสาขาของคลองพุนพิน จเร พรหมแห¹⁷⁰ ทำนาบัวอยู่ที่บ้านหัวเตยล่าง เล่าว่า “ในอดีตพื้นที่บริเวณนี้เป็นพื้นที่ทำนาปลูกข้าวมาก่อนจึงเหมาะสมเมื่อเปลี่ยนมาทำนาบัว วิธีการเตรียมดินก็คล้ายกับนาข้าว คือ ไถคราด ทำเทือก นำบัวมาปลูก และใส่ปุ๋ยบำรุงให้ดอกงดงาม ปัจจุบันสั่งพันธุ์บัวมาจากจังหวัดปทุมธานี ใช้เวลาประมาณ 5 เดือน เก็บขายได้ทุกวันแต่ที่ขายดีคือทุกวันพระแปดค่ำและสิบห้าค่ำ ส่งขายในตลาดท่าข้าม ตลาดบ้านดอน และตลาดในชุมชนใกล้เคียง ในราคาดอกละ 3 บาท ค่าจ้างคนในชุมชนเก็บดอกละ 50 สตางค์ ส่วนใบบัวก็มีการสั่งซื้อใบละ 3 บาท เพื่อนำไปห่อดอกไม้ หรือทำข้าวห่อใบบัว”

¹⁶⁹ ศูนย์บริการการศึกษานอกโรงเรียนอำเภอพุนพิน อ่างแล้ว 2551 หน้า 29

¹⁷⁰ สัมภาษณ์นางจเร พรหมแห อายุ 59 ปี ทำนาบัว บ้านเลขที่ 21 หมู่ที่ 6 บ้านหัวเตยล่าง ตำบลหัวเตย อำเภอพุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี 5 กุมภาพันธ์ 2559

รูปภาพ 28 : ซ้าย-ขวา วัดหัวสวนและวัดหัวเตย วัดเก่าแก่ของชุมชนหัวเตย อำเภอฟุนพิณ

วัดสำคัญในตำบลหัวเตย มี 2 วัด คือ วัดหัวสวน และวัดหัวเตย ซึ่งเป็นวัดเก่าแก่ของชุมชน สำหรับวัดหัวเตยตั้งอยู่ริมคลองไต่ก้ง ในพื้นที่หมู่ที่ 2 บ้านหัวเตยบน “วัดสร้างขึ้นประมาณ พ.ศ.2340 ในอดีตสมัยพระอริการจันทร์เป็นเจ้าอาวาส ท่านเชี่ยวชาญด้านแพทย์แผนโบราณ คนในชุมชนใกล้ไกลเวลาเจ็บไข้ได้ป่วยไปให้ท่านรักษาจนได้รับยกย่องบูชาในเรื่องความศักดิ์สิทธิ์ เมื่อก่อนวัดมีเนื้อที่ 18 ไร่เศษ ปัจจุบันเหลืออยู่ประมาณ 7 ไร่ ด้านทิศเหนือเป็นส่วนของวัด ส่วนด้านทิศใต้แบ่งให้เป็นที่ตั้งของโรงเรียนบ้านหัวเตย ตอนนี้นำลึงหนักใจเรื่องเท(เนื้อที่)วัดเหลืออยู่หิดเดียว(เล็กน้อย) แล้วโครงการชลประทานก็มาผ่า(ตัด)ไปอีก ตัดทั้งโรงฉัน ตัดทั้งกุฏิเจ้าอาวาส กุฏิพระ เทวดไม่เหมือนกับเทบ้าน เทบ้านพอยับ(ขยับ)ได้ แต่เทวัดไม่รู้หยับไปไหน”¹⁷¹

สรุป

ชุมชนโบราณเมืองฟุนพิณเป็นเมืองท่าค้าขายทางทะเลที่สำคัญและเป็นท่าเรือใหญ่ประจำอำเภอบ้านดอน จากหลักฐานทางโบราณคดีที่ค้นพบขวานหินขัดที่เขาศรีวิชัย และกลองมโหระทึกที่บ้านน้ำรอบ ทำให้ทราบว่าชุมชนได้เกิดขึ้นมาตั้งแต่ยุคก่อนประวัติศาสตร์ และจากบันทึกเอกสารจีนและอาหรับ บ่งบอกว่าชุมชนเมืองฟุนพิณและบริเวณรอบอ่าวบ้านดอนมีพัฒนาการอย่างต่อเนื่องและยาวนานจนมีความเจริญขึ้นในระดับรัฐคือ รัฐพันพาน และแคว้นขนาดใหญ่คือศรีวิชัย

จากหลักฐานต่างๆ ที่ค้นพบทำให้ทราบถึงเรื่องราววัฒนธรรมของชุมชนดั้งเดิม จากเครื่องมือเครื่องใช้ เครื่องประดับต่างๆ แสดงถึงความรู้ทางเทคโนโลยี การประกอบอาชีพ การดำรงชีวิตของชุมชนแบบเกษตรกรรมบนพื้นราบ คือ ชุมชนมีการทำภาชนะดินเผาและปั้นหม้อ มีการทอผ้าขึ้นใช้เองในชุมชน และทำเครื่องใช้อุปโภคเฉพาะ เช่น กาน้ำ ตะคันดินเผา อีกทั้งการติดต่อทางวัฒนธรรมกับชุมชนโพ้นทะเล ไม่ว่าจะเป็นกลองมโหระทึกวัฒนธรรมดองซอน เหรียญเงินอาหรับ เครื่องถ้วยจากจีน

¹⁷¹ สัมภาษณ์นายวินัย บุญแทน อ่างแล้ว 4 กุมภาพันธ์ 2559

เครื่องประดับและลูกปัดโบราณจากอินเดีย คตินิยมการนับถือศาสนา และความเชื่อดั้งเดิมของคนในชุมชนเกี่ยวกับการนับถือผีและไสยศาสตร์ การสร้างศาสนสถานบนเนินเขาหรือที่สูงริมฝั่งแม่น้ำตามคติความเชื่อของศาสนาฮินดู ทั้งลัทธิไศวนิกายที่นับถือพระศิวะ และไวษณพนิกายที่นับถือพระวิษณุหรือพระนารายณ์ และศาสนาพุทธแบบมหายานและหินยาน ด้านศาสนาท่านพุทธทาสภิกขุเคยกล่าวไว้ว่าพระเกจิอาจารย์ที่น่าเลื่อมใสศรัทธาทั้งหลายล้วนเกิดในลุ่มน้ำพุมดวง

ชุมชนเมืองพุนพินตั้งอยู่ฝั่งทะเลตะวันออกของภาคใต้ บริเวณอ่าวบ้านดอนในจังหวัดสุราษฎร์ธานี ด้วยลักษณะที่ตั้งทางภูมิศาสตร์ที่มีความอุดมสมบูรณ์ของทรัพยากรธรรมชาติ ทั้งทรัพยากรป่าไม้และทรัพยากรทางทะเล มีแม่น้ำสายสำคัญ 2 สายไหลผ่านคือแม่น้ำตาปีและแม่น้ำพุมดวง ส่งผลให้ชุมชนมีความหลากหลายของพืชพรรณและสัตว์ป่านานาชนิด ด้วยลักษณะภูมิประเทศที่แตกต่างกันนี้ทำให้ชุมชนเมืองพุนพินมีความหลากหลายในการทำมาหากิน ชุมชนบนพื้นที่ราบเนินเขาหรือควนหาของป่า ทำนาปลูกข้าวบนพื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำ และจับสัตว์น้ำหาปลาในพื้นที่ชายฝั่งทะเล

การทำมาหากินเพียงเพื่อพอยังชีพในครัวเรือน ชุมชนเดียวกันมีกิจกรรมเหมือนกัน กล่าวคือผู้หญิงทุกบ้านทอผ้าไว้ใช้เองในครัวเรือนคนละชุดสองชุด ผู้ชายจักรสานไม้ไผ่หรือหวายเป็นเครื่องมือเครื่องใช้ในครัวเรือนและเครื่องมือจับปลา เก็บพืชผักผลไม้ที่อยู่รอบบ้าน มีสัตว์เลี้ยงหมู เป็ด และไก่ไว้เป็นอาหาร ยามป่วยไข้ไม่สบายก็หาครุหมอนในหมู่บ้านหรือเก็บสมุนไพรในป่ามารักษาบรรเทา เมื่อมีงานต่างๆ ในชุมชนก็ร่วมแรงร่วมใจช่วยเหลือ และนำข้าวของต่างๆ ไปร่วมด้วยช่วยกันคนละไม้คนละมือ ในหมู่บ้านเดียวกันเป็นเครือญาติและเพื่อนบ้านกันทั้งหมด การให้และแบ่งปันเกิดขึ้นระหว่างชุมชนต่างพื้นที่กันในลักษณะสิ่งของติดไม้ติดมือตามฤดูกาลไปเยี่ยมญาติพี่น้องและเพื่อนไกล การเดินทางก็เดินด้วยเท้าเป็นวันๆ กว่าจะถึง เมื่อถึงแล้วก็นอนพักอีกสามสี่วันกว่าจะเดินทางกลับ ตอนกลับก็มีของติดไม้ติดมือกลับมาจนแบกหรือหุงกันไม่ไหว ต่อมาจึงก็มีการแลกเปลี่ยนสิ่งของทางเรือหรือตลาดในชุมชน เรือเหื่อนจากศิริรัฐนิคมนำผลไม้ของป่าน้ำผึ้งมาแลกข้าวที่มะลวน ชุมชนลีเล็ดริมทะเลนำปลาแห้ง และกะปิมาแลกข้าวที่เขาศรีวิชัย

จากพัฒนาการด้านความเชื่อและการติดต่อทางวัฒนธรรมกับชุมชนภายนอกในอดีต รวมกับความเชื่อดั้งเดิมในชุมชน จนเกิดการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมและความเชื่อสืบต่อกันมาจนถึงปัจจุบัน และกลายเป็นวัฒนธรรมของชุมชนเมืองพุนพิน ในเรื่องของความรักพี่น้อง รักพวกพ้อง ความมีน้ำใจ การเสียสละ การช่วยเหลือแบ่งปัน การรู้บุญคุณและตอบแทนบุญคุณ ชอบศึกษาหาความรู้ ชอบการเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลง รักความยุติธรรม และกล้าคิดกล้าพูดมีจุดยืนเป็นของตัวเอง ฯลฯ ซึ่งกลายเป็นเอกลักษณ์ทางวัฒนธรรมที่ฝังลึกอยู่ในสายเลือดของชาวชุมชนเมืองพุนพินและชาวปักษ์ใต้จนถึงปัจจุบัน

โบราณวัตถุเขาศรีวิชัย

(ที่มา : แผ่นพับแนะนำโบราณสถานเขาพระนารายณ์ (เขาศรีวิชัย) อำเภอพนมพิณ จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำนักศิลปากรที่ 14 นครศรีธรรมราช)

ตำนานเมือง

มีตำนานฉบับหนึ่งพบที่เมืองเวียงสระ แต่ต่อมาได้หายสาบสูญไป กล่าวว่า เมื่อครั้งที่ศาสนาอิสลามเริ่มเข้ามาแพร่หลายในอินเดีย และพวกมุสลิมได้ทำสงครามรุกไล่ชาวอินเดียมาตามลำดับ มีชาวอินเดียพวกหนึ่งจึงอพยพเดินทางมาแสวงหาที่ตั้งหลักแหล่งหลบภัยใหม่ยังดินแดนโพ้นทะเล มีพราหมณ์ชื่อพราหมณ์มาลา กับพราหมณ์มาลีสองคนพี่น้องเป็นหัวหน้า อาศัยเรือใบแล่นหนีพวกมุสลิมที่รีดนาทาเร้นชาวอินเดีย ได้ข้ามมหาสมุทรตรงมายังแหลมมาลายู เรือมาถึงฝั่งที่ปากแม่น้ำตะกั่วป่า ซึ่งเป็นท่าเรือโบราณฝั่งตะวันตกพอดี ได้พักอาศัยชั่วคราวเพื่อหาที่อยู่อาศัยเหมาะสมบนเกาะคอเขาที่ต่อมาเรียกว่า “บ้านทุ่งตึก” อาศัยอยู่บนเกาะคอเขาได้ไม่นาน ก็ทราบเรื่องจากคนพื้นเมืองว่า ฟากภูเขาด้านทิศตะวันออกโน้นมีทำเลที่ทำนาทำไร่กว้างขวางมีน้ำอุดมสมบูรณ์ ในขณะที่เดียวกันก็ได้ทราบข่าวจากพ่อค้านักเดินเรือ จะมีพวกมุสลิมติดตามมาโจมตีอีก พวกชาวอินเดียจึงอพยพเดินทางข้ามเขาศก ตามเส้นทางที่คนพื้นเมืองใช้อยู่ในร่องตามลำน้ำพุมดวง ได้มาปักหลักสร้างเมืองขึ้นที่บ้านน้ำรอบ ตำบลน้ำรอบ อำเภอพุนพินในปัจจุบัน เรียกว่า “เมืองคงควาดี” (ธาราวดี) เนื่องจากเป็นสถานที่ที่มีน้ำล้อมรอบ พราหมณ์มาลาผู้ที่ตั้งตัวเป็นกษัตริย์ปกครองทรงพระนามว่า “พระเจ้าศรีธรรมโคกกราช” พวกชาวอินเดียตั้งเมืองคงควาดีอยู่ได้ไม่นานนัก บังเกิดไข้ห่า มีผู้คนพลเมืองล้มตายเป็นอันมากและไม่มีท่าทีว่าจะหยุด จึงพากันอพยพชาวเมืองหนีไข้ห่าเดินทางล่องไปทางใต้ ไปพบสถานที่แห่งหนึ่งเป็นเนินเขาเตี้ย เป็นที่ราบกว้างขวางเหมาะที่จะตั้งบ้านเรือนอยู่อาศัยได้ ซึ่งต่อมาเรียกกันว่า “เขาชวาปราบ” เขตอำเภอคลองท่อม จังหวัดกระบี่ แต่ก็ยังคงถูกไข้ห่ารบกวนอยู่อีกไม่เป็นสุข (บ้างก็ว่าถูกกองทัพชวาปราบจึงได้เรียกว่าเขาชวาปราบ) จึงต้องพากันอพยพเคลื่อนย้ายต่อไปทางทิศตะวันออกตามคลองสินปุน พบที่ราบกว้างใหญ่ใกล้แม่น้ำตาปี (แม่น้ำหลวง) จึงตั้งหลักสร้างบ้านเรือนอยู่ที่นี่ ซึ่งปัจจุบันสถานที่นั้นมีชื่อเรียกว่า “เมืองเวียงสระ” ตำบลเวียงสระ อำเภอเวียงสระ จังหวัดสุราษฎร์ธานี ปัจจุบันยังปรากฏซากคูเรือสำเภา คูเมือง กำแพงเมือง ซากเจดีย์ วิหาร พระพุทธรูป เทวรูป ฯลฯ เป็นจำนวนมากที่เรียกว่า “ทุ่งหลวง” คือแหล่งทำนาขนาดใหญ่ประจำเมือง พวกชาวอินเดียตั้งบ้านเรือนมั่นคงอยู่ที่เมืองเวียงสระนานพอสมควร แต่ในที่สุดก็เกิดอุปสรรคอีกคือ เกิดไข้ห่าระบาดขึ้นอีกเป็นครั้งที่สาม พวกชาวอินเดียจึงตระเวนออกเที่ยวเสาะหาแหล่งที่ตั้งใหม่ที่เหมาะสมอีกก็ได้ไปพบที่ชายทะเล 2 แห่ง เป็นทำเลเหมาะสมมีภูมิอากาศดี และมีที่ราบเพาะปลูกมากพอสมควร สะดวกกับการติดต่อค้าขายทางทะเลมาก พวกชาวอินเดียจึงแบ่งออกเป็น 2 พวก คือพวกหนึ่งอพยพไปตั้งเมืองที่หาดทรายแก้ว เมืองนครศรีธรรมราช อีกพวกหนึ่งล่องเรือลงไปตั้งเมืองที่สันทรายชายหาด เมืองไชยา ซึ่งต่อมาทั้งสองเมืองได้พัฒนาเป็นเมืองใหญ่มีความเจริญมั่นคงสืบมา

(ที่มา : ประทุม ชุ่ม เพ็งพันธุ์, สุราษฎร์ธานี แหล่งประวัติศาสตร์อารยธรรมภาคใต้, 2545)

จารึกที่พบในสุราษฎร์ธานี

ศาสตราจารย์ ดร.ประเสริฐ ณ นคร เรียบเรียงจารึกที่พบในสุราษฎร์ธานี จากกรมศิลปากรที่ได้รวบรวมจารึกต่างๆ ที่พบในสุราษฎร์ธานีไว้ 10 ชิ้น โดยใช้หมายเลข สฎ.1 ถึง สฎ.10 เป็นสัญลักษณ์ (สฎ. เป็นอักษรย่อแทนคำว่า สุราษฎร์ธานี) เรียงตามพุทธศักราชที่ปรากฏในจารึก ความย่อดังนี้

(สฎ.9) **พ.ศ.1726** จารึกหลักที่ 25 เป็นจารึกจากฐานพระพุทธรูปวัดหัวเวียง อักษรขอม ภาษาเขมร ปัจจุบันอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติพระนคร กรุงเทพฯ มีข้อความว่า *ในรัชกาลของพระเจ้าศรีมัต ไตรโลกยเมมาลิภูษนวมทเวะ มหาเสนาบดีตติลาไนผู้เป็นหัวหน้าแห่งประเทศหริที่ ได้สั่งให้หล่อพระพุทธรูปองค์นี้*

(สฎ.4) **พ.ศ.1773** จารึกหลักที่ 24 วัดหัวเวียง ไชยา จารึกบนหีบประตุมัยโบราณสูง 1.77 เมตร มี 16 บรรทัด อักษรคล้ายกับภาษากวิที่เกาะชวา จารึกเป็นภาษาสันสกฤตที่ไม่ใคร่ถูกต้อง อ่านได้เพียง 8 บรรทัด เป็นเรื่องสรรเสริญพระราชาทรงพระนามทรงพระนามศรีธรรมราช พระราชาแห่งประเทศตามพวลิงค์ พระนามเดิมว่า จันทรภาณ บอक्तักราชกาสิยุค ... สร้างจารึกเพื่อแสดงถึงสิ่งทีอุทิศถวายแก่ศาสนสถานในพระพุทธศาสนา

(สฎ.3) **พ.ศ.1773-1873** จารึกหลักที่ 24 ก วัดหัวเวียงไชยา มีรายงานไว้เดิมว่า ชำรุดมาก ไม่ทราบว่าเป็นภาษาอะไร ตัวหนังสือแบบเดียวกับหลักที่ 24 บัดนี้อ่านได้ความเป็นภาษาบาลี แต่ข้อความขาดหายมาก กรมศิลปากรกำลังศึกษาอยู่

(สฎ.5) สมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ ประมาณ **พ.ศ.2010** จารึกวัดตะพาน ไชยา นายประสาร บุญประคอง อ่านและนำลงในนิตยสารศิลปากร ปีที่ 12 เล่ม 2 ความว่า *เจ้าเมืองพร้อมด้วยผู้อื่นสร้างพระพิหาร อารธนาพระพุทธรูปเข้าสู่พระคูหาแก้ว แล้วฉลองให้หน้ากับวัด และฝากวัดตะพานนี้กับผู้จะมาเสวยราชสมบัติในเมืองนี้ น่าสังเกตว่า ถ้อยคำที่ใช้เป็นภาษาล้านนา เช่น คำว่าชาวแปลว่า ยี่สิบ แม่เจ้าคำศรี และใช้ตัวเชิงตัว “ร” กับคำควบ เช่น สรี และ พระ ซึ่งเป็นอักขระวิธีของล้านนา และตัวหนังสือก็เป็นรูปฝักขามที่ใช้อยู่ในสมัยพระเจ้าติโลกราช จึงน่าจะพิจารณาต่อไปว่าพระบรมไตรโลกนาถอาจจะกวาดต้อนเชลยศึกที่จับได้เมื่อรบกับพระเจ้าติโลกราช หรืออาจจะทรงส่งพวกชาวล้านนาที่มาสวามิภักดิ์ ครั้งหมื่นดั่งนครถูกประหารชีวิตมาเป็นใหญ่ในเมืองนี้ เมื่อ พ.ศ.2017 โดยประมาณได้หรือไม่*

(สฎ.1) เจ้าหน้าที่กรมศิลปากรหมายเหตุไว้ว่า มาจากวัดจำปา? มี 18 บรรทัด และหายไป แล้ว มีตารางตัวอักษรไทยที่ใช้เขียนเป็นภาษาไทยและมีข้อความว่า

พระสร้อยไฉนตรี เจ้ามือง สางเขามาเสวยราชสมบัติ ผิขาวเจาดนใดโตมากินเมืองหนิไส
สเรตจ ปราดณะนาพระญาเจอราดธนา ชุนุ พระสรริตต์ธาดุ แรม ๔ คำ เมื่อเถิง เเดิน ๙ เฟง ฉลอง
บุญธำหมังมวน ตัวอักษรเหมือนกับ สฎ.5 และเมื่อเทียบข้อความเห็นได้ชัดว่าตัดตอนมาจากหลัก
สฎ.5 จึงสรุปได้ว่าเจ้าหน้าที่สมัยนั้นคัดย่อมาจาก สฎ.5 นั้นเอง ดังได้ขีดเส้นใต้ข้อความในหลัก สฎ.5
ซึ่งตรงกับ สฎ.1 ไว้ให้เห็นแล้ว ส่วนที่รายงานว่ามี 18 บรรทัดนั้น หน้า 1 สฎ.5 มี 22 บรรทัด แต่
บรรทัดที่ 1 ถึง 4 ลบเลื่อนจึงเหลืออ่านได้เพียง 18 บรรทัด สฎ.1 จึงไม่ได้หายไปไหน แต่เป็นหลัก
เดียวกับ สฎ.5 นั้นเอง

(สฎ.6) พ.ศ. 2319 จารึกวัดจำปา ไชยา นายประสาร บุญประคอง อ่านและนำมาในนิตยสาร
ศิลปากร ปีที่ 15 เล่ม 1 สังเกตได้ว่าสมัยกรุงธนบุรี ได้ใช้ 1181 บวกจุลศักราชเป็นพุทธศักราชมาแล้ว
มิใช่เพิ่งมาใช้ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์นี้ กล่าวถึงอาจารย์วัดจำปาและพระสงฆ์เอาศิลามาสราง
พระพุทธรูปปางสมาธิ และเจ้าพระยาไชยากับทนายทั้งปวงรับแห่ไปไว้ในถ้ำวังพระโคและคงแห่ไปไว้ที่
ถ้ำศิลาเตียบด้วย

(สฎ.8) พ.ศ.2372 จารึกวัดหัววังน้ำรอบ ไชยา จารึกหายเหลือแต่คำอ่าน กล่าวถึงทำเนียบว่า
เมื่อพระมหากษัตริย์ เสด็จขึ้นราชภิษกครบสามปีแล้ว จึงแต่งให้ข้าหลวงไปรางวัดนา เมื่อมาถึง
ชุมพร ไชยา และนครฯ ได้สอบถามเก่าแก่และผู้ใหญ่บ้าน ได้ความว่าวัดหัววังน้ำรอบ วัดเขาพระ
อานนท์ และวัดถ้ำสิงขร เคยเป็นวัดหลวง พระมหากษัตริย์ได้เคยอุทิศเขตแดนวัดไว้ มีนาสำหรับพระ
พุทธและพระสงฆ์อยู่ จึงได้จัดการให้เป็นดังเดิม และได้พระราชทานพระพุทธรูปหล่อกับพระมณฑป
สองยอดสำหรับชกพระลินลาสร่งน้ำ ให้มีข้าพระโยมสงฆ์ รักษาพระ 500 คน ถ้าผู้ใดทำผิดในเขตวัด
ให้พระสงฆ์ลงอาญาวัดได้ กำหนดเขตวัด และแจ้งรายชื่อผู้ทำนาในเขตวัด พร้อมทั้งแข่งดำผู้โกงวัด
และให้พระผู้ที่ซื้อตรงไม่ฉ้อโกงวัดไว้ด้วย

(สฎ.2) พ.ศ.2392 จารึกวัดสมุหนิมิต ไชยา นายเทิม มีเต็ม อ่าน นายประสาร บุญประคอง
ตรวจ อักษรและภาษาไทยเป็นเรื่อง เจ้าพระยาพระคลัง (ดิศ บุนนาค) ปฏิสังขรวัดรอ ซึ่งเป็นวัดร้าง
และเปลี่ยนนามวัดเป็นวัดสมุหนิมิต

(สฎ.10) พ.ศ.2464 จารึกเกาะสมุย เป็นอักษรย่อพระนาม

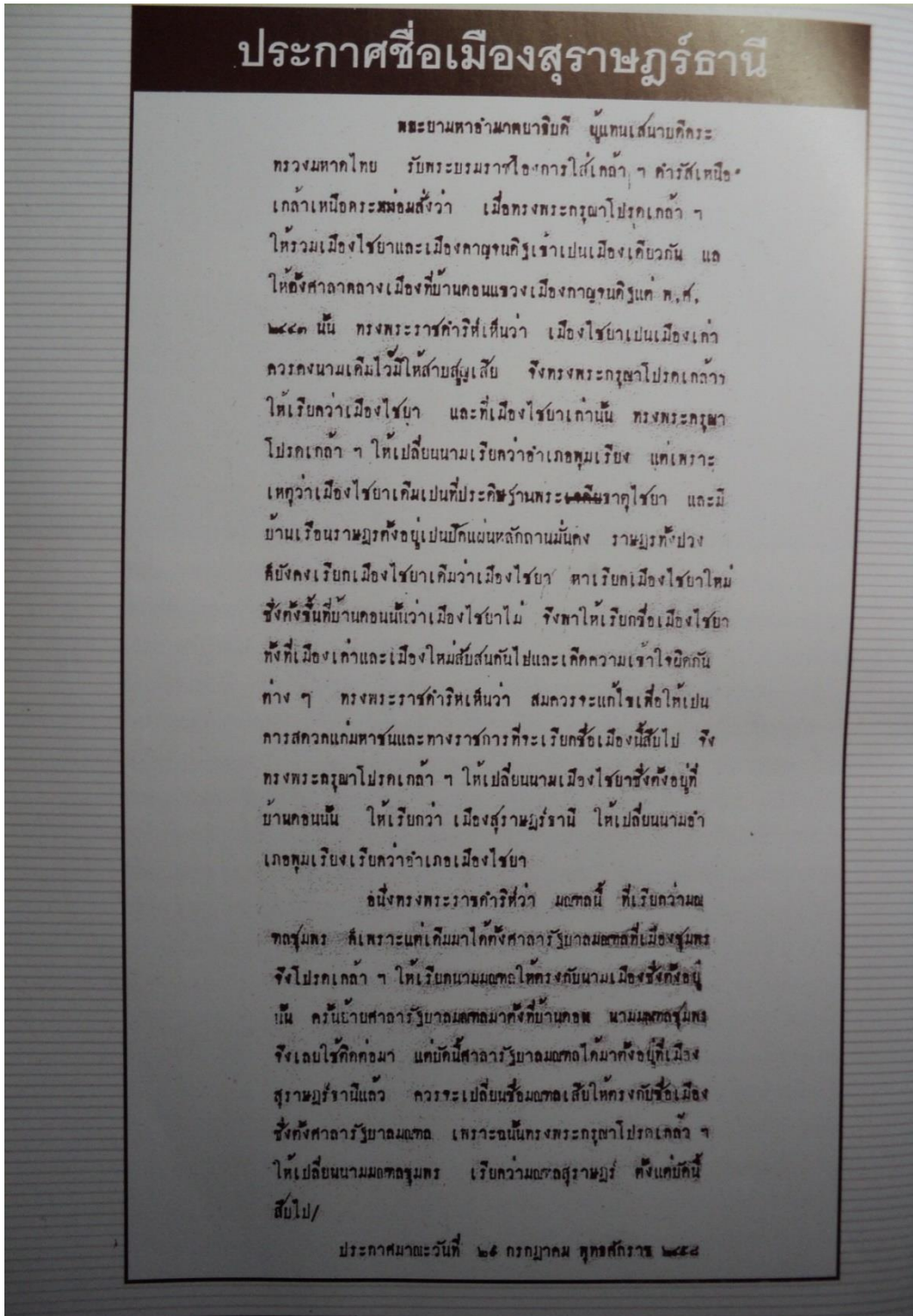
(สฎ.7) พ.ศ.2493 จารึกวัดสมุหนิมิต นายเทิม มีเต็ม อ่าน นายประสาร บุญประคอง ตรวจ
แก้ กล่าวถึงการปฏิสังขรวัดสมุหนิมิต ทำให้ทราบเชื้อสายวงศ์สกุล ตั้งแต่เจ้าพระยาพระคลัง ผู้เป็นปู่
ทวด มาจนถึงผู้ปฏิสังขรณ์โดยลำดับ

(คำอ่านและคำแปลจารึก อ่านเพิ่มเติมที่ ประเสริฐ ณ นคร (เรียบเรียง) จารึกที่พบที่สุราษฎร์ธานี การ
สัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี วันที่ 20-23 มกราคม 2527)

ประวัติเมืองไชยา

พระศรีราชสงคราม (ช่วย) อดีตปลัดเมืองไชยา เล่าประวัติเมืองไชยาให้สมเด็จพระยา ดำรงราชานุภาพทราบช่วงปลายอยุธยาโดยสังเขป มีความว่า ตอนปลายของสมัยอยุธยา เมืองไชยา ว่างเจ้าเมือง จึงมีพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้มะระหุมปะแก แยกบ้านหัวเขาแดง (เมืองสงขลา) ที่อพยพ ครอบครัวและพรรคพวกมาตั้งบ้านเรือนอยู่ที่ทุ่งโฉลก ท้องที่เมืองไชยาให้เป็นเจ้าเมืองไชยา มะระหุมปะแกได้ได้นำพรรคพวกที่มาจากสงขลาด้วยกัน มาตั้งบ้านเรือนที่ทุ่งไชยา เรียกว่าบ้านสงขลา และให้ ปักเสาหลักเมืองลงในหนองน้ำ เรียกว่าหลักพระโคม ปัจจุบันเป็นนาเรียกว่านาโคม บ้านสงขลาก็เป็น ที่ว่าราชการเมือง มะระหุมปะแกถึงแก่กรรมแล้ว ลูกหลานก็ได้เป็นเจ้าเมืองสืบต่อมาตามลำดับ ได้แก่ มะระหุมตาไฟผู้บุตร และมะระหุมมุดาผู้เป็นหลาน มะระหุมมุดามีบุตรกับภรรยาไทยซึ่งเป็นคนหนึ่งชื่อ นายบุญชู นายบุญชูถูกกลั่นแกล้งจากภรรยาหลวงของมะระหุมมุดา จึงเข้าไปยังกรุงศรี อยุธยาถวายตัวเป็นมหาดเล็กหลวงในแผ่นดินพระที่นั่งสุริยามรินทร์ เมื่อ พ.ศ.2310 กรุงศรีอยุธยาเสีย แก่พม่า นายบุญชูได้หนีกลับเมืองไชยา ขณะนั้นเจ้านครได้ตั้งตนเป็นเจ้า เมืองไชยาก็ตกอยู่ในอำนาจ ของเจ้านคร เจ้านครส่งคนของตนมาเป็นผู้รั้งราชการเมืองไชยา นายบุญชูได้รับแต่งตั้งเป็นปลัดเมือง เมืองไชยาอยู่คนตั้งที่ว่าการอยู่ที่บ้านพุมเรียง ต่อมาพระเจ้าตากสินได้ยกกองทัพมาปราบเจ้านคร และได้ตั้งทัพหลวงที่แหลมโพธิ์หน้าเมืองไชยา นายบุญชู ปลัดเมืองซึ่งรู้จักกับพระเจ้าตากสินมาก่อนได้จับผู้รั้ง เมืองคนของเจ้านครฆ่าเสีย แล้วนำคณะกรรมการเมืองไปสวามิภักดิ์ต่อพระเจ้าตากสิน และรับอาสา โดยเสด็จตีเมืองนครด้วย พระเจ้าตากสินทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้นายบุญชูเป็นเจ้าเมืองไชยา มี บรรดาศักดิ์พระยาวิจิตรภักดีศรีพิชัยสงคราม ภายหลังพระเจ้าตากสินทรงโปรดปรานมาก ครั้งเกิด จลาจลขุนวายุในกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสินได้มีลายพระหัตถ์กลับมาถึงพระยาวิจิตร ความว่า “ให้เข้าไป บางกอก โดยให้กินข้าวเข้าที่ไชยา ไปล้างมือบางกอก” เมื่อพระยาวิจิตรถึงกรุงธนบุรี พระเจ้าตากสิน ก็สิ้นพระชนม์เสียก่อนแล้ว ภายหลังพระยาวิจิตรถูกกล่าวโทษว่าฝักฝ่ายข้างพระเจ้าตากสิน ถูกเรียกตัว เข้ากรุงเทพฯ ไต่สวนและโปรดให้จำขังไว้จนถึงแก่กรรมในที่คุมขัง ที่เรียกพระยาคอปปล้อง เพราะคอป เป็นปล้อง 7 ปล้อง ตามคำให้การของพระศรีราชสงครามนั้นว่า พม่ายกมาตีเมืองไชยาหลายครั้ง บางครั้งก็ตีไม่ได้ มีครั้งหนึ่งเมื่อเจ้าเมืองทราบข่าวศึก แทนที่จะคิดต่อสู้กลับพาครอบครัวหนีเอาตัวรอด มีวีรบุรุษชาวบ้านพุมเรียง 2 คน ซึ่งนายปุดกับนายไก่อ ชักชวนชาวบ้านตั้งค่ายต่อสู้อยู่ได้ระยะหนึ่ง พมามีกำลังเหนือกว่าได้ปล้นเอาเมืองได้ พม่าได้เก็บทรัพย์และเผาบ้านเผาเมือง วัตวาอาราม ฆ่าฟัน ผู้คนอย่างทารุณโหดร้าย ศึกครั้งนั้นน่าจะเป็นศึกครั้งศึกเก้าทัพ ที่พุมเรียงมีแนวค่ายและคูเมืองอย่าง เห็นได้ชัดอยู่ มีปืนใหญ่สำหรับเมืองกว่าสิบกระบอก หลังจากพระยาวิจิตรภักดี (บุญชู) ต้องโทษแล้ว ทางเมืองหลวงได้ตั้งเจ้าเมืองมาครองเมืองไชยาอย่างสม่าเสมอ ในนามของพระยาวิจิตรภักดีทุกคน (ภิญญ ภิญโญศิริกุล เมืองไชยาในอดีต การสัมมนาประวัติศาสตร์สุราษฎร์ธานี 20-23 มกราคม 2527)

ประกาศชื่อเมืองสุราษฎร์ธานี และมณฑลสุราษฎร์

(ที่มา : 95 ปีสุราษฎร์ธานี นามพระราชทาน 29 กรกฎาคม 2553 หน้า 16)

ประกาศชื่อแม่น้ำตาปี

ประกาศชื่อแม่น้ำเมืองสุราษฎร์ธานีว่าแม่น้ำตาปี

มหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดี
 กระทรวงมหาดไทย รับพระบรมราชโองการใต้เกล้าฯ คำว่าเห็นเกล้า
 เห็นอกระหม่อมตั้งว่า ถ้าแม่น้ำเมืองสุราษฎร์ธานี ตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไป
 จนถึงต้นน้ำเรียกชื่ออยู่ต่าง ๆ กันตามตำบลบ้านที่ตั้งอยู่ตามลำน้ำดัง
 เช่นว่า แม่น้ำบ้านคอน แม่น้ำท่าข้าม แม่น้ำหลวง เหล่านี้เป็นต้น ทรง
 พระราชดำริเห็นว่า แม่น้ำนี้เป็นลำน้ำใหญ่กว่าแม่น้ำใด ๆ ใน
 พระราชอาณาจักรภาคมณฑลทักษิณใต้แต่ท้องที่ในลุ่มแม่น้ำนี้เป็นพื้นที่
 อุดมดี มีราษฎรตั้งบ้านเรือน ประกอบการเพาะปลูกและการค้าขาย
 เป็นอันมาก นับได้ว่าเป็นแม่น้ำสำคัญแม่น้ำหนึ่งในพระราชอาณาจักร
 สมควรจะมีชื่อไว้ใช้เป็นหลักเกณฑ์ตลอดทั้งลำน้ำ เพื่อให้เป็นการ
 สดวกแก่ประชาชนและวิชาภูมิศาสตร์สืบต่อไป จึงทรงพระกรุณา
 โปรดเกล้าฯ พระราชทานชื่อแม่น้ำนี้ว่า แม่น้ำตาปี ตั้งแต่ปากน้ำขึ้นไป
 แม่น้ำตาปีที่พระราชทานนี้เป็นแม่น้ำเดิมตามลำน้ำใหญ่ที่มีน้ำ
 มาก คือ ตั้งแต่ปากน้ำที่ตกทะเลตะวันออกข้ามตรงเกาะปราบขึ้นไป
 เมืองสุราษฎร์ถึงปากคลองพุมดวง ตั้งแต่ปากคลองพุมดวงขึ้นไปถึง
 ปากคลองสินปุน ตั้งแต่ปากคลองสินปุนขึ้นไปถึงปากคลองกะเบียด ตั้ง
 แต่ปากคลองกะเบียดขึ้นไปถึงสำนักบรรไดสามชั้นบนต้นเขาหลวงซึ่งเป็น
 ต้นแม่น้ำนี้

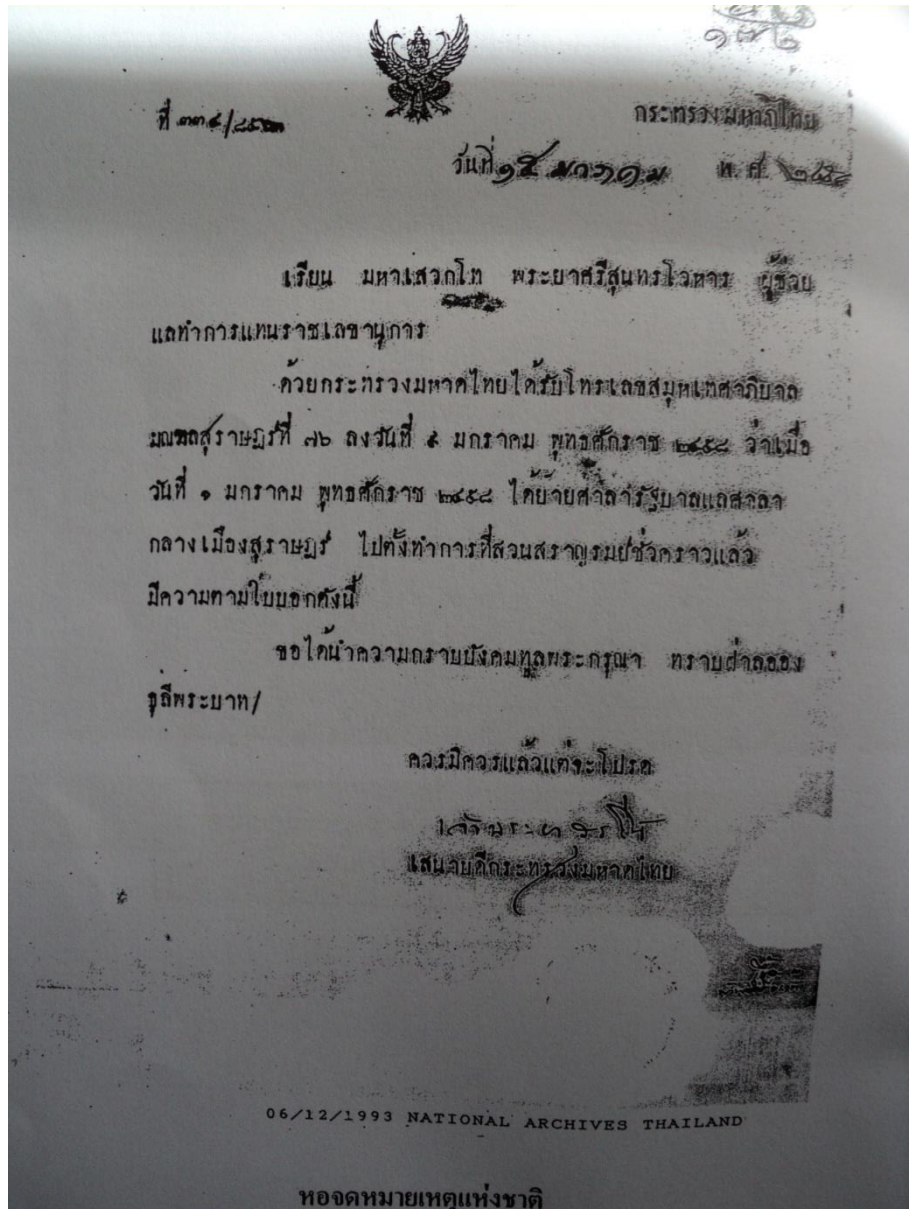
คำดำว่าการมหาดไทย

ประกาศมา ณ วันที่ ๒๖ สิงหาคม พระพุทธศักราช ๒๔๕๖

(ลงนาม) มหาอำมาตย์โท พระยามหาอำมาตยาธิบดี

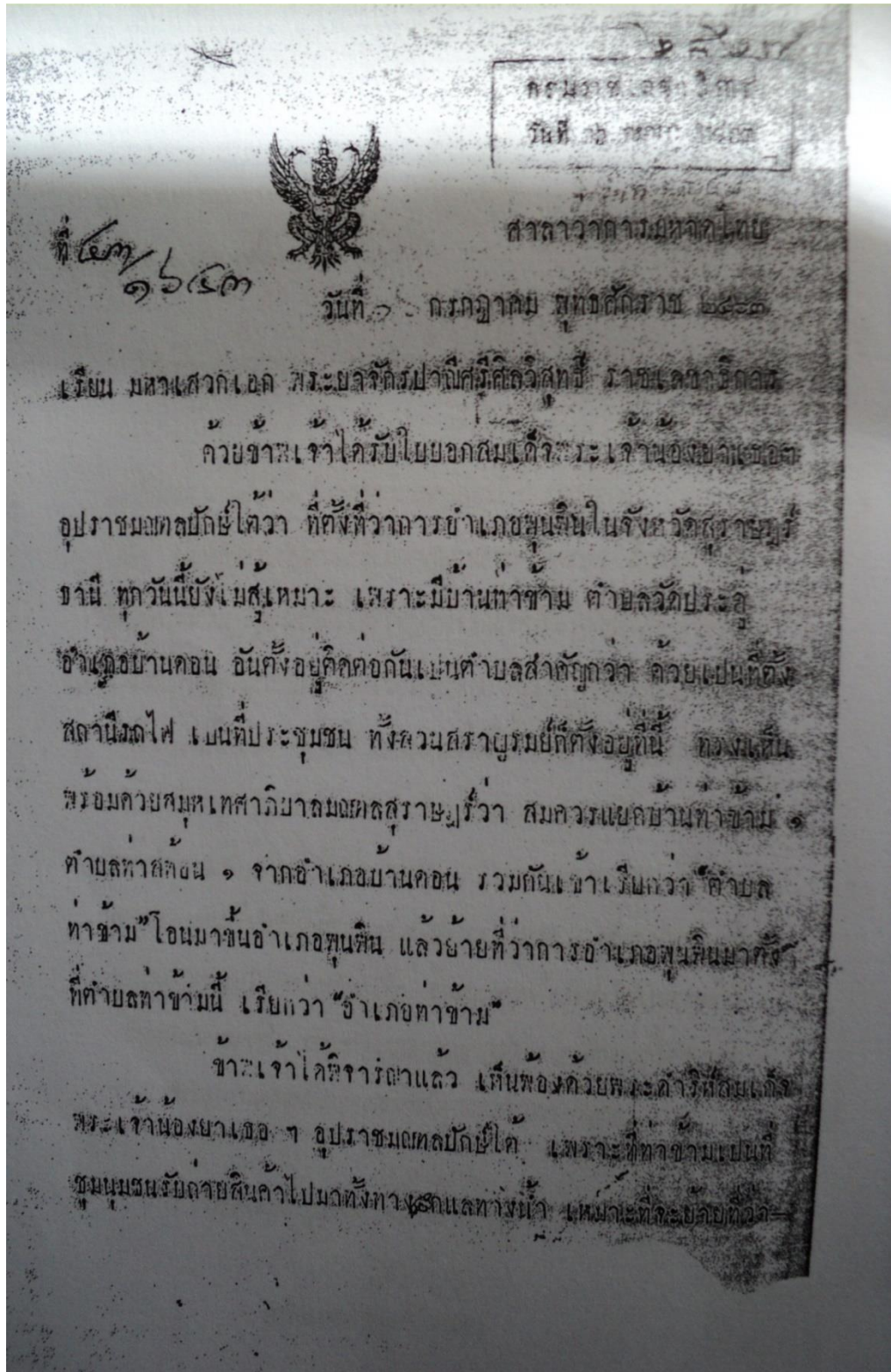
ผู้รั้งตำแหน่งเสนาบดี

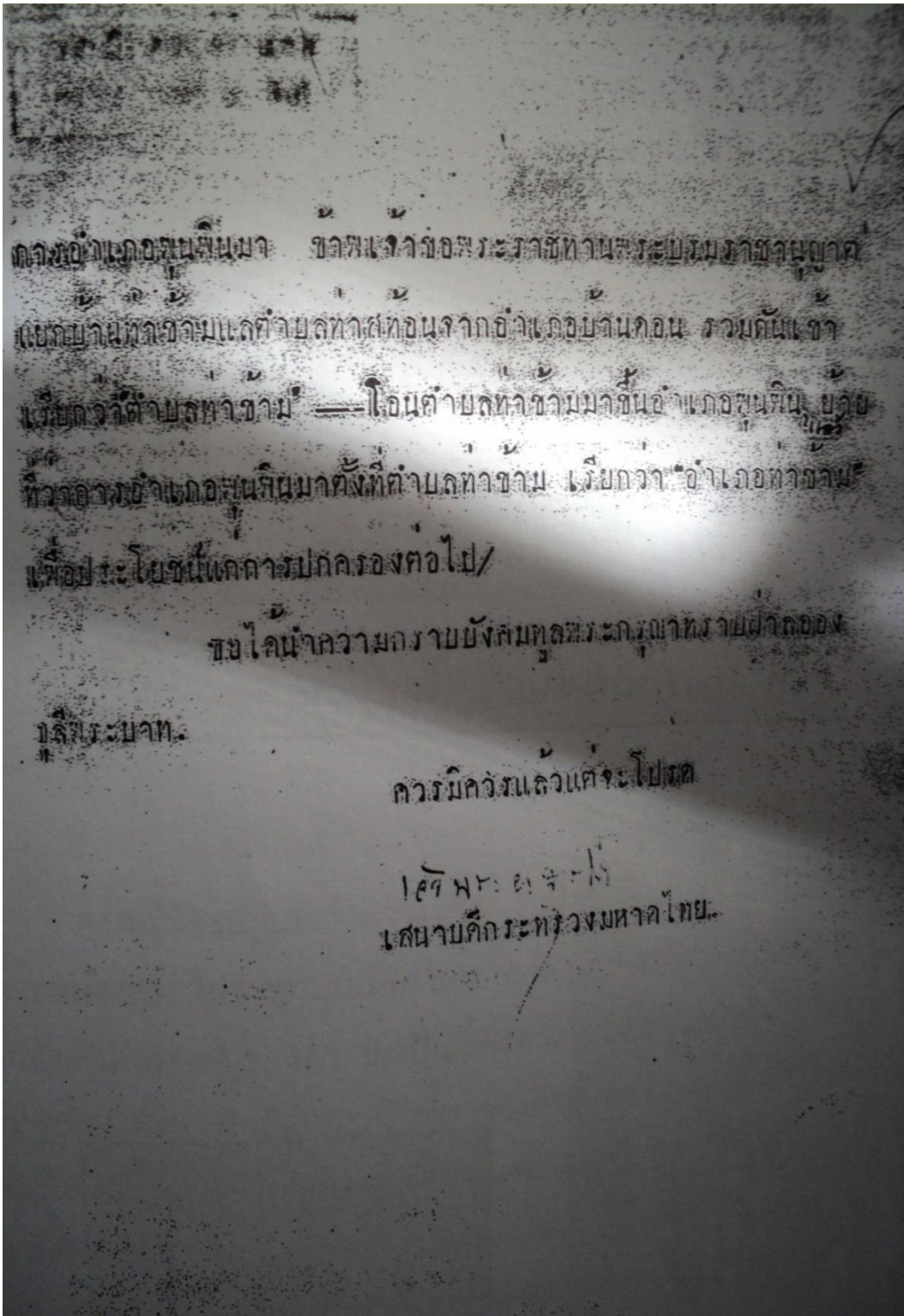
ใบบอกย้ายศาลารัฐบาลและศาลากลางเมืองสุราษฎร์ไปตั้งที่ท่าข้าม (สวนสราญรมย์)

(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ พูนพิน หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ พ.ศ.2543 หน้า 62)

ใบบอกตั้งตำบลท่าข้าม และย้ายที่ว่าการอำเภอพุนพินมาตั้งที่ตำบลท่าข้าม

(ที่มา : หอจดหมายเหตุแห่งชาติ อ้างถึงใน ทศพล งานไพโรจน์ พูนพิน หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์ พ.ศ.2543 หน้า 64-65)

รายนามนายอำเภอพุนพิน

1. หลวงชัยวารี
2. หลวงชัยวารี (เจริญ วารีนิช)
3. หลวงภักดีสมบัติ (แปลง เจริญเวช)
4. หลวงภักดีสมบัติ (ล้อม)
5. หม่อมราชวงศ์เชย
6. หลวงอินทร์สภาแพ่ง
7. นายเจริญ ศรียาภัย
8. ขุนเกษมวิสัยการ (โพธิ์) ร.ศ.125 (พ.ศ.2488)
9. หลวงศรีสุพรรณดิษฐ์ (เผียน ชุมวรรธายี)
10. หม่อมหลวงญี่ปุ่น อิศรางกูร
11. ขุนรักษนรกิจ (แถว สมิตอบล)
12. หลวงรำบาลทุกขพ่าย (อัมพรรณ มีนาคม)
13. ขุนจรรยาศักดิ์ประเสริฐ (ดำ จิระธานี)
14. หลวงสุราษฎร์สารภิมย์ (แป๊ะ พลศิริ)
15. ขุนราชรักษา (แห เวชการ)
16. ขุนสิทธิธรรมการ (พร้อม ยิ่งบรรเทา)
17. นายชาญ โชติกะทุกขณะ
18. นายกลับ กล่อมมิตร
19. นายสุจินต์ กรรณเลขา
20. นายสง่า ไอสถสภา
21. นายชวน พรพงศ์ 20 ก.พ. 2494 - 15 ธ.ค. 2495
22. นายพิน บุญยปรตบุษ 3 ม.ค. 2496 - 31 ส.ค. 2496
23. นายดิเรก ศรีสุภผล 16 ต.ค. 2496 - 25 ต.ค. 2496
24. นายเจือ ชุมณีโชติ 26 ต.ค. 2498 - 23 ม.ค. 2500
25. นายกรุง อมาตยานนท์ 24 ม.ค. 2500 - 29 ต.ค. 2500
26. นายพันธ์ ทิพย์มณี 7 พ.ย. 2500 - 29 ก.ค. 2509
27. นายถนอม จารุพันธ์ 30 ก.ค. 2509 - 24 พ.ย. 2513
28. นายติลก สุทธิกลม 25 พ.ย. 2513 - 5 พ.ค. 2516

29. นายสุนทร บุญปลั่งมภ์	6 พ.ค. 2516 – 1 ก.ค. 2519
30. นายวิสุทธิ์ สิงห์ขจรวรกุล	2 ก.ค. 2519 – 31 พ.ค. 2522
31. นายกวี ศิริโชติ	1 มิ.ย. 2522 - 1 ก.พ. 2526
32. นายประสาน โกละกะ	2 ก.พ. 2526 – 18 ต.ค. 2528
33. ร้อยตรีลมน เมฆานวงค์	19 ต.ค. 2528 – 15 ต.ค. 2530
34. นายโสภณ สวัสดิโกษา	16 ต.ค. 2530 - 2 ม.ค. 2532
35. นายเมธ วรรณะปรีชา	3 ม.ค. 2532 – 21 มี.ค. 2534
36. นายพนัส เพิ่มพงศ์พันธ์	22 มี.ค. 2534 - 4 พ.ย. 2536
37. ว่าที่ร้อยตรีอภิกิจ สุวรรณโชติ	5 พ.ย. 2536 – 11 ต.ค. 2539
38. นายวิษณุ ทองสกุล	12 ต.ค. 2539 – 1 พ.ย. 2541
39. นายสุรพล วิชัยดิษฐ์	2 พ.ย. 2541 – 21 พ.ย. 2542
40. นายธีระยุทธ เอี่ยมตระกูล	22 พ.ย. 2542 – 5 ต.ค. 2546
41. นายวีระ เกิดศิริมงคล	6 ต.ค. 2546 – 26 ธ.ค. 2548
42. นายดุขฎิ ศรีประพันธ์	27 ธ.ค. 2548 – 18 มี.ค. 2550
43. นายสมาน แสงสะอาด	18 มิ.ย. 2550 – 6 พ.ย. 2552
44. นายไพศาล ตรีธัญญา	25 ม.ค. 2553 – ปัจจุบัน

ที่มา : ทศพล งานไพโรจน์, พูนพิน หลายเรืองเมืองสุราษฎร์, พิมพ์ครั้งที่ 2 พ.ศ.2554 และเว็บไซต์
 ที่ว่าการอำเภอพุนพิน www.amperphunphin.go.th ปรับปรุงล่าสุดเมื่อ 31 พฤษภาคม 2554)

ตำนานพญาท่าข้าม

พญาท่าข้าม เป็นตำนานเล่าสืบต่อกันมานานแล้วว่า เมื่อครั้งปลายกรุงศรีอยุธยาเสียเมืองให้แก่พม่า แม่ทัพนายกองสองสมุห์คนแบ่งเป็นก๊กเป็นเหล่า เช่น ก๊กพระยาฝาง ก๊กพระเจ้าตาก ฯลฯ หนึ่งในก๊กเหล่านั้นมีทหารขุนพลฝีมือดีทั้งการรบและเวทมนต์คาถา มาตั้งหลักแหล่งพำนักที่เนินสูงของบ้านท่าข้าม (ควนท่าข้าม) อำเภอพุนพิน ไพร่พลมากมายที่อพยพมาต่างจัดหาเสบียงอาหารทำไร่นาเป็นชุมชนและเรียกพื้นที่ด้านล่างติดกับเนินสูงว่า “นาศรีสงคราม”

ขุนศึกคนนี้มีตำแหน่งเป็นพระยา เมื่อมาอยู่ที่ท่าข้ามได้จัดสร้างเรื่องราวของคลัง เป็นพระเนือดินเผา โดยเฉพาะพระยอดขุนพล เพื่อแจกจ่ายบำรุงขวัญในยามรบทัพจับศึก พระยาคนนี้มีวิชาอาคมกลายร่างเป็นเสือหรือจระเข้ได้ ได้กลายร่างเป็นจระเข้ลงสู่น้ำตาปี อาศัยในบริเวณถ้ำไต้ (บริเวณศาลพญาท่าข้ามริมทางรถไฟปัจจุบัน) ว่ากันว่าตรงนั้นมีถ้ำไต้ไต้ยาวกว่าสิบกิโลเมตร เคยมีคนเอามะพร้าวทาสีแดงผูกติดกันแล้วโยนเข้าปากถ้ำ ปรากฏว่ามะพร้าวไปโผล่อีกที่ที่บ้านเกาะเหนือ เขตอำเภอเมืองนนทบุรีเดียว

ขณะที่อยู่บ้านท่าข้าม พญาท่าข้ามมีภรรยาหนึ่งคน คือ “แม่ยายถิน” ซึ่งก่อนหน้านั้นพญาท่าข้ามมีภรรยาเป็นสนมเอกในกรุงศรีอยุธยาแล้วหนึ่งคน จากที่เชื่อกันว่า ถ้ำของพญาท่าข้ามยาวไปถึงเกาะเหนือเอง ทำให้พญาท่าข้ามได้พบรักกับหญิงงามในละแวกนั้น อีกคนหนึ่ง คือ “แม่ยายเกาะเหนือ” นอกจากนี้แล้วพญาท่าข้ามซึ่งเป็นจระเข้เที่ยวล่องไปตามแม่น้ำลำคลองต่างๆ ไปพักพิงที่ไหนก็ได้ผู้หญิงในท้องถิ่นนั้นเป็นภรรยาเสมอ เช่น “แม่ยายบางบาน” ที่ตำบลท่าโรงช้าง “แม่ยายบ้านนา” ที่ตำบลน้ำนิ่ง อำเภอบ้านนาเดิม พญาท่าข้ามล่องไปทั่วจนถึงเขตย่านดินแดง อำเภอพระแสง เกิดไปชอบพอกับ “แม่ยายปากบ้น” มีเนื้อเป็นสีทองชาวบ้านเรียกว่า “แม่ศรีวันทอง” อันเป็นคู่ของ “พญาอดน้ำ” เจ้าถินซึ่งกลายร่างเป็นงู เกิดการสู้รบกันระหว่างพญาท่าข้ามกับพญาอดน้ำ ทำสงครามกันจนเลือดแดงฉานไปทั่วคั้งน้ำตาปี นอกจากนี้แล้วพญาท่าข้ามยังได้ “แม่ยายระนอง” “แม่ยายกลาง” จังหวัดภูเก็ต และ “แม่ยายม่วงเอน” อำเภอร่อนพิบูลย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช เป็นภรรยาอีกด้วย นี่คือนานที่เล่ากันมา

ตลาดท่าข้าม มีศาลพญาท่าข้าม 2 แห่ง คือ แห่งแรกอยู่ริมน้ำฝั่งขวาของแม่น้ำตาปี ริมทางรถไฟข้างศาลเจ้าสุราษฎร์ อีกแห่งอยู่บริเวณวัดท่าข้าม ทั้ง 2 แห่งป้ายชื่อต่างกัน คือ ที่ริมทางรถไฟใช้ว่า “พญาท่าข้าม” (พญา เป็นคำโบราณ หมายถึง เจ้าแผ่นดิน ความเป็นใหญ่ หรือหัวหน้า) แต่ที่วัดท่าข้ามเขียนว่า “พระยาท่าข้าม” (พระยา เป็นบรรดาศักดิ์ของขุนนาง สูงกว่า “พระ” แต่ต่ำกว่า “เจ้าพระยา” ถือศักดิ์นา 1,000 – 10,000 ไร่)

(ที่มา : ทศพล งานไพโรจน์, พญาท่าข้าม หลายเรื่องเมืองสุราษฎร์, 2543)

ภาคผนวก ข
รายชื่อสัมภาระ

สมเกียรติ ทองจีน อายุ 56 ปี นายสถานีรถไฟสุราษฎร์ธานี ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 ธันวาคม 2558

หลวงพ่อล้าน เขมจิตโต(พระครูเกษมจิตตภิรักษ์) อายุ 83 ปี เจ้าอาวาสวัดขนาย ต.ขนาย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 ธันวาคม 2558

พิศาล ชาตรักษา อายุ 58 ปี ลูกจ้างพนักงานดับเพลิงท่าฉาง 91 ม.6 ต.เขาฐาน อ.ท่าฉาง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 ธันวาคม 2558

สัมพันธ์ กาญจนประทุม อายุ 67 ปี ขยายยาสมุนไพรร 27/33 ม.9 ต.ขุนทะเล อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 ธันวาคม 2558

บุญธรรม แดงแก้ว อายุ 59 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน เลี้ยงเป็ด ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 ธันวาคม 2558 10 มิถุนายน 2559 และ 16 มิถุนายน 2560

สนิท จิตรตรอง อายุ 67 ปี ทำสวนยางพารา 47 ม.1 ต.หนองไทร อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 ธันวาคม 2558

สมบูรณ์ มณีรัตน์ อายุ 70 ปี ประมง 10/1 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 ธันวาคม 2558 และ 5 มิถุนายน 2559

สุนี เสสิดัง อายุ 65 ปี สานเสื่อกระจูด 33 ม.1 ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 ธันวาคม 2558

ปรีดา ศรีบุญรอด อายุ 61 ปี ประมงพื้นบ้าน 46 ม.4 บ้านหนองจอก ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 ธันวาคม 2558

บุญส่ง จำนง อายุ 40 ปี สวนปาล์ม 46 ม.1 บ้านนาค้อ ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 ธันวาคม 2558

วันเพ็ญ วารีเพชร อายุ 56 ปี ประธานกลุ่มแม่บ้านเศรษฐกิจพอเพียงบ้านน้ำทรัพย์ 25/6 ม.1

ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 ธันวาคม 2558

ณรงค์ สังข์ทอง อายุ 65 ปี ค้าขาย 7/1 ม.5 บ้านหาดเกาะ ต.ถ้ำสิงขร อ.คีรีรัฐนิคม

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 ธันวาคม 2558

ตาหลวงเอ็น อายุ 85 ปี เจ้าอาวาสวัดเขาราคู ต.ถ้ำสิงขร อ.คีรีรัฐนิคม

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 ธันวาคม 2558

วิชัย สรประสงค์ อายุ 66 ปี นายหน้าขายที่ดิน 8 ถ.เทศบาล ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

สุพจน์ นานนฤกริชณา อายุ 70 ปี อดีตผู้ใหญ่บ้าน ม.4 ทำสวน 23 ม.4 ต.คลองน้อย อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

เชวง มโนหรรทัศน์ อายุ 78 ปี ทำขนมไทย 4 ม.2 ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

สมใจ จันทวงศ์ อายุ 54 ปี ขายกาแฟโบราณ 66 ม.3 บ้านท้ายควน ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

วิเชียร พรหมณเสน อายุ 83 ปี ทำสวนยาง 94 ม.2 ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

อรจิตร ชูประดิษฐ์ อายุ 50 ปี ทำสวนยาง 17 ม.2 บ้านตะปาน ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

สุชาติ คงทอง อายุ 57 ปี ช่างตีเหล็ก 26 ม.8 ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

ชโล ชูทุ่งยอ อายุ 52 ปี ทำสวน ตีเหล็ก 17/1 ม.2 ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี 24 ธันวาคม 2558

วิรัช แซ่ลิ้ม อายุ 99 ปี ทำสวนยางพารา 88 ม.2 ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

แพง รัตนศิลป์ อายุ 93 ปี ทำสวนยางพารา 88 ม.2 ต.ตะปาน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 ธันวาคม 2558

อนันต์ สุขขวด อายุ 75 ปี ขับรถสองแถวสายท่าข้าม-ศรีวิชัย-ลีเล็ด 38 ม.4 ต.เขาหัวควาย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 25 ธันวาคม 2558

ธีรพงศ์ พรมิเศษ อายุ 64 ปี ทำสวนปาล์ม 37 ม.3 บ้านปลายดาน ต.มะลวน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 26 ธันวาคม 2558

ชิต ยิ้มเจริญ อายุ 90 ปี อดีตข้าราชการครู 32 ม.1 ต.หนองไทร อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 27 ธันวาคม 2558

ละออง กล่อมทอง อายุ 78 ปี ทำสวนยาง 18 ม.3 บ้านทุ่งหลวง ต.น้ำรอบ อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 27 ธันวาคม 2558

บุญรัตน์ ทองปลอด อายุ 73 ปี ข้าราชการบำนาญครู 103/2 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 28 ธันวาคม 2558

พล พัฒนพันธ์ อายุ 63 ปี ขับรถสองแถวสายท่าข้าม-กิ่งวิภาวดี 17/1 ม.6 บ้านตะปุกใต้ อ.วิภาวดี

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 29 ธันวาคม 2558

จุฬา จุฬาศักดิ์ อายุ 80 ปี ค้าขายไก่ชะแหละในตลาดท่าข้าม ม.3 ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 29 ธันวาคม 2558

พิศิษฐ์ ล้อมลิ้ม อายุ 63 ปี ข้าราชการบำนาญครู ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 29 ธันวาคม 2558

บุญชู โนรีกุล อายุ 89 ปี ร้านของชำตลาดท่าข้าม ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 30 ธันวาคม 2558

กลั่น เหมือนมณี อายุ 92 ปี ทำนา 81 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 30 ธันวาคม 2558

สถิต จันดำ อายุ 68 ปี อดีตข้าราชการครู 12/1 ม.2 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 30 ธันวาคม 2558

ครั้น เมืองช่วย เพลงบอก อายุ 89 ปี 110 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 30 ธันวาคม 2558

พระกตปโย อายุ 72 ปี วัดน้ำรอบ อำเภอพุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

ร้าน คงช่วย อายุ 71 ปี ทำสวนยางพารา 18 ม.3 บ้านทุ่งหลวง ต.น้ำรอบ อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

สวาส แป้นปล้ม อายุ 77 ปี ทำสวนยางพารา 39/1 ม.2 ต.เขาหัวควาย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

จันทร์ โนนวงศา อายุ 37 ปี ค้าขายส้มตำ 120 ม.3 ต.ท่าโรงช้าง อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

น้อย โนนวงศา อายุ 40 ปี ค้าขายส้มตำ 120 ม.3 ต.ท่าโรงช้าง อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 มกราคม 2559

ปราณี จันทร์เทพ อายุ 48 ปี แม่ค้าตลาดนัด 88 ม.2 บ้านบางโพ ต.บางโพธิ์ อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 4 มกราคม 2559 และ 20 กุมภาพันธ์ 2560

เรื้อย เผือกคง อายุ 87 ปี เจ้าของโรงเรียนธีรราชมหิตวิทยา 8 ถ.ธีรราชม ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 5 มกราคม 2559

สุนันท์ เพชรพอง อายุ 65 ปี ทำสวนยางพารา 109 ม.3 ต.ท่าโรงช้าง อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 9 มกราคม 2559 และ 14 พฤศจิกายน 2559

มานิจ กล่อมทอง อายุ 52 ปี สวนยางพารา 273 ม.5 ต.มะลวน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 มกราคม 2559

เนิน กล่อมทอง อายุ 65 ปี ปศุสัตว์ 46/2 ม.8 ต.มะลวน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 มกราคม 2559

มนัส กล่อมทอง อายุ 55 ปี สวนยางพารา 89/1 ม.5 ต.มะลวน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 มกราคม 2559

เฟื่อง ภิญญาคง อายุ 76 ปี หมอพื้นบ้านและช่างตีมีด อายุ 76 ปี 89 ม.5 ต.มะลวน อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 10 มกราคม 2559

เชื่อน ชลรัตน์ อายุ 90 ปี ครูหมอรักษาโรค ม.1 บ้านบางบาน ต.บางมะเดื่อ อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 11 มกราคม 2559

เปรียม พุ่มทอง อายุ 81 ปี ค้าขาย ทำสวน 62 ม.6 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 12 มกราคม 2559

ลอด ชัยวงศา อายุ 27 ปี คนเลี้ยงกุ้งแรงงานต่างด้าวประเทศลาว 53/1 ม.1 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

พิน เขิญชู อายุ 46 ปี ขับรถแม่โคตักดินในบ่อกึ่ง 14/12 ม.5 ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

มนตรี ประตู่ใหญ่ อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครู 32 ม.1 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

ประทีป ลอยพรม อายุ 77 ปี ทำสวนมะพร้าว 22/1 ม.1 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

นายกอ (นามสมมติ) อายุ 67 ปี ประมงพื้นบ้าน หมู่ที่ 2 ตำบลลีเล็ด อำเภอพุนพิน
จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 13 มกราคม 2559

สวิง จำนงพันธ์ อายุ 83 ปี ขับเรือโดยสาร ตีเหล็ก 40 ม.3 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 มกราคม 2559

จักรรินทร์ เหมือนมณี อายุ 31 ปี เลี้ยงปลาตกในบ่อกึ่ง 2/1 ม.7 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 มกราคม 2559

เจริญ ศรีรักษา อายุ 57 ปี ทำสวนมะพร้าว 102/1 ม.1 บ้านท่าเจริญสุข ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 มกราคม 2559

ชวน ศรีธาสุข อายุ 77 ปี ดูแลวัดถ้ำสิงขร 35 ม.5 ท่ากระดาน อ.คีรีรัฐนิคม
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 16 มกราคม 2559

ผิน สุวรรณ อายุ 80 ปี ค้าขายถั่วต้มในตลาดท่าขนอน 327 ม.1 ต.ท่าขนอน อ.คีรีรัฐนิคม
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 16 มกราคม 2559

ชัยรัตน์ ศรีสวัสดิ์ อายุ 56 ปี นายสถานีคีรีรัฐนิคม ต.ท่าขนอน อ.คีรีรัฐนิคม
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 16 มกราคม 2559

พระวิไล จิตรรัตน์(พระประภัสสโร) อายุ 78 ปี วัดจันทร์ประดิษฐาราม ต.บางเต็อน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 มกราคม 2559

วิจิตรา นิลราย อายุ 50 ปี ทำสวนยางพารา 50/4 ม.1 ต.บางเต็อน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 มกราคม 2559

แผ้ว นาคจันง อายุ 84 ปี สวนยางพารา 21/2 ม.5 ต.ท่าโรงช้าง อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 มกราคม 2559

- เจียน นาคบำรุง อายุ 80 ปี ปรากฏชื่อท้องถิ่น ด้านพิธีกรรม 21/2 ม.5 ต.ท่าโรงช้าง อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 20 มกราคม 2559
- เตียน วงศ์สุบรรณ อายุ 66 ปี กลุ่มบาติกบางเต็อน 10/1 ม.1 ต.บางเต็อน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 มกราคม 2559
- หลวงพ่อกะจ่าง (พระครูอนุภาสวุฒิจุลณ) อายุ 89 ปี เจ้าอาวาสวัดน้ำรอบ ต.น้ำรอบ อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 มกราคม 2559
- พวงรัตน์ แก้วภักย์ อายุ 61 ปี แม่ค้าขายข้าวหลาม 24 ม.1 ต.น้ำรอบ อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 มกราคม 2559
- สวัสดิ์ ช่วงวัดหาด อายุ 77 ปี ทำสวน 29 ม.5 บ้านดอนมะตูม ต.น้ำรอบ อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 มกราคม 2559
- บรรจบ โชคราช อายุ 50 ปี ผู้ใหญ่บ้าน ม.7 13 ม.7 บ้านไผ่พระ ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- พระอาจารย์นัน อายุ 56 ปี เจ้าอาวาสวัดบ้านไผ่พระ ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- ทองมาก สารเทพ อายุ 86 ปี ทำสวนยางพารา 149 ม.2 ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- จำรัส สารเทพ อายุ 84 ปี ทำสวนยางพารา 149 ม.2 ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- นายณรงค์ กาญจศิริพงศ์ ผู้อำนวยการโรงเรียนพันธศึกษา หมู่ที่ 2 ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- จรูญ เหล็กกล้า อายุ 67 ปี อดีต ผอ.โรงเรียนพันธศึกษา ต.มะลวน อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กุมภาพันธ์ 2559
- บุญเทื่อม คงสม อายุ 72 ปี เย็บจาก 108 ม.6 บางโนบ้าน ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2559
- น้อย (นามสมมติ) อายุ 49 ประมงพื้นบ้าน ม.4 บ้านบางปอ ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน
จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2559

ผิว จันทร์หอม อายุ 67 ปี เย็บจาก 17 ม.4 บ้านห้วยทรัพย์ ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 กุมภาพันธ์ 2559

วินัย บุญแทน อายุ 65 ปี อดีตข้าราชการครูและയാวใจกรณีวัดหัวเตย 22 ม.7 ต.หัวเตย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2559

อนงค์ เกียรติวิจิตร อายุ 70 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน 17/1 ม.2 ต.หัวเตย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 4 กุมภาพันธ์ 2559

ทองแดง บุญการ อายุ 52 ปี รับจ้างตัดยาง 21 ปี 56 ม.4 ต.นาใต้ อ.บ้านนาเดิม

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2559

จเร พรหมแห อายุ 59 ปี ทำนาบัว 21 ม.6 หัวเตยล่าง ต.หัวเตย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2559

สมจริง เป้าอู่ อายุ 65 ปี สวนปาล์ม 105/1 ม.1 บ้านพุนพินใต้ ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 5 กุมภาพันธ์ 2559

ปราโมทย์ สาลี อายุ 38 ปี ผู้ใหญ่บ้าน ม.2 55/3 ม.2 บ้านคลองราง ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 กุมภาพันธ์ 2559

สมเกียรติ ศรีไสว อายุ 60 ปี ทำสวนมะพร้าว 102/3 ม.2 ต.บางโพธิ์ อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2559

อมรรัตน์ ศรีไสว อายุ 53 ปี ทำสวนมะพร้าวและหาปลา 102/3 ม.2 ต.บางโพธิ์ อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 17 กุมภาพันธ์ 2559 / 23 เมษายน 2559 /

24 เมษายน 2559 / 30 เมษายน 2559 และ 15 มิถุนายน 2559

พระอาจารย์แก้ว อายุ 50 ปี รักษาการเจ้าอาวาสวัดกรูด ต.กรูด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2559

อารี พันชูแร่ อายุ 48 ปี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน ม.2 144/1 ม.2 ต.กรูด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2559

นภา พันชูแร่ อายุ 50 ปี สมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบลกรูด 144/1 ม.2 ต.กรูด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 กุมภาพันธ์ 2559

ชัยยศ กลุ่มทอง อายุ 49 ปี นายกองค้การบริหารส่วนตำบลศรีวิชัย ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 8 มีนาคม 2559

นายหนังสือเสียงเสนต์ อายุ 56 ปี นายหนังสือตลวงคณะจูลี เสียงเสนต์ อ.กาญจนดิษฐ์

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 8 มีนาคม 2559

ประพันธ์ เจริญฤทธิ์ อายุ 55 ปี ประมงอวนรุน 11/3 ม.2 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 เมษายน 2559

วัชระ เอี่ยมนิล อายุ 43 ปี ประมงอวนรุน 11 ม.2 ต.ลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 เมษายน 2559

สำรวม กลุ่มทอง อายุ 76 ปี ทำสวนมะพร้าว 115 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 9 พฤษภาคม 2559 และ 15 เมษายน 2560

จิรัฐเกียรติ กลุ่มทอง อายุ 25 ปี เจ้าหน้าที่เทศกิจ เทศบาลเมืองท่าข้าม ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 29 พฤษภาคม 2559

สมบูรณ์ มณีรัตน์ อายุ 70 ปี ประมง 10/1 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 5 มิถุนายน 2559

นายประเสริฐ ชัญจุกรณ์ อายุ 49 ปี กำนันตำบลลีเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 9 สิงหาคม 2559

ดำรง ผุดผ่อง อายุ 59 ปี ครูโรงเรียนวัดเขาศรีวิชัย หมู่ที่ 1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 2 กันยายน 2559

จารุพันธ์ หนูจินจิตร อายุ 54 ปี หัวหน้าทีมงานชุดค้นซ่อมแซมบูรณะโบราณสถานเขาศรีวิชัย

97/4 หมู่ 2 ต.บางโพธิ์ อ.เมือง จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 ตุลาคม 2559

สุมลชนะ นิจันพันศรี พนักงานบริษัทเซฟรอน อายุ 56 ปี ต.บางโพธิ์ อ.เมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 3 ตุลาคม 2559

นพรัตน์ เพชรฟอง อายุ 70 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2559

อุไร หิตทิม อายุ 75 ปี ค้าขาย หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2559

เพ็ญศรี กล่อมทอง อายุ 73 ปี ค่าขาย 115 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2559

มนัส จันทร์แจ่มใส อายุ 79 ปี ทำตาลโตนด ทำสวน นำประกอบพิธีกรรม ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2559 และ 18 มิถุนายน 2560

จิรายุส กล่อมทอง อายุ 18 ปี นักศึกษา 83/2 ถ.ตันโพธิ์ ต.ท่าข้าม อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 14 พฤศจิกายน 2559 และ 18 มิถุนายน 2560

สมจิตร แก้วส่งเมือง อายุ 45 ปี ประมงพื้นบ้าน 52/2 ม.7 (บ้านคลองกอ) ต.ลิเล็ด อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2560

วิรัตน์ เหมือนมณี อายุ 70 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 19 กุมภาพันธ์ 2560

ถิรนนท์ ชาติกระพันธ์ อายุ 41ปี ธุรกิจส่วนตัว ต.บ้านส้อง อ.เวียงสระ

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 เมษายน 2560

พันทิพย์ กล่อมทอง อายุ 42 ปี ธุรกิจส่วนตัว 115 ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 เมษายน 2560

พิทักษ์ ขนุนนิล อายุ 43 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ม.1 ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 เมษายน 2560 และ 16 มิถุนายน 2560

เทียนชัย หนูนวล อายุ 47 ปี ผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้านหมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 15 เมษายน 2560

สมนึก ทิพย์บรรพต อายุ 55 ปี รับซื้อของเก่า หมู่ที่ 1 ตำบลศรีวิชัย อำเภอพุนพิน

จังหวัดสุราษฎร์ธานี 16 เมษายน 2560

เพ็ญสุข เหมือนมณี อายุ 68 ปี ทำสวนปาล์มน้ำมัน ม.1 บ้านหัวเขา ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 16 เมษายน 2560

ศรีวัลย์ ชูแก้ว อายุ 49 ปี ทำสวนยางพารา 249/1 ม.3 ต.คลองปราบ อ.บ้านนาสาร

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 24 เมษายน 2560

ประจักษ์ ชนุนนิล อายุ 48 ปี พ่อค้ากล้วย ตำบลคลองน้อย อำเภอเมือง

จังหวัดสุราษฎร์ธานี เมื่อ 18 มิถุนายน 2560

เข้าพบขอคำแนะนำ

ศ.ชวน เพชรแก้ว ณ มหาวิทยาลัยราชภัฏสุราษฎร์ธานี อำเภอเมือง

จ.สุราษฎร์ธานี เมื่อ 22 ธันวาคม 2558 และทางโทรศัพท์ 5 มีนาคม 2559

ผศ.ดร.วันวรร จนู ณ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต กรุงเทพมหานคร เมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. 2558

สุรพล ถึงเจริญ อายุ 50 ปี กำนันตำบลศรีวิชัย ต.ศรีวิชัย อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี

เมื่อ 15 เมษายน 2560

ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางรถไฟ

ท่าข้าม-ท่าขนอน

16 มกราคม 2559

กรุงเทพฯ – สุราษฎร์ธานี

31 มีนาคม 2559

ลงพื้นที่สำรวจเส้นทางน้ำ

แม่น้ำพุมดวง

23 เมษายน 2559

แม่น้ำลุ่มน้ำตาปี (คลองแม่น้ำ)

24 เมษายน 2559

คลองท่าสะท้อน และ คลองพุนพิน

30 เมษายน 2559

ประวัติผู้เขียนวิทยานิพนธ์

ชนิศา กล่อมทอง เกิดวันที่ 18 กุมภาพันธ์ 2515 ที่ตำบลศรีวิชัย อำเภอพนมพิน จังหวัดสุราษฎร์ธานี สำเร็จการศึกษาระดับมัธยมศึกษาที่โรงเรียนสุราษฎร์พิทยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี ระดับอุดมศึกษาปริญญาตรีสาขาสื่อสารมวลชน คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และศึกษาต่อระดับปริญญาโท สาขาเศรษฐศาสตร์การเมือง คณะเศรษฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประสบการณ์ทำงาน

พ.ศ.2556-พ.ศ.2558 ผู้ช่วยปฏิบัติงานประจำประธานกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ(ศาสตราจารย์ ดร.อมรา พงศาพิชญ์)

พ.ศ.2552-พ.ศ.2553 ผู้ช่วยนักวิจัย สถาบันธรรมรัฐเพื่อการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อม

พ.ศ.2546-พ.ศ.2552 ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการยุทธศาสตร์นโยบายฐานทรัพยากร ในคณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ (ชุดศาสตราจารย์เสน่ห์ จามริก เป็นประธานฯ)